

# ประวัติศาสตร์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สมัยใหม่

ลัทธินานานิคม ลัทธินาตินิยม  
และการสลายตัวของลัทธินานานิคม

จอห์น แบสตัน แฮร์รี่ เจ. เบ็นดา

ผู้แต่ง

ชินจิตต์ อำไพพรรณ ภรณ์ กาญจนรัชชิตี

ผู้แปล


ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2



# ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่

## ลัทธิอาณานิคม ลัทธิชาตินิยม และการสลายตัวของลัทธิอาณานิคม



 เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา นำมาไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

ประเภทหนังสือ : ทั่วไป-แปล

แปลจาก

**A History of Modern Southeast Asia**

Colonialism, Nationalism, and Decolonization

by

John Bastin and Harry J. Benda

**ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่**  
**ลัทธิอาณานิคม ลัทธิชาตินิยม และการสลายตัวของลัทธิอาณานิคม**

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2

แก้ไขปรับปรุงใหม่

จอห์น แบสตัน

แฮร์ เจ. เบ็นดา

ผู้แต่ง

ชินจิตต์ อำไพพรรณ

ภรณ์ กาญจนชัฐิติ

ผู้แปล

ไชยยุทธ ตรงกมลธรรม

พัชรี สิริโรต

บรรณาธิการ

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ร่วมกับ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

2529

ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่ :

ลัทธิอาณานิคม ลัทธิชาตินิยม และการสลายตัวของลัทธิอาณานิคม

(*A History of Modern Southeast Asia :*

*Colonialism, Nationalism, and Decolonization*)

โดย จอห์น แบสตัน และ แฮร์รี่ เจ. เบ็นดา

ISBN 974-571-204-3

ลิขสิทธิ์ฉบับภาษาอังกฤษ :

Copyright © 1968 by Prentice-Hall, Inc.,

Englewood Cliffs, New Jersey.

Copyright © 1977 by Prentice-Hall of Australia Pty. Ltd.,

Sydney.

ลิขสิทธิ์ฉบับภาษาไทย :

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

สงวนลิขสิทธิ์

---

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 เดือนมิถุนายน 2529

จำนวน 2,000 เล่ม

---

จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาคารอเนกประสงค์ ชั้น 5 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200 โทร. 223-9232

---

จัดจำหน่ายโดย ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาคารอเนกประสงค์ ชั้นล่าง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200 โทร. 221-0633

---

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นางสาวอรุณี อินทรสุขศรี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

---

แบบปกโดย นายเพิ่มพล โพธิ์เพิ่มเหม

## คำแถลง

### มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคลในหมู่ผู้มีความรักในภารกิจบริหารการศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เมื่อเริ่มดำเนินงาน โครงการตำราฯ มีฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ก่อนที่จะมีฐานะเป็นมูลนิธิเมื่อต้นปี พ.ศ. 2521 ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์จากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องต้นของมูลนิธิโครงการตำราฯ ก็คือ ส่งเสริมให้มีหนังสือตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพดี โดยเฉพาะในทางวิชาสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้เพราะต่างก็เห็นพ้องต้องกันในระยะนั้นว่า คุณภาพของหนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าวยังไม่สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มขึ้น ย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยไปโดยปริยาย อีกทั้งยังอาจช่วยการสร้างสรรค์ปัญญา ความคิดริเริ่ม และความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยส่วนรวม

พร้อมกันนี้มูลนิธิโครงการตำราฯ ก็มีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่เป็นแหล่งชุมนุมผลงานเขียนของนักวิชาการต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ออกไปโดยทั่วถึงทั้งในหมู่ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการตำราฯ มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่ง ๆ ขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านกาหนดนโยบาย สร้างตำรา การเขียน การแปล และการใช้ตำราเหล่านั้น ๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนา ตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของมูลนิธิโครงการตำราฯ คือ ส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภททั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปล-เรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่ง และงานวิจัย ในช่วงแรก ๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่น ๆ ด้วย นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำราฯ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

(6)

ซึ่งบัดนี้สามารถแยกตัวออกมาบริหารและดำเนินการอย่างอิสระจากสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบันสามารถส่งเสริม-กลั่นกรอง-ตรวจสอบและจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ และนโยบาย ได้ครบทุกประเภท และมีเนื้อหาครอบคลุมสาขาวิชาต่างๆ ถึง 8 สาขาดังต่อไปนี้คือ (1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ (2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ (3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ (4) สาขาวิชารัฐศาสตร์ (5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (6) สาขาวิชาปรัชญา (7) สาขาวิชาจิตวิทยา (8) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี นอกจากนี้ เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่นๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาศิลปะ ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงาน และยังสามารถขยายงานให้มีการแต่งตั้งตำราเป็น “ชุด” ต่อ ซึ่งมีเนื้อหาความคาบเกี่ยวระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น “ชุดชีวิตและงาน” ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบ้างเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้ว่าจะประสบอุปสรรคนานัปการโดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเรามีค่าใช้จ่ายแสวงหาผลกำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือตำราในราคาเยอเหมาะสมควร

คณะกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำราฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ท่านผู้อ่านทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอยู่ห่าง ๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือรวบรวมตำราสาขาวิชาต่างๆ ให้เรา หรือเข้ามาช่วยบริหารงานร่วมกับเรา

ประธานกรรมการ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

## รายนามคณะกรรมการบริหาร

### มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

- |                                     |                     |
|-------------------------------------|---------------------|
| 1. นายเสน่ห์ จามริก                 | ประธานกรรมการ       |
| 2. นางเพ็ชรี สุมิตร                 | รองประธาน           |
| 3. นางสาวกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา   | กรรมการ             |
| 4. นายชวรัชชัย ยงกิตติกุล           | กรรมการ             |
| 5. นายนวนนิตี เศรษฐบุตร์            | กรรมการ             |
| 6. นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์             | กรรมการ             |
| 7. นายวิทยา สุจริตชนารักษ์          | กรรมการ             |
| 8. นางอารี สันหจวี                  | กรรมการ             |
| 9. นางอมรา พงศาพิชญ์                | กรรมการ             |
| 10. นายเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม | กรรมการ             |
| 11. นางสาวศุภลักษณ์ เลิศแก้วศรี     | กรรมการและเหรัญญิก  |
| 12. นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ           | กรรมการและเลขานุการ |
| 13. นายรังสรรค์ ชนะพรพันธุ์         | กรรมการและผู้จัดการ |
| 14. นายเฉลิม ทองศรีพงศ์             | ที่ปรึกษากฎหมาย     |
| 15. นายบัณฑิต อัครวานิชย์           | ที่ปรึกษากฎหมาย     |



## บทกล่าวนำ

คำว่า “เอเซียตะวันออกเฉียงใต้” หรือ “เอเซียอาคเนย์” อันเป็นศัพท์ทางภูมิศาสตร์นั้น หมายถึงดินแดนที่อยู่รอบ ๆ บ้านเรา อันประกอบด้วยประเทศต่าง ๆ ดังนี้คือ พม่า ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และบรูไน ถ้าจะดูทางด้านภูมิศาสตร์ของโลกก็หมายถึงดินแดนที่อยู่ระหว่างอุ้งอ่าวธรรมศาสตร์สองแหล่ง คือจีนและอินเดีย

เอเซียตะวันออกเฉียงใต้เป็นศัพท์ค่อนข้างใหม่ บัญญัติขึ้นเมื่อระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองนี้เอง ในสมัยนั้นมหาอำนาจญี่ปุ่นได้เข้ามารุกรานดินแดนแถบนี้ และยึดครองบรรดาอาณานิคมที่เป็นของอังกฤษ ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ และสหรัฐอเมริกาไป ดังนั้นฝ่ายสัมพันธมิตรจึงตั้งกองบัญชาการที่จะต่อสู้กับญี่ปุ่นขึ้น กองบัญชาการนี้มีชื่อว่า South-East Asia Command ซึ่งตั้งอยู่ในเกาะลังกา และอยู่ภายใต้การนำของแม่ทัพอังกฤษ ท่านลอร์ด หลุยส์ เมตต์แบทตัน

อย่างไรก็ตาม ในอดีตแนวความคิดที่จะมองดินแดนแถบนี้ในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์ก็มีปรากฏอยู่บ้างแล้ว เช่น จีนขนานนามว่าเป็นดินแดนนานยาง ญี่ปุ่นเรียกคล้าย ๆ จีนว่า นามไป ทั้งสองคำนี้มีความหมายว่าอาณาเขตแห่งทะเลใต้ ส่วนอินเดียนั้นเล่าก็เคยเรียกดินแดนแถบนี้ว่า สุวรรณภูมิมาก่อน ซึ่งมีความหมายครอบคลุมถึงส่วนของเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ที่ตั้งอยู่บนผืนแผ่นดินใหญ่ของทวีปเอเซีย และอาจหมายเฉพาะเจาะจงถึงดินแดนที่เป็นประเทศพม่าตอนล่าง (ดินแดนเก่าของมอญ) หรือดินแดนตอนกลางของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก็อาจเป็นได้

เมื่อชาติตะวันตกแผ่ลัทธิอาณานิคมเข้ามาในดินแดนรอบบ้านเรา ต่างก็เริ่มขนานนามเพื่อประโยชน์ใช้สอยในรูปต่าง ๆ เช่นในครั้งหนึ่งเคยเรียกว่า “อินเดียไกล” หรือ Further India เพราะเห็นว่าดินแดนแถบนี้อยู่ไกลจากอินเดียออกไปเล็กน้อย และในอดีตต่างก็เคยได้รับอิทธิพลอินเดียในรูปของฮินดู พราหมณ์ และพุทธศาสนา (ทั้งที่เป็นมหายาน และหินยาน) หรือไม่กี่เคยเรียกว่า “จีนน้อย” หรือ Little China อันเนื่องจากอยู่ทางใต้ของจีนและมีอิทธิพลจีนอยู่ในแถบนี้เช่นกัน หรืออย่างคำว่า อินโดจีน (Indochina) ก็ถูกบัญญัติขึ้นมาตามสภาพทางภูมิศาสตร์ของดินแดนที่อยู่ระหว่างอุ้งอ่าวธรรมศาสตร์ใหญ่ทั้งสองดังกล่าวข้างต้น

(ถ้าเราจะตั้งคำถามว่า ในอดีตคนไทยเคยมีแนวความคิดที่จะมองดินแดนแถบนี้ในลักษณะกลุ่มก้อนทางภูมิศาสตร์หรือไม่ เข้าใจว่าคงจะไม่มี เพราะจากหลักฐานเก่า ๆ และศัพท์ที่ใช้กันมานั้น เรามักมองในรูปของประเทศแต่ละประเทศไป เช่น พม่า ญวน ฯลฯ หรือไม่ก็มองด้วยทัศนะทางเชื้อชาติ ศาสนา โดยใช้ศัพท์กว้าง ๆ คลุมว่า เป็นฝรั่ง เป็นแขก เป็นต้น)

ในสมัยที่ชาติตะวันตกปกครองอาณานิคมอยู่นั้น เกิดความจำเป็นที่จะต้องศึกษาประวัติศาสตร์ การเมือง และวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ทั้งนี้เพื่อประกอบความรู้ในด้านการบริหาร และการวางนโยบายของประเทศเมืองแม่ทั้งหลาย นี่ก็เป็นต้นกำเนิดของการศึกษาดินแดนนั้นขึ้นมาเป็นการศึกษาในรูปแบบขั้นต้นของสิ่งที่เรียกว่า Area Specialization อดีตข้าราชการอาณานิคมหลายท่านได้เป็นผู้ก่อร่างวางรากฐานการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ยอร์ช เซเดส์ของฝรั่งเศส และ ดี.จี.อี. ฮอลล์ของอังกฤษ

จากจุดเริ่มต้นนี้เอง ความสนใจในการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้แพร่ขยายไป มีผลให้ตั้งสถาบันต่าง ๆ เช่น Ecole Francaise Extrême Orient ของฝรั่งเศส หรือ School of Oriental and African Studies ของมหาวิทยาลัยลอนดอน ส่วนเนเธอร์แลนด์ก็มีการศึกษาในแบบเดียวกันที่เมืองเลเดน

สำหรับสหรัฐอเมริกาจนถึงแม้จะมีอาณานิคมของตนอยู่ในฟิลิปปินส์ แต่ก็ให้ความสนใจการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้น้อยกว่าประเทศอาณานิคมอื่น ๆ จนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยที่เรียกกันว่าสงครามเย็นนั้น สหรัฐฯ ต้องการที่จะหยุดยั้งอิทธิพลของสหภาพโซเวียต ประกอบกับจีนคอมมิวนิสต์ประสบชัยชนะบนผืนแผ่นดินใหญ่ ประกอบทั้งขบวนการลัทธิชาตินิยมในรูปของลัทธิคอมมิวนิสต์ได้แผ่ขยายไปในอินโดจีนตลอดจนบางประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้สหรัฐฯฯ สร้างนโยบายที่จะสกัดกั้นอิทธิพลทั้งของอภิมหาอำนาจอื่นทั้งขบวนการชาตินิยมดังกล่าว ดังนั้นสหรัฐฯฯ จึงทุ่มความสนใจให้กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างมาก เริ่มศึกษาดินแดนในรูปของ Area Specialization อันเป็นผลให้มหาวิทยาลัยหลายแห่งเปิดโครงการสอนวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่นที่มหาวิทยาลัยคอแนลล์ คาลิฟอร์เนีย เยล อิลลินอยส์ โอไฮโอ และฮาวาย เป็นต้น (อาจจะไม่เกินความจริงนักที่จะกล่าวว่า สหรัฐฯฯ เป็นผู้ทำให้ศัพท์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้แพร่หลายไปทั่ว โดยเปลี่ยนการเขียนแบบอังกฤษ South-East Asia เป็นแบบอเมริกันคือ Southeast Asia)

ในปัจจุบันการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีได้จำกัดอยู่แต่ในประเทศอดีตมหาอำนาจอาณานิคม เช่น ยุโรปตะวันตกและสหรัฐฯ เท่านั้น แต่ยังได้แผ่ขยายไปทั่ว เช่นในเยอรมนี และท้ายที่สุดในญี่ปุ่น ซึ่งมี Center For Southeast Asian Studies อยู่ที่มหาวิทยาลัยเกียวโต และมีนักวิชาการญี่ปุ่นจำนวนมากที่ให้ความสนใจต่อการศึกษาดินแดนแถบนี้ แน่นนอน ญี่ปุ่นในฐานะมหาอำนาจทางเศรษฐกิจปัจจุบัน มีการลงทุนและผลประโยชน์มหาศาลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในไทย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย ก็ต้องการข้อมูลและความรู้เพื่อใช้ประกอบในการวางนโยบายของรัฐบาลเช่นกัน

กล่าวในฐานะของประเทศไทย วิชาว่าด้วยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เริ่มขึ้นบ้างเมื่อประมาณ 20 ปีที่แล้วมา ส่วนหนึ่งก็มาจากอิทธิพลการศึกษาของตะวันตก บรรดานักวิชาการและข้าราชการไทยที่ได้รับการศึกษาแขนงนี้จากตะวันตก ได้เริ่มเสนอวิชาที่จะสอนและช่วยผลิตคนที่มีความรู้ทางด้านนี้ (ในอดีตผู้รู้ของไทย เช่น พระยาอนุমানราชชน ก็ให้ความสนใจดินแดนนี้ในด้านหน่วยหนึ่งทางภูมิศาสตร์ตามสมควร ท่านเขียนหนังสือเชิงประวัติศาสตร์โบราณไว้เล่มหนึ่ง ชื่อ *แหลมอินโดจีนสมัยโบราณ* เมื่อประมาณก่อนสงครามโลกครั้งที่สองสักหน่อย) ในอีกด้านหนึ่งความสนใจต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คงจะมาจากความจำเป็นที่จะต้องรู้เรื่องราวของประเทศรอบบ้าน ทั้งนี้เพราะดินแดนประเทศไทยเองและอาณาบริเวณแถบนี้ได้มีความสำคัญในด้านความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมือง ทุกประเทศต่างได้มาซึ่งเอกราชของตนในรูปแบบต่าง ๆ กัน ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจึงมาในรูปของกรุงเทพฯ—อย่างกึ่ง มิใช่กรุงเทพฯ—ลอนดอนอย่างแต่ก่อน หรือในรูปของกรุงเทพฯ—ฮานอย มิใช่กรุงเทพฯ—ปารีสอีกต่อไป

นอกเหนือจากการที่มีวิชาสอนว่าด้วยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยต่าง ๆ แล้ว ในเมืองไทยก็มีความพยายามที่จะตั้งสถาบันที่ทำการศึกษารื่องนี้โดยเฉพาะ ดังเช่นสถาบันไทยคดีศึกษา ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันดังกล่าวเน้นเฉพาะการวิจัยมากกว่าการสอน และงานเท่าที่ผ่านมายังอยู่ในระดับตั้งต้นอยู่ ส่วนทางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็มีสถาบันเอเชียขึ้นตรงต่อคณะรัฐศาสตร์ มีการสอนทางด้านเอเชียตลอดรวมทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย (ทางสิงคโปร์เองก็มีความสนใจด้านนี้อย่างมาก โดยตั้งสถาบันวิจัยขึ้น มีชื่อว่า Institute of Southeast Asian Studies)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะอยู่รอบพรมแดนประเทศไทย หรือไม่ก็อยู่ไม่ไกลจากประเทศเรานัก ถึงแม้ว่าจะมีการเสนอสอนวิชานี้ค่อนข้างแพร่

หลายในระดับอุดมศึกษา และถึงแม้ว่าจะมีบรรดานักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจำนวนพอสมควร แต่ความรู้ของเราในด้านนี้ก็ยังไม่แน่นหนาเท่าที่ควร อาจจะไม่เกินความจริงที่จะกล่าวได้ว่าเรามีความรู้เกี่ยวกับอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ดีเสียกว่าความรู้เกี่ยวกับอินโดจีน พม่า มาเลเซีย ฯลฯ ด้วยซ้ำไป ตำรับตำราที่เกี่ยวข้องเฉพาะกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีน้อยมาก ส่วนที่อยู่นั้นก็ยังไม่ถือว่าไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

หลังจากที่พระยาอนุমানราชชนเขียนเรื่อง *แหลมอินโดจีนสมัยโบราณ* เมื่อประมาณก่อนสงครามโลกครั้งที่สองแล้ว ตำราทางวิชาการด้านนี้ก็หยุดไปเป็นเวลานาน ในระยะหลังปรากฏมีงานชิ้นบ้างเช่น ของ พ.อ. (พิเศษ) เขิตชาย เหล่าหล้าและนรนิติ เศรษฐบุตร เรื่อง *การปกครองและการเมืองของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้* (แพรวพิตยา, 2514 และ 2518) ของ บี. อาร์. เพิร์น (แปลเป็นไทย) เรื่อง *ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์* (สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515) ของไพโรจน์ โพธิ์ไทร เรื่อง *ภูมิหลังของเอเชียอาคเนย์* (บรรณกิจเทรตตั้ง, 2515) ของ อุษณีย์ วรรณสุต และ พัชรี สีโรรส เรื่อง *พื้นฐานการเมือง เศรษฐกิจ สังคมในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้* (ไทยวัฒนาพานิช, 2516) นอกจากนี้ก็มีตำราประกอบการศึกษาของมหาวิทยาลัยรามคำแหง เช่นของ วิไลเลขา บุรณศิริ เรื่อง *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 1* กับของ ทิพย์อุบล ตาบสุวรรณ เรื่อง *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 2* และของ อรอนงค์ วัจนะพุกกะ และคณะ เรื่อง *การเมืองสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ การเมืองพม่า การเมืองมาเลเซีย การเมืองอินโดนีเซีย* ตลอดจนของสมคิด ศรีสิงห์ เรื่อง *ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์* (พิชฌโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2519) และของ เฉลิม คำผาย เรื่อง *ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์* (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520)

ดังนั้นหากจะพิจารณาถึงความสำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และพิจารณาถึงความต้องการด้านวิชาการแล้วก็เป็นที่น่ายินดีที่เราได้มีหนังสือเล่มนี้ *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่* ขึ้นมา ถึงแม้ว่าหนังสือเล่มนี้อาจจะเก่าไปหน่อย คือตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษเมื่อประมาณ 10 ปีมาแล้วก็ตาม แต่เนื้อหาที่ยังคงใช้เป็นตำราศึกษาได้เป็นอย่างดี (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์กำลังจัดตีพิมพ์หนังสือคลาสสิกด้านนี้ โดย ดิ.จี.อี. ฮอลล์ เรื่อง *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้\** อยู่)

\* ดิ.จี.อี. ฮอลล์, *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้*, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ อานันท์ กาญจนพันธ์ บรรณาธิการ, 2 เล่ม, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2522 โดยบริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2526 โดยบริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

ข้อได้เปรียบของหนังสือเล่มใหม่อยู่ที่วิธีการเขียนที่ค่อนข้างง่าย ดำเนินเนื้อเรื่องในเชิงวิเคราะห์มากกว่าที่จะมาในรูปของลำดับเหตุการณ์อันน่าเบื่อหน่ายต่อการท่องจำ ผู้เขียนใช้วิธีเข้าถึงปัญหาของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยการมองรวมดินแดนทั้งหมด ดูขบวนการประวัติศาสตร์ที่มีผลกำหนดสภาพปัจจุบัน สิ่งนี้จะช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าใจดินแดนในมุมกว้างได้ (แน่นอนผู้ที่ต้องการศึกษาเจาะลึกแต่ละประเทศ แต่ละประเด็น ก็จะต้องพึ่งพาหนังสือเล่มอื่นด้วย) ข้อได้เปรียบอีกข้อหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ก็คือ มิได้จำกัดวงอยู่ในด้านประวัติศาสตร์อย่างเดียว แต่ขยายความถึงการเมือง สภาพทางสังคมของดินแดนด้วย ทำให้สามารถใช้หนังสือเป็นตำรานอกเหนือสาขาประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี ดังเช่นในตอนทีกล่าวถึงผลกระทบของลัทธิอาณานิคมต่อดินแดนที่ถูกยึดครอง หรือผลกระทบของสงครามโลกที่สอง ตามมาด้วยขบวนการชาตินิยมในรูปแบบต่าง ๆ แต่ละประเทศ

ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นดินแดนที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังปี พ.ศ. 2518 เมื่อขบวนการชาตินิยมในรูปของลัทธิคอมมิวนิสต์ประสบชัยชนะในอินโดจีน ดังนั้นการมองทฤษฎี และหนังสือของนักวิชาการจำนวนมากจึงล้าสมัยไป บางเล่มก็อาจจะต้องเปลี่ยนวิธีการมองและศึกษาใหม่ กล่าวกันว่าหนังสือทางรัฐศาสตร์เกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อาจจะต้องเอามาแก้ไขปรับปรุง หรือไม่ก็ต้องเขียนกันใหม่ทั้งหมดเลย

หนังสือ *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่* ก็ประสบกับปัญหาเช่นว่านี้เช่นกัน กล่าวคือเนื้อหาของหนังสือหยุดลงในสมัยของเหตุการณ์ต้นทศวรรษ 1960 หยุดลงในขณะที่ยังมีสองเวียดนามและเหตุการณ์กำลังก้าวถึงขั้นสุดยอดของมัน หยุดลงเมื่ออินโดนีเซียเริ่มยุคใหม่ของประธานาธิบดีซูฮาร์โต หยุดลงเมื่อเมืองไทยยังมีได้มีวีแววว่าจะก้าวไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

กระนั้นก็ตามหนังสือเล่มนี้ก็มีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการศึกษาในประเทศไทยเรา ยิ่งในสมัยที่การเมืองรอบบ้านกำลังสับสน ในสมัยที่มีความพยายามอย่างหนักในเรื่องสมาคมอาเซียน ในสมัยซึ่งพรมแดนอินโดจีนมีความสำคัญอย่างมหาศาลต่อนโยบายของรัฐบาล ในสมัยที่มีความต้องการวิชาความรู้ และความเข้าใจสำหรับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน หนังสือเล่มนี้ก็ยิ่งจะมีส่วนช่วยให้เราเข้าใจสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ดีขึ้น

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ  
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์  
มิถุนายน 2521

## คำนำ

ในขณะที่แนวความคิดเกี่ยวกับ “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ในลักษณะที่เป็นกลุ่ม เป็นที่รู้จักกันดีเป็นเวลานานในภาษาจีนและภาษาญี่ปุ่นว่า นานยางและนามโป (ดินแดนทะเลใต้) มา นานแล้วก็ตาม แต่สำหรับชาวตะวันตกแนวความคิดดังกล่าวเพิ่งเป็นจุดสนใจเมื่อไม่นานมานี้เอง ดูเหมือนว่าแนวความคิดนี้เพิ่งเกิดขึ้นมาตอนปลายสงครามโลกครั้งที่สอง ด้วยการตั้งกองบัญชาการ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia Command) ขึ้น เมื่อแนวความคิดนี้เกิดขึ้นแล้วก็ได้แพร่หลายอย่างรวดเร็ว จนถึงกลางศตวรรษที่ยี่สิบ วิกฤตการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ ในย่านนี้ทำให้แนวความคิดนี้เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป วิกฤตการณ์ทางการเมืองนี้ทำให้เกิดการตื่นตัวทางด้านวิชาการเกี่ยวกับความสำคัญของอาณาบริเวณนี้เป็นอย่างมาก ซึ่งไม่เคยมีมาก่อนในสมัยก่อนสงครามที่กล่าวเช่นนั้นมิได้หมายความว่าไม่เคยมีการศึกษาที่มีคุณค่าสูงเกี่ยวกับผู้คนและวัฒนธรรมของดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาก่อนกลางศตวรรษที่ยี่สิบ แต่การศึกษาดังกล่าวมักไม่ได้พิจารณาถึงดินแดนแถบนี้ในลักษณะที่เป็นกลุ่ม แต่มุ่งศึกษาเป็นส่วนเป็นประเทศแยกจากกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการแยกตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยวตามแต่ละเขตภูมิภาคของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระหว่างสมัยอาณานิคม และดังเช่นที่เป็นมานับหลายศตวรรษก่อนหน้านั้น อย่างน้อยที่สุดเรื่องที่สำคัญเท่าเทียมกันก็คือบรรยากาศที่แปลก และกฎระเบียบที่เคร่งครัดของลัทธิอาณานิคมผลักดันให้นักวิชาการในสมัยก่อนสงคราม ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นข้าราชการของเจ้าอาณานิคม มุ่งศึกษาสนใจเฉพาะปัญหาท้องถิ่นของแต่ละประเทศ แทนที่จะศึกษาในแง่มุมที่กว้างกว่า และทันสมัยกว่าของการพัฒนาเปลี่ยนแปลงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เหตุผลดังกล่าวเป็นความจริงอย่างยิ่งเมื่อคำนึงถึงการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งยังไม่ได้เริ่มต้นทำกันในระยะราวสองทศวรรษที่ผ่านมาเลย แต่อย่างไรก็ตามผู้ที่ศึกษาอย่างจริงจังเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออมไม่เพิกเฉยหรือดูถูกกับผลงานที่ได้ทำมาอย่างยากลำบากของนักวิชาการ สมัยอาณานิคมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมายังชนรุ่นเรา หากปราศจากงานของท่านเหล่านั้นแล้วเราย่อมไม่สามารถบุกเบิกการศึกษาในแนวทางใหม่ได้ แต่ถึงเวลาที่เราจะต้องขยายผลงานของท่านเหล่านั้นให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

หนังสือเล่มเล็กนี้มีใช้เป็นความพยายามครั้งแรกที่คลุมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด แต่ได้เคยมีนักวิชาการ เช่น ดี.จี.อี. ฮอลล์ (D.G.E. Hall) และจอห์น เอฟ. แคดี (John F. Cady) หรือ ไบรอน แฮร์ริสัน (Brian Harrison) และนิโคลัส ทาร์ลิง (Nicholas Tarling)\* ได้ทำมาแล้ว หนังสือของนิโคลัส ทาร์ลิง เป็นเล่มที่เน้นหนักในภาคสมัยใหม่ ซึ่งเป็นสาระสำคัญของหนังสือของเรา หนังสือเล่มนี้ต่างกับของทาร์ลิง และของคนอื่น ๆ ด้วยเหตุผลสองประการ คือ ประการแรกหนังสือเล่มนี้เป็นงานร่วมกันของบุคคล 2 คนที่อยู่คนละซีกโลก และมีความเชี่ยวชาญประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปคนละด้าน คนหนึ่งเน้นการขยายตัวของประเทศตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และรูปแบบ ตลอดจนเครื่องมือชนิดต่าง ๆ ของการปกครองอาณานิคม ในขณะที่อีกคนหนึ่งเน้นศึกษาการพัฒนาภายในของสังคมท้องถิ่นของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตอบโต้ในลักษณะแตกต่างกันของชาวพื้นเมืองต่อสิ่งที่เจ้าอาณานิคมนำเข้ามาในสังคมท้องถิ่น วิธีการศึกษาทั้งสองแนวนี้ไม่เพียงแต่จะถูกต้องเท่านั้น แต่เป็นสิ่งจำเป็นและเป็นองค์ประกอบสนับสนุนต่อกันที่ช่วยให้เข้าใจประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ดีขึ้นในประการที่สอง หนังสือเล่มนี้ไม่ได้มุ่งศึกษาประวัติศาสตร์ในลักษณะของการลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ปกครองอาณานิคมและผู้ถูกปกครอง แต่พยายามเปรียบเทียบเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ในเชิงเปรียบเทียบอย่างกว้าง ๆ โดยไม่ตั้งต้นเปรียบเทียบเหตุการณ์เหล่านี้ภายใต้กรอบที่เคร่งครัดเกินไป

เราทั้งสองตระหนักดีว่าวิธีการศึกษาของเราแม้จะมีเหตุผลสมควรเพียงใด ก็นับเป็นการเสี่ยงอยู่มิใช่น้อย ความสั้นของเนื้อเรื่องคงจะก่อปัญหาให้กับผู้อ่าน ดังนั้นผู้ที่ต้องการศึกษาอย่างจริงจังควรอ่านหนังสือ 4 เล่ม โดยผู้เขียน 4 ท่านที่ได้ออกนามมาแล้ว และจากรายชื่อหนังสือและบทความที่เรารวบรวมไว้ท้ายเล่มด้วย ปัญหาอีกข้อหนึ่งสืบเนื่องมาจากวิธีการศึกษาของเรา ท่านผู้อ่านจะเห็นได้ว่า เราพยายามขจัดเรื่องลำดับเหตุการณ์ออกไป จึงกล่าวได้ว่าเราได้สร้างประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขึ้นมาใหม่ เราจะพูดถึงชาวต่างประเทศในดินแดนแถบนี้เป็นอันดับแรก ต่อจากนั้นก็วิเคราะห์ปฏิกิริยาตอบโต้ของชาวพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยปกติเหตุการณ์ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน ดังนั้น โดยปกติเราจะศึกษาเหตุการณ์เหล่านี้พร้อมกันไปด้วย เราหวังว่าการศึกษาในลักษณะแนวนี้จะช่วยให้เห็นการเปรียบเทียบได้

\* ดี.จี.อี. ฮอลล์, *A History of South-East Asia* (ลอนดอน และนิวยอร์ก, 1964); เจ.เอฟ.แคดี, *Its Historical Development* (นิวยอร์ก, 1964); บี. แฮร์ริสัน, *A Short History* (ลอนดอน และนิวยอร์ก, 1966); เอน. ทาร์ลิง, *A Concise History of Southeast Asia* (นิวยอร์ก, วอชิงตันและลอนดอน, 1966).

อย่างดี ประการสุดท้ายเรายอมรับว่าเหตุการณ์และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญบางประการอันเกี่ยวเนื่องกับประชาชนและอารยธรรมของภูมิภาคนี้ อาจได้รับเกินแต่เพียงการชี้แจงอย่างคร่าว ๆ เท่านั้น เราเลือกสรรข้อมูลและเหตุการณ์ที่เราเห็นว่าสำคัญเช่นเดียวกับนักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ แต่เรารู้สึกเช่นกันว่า เป็นการออกอาจในการเลือกเน้นเฉพาะเหตุการณ์บางยุคบางสมัยที่เกิดขึ้นที่นี่เท่านั้น เช่นในสายตาของบางท่านอาจจะไม่ถูกต้องนักในการที่เราอุทิศเนื้อที่มากให้แก่การยึดครองของญี่ปุ่น แต่เพราะเราคิดว่าเหตุการณ์นี้มีอิทธิพลสำคัญในขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราช ฉะนั้นจึงเป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกล่าวถึงช่วงนี้โดยละเอียด

ในที่นี้เราพยายามอธิบายกว้าง ๆ เกี่ยวกับขบวนการลัทธิอาณานิคมตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเริ่มต้นเมื่อโปรตุเกสเข้ามาในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่สิบหก แล้วสิ้นสุดลงเมื่อมหาอำนาจตะวันตกถอนตัวออกไป และมีการตั้งตัวเป็นเอกราชในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในสมัยการสลายตัวของลัทธิอาณานิคมนั้น แม้จะใช้ระยะเวลาสั้นในการขจัดอำนาจปกครองของตะวันตก แต่ปัญหาที่ยังไม่ได้ยุติ เพราะผลกระทบที่เนื่องมาที่เกิดจากลัทธิอาณานิคมตะวันตกที่ครอบงำภูมิภาคนี้มาเป็นเวลายาวนาน ยังไม่ได้ปรากฏผลอย่างชัดเจนนัก เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องที่จะรวบรัดเอาว่าลัทธิอาณานิคมสลายตัวลงพร้อมกับการถอนตัวหรือการขับไล่อำนาจอาณานิคมตะวันตกออกจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายหลังสงครามโลกเท่านั้น พัฒนาการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในดินแดนนี้ภายหลังสงครามเป็นเพียงแง่มุมหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยุคใหม่ในเอเชีย เช่นเดียวกับการที่ประวัติศาสตร์ของการตกเป็นทาสอาณานิคมตะวันตกเป็นเพียงฉากหนึ่งของกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคนี้ทั้งหมด

ในสมัยหลัง ๆ นี้กินเวลายาวนานและยังเกี่ยวพันถึงประชาชนจากชาติต่าง ๆ เช่น จากคาบสมุทรไอบีเรียน (สเปน และโปรตุเกส) เนเธอร์แลนด์ อังกฤษ ฝรั่งเศส ประเทศกลุ่มสแกนดิเนเวีย และสหรัฐอเมริกา บางชนชาติมีบทบาทสำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากกว่าพวกอื่น ๆ จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจที่จะศึกษาถึงการขึ้นมีอำนาจและการหมดอำนาจของชาวตะวันตกที่มีจุดประสงค์ต่าง ๆ กันในเอเชีย ด้วยเหตุอันสลับซับซ้อนนานัปการ จุดประสงค์เหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และนักประวัติศาสตร์จะต้องระวังให้ดีเมื่อจะกล่าวคลุมอย่างง่าย ๆ ถึงเหตุการณ์อันสับสนต่าง ๆ ที่ดำเนินมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ เพราะลัทธิอาณานิคมตะวันตกในระยะหลังในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เปลี่ยนรูปแบบไปจากตอนแรกมาก โดยความจริงแล้ว คำว่า "ลัทธิ



อาณานิคม” ซึ่งเป็นคำค่อนข้างใหม่ มีความหมายไม่เพียงพอที่จะอธิบายปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ต่างๆ ที่ได้กล่าวถึงในหนังสือเล่มนี้

ในส่วนของชาวเอเชียก็เช่นกัน ปฏิกริยาของชาวเอเชียต่อตะวันตกก็แตกต่างกันไปตามเวลา และสถานที่ トラบถึงศตวรรษที่ยี่สิบ ปฏิกริยาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แสดงออกในรูปการณ์ที่สงบกว่าในจีนและอินเดีย อย่างไรก็ตาม ข้อสรุปอย่างกว้างๆ ประการนี้ย่อมไม่อาจคลุมไปถึงทุกประเทศในภูมิภาคนี้ได้ อย่างน้อยที่สุดจากการศึกษาอย่างลึกซึ้ง เราสามารถกล่าวได้ว่า ลัทธิอาณานิคมตะวันตกแม้จะเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปจากแนวทางเดิมแบบพื้นเมืองเฉพาะถิ่นก็ตาม แต่ก็มิได้เปลี่ยนแปลงลักษณะประเพณีและสถาบันดั้งเดิมของสังคมท้องถิ่นไปได้ ดังนั้นแม้ว่าอิทธิพลตะวันตก โดยเฉพาะในศตวรรษที่ยี่สิบเก้าและยี่สิบจะนำเอาการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงทางเทคโนโลยี ทางการเมือง ทางเศรษฐกิจเข้ามา ก็มิได้หมายความว่าเอกลักษณ์พื้นฐานของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถูกเปลี่ยนไปด้วย ที่จริงแล้วอิทธิพลตะวันตกซึ่งเป็นของต่างชาติไม่ได้ซึมเข้าไปในวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นเท่ากับอิทธิพลโบราณที่มาจากจีน อินเดีย และตะวันออกกลาง

เราขอขอบคุณบุคคลต่างๆ ต่อไปนี้ที่ช่วยเหลือตรวจตราผลงานชิ้นนี้ และให้คำแนะนำที่มีค่าซึ่งประกอบไว้ในสารระของหนังสือด้วย คือ ศาสตราจารย์ Paul Wheatley (มหาวิทยาลัยลอนดอน) ศาสตราจารย์ David K. Wyatt (มหาวิทยาลัยมิชิแกน) ศาสตราจารย์ W.F. Wertheim และ O.D. Van den Muijzenberg (มหาวิทยาลัยอัมสเตอร์ดัม) ส่วนหนึ่งของบทนำเราเอามาจากบทความของ Harry J. Benda, *The structure of Southeast Asian History* ซึ่งตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในวารสารของ *Journal of Southeast Asian History*, 3 : 1 (มีนาคม 1962) และตอนท้ายของภาคสองตัดแปลงมาจากผลงานของ Benda ที่ปรากฏใน *Imperial Japan and Asia : A Reassessment* ซึ่ง Great K. Goodman เป็นบรรณาธิการ (New York : The East Asian Institute, Columbia University, 1967, pp. 65-79) และขอขอบคุณบรรณาธิการวารสาร *Journal of Southeast Asian History* และผู้อำนวยการสถาบัน East Asian Institute ที่ได้อนุญาตให้เรานำข้อเขียนต่างๆ ข้างต้นลงพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้

จอห์น แบสตัน  
แฮร์ เจ. เบ็นดา

## สารบัญ

	หน้า
บทนำ	1
ภาคหนึ่ง	
ชาติตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	
บทที่ 1	17
บทที่ 2	33
บทที่ 3	50
ภาคสอง	
การโต้ตอบของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	
บทที่ 1	69
บทที่ 2	92
บทที่ 3	130
ภาคสาม	
การสลายตัวของการปกครองแบบอาณานิคม	
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้นับแต่สงครามโลกครั้งที่สอง	167
รายชื่อหนังสือประกอบการอ่าน	223

## บทนำ

# โลกแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

### 1

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นคำใหม่ที่มีความหมายรวมถึงดินแดนจากทางใต้และทางตะวันออกของเขตแดนระหว่างอินเดีย และจีน ไปถึงเวียดนามเหนือและใต้ กัมพูชา ลาว ไทย พม่า มาเลเซีย สิงคโปร์ บรูไน อินโดนีเซียติมอร์ของโปรตุเกส และฟิลิปปินส์ ประเทศเหล่านี้มีเนื้อที่รวมกันถึง 1 1/2 ล้านตารางไมล์ และมีประชากรกว่า 220 ล้านคน เกือบครึ่งหนึ่งของประชากรอาศัยอยู่ตามเกาะต่าง ๆ 3,000 เกาะของอินโดนีเซีย นักเขียนชาวฮอลันดาในศตวรรษที่สิบเก้าได้เขียนเปรียบเทียบหมู่เกาะอินโดนีเซียรวมทั้งหมู่เกาะอีก 7,000 เกาะของฟิลิปปินส์ และรัฐบอร์เนียวในมาเลเซียว่าเป็นเสมือนสายมรกตพาดรอบเส้นศูนย์สูตร หมู่เกาะต่าง ๆ เหล่านี้เป็นโลกอันกว้างใหญ่ที่แยกจากแผ่นดินใหญ่จากจุดที่ใกล้ที่สุด คือช่องแคบมะละกาและสิงคโปร์ และจุดที่ใกล้ที่สุดคือทะเลจีนใต้อันกว้างใหญ่

สำหรับแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ในด้านภูมิศาสตร์ได้แยกออกจากส่วนอื่นของทวีปเอเชีย โดยมีทิวเขายาวเหยียดพาดกันจากเทือกเขาหิมาลัยไปทางตะวันออกจนถึงตอนใต้ของจีน ทางด้านใต้ของเทือกเขานี้เป็นทิวเขาค่อนข้างเรียบของแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในทิศทางจากเหนือลงใต้ ต่างกับเทือกเขาในหมู่เกาะที่พาดจากตะวันตกไปตะวันออก เทือกเขาที่พาดจากเหนือลงใต้ในแผ่นดินใหญ่นี้จะเห็นได้ชัดจากเส้นทางของแม่น้ำสายยาว ๆ ต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น สาละวิน เจ้าพระยา แม่โขง อิรวดี ซึ่งไหลเป็นแนวขนานกันลงมา แม่น้ำเหล่านี้มีปริมาณน้ำ และตะกอนดินทรายมาก ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเพาะปลูกของแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ระหว่างเส้นทรอปิกออฟแคนเซอร์ (Tropic of Cancer) และเส้นรุ้งที่ 12 องศา (ใต้) ทำให้มีฝนชุก และเมื่อประกอบกับอุณหภูมิเฉลี่ย 80° F (ต่างกันไปไม่เกิน 10 องศา) บริเวณส่วนใหญ่จึงเป็นป่าที่เขียวชอุ่ม สภาพของป่าที่ขี้เป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ผลักดันทำให้ประชากรตั้งถิ่นฐานตามแนวแม่น้ำต่าง ๆ มาแต่อดีต จนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าแม่น้ำยังเป็นเส้นทางคมนาคมและติดต่อที่สำคัญอยู่

ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ แม่น้ำเป็นเสมือนเส้นทางที่ประชากรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใช้ในการอพยพลงใต้ หลังจากการอพยพของชนเผ่าดั้งเดิมคือพวกออสโตร-ลอร์ดและนิกริโต ซึ่งยังมีหลงเหลืออยู่บ้างในออสเตรเลีย และบางส่วนของฟิลิปปินส์-อินโดนีเซีย-มาเลเซีย เผ่าที่มีอารยธรรมสูงกว่าอันได้แก่ อินโดนีเซียนหรือออสโตรนีเซียน ก็ได้เริ่มอพยพเคลื่อนย้ายอย่างช้า ๆ ลงมาทางใต้-จากภาคตะวันออกเฉียงใต้ของจีนเมื่อประมาณสองสามพันปีก่อนคริสต์ศตวรรษ สันนิษฐานกันว่า เผ่าอินโดนีเซียนนี้แยกออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มโปรโต-มาเลย์ (Proto-Malay) และกลุ่มดอยเตอโร-มาเลย์ (Deutero-Malay) กลุ่มแรกยังมีร่องรอยของพวกมอญโกลอยด์อยู่มาก คือ กลุ่มพวกจาคุน (Jakun) ในมลายู พวกโตราจาส์ (Torajas) ในสุลาเวซี พวกดัยค (Dyaks) ในบอร์เนียว และพวกบาตัก (Bataks) ในสุมาตรา ส่วนกลุ่มที่สองนั้นคือพวกสายดอยเตอโร-มาเลย์ (Deutero-Malay) ซึ่งไม่มีใครจะคล้ายคลึงกันนัก จะพบในพวกชาวมลายู ในสุมาตรา และมาเลเซีย พวกชาว พวกซุนดา พวกบาหาลี พวกมาตุรา ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในอินโดนีเซีย และก็มีพวกบิสายัน (Bisayans) ตากาล็อก (Tagalogs) อิโกลคาโน (Ilokanos) บิโคล (Bikols) ปัมปังัน (Pampangans) ซึ่งอยู่ในฟิลิปปินส์

ระยะเวลาระหว่างและหลังจากที่ประชากรเผ่าอินโดนีเซียนได้อพยพโยกย้ายอยู่ทางใต้ทั่วไปแล้ว กลุ่มมอญออสโตร-เอเชียติก (Austro-Asiatic Mons) ก็ได้อพยพจากลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าไปอยู่แถบบริเวณชายฝั่งทะเลตอนล่างของพม่า และพวกเขมรซึ่งเกี่ยวข้องกันก็ได้เข้าไปอยู่ในลุ่มแม่น้ำโขง ส่วนพวกเวียดนามซึ่งมีเชื้อสายเกี่ยวพันกัน เมื่อหนึ่งพันปีแรกแห่งคริสตกาลได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองและวัฒนธรรมของจีน ก็ได้อพยพลงมาจากทางใต้ของจีนสู่ลุ่มแม่น้ำแดง และได้ปะปนอยู่ในตอนบนของฝั่งทะเลอันนัมกับพวกจามปาซึ่งเป็นคนเผ่ามาเลย์-โพลินีเซียน (Malayo-Polynesian) นอกจากนั้นพวกพยู และพม่า เชื้อสายแรก ๆ ก็ได้เข้าไปตั้งรกรากในตอนกลางของลุ่มแม่น้ำอิระวดีในตอนต้น ๆ คริสต์ศตวรรษ และท้ายที่สุดคือพวกฉาน หรือไทย ซึ่งเคยอยู่ทางตอนบนของแม่น้ำโขงและแม่น้ำแดง ก็ค่อย ๆ เคลื่อนเข้าไปอยู่กระจัดกระจายระหว่างอัสสัมทางทิศตะวันตกจนถึงตังเกี๋ย และพรมแดนของกัมพูชาทางด้านตะวันออก

แม้ว่าชนดั้งเดิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความแตกต่างกันทางด้านเชื้อชาติ แต่ก็มีรูปแบบวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน ดังนั้น วัฒนธรรมยุคหินกลาง (Mesolithic cultures) ซึ่งมีเครื่องมือหินกะเทาะปลายคมแบบสิวซ์ต์เกลบบ้างเล็กน้อยตามแบบแบคโซเนียน (Bacsonian) ที่พบในตังเกี๋ย และชิ้นส่วนของประดิษฐกรรมดังกล่าวที่ค้นพบในไทย มลายู สุมาตรา ได้เริ่มเปลี่ยนแปลง

เป็นเครื่องมือหินขัดเรียบรูปขวานของยุคหินใหม่ (Neolithic หรือ New Stone Age) ซึ่งเป็นช่วงสมัยหลังจากที่คนเผ่าอินโดนีเซียได้อพยพลงใต้สู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระหว่างสามถึงสองพันปีก่อนคริสต์ศักราช หม้อไหของยุคหินใหม่มีอยู่ทั่วไป และต่างก็มีลักษณะและรูปแบบคล้ายคลึงกัน ซึ่งแสดงว่าชนเหล่านี้มีวัฒนธรรมร่วมกันเป็นเวลานานมาแล้ว และสืบเนื่องมาจนสมัยใกล้คริสต์ศตวรรษซึ่งเป็นยุคโลหะ (Bronze-Iron Age) หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าวัฒนธรรมดองซอน (Dong-son culture) ลักษณะที่เด่นของวัฒนธรรมนี้คือกลองมโหระทึกขนาดใหญ่ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากจีน และพบอยู่ทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในบางครั้งลวดลายศิลปะแบบวัฒนธรรมยุคหินตั้ง (Megalithic culture) ถูกนำมาผสมกับแบบดองซอนซึ่งใหม่กว่าเกิดเป็นศิลปะทางด้านกรตกแต่งใหม่ ซึ่งเป็นที่ยอมรับในหมู่คนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนในแถบอื่น ๆ โดยเฉพาะบริเวณที่ติดกับจีนจะพบศิลปะแบบดองซอนที่แท้จริงมากกว่า

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มิได้ใช้โลหะเป็นเครื่องมือในการเพาะปลูกจนกระทั่งสมัยหลัง ๆ และเมื่อมีการเริ่มใช้ขึ้นก็ถือได้ว่าเป็นก้าวสำคัญของการพัฒนาทางเศรษฐกิจของดินแดนแถบนี้ การเศรษฐกิจเริ่มแรกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นเป็นแบบเลี้ยงตนเองโดยสิ้นเชิง โดยยึดการล่าสัตว์และการจับปลาเป็นหลัก แต่ได้ขยายออกอย่างช้า ๆ ด้วยการใช่วิธีการเพาะปลูกแบบดั้งเดิม โดยการโยกย้ายที่เพาะปลูกจากแหล่งที่ขาดความอุดมสมบูรณ์ไปถางป่าใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา ในปัจจุบันการเพาะปลูกแบบนี้ยังคงมีพบอยู่โดยทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ในระยะต่อมาก็ได้หันไปทำการเพาะปลูกแบบนาดำ (wet-rice cultivation) คือมีการกักน้ำไว้ในนา ซึ่งจะเห็นได้จากชาวตอนกลางเป็นต้น เครื่องมือสำคัญตอนนั้น ได้แก่ คันไถ และสัตว์เลี้ยง เช่น วัว และควาย การตั้งหลักแหล่งอย่างถาวรและการเพิ่มผลผลิตทางการเพาะปลูกนี้ทำให้การเศรษฐกิจที่ขงกันขยายตัวออก โดยการแบ่งงานกันทำอย่างง่าย ๆ ในการผลิตผ้าแพรและโลหะที่ใช้ในท้องถิ่น ในดินแดนที่มีการเพาะปลูกแบบนาดำได้จัดให้มีการควบคุมงานท่อน้ำ ซึ่งยังผลให้เกิดความสามัคคีในสังคม และความเป็นระเบียบทางการเมืองขึ้น อย่างไรก็ตาม วิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงอย่างเบ็ดเสร็จของสังคมถือเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระดับของสังคมและวัฒนธรรมหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง จึงยากต่อการอธิบายให้เป็นที่พอใจในลักษณะปัจจัยใด ๆ ได้ สังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เปลี่ยนแปลงไป และในการเปลี่ยนแปลงนั้นแนวทางที่จะปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย

เป็นที่ยอมรับกันว่าการเพาะปลูกแบบนาดำ การเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว และควาย การใช้โลหะ ความสามารถในการเดินเรือ เป็นลักษณะเด่นทางวัตถุที่เห็นได้ชัดของอารยธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในช่วงก่อนได้รับอิทธิพลจากภายนอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากอินเดีย ส่วนลักษณะเด่น

ทางจิตใจที่เห็นได้ชัดก็คือการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษ (ancestor worship) การตั้งที่เคารพบูชาไว้ในที่สูง ๆ ความเชื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับผีสิง หรือการถือลัทธิว่ามีอำนาจร่วมกันในจักรวาล คือภูเขาลูกและทะเล และสิ่งที่เป็นคู่อื่น ๆ อีกมากซึ่งเกี่ยวข้องกับเวทมนตร์คาถา ถึงแม้ว่าลักษณะเหล่านี้จะแตกต่างกันบ้างตามท้องถิ่นต่าง ๆ และรับอิทธิพลของฮินดู พุทธ อิสลาม คริสต์ เข้ามาแทรกแต่ลักษณะทั่ว ๆ ไปของวัฒนธรรมแบบนี้ก็ยังคงมีอยู่ให้เห็นทั่วไป และในปัจจุบันนี้เป็นหลักฐานที่สำคัญในการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเนื้อหาของดินแดนแถบนี้ ไม่ใช่เพียงแต่เป็นส่วนหนึ่งของจีนหรืออินเดีย เป็นที่ยอมรับกันมากขึ้นว่า กระบวนการกระจายอิทธิพลอินเดีย (Indianization) ไม่ใช่การถ่ายทอดอารยธรรมอินเดียเข้าแทนวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยสิ้นเชิง แต่เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนเกี่ยวเนื่องกับการผสมปนเประหว่างวัฒนธรรมต่างประเทศกับวัฒนธรรมท้องถิ่นจนเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไป

สำหรับประชาชนในท้องถิ่นที่สัมผัสกับอารยธรรมอินเดีย ย่อมรับเอารูปแบบวัฒนธรรมที่มีภาษาเขียนและวรรณคดีสันสกฤตเป็นพื้นฐาน ความเชื่อเรื่องเทพนิยายและแบบแผนของศิลปะฮินดู ตลอดจนทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจและการเมืองของอินเดีย เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กระบวนการกระจายอิทธิพลอินเดีย (Indianization) นี้เข้ามาได้อย่างไรนั้นยังเป็นเรื่องที่ถกเถียงได้แย้งกันมาก แต่เดิมเคยเชื่อกันว่าพ่อค้าอินเดียเป็นคนนำเข้ามาเผยแพร่ตามเมืองท่าต่าง ๆ ที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งอาจจะเป็นผลมาจากการที่พวกโรมันสั่งห้ามการส่งสินค้าออกประเภทโลหะมีค่าในต้นคริสต์ศตวรรษที่หนึ่ง พ่อค้าอินเดียเหล่านี้เป็นผู้เผยแพร่วัฒนธรรมโดยการแต่งงาน และโดยการติดต่อทางด้านสังคมอื่น ๆ กับคนพื้นเมือง ความมั่งคั่งและความมีอำนาจทางเวทมนตร์คาถาของบุคคลเหล่านี้ ทำให้กระบวนการนี้คล่องตัวขึ้น แต่ในระยะหลังความคิดนี้ถูกคัดค้าน เพราะว่าพ่อค้าอินเดียเป็นคนชั้นต่ำในสังคมและเป็นเพียงพ่อค้าเร่ ไม่น่าจะเป็นผู้ที่เผยแพร่วัฒนธรรมชั้นสูงของอินเดียได้ ผู้ที่เผยแพร่ น่าจะเป็นพราหมณ์มากกว่า เพราะพราหมณ์ได้รับเชิญเข้ามาในราชสำนัก เพื่อเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองให้แก่บรรดาผู้ปกครองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และยังเป็นที่ยอมรับกันดีว่า พราหมณ์เป็นผู้ทรงความรู้ในทางวรรณคดีและคัมภีร์ฮินดู นอกจากนี้พราหมณ์ยังได้อำนาจโดยการแต่งงานหรือขยายอิทธิพลของตนอย่างฉลัดภายใต้การปกป้องของกษัตริย์ นักวิชาการกลุ่มอื่นมีความเห็นว่า ขนาดหรือระดับของการเผยแพร่อิทธิพลอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกลุ่มพราหมณ์พวกเดียวเท่านั้น จึงวางทฤษฎีไว้ว่าอิทธิพลอินเดียพัฒนามาจากศูนย์กลางการค้าเล็ก ๆ ของพวกอินเดีย ค่อย ๆ แปรสภาพเป็นเมืองและนครรัฐที่ได้รับอิทธิพลของอินเดีย

เมืองต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระยะต้น ๆ มักจะมีรูปแบบคล้าย ๆ กันเสมือนกับจำลองรูปมาจากจักรวาลของฮินดู หรือพุทธ เมืองเหล่านี้จะล้อมรอบด้วยรั้วไม้หรือกำแพงหิน ซึ่งเป็นสิ่งป้องกันบ้านไม้ พระราชวัง และเทวสถาน ที่สร้างด้วยอิฐและหิน เทวสถานที่ตั้งอยู่ตรงกลางนี้เปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นจุดรวมของอำนาจทั้งทางโลกและทางธรรมของรัฐ ส่วนพระราชวังของเทวราชและที่อยู่ของขุนนาง พรหมณ์จะพบอยู่ใกล้เคียงกันนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีที่พักของทหารและข้าราชการชั้นกลางแยกพระราชวังให้ห่างจากที่พักของประชาชน โดยทั่วไป ข้าราชการเหล่านี้ได้แก่ คนรับใช้ ช่างฝีมือ และศิลปิน ซึ่งเป็นผู้ประดิษฐ์อาวุธแบบหรรษา เครื่องเพชรพลอย และสิ่งแกะสลักสำหรับผู้ปกครองอีกด้วย ทั้งยังมีกวีและผู้เล่านิยายที่จะสรรค์แต่งภาษาต้องห้าม (ราชาศัพท์) และวรรณคดีที่เต็มไปด้วยเวทมนตร์คาถา เพื่อเสริมสร้างอำนาจการปกครองเด็ดขาดของผู้ปกครองให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น รูปร่างของเมืองที่จำลองแบบจักรวาลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระยะแรกนั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบพื้นฐานที่แตกต่างกันมากมาย แต่ลักษณะทั่วไปจะเห็นได้จากนครวัดของเขมร เมืองศรีเกษตรของพวกพยู ซึ่งตามตำนานเล่าว่าเทวดาสร้างตามแบบเมืองของพระอินทร์บนเขาพระสุเมรุ ในมณฑลละแวก จะพบพระราชวังซึ่งล้อมรอบด้วยกำแพงสี่ด้านตรงตามทิศสำคัญสี่ทิศ และตรงกลางจะมียอดปราสาทเจ็ดชั้นตั้งอยู่เหนือราชบัลลังก์ ซึ่งเป็นการเลียนแบบเขาพระสุเมรุ ส่วนในเมืองหลวงของมัชปาหิต (Majapahit) ก็เช่นกัน แม้ว่าจะไม่ใช่เมืองที่มีกำแพงเมือง แต่ก็แบ่งแยกออกเป็นส่วน ๆ มีกำแพงล้อมเป็นชั้น ๆ ตามความจำเป็นของรัฐนั้น ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรม และในเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับอิทธิพลอินเดียก็เช่นกัน

## 2

ภายในเขตอิทธิพล “อินเดีย” ซึ่งรวมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกือบทั้งหมด ยกเว้นฟิลิปปินส์ และเวียดนาม จะพบว่าเมืองจักรวาลทางการเมืองอยู่ 2 แบบ ซึ่งเป็นแบบที่ปรากฏขึ้นระหว่างเวลาหนึ่งพันปีของศตวรรษที่สี่ถึงศตวรรษที่สิบสี่ แบบแรกเป็นแบบพื้นฐานที่มีการทอดหน้าเข้าสู่พื้นที่การเกษตรที่อยู่ลึกจากแหล่งน้ำเข้าไป มีตัวอย่างให้เห็นจากนครวัดของเขมร และอาณาจักรมะตะรัม (Mataram) ในอินโดนีเซีย แบบที่สองเป็นแบบรัฐริมาชายฝั่ง เช่นศรีวิชัย ซึ่งน่าจะมีความสำคัญที่สุดและได้รับการพัฒนาอย่างดี จะเป็นแบบรัฐที่เด่นที่สุดในแผ่นดินใหญ่เอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้ มีรูปการปกครองที่มีการแบ่งเป็นสัดส่วนระหว่างชาวนาและราชสำนัก พระเจ้าแผ่นดินควบคุมเศรษฐกิจ การเกษตรทั้งหมด ไม่มีชนชั้นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ และอำนาจทางการเมืองอยู่ในกลุ่มขุนนางกึ่งราชการที่มีอำนาจโดยการแต่งตั้ง ส่วนแบบที่สองแตกต่างกันเห็นได้ชัดกับลัทธิการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตะวันออก เพราะเป็นรัฐที่มีประชากรหลายชาติหลายภาษามากกว่า ประกอบด้วยพ่อค้าต่างเชื้อชาติและภูมิลำเนา นอกจากนี้ยังมีคนพื้นเมืองและชนชั้นกลางที่มีอาชีพค้าขายในเมือง ซึ่งเป็นกลุ่มควบคุมปัจจัยทางการเงินจำนวนมาก ดังนั้นจึงมีพลังในการต่อรองกับอำนาจทางการเมืองของรัฐได้บ้าง

ส่วนในฟิลิปปินส์นั้นได้รับอิทธิพลจากอินเดียเพียงผิวเผิน ชีวิตทางสังคมและการเมืองก่อนที่มุสลิมและสเปนจะเข้ามาอิทธิพล จะวนเวียนอยู่ใน "บารังกาย" (barangays) หรือเขตแดนตำบลของกลุ่มครอบครัวต่าง ๆ ในบารังกายจะถูกแบ่งออกเป็น 4 ชนชั้น คือ หัวหน้า ขุนนาง เสรีชน และทาสติดที่ดิน รูปแบบของความสัมพันธ์ทางการเมืองที่มีอยู่ระหว่างบารังกายแต่ละแห่งนั้นไม่เป็นที่ทราบกัน และแม้จะมีหลักฐานแสดงการติดต่อร่วมมือกันอยู่บ้าง แต่ไม่อาจพิสูจน์แน่นอนลงไปว่ามีองค์กรทางการเมืองระดับที่เหนือกว่าบารังกาย สำหรับเวียดนามนับแต่ระยะต้นคริสต์ศตวรรษที่หนึ่ง ก็ได้ตกอยู่ใต้อิทธิพลของจีน รูปแบบสังคมจีนซึ่งมีระบบเจ้าที่ดิน และรูปแบบการเมืองตามระบบราชการของลัทธิขงจื้อ ได้ถูกลอกไปใช้ในเวียดนาม ภายในขอบข่ายวัฒนธรรมสามแบบของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อำนาจทางการเมืองต่างขึ้นอยู่กับตัวบุคคล และการเปลี่ยนแปลงของโชคชะตา ความพยายามที่จะรวมอำนาจทางสังคมและเศรษฐกิจขึ้นเป็นหน่วยการเมืองระดับกว้าง จึงถูกต้านทานด้วยพลังแห่งการแตกแยกข้างต้น ดังนั้น แบบพื้นฐานการปกครองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระยะต้นจึงมีทั้งความมีระเบียบเรียบร้อย และการไร้เสถียรภาพสลับกันไป

### 3

เรื่องราวของการรวมกลุ่มการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นที่รู้จักกันน้อยมาก จนกระทั่งสมัยต้นคริสต์ศตวรรษเมื่อมีหลักฐานบันทึกของจีน แสดงให้เห็นถึงรัฐที่ทรงอำนาจสองรัฐในแหลมอินโดจีน รัฐแรกที่จีนกล่าวถึงคือ อาณาจักรฟูนัน ซึ่งได้รับอิทธิพลอินเดีย และเป็นต้นกำเนิดของเขมร รัฐนี้มีเมืองหลวงตั้งอยู่ใกล้ตำบลพนม (Banam) ในจังหวัดเปรเวง (Prei



Veng) ของกัมพูชาปัจจุบัน ส่วนรัฐที่สอง คือ ลินยี (Lin-Yi) ซึ่งต่อมาเป็นที่รู้จักกันในนามว่า จามปา จามปาดังขึ้นเมื่อตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่สอง และมีศูนย์กลางอำนาจอยู่ทางตอนใต้ของเมืองเว้ในเวียดนามปัจจุบัน ในทางเหนือของแหลมมลายู ซึ่งอาจจะใกล้กับปัตตานีในปัจจุบัน มีอาณาจักรที่ได้อิทธิพลอินเดีย ชื่อลังกาสุชา (Langkasuka) ซึ่งตั้งขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน บันทึกของจีนในคริสต์ศตวรรษที่หกกล่าวว่าลังกาสุชาตั้งขึ้นเมื่อสี่ร้อยปีมาแล้ว เป็นเมืองที่มีกำแพงล้อมรอบและเป็นแหล่งผลิตกฤษณา (ไม้หอมชนิดหนึ่งมีสีดำ) และการบูร (ไม้ที่มียางสีขาว ใช้ทำยา)

ฐานะทางเศรษฐกิจของพุนั้นส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับการค้าขายที่ผ่านเมืองท่าออกแก้ว (Oc Eo) (อยู่ในเวียดนามใต้ปัจจุบัน) จนกระทั่งตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรเจนละ (Chen-la) ของเขมรใหม่ในศตวรรษที่หก อาณาจักรศรีวิชัยได้กลายเป็นอาณาจักรใหม่ที่สืบต่อความสำคัญทางการค้าจากพุนั้น ศรีวิชัยมีเมืองหลวงอยู่ใกล้เมืองปาเล็มบัง (Palembang) ในสุมาตราตอนใต้ ความสำคัญทางพาณิชย์ของนครศรีวิชัยเป็นผลมาจากความสามารถในการควบคุมชาวตะวันตก และช่องแคบมะละกา และมีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่ดีระหว่างอินเดียและจีน ในศตวรรษที่เจ็ดและที่แปด ศรีวิชัยขยายอำนาจทางการเมืองของตนเหนือรัฐอิสระอื่น คือ เมลายุ (จัมบี) ในสุมาตรา และดินแดนบางส่วนทางใต้ของไทย มลายูตอนเหนือและชาวตะวันตก ศรีวิชัยได้รับการรับรองเป็นรัฐอย่างเป็นทางการจากจักรพรรดิฉินในตอนต้นของศตวรรษที่แปด ซึ่งเป็นเวลาที่ศรีวิชัยมีฐานะเป็นศูนย์กลางที่สำคัญของพุทธศาสนานิกายมหายาน

ในระยะนี้ อิทธิพลของพุทธศาสนามหายานในส่วนอื่น ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะมลายูและกัมพูชา มีส่วนเกี่ยวข้องกับความรู้เรื่องของราชวงศ์ปาละในอินเดียเหนือ ศาสนานิกายนี้ยังเกี่ยวข้องเป็นพิเศษกับราชวงศ์ใหม่ที่กำลังเรืองอำนาจในชวาตอนกลาง คือ ไศเลนทร์ (Sailendras) ซึ่งเป็นราชวงศ์ที่สร้างอนุสาวรีย์หินที่สง่างามมากมาย รวมทั้งบรมพุทโธ (Barobudur) สิ่งที่มีหัตถศรยร์ของโลก บรมพุทโธเป็นแบบจำลองภูเขาแห่งจักรวาล มีรูปจำลองฉาบทองอยู่บนยอด ซึ่งหมายถึงกษัตริย์ไศเลนทร์ ในฐานะเป็นเทพเจ้าสูงสุด อิทธิพลของไศเลนทร์มีอยู่นอกชวาไปอีก และอาจไกลไปถึงกัมพูชาก็ได้ แต่ในที่สุดพุทธศาสนามหายานในชวาตอนกลางก็ค่อย ๆ คลายอำนาจลง โดยมีลัทธิพราหมณ์เข้ามาแทน หรือรวมเป็นลัทธิใหม่ คือ ศิวะ-พุทธ (Siva-Buddha cult) ซึ่งเป็นพื้นฐานทำให้เกิดอาณาจักรชวาใหม่ขึ้นทางตะวันออก (และต่อมาเป็นชวากลาง) คือ มะตะรัม อาณาจักรใหม่นี้ขยายอิทธิพลเหนือบาห์ลีในสมัยศตวรรษที่สิบและสิบเอ็ด และเริ่มขัดแย้งรบพุ่งกับศรีวิชัย แต่ก็ยังคงเฟื่องฟูอยู่จนกระทั่งพลังแก่งแย่งทำให้อาณาจักร

แตกแยกไปในที่สุด การที่พวกโซลาในอินเดียตอนใต้เข้ามารุกรานในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และการที่ศรีวิชัยต้องสู้รบกับรัฐต่าง ๆ ในชวาบ่อย ๆ มีส่วนทำให้อำนาจของศรีวิชัยอ่อนลง จนกระทั่งเกิดมีอาณาจักรใหม่แบบฮินดู-ชวา (Hindu-Javanese kingdom) วงศ์สุดท้าย คือ มัชปาหิต (Majapahit) ขึ้นมีอำนาจแทนในศตวรรษที่สิบสี่

ส่วนในกัมพูชา อิทธิพลของโคลนทร์ในตอนปลายศตวรรษที่แปด ศึกษาและยืนยันได้จากวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นและหลักฐานของพวกอาหรับ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุของการแพร่ขยายพุทธศาสนานิกายมหายานในช่วงเวลานั้น ในระหว่างศตวรรษที่เก้า ได้เกิดมีรัฐขอมแห่งใหม่ขึ้นในกัมพูชาที่ปกครองโดยรวบอำนาจไว้ในศูนย์กลางใหม่ที่เข้มแข็ง โบราณวัตถุใหญ่โตและสวยงามที่สร้างขึ้นตามมาภายหลังยังสามารถพบเห็นได้ในปัจจุบัน ในระหว่างศตวรรษที่สิบเอ็ดนี้อาณาจักรใหม่ของเขมรได้รุกรานเอาชนะพวกมอญในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และในศตวรรษต่อมา ก็เอากัมพูชาของพุนั้นมาเป็นเมืองขึ้นได้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่จามปาฟื้นตัวอย่างรวดเร็ว และรุกรานกัมพูชาเป็นการตอบโต้ เมืองหลวงของเขมรรุกยึดในตอนปลายศตวรรษที่สิบสอง แต่พวกจามก็ถูกขับไล่ออกไปในกาลต่อมา ในครั้งแรกของศตวรรษที่สิบห้ากลุ่มสุดท้ายคือพวกไทยได้รุกรานนครวัด คนไทยซึ่งถูกบีบบังคับจากจีนค่อย ๆ ถอยร่นลงมาทางใต้จากยูนานตั้งแต่ศตวรรษที่เจ็ดนั้น อพยพมาตามลำแม่น้ำ สาละวิน อีระวัตติ เจ้าพระยา แม่โขง จนเข้ามามีความขัดแย้งกับพวกเขมร เขมรต้องทิ้งนครวัดและไปสร้างศูนย์กลางใหม่บริเวณนครพนมเปญ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของกัมพูชาปัจจุบัน

การเคลื่อนย้ายลงใต้ของคนไทยเป็นผลให้มีการตั้งรัฐขนาดเล็กต่าง ๆ ขึ้นในอัสสัม พม่า ตอนเหนือ และสยามในราวศตวรรษที่สิบสองและสิบสาม ในระหว่างระยะเวลานี้คนไทยได้ต่อสู้กับมอญและเขมร ซึ่งเป็นชนชาติที่ไทยได้รับเอาอิทธิพลทางศิลปะและวัฒนธรรมไว้เป็นอันมาก จนกระทั่งถึงการตั้งอยุธยาในกลางศตวรรษที่สิบสี่ รัฐไทยต่าง ๆ จึงได้ครอบครองดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน รัฐใหม่ที่อยุธยาได้เสริมสร้างอำนาจของตนอย่างรวดเร็ว และขยายอำนาจเหนือแหลมมลายูตอนเหนือ ตะนาวศรี และทวาย

ความขัดแย้งกับรัฐลาวทางเหนือที่มีอยู่เสมอ ๆ ได้เกิดขึ้นอีกในศตวรรษต่อมา และหลังจากที่พม่าสถาปนาพะโค<sup>1</sup> ขึ้นมาใหม่ในศตวรรษที่สิบหกตอนต้น คนไทยได้เริ่มโจมตีรัฐใหม่นี้ด้วยพม่าเองก็ได้รุกรานประเทศไทยเป็นการตอบโต้ในตอนกลางศตวรรษที่สิบหก ซึ่งเปิดโอกาสให้กัมพูชาโจมตีไทยเพื่อรวมหัวเมืองชายแดนเข้าไว้ แต่คนไทยได้แก้เผ็ดโดยเข้าโจมตีเมืองหลวง<sup>2</sup> ของกัมพูชาได้ในตอนปลายศตวรรษที่สิบหกซึ่งเป็นจุดเริ่มของการเสื่อมอำนาจของกัมพูชา ในศตวรรษ

<sup>1</sup> คือหงสาวดี—ผู้แปล

<sup>2</sup> ในที่นี้คือละแวก—ผู้แปล

ต่อมาดินแดนกัมพูชาที่ไทยครอบครองถูกเวียดนามและจีนรุกรานหลายครั้ง โดยได้รับความสำเร็จมากน้อยแตกต่างกัน จนกระทั่งไทยต้องผูกพันอยู่กับการต่อสู้อย่างเอาเป็นเอาตายกับพม่าในตอนกลางศตวรรษที่สิบแปดนั่นเอง ทำให้เวียดนามเข้าผนวกกัมพูชา จนผู้ครองกัมพูชาต้องส่งบรรณาการให้ทั้งไทยและอันนัม (Annam) กัมพูชากลายเป็นเบียร์ระหว่างไทยและเวียดนามจนกระทั่งตอนกลางศตวรรษที่สิบเก้า อันเป็นสมัยที่กษัตริย์กัมพูชาซึ่งได้รับการสนับสนุนจากไทยขึ้นมาครองอำนาจหลังจากที่ได้ต่อสู้ด้วยความขมขื่นเป็นเวลานาน

#### 4

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและการต่อสู้แก่งแย่งกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้ มักมีผู้อธิบายว่าเป็นความทะเยอทะยานส่วนตัวของผู้ปกครองแต่ละคน แต่ก็อาจมีสาเหตุมาจากพลังผลักดันทางความขัดแย้งภายในราชวงศ์ ควบคู่ไปกับความแตกต่างของโครงสร้างทางสังคมและการเมือง เช่นชวา การต่อสู้กันระหว่างรัฐไกลซาเยฝั่งและรัฐชายฝั่ง ประกอบขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ของมัชปาหิต (Majapahit) และมะตะรัม (Mataram) ส่วนการปะทะกันอยู่เป็นประจำระหว่างพวกเวียดนาม จามปา และเขมร ก็อาจจะพบว่ามีสาเหตุมาจากการแตกแยกเป็นฝักฝ่ายอันเนื่องมาจากความแตกต่างหรือความเป็นอริกันในระบบสังคมและการเมือง

ศาสนาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความแตกต่างทางด้านโครงสร้างการปกครองของอาณาจักรต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจของศาสนจักรและอาณาจักร ศาสนาในฟิลิปปินส์นับจนกระทั่งถึงศตวรรษที่สิบห้า คือก่อนการติดต่อกับอิสลาม หรือลัทธิคาทอลิกของสเปนนั้น เป็นศาสนาแบบง่าย ๆ ไม่มีอะไรมากไปกว่าการนับถือผีสง่าหรือธรรมชาติ และบูชาบรรพบุรุษ แต่ในทางตรงกันข้าม ในเขตของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับอิทธิพลอินเดียและจีน ("Indianized" and "Sinicized" areas) ประชาชนจะประสบกับระบบศาสนาที่สลับซับซ้อนมาก เช่นในเขตอิทธิพลจีน ก็ได้รับเอาลัทธิเต๋า พุทธศาสนา มหายาน และลัทธิขงจื้อไว้ ที่สำคัญไปกว่านั้นก็คือการผันแปรของคูลแห่งอำนาจระหว่างพระสงฆ์และขุนนางตามลัทธิขงจื้อ (พวกขุนนางนี้เป็นตัวแทนของลัทธิการเมืองผสมศาสนา) ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจและสลับซับซ้อนในประวัติศาสตร์ของจีน ก็ได้ถูกถ่ายทอดมาให้ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย พุทธศาสนาในเวียดนามนั้นจึงควรดูตามแบบพื้นฐานของจีนเป็นสำคัญ มากกว่าจะดู

เปรียบเทียบกับแบบอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งสำคัญเป็นรอง ส่วนดินแดนที่ได้อิทธิพลอินเดียก็นับถือศาสนาพุทธ นิกายมหายานหรือหินยาน นิกายใดนิกายหนึ่งซึ่งรับมาโดยตรงจากอินเดียไม่ได้ผ่านนิกายมหายานของจีนแต่อย่างใด แต่พุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มักจะปะปนมากับลัทธิฮินดูและพราหมณ์ หรืออย่างในกรณีชวา กลับเรียกว่า ศิวะ-พุทธศาสนา

ความแตกต่างทางโครงสร้างที่สำคัญระหว่างสถาบันทางพุทธศาสนาทั้งสองแนวอยู่ที่ว่า ในเขตอิทธิพลจีนแถบอินทัม และตังเกี๋ย พระสงฆ์มหายานประสบกับการผันแปรของอำนาจหน้าที่ของตนอยู่เสมอ จึงหมดสภาพของการเป็นส่วนสำคัญของกลุ่มผู้นำทางศาสนาและการเมือง นับตั้งแต่กลางศตวรรษที่สิบสามเป็นต้นมา พระสงฆ์มหายานมีบทบาทน้อยมากภายใน วงผู้มีความรู้หรือนักปราชญ์ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ามีความสำคัญระดับหมู่บ้านเท่านั้น ในเขตอิทธิพลอินเดีย พุทธศาสนากลับมีอิทธิพล เพราะได้ปรับให้เข้าหรือรวมกับพิธีพราหมณ์ในราชสำนัก กลายเป็นว่าพระสงฆ์และพราหมณ์สนับสนุนอำนาจและบทบาทซึ่งกันและกัน หรืออีกนัยหนึ่งได้กลายเป็นกลุ่มผู้นำในราชสำนัก คอยห้อมล้อมองค์เทวกษัตริย์ซึ่งเปรียบตัวเองเป็นเทพเจ้าในศาสนาฮินดูบ้าง เป็นอวตารของพระพุทธเจ้าบ้าง หรือเป็นทั้งสองประการในเวลาเดียวกัน

ข้อเปรียบเทียบที่น่าสนใจระหว่างศาสนาในเขตอิทธิพลจีน และเขตอิทธิพลอินเดียอีกประการหนึ่ง ก็คือ ทั้งพราหมณ์และพุทธในเขตอิทธิพลอินเดียต่างก็เป็นศาสนาของราชสำนักหรือควรเปรียบได้ว่าเป็นศาสนจักรที่เข้าไปพัวพันกับอำนาจทางการเมืองอย่างมาก แม้ว่าศาสนาพุทธนิกายตันตริก (Tantric) นี้จะแผ่ขยายไปยังพวกชาวนาที่ยากจนตามที่ต่าง ๆ แต่โดยเนื้อแท้แล้ว ศาสนาที่เป็นทางการนี้เป็นเรื่องในราชสำนักมากกว่า เป็นไปได้ว่าประชากรชาวนาเพียงแต่ถูกบังคับให้เข้าร่วมพิธีศาสนาเกี่ยวกับเทวราช แต่ก็เข้าร่วมด้วยอย่างขาดความกระตือรือร้น ศาสนาของอาณาจักรไม่ได้จัดหาพระตามหมู่บ้านหรือสอนธรรมให้เลย ดังนั้น ชาวนาส่วนใหญ่จึงยังคงอยู่ในโลกแบบนับถือผีสารของตนตามเดิม สภาพแบบนี้จะเห็นอยู่ทั่วไปแม้แต่ในรัฐทางชายฝั่งซึ่งต้องอาศัยการท่น้ำเพื่อการเกษตรเท่านั้น แต่สำหรับรัฐริมทะเล และชุมชนที่มีการค้าขายเจริญ และศูนย์กลางที่สำคัญของพุทธศาสนา มหายาน เช่น ศรีวิชัยนั้น ปัญหาความแตกต่างของบทบาทของพุทธศาสนาในและนอกราชสำนักยังจะต้องศึกษากันต่อไป

ในเขตอิทธิพลจีนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การแยกรัฐออกจากศาสนจักร (ระบบข้าราชการตามแบบขงจื้อมีอำนาจเหนือพระสงฆ์) ดูจะทำให้พระสงฆ์มีความใกล้ชิดชาวนายิ่งขึ้น แม้จะไม่ได้สอนหลักธรรมทางพุทธที่ลึกซึ้งแก่ชาวनावีดยานมาเลยก็ตาม ในบางครั้งพระสงฆ์ตั้งตัว

เป็นผู้นำของการต่อสู้เรียกร้องของชาวนา แต่ก็ไม้อาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นจุดศูนย์กลางของชีวิตชนบทในเวียดนามใต้ พุทธศาสนาในเวียดนามเป็นความเชื่อถือส่วนตัว มิได้เกิดจากความเชื่อเป็นส่วนรวมของชาวนาทั้งหลาย ในขณะที่เดียวกันการครอบงำของจีน และของลัทธิขงจื้อในระยะต่อมาป้องกันเวียดนามมิให้ตกอยู่ใต้อิทธิพลของลัทธิอื่น ๆ ซึ่งแผ่ขยายเข้ามาจนเป็นปึกแผ่น และเป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มต้นยุคใหม่ในส่วนต่าง ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้น เขตชนบทในเวียดนามจึงขาดศาสนาเป็นส่วนรวม ยังผลให้ในหลาย ๆ ศตวรรษต่อมาลัทธิต่าง ๆ และการถือปฏิบัติต่าง ๆ ตลอดจนองค์กรทางศาสนาผุดขึ้นมามากมายราวดอกเห็ด

## 5

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยกเว้นเวียดนาม ประสบกับการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในระหว่างศตวรรษที่สิบสี่และสิบหก ฟิลิปปินส์มีศาสนาสองศาสนาปรากฏขึ้น ทำให้เกิดระบบการเมืองและสังคมแบบใหม่ ชาวมุสลิมและชาวสเปนได้เข้ามาเผยแพร่ทั้งศาสนาและระบอบรัฐที่เป็นปึกแผ่น แม้ว่าศาสนาอิสลามจะถูกสกัดกั้นไม่ให้เข้าไปในเกาะลูซอน ก็ได้ตั้งหลักมั่นในหมู่เกาะทางตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งกลายเป็นเส้นแบ่งพรมแดนทางศาสนาระหว่างเขตคริสต์ทางเหนือ และเขตอิสลามทางใต้ของอินโดนีเซียและมาเลเซีย ส่วนในผืนแผ่นดินใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียหลังศตวรรษที่สิบสามก็มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเช่นกัน มีการเปลี่ยนจากอารยธรรมราชสำนักแบบพุทธศาสนาเมฆายานและพราหมณ์มาเป็นแบบเถรวาท แต่ว่าการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ก็มิได้ทำให้พุทธศาสนาเมฆายานและพราหมณ์สูญหายไปจากดินแดนผืนแผ่นดินใหญ่หรือเกาะแก่งของสุลต่านอิสลามเลย ที่จริงแล้วศาสนาอิสลามเป็นเพียงฉากบางที่ซ่อนความเชื่อและการปฏิบัติตามลัทธิศาสนาเก่าในราชสำนักไว้ อย่างไรก็ตาม ในชุมชนที่ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทและอิสลามสามารถฝังรากลึกไว้ได้ ลัทธิความเชื่ออื่น ๆ ก็ไม่อาจแทรกเข้ามาได้อีก

ในด้านภายนอก ปัจจัยที่ทำให้ศาสนาข้างต้นแพร่ขยายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ด้วยความเพียรพยายามของกลุ่มนักสอนศาสนาพุทธแบบลังกาประการหนึ่ง และความรุ่งโรจน์ระดับโลกของศาสนาอิสลามนิกายซุฟี (Sufism) อีกประการหนึ่ง นอกจากนี้แล้วความแตกแยกทางการเมืองและการศาสนาของอาณาจักรต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ยังช่วยให้การเผยแพร่รวดเร็วยิ่งขึ้นด้วย ตัวอย่างเช่น ในอาณาจักรนครวัด ศาสนาเก่าเป็นที่เกลียดกลัวของประชาชน ประชาชนถูกบังคับให้

ก่อสร้างปราสาทและปูชนียสถานหินสำหรับเทวราชมากมาย จึงประสบความสำเร็จล้นหลามมาก ทำให้หันไปรับพุทธศาสนาแบบหินยานของลังกาที่ถ่ายทอดผ่านไทยอีกต่อหนึ่ง ลัทธินี้ปฏิเสธที่จะยกย่องบูชาปัจเจกบุคคล จึงเท่ากับเป็นการคัดค้านการอ้างตัวเป็นพระเจ้าของกษัตริย์ผู้ปกครอง ถึงแม้ว่าไม่ใช่เหตุปัจจัยเพียงประการเดียว โดยส่วนใหญ่ยอมรับว่า ศาสนาใหม่นี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้จักรวรรดิเขมรเสื่อมสลายลงอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่สิบสี่

พุทธศาสนานิกายเถรวาทได้สร้างหลักการใหม่สามประการ คือ หนึ่ง ก่อให้เกิดชุมชนทางศาสนา มีลักษณะกึ่งเสมอภาคกัน กษัตริย์เองก็เป็นสาวกของศาสนา แม้จะเป็นเพียงเวลาอันสั้น และบางครั้งเป็นเพียงสัญลักษณ์เท่านั้นก็ตาม สอง ดูเหมือนว่าความประพฤติและคำสั่งสอนของพระสงฆ์มีอิทธิพลยับยั้งการใช้อำนาจเกินควรของผู้ปกครอง และ สาม ความเปลี่ยนแปลงข้อสำคัญที่สุดของศาสนาใหม่ได้วางหลักความประพฤติอย่างเรียบง่ายเมื่อเปรียบเทียบกับพระสงฆ์มหายานในสมัยก่อน ถึงแม้ว่าพระสงฆ์ในระดับสูงจะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับราชสำนักมากก็ตาม พระสงฆ์ใหม่จำนวนมากกลับเป็นพระตามหมู่บ้านทั่วไป และแผ่ขยายเข้าไปมีอิทธิพลต่อชีวิตทุกด้านของชาวนา และยังเป็นศูนย์กลางของการศึกษาและกิจกรรมทางสังคมในชนบท สิ่งนี้นับเป็นการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางศาสนาครั้งใหญ่ในผืนแผ่นดินในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงดุลแห่งอำนาจระหว่างอาณาจักรและศาสนจักร ทั้งสองอาณาจักรยังคงเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดแต่ไม่ได้เป็นเพียงภาพสะท้อนของวัฒนธรรมราชสำนักดังในอดีต โดยที่จริงแล้วนับเป็นเวลาหลายศตวรรษที่นิกายเถรวาทมีส่วนในการก่อให้เกิดความไม่สงบในหมู่ชาวนาในแผ่นดินที่นิกายนี้มีอิทธิพลอยู่ ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำกลุ่มเดียวที่ชี้ขงทางธรรมและการจัดรูปองค์กรเพื่อการรวมตัวของชาวนาชนบท พุทธอีกนัยหนึ่งก็คือ ประชาธิปไตยของ “ผู้ขอ” (พระสงฆ์) ได้กลายเป็นขบวนการที่มีผู้นำ และเป็นขบวนการที่มีได้มีอุดมการณ์ความเชื่อจำกัดอยู่เพียงในโลกของประเพณีและความรู้สึกนึกคิดของท้องถิ่น พุทธศาสนาเถรวาทได้สร้างสะพานเชื่อมโยงระหว่างราชสำนักและชาวนาขึ้นมา ซึ่งนับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนโครงร่างที่สำคัญของสังคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ส่วนดินแดนในอิทธิพลอินเดียเก่าที่ตกอยู่ใต้อิทธิพลอิสลามก็มีทั้งความคล้ายคลึงและความแตกต่างกับสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น ระดับของการผสมปนเปของทั้งสองศาสนานี้แตกต่างกันอย่างมาก ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสังคมภายในและปัจจัยอื่น ๆ อีก ในขณะที่อาณาจักรที่ทำการเกษตรในแผ่นดินใหญ่ ศาสนาใหม่มิได้ผูกพันอยู่เฉพาะกับชนชั้นทางเศรษฐกิจและสังคมใด การเข้ารับสามารถ

กระทำได้อย่างราบรื่นโดยปราศจากการต่อต้านจากศาสนาเก่า แต่สำหรับอิสลามนั้นแม้จะไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าศาสนาใหม่เผยแพร่ได้สำเร็จก็ด้วยความเป็นปฏิบัติกับสถาบันเก่าของชาวมา และเป็นที่ยอมรับว่าการเผยแพร่ยังต้องประสบกับพลังคัดค้านของกลุ่มผู้มีอำนาจในขณะนั้น อิทธิพลของอิสลามเริ่มขยายจากดินแดนพาณิชย์แถบชายฝั่งทะเลหรือจากเมือง เช่น มะละกา (Malacca) อาจะห์ (Achin) บันตัม (Bantam) เข้าไปสู่รัฐเกษตรไกลจากฝั่ง เช่น มะทะรัม (Mataram) อิทธิพลของศาสนาอิสลามที่ขยายตัวนี้ดูจะเกี่ยวพันกับความขัดแย้งที่มีมานานระหว่างสังคมสองแบบซึ่งเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะพ่อค้ามีความมั่งคั่งและความเป็นอิสระมากยิ่งขึ้นและบางครั้งยังได้รับความร่วมมือจากข้าราชการในราชสำนักด้วย แนวทางนี้เป็นวิธีที่ดีที่สุดในการศึกษาประวัติศาสตร์ของอิสลาม ดังตัวอย่างของอาณาจักรมะทะรัมในชวา

พวกบรรดาสุลต่านของมะทะรัมได้รับชัยชนะชั่วคราวเหนืออิสลามโดยใช้กลวิธียอมรับศาสนาใหม่นี้เสียเอง หรือพูดอีกนัยหนึ่งก็คือ “แยกลมออกจากใบเรือของศัตรู” บรรดาสุลต่านพยายามอย่างยิ่งที่จะรักษาสถานะเดิม (status quo) ของตนเอาไว้ด้วยการโจมตีสองด้านด้วยกัน เป้าหมายแรกเพื่อวัตถุประสงค์ทางศาสนาและการเมือง คือโจมตีบรรดาเมืองทำการค้าต่าง ๆ ทางชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งกระทำได้ง่ายมาก เพราะบรรดากลุ่มพ่อค้าอินโดนีเซียเองก็ถูกคุกคามอยู่เสมอโดยบริษัทอีสต์อินเดียของฮอลันดา (Dutch East India Company) ซึ่งมาเปิดกิจการใหม่ เป้าที่สองมุ่งกำจัดอำนาจของพวกอูลามา (ulama) ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาใหม่ที่มาท้าทายอำนาจเด็ดขาดของพวกสุลต่านมะทะรัม (Mataramese) ในการปะทะกันแห่งหนึ่ง สุลต่านอัมังกูรัตที่หนึ่ง (Amangkurat I, ค.ศ. 1645-77) ได้ประหารบรรดาพ่อค้าอูลามาที่ถือดีเป็นจำนวนมากมายหลายพัน การร่วมมือกันทำลายเมืองที่สำคัญ และการปราบปรามพวกอูลามาทำให้ช่องทางการติดต่อกับศูนย์กลางอิสลามโพ้นทะเลถูกตัดขาด และยังผลให้อิสลามในชวาต้องเก็บตัวเงียบอยู่ในแคว้นเกาะต่อไป

## 6

ในยุคที่กล่าวถึงนี้ นอกจากเวียดนามที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงแล้ว ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับอิทธิพลอินเดีย ต่างก็มีการเปลี่ยนแปลงทางศาสนา สังคม และการเมืองในระดับแตกต่างกัน ระยะเวลาสามศตวรรษ คือ ศตวรรษที่สิบห้า สิบหก และสิบเจ็ด

ถือเสมือนเส้นแบ่งประวัติศาสตร์การพัฒนาเปลี่ยนแปลงของหลาย ๆ ส่วนในภูมิภาคนี้ อย่างไรก็ตามลักษณะของความต่อเนื่องในระยะเวลาดังกล่าวจะเด่นชัดกว่าลักษณะแห่งการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่ ในฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และอินโดนีเซีย อิทธิพลของสเปน โปรตุเกส และฮอลันดาได้เข้าไปทำให้สังคมท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากและอย่างรวดเร็ว ส่วนในเขตอื่นๆ ของโลก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเปลี่ยนแปลงดำเนินมาทั้งภายในและภายนอก ภายในขอบเขตอย่างกว้าง ๆ ซึ่งมีมาแต่สมัยแรก ๆ จนกระทั่งกลางศตวรรษที่สิบเก้า ดินแดนส่วนใหญ่ในภูมิภาคนี้ต่างประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองขนานใหญ่ อันเป็นผลมาจากลัทธิอาณานิคม และลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตกสมัยใหม่ ซึ่งส่งผลให้ส่วนต่างๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมตัวเป็นกลุ่มเป็นก้อนมากยิ่งขึ้น โดยไม่เสียลักษณะความเป็นตัวของตัวเอง และสิ่งตกทอดทางประวัติศาสตร์ของแต่ละประเทศ

ก่อนจะถึงสมัยที่กล่าวข้างต้นนี้ เราได้เผชิญกับปัญหาในการประเมินผลของอิทธิพลตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระยะต้น ซึ่งการศึกษาวิเคราะห์นี้มีข้อถกเถียงโต้แย้งกันมาก ในระยะหลังนี้ได้มีแนวโน้มที่จะศึกษาทางด้านทฤษฎีมากกว่าด้านปฏิบัติให้ความสำคัญกับโครงสร้างพื้นฐานของอำนาจขั้วตรีของสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น และมองอิทธิพลของฮอลันดา (รวมทั้งโปรตุเกสโดยส่วนน้อย) ว่ามีเพียงผิวเผินในประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้น แม้ว่าข้อแก้ไขข้างต้นเป็นสิ่งที่น่าสนใจและน่ายินดีก็ตาม ข้อแก้ไขนี้อาจถูกมองเกินความจริงไปได้ ในระยะเริ่มแรกชาวตะวันตกอาจจะเป็นเพียงองค์ประกอบย่อยในระบบการค้าแบบเก่าของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยถูกบังคับให้ดำเนินการค้าไปในรูปแบบของเอเชียเป็นสำคัญ แต่ในไม่ช้าองค์กรต่างๆ ทางด้านเศรษฐกิจของตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริษัทอีสต์อินเดียของฮอลันดา ก็ได้กลายเป็นองค์กรชั้นนำในบรรดาองค์กรอื่นๆ ที่มีฐานะเท่าเทียมกัน แม้ว่าอิทธิพลผูกขาดทางการค้าของบริษัทอีสต์อินเดียของฮอลันดาในเอเชีย และอินโดนีเซีย มีขอบเขตจำกัดกว่าที่เคยคาดไว้ แต่ก็มีผลกระทบอย่างมากต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของส่วนต่างๆ ในอินโดนีเซียที่บริษัทบริหารอำนาจทางการเมืองในลักษณะกึ่งอธิปไตย อย่างไรก็ตาม แม้จะมีคำเตือนที่ดีว่า เมื่อจะศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียนั้น ไม่ควรเอาประวัติศาสตร์ยุโรปสมัยต่างๆ เข้ามาใช้เทียบกัน แต่ถึงกระนั้นก็ตามการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ ก็จำเป็นต้องศึกษาประวัติศาสตร์ของการแทรกแซงของชาวยุโรปในเอเชียช่วงศตวรรษต้น ๆ



ภาคหนึ่ง

---

ชาติตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

## บทที่ 1

### การเข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของชาติตะวันตก

#### 1

ผู้เริ่มต้นยุคใหม่ก็คือชาวโปรตุเกส ซึ่งเป็นผู้พบทางเดินเรือมาสู่เอเชียโดยอ้อมแหลมกูดโฮป ในตอนปลายของศตวรรษที่สิบห้า ชาวโปรตุเกสมาเอเชียด้วยเหตุผลหลายอย่างผสมกัน เช่น ทางศาสนา การเมือง และเศรษฐกิจ เหตุผลที่สำคัญคือความต้องการของชาวโปรตุเกสที่จะเข้าร่วมในการค้าเครื่องเทศของเอเชียตะวันตกกับพ่อค้ามุสลิมจากเมืองคุชราต (Gujerat) พ่อค้าอินเดีย และพ่อค้าอาหรับร่วมกันทำอยู่ พ่อค้ามุสลิมมารับซื้อเครื่องเทศจากเมืองท่ามะละกาของมลายู ส่วนพ่อค้าอาหรับจะส่งต่อสินค้าไปยัง เลแวนต์ (Levant)<sup>1</sup> โดยผ่านอ่าวเปอร์เซียและทะเลแดง แม้ว่าชาวโปรตุเกสจะไม่สามารถปิดเส้นทางเดินเรือของพวกมุสลิม แต่ชาวโปรตุเกสใน ฮอร์มุซ (Hormuz)<sup>2</sup> และกั๊กก็มีอิทธิพลอย่างมากในการค้าขายและการเดินเรือในอ่าวเปอร์เซีย และมหาสมุทรอินเดียในตอนต้นศตวรรษที่สิบหก และยังคงเส้นทางเดินเรือใหญ่ ๆ ของการค้าเครื่องเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อิทธิพลดังกล่าวเริ่มมีขึ้นเมื่อชาวโปรตุเกสยึดมะละกาและสามารถสร้างฐานอำนาจในอินโดนีเซียตะวันออก แต่การแข่งขันของพ่อค้าชาวและมลายู ทำให้ชาวโปรตุเกสไม่สามารถผูกขาดการค้าไว้ได้เหมือนอย่างที่ชาวฮอลันดาได้เข้ามาผูกขาดในระยะหลัง ชาวโปรตุเกสเพียงแต่ได้เครื่องเทศเป็นจำนวนมากจากเกาะโมลุกกะ (Moluccas) เกาะอัมบน และหมู่เกาะบันดา และยังได้ส่วนแบ่งใหญ่ในการค้าไม้จันทร์ในแถบโซลอร์ (Solor) และเกาะติมอร์อีกด้วย ในราวกลางศตวรรษที่สิบหก ชาวโปรตุเกสได้เข้าทำการส่งสินค้าออกจำพวกอบเชยจากหัวเมืองชายทะเลของลังกา และเป็นองค์กรกลางของการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใช้มาเก๊าเป็นฐานปฏิบัติการ ต่อมาภายหลังเมื่อพวกมิชชันนารีเยซุอิตเข้าควบคุมเมืองนางาซากิได้ (ค.ศ. 1571) ชาวโปรตุเกสก็กลายเป็นนายหน้าค้าทองคำแห่งระหว่างญี่ปุ่นและจีน ทำการแลกเปลี่ยนเงินญี่ปุ่นกับทองของจีนเป็นจำนวนมากมหาศาล

<sup>1</sup> เลแวนต์ ประเทศต่าง ๆ และหมู่เกาะต่าง ๆ ทางภาคตะวันออกของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน

<sup>2</sup> ฮอร์มุซ ช่องแคบเชื่อมอ่าวเปอร์เซียกับอ่าวโอมัน [อยู่ระหว่างอิหร่านกับอารเบียบ-ผู้แปล]

ถึงแม้ว่าจะประสบความสำเร็จอย่างมากเช่นนี้ อิทธิพลของชาวโปรตุเกสต่อเศรษฐกิจและระบบการค้าในเอเชียแสดงออกในด้านลบเสียมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับฮอลันดา ซึ่งเป็นผู้ที่ถือได้ว่าเป็นต้นตระกูลของลัทธิอาณานิคมตะวันตกในเอเชีย ฮอลันดาเป็นพวกแรกที่ใช้หลักการลงทุนด้านการเงินในกิจการค้านอกประเทศ ส่วนชาวโปรตุเกสมีลักษณะของคนสมัยกลางคือมุ่งอยู่กับการเข้ายึดครอง เปลี่ยนศาสนา ปล้นสะดม และเรียกบรรณาการเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม เงินทุนเอกชนจำนวนมากที่สนับสนุนโดยชาวอิตาลีและเยอรมัน ได้สนับสนุนการแผ่ขยายของโปรตุเกสในระยะแรก ๆ เมื่อประกอบกับข้อเท็จจริงที่ว่า พ่อค้ายุโรปเข้ามามีบทบาทสำคัญในเขตเอเชียของชาวโปรตุเกส (Asia Portuguesa) แล้ว ทำให้เกิดอันตรายในการที่จะขยายรูปแบบใหม่ทางการเงินของบริษัทอีสต์อินเดียของฮอลันดาและบริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษ (English East India Company) ว่ามีส่วนพัฒนาระบบการพาณิชย์แบบตะวันตกในเอเชีย จักรวรรดิทางทะเลของโปรตุเกส (Portuguese seaborne empire) นอกจากจะได้อำนาจจากพระเจ้าแผ่นดินและได้รับความบันดาลใจจากอำนาจการยึดครอง และการเผยแพร่ศาสนาแล้ว ยังขึ้นกับหลักการทางเศรษฐกิจและการเมืองอีกด้วย หลักการนี้ไม่ได้แตกต่างกับองค์การค้าของรัฐอื่น ๆ ในยุโรปเหนือ โดยความจริงแล้วพวกยุโรปเหนือมักจะลอกเลียนแบบของโปรตุเกสอยู่เป็นนิจ วิธีการปฏิบัติของโปรตุเกสมักเป็นไปในรูปของการตั้งบ่อนปรการ สร้างคลังสินค้า ทำสนธิสัญญาตกลงกับผู้ปกครองเอเชียเกี่ยวกับราคาและการนำส่งสินค้า สร้างระบบในการออกไปผ่านทางในการขนส่งสินค้าจากเอเชีย เป็นต้น วิธีการแบบนี้อังกฤษและฮอลันดาได้ลอกเลียนปฏิบัติตาม สองประเทศนี้จะควบคุมเส้นทางการค้าและมีผลกระทบต่อผลิตผลของเอเชียมากกว่าโปรตุเกส แต่อิทธิพลของโปรตุเกสต่อภาคต่างๆ ในเศรษฐกิจการค้าของเอเชียในระหว่างศตวรรษที่สิบหก และต้นศตวรรษที่สิบเจ็ดก็ไม่ได้ลดน้อยลงด้วยเหตุผลทั้งปวง

แม้ว่าจักรวรรดิอาณานิคม โปรตุเกสในเอเชียมีลักษณะครอบครองทางทะเลเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีที่ตั้งที่มั่นบ่อนปรการและชุมชนการค้าขึ้นเป็นแนวลูกโซ่จากแอฟริกาตะวันออกไปจรดทะเลติมอร์ นอกจากในลังกาแล้ว โปรตุเกสมิได้ครอบครองพื้นที่ดินมากนัก จึงไม่ต้องเผชิญปัญหาในการปกครองท้องถิ่นในระดับเดียวกับอังกฤษ ฮอลันดา และสเปน ซึ่งได้ขยายเขตยึดครองเป็นขนานใหญ่ในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศตวรรษที่สิบเจ็ดและสิบแปด โปรตุเกสมักไม่เข้าไปแทรกแซงกับกิจการของเพื่อนบ้านเอเชีย ในบางครั้งอาจเข้าไปมีอิทธิพลกำหนดแนวทางของเหตุการณ์ทางการเมืองในขนาดและระดับที่ไม่ได้สัดส่วนกับอัตรากำลังและทรัพยากรของตน ในมะละกาชาวโปรตุเกสไม่เคยมีจำนวนสูงกว่า 600 คน แต่กระนั้น การปรากฏตัวของ

ชาวโปรตุเกสในทีนั้นก่อให้เกิดรัฐสุลต่านที่มีอำนาจขึ้นในสุมาตราเหนือ คือ อาจะห์ (Achin) เพราะโปรตุเกสได้โยกย้ายการค้าของพวกมุสลิมไปที่ปาไซ (Pasai) และคุทราก (Kutaraja) ในกาลต่อมาการกระทำเช่นนี้ก่อให้เกิดการต่อสู้อย่างรุนแรงและยึดอยู่กับพวกอาจะห์ เพื่อความเป็นใหญ่ในทางการเมืองและการค้าในแถบช่องแคบมะละกา นอกจากนี้โปรตุเกสก็ยังต้องเข้ายุ่งในผลประโยชน์ทางการเมืองของจักรวรรดิยะโฮร์ (Johore) ซึ่งเป็นความพยายามที่จะต่อต้านอิทธิพลของอาจะห์ในแหลมมลายู และเพื่อยับยั้งความทะเยอทะยานทางเศรษฐกิจของยะโฮร์ในตอนได้อีกด้วย การแย่งชิงอำนาจระหว่างมลายู โปรตุเกส และอาจะห์ นี้เป็นลักษณะเด่นชัดของประวัติศาสตร์การเมืองและเศรษฐกิจของมาเลเซียตะวันตกในระหว่างศตวรรษที่สิบหก และต้นศตวรรษที่สิบเจ็ด แต่ถึงที่สุดลงอย่างกะทันหันเมื่อฮอลันดาขับไล่โปรตุเกสออกจากมะละกา และเมื่อรัฐสุลต่านอาจะห์ก็ถูกปกครองโดยผู้นำผู้หญิงที่อ่อนแอติดต่อกันสี่คน บทบาทของโปรตุเกสในโมลุกกะก็น่าสนใจเช่นกัน และเป็นบทบาทของความขัดแย้งทางการเมืองและการศาสนาในศตวรรษที่สิบหก บทบาทนี้แสดงให้เห็นถึงผลสำคัญของการที่โปรตุเกสเข้าแทรกแซงในกิจการของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ไม่ว่าอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมืองของโปรตุเกสในเอเชียจะอยู่ในระดับใดก็ตาม ความสำเร็จในทางการส่งสินค้าเครื่องเทศและพริกไทยเป็นจำนวนมากไปยังลิซบอนก็ก่อให้เกิดความสนใจในหมู่เพื่อนบ้านในแหลมไอบีเรียน (Iberians) คือสเปน ซึ่งถูกห้ามใช้เส้นทางแหลมกู๊ดโฮปเพื่อเข้าสู่เอเชียโดยโองการและคำสั่งของสันตะปาปา ดังนั้นสเปนจึงต้องเดินเรือไปทางตะวันตกข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกและแปซิฟิก และเข้าสู่ฟิลิปปินส์ และหมู่เกาะโมลุกกะ ซึ่งเป็นความสำเร็จของแม็กเจลแลน (Magellan) ในปี ค.ศ. 1519-21 โปรตุเกสได้เข้ามาขัดขวางสเปนทันทีและเกือบสิบปีให้หลังจึงได้รับรองอย่างเป็นทางการว่าสเปนมีสิทธิเหนือเกาะโมลุกกะ และดินแดนทั้งหมดที่อยู่ภายในเส้น 17 องศาทางตะวันออก ถ้าหากปฏิบัติตามสนธิสัญญาซาราโกซา (Treaty of Zaragoza) อย่างเคร่งครัดแล้ว สเปนก็จะถูกกีดกันออกจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด แต่โดยความเป็นจริงนั้น อิทธิพลของโปรตุเกสในอินโดนีเซียตะวันออกได้อ่อนลงและยังต้องเผชิญหน้ากับการต่อต้านจากฮอลันดาในศตวรรษที่สิบเจ็ด สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยให้สเปนครอบครองดินแดนบางส่วนในโมลุกกะไว้ได้จนกระทั่งถึงปลายทศวรรษที่ 1660 และยังได้ขยายเขตแดนด้วยการโจมตีและทำสนธิสัญญาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ มิเกล โลเปซ เดอลากาสปี (Miguel Lopez de Legazpi) นำเรือและเสบียงมาจากเม็กซิโกหลายลำ ซึ่งจะเป็นการเริ่มต้นด้วยวางร้ายมาตั้งแต่สมัยของแม็กเจลแลนเมื่อ 40 ปีหน้านั้น เกาะลูซอนถูกสเปนปราบจนอยู่ในความ

สงบ ได้มีการชักธงแดงอำนาจของสเปนในวิซายา (Visayas) มินโดโร (Mindoro) และคาตันตันนิส (Catanduanes) สเปนมีกำลังทหารที่เรียกว่าผู้พิชิต (conquistadores) เป็นกำลังสำคัญ พวกเขามีวินัยเด็ดขาด มีอาวุธชั้นดี และมีความเชื่อมั่นทางศาสนาแน่นแฟ้นถึงแม้ว่าจะมีจำนวนน้อยก็ตาม การเข้าโจมตียึดครองเพิ่มพูนขึ้น และขยายออกด้วยความสนับสนุนจากพระและนักบวชคาทอลิก ซึ่งได้รับการหนุนหลังจากพวกกษัตริย์ราชวงศ์คาสตีล (Castilian monarchy) แต่อย่างไรก็ตาม ทำนองเดียวกับโปรตุเกส กิจกรรมของสเปนในเอเชียมิได้ถูกควบคุมบงการจากคริสต์ศาสนาเสียทั้งหมด สเปนได้นำเงินจำนวนมากจากโลกใหม่ (New World หรือทวีปอเมริกา) บรรทุกสำเภามามหาสมุทรแปซิฟิก และค้ากำไรจากการค้าไหมและถ้วยชาจีน จนกระทั่งปลายศตวรรษที่สิบหก มะนิลาก็กลายเป็นศูนย์กลางการค้าที่รุ่งเรืองที่สุดแห่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

## 2

บทบาทของสเปนและโปรตุเกสในเอเชียอยู่ในความสนใจของบรรดาพ่อค้าในยุโรปเหนือแต่ในตอนแรก ๆ พวกยุโรปเหนือไม่สามารถขอร้องให้สันตะปาปาเปลี่ยนโครงการและคำสั่งที่แบ่งแยกโลกแอดแลนติกและแปซิฟิกแก่โปรตุเกสและสเปนได้ และถึงแม้ภายหลังจะมีความเชื่อแบบโปรเตสแตนต์เกิดขึ้นในอังกฤษและเนเธอร์แลนด์ ซึ่งเป็นการท้าทายอำนาจของสันตะปาปาในการแบ่งโลกก็ตาม แต่คำพูดชักชวนให้ต่อต้านคาทอลิกก็ยังไม่สามารถชดเชยข้อเสียในการขาดความรู้ในการเดินสมุทรสู่เอเชียได้ จนกระทั่งปลายศตวรรษที่สิบหก รัฐโปรเตสแตนต์ทางเหนือจึงสามารถท้าทายกิจการค้าของพวกไอบีเรียน เพราะได้เกิดเหตุการณ์สำคัญ คือเนเธอร์แลนด์ได้รับชัยชนะในการเรียกร้องเอกราชจากสเปน อำนาจทางทะเลของสเปนในมหาสมุทรแอดแลนติกถูกทำลายอย่างมาก โปรตุเกสเองก็ตกอยู่ในอิทธิพลและความควบคุมของสเปน ในตอนนี้เองเงินทุนสะสมของพ่อค้าในยุโรปเหนือมีจำนวนมากพอสำหรับแหล่งการค้าแห่งใหม่ และความลับในการเดินสมุทรที่เคยเป็นของโปรตุเกสมาก่อนเริ่มแพร่หลายรู้กันทั่วไป ในทศวรรษสุดท้ายของศตวรรษที่สิบหกนี้ การเปิดเผยรายละเอียดของเส้นทางเดินเรือ รายชื่อของเมืองท่า และเกาะต่างๆ ที่โปรตุเกสค้นเคยอยู่มีส่วนสำคัญมากในการกระตุ้นความสนใจของอังกฤษและฮอลันดาในการค้ากับเอเชียมาก แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือบทบาทของสเปนใน Lowlands ได้ทำลายการค้าใน

เมืองแอนต์เวิร์ป (Antwerp) ไป เพราะกษัตริย์สเปนมีคำสั่งห้ามฮอลันดา นำสินค้าเครื่องเทศออก จากนครลิสบอน

การเดินทางของอังกฤษและฮอลันดาสู่เอเชียในระยะแรกนั้น ได้รับเงินทุนสนับสนุนจาก กลุ่มพ่อค้าอิสระในลอนดอนและเมืองท่าต่าง ๆ ในฮอลแลนด์ แต่การลงทุนที่สูงมากและภัยอันตราย ของการค้าทำให้เกิดการก่อตั้งองค์การขึ้นมา 2 องค์การ แม้ว่าทั้งสององค์การจะได้รับการปรับ- ประยุกต์แก้ไขอย่างใหญ่หลวงในกาลต่อมา แต่ก็เป็นตัวกำหนดนโยบายและบทบาทของอังกฤษและ ฮอลันดาในเอเชียในช่วงสองศตวรรษต่อมา บริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษ (English East India Company) ตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1600 บริษัทนี้มีสภาทั่วไป (General Court) ซึ่งประกอบไปด้วย ผู้ถือหุ้น มีสภากรรมการ (Court of Committees) หรือที่เรียกว่าอธิบดี (Directors) ซึ่งทำงาน ภายใต้อำนาจของ (Governor) และรองข้าหลวง (Deputy-Governor) สมาชิกสภากรรมการมี จำนวน 24 คน เป็นฝ่ายบริหารของบริษัท มีอำนาจในการริเริ่มเสนอแนะนโยบายการค้าซึ่งจะมีผล ใช้ต่อเมื่อได้รับคำรับรองจากเสียงส่วนใหญ่ของผู้ถือหุ้น เนื่องจากสภากรรมการมีหน้าที่บริหารทั่ว ๆ ไป เช่น การจัดหาเรือ ดังนั้นสภาจึงถูกแบ่งออกเป็นอนุกรรมการชำนาญพิเศษ แต่ละอนุกรรมการ มีหน้าที่ของตน เช่น เก็บสินค้า จัดหาอาวุธ จัดหาสินค้า จัดหาโลหะเงินเพื่อส่งไปเอเชีย ส่วน สภาทั่วไปของผู้ถือหุ้นนั้นไม่ได้มีส่วนมีเสียงในหน้าที่นี้ แต่จะเป็นผู้ตัดสินใจในนโยบายการค้าที่ สำคัญเท่านั้น ในบริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษนี้ ผู้ถือหุ้นมีอิทธิพลมากกว่าผู้ถือหุ้นในบริษัทยุโรป- เด็ดอีสต์อินเดียของฮอลันดา (United Dutch East India Company) บริษัทของฮอลันดาตั้งเมื่อ ค.ศ. 1602 โดยรวมเอาองค์การการค้าโพ้นทะเลตามเมืองท่าใหญ่ต่างๆ ของฮอลันดาเข้าด้วยกัน เมื่อรวมกันเข้าแล้ว องค์การค้าหรือ “สภา” เหล่านี้จะได้รับโควตาในการค้าของบริษัทแม่ตาม ส่วนของเงินทุนที่มาลงไว้ แต่นโยบายบางประการจะต้องขึ้นอยู่กับนโยบายหลักซึ่งร่างขึ้นโดยผู้ แทน 17 คน (Seventeen Gentlemen) ทั้งหมดนี้ได้รับเลือกมาจาก “สภา” ต่างๆ ตามสัดส่วน ของเงินทุน องค์การค้าต่างๆ ยังคงรักษารูปแบบการบริหารตามแบบของตนต่อไป แต่เมื่อบริษัท แม่เจริญจนมีรูปแบบโครงสร้างเหมือนกันมากขึ้นในศตวรรษที่สิบเจ็ด “กลุ่ม 17” กลายเป็นผู้ รับผิดชอบในการตัดสินใจวางนโยบาย อำนาจของ “กลุ่ม 17” ทวีมากขึ้นเพราะเป็นผู้ควบคุมการ แบ่งปันผลประโยชน์ของบริษัท เงินทุนของบริษัทอีสต์อินเดียของฮอลันดาเพิ่มขึ้นถึง 6 1/2 ล้าน กิลเดอร์ โดยเป็นหุ้นของอัมสเตอร์ดัมเสียกว่าครึ่ง การลงทุนขนานใหญ่เช่นนี้จะเห็นได้ชัดเมื่อเปรียบ เทียบกับบริษัทอังกฤษ ซึ่งเมื่อออกเดินเรือครั้งแรกมีทุนเพียงหนึ่งในสิบของฮอลันดา ความแตก

ต่างมากมายในจำนวนเงินทุนนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จในระยะแรกของบริษัทฮอลันดาในเอเชีย ซึ่งต่างกับคู่แข่งชาวอังกฤษที่ประสบผลสำเร็จน้อยกว่า ถึงแม้ว่าต่อมาอังกฤษจะเลิกนโยบายการเดินทางเรือแบบเอกเทศใน ค.ศ. 1613 และหันมาใช้หุ้นรวม (joint stock) เป็นครั้งแรกก็ตาม แต่การเปรียบเทียบกำลังเริ่มแรกของทั้งสองบริษัทควรแยกออกจากปริมาณการลงทุนที่แท้จริง ทั้งนี้เพราะฮอลันดามีระบบลงทุนต่อเนื่อง ตรงกันข้ามกับอังกฤษซึ่งมีการถอนทุนออกแบ่งปันในหมู่ผู้ถือหุ้นเมื่อจบสิ้นการเดินทางเรือแต่ละเที่ยว กฎบัตรของบริษัทฮอลันดาได้แถลงไว้อย่างแจ่มชัดว่า ผู้ลงทุนจะมีสิทธิถอนทุนออกได้เมื่อครบสิบปีเท่านั้น แต่ทั้งนี้บรรดาผู้อำนวยการของบริษัทต่างไม่ยอมรับกฎเกณฑ์ข้อนี้ และได้แย้งว่าถ้าผู้ถือหุ้นต้องการเงินก็สามารถขายหุ้นต่อได้ สิ่งนี้เป็นความแตกต่างในด้านความเข้มแข็งทางการเงินของสองบริษัทในช่วงทศวรรษแรก ๆ ของศตวรรษที่สิบเจ็ด และเมื่อประกอบกับเหตุผลที่ว่าบริษัทฮอลันดาได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลของตนมากกว่า ทำให้บริษัทฮอลันดามีฐานะได้เปรียบในระยะแรกเหนือคู่แข่งชั้นทั้งโปรตุเกสและอังกฤษ การที่มีเงินทุนแน่นอนนี้ทำให้ฮอลันดามีเงินลงทุนในเอเชียมากไม่ว่าจะเป็นด้านสินค้า เรือ และบุคคล และได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งของความสำเร็จของฮอลันดา

อินโดนีเซียเป็นศูนย์กลางสำคัญของกิจการค้าของบริษัทฮอลันดาและอังกฤษ ในระยะต้นศตวรรษที่สิบเจ็ด แต่อังกฤษก็พยายามเปิดเส้นทางการค้าใหม่ในแถบทะเลแดง และหลังปี ค.ศ. 1613 ก็ตั้งโรงงานที่เมืองสุรัต (Surat) ในเอเชียใต้อีกด้วย ในปี ค.ศ. 1619 ฮอลันดา ย้ายกองบัญชาการของตนจากเมืองบันตัม (Bantam) ไปเมืองจาการ์ตา ทั้งนี้โดยได้รับสิทธิในการสร้างบ่อนปรการและเมือง (ปัตตาเวีย) มาด้วยการเป็นฝ่ายชนะโดยการใช้อำนาจบีบบังคับ เนื่องจากฮอลันดามีความได้เปรียบทางการเดินเรือและทางเศรษฐกิจ ฮอลันดาจึงรุกไล่อำนาจของโปรตุเกส และอินโดนีเซียไปได้ ฮอลันดาต้องการที่จะผูกขาดการค้าทั้งหมด และทนไม่ได้ที่จะให้อังกฤษเข้ามารวมตักดวงผลกำไร ทั้งสองประเทศต่างยอมรับว่าการขัดแย้งระหว่างกันเป็นสิ่งขัดกับผลประโยชน์ของอังกฤษและฮอลันดาเอง ในปี ค.ศ. 1619 ทั้งสองฝ่ายจึงตกลงออกค่าใช้จ่ายเท่ากันในการสร้างกำลังป้องกันต่อต้านสเปนและโปรตุเกสในเอเชียร่วมกัน และยังได้ร่วมกันแบ่งปันการค้าพริกไทยและเครื่องเทศอีกด้วย ถึงแม้ว่า “ความตกลง” นี้ ตามทฤษฎีดูประหนึ่ง “แนวร่วมโปรเตสแตนต์” เพื่อต่อต้านอำนาจไอบีเรียนในเอเชียก็ตาม ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ฮอลันดากับอังกฤษในอินโดนีเซียก็ยังคงมีเรื่อยไป และเกิดเป็นเรื่องสำคัญในปี ค.ศ. 1623 เรียกว่า “การสังหารหมู” ในเกาะอัมบอวา (Amboina) ในเหตุการณ์นี้ พ่อค้าอังกฤษจำนวน

หนึ่งพร้อมด้วยทหารญี่ปุ่นที่รับจ้างโดยบริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษถูกประหารชีวิตด้วยข้อหาที่ว่าพยายามจะยึดบ้อมปราการของฮอลันดา เหตุการณ์นี้ได้ก่อความตึงเครียดระหว่างอังกฤษกับฮอลันดามาก และเป็นเหตุการณ์ที่ถือกันว่าเป็นจุดสิ้นสุดของการค้าขายติดต่อของอังกฤษในอินโดนีเซียตะวันออก แม้ว่ากิจการค้าของบริษัทของอังกฤษจะขึ้นกับเหตุการณ์แทรกแซงต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิกฤตการณ์สงครามอังกฤษและฮอลันดาครั้งที่หนึ่ง (Anglo-Dutch War 1652-54) แต่การค้าของอังกฤษก็รุ่งเรืองต่อไปจนถึงทศวรรษที่ 1680 ซึ่งเป็นสมัยที่พวกฮอลันดาต่างราชวงศ์แห่งรัฐบันตัม (Bantam) แย่งชิงอำนาจกัน และพวกฮอลันดาได้โอกาสขับไล่อังกฤษออกจากเกาะชวาไปเสียสิ้น กระนั้นก็ตามอังกฤษยังสามารถคงที่มั่นในเมืองท่าชายพริกไทยในสุมาตราตะวันตกไว้ได้ แต่โดยสรุปแล้วผลประโยชน์ของอังกฤษมุ่งไปรวมอยู่ที่อนุทวีปอินเดียและเปอร์เซีย โดยใช้เส้นทางจากสุรัต สินค้าจากอินเดียถูกส่งไปยังตลาดในอังกฤษโดยตรง เลยเป็นผลให้มีสินค้าเข้ามาขายในยุโรปเพิ่มมากขึ้น ปรากฏว่าการค้าในสาขานี้ขยายอย่างรวดเร็วในปลายศตวรรษที่สิบเจ็ดจนทำให้ผ้าจากอินเดียซึ่งส่งไปขายในตลาดยุโรปกลายเป็นสินค้าสำคัญของบริษัทอังกฤษและฮอลันดา แทนที่สินค้าพริกไทยและเครื่องเทศ

อังกฤษสามารถรักษาฐานะของตนในอินเดียตะวันตกไว้ได้ แม้ว่าจะได้รับการต่อต้านจากโปรตุเกสในเมืองกัวก็ตาม แต่ดูเหมือนว่าฮอลันดาจะเป็นชาติที่ถอนอิทธิพลของพวกโอบีเรียนในเอเชียได้มากกว่า เรือของฮอลันดามักจะทำการปิดล้อมมะนิลาในระหว่างทศวรรษแรก ๆ ของศตวรรษที่สิบเจ็ด ทำให้การค้าโดยเรือสำเภของสเปนที่มาจากเม็กซิโกต้องชะงักตามไปด้วย นอกจากนี้การปล้นสะดมเรือฟูกิเยนที่มุ่งสู่เมืองหลวงก่อให้เกิดความตึงเครียดอย่างรุนแรงในระบบเศรษฐกิจของฟิลิปปินส์ส่วนที่สเปนปกครอง จนกระทั่งมีสนธิสัญญาามุนสเตอร์ (Treaty of Münster 1648) ซึ่งรับรองเอกราชและสิทธิของเนเธอร์แลนด์ที่จะค้าขายอย่างเสรีในเอเชีย นั่นแหละที่ทำให้สเปนผ่านภาวะคับขันไปได้ แต่ก็ทำให้โปรตุเกสถูกฮอลันดาบีบมากขึ้น ถึงแม้ว่าฮอลันดาจะยึดมาเก๊าใน ค.ศ. 1622 ไม่ได้ แต่ก็สามารถตั้งที่มั่นที่เกาะเปสคาโดร์ (Pescadores) และเกาะฟอร์โมซาได้ในที่สุด ฮอลันดาได้สร้างเมืองท่าเป็นบ้อมปราการแข็งแรงแข่งกับมาเก๊าและมะนิลา ก่อนการขับไล่ของ เซ็ง เซ็ง กุง (Chêng Chêng Kung) (Koxinga) ในปี ค.ศ. 1662 ที่มั่นดังกล่าวคือปราสาทซีแลนเดีย (Castle Zeelandia) ในฟอร์โมซา มีความสำคัญต่อบริษัทอีสต์อินเดียของฮอลันดามาก



เพราะเป็นศูนย์กลางสำคัญในการค้าขายโลหะเงินของญี่ปุ่นภายหลังที่โปรตุเกสถูกขับไล่ออกจากญี่ปุ่นเมื่อปี ค.ศ. 1639 ตัวอย่างเช่นในช่วงปีเดียวกันเท่านั้นเรือฮอลันดาขนเงินมีมูลค่าถึง 3 ล้านฟลอรีน (florins) เข้ามาในฟอร์โมซา ดังนั้นจึงไม่น่าสงสัยเลยที่พวกอริบตีในอัมสเตอร์ดัมถือว่าการค้าในแถบนี้เป็นกิจการที่สำคัญที่สุดในเอเชียของบริษัท

ในทางใต้ ฮอลันดาเข้ามามีส่วนในกิจการตีบุกในแหลมมลายู โดยยึดมะละกาจากโปรตุเกสไปเมื่อปี ค.ศ. 1641 ขณะเดียวกันก็ร่วมมือกับผู้ปกครองเมืองคานดิ (Kandy)<sup>3</sup> ในลังกาขับไล่โปรตุเกสออกไปจนที่สุดในปี ค.ศ. 1658 ภายหลังสงคราม 20 ปี บริษัทของฮอลันดาก็ได้ชัยชนะและเป็นผู้รับช่วงดินแดนทางทะเลทั้งหมดของโปรตุเกส และยังได้ดินแดนเกาะต่าง ๆ ที่มีอพเพชไว้ทำการค้าอีกด้วย ส่วนทางฝั่งทะเลตะวันตกของอินเดียซึ่งมีสินค้าพริกไทยเป็นสำคัญ ฮอลันดาก็ได้เข้ายึดโคชินไปจากโปรตุเกสในกลางศตวรรษที่สิบเจ็ด และเริ่มต้นบ้นทอนฐานะของบริษัทอังกฤษในแถบนั้น แต่ว่าฮอลันดาไม่ประสบความสำเร็จนักเพราะผู้ปกครองท้องถิ่นแถบนั้นเองได้เข้าแทรกแซงกิจการการผลิตและการขายพริกไทยแถบชายฝั่งมาลาบาร์ (Malabar)<sup>4</sup> ในลักษณะเดียวกับที่เคยผูกขาดการค้าเครื่องเทศในเกาะโมลุกกะ หลังจากทีกิจการสุดท้ายที่เหลือในหมู่เกาะซูลีบีส์ (Celebes) ถูกปิดลงใน ค.ศ. 1666-69 เมื่อฮอลันดาได้เข้ายึดเมืองมาคัสซาร์ (Makassar) และขับไล่อังกฤษออกจากชวาตะวันตก ในเวลา 13 ปีต่อมา ฮอลันดาก็สามารถลากเส้นตีกรอบแสดงจักรวรรดิทางการค้าของตนในเอเชีย ฮอลันดายังคงต่อสู้กับอังกฤษในอินเดียต่อไป แต่ในศตวรรษต่อมา ความสำคัญประการนี้ได้ลดความสำคัญลงเนื่องจากความไม่พร้อมของดูเพลและไคลฟ์ (Dupleix and Clive) เนื่องจากโปรตุเกสยึดที่มั่นในกัว มาเก๊า และเกาะติมอร์ไว้ได้ แน่นนอน สเปนเองก็ตั้งมั่นอยู่ในเกาะลูซอนและหมู่เกาะวิซายา (Visayas) ฮอลันดาจึงต้องพอใจอยู่กับการผูกขาดการค้ากับญี่ปุ่น และการค้าออบเชยส่วนใหญ่ในลังกา และต้องยอมจำกดบทบาทของตนในอินเดียเพราะอังกฤษมีความเป็นใหญ่ทางการเมืองในอินเดีย ต้นศตวรรษที่สิบแปด ฮอลันดาพยายามดำเนินการผูกขาดการค้าเครื่องเทศในเกาะโมลุกกะ และพยายามขยายการปลุกกาแฟและอ้อยในชวาซึ่งเป็นเขตที่มีประชากรหนาแน่นและเจริญที่สุดในหมู่เกาะอินโดนีเซีย

<sup>3</sup> เมืองคานดิ อยู่ในเกาะลังกา ที่สถิตย์พระเชษฐาแก้ว-ผู้แปล

<sup>4</sup> ชายฝั่งมาลาบาร์ อยู่ในอินเดียตะวันตกเฉียงใต้-ผู้แปล

## 3

ในสมัยเริ่มแรกของการติดต่อระหว่างตะวันตกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้<sup>5</sup> ความสัมพันธ์ระหว่างชาวเอเชียและชาวยุโรปจำกัดอยู่ในเรื่องการค้าขายติดต่อเป็นสำคัญ การค้าเป็นไปในรูปการแลกเปลี่ยนระหว่างโลหะเงินและสินค้าผลิตภัณฑ์ฝ่ายหนึ่งกับพริกไทย เครื่องเทศ และผลิตผลในเขตอากาศร้อนที่ยุโรปต้องการอีกฝ่ายหนึ่ง เนื่องจากราคาของเงินในเอเชียสูงกว่าในยุโรป ดังนั้นการค้าแบบนี้ได้รับประโยชน์ในการขนถ่ายเงินมาขายในรูปของเงินเหรียญสเปนโดยตรง การต่อต้านคัดค้านของผู้นิยมลัทธิพาณิชย์นิยม (mercantilist)<sup>5</sup> ทำให้เกิดมีการใฝ่หาวิธีการอื่นที่จะหาสินค้ามาแลกเปลี่ยนกับเครื่องเทศและพริกไทยในเอเชีย เนื่องจากตลาดสินค้าผลิตภัณฑ์ของยุโรปในเอเชียมีจำกัด ชาวตะวันตกจึงหาทางออกด้วยการเข้ามาทำกิจการค้าภายในระหว่างเมืองท่าของเอเชียเสียเอง และเป็นผลให้ชาวตะวันตกไม่ต้องพึ่งพาสินค้าเครื่องเทศ หรือการขนส่งเงินมามากนัก

การค้าขายระหว่างเมืองท่าภายในเอเชียมีความสำคัญมากต่อการขยายตัวของบริษัทอีสต์-อินเดียของอังกฤษและฮอลันดา คือเปลี่ยนจากองค์การการค้ามาเป็นการยึดครองดินแดนโดยตรง ดังนั้น เพื่อที่จะรวบรวมสินค้า จึงมีความจำเป็นที่จะต้องตั้งศูนย์กลางการค้าที่ถาวรและตั้งตัวแทนชาวยุโรปประจำไว้เพื่อเป็นผู้หาซื้อสินค้าเอาไว้ตลอดปี และส่งไปขายในตลาดเอเชียและตลาดยุโรป ให้ความสะดวกแก่การการค้า การมีคลังสินค้านี้เป็นจุดเริ่มต้นของการยึดครองดินแดนในเอเชียของชาวตะวันตก และก่อให้เกิดการแทรกแซงการบริหารงานในท้องถิ่น ซึ่งเกิดเป็นระบบการบริหารขึ้นมาในภายหลัง เช่น อังกฤษมีระบบข้าหลวงในสภา (Governor-in-Council) ซึ่งเป็นผลมาจากการมีประธาน (President) และสภา (Council) ในบันตัม (Bantam) และสุรัต (Surat) ในระหว่างตอนต้นของศตวรรษที่สิบเจ็ด และระบบนี้ก็ได้กลายเป็นการแต่งตั้งผู้ควบคุมและผู้ดูแลคลังสินค้า (Factor-General and Supervisor of Factories) ใน ค.ศ. 1614 และอีก 3 ปีต่อมา มีผู้ร่วมงานเพิ่มขึ้นอีกสองคนเพื่อให้คำปรึกษา หลัง ค.ศ. 1609 ฮอลันดาเองก็มีตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ (Governor-General) ซึ่งแต่เดิมมีอำนาจหน้าที่เพียงเป็นประธานของสภาของอินเดีย (Council of the Indies) ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจบริหารอย่างแท้จริง แต่ที่สุดแล้วเนื่องจากการแต่งตั้งบุคคลที่สำคัญ ๆ หลายคนเป็นข้าหลวงใหญ่ติดต่อกัน อำนาจการบริหารก็เลยตกมาอยู่ที่ข้าหลวงใหญ่ อำนาจการบริหารถูกจำกัดก็แต่เพียงความเกรงกลัวว่าจะถูกพวกอหิบัติที่เมืองแม่ไล่ออกจากตำแหน่ง

<sup>5</sup> ลัทธิที่ถือการค้าของชาติกับต่างประเทศเป็นสำคัญ—ผู้แปล

เท่านั้นเอง แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในภายหลังอีกประการหนึ่งคือ การแต่งตั้งข้าหลวงชาวทางฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือขึ้นอีกผู้หนึ่งภายหลังจากได้มีการมอบดินแดนมะทะรัมในชวากลางให้กับบริษัทในกลางศตวรรษที่สิบแปดแล้ว

เมื่อฮอลันดาขยายดินแดนอาณาเขตของตนในชวาได้แล้วก็สามารถซื้อสินค้าจำนวนมากได้ในราคาที่ดีกว่าราคาตลาด ทั้งนี้ด้วยการทำสัญญาและสนธิสัญญากับผู้ปกครองของอินโดนีเซีย นอกจากนี้ฮอลันดายังเรียกร่องข้าว น้ำตาล พริกไทย และกาแฟ ในจำนวนที่แน่นอนจากชาวพื้นเมือง และก็ยังต้องการกำลังคนมาใช้ในการทำนาเกลือ การตัดไม้ การลอกคลอง การสร้างถนน การสร้างสะพาน และงานสาธารณชนอื่น ๆ อีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้น ข้าราชการของบริษัทยังแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวจากแรงงานของชาวพื้นเมืองอีกต่อหนึ่ง เราไม่สามารถที่จะทราบได้ว่าปริมาณของสินค้าและบริการที่ชาวพื้นเมืองให้แก่ชาวตะวันตกมีมากน้อยเพียงใด แต่ก็เคยคาดคะเนกันว่าในเขตเพรเองเกอร์ (Preanger) ในชวาตะวันตกนั้น ประชาชนทั้งหมดถูกบังคับให้ปลูกกาแฟโดยที่ผู้เพาะปลูกแต่ละคนได้รับผลประโยชน์น้อยกว่าหนึ่งในห้าของราคาตลาด ผู้ปกครองอินโดนีเซียตั้งดวงผลประโยชน์ไว้ประมาณครึ่งหนึ่ง ส่วนที่เหลือจึงส่งให้บริษัทของฮอลันดา

ฮอลันดาได้ปรับปรุงวิธีการเศรษฐกิจแบบโบราณในชวาเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง คือบริษัทฮอลันดามีได้เรียกเอาผลิตผลโดยตรงจากประชาชนอินโดนีเซีย แต่เรียกร่องจากผู้ปกครองท้องถิ่นซึ่งส่วนใหญ่ถูกควบคุมโดยบริษัทของชาวฮอลันดา ผู้ปกครองท้องถิ่นนี้ฮอลันดาเรียกว่า "ผู้สำเร็จราชการ" (Regents) ตามอย่างเจ้าหน้าที่ของตนในเนเธอร์แลนด์ "ผู้สำเร็จราชการ" ในแถบฝั่งทะเลด้านตะวันออกเฉียงเหนือของชวาจำนวนมากได้เข้าทำสัญญาเป็นพันธมิตรกับบริษัทซึ่งทำให้ต้องยอมรับคำสั่งจากฮอลันดาและต้องส่งผลิตผลให้ตามจำนวนที่ถูกเรียกร่อง พวกผู้ปกครองท้องถิ่นต่าง ๆ นี้ยังต้องสัญญาว่าจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของบริษัท และจะงดเว้นการทะเลาะรบพุ่งกันเอง และต้องสัญญาว่าจะไม่เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับผู้ปกครองอื่น ๆ ในอินโดนีเซีย หรือแม้แต่กับยุโรปชาติอื่น ในเขตเพรเองเกอร์ (Preanger) ของชวาตะวันตก ฮอลันดามีอำนาจปกครองเป็นอย่างมาก และพวกบรรดาผู้สำเร็จราชการได้รับสารตราแต่งตั้งจากฮอลันดา ซึ่งในทางทฤษฎีทำให้พวกนี้ต้องขึ้นอยู่กับฮอลันดา ถึงแม้ว่าผู้ปกครองในเขตชวาตะวันออกและตะวันตกจะมีฐานะทางกฎหมายแตกต่างกัน แต่ในทางปฏิบัติบริษัทฮอลันดาปฏิบัติต่อผู้ปกครองเหล่านั้นเหมือนกัน โดยไม่ลังเลที่จะเข้าแทรกแซงในการบริหารปกครองประเทศถ้าหากว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองของฮอลันดาถูกระทบกระเทือน อย่างไรก็ตามนโยบายทางราชการของฮอลันดาก็คัดค้านการเข้าแทรกแซงนี้ เพราะจุดมุ่งหมายของฮอลันดาต้องการตรวจตราควบคุม

มากกว่าที่จะใช้อำนาจบริหารโดยตรงต่อประชาชนอินโดนีเซีย ไม่ว่าจะอ้างเหตุผลทางทฤษฎีอะไรก็ตาม ระบบการปกครองแบบนี้ในชวา นับว่าได้เปรียบเพราะเสียค่าใช้จ่ายน้อย และเมื่อฮอลันดาเชื่อมโยงการปกครองในชวากับการผูกขาดเครื่องเทศในหมู่เกาะโมลุกกะได้ ฮอลันดาก็สามารถแสวงหาผลิตผลจำนวนมากออกมาขายทั้งในเอเชียและยุโรป

เนเธอร์แลนด์ไม่ได้แตกต่างกับประเทศอาณานิคมอื่น ๆ ในตะวันตกที่ทำการแสวงหาผลประโยชน์และชู้ตริตแรงงาน และผลิตผลจากเกษตรกรรมจากดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในอาณัติของตน ในระหว่างปลายศตวรรษที่สิบเจ็ด และศตวรรษที่สิบแปด อังกฤษได้ใช้วิธีการบังคับการปลูกพริกไทยในสุมาตราตะวันตกตามแบบของการปลูกกาแฟของฮอลันดาในชวา ส่วนสเปนก็ได้นำระบบการจัดสรรที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูก (encomienda) จากอาณานิคมของตนในทวีปอเมริกามาใช้ในฟิลิปปินส์ ซึ่งใช้แรงงานถูก ๆ ของฟิลิปปินส์ ขณะเดียวกันก็ได้ช่วยด้วย แต่ทุกๆรอบครัวในสุมาตราตะวันตกจะต้องปลูกต้นพริกไทย 2 พันต้นต่อปี (ภายหลังลดเหลือ 1 พันต้น) และส่งผลิตผลให้กับอังกฤษตามราคาที่กำหนด ส่วนในฟิลิปปินส์นั้นชายฉกรรจ์ทุกคนที่อยู่ในระบบนี้ต้องส่งส่วยประจำปี ซึ่งผู้ได้รับการจัดสรรที่ดินและตัวแทนเรียกร้องที่จะจ่ายเป็นสินค้าหรือแรงงานในส่วนเกินนอกเหนือไปจากจำนวนเงินที่ทางการเรียกร้อง ดังนั้นในปลายศตวรรษที่สิบหก พวกนักบวชได้ทำการประท้วงการเอารัดเอาเปรียบนี้ และทำให้สเปนต้องปรับปรุงระบบใหม่ในต้นศตวรรษที่สิบเจ็ด โดยให้มีการส่งส่วยเป็นสินค้าต่างๆ นอกเหนือไปจากนั้นก็ให้เก็บเป็นเงิน ระบบนี้ได้ค่อย ๆ เปลี่ยนไปเป็นรูปภาษีครอบครัว ซึ่งทำได้สะดวกโดยการชำระหนี้สินของที่ดินที่จัดสรรทำการเพาะปลูกโดยกษัตริย์นั้นเสีย ประชากรจำนวนหนึ่งในสามของฟิลิปปินส์ทั้งหมดต้องส่งส่วยประโยชน์นี้ให้กับกษัตริย์สเปน แต่ในศตวรรษที่สิบเจ็ดและสิบแปด กษัตริย์สเปนกลับได้ผลประโยชน์มากขึ้นจากที่ดินทำการเพาะปลูกของเอกชน ซึ่งในปี ค.ศ. 1721 มีการตั้งกฎว่าเขตเพาะปลูกใดที่ไม่มีเอกชนยึดครองจะต้องตกเป็นทรัพย์สินของกษัตริย์หมดโดยทันที ส่วยประจำปีนี้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในศตวรรษที่สิบเก้า และสเปนใช้ระบบนี้อยู่จนกระทั่งหมดอำนาจปกครองประเทศฟิลิปปินส์

นอกจากระบบส่งส่วยแล้ว ชาวฟิลิปปินส์ยังต้องถูกเกณฑ์แรงงาน หรือเข้าเวรอีกด้วย ระบบเกณฑ์แรงงาน (polos y servicios หรือ polo system) นี้เริ่มในปลายศตวรรษที่สิบหก และต้นศตวรรษที่สิบเจ็ด และเป็นผลมาจากการเกิดภาระหนักทางเศรษฐกิจเนื่องจากสงครามกับฮอลันดา ในระบบนี้ชายฉกรรจ์ทุกคนยกเว้นสมาชิกของชนชั้นหัวหน้าจะต้องให้แรงงานของตนเป็นครั้งเป็นคราวกับรัฐ แม้ว่าการเกณฑ์แรงงานหรือเข้าเวรจะมีหลักการในการให้ค่าจ้างก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติชาวฟิลิปปินส์ได้แต่เพียงขำพอเพียงกับการประท้วงชีวิตเท่านั้น ระบบเกณฑ์แรงงาน

เข้าเวรนี้ความจริงแล้วมุ่งเพื่อกิจการทัพบกและทัพเรือ แต่ก็มีบ่อยครั้งที่เข้าไปในงานสาธารณะ และคล้าย ๆ กับระบบเกณฑ์แรงงานแบบเดียวกันที่ฮอลันดาใช้ในอินโดนีเซีย อนึ่ง เจ้าหน้าที่สเปนในฟิลิปปินส์ยังเรียกเก็บผลผลิตจากประชาชนตามจำนวนอัตราเงินที่กำหนดไว้ด้วย แต่เนื่องจากกระทรวงคลังของอาณานิคมไม่สามารถจะเก็บภาษีได้ตามเป้าหมาย ระบบ *vandala* จึงเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการเก็บภาษี ๆ นี้เอง

ระบบภาษี การเกณฑ์แรงงาน และการค้าระหว่างเม็กซิโกกับจีนเป็นเครื่องมือสนับสนุนการปกครองอาณานิคมฟิลิปปินส์ของสเปนในช่วงสองศตวรรษแรก ภายหลังที่อังกฤษได้เข้ายึดครองมะนิลาชั่วคราวระหว่าง ค.ศ. 1762 กับ ค.ศ. 1764 สเปนก็ได้พยายามเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจนี้ โดยสนับสนุนให้ปลูกฝ้าย อ้อย หม่อน ชา คราม เครื่องเทศ และยังได้ขยายการผลิตผ้าไหม ปอ และเครื่องถ้วยชาม มีการตั้ง “สมาคมเศรษฐกิจของเพื่อนในประเทศ” (*The Economic Society of Friends of the Country*) ขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1781 เพื่อสนับสนุนโครงการดังกล่าว และเพื่อเสริมสร้างเงินทุนสำหรับธุรกิจท้องถิ่น นอกจากนี้ก็ยังพยายามปลดปล่อยมิให้เศรษฐกิจฟิลิปปินส์ต้องพึ่งเม็กซิโก โดยรัฐบาลได้ผูกขาดการค้ายาสูบในปี ค.ศ. 1782 ในเขตอิโลคอส (*Ilocos*) นูวาอีซีจา (*Nueva Ecija*) มารินดูเก้ (*Marinduque*) ซึ่งแต่ละครอบครัวจะต้องเพาะปลูกพืชตามกำหนดแน่นอนในแต่ละปี และต้องส่งผลผลิตนี้ให้ตามราคาที่กำหนดไว้ด้วย ต่อมาใน ค.ศ. 1785 มีการก่อตั้งบริษัทรอยัลแห่งฟิลิปปินส์ (*Royal Company of the Philippines*) เพื่อเป็นตัวกลางที่จะเชื่อมโยงการค้าระหว่างเมืองในสเปนกับฟิลิปปินส์โดยตรง แทนที่จะผ่านเมืองอะคาปุลโกในเม็กซิโก

การเปลี่ยนแปลงระบบการค้าครั้งใหญ่ของสเปนในฟิลิปปินส์นี้จะเห็นได้จากการยกเลิกคำสั่งห้ามการส่งสินค้าเอเชียเข้าสเปน และอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ที่บริษัทได้รับ ซึ่งไม่เพียงแต่ผูกขาดการค้าในฟิลิปปินส์ แต่รวมถึงสิทธิในการค้าขายโดยตรงกับเมืองท่าอื่น ๆ ในเอเชียอีกด้วย บริษัทได้รับอนุญาตให้ใช้ธงของทัพเรือสเปน และสามารถซื้ออาวุธทัพเรือในอัตราทางราชการได้ด้วย นอกจากนี้กษัตริย์สเปนยังสนับสนุนด้วยการลงทุนไว้หนึ่งในแปดของเงินทุนบริษัท เงินทุนนอกเหนือจากนั้นเป็นการร่วมกันลงระหว่างธนาคารและพ่อค้าในสเปนและเม็กซิโก ถึงแม้ว่าบริษัทรอยัลแห่งฟิลิปปินส์จะรุ่งเรืองอยู่ในระยะสั้น แต่ก็ประสบการขาดทุนอย่างหนัก และไม่สามารถหาเงินทุนมาเพิ่มเติมได้ ดังนั้นจึงยอมขายหุ้นให้กับคนต่างชาติ นอกจากนี้เนื่องจากบริษัทประสบความล้มเหลวเช่นเดียวกับบริษัทอีสต์อินเดียของฮอลันดาที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างได้ผลในการทำ

การค้าภายในเอเชียเอง เจ้าหน้าที่สเปนจึงต้องยอมให้พ่อค้าต่างชาตินำสินค้าเข้ามาขายในมะนิลา เงินหุ้นของบริษัทได้เพิ่มขึ้นในตอนต้นของศตวรรษที่สิบเก้า แต่กระนั้นก็ไม่สามารถชดเชยการบริหารที่เลวและค่าเสียหายที่สูงที่บริษัทมีมาแต่ต้น ดังนั้นในปี ค.ศ. 1834 อภิสัทธ์ของบริษัทจึงถูกยกเลิก และเมืองมะนิลาถูกเปิดทำการค้าเสรีกับตลาดโลก ในช่วง 50 ปีที่บริษัทรอยัลแห่งฟิลิปปินส์ดำเนินงานอยู่ตามข้อผูกพันภายใต้กฎบัตรของบริษัท ได้มีการลงทุนจำนวนมากในธุรกิจการเกษตรและอุตสาหกรรมในฟิลิปปินส์ และเงินทุนนี้ได้เพิ่มผลผลิต คราม น้ำตาล และสิ่งทอให้แก่เศรษฐกิจฟิลิปปินส์

#### 4

การที่บริษัทรอยัลแห่งฟิลิปปินส์ถูกโอนไปเป็นของกษัตริย์สเปนนั้น จะเป็นสัญลักษณ์สำคัญ คือเป็นยุคที่บริษัทการค้าของยุโรปในเอเชียสิ้นสุดลงอย่างรวดเร็ว บรรดาบริษัทต่างๆ ตั้งขึ้นในศตวรรษที่สิบเจ็ดและต้นศตวรรษที่สิบแปด ซึ่งรวมทั้งบริษัทอีสต์อินเดียของเดนมาร์กและสวีเดน (Danish and Swedish East India Companies) บริษัทอีสต์อินเดียของจักรพรรดิแห่งออสเตรีย (Imperial East India Company of Ostend) รวมทั้งกลุ่มบริษัทมากมายของฝรั่งเศสอีกด้วยหลายบริษัทที่เดียวที่มีกิจการอยู่ในวงจำกัดและขาดกำไร แต่บางบริษัท เช่นบริษัทของออสเตรีย (Ostend) ได้ทำให้บริษัทอีสต์อินเดียของฮอลันดา และอังกฤษต้องพะวงอยู่ไม่น้อยในช่วงเวลาสั้นๆ ที่ตนเปิดกิจการอยู่ บริษัทอังกฤษเองยังต้องต่อสู้กับคู่แข่งอื่นๆ ในอังกฤษ และเมื่อต้นศตวรรษที่สิบแปด บริษัทได้เข้าร่วมกับอีกบริษัทหนึ่ง และเปลี่ยนชื่อเป็นบริษัทยูไนเต็ดอีสต์อินเดียของอังกฤษ (United English East India Company) ซึ่งทำการค้าอยู่เป็นเวลานานจนถึงสมัยกบฏทหารในอินเดีย ในปี ค.ศ. 1857 (Indian Mutiny) ถึงแม้ว่าอำนาจทางการค้าและการเมืองของบริษัทนี้จะถูกจำกัดลงมากในตอนปลายศตวรรษที่สิบแปด และต้นศตวรรษที่สิบเก้าก็ตาม และถึงแม้ว่าในที่สุดก็ต้องเลิกเป็นองค์การการค้าไป แต่บริษัทอังกฤษก็สามารถดำเนินกิจการอยู่ 50 กว่าปี ซึ่งเป็นเวลายาวนานกว่าคู่แข่งในเนเธอร์แลนด์

ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของบริษัทอีสต์อินเดียของฮอลันดาเริ่มตกต่ำลงในครึ่งหลังของศตวรรษที่สิบแปด ซึ่งในขณะนั้นบริษัทมีหนี้เพิ่มขึ้นสิบเท่า คิดเป็นจำนวนเงินถึง 100 ล้านกิลเดอร์ หนี้จำนวนนี้มาจากหลายสาเหตุด้วยกัน เช่น ความล้มเหลวของ "กลุ่ม 17" ที่จะกำหนดเงินปันผลจากผลกำไรในการค้า การเพิ่มของค่าใช้จ่ายในการบริหารประเทศอินโดนีเซีย

การขาดทุนจากการแข่งขันกับชาติตะวันตกอื่น ๆ ในเอเชีย การที่บริษัทไม่สามารถจะปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของการค้าภายในเอเชีย และการที่บริษัทยึดถือระบบการค้าการค้าของตนอย่างเคร่งครัดทั้ง ๆ ที่ไม่มีกำลังทางทะเลจะบังคับให้เป็นไปตามนั้นได้ เหล่านี้เป็นต้น ในระหว่างสงครามปฏิวัติอเมริกาและฝรั่งเศสนั้น อังกฤษได้แยกชวาออกจากตลาดการค้าของยุโรปด้วยการใช้กองทัพเรือปิดล้อม บริษัทของฮอลันดาจึงประสบปัญหาการเงินมากขึ้นจนต้องร้องขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล ต่อมาภายหลังที่ฝรั่งเศสรุกกรานเนเธอร์แลนด์ รัฐบาลได้ไล่พวกอริบตีบริษัทออก และจัดตั้งคณะกรรมการซึ่งต่อมาคือสภาทรัพย์สินเอเชีย (Council of Asiatic Possessions) สภานี้ทำการบริหารกิจการอาณานิคม ดังนั้นเมื่อนับแต่วันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1800 เป็นต้นมา บริษัทยูไนเต็สต์อินเดียนของฮอลันดาอันยิ่งใหญ่ก็ถูกยุบลงอย่างเป็นทางการ ทรัพย์สินและสิทธิต่าง ๆ ของบริษัทก็ตกทอดเป็นของรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ต่อไป

ถึงแม้ว่าความล้มจมของบริษัทอีสต์อินเดียนของฮอลันดาจะมาจากสาเหตุที่แน่นอนดังกล่าว แต่ความเสื่อมโทรมโดยทั่ว ๆ ไปของบริษัทจะอธิบายได้อีกจากการที่ประเทศเนเธอร์แลนด์เริ่มไร้อำนาจทางการค้าและการเดินทะเลในศตวรรษที่สิบแปด ในขณะที่เดียวกันอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของอังกฤษในเอเชียก็เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ ไคลฟ์ (Clive) ประสบชัยชนะที่ปรัสซี (Plassey) และเข้ายึดอำนาจจากพวกเจ้าหน้าทีรัฐบาล (พวกดิวานี-diwani) ซึ่งทำให้ภาษีอากรในเขตเบงกอลของจักรวรรดิโมกุล (Mughal) ตกอยู่ในมือของบริษัทอีสต์อินเดียนของอังกฤษ การขยายดินแดนและผลประโยชน์ทางภาษีอากรครั้งใหญ่นี้ ประสมกับการเพิ่มของการค้ากับจีน และการปฏิวัติอุตสาหกรรมภายในประเทศอังกฤษเอง ทำให้อังกฤษสามารถตั้งตนเป็นมหาอำนาจใหญ่ยิ่งในอินเดียได้ และจากอินเดียอังกฤษก็สามารถเข้าแทรกแซงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างรวดเร็ว เมื่อถึงขณะนั้นบริษัทอีสต์อินเดียนของฮอลันดาก็ได้ถูกยุบเลิกไปแล้ว อังกฤษจึงกลายเป็นชาติตะวันตกเกรียงไกรที่สุดในเอเชีย ความจริงอันนี้ ฮอลันดาก็ต้องยอมรับ และฝรั่งเศสเองก็ไม่อาจปฏิเสธเช่นกัน ฝรั่งเศสได้เคยพยายามต่อสู้เพื่อสร้างอิทธิพลของตนในอนุทวีปอินเดียในศตวรรษที่สิบแปด แต่อังกฤษกลับประสบความสำเร็จดังกล่าว

ในศตวรรษก่อนนั้นประเทศฝรั่งเศสพยายามต่อสู้เพื่อสร้างองค์การการค้าให้มีอำนาจแข่งขันกับบริษัทอีสต์อินเดียนของอังกฤษและฮอลันดา ทั้ง ๆ ที่เงินทุนเอกชนของฮอลันดากำลังหมดไป แต่การขาดเงินทุนทำให้องค์การการค้าต่าง ๆ ของฝรั่งเศสต้องเลิกล้มไป ในปี ค.ศ. 1642 ได้มีการตั้งบริษัทตะวันออกขึ้น (Compagnie d' Orient) แต่บริษัทนี้ก็มีธุรกิจจำกัดอยู่แต่เพียงแค

เกาะมาดากาสการ์ในแอฟริกาตะวันออกเท่านั้น จนกระทั่งอีก 22 ปีต่อมาหลังจากตั้งบริษัทใหม่คือบริษัทอินเดียตะวันออก (Compagnie des Indes Orientales) ฝรั่งเศสจึงได้มีโอกาสแข่งขันทางการค้าในเอเชียขึ้นมาบ้าง แต่บริษัทของฝรั่งเศสก็ไม่เหมือนกับของฮอลันดาตั้งแต่เริ่มต้น คือบริษัทฝรั่งเศสได้รับเงินทุนโดยตรงจากรัฐบาลทันที มีเงินจำนวนน้อยที่มาจากทุนของพ่อค้า เนื่องจากจำนวนจำกัดของเงินทุน ในปลายศตวรรษที่สิบเจ็ดบริษัทจึงต้องยกเลิกการผูกขาดการค้าที่ทำมาได้ 50 ปี และเปิดโอกาสการค้าในเอเชียให้กับพ่อค้าเอกชนฝรั่งเศสโดยการให้เปอร์เซ็นต์ หลังจากที่ได้ฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ในระยะสั้น ๆ โดยมีพ่อค้าแห่งแซนต์มาโล (St. Malo) เป็นโล่บังหน้าบริษัทได้เข้าร่วมกับบริษัทอื่นๆ ใน ค.ศ. 1719 และเปลี่ยนชื่อเป็นบริษัทแห่งอินเดีย (Compagnie des Indes) ซึ่งทำการค้ำจุนการค้าของฝรั่งเศสในเอเชียและมีกิจกรรมอยู่ได้อีก 50 ปี จนกระทั่งถูกยุบเลิกไปในที่สุด ในทางด้านการรับผิดชอบการบริหารบริษัทของฝรั่งเศสตกอยู่ที่สภาแห่งอินเดีย (Conseil des Indes) ซึ่งได้รับแต่งตั้งจากกษัตริย์แห่งฝรั่งเศส และกษัตริย์ฝรั่งเศสยังแต่งตั้งอธิบดีอีก 12 คน แต่ว่าทั้งอธิบดี และสมาคมอีก 8 แห่งที่มีหน้าที่ดูแลผลประโยชน์และกิจกรรมหุ้นของบริษัทก็ไม่ได้มีส่วนร่วมมากนักในการกำหนดนโยบายการค้า อุปสรรคของบริษัทได้แก่การขาดการจัดการที่มีประสิทธิภาพ และมาตรการปกป้องเกินไปของรัฐบาล อย่างไรก็ตามหลาย ๆ ทศวรรษแรกที่ทำกิจการ บริษัทยังสามารถหากำไรได้อยู่ และผู้ถือหุ้นต่างได้รับเงินปันผลเป็นประจำ และแม้ว่าจะมีการก่อกำไรในการซื้อหุ้นของบริษัทอยู่มากก็ตาม เงินทุนของบริษัทก็ไม่ได้เพิ่มขึ้นแต่อย่างใด และพอมายุ่งหลังสงคราม 7 ปี (The Seven Years War)<sup>6</sup> ก็ปรากฏว่ามีหนี้สินรุงรังจนหาเงินมาใช้หนี้ไม่ได้ ดังนั้นในปี ค.ศ. 1769 บริษัทแห่งอินเดียจึงถูกยุบและทรัพย์สินที่มีอยู่ในเอเชียก็ถูกกษัตริย์ฝรั่งเศสซื้อไป

การที่กษัตริย์ได้เข้าไปจัดการเศรษฐกิจของฝรั่งเศสในเอเชียในศตวรรษที่สิบเจ็ดและสิบแปดนี้ เปรียบเทียบได้กับระบบของสเปนมากกว่าของอังกฤษและฮอลันดา และลักษณะที่สำคัญที่เหมือนสเปนก็คือการใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือขยายอิทธิพลทางการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สถานภาพของฝรั่งเศสเกิดขึ้นมาจากผลงานของพวกมิชชันนารีมากกว่าจากพวกพ่อค้า ดังจะเห็นได้จากผลประโยชน์มากมายที่ได้จากราชสำนักไทยในยุคระหว่างครึ่งหลังของศตวรรษที่สิบเจ็ดซึ่งมีพวกมิชชันนารีเยซูอิต และผู้แทนของสมาคมคณะผู้สอนศาสนา (Société des

<sup>6</sup> สงคราม 7 ปี ค.ศ. 1756-63 เป็นสงครามชิงอังกฤษและปรัสเซียชนะออสเตรีย ฝรั่งเศส รัสเซีย สวีเดน และแซกโซนี ปรัสเซียสร้างอำนาจขึ้นในยุโรป ส่วนอังกฤษได้ยึดอาณานิคมของฝรั่งเศสในอเมริกาและอินเดีย



Missions Etrangères) ปฏิบัติงานอยู่ อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของฝรั่งเศสเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วด้วยการแลกเปลี่ยน คณะทูตและการได้อภิสิทธิ์ทางการค้าแต่เพียงผู้เดียว และก็เป็นสาเหตุสำคัญยิ่งในช่วงทศวรรษ 1680 ในการตัดขาดอิทธิพลทางการค้าของฮอลันดาที่มีอยู่เป็นเวลานานในไทย พวกมิชชันนารีที่อุทิศตัวโดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อยของศาสนจักรฝรั่งเศส (French Church) ที่ปฏิบัติการในราชสำนักไทย และกองทหารฝรั่งเศสที่ตั้งที่บางกอกและมะริด ทำให้ฝรั่งเศสพร้อมที่จะยึดดินแดนนี้ได้ทั้งหมด แต่แผนการก็หยุดชะงักลงทันทีใน ค.ศ. 1688 เมื่อเสนาบดีคลังที่เป็นพวกฝรั่งเศสถูกประหารและพระนารายณ์สวรรคต ประกอบกับการเกิดปฏิกริยาต่อต้านชาวต่างชาติอย่างหนักในอยุธยาทำให้ฝรั่งเศสถูกขับไล่ออกจากประเทศไทยไป

ความหายนะใน ค.ศ. 1688 กระทบกระเทือนผลประโยชน์ของฝรั่งเศสในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาก แต่ในศตวรรษที่สิบแปด ฝรั่งเศสก็ฟื้นตัวขึ้นมาใหม่เมื่อหันไปหาประโยชน์ทางการค้ากับอินเดียและเวียดนามซึ่งกลุ่มมิชชันนารีเข้าไปปฏิบัติงานอยู่มาก ในสมัยนี้เป็นโอกาสดีสำหรับฝรั่งเศสจะเข้าไปในเวียดนาม เพราะเป็นสมัยที่มีความขัดแย้งระหว่างราชวงศ์ตริन्ह (Trinh) ในตังเกี๋ย และราชวงศ์เหงียน (Nguyen) ในอันนัม ในระหว่างตอนกลางศตวรรษที่สิบแปด ฝรั่งเศสได้พยายามขยายผลประโยชน์การค้าของตนในโคชินจีน แต่ก็ถูกเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นขัดขวางและประสบอุปสรรคของความยากลำบากในการหาสินค้ามาค้าขาย ทำให้การขยายตัวของฝรั่งเศสต้องหยุดชะงักลง เพราะเหตุดังกล่าวประจวบกับการเสื่อมของอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของฝรั่งเศสในอินเดียหลังสงคราม 7 ปี (Seven Years War) จนกระทั่งเกิดกบฏไทเซิน (Tayson) ในปี ค.ศ. 1773 นั้นแหละฝรั่งเศสถึงพบโอกาสใหม่ที่จะเข้าไปแทรกแซงในโคชินจีนในตอนปลายศตวรรษที่สิบแปด โดยการให้ความช่วยเหลือทางทหารในขนาดจำกัดแก่ราชวงศ์เหงียนที่ถูกบีบอย่างหนัก แต่ว่าเหตุการณ์ในยุโรปก็กระทบกระเทือนต่อฐานะของฝรั่งเศสในเวียดนามอีก ดังนั้นการรวมเวียดนามขึ้นสุดท้ายเป็นผลสำเร็จโดยเหงียนอัน (Nguyen Anh) จึงพึ่งความช่วยเหลือจากฝรั่งเศสเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ฝรั่งเศสต้องถอนออกจากโคชินจีนในสมัยสงครามปฏิวัติ และสงครามนโปเลียน แต่พวกมิชชันนารีก็ยังคงอยู่ต่อไป และพวกนี้แหละที่เป็นเสมือนสะพานชักนำการทวนกลับเข้ามาในแหลมอินโดจีนของฝรั่งเศสในตอนกลางศตวรรษที่สิบเก้า

## บทที่ 2

### การขยายตัวของชาติตะวันตก ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

#### 1

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มติดต่อกับตะวันตกโดยตรงเมื่อต้นศตวรรษที่สิบเก้า ลักษณะและขอบเขตอำนาจของมหาอำนาจตะวันตกมีมากน้อยต่างกันตามแต่ละท้องถิ่น และดูเหมือนว่าอำนาจตะวันตกในแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะจำกัดกว่าในดินแดนเกาะต่าง ๆ ซึ่งอำนาจทางทะเลของชาวยุโรปทำให้ได้เปรียบมาก ความเกรียงไกรทางทะเลนี้ทำให้ชาวตะวันตกสามารถเข้ายึดหรือเข้ามีส่วนร่วมในการค้าขายในอินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และดินแดนชายฝั่งทะเลของผืนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชาวตะวันตกยังสามารถทำการควบคุมพื้นที่ดินแดนในเกาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และตั้งกฎเกณฑ์บังคับปัจจัยการผลิตอีกด้วย แม้ว่าจะยังเป็นที่ถกเถียงกันมากถึงผลของอำนาจการควบคุมทางการเมืองและการค้าของยุโรปที่มีต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจของดินแดนแถบนี้ อิทธิพลของตะวันตกจนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 1800 นั้นมีอยู่อย่างจำกัด ยกเว้นในดินแดนบางส่วนของหมู่เกาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เหตุการณ์เปลี่ยนไปในศตวรรษที่สิบเก้าอย่างไรก็ตามบรรดานักประวัติศาสตร์อาจจะขัดแย้งกันในเรื่องผลกระทบที่ชัดเจนละเอียดลออของอิทธิพลตะวันตกในระยะแรก แต่ต่างก็เห็นพ้องกันว่าอิทธิพลของตะวันตกต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระหว่างศตวรรษที่สิบเก้านี้มีอย่างชัดเจน นักประวัติศาสตร์บางคนมองความเปลี่ยนแปลงอันนี้ว่าเกิดขึ้นอย่างกะทันหัน แต่บางคนว่ามีรากฐานมาจากสมัยก่อน แต่ก็ยอมรับกันว่าเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว หรือที่เรียกว่า “การปฏิวัติอุตสาหกรรม” ซึ่งเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของยุโรปภายในเวลาไม่กี่ศตวรรษ มีผลกระทบมายังโลกเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย เพราะได้ตกอยู่ใต้อำนาจการเมืองของมหาอำนาจยุโรป

ในตอนต้นศตวรรษที่สิบเก้า มีเพียง 2 ประเทศ คือ ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซียเท่านั้นที่ตะวันตกสามารถควบคุมทางการเมืองอย่างแท้จริง แต่ก็ควบคุมได้เพียงบางส่วนในประเทศคือ วิชายา ลูซอน ซวา สุมาตรา หมู่เกาะบันดา และเกาะโมลุกกะ ถึงแม้ว่าอำนาจนี้จะจำกัดก็ตาม แต่ในตอนนั้นก็เห็นได้ชัดว่ามีเขตอิทธิพลอาณานิคมอยู่ 3 เขต ซึ่งเป็นไปตามสมัยของ

สงครามต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในยุโรป และขึ้นกับการตัดสินใจทางการเมืองในยุโรปที่มักจะมีผลต่อโชคชะตาของดินแดนในแถบนี้ เช่น สเปน ตั้งตัวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ก็จากการต่อสู้ทางการทูตอย่างหนักในลิสบอน-แมดริด-และสำนักวาติกัน พร้อม ๆ กับการต่อสู้ขับเคี่ยวกับคนฟิลิปปินส์ในเขตวิซายา (Visayas) ด้วย ฮอลันดาก็เช่นกันที่ครอบงำอินโดนีเซียได้ภายหลังสงครามโปเลียน เพราะอังกฤษซึ่งเป็นมหาอำนาจอาณานิคมอันดับสามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มุ่งสนใจที่จะรักษาดุลแห่งอำนาจในยุโรปมากกว่าที่จะยึดอาณานิคมในอินโดนีเซีย ซึ่งได้ยึดจากฮอลันดาในสมัยที่ยุโรปตีกันเอง ต่อมาอังกฤษได้เข้าครองช่องแคบมะละกาโดยไม่มีใครขัดขวาง โดยฮอลันดายอมรับการยึดครองสิงคโปร์ของอังกฤษ และมีการแลกเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ของอังกฤษในสุมาตราตะวันตก กับอาณานิคมของฮอลันดาในมะละกา การแบ่งเขตอิทธิพลกัน ระหว่างอังกฤษกับฮอลันดา โดยใช้แนวเขตเหนือและใต้ของช่องแคบสิงคโปร์ได้ทำอย่างเป็นทางการใน ค.ศ. 1824 โดยการลงนามในสนธิสัญญาลอนดอน (Treaty of London) ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดพรมแดนของมลายู สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย

## 2

อำนาจของอังกฤษในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ขยายอย่างกว้างขวางในสมัยก่อนและหลังสงครามปฏิวัติฝรั่งเศสและสงครามโปเลียน อังกฤษเข้ายึดมะนิลาในปี ค.ศ. 1762-64 โดยพยายามจะตั้งเมืองท่าการค้าบนเกาะบาลัมบังกัน (Balambangan) ทางใต้ของปาลาวัน (Palawan) เพื่อใช้เป็นที่เก็บรวบรวมผลผลิตของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สำหรับส่งไปขายที่กวางตุ้ง เมื่อล้มเหลวอังกฤษก็ไปตั้งมั่นที่เกาะปีนังและช่องแคบมะละกาใน ค.ศ. 1786 โดยใช้เป็นที่ค้าขายกับจีน และใช้เป็นที่ฐานทัพสำหรับเรือจากอ่าวเบงกอลในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ อังกฤษยังได้ดินแดนเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งในแหลมมลายูจากผู้ปกครองเคดาห์ (ไทรบุรี) คือจังหวัด เวลล์สเลย์ (Wellesley) เพื่อเป็นการปกป้องทางลำเลียงอาหารไปให้ปีนัง ดินแดนของอังกฤษในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในทศวรรษ 1790 และได้มะละกา ปาดัง และเกาะโมลุกกะโดยการยึดมาจากฮอลันดา ดินแดนที่เคยเป็นกรรมสิทธิ์ของฮอลันดาในอินโดนีเซียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับคืนมาหลังการทำสนธิภาพที่อามีแยง (Peace of Amiens) ในปี ค.ศ. 1802 แต่อังกฤษก็ได้เอาพิชพันท์กานพลูและลูกจันทน์เทศจำนวนมากย้ายมาปลูกที่ปีนัง สุมาตราตะวันตก และลังกา

เพื่อเป็นเครื่องประกันว่าเนเธอร์แลนด์จะผูกขาดสินค้าเครื่องเทศชนิดแบบนี้อีกต่อไปไม่ได้ 9 ปีต่อมา (ค.ศ. 1811) อังกฤษได้ขายยึดชวาเพื่อกันมิให้ฝรั่งเศสเข้าใช้อาณานิคมของฮอลันดาซึ่งเป็นศูนย์กลางต่อสู้กับอังกฤษ อังกฤษมิได้ตั้งใจที่จะยึดเอาไว้ถาวร แต่ใน 5 ปีที่อังกฤษปกครองอยู่ (ค.ศ. 1811-16) ก็เป็นช่วงเวลาสำคัญในประวัติศาสตร์ของชวาที่ยุ่งเกี่ยวกับตะวันตก

ในตอนแรกอังกฤษพยายามปกครองชวาโดยระบบการค้าของฮอลันดา เช่นการบังคับให้ส่งผลิตผล แต่เมื่อการสู้รบในยุโรปได้ปิดตลาดการค้าในทวีปยุโรป อังกฤษเลยเปลี่ยนใช้ระบบการเช่าที่ดินโดยหวังว่าจะได้ภาษีจากที่ดินเหล่านั้น ในระบบใหม่นี้เกษตรกรชวาแทนที่จะส่งผลิตผลตามจำนวนที่กำหนดไว้ทุกปี ก็สามารถเพาะปลูกพืชผลอะไรก็ได้ตามที่ตนต้องการโดยการเสียค่าเช่าที่ดินเป็นเงินสดแทน ระบบใหม่นี้ใช้หลักแรงงานและการเพาะปลูกเสรี ซึ่งคาดกันว่าจะทำให้ชาชวาขยันทำงานขึ้นและจะมีผลิตผลเพิ่มเพื่อส่งออกเป็นสินค้าชวาออกและจะทำให้อังกฤษส่งผลิตผลของตนเข้ามาขายได้อีกด้วย โดยทฤษฎีแล้วไม่มีอะไรผิดในความคิดแบบนี้ แต่ในทางปฏิบัติข้อเสนอนี้ให้มีเสรีภาพในแรงงานและการเพาะปลูกเพื่อให้คนชวาหลุดพ้นจากพันธะทางสังคมและเศรษฐกิจแบบโบราณนั้นดูจะเป็นการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงมากไป และอังกฤษเองก็ไม่มีเจ้าหน้าที่บริหารเพียงพอที่จะบังคับปฏิบัติตามนโยบาย โครงสร้างทางเศรษฐกิจเก่าแก่ของชวานั้นมีหลักในการส่งสินค้าและแรงงานให้กับผู้ปกครองท้องถิ่น และส่งต่อผ่านไปให้เจ้านายอาณานิคมอีกต่อหนึ่ง เป็นระบบที่เลิกได้ยากด้วยการที่จะหันไปใช้เงินตราอย่างเสรีในระดับหมู่บ้าน ดังนั้นระบบเช่าที่ดินของอังกฤษจึงไม่ได้ผล แต่ก็เป็นการสร้างแนวทางให้รัฐบาลตะวันตกที่ยึดหลักเศรษฐกิจเสรีสามารถมีอำนาจควบคุมทางการเมืองต่อประชากรชวามากขึ้น และวิธีการนี้ฮอลันดาก็ได้รักษาเอาไว้เมื่อกลับมาใช้อำนาจในเกาะชวาอีก เมื่อปี ค.ศ. 1816

แม้ว่าการที่ฮอลันดากลับมาในชวาจะทำให้อังกฤษสูญเสียอาณานิคมส่วนหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไป แต่อังกฤษก็ไปยึดที่อื่นได้อย่างรวดเร็ว คือสิงคโปร์ ในปี ค.ศ. 1819 และอีก 5 ปีต่อมาก็ได้มะละกา และไม่ช้าสิงคโปร์ก็พิสูจน์ให้เห็นว่ามีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ภายในหนึ่งปีครึ่งที่ได้สิงคโปร์ ปรากฏว่าเรือเดินทะเลเอเชีย 2,500 ลำ ขนถ่ายสินค้าผ่านเมืองท่านี้มีมูลค่าถึง 1 1/4 ล้านปอนด์สเตอร์ลิง และมีเรือยุโรป 383 ลำขนสินค้ามูลค่าเกือบ 1 ล้านปอนด์ ในอีก 2 ปีต่อมามูลค่าของการค้าสิงคโปร์มีมากกว่า 4 1/2 ล้านปอนด์ ที่ตั้งของสิงคโปร์เหมาะกับการติดต่อทางการค้ากับจีนและหมู่เกาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาก จึงได้กลายเป็นเมืองท่าแวะพักแทน

ปีนังไป ทั้งยังเป็นที่ตั้งของรัฐบาลสหราชอาณาจักร (British Straits Settlements ได้แก่ มะละกา สิงคโปร์ ปีนัง และจังหวัดเวลล์สเลย์)<sup>1</sup> อีกด้วย

เมื่อเริ่มเข้ามาอยู่ในการปกครองของอังกฤษนั้น เกาะปีนังและสิงคโปร์มีผู้คนอาศัยน้อย ดังนั้นการปกครองจึงมีปัญหาน้อยเมื่อเทียบกับเกาะชวาและสุมาตราที่มีผู้คนหนาแน่น ในตอนกลางทศวรรษ 1820 มีประชากรในปีนังและมะละกาเพียง 60,000 คน และสิงคโปร์มีเพียงหนึ่งในสิบของจำนวนที่กล่าวนั้น แต่ในช่วงกลางศตวรรษที่สิบเก้าสภาพนี้ได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีผู้คนหลังไหลเข้ามาจากจีนตะวันออกเฉียงใต้ ชาวจีนนี้ถูกดึงดูดด้วยความเจริญทางการค้าในช่องแคบ และจากการขยายตัวของการทำเหมืองดีบุกในเขตรัฐตะวันตกของแหลมมลายู ภายในปี ค.ศ. 1840 ปรากฏว่ามีชาวจีน 17,000 คนตั้งหลักแหล่งอยู่ในสิงคโปร์ และอีก 25 ปีต่อมาได้เพิ่มจำนวนขึ้นกว่าสามเท่าตัว เมื่อถึงปลายศตวรรษปรากฏว่ากว่า 70 เปอร์เซ็นต์ของประชากร 250,000 คนของสิงคโปร์เป็นชาวจีน ดังนั้น “สิงหปุระ” (Lion City) ของชาวมลายูได้กลายเป็นจุดสำคัญของการค้าของชาวจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ฐานะของสหราชอาณาจักร ขึ้นอยู่กับการค้าเป็นประการแรก แต่ภาษีอากรจำนวนจำกัดได้มาจากค่าท่าเรือ และจากฝิ่น หมาก และ “ฟาร์ม” (farm) อื่น ๆ และเงินจำนวนนี้ก็มากพอสำหรับค่าใช้จ่ายในการปกครอง ชีวิตทางการค้าของอาณานิคมอยู่ในมือของชาวจีน อินเดีย และคนเอเชียอื่น ๆ ร่วมกัน แต่กลุ่มผู้นำเป็นพ่อค้าและนักธุรกิจอังกฤษซึ่งบริหารองค์การใหญ่ ๆ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มอิทธิพลของอาณานิคม เนื่องจากการตั้งสหราชอาณาจักร มีเหตุผลมาจากการค้า ดังนั้นปัญหาการปกครองและปัญหาการเมืองจึงเกี่ยวข้องกับการจัดการทางการค้าเป็นส่วนใหญ่ ในระหว่างกลางศตวรรษที่สิบเก้าปัญหาทางการเมืองที่สำคัญและได้รับความสนใจมากก็คือ การแยกตัวเป็นอิสระของสหราชอาณาจักร จากความควบคุมของรัฐบาลในอินเดีย (ของอังกฤษ) เพราะเห็นว่าไม่สนใจปัญหาท้องถิ่นในสหราชอาณาจักรเท่าที่ควร โดยเฉพาะความบกพร่องในการป้องกันและการขยายการค้าในระดับภูมิภาค ซึ่งรวมทั้งในแหลมมลายูด้วย

แรงกดดันที่จะเปลี่ยนนโยบายของรัฐที่มีให้เข้าแทรกแซงในรัฐมลายูเริ่มขึ้นภายหลังที่กระทรวงอาณานิคม (Colonial Office) ในลอนดอนได้เข้ารับหน้าที่รับผิดชอบสหราชอาณาจักร ในปี ค.ศ. 1867 การค้าที่หยุดชะงักไปชั่วคราวในอาณานิคมแถบนี้ในช่วงทศวรรษ 1860

<sup>1</sup> *Straits Settlements* เป็นอาณานิคมโดยตรงขึ้นต่อกระทรวงอาณานิคมของอังกฤษ ประกอบด้วยเกาะสิงคโปร์ ปีนัง รวมทั้งดินแดนฝั่งตรงข้ามกับเกาะปีนัง (Province of Wellesley) มะละกา รวมทั้งนานอิง (Naning) — ผู้แปล

และ 1870 อันเป็นผลมาจากวิวัฒนาการของเรือจักรไอน้ำที่ใช้ในการขนส่ง การเปิดคลองสุเอซ และการขยายการโทรเลขจากอินเดียมาถึงสิงคโปร์ ตลอดจนการปรับปรุงทางการเมืองและเศรษฐกิจใหม่ในยุโรปและอเมริกา เป็นผลให้พ่อค้าอังกฤษเรียกร้องให้รัฐบาลช่วยเหลือพัฒนาการค้าในแหลมมลายู ต่อมาชาวจีนในอาณานิคมได้เข้าร่วมเรียกร้องให้มีการป้องกันการลงทุนของตน ในอุตสาหกรรมเหมืองแร่ดีบุกในรัฐมลายูตะวันตกอีกด้วย เพราะในแถบนี้มีการต่อสู้ขัดแย้งด้านผลประโยชน์ระหว่างสมาคมลับจีนกับคนมลายูและคนจีน ซึ่งก่อให้เกิดความวุ่นวายอย่างยิ่ง ในปี ค.ศ. 1871 รัฐบาลสหราชอาณาจักรต้องเข้าไปปฏิบัติการในเซลังงอร์ (Selangor) (ซึ่งยังเป็นอิสระอยู่) เพราะเนื่องมาจากการต่อสู้ข้างต้น แม้ว่าการเข้าไปปฏิบัติการนี้จะได้รับความเห็นชอบจากลอนดอน แต่ลอนดอนก็ไม่คิดเข้ามายุ่งเกี่ยวทั้ง ๆ ที่การค้าได้หยุดชะงักลงเนื่องจากการต่อสู้ที่เซลังงอร์ (Selangor) และเปรัก (Perak) และสมาคมลับจีนต่อสู้กันเอง จนกระทั่งเข้าไปยุ่งกับการสืบราชสมบัติในมลายู เหตุการณ์ได้เปลี่ยนไปใน ค.ศ. 1874 เมื่อการจลาจลในเปรักทำให้อังกฤษตั้งผู้สำเร็จราชการของตนไว้เป็นที่ปรึกษากับผู้ปกครองมลายู ในเรื่องเกี่ยวกับการบริหารทั้งหมด ยกเว้นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและศาสนา วิธีการตั้งผู้สำเร็จราชการแบบเดียวกันนี้ได้ทำกับผู้ปกครองของรัฐเซลังงอร์ (Selangor) ซันเก อูจอง (Sungei Ujong) เนกรี เซบิลัน (Negri Sembilan) และรัฐปาหัง (Pahang) ในเวลาต่อมาการปกครองของอังกฤษในเปรักได้รับการต่อต้านในตอนต้น ผู้สำเร็จราชการคนแรกของอังกฤษถูกลอบสังหาร และเกิดความวุ่นวายขึ้นอีกเมื่อมีการตั้งผู้สำเร็จราชการในปาหัง แต่ในที่สุดข้าราชการอังกฤษก็รักษาเสถียรภาพในประเทศไว้ได้ และทำให้สภาพทั่วไปเหมาะกับการพัฒนาเหมืองดีบุกและการปลูกยางพาราในตอนหลัง

ในขณะที่ความไม่สงบในรัฐมลายูตะวันตกเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้อังกฤษเข้าไปยุ่งเกี่ยวในแหลมมลายูในปี ค.ศ. 1874 แต่เหตุผลสำคัญในการเข้าไปแทรกแซงนี้ก็กลับเป็นความหวาดกลัวเกินความจริงของรัฐบาลแม่ที่ลอนดอนว่าประเทศยุโรปอื่นจะใช้เป็นข้ออ้างในการเข้ามายึดรัฐต่าง ๆ ในมลายู ซึ่งย่อมจะคุกคามผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ของอังกฤษในช่องแคบ การตัดสินใจของรัฐบาลครั้งนี้หาได้มีอิทธิพลมาจากความประสงค์ที่จะป้องกันการลงทุนของอังกฤษในแหลมมลายู หรือจากเหตุผลตัวกำหนดทางจักรวรรดินิยมเศรษฐกิจไม่ เงินทุนที่ลงไว้ในรัฐมลายูตะวันตกมีน้อยกว่า 1 ล้านปอนด์ ซึ่งดูเป็นจำนวนน้อยนิดเหลือเกินเมื่อเทียบกับจำนวนเงินลงทุนโพ้นทะเลของอังกฤษทั้งหมด 785 ล้านปอนด์ เงินลงทุนส่วนมากก็มีใช้ของบริษัทอังกฤษในท้องถิ่น แต่เป็นของคนจีนในที่นั้น เป็นเงินทุนที่ได้จากการค้าขาย มีใช้เป็นเงินทุนส่งออกจากอังกฤษ ความเชื่อ

ที่ว่ามีความกดดันจากเงินทุนอังกฤษในการสร้างแหลมมลายูให้เป็นที่มั่นคงสำหรับการลงทุนนั้นไม่  
เป็นความจริง เห็นได้จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษหลังจากมีการแทรกแซงเกิดขึ้น  
เพราะได้พิสูจน์กันให้เห็นว่าเป็นการยากมากที่จะหาเงินในลอนดอนมาลงทุนทำแร่ในมลายู ที่จริง  
แล้วบริษัทเหมืองแร่ดีบุกแห่งแรกในลอนดอนที่พยายามแสวงหาผลประโยชน์ในเซลังอร์ในกลางปี  
ค.ศ. 1874 นั้นต้องล้มเลิกกิจการไปด้วยความสมัครใจเองในปีต่อมา ทั้งนี้เพราะประสบความ  
ล้มเหลวในการที่จะทำให้นายทุนอังกฤษสนใจเหมืองแร่ดีบุกมลายู และยังมีเหตุผลมาจากการที่  
รัฐบาลสหราชอาณาจักร ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงอาณานิคม ไม่ยอมเสนอเรื่อง  
การขอสัมปทานของบริษัทต่อสุลต่านเซลังอร์ เนื่องจากบริษัทมีลักษณะผูกขาดทางการค้า

ถ้าหากการที่อังกฤษเข้าไปในมลายูในทศวรรษ 1870 เป็นแรงกระตุ้นจากการเมืองมากกว่า  
เศรษฐกิจแล้ว เหตุผลนั้นก็มาจากการตั้งสหราชอาณาจักรตามแนวฝั่งทะเลตะวันตกของมลายู  
การตั้งสหราชอาณาจักรนั้นถือว่าเป็นอาณานิคมทางการค้า มิใช่เป็นเครื่องมือที่จะสร้างอำนาจ  
ทางการเมืองโดยตรงต่อดินแดนข้างเคียง แต่ที่สุดความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดในทางเศรษฐกิจ  
และประวัติศาสตร์กับแหลมมลายูก็ทำให้อังกฤษหลีกเลี่ยงที่จะเข้าไปยุ่งในกิจการของมลายูไม่ได้  
ตัวอย่างเช่นการที่ได้มะละกาก็เป็นผลจากสงครามกับรัฐมลายูในเขตนานอิง (Naning) เมื่อปี ค.ศ.  
1831-32 ที่เสียค่าใช้จ่ายมากและไร้ประโยชน์ ซึ่งเป็นเรื่องมาจากการโต้เถียงกับเรื่องสิทธิทางภาษี  
อากรเหมือนกับกรณีของสิงคโปร์ที่ติดกับรัฐยะโฮร์ (Jahore) ซึ่งทำให้อังกฤษเข้าไปยุ่งกับปัญหาการ  
สืบราชสมบัติในรัฐนั้นในทศวรรษ 1850 อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ต่อมาในปี ค.ศ. 1862 เมื่อมี  
ความยุ่งยากในสงครามกลางเมืองในปาหัง รัฐบาลสหราชอาณาจักรตัดสินใจใช้การระดมยิง  
ตรังกานูเพื่อขัดขวางไทยที่จะเข้ามายุ่งเกี่ยว และเพื่อรักษาบูรณภาพทางดินแดนของรัฐในมลายู  
ตะวันออก เหตุการณ์เหล่านี้ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการปราบโจรสลัด ถือเสมือนเป็นการแทรก  
แซงมลายูตะวันตกโดยตรงตั้งแต่ก่อนปี ค.ศ. 1874 เป็นเวลานาน นอกจากความใกล้ชิดติดกัน  
ของสหราชอาณาจักรกับแหลมมลายูจะทำให้เกิดเหตุการณ์ดังกล่าวนี้แล้ว การที่อาณานิคม  
เป็นดินแดนที่ใช้กฎหมายและระเบียบแบบแผนตะวันตกอยู่เคียงกับรัฐมลายูที่อ่อนแอ จึงทำให้ไม่  
สามารถยับยั้งความยุ่งยากที่เล็ดลอดเข้าไปในเขตอังกฤษ (British Settlements) ได้

การที่มีรัฐอ่อนแอและขาดเสถียรภาพอยู่ติดพรมแดนตะวันตกของรัฐบาลสหราชอาณาจักร  
(Settlements) กลายเป็นแรงกระตุ้นสำคัญของการแผ่ขยายดินแดนของชาวยุโรปในเอเชียตะวัน  
ออกเฉียงใต้ในศตวรรษที่สิบเก้า ตัวอย่างเช่น ในพม่าเป็นเวลาหลายปีที่อังกฤษเผชิญกับปัญหา  
พรมแดนจากการที่พม่าเข้าผนวกยะไข่และเข้าไปยุ่งเกี่ยวในมณีปุระและอัสสัม ทำให้อังกฤษประกาศ

สงครามในปี ค.ศ. 1824 เพื่อรักษาพรมแดนของตนในอินเดียน ตามสนธิสัญญาอันดาโบ (Yandabo) ปี ค.ศ. 1826 พม่าต้องประกาศสละสิทธิเหนืออัสสัมและยอมยกยะไข่และตะนาวศรี พร้อมทั้งชดใช้ค่าเสียหาย 1 ล้านปอนด์ให้อังกฤษ สนธิสัญญานี้ทำให้อังกฤษมีความมั่นคงในพรมแดนทางตะวันออกเฉียงเหนือ และสามารถควบคุมการเดินทางเรือจากทางเหนือมาสู่สิงคโปร์ ส่วนพม่ายังคงมีกรรมสิทธิ์เหนือพม่าตอนบนและดินแดนปากแม่น้ำอิระวดี อย่างไรก็ตามในที่สุดการปกครองอย่างมีระเบียบในพม่าตอนล่างของอังกฤษก่อให้เกิดปัญหาขึ้นหลายประการ และดูเหมือนว่าการยึดดินแดนเพิ่มขึ้นเท่านั้นที่จะแก้ปัญหาได้ ผลสุดท้ายใน ค.ศ. 1886 พม่าตอนบนทั้งหมดก็ถูกอังกฤษผนวกไปด้วย

แรงกระตุ้นของการแผ่ขยายดินแดนมาจากการที่มีดินแดนอยู่ติดกันของรัฐบาลที่มีเสถียรภาพ และที่ไม่มีเสถียรภาพในย่านนี้ด้วย ดังจะเห็นได้จากการขยายดินแดนในซาราวัก ซึ่งพวกตระกูล บรู๊ค (Brookes) เข้าไปปกครองอยู่ ซึ่งที่แรกก็มีอาณาเขตแค่ดินแดนที่เรียกว่าเขตหนึ่งในปัจจุบัน (First Division) แต่ต่อมารวมเขตแม่น้ำารัจ (Rejang), บารัม (Baram), ตรูซัน (Trusan) ลิมบัง (Limbang) และแม่น้ำลาวัส (Lawas) การที่พวกราชาฟิวขาว (White Rajas) แห่งซาราวักเข้ายึดครองนี้เป็นสมัยสำคัญของการขยายตัวของอังกฤษในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้ว่ารัฐบาลอังกฤษเองลังเลที่จะยอมรับสภาพความเป็นจริงอันนี้ก็ตาม จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1863 ซาราวักก็ได้รับการรับรองเป็นทางการว่าเป็นรัฐเอกราช และอีก 25 ปีต่อมารัฐบาลอังกฤษจึงได้ยอมให้ความอารักขาเป็นทางการ อย่างไรก็ตามเจมส์ บรู๊ค (James Brooke) ก็ได้รับการรับรองเป็นทางการบางประการโดยที่ได้รับแต่งตั้งเป็นข้าหลวงใหญ่อังกฤษ และเป็นกงสุลใหญ่ประจำองค์สุลต่านแห่งบรูไน และหัวหน้าอิสระในบอร์เนียว ในปี ค.ศ. 1847 และในปีต่อมาก็ยังได้รับการแต่งตั้งเป็นข้าหลวงและผู้บัญชาการสูงสุดในเมืองลาบวน (Labuan) ซึ่งเป็นเกาะอยู่ในอ่าวบรูไนที่อังกฤษได้มาเมื่อ ค.ศ. 1846 หรือ 3 ปีหลังจากที่อังกฤษได้ยึดกองโดยใช้เป็นสถานีเดิมเชื้อเพลิงถ่านหินสำหรับเรืออังกฤษ

เจมส์ บรู๊ค ได้ตำแหน่งราชาแห่งซาราวักจากอำนาจที่เขาได้มาจากสุลต่านแห่งบรูไนเมื่อ ค.ศ. 1842 รัฐสุลต่านบรูไนต้องเสียดินแดนให้แก่ซาราวักไปในช่วงศตวรรษที่สิบเก้า ส่วนบรูไนก็ถูกอิทธิพลของตัวแทนตะวันตกรุกกล้าเข้ามาหาผลประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในทางด้านทิศเหนือ ที่สำคัญคือบริษัทบอร์เนียวเหนือของอังกฤษ (British North Borneo Company) ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1881 จากการที่ได้สัมปทานจากสุลต่าน และเตเมกอง (Temengong)<sup>2</sup> แห่งบรูไนเมื่อ 4 ปีก่อน โดยได้สิทธิเหนือดินแดน 28,000 ตารางไมล์ ส่วนหนึ่งของ

<sup>2</sup> ภาษาไทยเรียกตำมะหง คือตำแหน่งเสนาบดีตำแหน่งหนึ่ง



ดินแดนนี้อยู่ใต้อาณัติของสูลต่านแห่งซูลู แต่ใน ค.ศ. 1878 ก่อนหน้าที่หมู่เกาะซูลู (Sulu archipelago) จะถูกรวมเข้ากับฟิลิปปินส์ของสเปนอย่างเป็นทางการ สูลต่านแห่งซูลูได้ยกกรรมสิทธิ์ในซาบารห์ให้อังกฤษเช่าเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินช่วยเหลือประจำปีเล็กน้อย อีก 3 ปีต่อมาบริษัทบอร์เนียวเหนือได้รับพระบรมราชานุญาตเป็นการรับรองว่าบริษัทเป็นของอังกฤษทั้งในด้านลักษณะและภูมิลาเนา และใน ค.ศ. 1888 กรรมสิทธิ์ของบริษัทก็ได้ฐานะในความคุ้มครองของอังกฤษอย่างเป็นทางการ ในกาลต่อมาการได้ดินแดนเหล่านี้มาโดยบริษัทบอร์เนียวเหนือของอังกฤษ และรัฐบาลในซาราวัค (ของพวกบรูค) ทำให้รัฐสูลต่านบรูไนเหลือดินแดนเพียงเล็กน้อย ซึ่งรัฐนี้เองต่อมาก็ได้เป็นรัฐในอารักขาของอังกฤษในปี ค.ศ. 1888 และมีการแต่งตั้งข้าหลวงใหญ่ประจำในปี ค.ศ. 1906

สเปนถือว่าการยกบอร์เนียวเหนือของสูลต่านแห่งซูลูให้บริษัทบอร์เนียวเหนือของอังกฤษนั้นเป็นการกระทำโดยผิดกฎหมาย สเปนอ้างอธิปไตยเหนือหมู่เกาะซูลูทั้งหมด ข้ออ้างของสเปนเหนือซูลูและเกาะอื่น ๆ ในฟิลิปปินส์นั้นส่วนใหญ่เป็นการกล่าวอ้างมากกว่าจะเป็นการเข้ายึดเป็นทางการอย่างจริงจัง แต่ในปี ค.ศ. 1844 มีเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดเกิดขึ้น คือฝรั่งเศสได้พยายามบุกเข้ายึดหมู่เกาะซูลูโดยมีจุดประสงค์เพื่อเอาบาซิลัน (Basilan) ซึ่งกำลังพัฒนาอยู่ไว้เป็นเมืองท่า แต่ก็ต้องล้มเหลว เจ้าหน้าที่ในมะนิลาปฏิบัติอย่างรุนแรง โดยพยายามสร้างสิทธิของตนเหนือหมู่เกาะทางใต้ของมินดาเนาอย่างเป็นทางการ ซึ่งต้องใช้เวลามากจึงได้สำเร็จ ที่มั่นของซูลูในโยโล (Jolo) ถูกยึดได้ในปี ค.ศ. 1851 แต่การต่อต้านภายในท้องถิ่นก็ดำเนินต่อไป และอำนาจทางทะเลของซูลูยังคงเป็นที่ครั่นคร้ามอยู่ดังเดิม แม้ภายหลังปี ค.ศ. 1878 ซึ่งซูลูยอมรับอำนาจคุ้มครองของสเปน แต่ก็ยังต้องใช้เรือปืนตรวจตราบังคับให้หมู่เกาะเหล่านั้นซื้อตรงกับสเปนอยู่เป็นนิจ ในปี ค.ศ. 1885 อังกฤษได้ยอมรับสิทธิของสเปนเหนือหมู่เกาะซูลู และสเปนได้ยอมยกเลิกข้ออ้างของตนในดินแดนของอังกฤษในบอร์เนียวเหนือที่ได้ไปเมื่อปี ค.ศ. 1878

### 3

การขยายอิทธิพลของอังกฤษในมาเลเซียในระหว่างศตวรรษที่สิบเก้า ก้าวไปพร้อมกับความเติบโตทางอำนาจการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษในพม่า อาณาเขตริมทะเลที่ได้มาตามสนธิสัญญาอันดาโบ ปี ค.ศ. 1826 ได้รับการปกครองโดยข้าหลวงใหญ่ในอินเดีย แต่ต่อมายะไข่ได้ถูก

โอนไปอยู่ในการปกครองของเบงกอล และใน ค.ศ. 1828 ผู้ดูแล (Superintendent) ของเบงกอลต้องขึ้นตรงต่อข้าหลวง (Commissioner) ที่แคว้นจิตตะกอง (Chittagong) ส่วนตะนาวศรีนั้นยังคงอยู่ภายใต้ข้าหลวงใหญ่ที่อินเดียต่อไปอีก 6 ปี ทั้งนี้อำนาจบริหาร การศาล และการภาษีอากรถูกมอบให้รัฐบาลในเบงกอลเป็นผู้จัดการ อังกฤษได้จัดการเก็บภาษีที่ดินตามแบบที่เคยทำในชวาเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการปกครอง และนำหลักการเพาะปลูกและแรงงานเสรีมาใช้แทนระบบโบราณที่ผู้ปกครองพม่าเคยใช้มา เกษตรกรพม่าไม่เหมือนกับชาวนาในแคว้นที่ว่าคุ่นเคยกับระบบการเสียภาษีตามจำนวนผลผลิตที่ได้จากที่ดินของตน แต่เสียภาษีให้ผู้ปกครองเดิมของตนเป็นจำนวน 6 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น เมื่อเทียบกับ 10 เปอร์เซ็นต์ที่เรียกเก็บโดยอังกฤษ กระนั้นก็ตามภาษีนีก็ไม่พอกับค่าใช้จ่ายในการปกครอง ดังนั้นในปีต่อ ๆ มาภาษีอากรจึงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้แม้ว่าในการปกครองอาณานิคมจะเน้นหนักในเรื่องเศรษฐกิจแบบเสรีมากก็ตาม แต่ก็ยังใช้วิธีการเกณฑ์แรงงาน การเรียกค่าธรรมเนียมนในการจ้างนักโทษทำงาน การเก็บภาษีตลาด เก็บภาษีกระหรี่งและโซลอน อนึ่ง ยังมีการเก็บภาษีขาออกเรือที่ชนไม้สักซึ่งกระทบกระเทือนพ่อค้าชาวยุโรปมาก

ในสนธิสัญญาอันดาโบนั้น ได้ตกลงแต่งตั้งเสนาบดีอังกฤษไว้ประจำราชสำนักอังวะเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชาวตะวันตก ต่อมาความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับพม่าเสื่อมโทรมลง จนได้มีการถอนตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ (Residency) ออกไป ใน ค.ศ. 1852 รัฐบาลอังกฤษในอินเดียส่งกองทัพเรือไปอย่างถ่วง เพราะมีการร้องทุกข์เรื่องรัฐบาลพม่าดำเนินนโยบายเลือกปฏิบัติต่อพ่อค้าอังกฤษ เป็นผลให้เกิดการสู้รบกัน และพม่าตอนล่างก็ถูกผนวกไป ซึ่งรวมถึงดินแดนจากปากแม่น้ำจนถึงเมืองแปรและตองอู เมาะตะมะนั้นอยู่ในการปกครองของข้าหลวงตะนาวศรี ในขณะที่เมืองพะโค อยู่ภายใต้การปกครองของข้าหลวงที่แยกต่างหาก แต่ในปี ค.ศ. 1862 หลังจากที่มีการยุบเลิกบริษัทอีสต์อินเดียแล้วกษัตริย์อังกฤษได้เข้ารับผิดชอบโดยตรงแทน ดังนั้นพะโคจึงถูกรวมกับยะไข่และตะนาวศรี และมีฐานะเป็นมณฑลของอังกฤษในพม่า (Province of British Burma) และอยู่ใต้บังคับบัญชาของข้าหลวงใหญ่ (Chief Commissioner) ที่ย่างกุ้ง เมืองพะโคได้รับความสำคัญในแง่ที่สามารถขยายการปลูกข้าวในดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ และยังเป็นแหล่งที่จะหาประโยชน์จากทรัพยากรไม้สักที่มีอยู่อีกมากมายด้วย ทั้งนี้ต่างกับยะไข่และตะนาวศรี ซึ่งเป็นภาระทางเศรษฐกิจของอังกฤษ การค้าของอังกฤษกับพม่ารุ่งเรืองขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังการเปิด

คลองสุเอซ ปี ค.ศ. 1869 โดยมีคลังสินค้าตัวแทนตั้งขึ้นมากมายในyangกึ่งเหมือน ๆ กับที่ตั้งไว้แล้วในสิงคโปร์ นอกจากนี้ก็มีการสร้างถนนหนทางและพัฒนาการคมนาคม พม่าตอนล่างจึงค่อย ๆ ถูกดึงเข้าสู่เศรษฐกิจของโลก

พม่าตอนบนก็ประสบความรุ่งเรืองในสมัยรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพของพระเจ้ามินดง ซึ่งทรงรักษาสัมพันธภาพที่ราบรื่นกับเพื่อนบ้านอังกฤษ แต่เมื่อพระเจ้าธิบอเสวยราชย์ปี ค.ศ. 1878 กลุ่มพ่อค้าอังกฤษในyangกึ่งเริ่มเห็นว่าการติดต่อค้าขายกับพม่าที่เป็นอิสระอยู่เริ่มถูกระทบกระเทือนโดยอำนาจผูกขาดของพระเจ้าแผ่นดินใหม่ จึงเริ่มวิ่งเต้นให้อังกฤษเข้าผนวกเสีย รัฐบาลที่เมืองแม่พยายามคัดค้านความกดดันนี้ เหมือนอย่างที่เคยคัดค้านการเข้าแทรกแซงการเมืองของรัฐสุลต่านมลายูมาก่อนเมื่อทศวรรษ 1860 และ 1870 แต่แล้วสนธิสัญญาฝรั่งเศส-พม่า (Farnco-Burmese Treaty) ปี ค.ศ. 1885 ทำให้เกิดความกลัวว่าอำนาจของฝรั่งเศสในอินโดจีนจะขยายเข้ามาในพม่าตอนบน รัฐบาลอังกฤษจึงถือเอาการที่พม่าปฏิเสธข้อเรียกร้องให้มีการใกล้เคียงกับบริษัทการค้าบอมเบย์-พม่า (Bombay Burmah Trading Corporation) เป็นสาเหตุอำพรางในการผนวกพม่าตอนบนและเอารวมเข้ากับจักรวรรดิอินเดียของอังกฤษ (British Indian Empire) การผนวกพม่าตอนบนอาจจะเป็นเหตุบังเอิญมากกว่าการวางแผนการ เพราะเกิดขึ้นในเวลาที่มีความสนใจของฝรั่งเศสได้เปลี่ยนแปลงไปอยู่ในดินแดนปากแม่น้ำแดงในอินโดจีน

#### 4

ฝรั่งเศสได้แสดงความสนใจแหลมอินโดจีนมานานแล้ว แต่ได้เริ่มมีอำนาจครองดินแดนในย่านนี้หลังจากเข้าไปแทรกแซงในเวียดนามระหว่างปี ค.ศ. 1858 - 59 ทั้งนี้โดยแสวงหาเพื่อผลประโยชน์ของมิชชันนารีที่ถูกปราบปราม แต่ความจริงที่หวังที่จะเอาเปรียบทางด้านเศรษฐกิจและกู่เกียรตินิยมของประเทศด้วย การปราบปรามบาทหลวงฝรั่งเศสและพวกโดมินิกันสเปนในด่งเกี๋ยเป็นการเปิดโอกาสให้ฝรั่งเศสหาเรื่องเข้าแทรกแซง เรื่องนี้ว่าโดยจริงแล้วเป็นผลมาจากความสำเร็จอย่างมากในการเอาคนมาเข้ารับรีต ภายในปี ค.ศ. 1839 การเผยแผร์ศาสนาได้เปลี่ยนมือจากโปรตุเกสเป็นศาสนจักรฝรั่งเศส และมีคนคริสตังในเวียดนามถึงเกือบครึ่งล้านคน อัตราการเข้ารับรีตอย่างมากขึ้นทำให้เกิดความกลัวขึ้นในราชสำนักเมืองเว้ จึงให้มีการปราบปรามพวกมิชชันนารี ซึ่งจำนวนหนึ่งถูกประหารในระหว่างทศวรรษ 1830 การตายของหมอศาสนากับความต้องการจะสร้างอิทธิพลทางการค้าในย่านนี้เพิ่มความกดดันให้รัฐบาลฝรั่งเศสเข้าแทรกแซง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจาก

ที่ฝรั่งเศสประสบความสำเร็จในบาซิลัน (Basilan) ในหมู่เกาะซูลู การที่รัฐบาลญวนที่เวปฏิสเทร  
 ขอเรียกร้องของฝรั่งเศสในการให้มีขึ้นดิทธิธรรมทางศาสนา และยังมีปฏิเสศการขออนุญาตตั้งสถาน  
 กงสุลและตัวแทนการค้า ทำให้มีการส่งทัพเรือร่วมสเปน-ฝรั่งเศสไปยังเมืองตูเรน (ดานัง) เหตุ  
 การณ์นี้เกิดภายหลังการลงนามสนธิสัญญาเทียนสินกับจีน การต่อสู้ดำเนินไปเป็นเวลานานเพราะ  
 เวียดนามต่อต้านอย่างแข็งขัน นอกจากนี้ฝรั่งเศสก็มีการวางแผนทางทหารที่เลว ช้ำยังติดพัน  
 สงครามในจีนอีกด้วย จนกระทั่งปี ค.ศ. 1862 ผู้ปกครองเวียดนามจึงยอมยกจังหวัด 3 จังหวัดทาง  
 ใต้ในโคชินจีนรวมทั้งไซ่ง่อนให้ฝรั่งเศส ยอมเปิดเมืองท่า 3 เมืองทางเหนือ ยอมให้มีเสรีภาพ  
 ทางศาสนา และยอมใช้ค่าเสียหายเป็นเงินสดจำนวนมากให้กับฝรั่งเศส อีก 5 ปีต่อมาฝรั่งเศสก็ได้  
 เข้าผนวกดินแดนด้านตะวันตกของดินแดนปากแม่น้ำอย่างเป็นทางการ

การขยายดินแดนของฝรั่งเศสมิได้หยุดอยู่เพียงนั้น หลังจากที่ได้ปกครองโคชินจีน  
 ฝรั่งเศสก็อ้างสิทธิและเข้าแทรกแซงในกิจการของกัมพูชาเพื่อต่อต้านข้ออ้างของไทยที่ถือว่ากัมพูชา  
 เป็นประเทศราช ใน ค.ศ. 1863 ฝรั่งเศสลงนามในสนธิสัญญากับกัมพูชาโดยให้เป็นรัฐในอารักขา  
 ฝรั่งเศสอีก 4 ปี ต่อมาไทยยกเลิกสิทธิเหนือกัมพูชาเป็นทางการ ยกเว้นในจังหวัดพระตะบอง ศรี  
 โสภณและเสียมราฐ อำนาจของฝรั่งเศสเพิ่มมากขึ้นได้เข้าบังคับการเก็บภาษีในดินแดนนั้นอย่าง  
 เต็มที่โดยให้อยู่ในอำนาจหน้าที่ของผู้สำเร็จราชการฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1884

หลังจากที่ฝรั่งเศสแน่ใจว่าการค้ากับจีนไม่อาจใช้เส้นทางผ่านลุ่มแม่น้ำโขงได้ ฝรั่งเศสจึงหัน  
 ไปสนใจเส้นทางแม่น้ำแดงตั้งเกีย ราวทศวรรษ 1870 กลุ่มผลประโยชน์ของฝรั่งเศสเรียกร้อง  
 ให้ตั้งการอารักขาเหนือดินแดนปากแม่น้ำ และให้ฝรั่งเศสมีอิทธิพลเหนือเวียดนามทั้งหมด ดัง  
 ได้ระบุไว้ในสนธิสัญญากับเว้เมื่อปี ค.ศ. 1874 ความพยายามที่จะลดฐานะอันนัมให้เป็นเพียงรัฐ  
 ในอารักขานี้ ทำให้ขัดแย้งกับจีนซึ่งอ้างอิทธิพลเหนือเวียดนามเหมือนกัน แต่ในปี ค.ศ. 1885  
 สิทธิอารักขาของฝรั่งเศสในเวียดนามก็ได้รับการยอมรับ โดยกองทัพจีนถอนออกจากตั้งเกีย และ  
 อีกสี่ปีต่อมาจังหวัดสิบสองจุไทยก็ถูกรวมทุก ๆ ที่ไทยทำการประท้วงอย่างแข็งขัน

ในขณะที่ฝรั่งเศสรุกขยายพรมแดนของตนเข้าไปทางตะวันตกสู่จังหวัดตามแนวพรมแดนของ  
 อินโดจีน ไทยก็ถูกกดดันในดินแดนทางใต้จากอังกฤษอีกด้วย ระหว่างต้นทศวรรษ 1870 พระบาท  
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามดำเนินการพัฒนาที่เริ่มมาแต่สมัยพระราชบิดาของพระ  
 องค์ ความพยายามในการรักษาบูรณภาพเหนือดินแดนของประเทศไทยไว้ระหว่างกลุ่มของฝรั่งเศส  
 และอังกฤษในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ดูเป็นเรื่องราว การขยายการปกครองในระบบมีผู้สำเร็จราชการ

การในมลายูตะวันตกทำให้อังกฤษเข้ามาติดต่อดำเนินการโดยตรงกับรัฐประเทศราชของไทยในมลายูเหนือ และใน ค.ศ. 1882 หลังจากที่ผู้ปกครองรัฐตั้งกานูสิ้นชีพลง ข้าราชการสเตรทเซทเทิลเมนต์ ทั่วทั้งการที่ไทยเข้าแทรกแซงกับการสืบราชสมบัติ และให้บีบบังคับกรุงเทพฯ ให้ลดอิทธิพลใน ย่านนั้นลง ในขณะเดียวกันข้อพิพาทระหว่างไทยกับเปรักเรื่องพรมแดนเรมัน (Reman) ทำให้มติ ของข้าราชการในสิงคโปร์สนับสนุนการแก้ปัญหาโดยเข้าข้างฝ่ายเปรัก อย่างไรก็ตามแม้กระทรวง อาณานิคมอังกฤษจะสนับสนุนข้าราชการของตนในสเตรทเซทเทิลเมนต์ ซึ่งเรียกร้องให้กำหนด เขตอิทธิพลของอังกฤษในรัฐมลายูให้แน่นอน แต่กระทรวงการต่างประเทศ (Foreign Office) ของอังกฤษเองได้รับความกดดันจากข้าราชการสถานกงสุลของตนในกรุงเทพฯ ที่พยายามยับยั้ง เพราะเกรงว่าการจำกัดอำนาจดินแดนไทยตอนใต้จะถูกตอบโต้ด้วยการที่ฝรั่งเศสขยายเข้ามาในพรมแดนทางตะวันออกของไทย

การผนวกพม่าใน ค.ศ. 1886 ทำให้อังกฤษสนใจที่จะกำหนดพรมแดนด้านตะวันออกกับ ไทยตามแนวแม่น้ำสาละวินหรือใต้ลงไป และในเวลาเดียวกันพยายามหลีกเลี่ยงการมีพรมแดนติด กับอินโดจีนของฝรั่งเศส ชาวอังกฤษบางส่วนมีทัศนคติเห็นชอบด้วยกับการขยายพรมแดนพม่าเพื่อที่ จะได้มีดินแดนจรดกับรัฐมลายูตอนเหนือ แต่คณะกรรมการปักปันพรมแดนอังกฤษ-สยาม ค.ศ. 1889 ได้ตกลงให้รัฐแควสาละวินผนวกเข้ากับพม่าของอังกฤษ และให้ดินแดนทางใต้ของมะริด และคอโคตกระอยู่ภายใต้อำนาจศาลไทย

แต่ความยุ่งยากกับฝรั่งเศสก็ยังคงต้องแก้ไขต่อไป ประเทศยุโรปทั้งสองนี้เห็นชอบด้วยที่จะ สงวนไทยไว้เป็นรัฐกันชนระหว่างเขตอาณานิคมในอิทธิพลของตน แต่ก็ยังคงตกลงกันไม่ได้ในแง่ ที่ว่าพรมแดนทางตะวันออกของไทยอยู่แนวใด ข้ออ้างของไทยเหนือจังหวัดลาวต่าง ๆ นั้นได้มีมา เป็นหลักฐานนานแล้ว แต่ฝรั่งเศสปฏิเสธที่จะรับรอง และในปี ค.ศ. 1893 ก็ได้ปฏิบัติการทาง ทหารและการทูตที่ทำให้อังกฤษเสียเปรียบ โดยให้ไทยรับรองสิทธิของฝรั่งเศสเหนือดินแดนทาง ตะวันออกของแม่น้ำโขง ซึ่งต่อมาความขัดแย้งของอังกฤษและฝรั่งเศสในเรื่องการแบ่งเขตอิทธิพล จักรวรรดิของตนนั้นเกือบจะเกิดสงครามกันเอง แต่ในปี ค.ศ. 1896 อังกฤษยอมถอนข้ออ้างสิทธิ เหนือดินแดนทางตะวันออกของแม่น้ำโขง แลกเปลี่ยนกับการให้หลักประกันร่วมกันระหว่าง อังกฤษ-ฝรั่งเศสว่าดินแดนส่วนที่เหลือของไทยในลุ่มน้ำเจ้าพระยามีเอกราช หลักประกันนี้ได้รับการ ปฏิบัติโดยสองมหาอำนาจภายหลังวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในปีหลัง ๆ ของศตวรรษที่ยี่สิบ และเมื่อมี การทำสัญญาที่มีชื่อว่าความเข้าใจกันระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส (Entente Cordiale) ในปี ค.ศ.

1904 อังกฤษและฝรั่งเศสต่างก็ได้เจรจากับไทยในเรื่องข้อพิพาทประการอื่น ๆ ในปีเดียวกันนั้นได้มีสนธิสัญญาฝรั่งเศส-ไทย ซึ่งไทยประกาศสละอธิปไตยของตนเหนือหลวงพระบาง และตกลงตั้งกรรมาธิการร่วมเพื่อแก้ปัญหาพรมแดนกัมพูชา สามปีต่อมาฝรั่งเศสได้ให้ไทยสละข้ออ้างและสิทธิในจังหวัดพระตะบองและเสียมราฐ แลกเปลี่ยนกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเหนือประชาชนของฝรั่งเศสในไทย ในทำนองเดียวกันอังกฤษก็ได้ทำสนธิสัญญากับไทยใน ค.ศ. 1909 และได้รัฐมลาญคือ กลันตัน ไทรบุรี และปลิศไปเป็นการแลกเปลี่ยนกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและการให้เงินกู้แก่ไทยเพื่อสร้างทางรถไฟ

ไทยสามารถรักษาเอกราชไว้ได้ด้วยการยอมรับการแผ่อำนาจของจักรวรรดินิยมตะวันตกและยอมเสียดินแดนเล็กน้อยตามกาลอันเหมาะสม พร้อมกับใช้นโยบายการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัยเพื่อผลประโยชน์ของประเทศเอง และเพื่อจัดข้ออ้างเข้าแทรกแซงของตะวันตกโดยตรงไทยจึงรักษาเอกราชของชาติไว้ได้ ในศตวรรษที่สิบเก้านี้ แม้ว่าไทยไม่สามารถหลีกเลี่ยงอิทธิพลของการแทรกแซงของตะวันตกแต่ก็เป็นเพียงประเทศเดียวที่มีได้อยู่ภายใต้ความควบคุมทางการเมืองของตะวันตกอย่างแท้จริง

## 5

ขบวนการแผ่ขยายของตะวันตกเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มิได้เป็นปรากฏการณ์พิเศษแต่สามารถโยงให้เข้ากับการที่ตะวันตกเข้ายึดครองดินแดนอื่น ๆ ในโลกอีกด้วย เหตุการณ์อันสืบสนนี้ไม่อาจจะหาคำอธิบายที่น่าพอใจเพียงประการเดียวได้ เพราะลักษณะของจักรวรรดินิยมในศตวรรษที่สิบเก้านั้นแตกต่างกันไปตามเวลาและสถานที่ แม้ภายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เองก็แตกต่างกันไม่น้อย การแผ่ขยายพรมแดนของยุโรปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ควบคู่กันไปกับการปกครอง เป็นเหตุมาจากปัจจัยทางการเมืองมากกว่าทางเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกันขบวนการจักรวรรดินิยมก็มีไว้จะมีลักษณะของการขยายเพิ่มดินแดนและกำหนดเส้นพรมแดนทางการเมืองอย่างแน่นอนเท่านั้น ที่สำคัญทัดเทียมกันคือสมรรถภาพที่เพิ่มขึ้นของมหาอำนาจตะวันตกในการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรเศรษฐกิจในดินแดนอาณานิคมของตน ในกรณีนี้ฮอลันดาในชวาเป็นตัวอย่างที่เราเห็นได้ชัด

เมื่อฮอลันดากลับเข้ามาในชวาภายหลังสงครามโปเลียน ฮอลันดาได้ตกลงรักษาระบบการเช่าที่ดินของอังกฤษไว้ ถึงแม้ว่าระบบนี้ก่อให้เกิดการค้างค่าเช่าอยู่มากก็ตาม แต่ฮอลันดาได้ดัดแปลง

แก้ไขให้มีการประเมินค่าเช่าและต่อรองกันในระดับหมู่บ้าน ในเขตเพรเองเกอร์ (Preanger) ในชวาตะวันตกนั้นมีการบังคับให้ปลูกกาแฟต่อไป แต่พลเมืองไม่ต้องเสียภาษีรายหัวและภาษีครอบครัวอื่น ๆ พวกเขาอดทนตาคั่งเป่าในการสร้างระบบอาณานิคมแบบเสรีนิยม โดยวางรากฐานด้วยการให้ම්แรงงานและการเพาะปลูกเสรี ยกเว้นการปลูกกาแฟและการตัดไม้สัก ซึ่งใช้การบังคับอยู่ต่อไป ระบบเศรษฐกิจเก่าที่บังคับให้ประชาชนส่งสินค้าและบริการให้ผู้ปกครองท้องถิ่นนั้นเปลี่ยนไปอย่างมาก ขณะเดียวกันเกาะชวาก็เปิดประตูการค้าเสรีต้อนรับการแข่งขันของบริษัชชวาตะวันตก

นักทฤษฎีอาณานิคมในเนเธอร์แลนด์ถือกันว่าบทบาทของผู้ปกครองการค้าตะวันตกต่อระบบใหม่นี้เป็นเรื่องสำคัญมาก แต่บรรดาข้าราชการในปัตตาเวียเองกลับถือว่าไม่เหมาะสมกับสวัสดิภาพของคนชวา ดังนั้นนายทุนยุโรปจึงถูกกีดกันไม่ให้มาเช่าที่ดินในหมู่บ้านและใช้ที่ดินที่จับจองไว้และเพื่อที่จะกันไม่ให้มีการเก็งกำไรในผลผลิตจากระบบเพาะปลูกของรัฐ พวกนายทุนจึงถูกกีดกันจากเขตเพรเองเกอร์ ข้อห้ามต่าง ๆ เกี่ยวกับกิจการของพวกนายทุนทางฝั่งทะเลตอนเหนือที่เพิ่มมากขึ้นนี้ ทำให้พวกนายทุนหันไปเช่าที่ดินในบรรดาย่านอิสระต่าง ๆ ในชวาตอนกลาง แต่ทางการก็ตามไปจำกัดบทบาทดังกล่าวอีกใน ค.ศ. 1823 การแทรกแซงของรัฐบาลแบบนี้ไม่เพียงแต่จะขาดความสนับสนุนจากกลุ่มหัวเสรีนิยม ยังก่อให้เกิดความไม่พอใจจากบรรดาขุนนางอินโดนีเซียอีกด้วย พวกขุนนางอินโดนีเซียนั้นนอกจากจะต้องจ่ายเงินล่วงหน้าแทนผู้เช่าที่ดินแล้ว ยังต้องหาเงินมาปรับปรุงที่ดินอีกด้วย ความยากลำบากจากมาตรการนี้เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดสงครามในชวากลางระหว่างปี ค.ศ. 1825 และ 1830

รัฐบาลอาณานิคมฮอลันดาต้องเผชิญปัญหาการขาดเงินและเป็นหนี้มากมายก่อนสงครามในซีลีบีส (Celebes) และสุมาตราตะวันตกเสียอีก ภาษีที่ดินที่ได้นั้นเป็นจำนวน 3 1/4 ล้านกิลเดอร์ในปี ค.ศ. 1818 และเพิ่มขึ้นเกือบสองเท่าในเวลา 7 ปีถัดมา แต่รายจ่ายของรัฐบาลก็สูงและความหวังที่จะได้รายได้จากชาวเอากลั้ไปเมืองแม่ก็เริ่มสลายไป แม้แต่สมาคมการค้าแห่งเนเธอร์แลนด์ (Netherlands Trading Society) ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1825 ด้วยจุดประสงค์ที่จะจำกัดการค้าในอาณานิคมให้อยู่ในมือชาวฮอลันดาก็ยังไม่อาจดำเนินการให้บรรลุตามความคาดหวังของผู้ก่อตั้งได้ ภาระหนักจากหนี้สินในอาณานิคมทำให้รัฐบาลเมืองแม่ยุ่งยากมาก ประจวบกับปัญหาของการแยกตัวเป็นเอกราชของเบลเยียม และปัญหาหนี้สินของชาติซึ่งได้เพิ่มขึ้นมาหนึ่งในสามภายในระยะเวลา 15 ปีที่แล้วมา ดังนั้นจึงเป็นโอกาสเหมาะที่จะยกเลิกทฤษฎีเศรษฐกิจเสรีนิยม และเริ่มทดลองระบบอาณานิคมแบบใหม่ที่ตัดดวงผลตอบแทนทางการเงินแก่ประเทศฮอลันดาในทันที

ภายหลังปี ค.ศ. 1830 ได้มีการเสนอใช้ระบบการเพาะปลูกที่เรียกว่า Culture System ขึ้นในชวา ระบบนี้ทำตามแบบที่เคยทำมาบ้างในเขต Priangan ซึ่งผู้เพาะปลูกไม่ต้องเสียภาษีค่าเช่าที่ดิน แต่จะต้องส่งกาแฟตามจำนวนที่รัฐกำหนด และมีการเสนอว่าให้จัดที่ดินไว้จำนวนหนึ่งในห้าเพื่อเพาะปลูกพืชที่เป็นสินค้าส่งออก และให้ใช้ราคาพืชผลนี้หักเงินค่าเช่าที่ดิน เป็นการเปลี่ยนแทนที่การให้มีการเสียค่าเช่าที่ดินเป็นเงินสดหรือเป็นผลิตภัณฑ์ขายต่อไม่ได้แต่เดิม ในกรณีที่ราคาพืชผลนั้นสูงเกินกว่าราคาประเมินค่าเช่าที่ดิน รัฐบาลก็จะจ่ายเงินให้กับผู้เพาะปลูกตามจำนวนที่เกินมา ถ้าราคาพืชผลต่ำกว่าราคาประเมินค่าเช่าผู้เพาะปลูกจำเป็นต้องชดเชยจำนวนที่ขาดไป มีการประมาณกันว่าจำนวนหนึ่งในห้าของที่ดินเพาะปลูกข้าวในหมู่บ้านหนึ่งนั้น จะให้ผลผลิตเท่ากับค่าเช่าที่ดินที่เคยเก็บมาก่อน แต่ไม่ได้หมายความว่า การจัดที่ดินไว้ส่วนหนึ่งนั้นจะเป็นการยกเว้นจากการเสียค่าเช่าที่ดิน การเก็บราคาค่าเช่านี้ยังเป็นตัวกำหนดเปรียบเทียบกับค่าเช่าแฝงในระบบใหม่ ซึ่งทำให้บรรดานักเสรีนิยมวิจารณ์ว่าระบบการเพาะปลูกนี้เป็นการเก็บภาษีซ้ำสอง คือส่วนหนึ่งเป็นภาษีผลผลิตส่งออก และอีกส่วนหนึ่งเป็นภาษีค่าเช่าที่ดินนั่นเอง

ในตอนแรกนั้นเป็นการเสนอให้ใช้ระบบการเพาะปลูกโดยสมัครใจ แต่แล้วในที่สุดก็ต้องใช้การบังคับ และในระหว่างทศวรรษ 1830 และ 1840 นั้นพื้นที่จำนวนมากที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกในชวาถูกจัดไว้เป็นที่เพาะปลูกผลิตกาแฟ น้ำตาล คราม ไหม ชา ยาสูบ และผลผลิตอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับตลาดโลก ในระหว่างปี ค.ศ. 1830 และ 1835 สินค้าส่งออกจากชวาเพิ่มขึ้นมากกว่า 100 เปอร์เซ็นต์ และเพิ่มขึ้นมากกว่าสองเท่าในอีก 5 ปีต่อมา ประมาณกันว่าในปี ค.ศ. 1840 มีการส่งกาแฟ 133 ล้านปอนด์ ส่งน้ำตาลจำนวนเท่ากัน ส่งครามกว่า 2 ล้านปอนด์ออกจากชวา และผู้ทำการค้าส่งออกนั้นคือสมาคมการค้าแห่งเนเธอร์แลนด์ (Netherlands Trading Society) ผลกำไรที่ได้จากการขายผลผลิตเหล่านี้ตกอยู่กับประเทศฮอลันดาอย่างมหาศาล ในระหว่างทศวรรษ 1830 เนเธอร์แลนด์มีเงิน 9 ล้านกิลเดอร์ต่อปี ที่อาณานิคมนี้ส่งให้ฝ่ายคลังในเมืองแม่และในสองทศวรรษถัดมาก็เพิ่มถึง 14 และ 15 ล้านกิลเดอร์ เมื่อถึง ค.ศ. 1877 จำนวนเงินถึง 832 ล้านกิลเดอร์ถูกส่งจากอินโดนีเซียไปเนเธอร์แลนด์ ซึ่งเงินจำนวนนี้ได้ใช้ไปในการไถ่หนี้ของรัฐ ลดภาษีและเป็นทุนในงานสาธารณูปโภค

เนเธอร์แลนด์ได้รับประโยชน์มหาศาลจากระบบการเพาะปลูก แต่ผลของระบบนี้ต่อคนชวาเป็นเรื่องที่ถกเถียงกันมาก นักเสรีนิยมฮอลันดาและนักชาตินิยมอินโดนีเซียมองระบบนี้ว่าเป็นผลร้ายอย่างมาก แต่ก็มีนักประวัติศาสตร์อนุรักษ์นิยมฮอลันดาที่กล่าวว่าระบบการเพาะปลูกเป็นสิ่งที่เป็นครุประโยชน์อย่างมหาศาล (the greatest boon) ที่เนเธอร์แลนด์ให้กับอินโดนีเซีย ทัศนะ



หลังนี้มีข้อนำวิพากษ์วิจารณ์มากคือ ในเวลาที่ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในเวลานั้น ระบบการเพาะปลูกได้ทำให้ประชากรมีเงินทองในมือมากขึ้น จึงผลักดันมาตรฐานการครองชีพให้สูงกว่าเดิม เช่นสินค้าเข้าประเภทฝ้ายได้เพิ่มขึ้นสามเท่าในระหว่างปี ค.ศ. 1830 และ 1840 จนถึงทศวรรษต่อมาปริมาณการรับเข้าก็ยังสูงดังเดิม แต่ถ้ามองอีกแง่มุมหนึ่งจะพบข้อเสียของระบบนี้ได้เช่นกัน ตัวอย่างต่างๆ ของการวางแผนที่เลวของรัฐบาลอาณานิคมในเรื่องการผลิตพืชผลทำให้เกิดการขาดแคลนอาหารขึ้น เพราะที่ดินจำนวนมากถูกใช้สำหรับผลิตพืชผลที่เป็นสินค้าขาออก และแรงงานส่วนมากถูกใช้ไปในทางนี้ จึงขาดการผลิตพืชผลที่เป็นอาหารจำเป็นภายใน ระบบการเพาะปลูกนี้เป็นเรื่องราวยุ้งยากใหญ่โตมากเกินกว่าที่จะสรุปลงให้เห็นชัดโดยง่าย แต่อย่างไรก็ตามระบบการเพาะปลูกก็เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดถึงการชุดริตเอาต์เอาเปรียบทางผลประโยชน์ของตะวันตกในการใช้ทรัพยากรทางเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในศตวรรษที่สิบเก้า

การเสาะแสวงหาผลประโยชน์ในอินโดนีเซียของฮอลันดานั้นทำในวงแคบ คือบางส่วนของชาวเท่านั้นที่ถูกกระทบกระเทือนโดยระบบการเพาะปลูก ส่วนเกาะอื่นๆ นั้นเกือบไม่ได้ถูกแตะต้อง ผลกระทบทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ฮอลันดาเข้าไปในหมู่เกาะนี้มีจำกัดมากถ้าจะเทียบกับชาว ในระหว่างทศวรรษ 1830 และ 1840 ในขณะที่ระบบการเพาะปลูกกำลังได้ผลนั้นหมู่เกาะนอกๆ ออกไปกลับต้องเป็นภาระของฮอลันดา ยกเว้นหมู่เกาะโมลุกกะ เกาะสุมาตราและเกาะบังคา (Bangka) ที่ผลิตดีบุก มีการเริ่มบังคับปลูกกาแฟในสุมาตราตะวันตกในตอนกลางของศตวรรษที่สิบเก้า ซึ่งเป็นเวลาที่มีการปกครองอย่างมีประสิทธิภาพเริ่มขยายเหนือดินแดนลัมปอง (Lampung) ในตอนใต้ของสุมาตรา แม้แต่ในทศวรรษ 1860 ในขณะที่การปลูกยาสูบกำลังรุดหน้าในสุมาตราตะวันออก การบริหารประเทศอินโดนีเซียของฮอลันดาก็ยังคงทำโดยทางอ้อมมากกว่าทางตรงจากรัฐบาลอาณานิคมในปัตตาเวีย ในหมู่เกาะอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน ในบอร์เนียว ชาวฮอลันดาที่ประจำอยู่ที่เมืองแซมบัส (Sambas) เมืองพอนตินัก (Pontianak) และเมืองบานเจอมัสซิน (Banjermassin) เป็นตัวแทนอำนาจของฮอลันดาในเกาะนั้น และมีหน้าที่เพียงแสดงธงชาติฮอลันดาให้เห็นในเกาะนั้นเพื่อรักษาความสงบในดินแดน และป้องกันมิให้ชาติตะวันตกอื่นๆ รุกล้ำเท่านั้น

กิจกรรมของนักผจญภัยชาวอังกฤษ เช่น เจมส์ บรูค (James Brook) ในซาราวัก ทำให้ฮอลันดาหวาดหวั่นใจ ทั้งนี้เพราะฮอลันดาตีความในมาตรา 12 ของสนธิสัญญาลอนดอน (Treaty of London) เพื่อกีดกันรัฐอื่น จึงเป็นเสมือนแรงกระตุ้นให้ฮอลันดารวบรวมอำนาจเหนือพรมแดนในหมู่เกาะอย่างรีบด่วน ความสนใจที่พ่อค้าอังกฤษมีต่อการค้าข้าวทางตะวันออกของชวาระหว่างทศวรรษ 1840 ทำให้มีการส่งกองทัพเรือไปบาห์ลีเพื่อยืนยันอำนาจสูงสุดของฮอลันดา

การขยายอำนาจของฮอลันดาในอินโดนีเซียนี้ส่วนใหญ่มักทำเป็นครั้งคราวโต้ตอบกับสถานการณ์ท้องถิ่น เช่นเหตุการณ์ในสุมาตราตะวันตก ซึ่งเจ้าหน้าที่ปกครองอาณานิคมที่ปาดังได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับต่อสู้ยาวนานและเข้มข้นกับพวกปาดริ (Padris) ที่เป็นมุสลิม ในแถบภูเขา มินังกะเบา (Minangkabau) จนถึงปลายศตวรรษที่สิบเก้า ซึ่งเป็นยุคที่ฝรั่งเศสและอังกฤษแผ่ขยายเข้าไปในอินโดจีน พม่า และมาเลเซียอย่างกว้างขวางนั้นแหละ เนเธอร์แลนด์จึงเริ่มกระชับอำนาจเหนือดินแดนของตนในหมู่เกาะอย่างจริงจัง ในปี ค.ศ. 1873 สองปีภายหลังจากอังกฤษประกาศสถานะสิทธิข้ออ้างของตนเป็นทางการ ฮอลันดาจึงได้ยึดเอาสุมาตราตอนเหนือเข้ามาอยู่ในเขตอิทธิพลของ “แพคเนเธอร์แลนด์” (Pax Neerlandica) แต่ฮอลันดาต้องใช้เวลาอีก 30 ปีจึงสามารถปราบปราม ขบวนการต่อต้านในอาเจะห์ (Achin) และเขตอื่นๆ เช่น สุมาตราตอนกลาง บอร์เนียว ซีลีบัส และบาห์ลี ในปี ค.ศ. 1898 ฮอลันดาได้ประกาศถ้อยแถลงสั้น (Short Declaration) ใช้แทนบรรดาสันธิสัญญาคลุมเครือต่างๆ ที่มีอยู่ เพื่อผูกมัดให้ผู้ปกครองอินโดนีเซียทั้งหมดยอมรับอำนาจเหนือดินแดนของฮอลันดา

## 6

แม้ว่าในตอนต้นศตวรรษที่สิบเก้าจะมีเพียงเขตรอบนอกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้นที่ตกอยู่ในอำนาจตะวันตกโดยตรง พอถึงปลายศตวรรษปรากฏว่าดินแดนทั้งหมด ยกเว้นประเทศไทยได้ตกอยู่ใต้การครอบครองทางการเมืองของตะวันตก อย่างไรก็ตามปัญหาเรื่องดินแดนต่างๆ ก็ยังคงมีอยู่จนกระทั่งปี ค.ศ. 1909 บรรดารัฐมลายูทางเหนือจึงถูกเปลี่ยนสภาพจากประเทศราชของไทยไปอยู่ในอารักขาของอังกฤษ และในหลายปีต่อมาที่ความวิปริตบางอย่าง (anomalies) จึงได้มีการอธิบายชี้แจงใน สนธิสัญญาความตกลงและข้อสัญญาต่างๆ ที่เนเธอร์แลนด์ทำไว้กับผู้ปกครองต่างๆ ของหมู่เกาะรอบนอก ตามกฎหมายระหว่างประเทศอินโดนีเซียจึงเป็นอาณานิคมของฮอลันดาอย่างแท้จริง นอกจากนี้ในฟิลิปปินส์สิทธิเหนือดินแดนและสิทธิทางกฎหมายของสเปนที่ได้มาจากการยึดครองเมื่อสามศตวรรษที่แล้วได้ตกเป็นของสหรัฐอเมริกาทั้งนี้ตามสนธิสัญญาปารีส ค.ศ. 1898 (Treaty of Paris) ซึ่งยุติสงครามระหว่างสเปนกับอเมริกา (Spanish-American War) และสิทธินี้ยังถูกกระชับแน่นยิ่งขึ้น หลังจากความปราชัยของสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ที่ประกาศเอกราชของตน ภายหลังจากที่สเปนได้ถอนออกไป ในประเทศทั้งสองนี้เช่นเดียวกับในพม่า อินโดจีน และมาเลเซีย การปกครองของตะวันตกดำเนินไปตามหลักการที่ต่างกันโดยอาศัยองค์กรทางการเมืองต่างๆ นานา ซึ่งจะได้ศึกษาในลำดับต่อไป

### บทที่ 3

## การกระษัตริย์อำนาจของรัฐบาลอาณานิคมตะวันตก ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

### 1

ความแตกต่างของนโยบายและวิถีทางการปฏิบัติตามลัทธิอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตกต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติที่ต่างกันของยุโรปต่อการปกครองอาณานิคมของตน และสะท้อนให้เห็นถึงสภาพต่าง ๆ ทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหลาย ทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจนานาประการระหว่างอาณานิคมและเมืองแม่อีกด้วย ระยะเวลาภายใต้ระบบอาณานิคมเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้นโยบายของฮอลันดาและสเปนในอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์มีลักษณะอนุรักษนิยมเมื่อเปรียบกับนโยบายของมหาอำนาจอาณานิคมตะวันตกอื่น ๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นความจริงที่กล่าวไว้ในศตวรรษที่สิบเก้าในอินโดนีเซียมีผู้สนับสนุนอุดมการณ์ผสมระหว่างระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมกับสิทธิมนุษยธรรม ซึ่งเรียกร้องให้มีการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมืองของตะวันตกในดินแดนอาณานิคมอย่างเต็มที่ แต่นโยบายแบบเก่าซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากการเอาแต่ได้ก็ยังคงมีอยู่อย่างน่าประหลาดใจ หลักใหญ่ของนโยบายอาณานิคมของฮอลันดานั้นผสมกับหลักมนุษยธรรม และปัจจัยการรักษาสังคมอินโดนีเซียไม่ให้เกิดความขัดแย้งกับระบบของโลกตะวันตก ได้ต้านทานแนวโน้มที่จะมีการปกครองโดยรัฐบาลที่มีหลักการแบบยุโรป

อังกฤษยอมรับความคิดที่จะใช้สถาบันพื้นเมืองเป็นประโยชน์ในการปกครองของตนในมาเลเซียและพม่า และก็ได้เริ่มใช้ก่อนฮอลันดา โดยมีการรวมอำนาจการปกครองเข้าสู่ศูนย์กลางและให้มีการปกครองโดยตรง เช่นในรัฐเปรัก เซลังอร์ เนกรี เซมบิลัน (Negri Sembilan) และปาหัง ซึ่งเข้ามาอยู่ในอารักขาของอังกฤษระหว่าง ค.ศ. 1874 และ 1889 นั้น ถือกันว่าการปกครองอยู่ในมือของผู้ปกครองชาวมลายู ซึ่งต้องยอมรับฟังคำแนะนำจากข้าหลวงอังกฤษในทุก ๆ เรื่องยกเว้นที่เกี่ยวกับประเพณีและศาสนาชาวมลายู ในทางทฤษฎีข้อยกเว้นนี้มีความสำคัญมาก เพราะถ้าไปแล้วมีน้อยเรื่องในการปกครองท้องถิ่นที่ไม่ตกอยู่ในข่ายของศาสนาและประเพณี อย่างไรก็ตาม

ตามในทางปฏิบัติข้อจำกัดนี้ไม่จริงเสมอไป เพราะอำนาจควบคุมภาษีอากรและการให้คำแนะนำต่อ  
 สุลต่านนั้นทำให้ข้าหลวงอังกฤษมีอำนาจเต็มที่ในการบริหารรัฐต่างๆ และได้มีความพยายามรวบรวม  
 ผู้นำมลายูเข้ากับรัฐบาลอาณานิคม โดยการให้สุลต่านและข้าราชการมลายูเข้าร่วมในสภามন্ত্রী  
 แห่งรัฐ (State Councils) เพื่อช่วยข้าหลวงอังกฤษ (Residents) ในปัญหาที่สำคัญ ๆ เกี่ยวกับการ  
 ปกครอง และสภานี้กลายเป็นองค์กรทางนิติบัญญัติและทางการศาลอันเดียวของรัฐ โดยมีอำนาจ  
 เหนือผู้ใหญ่มลายูทั้งหมด มีอำนาจแต่งตั้งตำแหน่ง Kathis และมีอำนาจบริหารกฎหมายมุสลิม  
 แม้ว่าโครงสร้างภายนอกจะดูว่าระบบผู้สำเร็จราชการ (Residential system) นี้ อังกฤษจะปกครอง  
 โดยอาศัยระบบพลहनอำนาจของชาวพื้นเมือง แต่ความจริงแล้วการบริหารทั้งหมดอยู่ในมือของ  
 ข้าหลวงอังกฤษ (Residents) บรรดาสุลต่านครองราชย์ก็จริงแต่บรรดาคนอังกฤษ (Residents) ก็  
 เป็นผู้ปกครอง ข้าหลวงอังกฤษ (Residents) จะขึ้นอยู่กับเฉพาะการควบคุมตรวจตราของข้าหลวง  
 แห่งสเตรทเซทเทิลเมนต์ และคำสั่งของกระทรวงอาณานิคมที่ส่งผ่านมายังข้าหลวงสเตรทเซท-  
 เทิลเมนต์เท่านั้น

การเข้ามีส่วนเกี่ยวพันทางการเมืองของอังกฤษที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในรัฐอาหรับมลายูนี้ก่อให้เกิด  
 เกิดการจัดตั้งสหพันธ์ขึ้นใน ค.ศ. 1896 มีการแต่งตั้งข้าหลวงใหญ่ (Resident-General) ขึ้น  
 เพื่อส่งเสริมความร่วมมือทางการเงินระหว่างรัฐต่าง ๆ และทำให้การบริหารเข้ารูปเข้ารอยเป็นอัน  
 หนึ่งอันเดียวกัน ข้าหลวงใหญ่ (Resident-General) ซึ่งมีสำนักเลขาธิการสหพันธ์อยู่ที่กัวลาลัม-  
 เปอร์มีอำนาจในการปกครองเหนือรัฐต่าง ๆ ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองแบบรวมศูนย์ มีการสร้างระ  
 ระบบกฎหมายร่วมกันโดยให้ที่ปรึกษาทางกฎหมายของสหพันธ์ร่างแล้วส่งต่อให้สภามন্ত্রীแห่งรัฐ  
 (State Councils) พื้นฐานทางกฎหมายได้ขยายและกระชับแน่นขึ้นโดยการแต่งตั้งคณะกรรมการ  
 กฎหมายสหพันธ์และการจัดรูปองค์กรตำรวจใหม่ นอกจากนี้ก็มีการตั้งหน่วยงานของรัฐต่าง ๆ ที่  
 ทำงานเกี่ยวกับงานสาธารณสุข ป่าไม้ และการเกษตร และระบบการคลังของรัฐต่าง ๆ ก็รวม  
 เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภายใต้ขบวนการเหล่านี้ สภามন্ত্রীแห่งรัฐ (State Councils) ได้สูญเสีย  
 บทบาทสำคัญของตน และกลายเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่รับทะเบียนกฎหมายเท่านั้นเอง บรรดาข้า-  
 หลวง (Residents) ก็เริ่มสูญเสียอำนาจเช่นกัน ส่วนผู้ปกครองมลายู (สุลต่าน) แม้จะมีการพบ  
 ประกันเพียงบางครั้งในระหว่างงานพิธี ก็มีสิทธิมีเสียงในการบริหารรัฐของตนน้อยมาก

ใน ค.ศ. 1909 มีการตั้ง "สภาสหพันธ์" (Federal Council) ขึ้น เพื่อที่จะจำกัดอิทธิพล  
 ของข้าหลวงใหญ่ (Resident-General) และเพื่อให้ผู้ปกครองมาเลย์เข้าร่วมการปกครองมากขึ้น

สภาสหพันธ์ (Federal Council) ประกอบด้วยข้าหลวงของสหราชอาณาจักร (ในฐานะเป็นข้าหลวงใหญ่ - High Commissioner) ของรัฐมลายูต่าง ๆ ข้าหลวงใหญ่ (Resident-General) (ตอนหลังเปลี่ยนชื่อเป็น Chief Secretary) สุลต่าน 4 องค์ ข้าหลวงต่าง ๆ (Residents) ประจำและบุคคลอีก 4 คน ซึ่งคัดเลือกโดยข้าหลวงใหญ่ (High Commissioner) สภาสหพันธ์นี้มีหน้าที่ในการออกกฎหมายและประกาศต่าง ๆ ของรัฐ ซึ่งใช้บังคับอยู่จะต้องไม่ขัดกับกฎหมายของสภาสหพันธ์ สภาสหพันธ์ยังมีหน้าที่ควบคุมการใช้จ่ายของสภามন্ত্রীแห่งรัฐ (State Councils) ด้วยการอนุมัติร่างงบประมาณภาษีอากรและรายจ่ายอีกด้วย ปรากฏว่าจุดประสงค์ของการก่อตั้งสภาสหพันธ์คือการกระจายอำนาจออกให้รัฐต่าง ๆ นั้นประสบความสำเร็จเพราะอำนาจการบริหารยังคงตกอยู่ที่ส่วนกลาง คือข้าหลวงใหญ่ (Chief Secretary) อำนาจและอิทธิพลของสภามন্ত্রীแห่งรัฐและข้าหลวงเสื่อมลงตามลำดับ ส่วนผู้ปกครองชาวมลายูได้รับผลประโยชน์เพียงเล็กน้อยในการมีส่วนร่วมเป็นสมาชิกกับสภาสหพันธ์ แต่การประชุมกลับใช้ภาษาอังกฤษซึ่งมีน้อยคนที่เข้าใจอย่างแท้จริง

ในระหว่างทศวรรษ 1920 และ 1930 ได้มีการเสนอให้จัดการรวมอำนาจที่ศูนย์กลางในสหพันธ์รัฐมลายู (Federated Malay States) โดยให้ล้มเลิกตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ (Chief Secretary) และกระจายอำนาจของข้าหลวงใหญ่ และหน่วยงานสหพันธ์ไปยังรัฐต่าง ๆ แต่ความคิดที่จะเสริมสร้างอำนาจรัฐบาลของรัฐในการควบคุมการบริหารและการเงินถูกนักธุรกิจอังกฤษและจีนในสหราชอาณาจักรต่อต้าน เพราะกลัวว่าจะสูญเสียอิทธิพลของตนที่ใช้ผ่านข้าหลวงใหญ่ (Chief Secretary) และทำให้ผลประโยชน์ของตนตกเป็นเบี้ยล่างของรัฐมลายู และยังกลัวกันว่า การกระจายอำนาจจะลดเสถียรภาพในการลงทุนในเขตนั้นลงด้วย อย่างไรก็ตาม ใน ค.ศ. 1927 บรรดาสุลต่านถูกปลดออกจากสภาสหพันธ์ (Federal Council) และเอาคนมลายูที่ไม่เป็นข้าราชการเข้าดำรงตำแหน่งแทน และในเวลา 8 ปีต่อมาตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ (Chief Secretary) ก็ถูกแทนที่ด้วย Federal Secretary ซึ่งฐานะด้อยกว่าตำแหน่งข้าหลวง (Residents) ทั้งหมด ถึงแม้ว่าอำนาจในทางการเงินจะไม่ตกอยู่กับรัฐอย่างสมบูรณ์ก็ตาม แต่สภาสหพันธ์ (Federal Council) ก็ไม่ได้ควบคุมรายละเอียดการใช้จ่ายอีกต่อไป มีหน้าที่แต่เพียงจัดสรรเงินก้อนและปล่อยให้รัฐตัดสินใจเองว่าจะใช้จ่ายอย่างไร มีข้อแม้เพียงว่า ข้าหลวง (Residents) ต้องประเมินค่าใช้จ่ายเงินในเบื้องต้นและเสนอต่อข้าหลวงใหญ่ (High Commissioner) สภามন্ত্রীแห่งรัฐ (State Council) ถูกเปลี่ยนแปลงโดยมีการแต่งตั้งชาวอังกฤษ จีน อินเดีย ที่ไม่ได้เป็นข้าราชการเข้าร่วม

ทางปฏิบัติพวกนี้ได้รับเลือกโดยสมาชิกของสภามன்றิแห่งรัฐ (State Councils) ระบบการเงินและกฎหมายได้ถูกจัดให้เข้ารูปรอยเดียวกันระหว่างรัฐต่าง ๆ โดยการตั้งที่ปรึกษาทางกฎหมายและการเงินของสหพันธ์เป็นสมาชิกในสภามன்றิแห่งรัฐของเปรัก เซลังงอร์ เนกรี เซมบิลัน (Negri Sembilan) และปาหัง

ในรัฐมลายูอีก 5 รัฐ ซึ่งเข้ามาอยู่ในอารักขาของอังกฤษตามสนธิสัญญาแองโกล-ไทย (Anglo-Thai Treaty) ปี ค.ศ. 1909 นั้น สุลต่านสามารถรักษาอำนาจการปกครองท้องถิ่นเอาไว้ได้ โดยการปฏิเสธไม่ยอมเข้าร่วมในสหพันธ์ และโดยความสามารถของพระองค์ที่จะรักษาอำนาจการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพไว้ในมือของชาวมลายู สภามன்றิแห่งรัฐของรัฐมลายูที่ไม่เข้าร่วมในสหพันธ์ (Unfederated Malay States) มีอำนาจอย่างแท้จริงในการปกครอง รวมทั้งการจัดงบประมาณการเงิน และที่ปรึกษาชาวอังกฤษ (British Advisers) ไม่ค่อยจะได้เข้ายุ่งเกี่ยว นอกจากการให้คำปรึกษา (ซึ่งแตกต่างไปจากข้าหลวง (Residents) ในสหพันธ์รัฐมลายู) ถ้าสุลต่านไม่พอใจคำปรึกษาก็สามารถจะร้องเรียนข้ามข้าหลวงใหญ่ (High Commissioner) ถึงองค์พระเจ้าแผ่นดินอังกฤษได้

ถึงแม้จะมีความแตกต่างอย่างยิ่งระหว่างสหพันธ์รัฐและรัฐที่ไม่เข้าร่วมในสหพันธ์ (Federated และ Unfederated Malay State) ก็ตาม แต่ก็อาจมองการบริหารทั้งหมดได้ว่าเข้าระบบการปกครองอาณานิคมของอังกฤษแบบเดียวกัน ซึ่งแตกต่างกับระบบที่ใช้ในดินแดนมลายูอื่น ๆ ในสเตรทเซทเทิลเมนต์ ซึ่งเป็นอาณานิคมของพระเจ้าแผ่นดิน (Crown colony) การบริหารก็อยู่ในอำนาจหน้าที่ของข้าหลวง (Governor) ซึ่งมีสภาบริหาร (Executive Council) เป็นผู้ช่วย และมีสภานิติบัญญัติ (Legislative Council) ซึ่งมีข้าราชการและไม่เป็นข้าราชการเป็นสมาชิกจำนวนเท่ากันหลังปี ค.ศ. 1924 และข้าหลวง (Governor) มีสิทธิจะลงคะแนนเสียงได้ด้วย ในซาบฮ์ (Sabah) ซึ่งไม่มีรัฐธรรมนูญแน่นอนจนกระทั่งได้เป็นอาณานิคมของพระเจ้าแผ่นดิน (Crown colony) หลังสงครามโลกครั้งที่สอง การบริหารตกอยู่ในมือข้าหลวงซึ่งขึ้นอยู่กับ การควบคุมทั่วไปโดยผู้อำนวยการ (directors) ของบริษัทบริติชบอร์เนียวเหนือ (British North Borneo Company) ในลอนดอนอีกต่อหนึ่ง ในทศวรรษ 1880 ข้าหลวงได้รับการช่วยเหลือจากสภาที่ปรึกษา (Advisory Council) เล็ก ๆ ซึ่งเปิดการประชุมเป็นครั้งคราว แต่อำนาจนั้นก็กลับกลายเป็นของสภานิติบัญญัติ (Legislative Council) ใน ค.ศ. 1912 ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นข้าราชการ และที่ไม่ได้เป็นข้าราชการในซาราวัก (Sarawak) ซึ่งเป็นอาณานิคมของพระเจ้าแผ่นดินหลังสงครามโลกครั้งที่สองเช่นกัน อำนาจการบริหารอยู่ในมือของพวกราชาบริดจ์ (Rajas Brooke) ซึ่งเป็นผู้นำเอาข้า

ราชการมลายูชั้นผู้นำในเมืองคูชิง (Kuching) เข้าร่วมทำงานกับข้าราชการอังกฤษในสภาสูง (Supreme Council) ซึ่งทำหน้าที่เป็นองค์กรนิติบัญญัติและตุลาการ ภายหลังก่อตั้งสภามন্ত্রীแห่งรัฐ (State Council) โดยประกอบด้วยข้าราชการพื้นเมืองของซาราวัก และบรรดาข้าหลวง (Residents) อังกฤษ แต่สภามন্ত্রীแห่งรัฐก็ประชุมสามปีต่อครั้ง และไม่มีอำนาจทางการเมืองอย่างใด

ถึงแม้ข้อความที่บรรยายจะไม่สมบูรณ์สำหรับการขยายการบริหารที่ซับซ้อนในดินแดนมาเลเซีย แต่ก็คงแสดงให้เห็นถึงวิธีการปกครองอาณานิคมของอังกฤษ ความแตกต่างซับซ้อนนี้เป็นผลมาจากการเติบโตขยายตัวของอิทธิพลอังกฤษในมาเลเซียเอง และจากความแตกต่างขององค์กรที่ตั้งขึ้นเพื่อใช้อิทธิพลนั้นด้วย ในพม่าก็เช่นกัน ระบบอาณานิคมอังกฤษก็สะท้อนให้เห็นวิธีการที่ละก้าวของอังกฤษในการเข้าครอบครองดินแดนนั้นในศตวรรษที่สิบเก้า เช่นเดียวกับข้อเท็จจริงที่ว่า การปกครองมีสาเหตุมาจากอินเดียโดยตรง

ในทศวรรษหลังจากการผนวกดินแดนพม่าตอนบน (Upper Burma) ในปี ค.ศ. 1886 การบริหารตกอยู่ในมือของข้าหลวงใหญ่ (Chief Commissioner) ซึ่งขึ้นตรงต่ออำนาจของรัฐบาลอินเดีย ในทางการเมืองพม่านั้นถูกรวมเข้ากับอินเดีย โดยเห็นได้จากการปกครองท้องถิ่นภายใต้ระบบการปกครองตำบลในอินเดียเข้ามาแทนระบบผู้ใหญ่ม้าน (Thugyis) ของพม่าแต่โบราณ ซึ่งมีผู้ใหญ่ม้านเป็นผู้นำในการต่อต้านการขยายอำนาจของอังกฤษในพม่าตอนบน อังกฤษได้ออกกฎต่าง ๆ บังคับให้ตำบลปฏิบัติตามกฎหมายและให้มีการเก็บภาษี และในระหว่าง ค.ศ. 1909-19 ตำบลหลายตำบลถูกรวมเข้าด้วยกันเพื่อตัดจำนวนผู้ใหญ่ม้านให้ลดลง ตำบลเหล่านี้ซึ่งแต่เดิมไม่มีหน้าที่ทางกฎหมายก็ได้กลายเป็นหน่วยการบริหารภายใต้อังกฤษ และการเปลี่ยนแปลงระบบตำบลนี้ทำให้ความผูกพันร่วมกันทางสังคมและกฎหมายตามระเบียบประเพณีต้องสูญเสียไป ดังนั้นองค์การทางสังคมและการเมืองของพม่าจึงถูกทำลายลง และการปกครองตนเองแบบเก่าก่อนก็ต้องถูกรับแทนด้วยระบบต่างชาติ พร้อมกับข้อผูกมัดใหม่โดยปราศจากสิ่งที่มาทดแทนสิทธิและอภิสิทธิ์เดิม ระบบเก่าซึ่งเป็นการปกครองโดยทางอ้อมผ่านผู้ใหญ่ม้านก็กลายเป็นการปกครองท้องถิ่นโดยใช้ข้าราชการของรัฐบาล

ความผูกพันทางการเมืองของพม่าต่ออินเดียยังสะท้อนให้เห็นจากการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญ ตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ (Chief Commissioner) เปลี่ยนเป็นสมุหข้าหลวง (Lieutenant-Governor) ในปี ค.ศ. 1897 และได้มีการก่อตั้งสภานิติบัญญัติซึ่งประกอบด้วยสมาชิกซึ่งได้รับการแต่งตั้ง 9 คน ในปี ค.ศ. 1909 สภานิติบัญญัตินี้มีเสียงส่วนใหญ่มาจากบุคคลนอกวงราชการ เพราะ

จำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นถึง 30 คน สิบสี่ปีต่อมาสภานิติบัญญัติเพิ่มจำนวนสมาชิกเป็น 103 คน สี่ในห้าได้รับเลือกโดยการออกเสียงแบบประชาธิปไตยภายใต้ระบบที่เรียกว่า “ระบบทวีภาค” (dyarchical)<sup>1</sup> นั้น รัฐบาลอินเดียยังคงควบคุมในเรื่องการทหาร การสื่อสาร การต่างประเทศ การคลัง การเก็บภาษี ส่วนเรื่องอื่น ๆ อยู่ในความรับผิดชอบร่วมกันของข้าหลวงและสภาบริหารซึ่งมีสมาชิก 2 คนดูแล “เรื่องสงวนเฉพาะ” เหล่านี้ และรัฐมนตรีอีกสองคนซึ่งขึ้นต่อสภานิติบัญญัติเป็นผู้ดูแล “เรื่องมอบหมาย” อื่น ๆ ระบบนี้ถูกยกเลิกในปี ค.ศ. 1935 เมื่อพม่าถูกแยกออกจากอินเดีย และมีการปกครองแบบ 2 สภา โดยสภาผู้แทนซึ่งมีสมาชิกที่ได้รับเลือกตั้ง 132 คน และสมาชิกสภาสูงจำนวน 36 คนได้มาด้วยแบบกึ่งเลือกตั้ง

## 2

ปี ค.ศ. 1900 หลังจากสหรัฐอเมริกาได้เข้ามีอิทธิพลเหนือฟิลิปปินส์แทนสเปนสองปี คณะกรรมการปกครองชุดแรกเสนอให้ใช้ระบบ 2 สภาแทนการปกครองที่มีอยู่ อเมริกันผู้มาใหม่เข้ามาปกครองฟิลิปปินส์ด้วยอุดมการณ์สูงส่ง ที่จะกวาดล้างระบบ “Augean stables”<sup>2</sup> ของสเปน และฝึกให้คนพื้นเมืองรู้จักศิลปะของการปกครองตนเอง ความพยายามของชาวฟิลิปปินส์ที่จะยึดอำนาจและประกาศตั้งประเทศเป็นสาธารณรัฐอิสระปลอดจากอำนาจอเมริกันนั้นทำให้อเมริกันหันไปตั้งรัฐบาลทหารซึ่งกว่าจะเปลี่ยนเป็นรัฐบาลพลเรือนก็ในปี ค.ศ. 1901 คณะกรรมการอเมริกันมีความเชื่อว่าคนฟิลิปปินส์ไม่พร้อมที่จะรับผิดชอบตนเอง จึงเสนอให้มีการปกครองที่มีรัฐสภา 2 สภา ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการเลือกตั้ง และมีอำนาจปกครองตนเองในส่วนที่เกี่ยวกับการเทศบาลและการบริหารจังหวัด ในปี ค.ศ. 1900 คณะกรรมการชุดที่สองได้รับแต่งตั้งขึ้นโดยมีอำนาจเต็มทางนิติบัญญัติและบริหาร (ยกเว้นในเรื่องที่อยู่ในอำนาจของข้าหลวงทหาร) คณะกรรมการได้

<sup>1</sup> ระบบทวีภาค เป็นการปกครองผสมซึ่งแบ่งหน้าที่กันระหว่างข้าหลวงอังกฤษกับข้าหลวงชาวพื้นเมืองในภูมิภาค ระบบการปกครองแบบนี้มิใช่โดยเฉพะอย่างข้งในเขตสำคัญ 9 เขตของอินเดีย—ผู้แปล

<sup>2</sup> ตามนิยายกรีก หมายถึงคอกวัว 3,000 ตัวของกษัตริย์อูเจียส (Augeas) ซึ่งไม่เคยทำความสะอาดเลยเป็นเวลา 30 ปี จนกระทั่งเฮกคิวลิสต้องมาทำความสะอาดให้เสร็จภายในวันเดียวโดยทำให้แม่น้ำ 2 สายมาไหลผ่านคอกวัวนี้ ในที่นี้เปรียบได้ว่าอเมริกาเข้ามาชำระล้างระบบการปกครองที่เลอะเทอะของสเปนเสียใหม่โดยเร็ว—ผู้แปล



ออกกฎหมายจำนวนมากในเรื่องประมวลกฎหมายแพ่ง (civil code) ระบบข้าราชการพลเรือน (civil service) ระบบตำรวจ กรมกองต่าง ๆ ทางการศึกษา การเกษตร ป่าไม้ และระบบการปกครองเทศบาลและจังหวัด

ประการหลังเท่ากับเป็นการปรับปรุงองค์การเทศบาลแบบสเปนทำให้เข้ากับสภาพความเป็นจริง เรื่องนี้มีการตั้งเทศบาลขึ้นมากกว่า 600 แห่ง ซึ่งมีอำนาจในการขึ้นภาษีแจกจ่ายเงินไปเพื่อการศึกษาและการตำรวจ สูงขึ้นไปจากระดับนี้ก็มีการปกครองจังหวัดซึ่งมีอยู่ 40 แห่งด้วยกัน ข้าหลวงประจำจังหวัดได้รับเลือกตั้งจากที่ประชุมร่วมของผู้แทนสภาเทศบาลในจังหวัดนั้น ๆ อยู่ในตำแหน่งเป็นเวลา 2 ปี ส่วนผู้ตรวจการและเจ้าหน้าที่การคลังได้รับแต่งตั้งจากคณะกรรมการอเมริกัน คณะผู้ปกครองจังหวัดนี้มีสิทธิที่จะเก็บภาษีในจังหวัด สังกาสนาชาธรณูปโภค และควบคุมการบริหารเทศบาล โดยมีข้อจำกัดเกี่ยวกับการนั้นเล็กน้อย

แม้ว่าการปกครองจังหวัดจะไม่ใช้ตัวแทนอย่างแท้จริงจากประชาชน (สองในสมาชิกสามคนของกรรมการจังหวัดได้รับแต่งตั้งโดยกรรมการอเมริกัน) แต่สมาชิกสภาเทศบาลก็ได้มาจากการเลือกตั้งโดยทฤษฎี แต่ข้อแม้ที่กำหนดว่าผู้มีสิทธิเลือกตั้งจะต้องมีตำแหน่งทางการบางอย่างมาก่อน หรือเป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ หรือเสียภาษี หรือสามารถอ่านหรือพูดภาษาอังกฤษหรือภาษาสเปนได้นั้น ทำให้ภาพพจน์ทางปกครองดูไม่เป็นประชาธิปไตยเท่าที่ควร ถึงแม้ว่าจะได้พยายามแทรกอุดมการณ์อเมริกันเข้าในการปกครอง แต่ในทางปฏิบัติก็ยังเป็นไปตามแบบการปกครองเก่าที่ไม่คล่องตัว จึงไม่ได้ก่อให้เกิดประสบการณ์ในการทดลองประชาธิปไตยท้องถิ่นเท่าใด มีผู้วิจารณ์ระบบการปกครองฟิลิปปินส์ของอเมริกาว่า ทำงานแบบอาณานิคมของอังกฤษที่ไม่มีประสิทธิภาพเพราะรวมอำนาจไว้ในมือข้าหลวงแต่เพียงผู้เดียว

ในระดับรัฐบาลชั้นสูงนั้น เจ้าหน้าที่อเมริกันหนุนให้มีการปฏิรูปทางการเมือง ในปี ค.ศ. 1907 มีรัฐสภาฟิลิปปินส์ ซึ่งประกอบด้วยสมาชิก 80 คน ได้รับการเลือกตั้งมาจากผู้มีสิทธิในวงจำกัด และรัฐสภานี้ทำหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญในฐานะสภาล่างซึ่งมีอำนาจอย่างจำกัดในการออกกฎหมายสำหรับกลุ่มคริสต์ศาสนิกชนส่วนใหญ่ ส่วนกรรมการอเมริกันทำหน้าที่ของตนในฐานะสภาสูงซึ่งมีอำนาจเหนือชนกลุ่มน้อยที่ไม่เป็นคริสต์ สภาทั้งสองมีอำนาจเท่ากันในเรื่องเกี่ยวกับงบประมาณ ทศปีต่อมาชาวฟิลิปปินส์ได้เข้าเป็นเสียงข้างมากในคณะกรรมการ และในปี ค.ศ. 1916 เมื่อผู้ชายทั้งหมดในฟิลิปปินส์ที่อ่านออกเขียนได้ได้รับสิทธิในการออกเสียงลงคะแนน วุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้งได้เข้ามาแทนที่สภาสูงนี้ อำนาจการยับยั้งกฎหมายยังเป็นของประธานาธิบดีสหรัฐฯ และผู้สำเร็จราชการ และกฎหมายที่ว่าด้วยการเก็บภาษี การทำเหมืองแร่ และที่ดินต้อง

ได้รับการยินยอมจากประธานาธิบดีสหรัฐฯ ในที่สุดเมื่อ ค.ศ. 1935 ชาวฟิลิปปินส์ได้มีอำนาจปกครองตนเองมากยิ่งขึ้น (ยกเว้นเรื่องการต่างประเทศ การป้องกันประเทศ และการเก็บภาษีอากร) โดยอยู่ในเครือจักรภพ ซึ่งมีข้อตกลงว่าจะมอบอิสรภาพคืนให้ฟิลิปปินส์ภายใน 10 ปีข้างหน้า ในปีเดียวกันนั้นได้มีการเลือกตั้งประธานาธิบดี และรองประธานาธิบดีชาวฟิลิปปินส์เป็นครั้งแรก ซึ่งมาจากพรรคการเมืองที่เป็นเสียงข้างมากในสภา

### 3

เป้าหมายระยะยาวของนโยบายอเมริกาในฟิลิปปินส์ต้องการที่จะให้ชาวฟิลิปปินส์ได้มีประชาธิปไตยเช่นเดียวกับที่ประชาชนอเมริกันได้รับอยู่ ขณะเดียวกัน ในประเทศฟิลิปปินส์ขณะนั้นมีปัญญาชนที่ได้รับการอบรมแบบตะวันตกพร้อมอยู่แล้ว จึงทำให้การปฏิรูปทางการเมืองง่ายขึ้น กระนั้นพลังวัฒนธรรมที่เกิดจากการปกครองของอเมริกานี้แรงมาก จนกล่าวได้ว่าผลบางประการไม่ได้แตกต่างไปจากนโยบายประสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของฝรั่งเศสในอินโดจีน ว่าที่จริงแล้วในบรรดาประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ตกอยู่ใต้การปกครองแบบอาณานิคม ไม่มีประเทศใดที่จะได้รับอิทธิพลทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดเจนเท่ากับฟิลิปปินส์ และอินโดจีน

ฝรั่งเศสในอินโดจีนนั้นไม่โชคดีเท่าอเมริกัน ซึ่งสืบทอดระบบการปกครองแบบอาณานิคมโดยตรง แต่ในฝรั่งเศสตั้งแต่เริ่มต้นต้องพยายามปรับแนวการปกครองให้เข้ากับการปกครองท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกัมพูชา อันนัม ตังเกีย และลาว ซึ่งเป็นประเทศในอาณัติ จนกระทั่งปลายศตวรรษที่สิบเก้า จึงได้มีความพยายามอย่างจริงจังที่จะปกครองอาณานิคมแบบรวมที่สมบูรณ์ ตอนต้นทศวรรษที่ 1890 รัฐบาลพลเรือนได้เข้าบริหารงานในตังเกียเป็นระยะเวลาเพียง 2-3 ปี จึงยังอยู่ในสภาพที่ยุงเหยิง อันนัม และกัมพูชาก็มีฐานะเป็นประเทศในอาณัติของฝรั่งเศสแต่ในนาม เพราะไม่ได้มีการบริหารตามแบบอาณานิคมเลย ลาวเองก็เพิ่งจะตกเป็นของฝรั่งเศส ส่วนโคชินจีนซึ่งมีรัฐบาลพลเรือนที่มีประสิทธิภาพก็มีแนวโน้มที่จะแยกตัวออก อย่างไรก็ตามในช่วง 10 ปีงานด้านพลเรือนสามารถรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การบริหารงานในตังเกียก็ได้วางรูปแบบใหม่ขึ้น ส่วนรัฐบาลแห่งประเทศลาวก็จัดระบบการบริหารงานได้อย่างสมบูรณ์

ตำแหน่งอุปราชแต่โบราณของด่งเกียได้ล้มเลิกไปพร้อม ๆ กับอิสรภาพในการปกครองท้องถิ่นที่ลดน้อยลง และอำนาจการบริหารตกอยู่ในมือของข้าหลวงใหญ่ (Chief Resident) ตามความเป็นจริงแล้ว รัฐในอาณัติก็คือประเทศอาณานิคมที่ถูกควบคุมโดยตรง ลาวและกัมพูชาก็อยู่ใต้พวกผู้แทนผู้สำเร็จราชการซึ่งขึ้นตรงต่อผู้สำเร็จราชการ (Governor-General) ซึ่งมีอำนาจเต็มสภาสูงของอินโดจีนซึ่งเคยมีหน้าที่เพียง 2-3 อย่าง ก็ได้รับการปรับปรุงใหม่โดยมีเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสเข้าไปเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งสมุหข้าหลวง (Lieutenant-Governor) และประธานสภาแห่งโคชินจีน ผู้แทนผู้สำเร็จราชการของด่งเกีย อันนัม กัมพูชา และลาว หัวหน้ากรมกองต่าง ๆ ในสำนักผู้สำเร็จราชการและสมาชิกของหอการค้าฝรั่งเศส สมาชิกสภาซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองถูกจำกัดลงเหลือเพียง 4 ที่นั่ง สภาสูงไม่แต่เพียงวางแบบนโยบายเกี่ยวกับงบประมาณโดยทั่ว ๆ ไปเท่านั้น แต่ยังคงควบคุมการภาษีอากรท้องถิ่น และเหนือสิ่งอื่นใดทำหน้าที่ควบคุมกฎหมายท้องถิ่น คณะกรรมการ 4 คณะในสภามีหน้าที่เฉพาะกาลในเรื่องการทหารทั้งทัพบกและทัพเรือ การสาธารณสุข ปลอดภัย การรถไฟ การพาณิชย์ การเกษตร หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้บริหารกรมกองหรือทบวงต่าง ๆ ภายใต้ผู้สำเร็จราชการซึ่งขึ้นตรงต่อกระทรวงอาณานิคมของฝรั่งเศสอีกต่อหนึ่ง

ระบบการปกครองซึ่งลดอิสรภาพในการปกครองของรัฐบาลท้องถิ่นใน 5 ประเทศนั้น ในบางแง่มุมคล้ายคลึงกับระบบการปกครองที่อังกฤษได้ก่อร่างขึ้นในสหพันธรัฐมลายู ในสหพันธรัฐมลายูตำแหน่งสูงสุดท่านถูกควงไว้ภายใต้อิทธิพลของผู้แทนผู้สำเร็จราชการอังกฤษเช่นเดียวกับกษัตริย์ และฝ่ายบริหารบ้านเมืองของรัฐในอารักขา คือ อันนัม กัมพูชา และลาว ยังคงทำหน้าที่ควบคุมกันไปกับผู้แทนผู้สำเร็จราชการของฝรั่งเศส ในแต่ละรัฐในอารักขา ผู้แทนผู้สำเร็จราชการของฝรั่งเศสควบคุมรัฐบาลท้องถิ่น แต่รูปแบบของการปกครองไม่ตรงแนวเหมือนอย่างในอาณานิคมของโคชินจีน ทั้ง ๆ ที่ยอมให้มีการปกครองท้องถิ่นบ้างหน้าอยู่

ฝรั่งเศสยินยอมให้ชาวพื้นเมืองมีส่วนร่วมในการปกครองระดับสูงด้วยท่าทีที่เชื้องซ้ำและลงเลอย่างยั้ง ได้มีการก่อตั้งสภาที่ปรึกษาในอันนัมและด่งเกียภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งขึ้น แต่จำกัดจำนวนราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งและสภาเองก็มีอำนาจที่แท้จริงน้อยมาก แม้เมื่อสภาของโคชินจีนได้รับการปฏิรูปขึ้นใหม่ใน ค.ศ. 1929 เพื่อที่จะให้มีการเลือกสมาชิก 20 ท่านจากจำนวน 24 ที่นั่ง ครั้งหนึ่งของจำนวนนั้นได้รับเลือกมาจากพลเมืองฝรั่งเศสในอาณานิคม บ้างก็เป็นชาวเวียดนาม ความกดดันที่จะปฏิรูปการเมืองมีเพิ่มขึ้นในระหว่างทศวรรษ 1930 ซึ่งฝรั่งเศสก็ได้ต่อต้านอย่างแข็งขัน

## 4

การควบคุมทางการเมืองในอินโดนีเซียคงอยู่ในมือของผู้สำเร็จราชการ และสมาชิกสภาของหมู่เกาะอินดีส แม้ว่าตั้งแต่กลางศตวรรษที่สิบเก้าเป็นต้นมา รัฐมนตรีอาณานิคมจะเป็นผู้ควบคุมอำนาจนี้โดยตรงต่อรัฐสภาฮอลันดาก็ตาม ประเทศต่าง ๆ ที่มีผู้สำเร็จราชการและสภาเป็นผู้ปกครองนั้นแบ่งดินแดนออกเป็นดินแดนของรัฐบาล (Government Lands) ซึ่งประชาชนต้องให้ความจงรักภักดีโดยตรงต่อรัฐบาลกลาง และดินแดนพื้นเมือง (Native States) ซึ่งประชาชนแสดงความจงรักภักดีต่อผู้ปกครองชาวพื้นเมืองซึ่งยอมรับความมีอธิปไตยเหนือตนของฮอลันดา ตามทฤษฎีดินแดนส่วนที่เป็นของรัฐบาล (Government Lands) ใช้เมื่อองค์การทางการเมืองของฮอลันดาปกครองโดยตรง ในขณะที่รูปแบบการปกครองแบบพื้นเมืองถูกใช้ในดินแดนพื้นเมือง (Native States) อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติมีข้อแตกต่างระหว่างการใช้วิธีการปกครองโดยตรงและโดยทางอ้อม เช่น ในบางส่วนที่เป็นของรัฐบาล (Government Lands) ประชาชนกลับอยู่ใต้การปกครองของหัวหน้าชาวพื้นเมือง และในส่วนที่มีการปกครองแบบพื้นเมือง (Native States) หลายแห่งผู้ปกครองชาวพื้นเมืองก็อยู่ใต้การดูแลของเจ้าหน้าที่ชาวฮอลันดา พูดกันโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ถึงแม้ว่าความแตกต่างนี้จะเป็นเรื่องสำคัญ แต่ในด้านภูมิศาสตร์ ดินแดนเหล่านี้อยู่ใกล้ชิดกับปัตตาเวีย จึงมีส่วนกำหนดระดับอำนาจทางการเมืองโดยตรงของรัฐบาลฮอลันดาและเจ้าหน้าที่ทั้งหลาย โดยทั่วไปชาวฮอลันดาชอบที่จะปรับปรุงการบริหารงานของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชวา โดยแบ่งให้เป็นเขตย่อยๆ มากกว่าที่จะเป็นเขตใหญ่ๆ อันเป็นวิธีการปกครองอาณานิคมของอังกฤษในอินเดียและพม่า กรณีดังกล่าวนี้ทำให้เกิดรูปการปกครองแบบตะวันตกที่กระชับมัน ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเป็นการปกครองแบบพ่อกับลูกซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของการปกครองอาณานิคมของฮอลันดาในอินโดนีเซีย

การปลุกระดมเพื่อที่จะให้ชาวอินโดนีเซียมีส่วนร่วมในการปกครองมากขึ้น เกิดขึ้นพร้อมกับการประกาศใช้นโยบายอาณานิคมฉบับใหม่ ใน ค.ศ. 1901 เจตนารมณ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบตะวันตกอย่างเสรีที่มีอิทธิพลต่อนโยบายของฮอลันดามาตั้งแต่ศตวรรษที่ 1870 ก็ได้หมดไปเมื่อเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนักในทศวรรษที่ 1880 และ 1890 อันเป็นเหตุให้ระดับค่าแรงงานและการบริโภคของประชาชนในชวาลดน้อยลง คำมั่นสัญญาของราชินีแห่งเนเธอร์แลนด์ ที่จะสอบสวนหาสาเหตุที่ประชาชนของพระองค์ในหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกมีความเป็นอยู่ตกต่ำลงถือเป็นการเปลี่ยนจากการทดลองปกครองแบบเสรีนิยมในอดีต ไปสู่การริเริ่มการปกครองตามหลัก

“จรรยา” (“Ethical” policy) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมสภาพความเป็นอยู่ของชาวอินโดนีเซียให้ดีขึ้น โดยจัดหาเงินทุนจากธุรกิจทางเศรษฐกิจของตะวันตกที่กำลังขยายตัว และการใช้หมู่บ้านเป็นเครื่องมือเพิ่มผลผลิตของท้องถิ่น และเพื่อขยายการปกครองตัวเองของท้องถิ่นอีกด้วย จุดมุ่งหมายต่างๆ เหล่านี้มีลักษณะขัดกันในตัว เพราะการที่จะส่งเสริมสวัสดิการหมายถึงว่ากิจการของรัฐบาลกลางจะต้องขยายตัวขึ้นมาก ซึ่งขัดกันกับความต้องการที่จะกระจายอำนาจทางการปกครองเพื่อที่จะส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น

เจตนาในการที่จะทำให้การปกครองมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันเป็นผลมาจากการเพิ่มอิสรภาพในการปกครองท้องถิ่นมากกว่าที่จะเป็นผลมาจากการปกครองของรัฐบาลกลางของฮอลันดา นั้น ได้รับการสนับสนุนมาก แต่มาตรการต่างๆ ในการกระจายอำนาจซึ่งได้นำมาใช้ช่วงเปลี่ยนศตวรรษ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการสร้างหลักการปกครองโดยตนเองนั้น บังเกิดผลน้อยมาก ในปี ค.ศ. 1906 ความพยายามที่จะเปลี่ยนหมู่บ้านให้เป็นเทศบาลเมืองย่อยๆ มีอำนาจที่จะวางระเบียบเรื่องต่างๆ เช่น ทรัพย์สินและที่ดินนั้น มีเหตุผลบางส่วนเพื่ออบรมชาวพื้นเมืองให้รู้จักปกครองตนเอง แต่เหตุผลสำคัญก็เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมมีเสียงในการกำหนดมาตรการต่างๆ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อความผาสุกของตนเอง แม้ความพยายามนี้ไม่ให้ผลมากนักในการสร้างวิถีทางการปกครองท้องถิ่นแบบประชาธิปไตย เนื่องจากว่ามติเหล่านี้เจ้าหน้าที่ฮอลันดาเป็นผู้เสนอแนะ แต่อย่างน้อยที่สุดความพยายามนี้ก็ทำให้รากฐานของโครงสร้างทางการเมืองที่เจริญเติบโตขึ้นเรื่อยๆ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ชาวพื้นเมืองมีส่วนร่วมในการอภิปรายเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาล ได้มีการจัดตั้งสภาในเขตชนบทใหญ่ๆ และในเขตเมือง และใน ค.ศ. 1918 ได้มีสภาผู้แทนกลางขึ้นที่เรียกว่าสภาประชาชน (Volksraad หรือ People's Council) ซึ่งรวมเขตต่างๆ และบริหารงานควบคุมกิจการท้องถิ่นต่างๆ มากกว่าที่ตั้งใจไว้แต่เดิม

ระหว่าง ค.ศ. 1926 และ 1930 ได้มีการตั้งตำแหน่งผู้สำเร็จราชการชาวประจำมณฑล 3 มณฑล อยู่ภายใต้ข้าหลวงใหญ่ของแต่ละมณฑล ซึ่งเป็นรูปแบบเดียวกันกับการปกครองส่วนจังหวัดในเนเธอร์แลนด์ การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในโครงสร้างทางการเมืองเหล่านี้มีผลกระทบกระเทือนต่อรูปแบบการปกครองกึ่งทางอ้อมแต่โบราณในชาว ด้วยเหตุที่ว่าคณะผู้สำเร็จราชการเป็นพวกอนุรักษนิยมในด้านการปกครองจึงมีแนวโน้มที่พวกเขาเจ้าหน้าที่ฮอลันดาซึ่งมีตำแหน่งรองๆ มาในราชการท้องถิ่นไม่ให้ความสนใจ ความเจริญเติบโตทางองค์การปกครองเฉพาะด้านที่เกี่ยวกับเรื่องการศึกษา และการเพาะปลูก ซึ่งมีพวกข้าราชการชั้นผู้น้อยของอินโดนีเซียเป็นผู้ดำเนินการ

นั้นเป็นการเร่งให้มีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการปกครองขึ้นพื้นฐานให้เร็วขึ้น ผลที่เกิดขึ้นต่อมาจากการใช้นโยบายใหม่นี้ทำให้เกิดความพยายามที่จะหันเหจากการปกครอง 2 ระบบ ซึ่งชาวฮอลันดาและชาวอินโดนีเซียต่างก็อยู่ภายใต้กฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีของตน และหันไปสู่ระบบการปกครองร่วมซึ่งอยู่ภายใต้กฎหมายอันเดียวกัน โดยมีทั้งเจ้าหน้าที่อินโดนีเซียและยุโรปเป็นผู้บริหาร นโยบายเฉพาะในเรื่องนี้ ในแง่มุมมองหนึ่งถือเป็นการ “การปลดปล่อย” (liberation) คณะผู้สำเร็จราชการจากการปกครองโดยตรงของเจ้าหน้าที่ฮอลันดาในระดับสูง แต่การยกเลิกการปกครองแบบผู้สำเร็จราชการ ซึ่งเป็น องค์การที่มีอำนาจตามรัฐธรรมนูญไม่ได้ก่อผลประโยชน์แต่อย่างใด ดังนั้นทั้งเจ้าหน้าที่ฮอลันดาและผู้สำเร็จราชการทั้งหลายย่อมไม่พอใจและให้ยกเลิกนโยบายนี้ใน ค.ศ. 1931

จากการก่อตั้งสภาประชาชน (Volksraad) กฎหมายภายในถูกบัญญัติออกใช้โดยอาศัยข้อตกลงระหว่างเสียงส่วนใหญ่ในสภา และข้าหลวงใหญ่ แต่ทั้งนี้ขึ้นกับการอนุมัติของสภานิติบัญญัติของฮอลันดาอีกต่อหนึ่ง สภาของประชาชนมีการประชุมประจำปีแบ่งออกเป็น 2 สมัย เป็นเวลา 4 เดือน การจำกัดระยะเวลาประชุมประจำปีของสภานิติบัญญัติร่วมก็เพื่อที่จะให้สมาชิกสภาได้ออกไปพบปะกับชาวบ้านในท้องถิ่นของตน จึงจำเป็นจะต้องมีการตั้งสถาบันบริหาร คือ Committee of Delegates ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกหนึ่งในสี่ของสภาใหญ่ซึ่งมีอำนาจเต็มเช่นเดียวกับสภาประชาชน ยกเว้นในเรื่องเกี่ยวกับงบประมาณ สมาชิก 61 คน ของสภาประชาชนประกอบด้วยกลุ่มสมาชิกเชื้อชาติต่าง ๆ กันในหมู่เกาะอินโดนีเซีย แต่เนื่องจากเกือบครึ่งของที่นั่งในสภาเป็นของพวกฮอลันดา และอีกครั้งได้รับการเลือกตั้งเข้ามา (สมาชิกส่วนที่เหลือได้รับการแต่งตั้งโดยตรงจากข้าหลวงใหญ่) สถาบันนี้จึงตกเป็นเป้าหมายในการโจมตีของกลุ่มชาตินิยมรุนแรงในอินโดนีเซีย

## 5

การเปลี่ยนแปลงทางการปกครองที่พูดมาคร่าว ๆ ข้างต้นนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก ถึงแม้ว่าขั้นตอนในการพัฒนาการปกครองแบบมีสภาผู้แทน และในบางกรณีเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นไปอย่างเชื่องช้าในระหว่างทศวรรษ 1920 กับ 1930 การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มภายในระบบการปกครองอาณานิคมที่จะบริหารอำนาจทางการเมืองผ่านองค์กรส่วนกลางของตะวันตก ดังนั้นถึงแม้ว่าจะได้มีความพยายามที่จะให้

สถาบันพื้นเมืองคินรูปและมีชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่ แต่ก็ไม่ได้รับมอบอำนาจอย่างจริงจังเลย อำนาจของผู้นำในระบบเดิมลดลง และการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจในส่วนกลางทำให้ผู้นำทางการเมืองรุ่นใหม่นั้นขึ้นในพม่า อินโดนีเซีย และเวียดนามด้วย ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งผู้นำรุ่นใหม่เหล่านี้เป็นส่วนสำคัญในการเรียกร้องเอกราช แม้จะมีข้อบกพร่อง อย่างไรก็ตาม ระบบรวมศูนย์อำนาจของรัฐบาล และข้าราชการสามารถสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางการเมืองในประเทศต่าง ๆ ซึ่งแต่เดิมมีแต่การแตกแยกกันจนชาวยุโรปในสมัยต้น ๆ ได้ถือโอกาสแสวงหาประโยชน์จากพลังแตกแยกเหล่านี้ แม้ว่าระบอบอาณานิคมของตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยหลังนี้ได้นำความสามัคคีทางการเมืองมาสู่หมู่เกาะอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ แต่ระบบนี้นำมาซึ่งปัจจัยแห่งการแตกแยกในด้านเศรษฐกิจและสังคมในภูมิภาคนี้

ในแง่ที่สำคัญที่สุดในการสร้างความไม่ลงรอยกันทางสังคมที่สุด ก็ได้แก่การให้ชาวจีนและชาวอินเดียอพยพเข้ามาอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งถ้าไม่เป็นเพราะระบอบอาณานิคมโดยตรง อย่างน้อยที่สุดก็เป็นเพราะโอกาสงามทางด้านเศรษฐกิจซึ่งเกิดจากเงินทุนของตะวันตกและเกิดจากเสถียรภาพทางการเมืองซึ่งมาจากการปกครองของฝ่ายตะวันตก ปัญหาที่เกิดจากการที่มีคนต่างชาติหลายชาติอพยพเข้ามาอยู่นั้นแตกต่างกันออกไปในแต่ละประเทศ และต้นกำเนิดของปัญหาที่แตกต่างกันไปตามกาลเวลา เช่นในอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ มีคนจีนเป็นจำนวนมากเข้ามาเป็นคนกลางในการค้าที่ปัตตาเวีย และมะนิลาในระหว่างศตวรรษที่สิบเจ็ดและสิบแปด และต่อมาได้เป็นผู้ประกอบการโรงสีข้าว และโรงทำน้ำตาล นอกจากนี้ก็ยังมีกลุ่มพ่อค้าจีนที่มีบทบาทสำคัญ ๆ อยู่ในสตรีทเซทเทิลเมนต์ของอังกฤษด้วยตั้งแต่ต้นศตวรรษที่สิบเก้าเป็นต้นมา แต่อย่างไรก็ตาม การอพยพหมู่ของคีนจิน (และอินเดีย) เข้ามายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีมากในตอนปลายศตวรรษที่สิบเก้า และต้นศตวรรษที่ยี่สิบ และผู้อพยพเหล่านี้บางส่วนก็เข้าไปทำการค้าปลีกย่อย ทำงานในเมืองตึก และทำการเพาะปลูก และบางส่วนก็เข้าไปทำงานในไร่ของพวกตะวันตก ในกรณีของมลายูมีชาวอินเดียทำสัญญาเข้ามาทำงานเป็นจำนวนมาก

ในมลายู การอยู่ร่วมกันหลายชาติยังคงมีอยู่มาก มีชาวจีนเกือบ 3/4 ล้านคน (รวมทั้งในสตรีทเซทเทิลเมนต์) จากจำนวนประชากร 2 ล้านคนเมื่อตอนต้นศตวรรษที่ยี่สิบ เป็นเวลาเดียวกับที่มีชาวอินเดียอยู่ถึง 75,000 คน ในรัฐ 4 รัฐของสหพันธมลายู ซึ่งเป็นแหล่งใหญ่ของการพัฒนาทางเศรษฐกิจของตะวันตก เมื่อถึงปี ค.ศ. 1931 ซึ่งประชากรในมลายูเพิ่มขึ้นเป็น 3 3/4 ล้าน เป็นชาวจีนเสีย 34 เปอร์เซ็นต์ และชาวอินเดีย 15 เปอร์เซ็นต์ พม่าซึ่งรอดพ้นจาก

การอพยพเข้ามาของชาวจีนกลับเป็นที่สนใจของชาวอินเดียเป็นจำนวนมาก ซึ่งเข้าไปทำการเพาะปลูกข้าว ทำงานสร้างทางรถไฟ และอุตสาหกรรม ขณะที่พวกเซตยาร์ (Chettyars) มีอาชีพออกเงินให้กู้ในหมู่เกษตรกรรพม่า ในตอนต้นศตวรรษที่ยี่สิบ มีชาวอินเดียจำนวน 2 แสน 5 หมื่นคนเข้ามาในพม่าทุกปี ตัวเลขนี้พุ่งขึ้นเกือบ 2 เท่าในระยะ 30 ปี ผู้อพยพส่วนใหญ่นี้ไม่เข้ามาอยู่นาน หลังจากที่มาอยู่เพียง 2 ถึง 3 ปีก็จะกลับบ้านเกิดเมืองนอนของตน แม้กระนั้นเมื่อถึง ค.ศ. 1941 ในจำนวนประชากรทั้งหมด 17 ล้านคน เป็นชาวอินเดียเสียเกือบ 1 ล้านคนและเป็นชาวจีน 3 แสนคน ทั้งๆ ที่มีจำนวนน้อยแต่ชาวจีนในพม่าสามารถเข้าไปมีส่วนในการเศรษฐกิจและสังคมของประเทศนี้ได้มากกว่าชาวจีนในที่อื่นใดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้ว่าจะมีการต่อต้านชาวจีนขึ้น เช่น การก่อกองจลาจลใน ค.ศ. 1931 แต่ชาวจีนส่วนใหญ่พูดภาษาพม่าได้ และในทางเศรษฐกิจชาวจีนไม่เด่นเท่าคนอินเดียจึงสามารถรอดพ้นจากการถูกประณามดังเช่นชาวจีนในที่อื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอินโดจีนซึ่งแม้ชาวจีนจะมีน้อยกว่า 1/2 เปอร์เซนต์จากประชากรทั้งหมด 23 ล้านคน ชาวจีนก็สามารถได้ผูกขาดการค้าข้าว ถั่ว ปลา และการขนส่งทางน้ำ

แม้ชาวฝรั่งเศสจะไม่ได้ส่งเสริมให้ชาวจีนมีส่วนร่วมในวงเศรษฐกิจในอินโดจีนเป็นพิเศษ ชาวฮอลันดาในอินโดนีเซียก็สนับสนุนแต่แรกเริ่มให้ชาวจีนอพยพเข้ามาเพื่อเป็นแรงงานในเหมืองแร่และอุตสาหกรรมการทำพืชไร่ของชาวตะวันตก ซึ่งพัฒนาอยู่ในหมู่เกาะรอบนอกในระหว่างปลายศตวรรษที่สิบเก้าและต้นศตวรรษที่ยี่สิบ ผลก็คือมีความแตกต่างในเรื่องการประกอบอาชีพอย่างเห็นได้ชัดระหว่างชาวจีนในชวา ซึ่งทำธุรกิจการค้ามากที่สุด กับชาวจีนในหมู่เกาะรอบนอก ซึ่งก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ส่วนใหญ่ถูกจ้างให้ทำงานเป็นกสิกรในเหมืองแร่และในไร่ จำนวนชาวจีนที่อพยพเข้ามาอย่างมากในอินโดนีเซียในศตวรรษที่ยี่สิบ มีส่วนทำให้เศรษฐกิจของประเทศเจริญก้าวหน้า เช่นเดียวกับในมลายู แต่เมื่อเปรียบไปแล้วใน ค.ศ. 1941 ขณะที่จำนวนชาวจีนในมลายูมีมากกว่าคนมาเลย์เอง ในอินโดนีเซียมีชาวจีนอยู่ไม่ถึง 2 ล้านคนจากจำนวนประชากรทั้งหมด 70 ล้าน ในฟิลิปปินส์จำนวนชาวจีนเมื่อเทียบอัตราส่วนแล้วมีน้อย รวมกันทั้งหมดแล้วมีน้อยกว่า 1 แสนคนในระยะก่อนสงครามโลก เนื่องจากว่าสหรัฐอเมริกามีข้อบังคับอย่างเข้มงวดเกี่ยวกับการอพยพคนเข้าเมือง ซึ่งได้นำกฎหมายคนเข้าเมืองของตนเข้ามาใช้ในฟิลิปปินส์ แม้กระนั้นชาวจีนในฟิลิปปินส์ก็สามารถค้าปลีกย่อยของประเทศได้กว่า 70 เปอร์เซนต์และคุมกิจการโรงสีข้าวได้ถึง 75 เปอร์เซนต์



แม้ว่าการอยู่ร่วมกันของคนหลายชาติจะมีมากในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และแม้ว่าจะประกอบด้วยชาวจีนและชาวอินเดียมามากเป็นพิเศษก็ตาม แต่ยังมีลักษณะที่แตกต่างกันอย่างกว้างขวางในประเทศแต่ละประเทศในแถบนี้ ตัวอย่างเช่นในฟิลิปปินส์ 45 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนชาวจีนอาศัยอยู่ในมะนิลาหรือในบริเวณใกล้เคียงในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ดังนั้นจึงมีชาวจีนเพียงส่วนน้อยที่ตั้งรกรากอยู่ในจังหวัดรอบนอก ฉะนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการที่เข้ามารวมกันอยู่จึงแตกต่างไปจากปัญหาที่เกิดขึ้นในมลายูซึ่งชาวจีนกว่า 1 ล้านคนตั้งภูมิลำเนาอยู่ตามรัฐต่าง ๆ ทางฝั่งทะเลตะวันตกและในแคว้นยะโฮร์ ระดับการเข้าร่วมในวงเศรษฐกิจของชาวจีน (และชาวอินเดีย) ในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็แตกต่างกันไปอย่างมากด้วย ดังนั้นระดับการบาดหมางจึงแตกต่างกันไปด้วย อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าการเศรษฐกิจจะตกอยู่ในมือคนจีนเป็นส่วนใหญ่ และในมือพวกเซตยาร์ในพม่า แต่กิจกรรมของทั้งสองพวกนี้ยังไม่เท่ากิจกรรมของชาวยุโรป ซึ่งเป็นผู้ทำให้เกิดความไม่สมดุลอย่างที่สุดในโครงสร้างทางเศรษฐกิจของแถบนี้

ในประการแรก การส่งสินค้าเข้าราคาถูกที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมของตะวันตกถือเป็นการทำลายอุตสาหกรรมงานฝีมือที่มีมาแต่โบราณของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยังผลร้ายในระยะสั้นแก่พวกเกษตรกรที่รับจ้างทำงานนอกฤดูเพาะปลูก และเป็นผลเสียในระยะยาว คืออุตสาหกรรมสิ่งทอของชาวพื้นเมืองแบบใหม่ก็ต้องหยุดชะงักไปด้วย ผลที่รุนแรงยิ่งกว่านั้นก็คือ การรวมตัวในกิจการเหมืองและไร่ของพวกตะวันตกในแถบใกล้ทะเล ที่ส่งผลให้เกิดการสร้างท่าเรือ การรถไฟ และการคมนาคมด้านอื่น ๆ ในบริเวณดังกล่าวอย่างมาก เงินทุนของฝ่ายตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาในบริเวณต่าง ๆ เหล่านี้ เช่น สุมาตราตะวันออก มลายูตะวันตก ชวา และบริเวณปากแม่น้ำอิระวดี เจ้าพระยา และแม่น้ำโขง ทำให้ภูมิภาคดังกล่าวถูกดึงเข้าสู่เศรษฐกิจส่งออกของตะวันตก ซึ่งมีทั้งผลดีและผลเสียติดตามมา ในขณะที่บริเวณอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งอยู่ไกลทะเลถูกทิ้งให้อยู่โดดเดี่ยว และทำการเพาะปลูกเพื่อยังชีพอยู่ในท้องถิ่นตนและทำการค้าตามแบบโบราณของตนต่อไป ความแตกต่างกันในการพัฒนาทางเศรษฐกิจในบริเวณนั้น ๆ ที่เห็นได้ชัดเกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่าในวงการวิสาหกิจตะวันตก ซึ่งจะเห็นได้จากกรณีที่เกี่ยวข้องกับแรงงานอุตสาหกรรมกับแรงงานนากสิกรรม ในชนบทความแตกต่างนี้มองเห็นได้ไม่ชัด แต่การพัฒนากิจการค้าของตะวันตกในเมืองทำให้เกิดชนชั้นกรรมาชีพในเมืองเพิ่มขึ้น ซึ่งละทิ้งผืนแผ่นดินที่ทำการเพาะปลูกของตนมา การมีรูปแบบทางเศรษฐกิจ 2 ระดับนี้ทำให้เกิดการแบ่งแยกชนชั้นพื้นฐานระหว่าง

เมืองและชนบท และการลงทุนของพวกตะวันตกในบริเวณจำกัดทำให้เกิดความไม่สมดุลขึ้นซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม

ในขณะเดียวกัน การพัฒนาทรัพยากรทางเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งระยะสั้นและระยะยาว เป็นผลมาจากการลงทุนและความสามารถของพวกตะวันตก และเป็นผลมาจากการมีเสถียรภาพที่มั่นคงซึ่งเกิดจากการปกครองของตะวันตก การมีเสถียรภาพนั้น สามารถทำให้ชาวจีนผลิตแร่ดีบุกของมลายูได้ในอัตราสูงในตอนปลายศตวรรษที่สิบเก้า และการเพิ่มการลงทุนของอังกฤษในระยะนั้น ทำให้มลายูเป็นประเทศที่ส่งดีบุกให้ตลาดโลกที่สำคัญที่สุด อุตสาหกรรมผลิตยางซึ่งอังกฤษเป็นผู้ริเริ่มเป็นครั้งแรกในมลายู และต่อมาฮอลันดาได้ขยายไปปลูกยังอินโดนีเซียและฝรั่งเศสในอินโดจีนนั้น เป็นผลของการลงทุนและการริเริ่มของตะวันตกทั้งสิ้น แม้ว่าในช่วงปีหลัง ๆ ของการปกครองแบบอาณานิคม ผู้ประกอบการย่อยชาวเอเชียโดยเฉพาะอย่างยิ่งในมลายูและอินโดนีเซียจะมีบทบาทสำคัญเพิ่มขึ้นก็ตาม กิจกรรมการเพาะปลูกอื่น ๆ ที่เป็นผลมาจากการพัฒนาทางการค้า และการริเริ่มมาจากตะวันตกก็ยังมีอีก เช่นกาแฟ ฮอลันดาเป็นผู้นำมายังชาวเมื่อดอนปลายศตวรรษที่สิบเจ็ด และน้ำมันปาล์ม ซึ่งอังกฤษและฮอลันดาเป็นผู้นำจากแอฟริกาตะวันตกมาปลูกในมลายูและสุมาตราตะวันออกเฉียงเหนือในศตวรรษที่สิบเก้า เนื่องจากการสกัดน้ำมันปาล์มต้องใช้เครื่องจักรที่มีราคาแพง การเพาะปลูกปาล์มน้ำมันจึงยังคงทำกันเป็นส่วนใหญ่ในที่ดินของชาวตะวันตก การขุดหาแร่ น้ำมันในอินโดนีเซีย พม่า และบรูไนเป็นผลสำเร็จจากการลงทุนของตะวันตกในปลายศตวรรษที่สิบเก้าและต้นศตวรรษที่ยี่สิบ ในทางตรงกันข้ามการเพาะปลูกข้าวยังคงอยู่ในมือของคนพื้นเมืองในสมัยการปกครองของอาณานิคม แม้ว่าวิธีการชลประทานทดน้ำที่ทันสมัย และการจัดส่งสินค้าออกจะได้รับความช่วยเหลือจากตะวันตกอย่างมากก็ตาม ประมาณกันว่าในช่วงสุดท้ายของการปกครองระบอบอาณานิคม คือในระยะสิบปีก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สามารถผลิตยางพารา ข้าว และควินินบ่อนตลาดโลกได้ไม่น้อยกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ เนื้อมะพร้าวตากแห้งไม่น้อยกว่า 75 เปอร์เซ็นต์ น้ำมันปาล์มไม่น้อยกว่า 55 เปอร์เซ็นต์ และดีบุกไม่น้อยกว่า 60 เปอร์เซ็นต์ของปริมาณสินค้าดังกล่าวในตลาดโลก

ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากผลิตผลดังกล่าวของมหาอำนาจอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีมหาศาล แต่ก็ไม่อาจประมาณเป็นตัวเลขได้ อีกสิ่งหนึ่งที่ไม่อาจหาข้อยุติได้แน่นอนก็คือ การหาดุลยภาพระหว่างผลประโยชน์ที่เกิดจากกิจการทางเศรษฐกิจของตะวันตกในประเทศต่าง ๆ

ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กับความปั่นป่วนอย่างหนักทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเกิดจากกิจการต่าง ๆ ในแถบนั้นทั้งหมด หลักในการประเมินอิทธิพลทางเศรษฐกิจของตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นแตกต่างกันไป แต่ก็กล่าวได้ว่าถึงแม้จะมีข้อบกพร่องอย่างใดก็ตาม แต่อย่างน้อยที่สุดก็เป็นได้เห็นได้ชัดว่าลัทธิอาณานิคมของตะวันตกสามารถที่จะทำให้มีประชากรเพิ่มขึ้นถึงหกถึงเจ็ดเท่าในบริเวณนั้น ๆ ระหว่างศตวรรษที่สิบเก้าและยี่สิบ ข้อสงสัยที่ว่า การเพิ่มของประชากรเป็นผลมากน้อยเพียงไรจากระบบอาณานิคมเป็นสิ่งที่ยังถกเถียงกันอยู่ แต่ที่แน่นอนคือนั้นเป็นผลส่วนหนึ่งของการพัฒนาด้านทรัพยากรและความสงบเรียบร้อยที่ตะวันตกนำเข้ามาในภูมิภาคนี้

ภาคสอง

---

การโต้ตอบของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

## บทที่ 1

### สังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และการครอบงำของตะวันตก

การบังคับใช้องค์การต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจและปกครองของตะวันตกไม่ได้หมายถึงการเลิกล้างประเพณีโบราณ (สถาบัน) หรือแบบความคิดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แท้จริงแล้วอิทธิพลของตะวันตกจำต้องปรับตัวให้เข้ากับระบบของชีวิตท้องถิ่น ซึ่งไม่เหมือนกับวัฒนธรรมโบราณของอินเดีย จีน อิสลาม ซึ่งได้เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในศตวรรษต้น ๆ และได้เข้าผสมกลมกลืนไปกับสังคมท้องถิ่น อิทธิพลตะวันตกมีเวลาสั้นมากจึงไม่สามารถจะทำให้เกิดผลในวงกว้างอย่างอิทธิพลเก่าที่กล่าวมานั้น กระนั้นก็ตามแม้ว่าการถ่ายเทค่านิยมทางวัฒนธรรมของตะวันตกจะมีช่วงเวลาสั้นและจำกัดก็ตาม แต่ความเปลี่ยนแปลงที่ตะวันตกนำเข้ามาก็นับว่ามีผลอย่างลึกซึ้งในหลายด้าน เมื่อมหาอำนาจอาณานิคมออกจากดินแดนนี้ไป ตะวันตกก็ได้กลายเป็นเสมือนวิศวกรทางสังคมที่ได้เปลี่ยนระบบชีวิตของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากแบบพื้นเมืองไปสู่วิธีการใหม่ ๆ

### 1

ดูเหมือนจะไม่มีสิ่งใดที่สำคัญเท่ากับการปฏิวัติด้านประชากรในสมัยอาณานิคม ในอดีตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นดินแดนแถบเดียวในทวีปเอเชียที่มีประชากรต่ำมาก อาณาจักรโบราณต่าง ๆ แม้จะอยู่ในดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ก็นับได้ว่ามีอาณาเขตเล็ก และมีการปกครองที่ค่อนข้างอ่อนแอ ขาดระบบสื่อสารคมนาคม และมีประชากรน้อยมาก ความกระจัดกระจายที่ว่าเป็นสาเหตุหนึ่งของการทำสงครามที่ยาวนานและประหัตประหารกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยโบราณ

กลุ่มอำนาจยุโรปได้เข้ามาสร้างเสถียรภาพทั้งภายในและภายนอก และเข้ามามากขึ้นไม่ให้เกิดสงครามกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงเป็นพื้นฐานที่จะทำให้มีการเพิ่มจำนวนประชากรขึ้น นอกจากนี้ยังมีมาตรการทางด้านสาธารณสุขขึ้นในศตวรรษที่ยี่สิบ เป็นตัวกระตุ้นการเพิ่มของ

ประชากรอีกด้วย ดังนั้น การขัดแย้งสงครามท้องถิ่นและการสาธารณสุขจึงเท่ากับเป็นการจำกัดตัว สกัตการเพิ่มประชากร 2 ประการของมัลธัส (Malthusian checks)<sup>1</sup> ทำให้มีการเพิ่มประชากร ขึ้นอย่างรวดเร็ว จากจำนวนที่ประมาณน้อยกว่า 26 ล้านคนในปี ค.ศ. 1830 ไปเป็นจำนวนกว่า 123 ล้านคนใน ค.ศ. 1940 นอกจากนี้การที่มีการนำพืชชนิดใหม่เข้ามาปลูกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง ก็มีส่วนทำให้ประชากรเพิ่มขึ้นด้วยเพราะมีอาหารมากขึ้น ในตอนกลางของศตวรรษนี้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวใต้เข้าสู่จุดอันตรายของการมีประชากรมากเกินไป ในส่วนอื่นของอาณานิคมนี้การเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วของจำนวน ประชากรเริ่มคุกคามในตอนกลางศตวรรษที่ยี่สิบ

การเพิ่มจำนวนประชากรดำเนินไปโดยมีการโยกย้ายประชากรอันเป็นผลมาจากการปรับปรุงการคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ รวมทั้งการประกอบการและเทคนิคของตะวันตก เมื่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ทวีการผลิตผลการเกษตรและแร่ส่งออกสู่ตลาดโลก ศูนย์กลางของการ เศรษฐกิจใหม่ ๆ ก็ได้ผุดขึ้น หรือมีฉะนั้นสภาพของสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ก็ได้เปลี่ยนแปลงไป ทั้งสอง ประการมีผลต่อการกระจายพลเมืองทั้งในด้านจำนวนและเชื้อชาติ เช่นเดียวกับกับความหนาแน่น ของคนพื้นเมืองและการอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งของคนที่ไม่ใช่ชาวพื้นเมือง การเพิ่มการผลิต น้ำตาลถึงสิบเท่าตัวในเกาะชวาระหว่างทศวรรษที่ 1860 กับทศวรรษที่ 1910 เป็นตัวอย่างที่เห็น ได้ชัด การผลิตน้ำตาลได้เริ่มขึ้นก่อนบริษัทอีสต์อินเดียของฮอลันดาจะมาดำเนินการ และเมื่อ บริษัทนั้นเข้ามาดำเนินการในศตวรรษที่สิบแปด ก็ได้ช่วยกระตุ้นในการเพิ่มผลผลิตขึ้นอย่าง ใหญ่หลวงนอกจากนี้ยังได้รับการกระตุ้นเพิ่มเติมโดย “ระบบการเพาะปลูก” ในทศวรรษ 1830 ต่อมาก็ได้เพิ่มการผลิตขึ้นอีกโดยบริษัทที่ดินเอกชนในทศวรรษที่ 1870 การปลูกอ้อยและการปลูก พืชผลอื่นในภายหลังเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่ทำให้มีการเพิ่มพลเมืองอย่างมากในภาคกลางและภาค ตะวันออกของชวา ก่อนและหลังการเข้าครองฟิลิปปินส์ของสหรัฐฯ การปลูกอ้อยก็ให้ผลอย่าง เดียวกันต่อการเพิ่มประชากรในจังหวัดปาบัมบาในภาคกลางของเกาะลูซอน และวิซายา (Visayas) ในเกาะนิโกร

กราฟการเปลี่ยนแปลงของประชากรของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในผืนแผ่นดินใหญ่ก็แสดง การขยายตัวของเขตแดนเกษตรกรรมลงมาทางใต้สู่ดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำอิระวดี แม่โขง เจ้าพระยา และแม่น้ำแดง การผลิตทางเกษตรได้รับการกระตุ้นเมื่ออังกฤษมีชัยเข้าครอบครองพม่า

<sup>1</sup> Thomas Robert Malthus (1766–1834) เป็นพระชาวอังกฤษและนักเศรษฐศาสตร์การเมือง เป็นผู้วางทฤษฎีที่ว่าพลโลกมีแนวโน้มที่จะเพิ่มได้รวดเร็วกว่าปริมาณการผลิตอาหาร ถ้าไม่มีการควบคุมการเกิด ความ ขาดแคลนและสงครามก็จะเป็นการจำกัดการเพิ่มประชากรของโลกตามธรรมชาติ—ผู้แปล

ตอนล่าง และดำเนินการปราบปรามจนมีสันติภาพเช่นเดียวกับฝรั่งเศสในโคชินจีน และประเทศไทยซึ่งเป็นเอกราช พวกชาวนาได้หลังไหลเข้าไปอยู่ในดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ ทำการถางป่าเช่นในพม่า ในตอนเริ่มต้นนี้ได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนและทางเทคนิคจากรัฐบาลอาณานิคม พวกชาวนาเหล่านี้ได้ทำนาข้าวซึ่งได้ผลผลิตข้าวจำนวนมากตลอดตั้งแต่ตอนปลายศตวรรษที่สิบเก้าเป็นต้นมา การผลิตข้าวเหลือกินเป็นจำนวนมากขายนี้เอง ทำให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้บนพื้นแผ่นดินใหญ่เป็นแหล่งเดียวที่ส่งข้าวเป็นสินค้าออก และเป็นผู้สนองความต้องการอาหารหลักของทั้งทวีป ในระหว่างสี่ทศวรรษแรกของศตวรรษที่ยี่สิบ พื้นที่นาและปริมาณการส่งข้าวออกทวีคูณเท่าตัว ได้มีการส่งข้าวออกเกือบ 6 1/2 ล้านตันในตอนต้นทศวรรษที่ 1940 การขยายตัวนี้เป็นที่น่าสังเกตที่สุดเรื่องหนึ่ง และติดตามด้วยการเพิ่มอย่างรวดเร็วของประชากร

การเปลี่ยนแปลงของประชากรที่กล่าวมาข้างต้นเกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มประชากรที่มีเชื้อชาติและภาษาเดียวกัน อันได้แก่ ชาวฟิลิปปินโน พม่า ไทย และเวียดนาม อย่างไรก็ตามในขณะเดียวกัน การเปิดที่ดินให้เพาะปลูกพืชสำหรับเป็นสินค้าออกอย่างใหม่ ๆ เช่นเดียวกับการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรที่มีอยู่แล้วให้เต็มที่และถูกหลัก ได้ทำให้มีการตั้งรกรากทำมาหากินอย่างใหม่ในส่วนอื่นของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สังเกตได้ว่าในตอนกลางศตวรรษที่สิบเก้า มีชาวดะวันตกเข้าไปดำเนินวิสาหกิจในสุมาตราและมลายูอย่างมาก (บางครั้งก็มีการเผยแพร่ศาสนาของพวกมิชชันนารีนำหน้าเข้าไปก่อน) สิ่งที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการแทรกซึมก็คือการทำลายการอยู่อย่างโดดเดี่ยวทั้งทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งชาวสุมาตรา เช่น พวกบาตัก และมินังกาเบาได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวมาเป็นเวลาช้านาน แต่การอพยพภายในประเทศนี้ยังมีความสำคัญน้อยกว่า การที่มีพลเมืองอยู่อย่างกระจุกกระจายโดยทั่วไปซึ่งตั้งแต่ทศวรรษที่สิบเก้าเป็นต้นมา เป็นสาเหตุของการนำชาวจีนมาเป็นกรรมกรทำงานในเหมืองแร่ดีบุกในเกาะบังกา และเกาะบิลิตัน (Billiton) นอกชายฝั่งสุมาตรา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันตกของมลายู นอกจากนี้ความต้องการกรรมกรสำหรับทำไร่ยาสูบในสุมาตรา และสวนยางพาราที่ขยายใหม่ขึ้นอย่างรวดเร็วในเกาะสุมาตรา มลายู และโคชินจีน นำมาซึ่งการว่าจ้างคนจากถิ่นอื่นจากบริเวณที่มีคนอยู่อย่างหนาแน่นในชวา จากภาคใต้ของอินเดีย และภาคตะวันออกเฉียงใต้ของจีน

ความต้องการทางเศรษฐกิจของรัฐบาลอาณานิคมตะวันตกรวมกับความยากลำบากในการชักชวนชาวพื้นเมืองในท้องถิ่นนั้น ๆ ให้ละทิ้งอาชีพเดิมมาเป็นกรรมกรรับจ้างแรงงาน ทำให้เกิดการอพยพข้ามทวีปเอเชียครั้งใหญ่ซึ่งไม่ใช่ปรากฏการณ์เฉพาะของเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เจียงใต้เท่านั้น แอฟริกาทางตะวันออกด้านหนึ่ง และเกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก เช่น เกาะนิวกาลีโดเนีย (New Caledonia) และฟิลิปปินส์ด้านหนึ่ง ก็ได้รับชาวเอเชียที่อพยพเข้ามาอยู่เป็นจำนวนไม่น้อยและรวมทั้งหมู่เกาะอินเดียตะวันตกของอังกฤษและฮอลันดาที่อยู่ไกลออกไปด้วย ถึงแม้ว่าในประเทศเอเชียตะวันออกเจียงใต้ส่วนใหญ่พวกต่างชาติที่อพยพเข้ามาอยู่จะมีจำนวนจำกัด แต่ส่วนประกอบประชากรของมลายู บอร์เนียวตะวันตก เกาะบังกา บิลิตัน และรีเอา ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก จำนวนคนจีนเกือบจะเท่ากับชาวพื้นเมืองในศตวรรษที่ยี่สิบ พม่าซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอินเดียของอังกฤษก็มีชาวต่างชาติหลั่งไหลเข้ามาจนมีจำนวนถึง 8% ของประชากรทั้งหมดในกลางทศวรรษที่ 1930

## 2

การเปลี่ยนแปลงทางจำนวนประชากรที่เกิดขึ้นภายใต้การควบคุมทางทหาร การปกครองและการเศรษฐกิจของตะวันตก มีความสำคัญเท่า ๆ กับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคมและการเมืองของเอเชียตะวันออกเจียงใต้ การเปลี่ยนแปลงที่น่าทึ่งก็คือมีชนชั้นปกครองชาวจีนและชาวฮอลันดาใหม่ในเอเชียตะวันออกเจียงใต้ในกลางศตวรรษที่ยี่สิบ การที่มีแต่เพียงพวกฮอลันดาในชวาและมะละกา และพวกสเปนในส่วนใหญ่ของฟิลิปปินส์เท่านั้นเป็นการพยากรณ์ถึงอนาคตของอาณานิคมในภายหลัง

แม้ว่าจะมีอำนาจเหนือในด้านเศรษฐกิจและการเมืองมานับเป็นศตวรรษ ๆ พวกไอบีเรียนและฮอลันดาก็ยังเป็นเพียงกลุ่มคนยุโรปเล็ก ๆ อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมของคนเอเชีย ซึ่งพวกยุโรปเหล่านี้พยายามจะเข้าคุมการปกครองมากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลง จนกระทั่งตอนต้นศตวรรษที่ยี่สิบ การปกครองของสเปนมุ่งอยู่แต่ภายในและรอบ ๆ เมืองมะนิลา โดยได้รับประโยชน์ทางการเศรษฐกิจจากการเดินเรือมากกว่าที่จะแสวงประโยชน์จากผลิตผลทางเกษตรกรรมของฟิลิปปินส์ ในชวานั้นถึงแม้จะมีการหาประโยชน์จากทรัพยากรของท้องถิ่นอย่างเต็มที่แต่เป็นสันตั้งแต่ศตวรรษที่ยี่สิบแปดเป็นต้นมา พวกฮอลันดาก็ยังพึ่งแบบแผนเดิมของชาวท้องถิ่นเพื่อให้ได้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ในทางสังคมในดินแดนอาณานิคมสมัยเก่าทั้งสองแห่งนี้ พวกเมสติโซ (Mestizo) หรือลูกผสม อันมีพวกยูเรเชียนและจีน-อินโดนีเซียนในหมู่เกาะอินเดียตะวันออก ยูเรเชียนและที่สำคัญกว่าคือ จีน-ฟิลิปปินโน ในอาณาจักรของสเปนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญโดยเป็นคนกลางระหว่างชนกลุ่มน้อยชาวตะวันตกและคนพื้นเมือง



แบบฉบับของอาณานิคมใหม่ที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่จะมีชาวตะวันตกในจำนวนมากกว่าเก่า แต่ยังมีชาวตะวันตกที่ผิดแผกไปจากชาวตะวันตกในความหมายทั่วไป คือเป็นพวกที่ได้รับการฝึกฝนให้มาเป็นข้าราชการ อาณานิคม นักวิสาหกิจสมัยใหม่ เป็นบุคลากรระดับบริหารในอุตสาหกรรมบริการ แม้ว่าในตอนต้นสมัยของอาณานิคมชาวตะวันตกที่อยู่โดดเดี่ยวได้ใช้ชีวิตโดยดำเนินตามแบบผู้มีบรรดาศักดิ์ตะวันออก แวดล้อมด้วยบริวารและหญิงชาวพื้นเมืองหรือลูกผสม แต่พวกตะวันตกในสมัยอาณานิคมรุ่นหลังกลับดำเนินชีวิตแบบชนชั้นกลางตะวันตก การอยู่ในเขตของตะวันตกล้วน ๆ ในสภาพที่สามารถพึ่งตนเองได้โดยทั่วไป และแยกตัวออกจากสิ่งแวดล้อมของพวกเอเชียได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ในแผนที่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างใหญ่หลวง ในขณะที่การเมืองในสมัยก่อนอาณานิคมมีศูนย์กลางอยู่ที่นครหลวงที่มีการปกครองโดยกษัตริย์ซึ่งอยู่ห่างไกลทะเล แบบฉบับของเมืองหลวงของสมัยอาณานิคมกลับตั้งอยู่ในเมืองท่าอันร่วนวาย บัตตาเวีย (จาการ์ตา) ได้แทนที่เมืองยกยาหรือจอกจาการ์ตา (Jogjakarta) และเมืองสุราการ์ตา (Surakarta) ก่อนจะถึงสมัยปัจจุบัน มะนิลาได้กลายเป็นศูนย์กลางของชาวยุโรปในศตวรรษที่สิบหก และสิงคโปร์ในตอนต้นศตวรรษที่สิบเก้า เมืองย่างกุ้งได้กลับขึ้นหน้าเมืองมัณฑะเลย์ (Mandalay) เมืองไซ่ง่อน และเมืองไฮฟอง (Haiphong) ขึ้นหน้าเมืองเว้ขององค์จักรพรรดิ และกรุงเทพฯ ซึ่งราชวงศ์จักรีได้เลือกเป็นนครหลวงได้กลายเป็นเมืองท่าที่มีการติดต่อทางทะเล และมีชาวจีนอยู่หนาแน่น

เป็นความจริงที่ว่าศูนย์กลางการค้าริมฝั่งแม่น้ำและริมฝั่งทะเลได้มีอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนสมัยปัจจุบัน แต่ส่วนมากได้ทรุดโทรมลงระหว่างช่วงศตวรรษที่ชาวตะวันตกได้แย่งการควบคุมเส้นทางเดินเรือในทะเลมาจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และคู่แข่งอื่น ๆ และผันกิจการค้าเข้าสู่ช่องทางใหม่ ๆ มากขึ้นทุกที แต่ถึงแม้ในสมัยที่เจริญรุ่งเรืองเมืองท่าของชาวพื้นเมืองมากมายแห่งก็มีฐานะอยู่อย่างอ่อนแอเต็มทีในสภาพที่เป็นรัฐเกษตรกรรม การเสื่อมของเมืองหลวงที่อยู่ลึกเข้าไปภายในประเทศได้บังเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเจริญรุ่งเรืองของเมืองหลวงใหม่ และเมืองศูนย์กลางการค้าอื่น ๆ ซึ่งข้าราชการและนักวิสาหกิจชาวยุโรปได้เป็นชนชั้นสูงสุดของโครงสร้างอำนาจในสังคมอาณานิคม

ชาวเมืองที่ฐานะเป็นรองพวกผู้นำชาวตะวันตกทั้งในทางจำนวน เศรษฐกิจ และสังคม ได้แก่ชาวเอเชียต่างชาติที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศ ส่วนใหญ่ได้แก่ชาวอินเดียในพม่า และจีนในประเทศอื่น ๆ ในศูนย์กลางที่สำคัญ อาทิเช่น ไซ่ง่อนและกรุงเทพฯ เมืองแฝดซึ่งเป็นที่อยู่ของ

คนจีนก็ได้บังเกิดขึ้น คนต่างชาติพวกนี้ไม่ใช่ชาวพื้นเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เองที่ได้รับจ้างเป็นผู้ชำนาญงานหรือกึ่งชำนาญงานในบริษัทของชาวตะวันตก หรือแม้แต่เป็นข้าราชการระดับต้น พวกนี้ยังเป็นนักวิสาหกิจที่ไม่ใช่ชาวตะวันตก และทำงานในด้านบริหารในนครหลวง และเป็นช่างฝีมือ

เป็นความจริงที่ว่าคนต่างด้าวกลุ่มนี้มีอยู่ตั้งแต่สมัยก่อนอาณานิคมหรือสมัยต้นอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นับเป็นศตวรรษที่เมืองท่าส่วนมาก เช่น มะละกา มีพ่อค้านายวานิชต่างชาติรวมทั้งชาวยุโรปด้วยมาเยี่ยมเยียน และในหลาย ๆ เมือง ชาวต่างชาติได้แยกกลุ่มอยู่ตามเชื้อชาติโดยอยู่ภายใต้การปกครองของชนชาติเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อค้าชาวจีนได้อาศัยทุกแห่งที่ชาวยุโรปได้ตั้ง “โรงงาน” และสร้างป้อมขึ้นตั้งแต่เมืองมะนิลา และเมืองปัตตาเวีย และถึงแม้ว่าชาวยุโรปจะได้ฆ่าหมู่ชาวจีนเป็นครั้งคราว ชุมชนทั้งสองก็อยู่ร่วมกันได้ในทางด้านเศรษฐกิจ

ถึงกระนั้นความคล้ายคลึงเหล่านี้เปรียบกับสมัยใหม่ได้บางส่วนเท่านั้น ประการหนึ่งเนื่องจากชาวเอเชียได้อพยพเข้ามาอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น และอีกประการหนึ่งคนจีนและอินเดีย และกลุ่มอื่น ๆ รวมทั้งคนญี่ปุ่นกลุ่มเล็กในฟิลิปปินส์ ได้แพร่ขยายออกไปนอกเขตตัวเมือง โดยเป็นเจ้าของร้านค้า ช่างฝีมือ และนายทุนการค้าในชนบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเราได้กล่าวถึงบทบาทสำคัญของพวกนี้ในตลาดแรงงานมาแล้ว

สิ่งที่สำคัญกว่าการกระจายออกไปในทางภูมิศาสตร์และการประกอบอาชีพก็คือข้อเท็จจริงที่ว่า ในทศวรรษต้น ๆ ของศตวรรษที่ยี่สิบ ชุมชนคนของพวกนี้ได้อยู่เป็นหมู่เหล่าหนาแน่นยิ่งขึ้น และแยกกลุ่มออกจากพวกเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เจ้าของประเทศ เช่นเดียวกับพวกยุโรป คนจีนและอินเดียเริ่มแต่งงานกับคนพื้นเมืองน้อยลง ประกอบกับค่าเดินทางทางเรือราคาถูก ช่วยให้มีการส่งคูครองเข้ามาจากอินเดียและจีนได้สะดวกขึ้น การแบ่งวรรณะใหม่ที่เกิดขึ้นทั้งในทางเชื้อชาติและอาชีพได้ทำให้มีการแบ่งพวกซึ่งได้กลายเป็นลักษณะทางสังคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยอาณานิคม และเมื่อมีการตื่นตัวในทางชาตินิยมในจีน อินเดีย และญี่ปุ่น ก็ยิ่งเป็นการนั้นให้เห็นการแบ่งแยกได้ชัดเจนยิ่งขึ้น การแบ่งพวกตามเชื้อชาติของชาวตะวันตกจึงประสบคู่แข่งในกลุ่มชาวเอเชียกลุ่มน้อย

สิ่งนี้ถือเป็นปรากฏการณ์ใหม่สำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเคยมีการผสมระหว่างเชื้อชาติและการผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมต่างชาติอยู่เป็นนิจ ถึงแม้ชาวจีนซึ่งถือกันว่าเป็นชาติที่ยากที่จะถูกผสมกลมกลืนกับชาติอื่น แต่ก็ได้เข้าผสมอยู่ในชุมชนคนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มา

นับร้อย ๆ ปี โดยเฉพาะในประเทศไทยที่นับถือพุทธศาสนา และในประเทศฟิลิปปินส์ที่นับถือคริสเตียน และแม้แต่ในชาวนับถือศาสนาอิสลาม ถึงจะมีอัตราน้อยก็ตาม นอกเหนือไปจากการผสมกลมกลืน พวกชาวจีนที่ได้อพยพเข้ามาตั้งรกรากและแต่งงานกับชาวพื้นเมืองนับหลายชั่วอายุคนในอาณาบริเวณต่าง ๆ ของภูมิภาคนี้ ได้พัฒนาวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งมีลักษณะเป็นของชาวพื้นเมืองมากกว่าของชาวจีน

การปลีกตัวออกจากกันเป็น “สังคมรวมชนหลายชาติ” (plural society) ในตอนหลังนั้น นอกจากจะเป็นเพราะขนาดของชุมชน การรวมตัวเป็นกลุ่ม และการแบ่งแยกของชนที่ต่างเชื้อชาติกันแล้ว ระบบอาณานิคมยังเป็นตัวการสำคัญประการหนึ่งด้วย เนื่องจากการรวมกลุ่ม การกุมอำนาจ และแม้จะมีเครื่องประกอบภายนอกอีกมาก อำนาจและความรุ่งเรืองได้เปลี่ยนมือจากพวกขุนนาง ซึ่งแต่เดิมได้เป็นตัวโน้มน้าวในการผสมกลมกลืนอย่างสำคัญ พวกชาวจีนและอินเดียที่มาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใหม่ ๆ มักจะเข้าหาศูนย์กลางของอำนาจในประเทศที่ตนเข้าไปพึ่งพิง แต่เนื่องจากชาวตะวันตกไม่ประสงค์การผสมกลมกลืน และยึดถือในการแยกกันตามเชื้อชาติ ในสังคมสมัยใหม่ พวกชนกลุ่มน้อยจึงดำเนินตนตามแบบอย่างเช่นนั้นบ้าง (ในประเทศไทย ซึ่งไม่เคยเป็นอาณานิคมใคร ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเชื่อเชิฐูและให้อภิสัทธแก่ชาวจีนที่ไปตั้งรกรากในประเทศของตน ตกมาในศตวรรษที่ยี่สิบ พวกชาตินิยมไทยก็ได้แสดงตนเป็นปฏิปักษ์กับชาวจีน ทำให้เป็นการขัดขวางการผสมกลมกลืนกันที่ได้มีมาก่อนหน้าหลายทศวรรษ) นอกจากจะไม่มีประโยชน์อะไรที่จะต้องเอาใจชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว ความไพบูลย์ทางเศรษฐกิจและฐานะของตนในอาณานิคมยังขึ้นอยู่กับชนผิวขาว และในทางกลับกันก็ขึ้นอยู่กับชาวต่างชาติ—พวกนี้ที่จะช่วยในการดำเนินการเศรษฐกิจในสมัยใหม่

### 3

นโยบายของอาณานิคมยังคงดูเหมือนว่าจะทำให้ชาวพื้นเมืองเป็นเสมือนคนต่างชาติในดินแดนของตนเอง ในขณะที่ในสมัยก่อนอาณานิคมชาวต่างชาติไม่ว่าจะเป็นชาวยุโรป หรือชาวเอเชียได้รับอนุญาตให้ทำการค้า และมั่งคั่งร่ำรวยขึ้นตามที่บรรดาผู้ปกครองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พอใจ ซึ่งปกติแล้วจะได้ผลกำไรบางส่วนเป็นการตอบแทน แต่ในสมัยอาณานิคมที่มี “สังคมรวมชนหลายชาติ” (plural society) บทบาทนี้กลับเปลี่ยนไป นอกจากนี้ภายใต้แบบแผนเก่าความต้องการ

ทางเศรษฐกิจถือเป็นรองความต้องการทางการเมืองและสังคม แต่ตามการปกครองอาณานิคมแบบใหม่โดยทั่วไป ความต้องการทางเศรษฐกิจอยู่เหนือความต้องการในด้านอื่นทั้งหมด การจัดระเบียบโครงสร้างทางสังคมใหม่โดยให้มีการผสมกลมกลืนกันในทางเชื้อชาติ ซึ่งหากไม่เป็นเช่นนั้นแล้วจะไม่มีกรอบของชนชาติต่าง ๆ เป็นจำนวนมากมาเกิดขึ้นเลย ดังเช่นการอพยพของคนต่างชาติเข้ามาในพม่า และกลายเป็นต้น การพัฒนาระบบเศรษฐกิจให้ก้าวหน้าไม่เพียงแต่จะเป็นประโยชน์ต่อชนต่างชาติมากกว่าชาวพื้นเมืองเท่านั้น แต่ที่ร้ายยิ่งกว่านั้นก็คือการพัฒนาดังกล่าวเกิดขึ้นนอกสังคมชาวพื้นเมืองเป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่จะเป็นแต่เพียงผู้สังเกตการณ์อยู่ภายนอก ในขณะที่ชาวต่างชาติสร้างโลกใหม่ขึ้นรอบตัวซึ่งไม่มีที่ว่างสำหรับชนพื้นเมืองเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นปกครองเดิมยิ่งดูเหินห่างจากระบบการปกครองอาณานิคมแบบใหม่มากขึ้นทุกที

เรื่องนี้เป็นความจริงโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อพวกขุนนางในอาณาจักรที่ได้รับอิทธิพลอินเดียอย่างลึกซึ้ง ซึ่งตามที่เราสังเกตเห็น สถานะของพวกขุนนางขึ้นอยู่กับความพอพระราษุหุทัยของกษัตริย์มากกว่าขึ้นอยู่กับความมั่งคั่งของตนเองไม่ว่าจะเป็นที่ดินหรือทรัพย์สินอื่น วัฒนธรรมและค่านิยมในกลุ่มนี้ทำให้การปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางเทคนิคและเศรษฐกิจเป็นไปได้ยาก ในทางตรงกันข้าม ชนชั้นกลางที่ได้รับอิทธิพลเงินบางพวกในเวียดนามซึ่งเป็นที่เกลียดชังอย่างเห็นได้ชัด และไม่เป็นที่สนิสนิยมของกษัตริย์ และข้าราชการที่นับถือลัทธิขงจื้อนั้นพวกนี้อย่างน้อยที่สุดมีพื้นฐานที่มั่นคงในการเป็นเจ้าของที่ดินซึ่งทำให้ปรับให้เข้ากับแนวทางเศรษฐกิจแบบใหม่ได้

ในโคชินจีน ที่ซึ่งวิศวกรรมธาราศาสตร์ (hydraulic engineering) ของฝรั่งเศสและการลงทุนเปิดช่องทางให้มีการเพาะปลูกข้าว และยางพาราอย่างกว้างขวาง เกิดมีชนชั้นกลางชาวเวียดนามในชนบทขึ้น ซึ่งมีผลประโยชน์ร่วมกับชนชั้นปกครองอาณานิคมผิวขาวในการตัดทวงความมั่งคั่งทางเกษตรกรรมแบบใหม่ ทำนองเดียวกันในฟิลิปปินส์ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจให้ทันสมัยได้เริ่มขึ้นในสมัยการปกครองของสเปน และค่านิยมทางวัฒนธรรมไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงมากนัก พวกเจ้าของที่ดินชาวตะวันตกและชาวพื้นเมือง และพวกลูกครึ่งจีน-ฟิลิปปินส์เป็นส่วนใหญ่จึงเข้ามามีส่วนร่วมในความร่ำรวยในสมัยใหม่นี้ด้วย บทบาทของชาวเอเชียที่เป็นชนต่างชาติในการเศรษฐกิจของเวียดนามและฟิลิปปินส์ เช่นการให้พวกชาวตากูยืมเงินโดยเทียบส่วนแล้วมีน้อยกว่าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนอื่น ๆ

ถ้าเศรษฐกิจการลงทุนในขั้นแรกให้ผลประโยชน์แก่ชาวต่างชาติและแก่ชนชั้นปกครองรุ่นก่อน ชนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นจำนวนมากก็จะถูกดึงเข้ามามีส่วนร่วมในผลประโยชน์นี้ด้วย ในสังคมรวมชนหลายชาติได้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นในหมู่ประชากรพื้นเมือง ซึ่งเราได้กล่าวถึงพวกนี้แล้วในเรื่องการเคลื่อนย้ายของเขตการเพาะปลูกในพม่าตอนล่าง ในโคชิน-จีน และประเทศไทยตอนกลาง การอพยพของพวกชาวนาเป็นจำนวนมาก ซึ่งตามความจริงแล้วไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในเขตปากแม่น้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นผืนแผ่นดินใหญ่เท่านั้น ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าชาวบ้านสามารถมีและได้มีปฏิริยาตอบรับแรงกระตุ้นทางเศรษฐกิจ ผืนแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์แห่งใหม่ และผลประโยชน์ทางการเงินผสมกับการมีกฎหมาย และระเบียบแบบแผนเป็นเครื่องล่อให้ชาวบ้านอพยพไปยังดินแดนใหม่ที่ยังไม่มีใครจับจอง

แต่การปฏิวัติทางประชากรไม่ได้ติดตามด้วยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเทคนิควิทยา แม้ว่าชาวพม่าเปลี่ยนจากการโยกย้ายที่ทำการเพาะปลูกมาเป็นอยู่กับที่ อาณาเขตใหม่นี้ก็ไม่ได้ให้ความรุ่งเรืองแก่พวกผู้ที่รักอิสระชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพียงแต่ช่วยให้มีการขยายตัวทางด้านเทคนิคการเพาะปลูกแบบเก่าเท่านั้น หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางปริมาณมากกว่าคุณภาพ ในขณะที่ชาวนาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีส่วนร่วมในเศรษฐกิจส่งออกแบบใหม่แต่ก็ยังคงมีสภาพเป็นผู้รับผลประโยชน์เพียงเล็กน้อยในยามได้ผลงาม และเป็นเหยื่อของความทุกข์ยากในยามวิกฤต

การเป็นหนี้ของพวกชาวนาเห็นได้ชัดมานานก่อนเกิดเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกขึ้นในปลายทศวรรษที่ 1920 และต้นทศวรรษที่ 1930 แม้การส่งออกจะเพิ่มปริมาณมากขึ้น แต่ราคาก็ตกลงมากกว่าครึ่ง และตลอดสมัยการปกครองแบบอาณานิคมช่วงสุดท้ายก็ไม่สามารถจะพ้นตัวได้ถึงระดับก่อนเศรษฐกิจตกต่ำ มีแต่ในประเทศไทยที่ซึ่งรัฐบาลเป็นอิสระแห่งเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ดำเนินนโยบายทางการเงินอย่างเฉลียวฉลาดสามารถปกป้องชาวนาของตนให้พ้นจากความยากจนได้ ในพม่าของอังกฤษ และเวียดนามของฝรั่งเศส ผู้เป็นเจ้าของที่ดินย่อยสูญเสียที่ดินของตนให้แก่เจ้าของเงินกู้ได้แก่พวกเซตยาร์ชาวอินเดียในพม่าและชาวจีน และชาวเวียดนามในเวียดนาม ชาวนาได้กลายเป็นผู้เช่าที่ดินหรือผู้ทำการเพาะปลูกโดยไม่มีที่ดินของตนเอง และขึ้นอยู่กับความเมตตาของนายทุนเงินกู้ชาวต่างประเทศและเจ้าของโรงสี สถานการณ์เช่นนี้ยังชัดเจนในแถบพม่าตอนล่าง ที่ดินสำหรับทำการเพาะปลูกในบริเวณปากแม่น้ำกว่าครึ่งอยู่ในมือของผู้ที่ไม่ใช่เกษตรกรหลังทศวรรษที่ 1930 ตอนต้น และพวกที่อพยพออกจากหมู่บ้านต้องทุกข์

ทรมานจากทั้งการถูกกีดกันออกจากสังคมและทางจิตวิทยา สภาพการณ์เช่นนี้ไม่ร้ายแรงนักใน โคชินจีน และในประเทศไทยซึ่งชาวนาไม่ได้อพยพหมู่ แต่ถึงกระนั้นก็ตาม สภาพการณ์ก็ยังไม่ เป็นที่น่าพึงพอใจเพราะชาวนาต้องตกเป็นลูกหนี้ และเกิดมีการให้เช่าที่นาอย่างกว้างขวาง

ในหมู่เกาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่ได้เป็นผลมาจากการขยาย ตัวในพื้นที่ที่ใช้ปลูกข้าวมากเท่ากับการขยายตัวทางการเพาะปลูกพืชผลที่ส่งเป็นสินค้าออกอื่น ๆ บางครั้งมาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และชาวตองซังข้าวที่มีราคาสูงเป็นครั้งคราวมาจากประเทศต่าง ๆ ใน คาบสมุทรวนในชาวตะวันออก และชาวตอนกลางนับตั้งแต่ศตวรรษที่สิบแปดมาที่มีการนำอ้อยเข้าไป ช่วยเศรษฐกิจในการปลูกข้าวของหมู่บ้าน การผลิตน้ำตาลที่เพิ่มขึ้นอย่างมากควบคู่ไปกับการเพิ่ม ผลเมืองอย่างรวดเร็ว เกิดรูปแบบทางนิเวศวิทยาโดยเฉพาะขึ้น ซึ่งนักการศึกษาอเมริกันให้ชื่อ ว่า “การพัวพันทางเกษตร” (agricultural involution) ไม่เหมือนกับพวกผู้อพยพในพื้นที่ดิน ใหญ่ชาวนาชาวยังคงตั้งรกรากอยู่ในหมู่บ้านของตน ซึ่งบางคนอาจจะใช้คำว่า “ถูกกักขัง” อยู่ก็ได้ ได้มีการทำนาเพื่อยังชีพและปลูกพืชผลเพื่อเงิน ในขณะที่ชาวนาสวนน้อยสามารถสะสมเงินทุน และเป็นเจ้าของที่ดินจำนวนมากขึ้น ชาวนาสวนใหญ่ต้องดำเนินชีวิตอยู่บนที่ดินที่เล็กลง ๆ ทุก ขณะ และร่วมเผชิญความยากจนขั้นแค้นกับญาติพี่น้องที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น การที่มีผลเมืองล้น ทำให้เกิดความตึงเครียดอย่างรุนแรงต่อความจงรักภักดีและสถาบันอันมีมาแต่โบราณ

น้ำตาลเป็นตัวเปลี่ยนแปลงในส่วนต่าง ๆ ของเกาะลูซอนในฟิลิปปินส์เช่นกัน ผู้เช่าที่ดิน ชาวฟิลิปปินส์ในเกาะลูซอนกลางและพวกชาวเกาะวิซายา (Visayas) ได้ค่อยๆ สูญเสียความมั่นคง และเสียการคุ้มครองจากการปกครองแบบศักดินาโบราณ เพราะพวกเจ้าของที่ดินได้กลายเป็นพวก พ่อค่านายทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมน้ำตาล หรือ “centrals” ได้ว่าจ้าง คนงาน ดังนั้นจึงหลุดพ้นจากข้อผูกพันแบบพ่อค้าลูกซึ่งสืบทอดมาเป็นเวลานาน ชาวนาและชาว ประมงมลายูเท่านั้นที่เล็ดลอดจากการตกเป็นเหยื่อของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เพราะมี แรงงานของพวกอินเดียและชาวจีนจำนวนมากในสวนยางพาราและเหมืองดีบุก โดยเฉพาะทางฝั่ง ตะวันออกของมลายูการปรับปรุงทางเศรษฐกิจให้ทันสมัยมีผลน้อยมากต่อคนพื้นเมืองส่วนใหญ่

ที่ได้ก็ตามที่เกิติดีที่ทำการเพาะปลูกเป็นล่ำเป็นสันเกิดขึ้นในส่วนอื่น ๆ ของแถบนั้น ๆ ก็จะมี ความต้องการคนงานทำการเพาะปลูกซึ่งเป็นชนชั้นกรรมาชีพชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งถูก ตัดขาดจากบ้านเกิดของตน ในบางกรณีพวกชนชั้นกรรมาชีพนี้ได้ละทิ้งถิ่นตนและมาใช้ชีวิตอยู่ใน สภาพสังคมและเศรษฐกิจที่ไม่มั่นคง เกิติดีชนชั้นกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่อยู่ใน

เขตเมืองต่าง ๆ ขึ้นในศตวรรษที่ยี่สิบ ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปมาก กรรมกรเหล่านี้มารวมกลุ่มกันอยู่แถวย่านทางรถไฟและท่าเรืออยู่ตามบริษัทธุรกิจของชาวตะวันตกและอยู่ตามบ่อน้ำมันในพม่าและในอินโดนีเซีย เหมือนดึกของอินโดนีเซีย และเหมือนถ่านหินของตั้งเกีย กรรมกรชาวพื้นเมืองเป็นคู่แข่งที่สำคัญของชาวอินเดียและชาวจีน

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้ประโยชน์เป็นครั้งคราวแก่ประชากรชาวพื้นเมืองในส่วนต่าง ๆ ได้ชี้ให้เห็นแล้วเมื่อก้าวถึงพวกผู้ดีชั้นกลางชาวเวียดนามใต้และชนชั้นเจ้าของที่ดินชาวฟิลิปปินส์ ซึ่งโดยปกติรู้จักกันในนามของ "caciques" ไม่ใช่แต่ว่าความร่ำรวยของพวกเหล่านี้จะควบคู่ไปกับความยากจนของผู้เช่าที่นาและคนงานในนาเท่านั้น แต่ยังให้ผลทางการพัฒนาทางเศรษฐกิจน้อยมาก บรรดานายทุนรุ่นใหม่เหล่านี้ถ้าไม่คงดำเนินชีวิตอยู่ในคฤหาสน์อันโอ้อ่าเช่นที่เคยกระทำมาแต่เดิมก็จะไปทำเด่นอยู่ในเมืองใหญ่ ๆ ไม่ว่าจะเป็เมืองหลวงของอาณานิคมหรือในต่างประเทศ สิ่งที่เพิ่มขึ้นดูจะเป็นอำนาจต่อรองทางการเมืองของชนชั้นนี้เองเสียมากกว่าการลงทุนทางอุตสาหกรรมในระดับทดลองซึ่งจะยังประโยชน์ให้ประเทศชาติได้

อย่างไรก็ตาม กลุ่มชนชั้นนำเหล่านี้ไม่ได้เป็นชาวพื้นเมืองกลุ่มเดียวที่ได้ประโยชน์ในยุคประวัติศาสตร์สังคมและเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยุคใหม่ ถ้าถือผู้บุกเบิกชาวพม่าซึ่งเข้าไปหักล้างถางพงและตั้งรกรากอยู่ในบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเป็นปฏิริยาตอบสนอง "ความต้องการเงิน" (profit motive) แล้ว พวกนี้ไม่ใช่เป็นเพียงกลุ่มเดียวที่มีปฏิริยาตอบโต้แรงกระตุ้นทางเศรษฐกิจ ความริเริ่มและการปรับตัว ในทำนองเดียวกันนี้ได้แสดงออกในหมู่ชาวนาในหลาย ๆ แห่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้ซึ่งหันไปทำการผลิตยางในที่ดินขนาดเล็ก และยังมีพวกอื่น ๆ อีกโดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกที่อยู่นอกวงการปลูกข้าวเป็นหลักแหล่ง พวกนี้จะเปลี่ยนไปทำการเพาะปลูกพืชผลเพื่อการค้า เช่น กาแฟ และหม้อมะพร้าวตากแห้ง และเปลี่ยนไปทำการค้าขาย หรือหาบเร่ และแม้แต่ทำงานในโรงงาน ในระหว่างสองทศวรรษแรกของศตวรรษที่ยี่สิบ จึงได้เกิดมีพวกชนชั้นกลางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จำนวนน้อยขึ้น ทั้ง ๆ ที่อยู่ในชนบทและตามเมืองเล็ก ๆ อย่งไรก็ตาม ในขณะที่ชาวนาผู้อพยพได้ไปทำการค้า และชนชั้นกลางรุ่นใหม่ได้มีส่วนร่วมกันในวงการค้าของระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ แต่ทั้งสองกลุ่มก็ไม่ได้เข้าใจในกลไกที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจดำเนินไปแต่อย่างไร

ตราบเท่าที่ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจยังคงมีอยู่ กลุ่มพ่อค้าชาวพื้นเมืองสามารถพุงตัวเองอยู่ได้ หรืออาจจะทำได้ดีกว่านั้นเสียอีก แต่วิกฤตการณ์ทางการเงินในต้นทศวรรษที่ 1930 ซึ่ง

เป็นความวิบัติที่ไม่เคยมีมาก่อน ทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจใหม่ของย่านนั้นชะงักงัน ซึ่งทำให้พ่อค้าชาวพื้นเมืองเหล่านี้ไม่มีทางฟื้นตัว ในโอกาสนั้นเองพวกพ่อค้าเหล่านี้จึงพ่ายแพ้แก่คู่แข่งที่เป็นชาวต่างประเทศที่มีอยู่มากมายในสังคมรวมชนหลายชาติ (plural society) ความตกดต่ำทางเศรษฐกิจนั้นนำความวิบัติมาสู่วงการเพาะปลูกเพื่อเศรษฐกิจการส่งสินค้าออก การลดต่ำของรายได้ที่เป็นตัวเงินอย่างกะทันหัน รวมทั้งการที่กรรมกรว่างงานเป็นจำนวนมากก่อให้เกิดความยากลำบากและทำให้มาตรฐานการครองชีพในชนบทตกต่ำลงโดยทั่วไป แม้ว่าจะวัดยากกว่าผลของวิกฤตการณ์ข้าวจืดตามที แม้ว่าการทั้งหมดจะตกอยู่ที่ประชาชนชาวพื้นเมืองในขณะที่ชาวต่างประเทศร่ำรวยขึ้นมาจากการใช้จ่ายของชาวพื้นเมือง จะสังเกตเห็นว่าการตัดค่าแรงอย่างฉับพลัน หรือการไล่ออกจากโรงงานจะกระทบกระเทือนต่อคนงานในชาวจีนและอินเดียนับหมื่น ๆ คน ซึ่งไม่สามารถแม้แต่จะย้อนกลับไปหมู่บ้านเดิม หรือหาญาติพี่น้องของตนได้ มีทางเดียวคือต้องอพยพกลับบ้านเกิดเมืองนอนของตนเท่านั้น

สิ่งที่ทำให้เหตุการณ์เลวลงไปกว่าที่ควรเป็น คือรัฐบาลแห่งนครหลวงได้ผลักระหนักอันเนื่องมาจากเศรษฐกิจตกต่ำไปให้แก่ประเทศอาณานิคมโดยสิ้นเชิง ดังนั้นความก้าวหน้าในการจัดระบบเศรษฐกิจให้ทันสมัยซึ่งทำได้สำเร็จก่อน ค.ศ. 1930 และได้ดำเนินไปอย่างช้า ๆ จึงหยุดชะงักลง มาตรการป้องกันเพื่อแก้ไขสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ เช่น ข้อตกลงระหว่างชาติที่จำกัดผลผลิตและกำหนดราคาขั้นต่ำ กลับให้ประโยชน์แก่บริษัทห้างร้านใหญ่ ๆ ของชาวยุโรปมากกว่าจะให้ประโยชน์แก่เกษตรกรชาวเอเชียที่มีที่ดินขนาดเล็กหรือขนาดกลาง นอกจากนี้ในกรณีที่พ่อค้าชาวพื้นเมืองได้เข้าเป็นสมาชิกของโครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจตะวันตกเท่านั้นที่จะได้เข้าไปมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ เช่น เจ้าของที่ดินชาวเวียดนามใต้ได้เงินกู้จากรัฐบาลอย่างมากมายควบคู่ไปกับชาวฝรั่งเศส ในขณะที่ผู้ส่งน้ำตาลเป็นสินค้าออกของฟิลิปปินส์ได้รับผลกำไรจากการสนับสนุนในด้านราคาของสหรัฐ ประเทศไทยซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศเป็นที่ปรึกษาสามารถหลบหลีกความวิบัติทางการเงินโดยการลดค่าของเงินอย่างถูกกาลละ และโดยใช้นโยบายการคลังที่เหมาะสมจึงสามารถช่วยชาวนาไทยให้พ้นจากสภาพล้มละลายทางเศรษฐกิจ

สรุปดูเหมือนว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจโดยมีฝ่ายตะวันตกเป็นโล่บังหน้าในช่วงระยะ 50 ปีได้ให้ประโยชน์แก่ชาวนาพื้นเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แต่เพียงเล็กน้อย แต่ถ้าจะพิจารณากันให้มากไปกว่านี้ ข้อตัดสินนี้ก็ไม่ได้รุนแรงอะไรเลย ถ้าการปกครองระบบอาณานิคมในขั้นต้นได้ให้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ "เมืองแม่" มากกว่าที่จะมาช่วยพัฒนาทางเศรษฐกิจ



ให้แก่ประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว ไม่ต้องสงสัยเลยว่าในถิ่นที่มีความเจริญสมัยใหม่เป็นผลมาจากการกระทำของชาวตะวันตกเกือบทั้งหมด แต่เมื่อมองเทียบดูแล้ว ปรากฏว่าความวิปริตทางสังคมและเศรษฐกิจจะเลวร้ายกว่าการพัฒนา อย่างไรก็ตามจะต้องระลึกไว้เสมอว่า ความวิปริตทางสังคมเกิดขึ้นพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะโดยใครก็ตาม ในขณะที่การเสียเปรียบทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพราะการเพิ่มจำนวนประชากร ซึ่งบั่นทอนดอกผลทางเศรษฐกิจที่กำลังพัฒนา แม้แต่รัฐบาลที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมอย่างจริงใจที่สุด ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลต่างชาติหรือพื้นเมือง ก็ไม่มีทางหลีกเลี่ยงจากวัฏจักรอันชั่วร้ายนี้ได้ (vicious circle)

การกล่าวโจมตีผลทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดจากระบบการปกครองอาณานิคมของพวกตะวันตกยิ่งฟุ้งขาดน้ำหนักมากขึ้น หากจะกล่าวว่าสังคมต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะปรับปรุงให้ทันสมัยได้อย่างรวดเร็วขึ้นถ้าปล่อยให้พวกเขาปกครองตัวเอง การเปลี่ยนจากระบบสังคมกสิกรรมเป็นระบบสังคมสมัยใหม่ เป็นไปไม่ใคร่จะราบรื่นนัก โดยดูได้จากตัวอย่างของชาวตะวันตกเอง การปกครองแบบโบราณ (Anciens régimes) ตามที่พบในประวัติศาสตร์ มีการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ อย่างรุนแรง และได้ผลในบางครั้ง ตัวอย่างเช่นในแหลมออบิเรียนและในจีน เป็นต้น ขนบธรรมเนียมประเพณีทางสังคมและทางวัฒนธรรมในสังคมชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่ได้รับอิทธิพลอินเดียซึ่งให้เห็นถึงแนวโน้มที่ค่อนข้างน้อยนิดในการที่จะคิดค้นระบบเศรษฐกิจด้วยตนเอง ข้อสงสัยที่ว่าสังคมขุนนางจะเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามแบบตะวันตกหากมีโอกาหรือไม่นั้นไม่สามารถคาดเดาได้ ในประเทศไทยซึ่งไม่ได้ถูกรบครองโดยพวกตะวันตก โอกาสจึงเปิดกว้างอยู่ ปรากฏว่าการปกครองและการทหารได้รับความสำคัญมากกว่าการเศรษฐกิจและการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย การเศรษฐกิจตามความเป็นจริงตกอยู่ในมือชาวต่างชาติส่วนใหญ่ ได้แก่คนจีนเสียด้วยซ้ำไป

เรื่องที่น่าสังเกตอีกเรื่องหนึ่งก็คือการมีชนชั้นกลางที่มีเงินทุนแต่มีเพียงจำนวนน้อยภายใต้ระบบนายทุนต่างชาติในศตวรรษที่ยี่สิบ ถึงแม้จะไม่ประสบกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ แต่ชนชั้นกลางเหล่านี้ก็ไม่มีพลังและความสามารถพอที่จะเปลี่ยนระบบสังคมพื้นเมืองได้ เนื่องจากพวกนี้มีจำนวนเล็กน้อย และยังมีชนกลุ่มอื่นๆ ที่เด่นกว่าชนชั้นกลาง ซึ่งประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาและการปกครองมากกว่าทางด้านเศรษฐกิจในยุคอาณานิคมนี้ จะเห็นได้ว่ากลุ่มชนเหล่านี้แม้จะเป็นพวกหัวสมัยใหม่ก็ตามกลับเคร่งต่อแบบแผนประเพณีโบราณมากกว่าพวกชนชั้นกลางดังกล่าว ผู้ซึ่งมีลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจต่างไปจากชนบทรณนิยมและทัศนคติเดิมของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

## 4

ผลที่ทับทิวขึ้นอย่างช้า ๆ ซึ่งเกิดจากการแทรกซึมของตะวันตกต่อประชากรและสังคมด้านอื่น ๆ ของชีวิตชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นต่างกับผลทางการเมืองที่สามารถเห็นได้ชัด ในบทต้น ๆ ได้บันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของการเข้ามามีอำนาจและการรวบรวมอำนาจของระบบการปกครองอาณานิคมของตะวันตก และประวัติของการเปลี่ยนแปลงทางการปกครองซึ่งดำเนินไปจนประสบความสำเร็จโดยวิธีการปกครองอาณานิคมแบบต่าง ๆ อันดับต่อไปเราจะประเมินความสำคัญของอิทธิพลดังกล่าวต่อโครงสร้างทางการเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างย่อ ๆ

ก่อนที่จะกลับมาสู่ปัจจัยภายในต่าง ๆ เหล่านี้ เราต้องเข้าใจว่าระบบอาณานิคมตะวันตกได้นำเอาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้าร่วมอยู่ในระบบโลกใหม่ของมหาอำนาจแอตแลนติก มหาอำนาจเหล่านี้แตกแยกกันเอง ดังเช่นกรณีพิพาทยึดเยื่อเกี่ยวกับดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กระนั้นมหาอำนาจเหล่านี้ใช้ระบบเศรษฐกิจเดียวกันหมดภายในสังคมโลก แบบแผนแอตแลนติกนี้เข้ามาแทนที่ระบบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เดิมซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่จักรวรรดิจีน ในทางกฎหมายนั้นนับเป็นเวลาหลายศตวรรษที่ประเทศจีนได้ครองอำนาจยิ่งใหญ่ในนานยาง(Nanyang) (ในย่านทะเลใต้ทั้งหมด) ไม่ใช่เป็นเหตุบังเอิญเลยที่ตะวันตกเข้าครองความยิ่งใหญ่ในเวลาเดียวกันกับที่จีนเสื่อมลงและการที่จีนหมดอำนาจสูงสุดลงอย่างรวดเร็วเป็นเพราะญี่ปุ่นเข้ามามีอำนาจในย่านนี้

สิ่งที่มีความสำคัญเท่า ๆ กันก็คือ ความสัมพันธ์ของอาณาจักรกลาง(The Middle Kingdom) กับ "ประเทศราช" (vassals) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ยกเว้นเวียดนามซึ่งเป็นอาณานิคมและได้รับอิทธิพลจีน) แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดในเรื่องการทหารและการปกครอง ซึ่งชาวมิวชาวที่มาปกครองได้ปลุกฝั่งไว้ในอาณาจักรอาณานิคมสมัยใหม่ ไม่เหมือนกับพวกตะวันตก จีนพอใจที่ได้รับความเคารพและสินค้าที่ต้องการโดยผ่านทางสถานทูตและทูตการค้า มีอยู่น้อยครั้งเหลือเกินที่จีนจะแทรกแซงทางทหาร ซึ่งกล่าวแล้วก็ประสบความสำเร็จล้มเหลวด้วยซ้ำไป จีนพอใจที่จะเป็นผู้ตัดสินข้อพิพาททางการเมืองในหมู่ราชวงศ์ และระหว่างรัฐที่มีเจ้าปกครองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเปลี่ยนแปลงจากประเทศราชแบบเอเชียเป็นอธิปไตยแบบตะวันตกยิ่งทำให้แตกต่างจากเก่าไปอีก เพราะระบบอำนาจของจีนเป็นเสมือนแบบอย่างของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเจ้าผู้ครองที่เข้มแข็งและที่อ่อนแอ ตัวอย่างเช่นฐานะของประเทศไทย ซึ่งตรงข้ามกับรัฐมลายูเหนือและกัมพูชา

การได้มาซึ่งสิทธิครอบครองอาณานิคมในศตวรรษที่สิบเก้าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยปราศจากการวางแผนล่วงหน้า ดังจะเห็นได้จากในหลายกรณีที่ได้รับอิทธิพลจากชนเชิงการทูตของชาวยุโรป

เท่าๆกับจากสภาพท้องถิ่นในแถบนั้นเอง โดยแท้จริงแล้วการเข้าไปพัวพันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และการได้เมืองขึ้นต่าง ๆ ในเวลาต่อมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในผืนแผ่นดินใหญ่ ไม่ใช่จุดประสงค์หรือเป้าหมายของชาวยุโรป แต่เป็นเพียงช่องทางให้ได้เข้าติดต่อกับจีนได้ใกล้ชิดยิ่งขึ้นเท่านั้น แม้ว่าประเทศอาณานิคมจะได้มาโดยบังเอิญ และอาณาเขตจะถูกกำหนดโดยพลการก็ตาม เมื่อรวบรวมกันได้มั่นคงแล้วก็มิสภาพเป็นอาณานิคมโดยถาวร การแบ่งทางการเมืองที่มีมาแต่โบราณหรือการพิจารณาจากเชื้อชาติไม่ได้มีบทบาทในการกำหนดเส้นปันเขตของอาณาจักรอาณานิคมใหม่เลย การรวมหมู่เข้าในจักรวรรดิอินเดียของอังกฤษเป็นการแยกออกจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่นเดียวกับ การแบ่งแยกมลายูในระหว่างฮอลันดากับอังกฤษ อีกตัวอย่างหนึ่งคือประเทศลาวซึ่งฝรั่งเศสได้สร้างเป็นประเทศขึ้นมาซึ่งแต่ก่อนไม่ได้เป็นรัฐที่รวมตัวกันโดยมีกษัตริย์ปกครองแต่อย่างไร

สิ่งที่สำคัญที่สุดอีกเรื่องหนึ่งของการทำแผนที่ทางการเมืองใหม่ก็คือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในด้านความสงบและในด้านอื่นต้องมัวหมองไป กลับมีความสัมพันธ์อื่นเข้ามาแทนที่ คือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอาณานิคมกับประเทศเมืองแม่ที่อยู่ห่างไกลในระบบแอดแลนติก ประเทศอาณานิคมแต่ละประเทศต้องพึ่งประเทศที่เป็นศูนย์กลางของฝ่ายตะวันตก ได้แก่ลอนดอน ปารีส กรุงเฮก และวอชิงตัน ดังนั้นแม้ว่าการแบ่งก่อนสมัยอาณานิคมในแถบนี้จะถูกระงับไปชั่วคราวก็ได้เกิดมิสาเหตุใหม่ของการแบ่งแยกขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

อีกประการหนึ่ง ภายในประเทศอาณานิคมแต่ละแห่งได้มีการเน้นถึงการสร้างระเบียบแบบแผนในด้านการปกครองและการขยายดินแดนด้วยการรวมรัฐเล็ก ๆ เข้าด้วยกันเป็นประเทศใหญ่ ฟิลิปปินส์เป็นตัวอย่างแรกของการรวมของตะวันตกแบบที่ว่านี้ ต่อมา มีการรวมหมู่เกาะอินเดียตะวันออกเฉียงเหนือของเนเธอร์แลนด์ทีละน้อย และต่อมาก็มีการก่อตั้งมลายูของอังกฤษอย่างไม่สมบูรณ์นัก (เป็นรัฐที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายในสมัยอาณานิคม) และมีการรวมอินโดจีนของฝรั่งเศสด้วย

ไม่ใช่เรื่องขนาดของประเทศอย่างเดียว แต่ยังมีสาเหตุอื่น ๆ ที่ทำให้รัฐอาณานิคม (state) แตกต่างไปจากรัฐอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โบราณ ดังปรากฏแล้วประเทศอาณานิคมเหล่านี้เคยเป็นอาณาจักรที่มีกษัตริย์ปกครองซึ่งราษฎรมีความจงรักภักดีต่อราชวงศ์มากกว่าที่จะนึกถึงเขตแดนของประเทศ ถ้ามีความรู้เรื่องในราชสำนักแล้ว ประสิทธิภาพในการปกครองประเทศก็ด้อยลง โดยปกติแล้วประเทศอาณานิคมเหล่านี้มีดินแดนจำกัด ถ้าไม่เสียดินแดนไปทั้งหมด ก็จะมีการขยายดินแดนหรือเสียดินแดนไปบ้างชั่วคราวชั่วคราว แม้ว่าจะเป็นที่ยอมรับว่ารัฐแต่เดิมมี

อำนาจยิ่งใหญ่ แต่ก็มี การต่อสู้เพื่ออำนาจทางการเมืองภายในอย่างรุนแรงเช่นเดียวกับมีการขัดแย้งกัน ในระหว่างรัฐ และภายในราชวงศ์ ในทางตรงกันข้ามรัฐอาณานิคมมีอำนาจทางการเมืองที่ ไม่เคยมีมาก่อน และไม่มีกลุ่มใดกล้าท้าทายได้ หน้าที่เบื้องต้นของรัฐก็คือใช้อำนาจในฐานะเป็นองค์กรที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครองคุ้มครอง ซึ่งเป็นหน้าที่สูงสุดในสังคมแบบรวมชนชาติต่างๆของอาณานิคม การมีอำนาจเช่นนั้นทำให้ประชาชนหมดสิทธิอันแท้จริงทางการเมือง (ชุมชนชาวเอเชียที่เป็นต่างชาติ เช่น ชาวจีน และอินเดีย โดยปกติยังคงมีอิสระในกิจการภายในของตนไม่มากนักน้อย เจ้าหน้าที่ของอาณานิคมให้คำปรึกษาบ้าง แต่พวกนี้จะไม่รวมเข้าไปอยู่ใต้การปกครองของอาณานิคม)

แม้ว่าตอนปลายศตวรรษที่สิบเก้า ได้มีรัฐอาณานิคมแบบใหม่เกิดขึ้นมาซึ่งมีลักษณะพิเศษต่างๆเป็นแบบของตนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ก็กระทบไปถึงสังคมพื้นเมืองอย่างไม่สม่ำเสมอ การแตกต่างเหล่านี้เนื่องมาจากสาเหตุภายในและนโยบายของอาณานิคมที่แตกต่างกัน ดังนั้นผลที่เกิดขึ้นก็คือเกิดการแตกแยกระหว่างพวกเก่าและพวกใหม่ ระหว่างแผนการปกครองแบบเดิม และการปกครองแบบใหม่ที่ข้าราชการประจำมีอำนาจ ซึ่งความแตกต่างนั้นย่อมแตกต่างกันไปด้วยในที่ได้ก็ตามที่ผู้ปกครองอาณานิคมยกเลิกการปกครองของคนพื้นเมืองหรืออย่างน้อยก็เข้ามาปกครองแทนชาวพื้นเมืองนั้นจะมีอำนาจเกือบสมบูรณ์ และเป็นสิ่งที่สังเกตได้ว่า ในที่นั้นชาวตะวันตกจะยินยอมให้รูปแบบเก่าคงอยู่

แม้จะอยู่ในรูปแบบการปกครองที่แบ่งเป็นสองฝั่งสองฝ่าย ซึ่งโดยปกติเรียกว่า “ทางตรง” และ “ทางอ้อม” นั้นก็ตาม แต่ก็มี การแบ่งการปกครองออกไปอย่างละเอียดหลายแบบ และเพราะเช่นนั้นรูปแบบการปกครองจึงไม่ยุ่งคั่งที่ จริงอยู่หากมองในแง่การเมืองแล้ว ความแตกต่างระหว่างแบบการปกครองอาณานิคมหลายๆแบบดังกล่าวมีผลน้อยมาก อำนาจอธิปไตยตกอยู่กับมหาอำนาจตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นการปกครองโดยตรงหรือรัฐในอารักขาก็ตาม แต่รูปแบบการปกครองอาณานิคม 2 แบบนี้โดยทางสังคมและโดยทางจิตวิทยามีส่วนช่วยให้เกิดพลังและปัจจัยต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์

ข้อแตกต่างระหว่างการปกครองทางตรงและทางอ้อมนั้นไม่ได้มีความสำคัญในฟิลิปปินส์เลย แม้จะปฏิเสธไม่ได้เลยว่าการปกครองทั้งของสเปน และของอเมริกาในระยะแรกกระทบฟิลิปปินส์โดยตรง แต่กระนั้นช่องว่างระหว่างโครงสร้างของตะวันตกกับประชากรเอเชีย (หรืออย่างน้อยที่สุดชนชั้นนำในพวกประชากรนั้น) ในประเทศฟิลิปปินส์มีน้อยกว่าประเทศใดในย่านนั้น การปกครองของสเปนนับร้อย ๆ ปีไม่เพียงแต่ทำให้ชีวิตการเมืองสมัยก่อนอาณานิคมซึ่งมีอยู่เพียงเล็ก

น้อยถูกกลืนหายไปเท่านั้น แต่ในหมู่ชนชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหลายชาวฟิลิปปินส์ (และพวกลูกครึ่งฟิลิปปินส์) ได้ถูกดุดกลืนโดยวัฒนธรรมตะวันตกมากที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวเมืองต่าง ๆ ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองไม่ได้เกิดขึ้น เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่าชาวพื้นเมืองยกเว้นพวกมุสลิมโมโร (Moros) ทางใต้และพวกชาวเขาที่อยู่แยกตัวโดดเดี่ยวออกไปได้เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ มูลเหตุเหล่านี้มีผลต่อปฏิบัติการของชาวฟิลิปปินส์ที่มีต่อระบบการปกครองอาณานิคมของอเมริกาและสเปน

ในอาณาจักรอาณานิคมอื่น ๆ ความแตกต่างระหว่างการปกครองทางตรงและทางอ้อมผสมกับมูลเหตุภายในต่าง ๆ กันเป็นผลให้เกิดรูปแบบทางการเมืองแบบต่าง ๆ การปกครองทางอ้อมซึ่งรักษาสถานะเดิมของชาวพื้นเมืองนั้นเป็นเสมือนเกราะที่บ่งกันผลกระทบของอารยธรรมทันสมัยของตะวันตก (เหตุผลเช่นเดียวกันนี้ได้ถูกใช้โดยชาวยุโรปที่ต้องการให้มีการปกครองโดยทางอ้อมแทนที่จะอ้างความจริงที่เห็นอย่างชัดแจ้งว่าการปกครองทางอ้อมนั้นสะดวกกว่าและหมดเปลืองน้อยกว่าการปกครองทางตรง) อย่างไรก็ตามยุโรปจะใช้การปกครองทางอ้อมก็ต่อเมื่อดินแดนนั้นมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจน้อยมาก กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการปกครองแบบอ้อมจะถูกจำกัดไว้ในดินแดนซึ่งมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์หรือด้านศักดิ์ศรีสำหรับมหาอำนาจยุโรปเท่านั้น จึงถูกใช้เป็นดินแดนสำหรับการแบ่งเขตอิทธิพลของแต่ละมหาอำนาจ

รัฐในอารักขาของฝรั่งเศส คือลาวและกัมพูชา รัฐมลายูของอังกฤษและทางรัฐที่มีเจ้าครองของอินโดนีเซียในหมู่เกาะส่วนน้อยที่อยู่ไกลจากชวาออกไปซึ่งขึ้นอยู่กับกษัตริย์ฮอลันดาทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นตัวอย่างที่เห็นชัดที่สุดในตังกีเย และในอันนัมบางส่วน (เวียดนามกลาง) รวมทั้งดินแดนที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจคือหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกเฉียงของเนเธอร์แลนด์ การปกครองทางอ้อมค่อย ๆ เสื่อมลงเหลือแต่รูป แต่ความจริงมหาอำนาจตะวันตกดำเนินการควบคุมทางการเมืองอย่างเข้มงวด ข้อเท็จจริงนี้ยังเห็นได้จากสหพันธรัฐมลายูซึ่งโครงสร้างของสหพันธ์เองยุโรปเป็นผู้ริเริ่มโดยให้มีเจ้าหน้าที่อังกฤษที่มีอำนาจเหนือดำรงตำแหน่งบริหารระดับสูง กระนั้นในรัฐที่ถูกครอบด้วยโครงสร้างพื้นฐานของต่างชาตินั้น สภาพบ้านเมืองดูจะเป็นบึกแผ่นมากกว่าประเทศอื่น ๆ ที่อยู่ภายใต้การปกครองแบบทางอ้อมแต่ในนาม เพราะว่าการปรับปรุงเศรษฐกิจให้ทันสมัยดูจะเกี่ยวข้อเฉพาะกลุ่มชาวจีนและชาวอินเดียน ในขณะที่ชุมชนมลายูเองเกือบจะไม่ถูกแตะต้องเลย

จากตัวอย่างต่าง ๆ จะเห็นว่าการปกครองทางอ้อมนั้นไปไกลเกินกว่าจะเป็นการอนุรักษ์สถานะเดิมเท่านั้น การปกป้องคุ้มครองของตะวันตกแม้จะหมายถึงการสูญเสียอำนาจอิสระทางการเมืองและการเมืองของผู้ปกครองชาวพื้นเมือง แต่การปกป้องนี้ให้ความมั่นคงทั้งภายในและภายนอกมาตลอด เนื่องจากภาวะความรับผิดชอบในฐานะองค์อธิปัตย์ถูกตัดทิ้งไป ผู้นำพื้นเมือง “ที่ได้รับการคุ้มครอง” (protected) จึงหมกมุ่นได้เต็มที่ในเรื่องที่ตนเองสนใจเป็นพิเศษอยู่ตลอดเวลา ได้แก่เรื่องเกี่ยวกับราชวงศ์ หรือไม่ก็เกี่ยวกับการเพิ่มอำนาจบารมีของราชวงศ์ ตัวอย่างเช่นในรัฐที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย เช่นกัมพูชา แม้จะได้รับความคุ้มครองจากฝรั่งเศสไม่มากนัก ก็ยังอำนวยความสะดวกให้ระบบการปกครองโดยเทวราชของเขมรแบบเก่าเข้มแข็งและรุ่งเรืองยิ่งขึ้น แต่ในรัฐมลายูหลายรัฐ และอาณาจักรอินโดนีเซียเล็กๆ บางแห่ง การปกครองทางอ้อมของยุโรปได้ช่วยสร้างรัฐที่มีเจ้าครองให้เหมาะสมขึ้นในระหว่างศตวรรษที่สิบเก้า ในหลาย ๆ รัฐดังกล่าวทั้งสุลต่านและราชาเป็นผู้ครองแต่เพียงในนามตามประเพณีดั้งเดิมแต่โบราณ มีอำนาจร่วมกับหัวหน้าท้องถิ่นโดยแท้จริงแล้วรัฐที่มีเจ้าครองทั้งหมดภายใต้การปกครองทางอ้อมมีประสบการณ์ในการทำให้ราชสำนักเข้มแข็ง และราชสำนักได้กลายเป็นศูนย์กลางสำคัญของการให้ความอนุเคราะห์

ถ้าไม่คำนึงถึงการปราศจากอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริงของผู้ครองซึ่งได้รับการคุ้มครองแล้ว การเป็นชนชั้นนำสืบตามประเพณีโบราณมีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการขาดหมางลดน้อยลง ราชวงศ์บางวงศ์ที่อยู่ใต้การปกครองทางอ้อมได้รับเอกสิทธิ์อย่างแท้จริงในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยจากประเทศที่คุ้มครองอยู่ ราชวงศ์นี้เป็นตัวกลางระหว่างประชากรและเจ้านายต่างชาติที่อยู่ห่างไกล ซึ่งในสายตาของประชาชนแล้ว พวกนี้ยังมีบุญวาสนาและความชอบธรรม และมักจะมีอำนาจทางการเงินมากขึ้นด้วย และบางราชวงศ์ก็ถึงกับผูกขาดช่องทางการค้า ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมๆ กับกระบวนการพัฒนาให้ทันสมัย เหนือสิ่งอื่นใดพวกคนหนุ่มจากครอบครัวชนชั้นปกครองและพรรคพวกเท่านั้นที่ได้รับอภิสิทธิ์ให้เข้าโรงเรียน และวิทยาลัยของชาวตะวันตก

การพัฒนาทางสังคมเป็นไปอย่างช้า ๆ ในอาณานิคมที่ถูกปกครองโดยทางอ้อมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขณะเดียวกันสังคมเริ่มสร้างพวกชนชั้นสูงหรือพวกผู้ดีรุ่นใหม่ขึ้น ซึ่งผนวกสถานะทางสังคมแต่เดิมกับการศึกษาแบบใหม่เข้าด้วยกัน ถึงแม้ว่าพวกคนหนุ่มเหล่านี้ยังคงพอใจอิทธิพลอนุรักษ์นิยมมากกว่าการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยก็ตาม แต่พวกนี้ซึ่งเป็นชนชั้นกัณฑ์-ทบในบางประเทศได้พิสูจน์แล้วว่าเป็นพวกมีคุณค่ามากในสมัยหลังอาณานิคม (การพัฒนาในแนวเดียวกันนี้ ที่เด่นชัดเกิดขึ้นในประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศอิสระ ชนชั้นเจ้า-ขุนนาง ยังคงเป็นผู้ได้

รับประโยชน์ทั้งหมดจากการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยในระยะเริ่มแรกภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์โดยตรง จนกระทั่งถึง ค.ศ. 1932)

การปกครองทางอ้อมยังรวมเอาพวกชนกลุ่มน้อย (ส่วนใหญ่เป็นพวกชาวเขา) ซึ่งประกอบด้วยพวกที่มีศาสนาและเชื้อชาติต่าง ๆ รวมอยู่ในหรืออยู่อย่างใกล้ชิด ชุมชนชาวเอเชียส่วนใหญ่ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ เช่นพวกชาวเขา (montagnards) ของเวียดนาม พวกจวน และกลุ่มชนอื่น ๆ ของพม่า (ลาวเองก็ประกอบด้วยชนกลุ่มน้อยมากเกือบเท่า ๆ กับคนเชื้อชาติลาว และประเทศไทยซึ่งไม่ได้เป็นประเทศอาณานิคมก็มีชนกลุ่มน้อยอยู่หลายพวกเช่นกัน) การรวมชนกลุ่มน้อยเหล่านี้เข้าอยู่ในเขตแดนของประเทศอาณานิคมเท่ากับเป็นการเปลี่ยนไปจากการถือปฏิบัติที่ได้กระทำกันมาก่อนสมัยปัจจุบันของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเพราะว่าโดยส่วนใหญ่ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ยังคงแยกตัวอยู่โดดเดี่ยว และมีวัฒนธรรมของตนเองแต่อยู่ภายใต้กฎหมายคุ้มครองของอาณานิคม ชนกลุ่มนี้จึงเป็นพวกที่ก่อให้เกิดปัญหาอย่างใหญ่หลวงในสมัยหลังอาณานิคม

ในดินแดนที่ขึ้นอยู่กับการปกครองของตะวันตกโดยตรง ซึ่งส่วนใหญ่ไม่เพียงแต่จะมีทรัพยากรตามธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์เท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สำคัญๆ ในแถบเหล่านั้น ลัทธิอาณานิคมสมัยใหม่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด สิ่งแรกที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงคือระบบการปกครองของชาวพื้นเมืองรวมทั้งราชสำนักและวัดวาอารามต่างๆ ระบบการปกครองที่กล่าวนี้หากไม่ถูกยกเลิกไปโดยสิ้นเชิงด้วยคำสั่งของชาวยุโรปอย่างเช่นในกรณีของระบบกษัตริย์พม่า (ถูกทำลายลงใน ค.ศ. 1886) ก็จะไม่ค่อยยอมดำนางไปเอง กรณีนี้เกิดขึ้นกับรัฐต่างๆ ที่มีการสืบสันตติวงศ์ในอาณาจักรมหารัชม ในชวากลางซึ่งอำนาจอ่อนๆ หดไปเองหลังสงครามชวา (ค.ศ. 1825-30) การปกครองโดยตรงได้ขยายตัวไปทั่วส่วนอื่นๆ ของชวาเป็นเวลานานก่อนที่รัฐต่างๆ เหล่านี้จะหมดอำนาจอกลงโดยแท้จริง และยังได้ถูกนำไปใช้ในส่วนอื่นๆ อีกหลายแห่งของอินโดนีเซียในเวลาต่อมา เหตุการณ์เช่นเดียวกันนี้ก็เกิดขึ้นแก่ราชวงศ์เวียดนามที่เมืองเว้ ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส นับแต่ทศวรรษ 1870 เป็นต้นมา ราชวงศ์เริ่มหมดอิทธิพลทางการเมืองลงอย่างรวดเร็ว ส่วนตั้งเกี่ยวในภาคเหนือถูกแยกออกเป็นประเทศในอาณัติแต่ในนาม ในขณะที่รัฐทางใต้ของโคชินจีนตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสอย่างเปิดเผยภายใต้การปกครองโดยตรง

รัฐที่มีการปกครองแบบตะวันตกสมัยใหม่ได้เข้ามาแทนที่โครงสร้างของรัฐชาวพื้นเมืองที่ถูกทำลายไป ซึ่งมีความแตกต่างไปจากโครงสร้างเดิมหลายประการ เหนือสิ่งอื่นใดการปกครองโดย

ตรงเข้ามาทำลายความสามัคคีของชนชั้นนำทางการเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การทำลายล้างนี้เป็นผลที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ของการปรับปรุงระบบบริหารประเทศให้ทันสมัย ซึ่งเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันกับการเข้าแทรกแซงในทางเศรษฐกิจของตะวันตกในบริเวณที่ถูกปกครองโดยตรง แม้ว่าจะมีความพยายามที่จะพยุงสถาบันการปกครองและสังคมชาวพื้นเมืองไว้ให้มากที่สุดที่จะทำได้ แต่ก็ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า เป็นไปไม่ได้ที่จะเอาระบบเดิมไปใช้ร่วมกันกับระบบข้าราชการแบบยุโรป นโยบายของราชอาณาจักรอินโดจีนใหม่ที่เน้นหนักทางการปกครองเขตแดนอย่างมีประสิทธิภาพ และมีพื้นฐานในการกระจายการให้บริการด้านสวัสดิการและเทคนิควิทยา ย่อมไม่อาจจะกระทำได้โดยผ่านสถาบันพื้นเมืองแบบเก่าก่อน ไม่ว่าจะเป็นในระดับกษัตริย์ หรือระดับการปกครองท้องถิ่น และหมู่บ้านก็ตาม

สถาบันก่อนการปรับปรุงให้ทันสมัยต้องยอมแพ้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากว่าอาณาจักรมต่าง ๆ ที่ถูกปกครองโดยตรงค่อย ๆ มีหน่วยงานบริหารแบบตะวันตก ในการปกครองอาณาจักรแบบใหม่นี้ต้องการบุคลากรชาวพื้นเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานบริหารชั้นต่ำ ซึ่งต้องทำหน้าที่ภายในกรอบแผนงานแบบตะวันตกอย่างแท้จริงโดยไม่คำนึงถึงภูมิหลังทางสังคมและงานเดิม ชาวตะวันตกไม่คำนึงถึงสถานะอีกต่อไปแล้ว แต่ถือคุณสมบัติและประสิทธิภาพทางการงานเป็นมาตรฐานสำคัญในการว่าจ้างเข้าทำงานในประเทศอาณานิคม ตัวอย่างเช่นในพม่าของอังกฤษ ผู้มีอำนาจโดยส่วนใหญ่ในสังคมต่างถูกมองข้ามไป แม้ว่าบางคนอาจถูกว่าจ้างก็ตาม บางครั้งระบบราชการแบบเก่าโดยเฉพาะระบบขุนนางแบบขงจื้อของเวียดนามกลายเป็นกลุ่มที่แยกตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยวทั้งทางการเมืองและวัฒนธรรม

แม้แต่ในชาติซึ่งประเทศอาณานิคมสมัยใหม่ใช้เวลานานที่จะเจริญเติบโตเต็มที่ และที่ซึ่งการปกครองท้องถิ่นยังคงดำเนินต่อไปหลายศตวรรษโดยมีคณะผู้ปกครองพวกเดิมเป็นผู้บริหารงาน ในยุคปัจจุบันชาวได้สูญเสียประโยชน์ไปมาก แม้จะโดยฐานะภายนอกก็ตาม พวกผู้สำเร็จราชการชาวซึ่งความสามารถพิเศษในระยะแรกลดลงอย่างมากจึงค่อย ๆ เสื่อมลง เป็นเพียงองค์ประกอบของระบบราชการที่สืบต่อตามตระกูลในระบบการปกครองของฮอลันดา ซึ่งพวกนี้ส่วนใหญ่ขาดความชำนาญการและขาดการฝึกฝนอบรมแบบใหม่ ถ้าการปกครองดินแดนเช่นนั้นเป็นแบบตะวันตกแท้ๆ มากขึ้นทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ถูกปกครองโดยตรงแล้ว สิ่งที่เป็นของตะวันตกมากขึ้นไปกว่าก็คือองค์การทางศาลสมัยใหม่ และบริการชำนาญพิเศษหลายเรื่อง เช่น การป่าไม้ การชลประทาน การสาธารณสุข การคมนาคม และอื่น ๆ อีกมาก เป็นบริการที่ประเทศอาณานิคมมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ



การหาคนเข้ามาทำงานในองค์กรใหม่ต่าง ๆ ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องมีการฝึกอบรมแบบ ตะวันตก โรงเรียนและวิทยาลัยแบบใหม่ซึ่งอาจดำเนินการโดยคณะสอนศาสนาคริสต์ หรือโดย รัฐบาลอาณานิคม ในไม่ช้าก็สามารถเรียกร้องความสนใจจากชนชาวพื้นเมืองได้มาก ในขณะที่ การปรับปรุงทางเศรษฐกิจให้ทันสมัยถูกละเลย และไม่ได้รับความสนใจจากพวกปัญญาชนชาว พื้นเมือง แต่การปรับปรุงทางการศึกษาให้ทันสมัยเป็นที่สนใจของพวกสมาชิกกลุ่มนี้มาก ตำแหน่ง ต่าง ๆ ในฝ่ายบริการของรัฐบาลอาณานิคมและในอาชีพเสรีอื่น ๆ ให้สถานะและอิทธิพลอันเป็นที่ ยอมรับกันในแง่คุณค่าทางสังคมชั้นสูงที่มีมาแต่โบราณ การให้ความสนใจในการศึกษาสมัยใหม่มี มากจนกระทั่งในระยะช่วงศตวรรษที่ยี่สิบมีโรงเรียนตามแบบตะวันตกก่อตั้งขึ้นมาในอาณานิคมที่ ถูกปกครองโดยตรงโดยมีคนพื้นเมืองเป็นเครื่องบังหน้า

ในไม่ช้าจำนวนชาวเอเชียที่ได้รับการศึกษามีมากเกินความต้องการสำหรับงานทางด้าน เสริมและการบริหารที่มีจำกัดในประเทศอาณานิคม (และความต้องการยังมีจำกัดมากขึ้นในวิสาห- กิจของตะวันตก) ทั้งในด้านจำนวนและความสำคัญทางสังคมผลผลิตของการศึกษาแบบใหม่นี้มี เหนือกว่ากลุ่มชนชั้นกลางเอง ผลผลิตการศึกษานี้ไม่เพียงแต่จะเป็นกำลังสำคัญในตำแหน่งระดับ ตันของรัฐบาลอาณานิคม ยังถือเป็นกลุ่มชนใหม่ภายในโครงสร้างทางสังคมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันได้แก่พวกปัญญาชน

ด้วยเหตุที่สถาบันต่าง ๆ ของการศึกษาระดับสูงตั้งอยู่ในใจกลางของเมืองในประเทศที่มีการ ปกครองโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองหลวงต่าง ๆ ดังนั้นปัญญาชนรุ่นใหม่เหล่านี้จึงอยู่กัน แต่ในเมืองใหญ่ เป็นความจริงที่กลุ่มปัญญาชนนี้ได้รับการศึกษาแบบใหม่เช่นเดียวกัน แต่จะเป็น กลุ่มชนที่มีลักษณะต่างกันอย่างมากกว่าที่จะเป็นชนชั้นทางสังคมที่รวมตัวกันได้ หรือเป็นส่วนหนึ่งของ ชนชั้นเดียวกัน ดังได้กล่าวไปแล้วว่า การศึกษาแบบตะวันตกในอาณานิคมที่ไม่ได้ถูกปกครองโดย ตรงจะให้ผลประโยชน์แก่พวกเจ้า-ขุนนาง แต่ในดินแดนที่ถูกปกครองโดยตรงนั้น การทำลาย สถานะเดิมทางการเมืองของชาวพื้นเมืองทำให้อำนาจการผูกขาดของชนชั้นใดชั้นหนึ่งหมดสิ้นไป

ปัญญาชนสมัยใหม่ส่วนใหญ่มีสมาชิกเป็นพวกผู้ดีและพวกขุนนางอยู่บ้างเช่นกัน กระนั้น เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรส่วนใหญ่ซึ่งรวมพวกที่ร่ำรวยขึ้นมาจากระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ซึ่ง ในศตวรรษต่อมามีโอกาสเข้าศึกษาในโรงเรียนและวิทยาลัยแบบตะวันตกแล้ว จำนวนปัญญาชน ขุนนางเหล่านั้นมีน้อยมาก และแม้ว่าในบางประเทศ เช่นชวา ปัญญาชนสมัยใหม่ที่มาจากชนชั้น สูงยังคงมีจำนวนสูงกว่าชนชั้นอื่น และค่านิยมทางสังคมของพวกผู้ดีมักจะมีอิทธิพลต่อแนวความคิด และขนบธรรมเนียมประเพณีของพวกปัญญาชนกลุ่มนี้ก็ตาม แต่ก็ไม่ใช่พวกผู้ดีมีสกุลนี้ที่จะได้ขึ้น

มามีอำนาจวาสนาทั้งทางด้านการเมืองและสังคมจากการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย แต่กลับเป็นพวกปัญญาชนสมัยใหม่ที่กำเนิดขึ้นในฐานะกลุ่มใหม่ที่มีความคล่องตัวอย่างยิ่งที่จะเข้ามาเสริมช่องว่าง อำนาจทางการเมือง และสังคมอันเกิดจากการปกครองอาณานิคมโดยตรง

บทบาทปัญญาชนรุ่นใหม่เห็นได้ชัดแจ้งในพม่า ดังเกี๋ยและอินโดนีเซีย ซึ่งไม่มีชนชั้นอื่นสามารถจะอุดช่องว่างนี้ได้ ในอินโดนีเซียพวกปัญญาชนรุ่นใหม่นี้เป็นนักศึกษา “ผสม” ทางด้านสังคมและเชื้อชาติ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากบริเวณที่ถูกปกครองโดยตรง และเป็นพวกที่ศึกษาในโรงเรียนสมัยใหม่ในชวา ในอินโดจีนของฝรั่งเศส ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการศึกษาแบบตะวันตกนอกจากชาวเวียดนามจากดินแดนทั้งสามแล้ว (ซึ่งส่วนน้อยมาจากอันนัม) ก็ได้แก่พวกชนชั้นผู้ดีส่วนน้อยจากกัมพูชาและลาว แต่สำหรับกลุ่มปัญญาชนรุ่นใหม่ในดังเกี๋ยจะให้ความสำคัญทางการศึกษามากกว่าในโคชินจีน เพราะการศึกษาแบบฝรั่งเศสเป็นสิทธิพิเศษสำหรับชนชั้นกลางที่ร่ำรวยเท่านั้น

จากหลักฐานอันเดียวกันนี้ ในฟิลิปปินส์พวกผู้ดีที่เป็นเจ้าของที่ดิน ชาวบ้าน และพวกลูกผสมเป็นพวกผูกขาดการศึกษาแบบอเมริกันระดับสูง ศูนย์กลางการศึกษาภาษาตะวันตกที่สำคัญที่สิงคโปร์และปีนังมีความสำคัญเพียงเล็กน้อยสำหรับมลายูส่วนน้อยที่อยู่ในสเตรทเซทเทิลเมนต์ที่ได้รับการปกครองโดยตรง เพราะนักศึกษาส่วนใหญ่เป็นคนจีนและอินเดีย นับเป็นเวลาหลายทศวรรษลูกหลานของพวกชนชั้นปกครองในแหลมมลายูที่ได้รับการปกครองทางอ้อมใช้สิทธิเข้าศึกษาแบบอังกฤษ ส่วนพวกปัญญาชนรุ่นใหม่ชาวมาเลย์ที่ไม่ใช่พวกผู้ดีมีสกุลพึงจะมีสิทธิในตอนปลายศตวรรษ

การรับชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้าทำงานรัฐบาลของพวกตะวันตก และการเข้าไปอยู่ในวงนักวิชาการระดับสูงของตะวันตกมิได้ทำให้ช่องว่างระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองในดินแดนที่ถูกปกครองโดยตรงแคบลงเลย ยกเว้นพวกชนชั้นกลางชาวโคชินจีนที่ได้รับอิทธิพลฝรั่งเศส และพวกผู้ดีชาวฟิลิปปินส์ที่ได้รับอิทธิพลของอเมริกาบางส่วนแล้ว ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่รวมทั้งพวกที่ได้รับการศึกษาแบบใหม่ยังอยู่นอกของการปกครองอาณานิคมของต่างชาติ “กฎหมายและระบอบการปกครอง” เป็นหลักสำคัญในประเทศเหล่านี้ แต่เป็นกฎหมายของคนต่างชาติ และเป็นระเบียบปฏิบัติที่ไม่เกี่ยวกับการเมือง ข้อบกพร่องต่าง ๆ ของนโยบายการปกครองประเทศอาณานิคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อาจจะมิมากเพียงไรก็ตาม อย่างน้อยที่สุดการปกครองแบบนี้ก็มีความชอบธรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนา ซึ่งไม่มีในตัวรัฐอาณานิคมเอง

รัฐบาลอาณานิคมสามารถบังคับการซื้อฟุ้ง ความเกรงกลัว ความเคารพนับถือ และสามารถที่จะบังคับเอาตามความต้องการของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจในการเก็บภาษีอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าผู้ปกครองรุ่นก่อน ๆ (แม้ว่าตามความคิดเห็นของคนพื้นเมืองจะเป็นการกระทำโดยพลการก็ตาม) แต่รัฐบาลอาณานิคมไม่อาจไต่หาความจงรักภักดีทางการเมืองอย่างแท้จริงจากข้าราชการของตนเอง อย่างไรก็ตามแต่จากคนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เลย

ในประเทศอาณานิคมที่ถูกปกครองโดยตรง การเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบอาณานิคมจะกระทำอย่างเงียบ ๆ หรืออย่างเปิดเผยก็ตาม ทำให้เกิดการห่างเหินไปจากระบบการปกครองสมัยใหม่ซึ่งจะได้กล่าวในบทต่อไป การห่างเหินกลับมีมากขึ้น แทนที่จะน้อยลงเมื่อมีการตั้งสถาบันรัฐสภาขึ้นในประเทศอาณานิคมส่วนใหญ่เหล่านี้ในช่วงศตวรรษที่ยี่สิบ เมื่อได้มีองค์ประกอบทางการเมืองเกิดขึ้นโดยแท้จริงแล้วรัฐบาลอาณานิคมก็ไม่สามารถจะห้ามไม่ให้รัฐสภากลายเป็นเวทีเรียกร้องให้ยกเลิกระบอบการปกครองที่ใช้อยู่นี้ ลักษณะที่ขัดแย้งกันเองนี้คงมีอยู่ต่อไปตราบเท่าที่ยังมีลัทธิแสงหาอาณานิคมของตะวันตกอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะขัดแย้งนี้ยิ่งทวีขึ้นนับแต่ต้นศตวรรษที่ยี่สิบเป็นต้นมาเมื่อชาวพื้นเมืองเริ่มมีความสำคัญทางการเมืองและมีการรวมตัวกันมากขึ้น

## บทที่ 2

### ปฏิริยาตอบโต้ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อตะวันตก

การบุกรุกในหลายลักษณะของฝ่ายตะวันตกในยุคปัจจุบันในหลาย ๆ ด้านทำให้ความแตกต่างทางด้านการเมือง วัฒนธรรม สังคม และเชื้อชาติที่มีอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยิ่งทวีความยุ่งยากต่อไปอีก ความยุ่งยากและความแตกต่างเหล่านี้สืบเนื่องมาจากการตอบโต้นานาชาติประการในการที่ตะวันตกเข้ามาปกครอง การตอบโต้ที่แผ่ขยายไปกว้างและลึกที่สุดในแถบที่ประชาชนมีความตื่นตระหนกในอันที่จะรักษาสถานะเดิมของตนไว้ และจะเห็นได้ชัดที่สุดว่าในอาณาบริเวณที่มีการแทรกซึมทางเศรษฐกิจและการปกครองโดยตรงจากตะวันตกจะมีภารกิจต่อต้านของการปฏิวัติทางสังคมขึ้น ในบริเวณที่ได้รับอิทธิพลของการปกครองและเศรษฐกิจสมัยใหม่แต่เพียงผิวเผินนั้น การตอบโต้ไม่ใคร่มีมาก และเห็นได้ไม่ชัด

ในบทนี้เราจะพูดถึงปฏิริยาในทางลบเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการต่อต้านอิทธิพลของตะวันตกในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เนื่องจากว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เป็นแต่เพียงผลที่เห็นได้ชัด และเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเท่านั้น แต่ยังเป็นอันตรายต่อการพัฒนาในเวลาต่อมาด้วย และโดยหลักฐานเดียวกันนี้สิ่งเหล่านี้จะต้องถูกจารึกลงในประวัติศาสตร์ให้ถูกต้องเหมาะสมด้วย มิฉะนั้นอาจจะทำให้ความเป็นจริงทั้งหมดบิดเบือนไปได้ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ที่ใดที่มีการปฏิวัติทางสังคมก็จะมี การตอบโต้แฝงอยู่ด้วยนับเป็นเวลาหลายทศวรรษ มีการกบฏอย่างเปิดเผยเกิดขึ้นที่นั่นบ้างที่นั่นบ้างเหมือนกัน แต่เป็นเพียงระยะเวลาสั้น ๆ บริเวณที่พลอยได้รับความยุ่งยากไม่มากนักน้อยจากความวุ่นวายภายในนั้นก็คือหมู่เกาะที่อยู่โดดเดี่ยวในน่านน้ำอันสงบเงียบนั่นเอง

### 1

การต่อต้านที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในซึ่งได้แผ่กระจายไปทั่วอาณาเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พอจะให้เหตุผลได้จากสิ่งที่เราได้พูดถึงกันมาบ้างในบทที่แล้ว การบาดหมางกันที่มีเพิ่มขึ้นในบริเวณที่มีชาวพื้นเมืองอาศัยอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณที่ถูกปกครองโดยตรงด้วยระบบการ

ปกครองและเศรษฐกิจสมัยใหม่ได้สร้างความไม่พอใจให้เกิดขึ้น แต่ถ้าวรรณานิคมขาดหลักทางกฎหมายที่เหมาะสมเสียแล้ว ก็จะต้องอยู่ในวงล้อมของอำนาจบริหารตำรวจและทหารอย่างที่ไม่มีความหลีกเลี่ยง เมื่อการณืเช่นนี้นักก็เป็นสิ่งที่จำต้องยอมรับและปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าว ซึ่งมีลักษณะต่างชาติดูอยู่ทำให้ยากในการปรองดองกัน แต่ก็ถือได้ว่ามรดกตกทอดของจักรวรรดิยุโรป (Pax Europeana) ก็พอจะให้ผลประโยชน์ได้บ้าง

ความมั่นคงภายในควบคู่กันไปกับความมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจพอสมควรทำให้ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่พอจะอดทนในการดำรงชีวิตอยู่ได้ ลัทธิอาณานิคมนั้นทำการขูดรีดเงินจำนวนมากจากผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองของตน ชาวตะวันตกเก็บภาษีสูงอย่างมีประสิทธิภาพและขาดความเห็นใจ ทำการโอนที่ดินที่ว่างเปล่าเป็นของตน สร้างระบบผูกขาดต่าง ๆ ของรัฐบาลนับเป็นการนำสิ่งใหม่ ๆ ในการที่ก่อให้เกิดความขุ่นเคืองเข้ามา แต่ถ้าพูดกันตามหลักกฎหมายแล้วระบบการปกครองแบบกษัตริย์ก่อนตกเป็นอาณานิคมนั้นอย่างน้อยที่สุดก็เป็นกรปกครองแบบไม่มีเหตุผลและกดขี่ แบบเดียวกับกษัตริย์องค์ก่อน ๆ โดยแท้จริงแล้วการต่อต้านนั้นไม่ได้เป็นการต่อต้านอำนาจการปกครองในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ใหม่ในประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากเท่ากับเป็นการต่อต้านการเพิ่มภาวะภาษีและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่ได้ใช้มานาน เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า การขาดแคลนข้อมูลเชื่อถือได้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ก่อนสมัยอาณานิคมทำให้ค่อนข้างเสี่ยงในการเปรียบเทียบและจะเป็นการทำให้เข้าใจผิดเกี่ยวกับความดีเลิศจกก่อนสมัยอาณานิคมได้เท่า ๆ กับทำให้เกิดการประณามสมัยอาณานิคม

ความรู้สึกร่วมกันโดยทั่ว ๆ ไปที่ยังฝังลึกอยู่ในใจของประชาชนพื้นเมืองที่จะต่อต้านการปกครองของฝ่ายตะวันตกนั้น ก็เนื่องมาจากการที่ชาวต่างชาติบุกรุกเข้ามาวุ่นวายในเรื่องการเมืองและสังคมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นเอง แรงกระตุ้นที่ทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบโต้การทำลายของฝ่ายตะวันตกนั้นเป็นไปเองโดยธรรมชาติเช่นเดียวกับที่มีปฏิกิริยาต่อการพัฒนาให้ทันสมัย อย่างไรก็ตามปฏิกิริยาทั้ง 2 ชนิดนี้ก็แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ในสังคมดั้งเดิมของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งสังคมและรัฐต่างก็ไม่ได้หมายถึงการเป็นชาติตามความหมายของรูปศัพท์เท่านั้น ลึกลงไปกว่านั้น ชาติต่างๆผูกพันกันโดยรูปแบบวัฒนธรรมและการเมืองที่เหมือนกัน ประเทศที่ได้รับอิทธิพลอินเดียและประเทศที่ได้รับอิทธิพลจีนต่างก็ปกครองโดยระบบกษัตริย์มากกว่าปกครองโดยระบบการปกครองแห่งชาติ และจากความจริงข้อนี้แหละที่ทำให้ฝ่ายตะวันตกเข้าแทรกซึมทางการเมืองได้อย่างง่ายดาย เพราะกษัตริย์ของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะสามารถคิด

และทำได้ในช่วงที่ราชวงศ์ยังครองอำนาจอยู่ ซึ่งเป็นเช่นเดียวกันกับประเทศต่าง ๆ ในยุโรปและประเทศอื่น ๆ ในโลกก่อนที่จะมีการปกครองตามระบบการปกครองสมัยใหม่ ดังนั้นชาวตะวันตกจึงสามารถแสวงหาประโยชน์จากการขาดเสถียรภาพ การขัดแย้งกัน การอิจฉาริษยากันในระบบการปกครองแบบกษัตริย์ของอาณาจักรบริเวณนี้ และชาวตะวันตกยังได้วางข้อกำหนดชัดเจนต่าง ๆ ไว้ให้รวมทั้งสร้างความเจริญทางด้าน การปกครอง การทหาร และการทัพเรือ เสนอตนเข้าเป็นผู้ไถ่กู้เกียรติยศพิพาทต่าง ๆ และในที่สุดก็เข้าเป็นผู้ปกครองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่เสียเอง

หนทางไปสู่ความยิ่งใหญ่ของชาวยุโรปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นบางครั้งก็ต้องเผชิญกับความโกรธแค้น และบางครั้งก็ด้วยสงครามนองเลือดซึ่งยังคงฝังลึกอยู่ในความทรงจำของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยไม่รู้ลืม และต่อมาบรรดาผู้นำ นักเขียน และนักประวัติศาสตร์สมัยใหม่ก็ได้นำมากล่าวขวัญถึงกันมาก แต่ก็บ่อยครั้งที่ความก้าวหน้าของตะวันตกเป็นไปอย่างรวดเร็วเนื่องจากการผูกมิตรกับผู้ปกครองประเทศหรือผู้เป็นใหญ่ในเขตต่าง ๆ ถ้ามิฉะนั้นละก็ชาวยุโรปที่มาใหม่ในสมัยหลัง ๆ ซึ่งแตกต่างกันทั้งทางด้านศาสนา เผ่าพันธุ์และสังคม จะประสบความสำเร็จได้น้อยมาก

มักจะมีข้อโต้แย้งว่า ศาสนามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดความรู้สึกต่อต้านชาวยุโรปในตอนต้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในที่ที่มีการเผชิญหน้ากันระหว่างศาสนาอิสลามและโรมันคาทอลิกซึ่งชาวโปรตุเกสและสเปนเป็นผู้นำมาเผยแพร่ในแถบมหาสมุทรอินเดีย พวกนักวิชาการบางคนคาดคะเนว่า การต่อสู้กันของพวกหมอสอนศาสนาคาทอลิกกลับมีส่วนเร่งให้ศาสนาอิสลามเจริญเติบโตในส่วนที่เป็นเกาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ถ้ามีผู้ปกครองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บางคน เช่น สุลต่านอาเจห์ (Acheh) ได้ทำการส่งเสริมศาสนาให้อยู่สูงสุด ก็จะมีบุคคลอื่น ๆ ซึ่งหวังผลประโยชน์ส่วนตนทำการส่งเสริมการปกครองระบบกษัตริย์ตามวิถีทางการเมืองให้อยู่เหนือศาสนา (ในลักษณะนี้ บุคคลเหล่านี้ก็เหมือนกันกับผู้ปกครองยุโรปในสมัยที่เรียกกันว่าสงครามศาสนาระหว่างศตวรรษที่สิบหกและสิบเจ็ด ซึ่งมุ่งสนใจเรื่องการปกครองมากกว่าเรื่องศาสนา) แม้แต่ผู้พิชิต (conquistadores) แห่งแหลมไอบีเรีย (หมายถึง สเปน-ผู้แปล) ก็ไม่ได้ยอมเสียผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพื่อการศาสนาเสมอไป ถ้าเรื่องที่ว่าการเผชิญหน้ากันอย่างขมขื่นโดยทั่วไป ระหว่างศาสนาที่แข็งแกร่งสองศาสนาเป็นความจริงแล้ว ที่เป็นจริงยิ่งกว่านี้ก็คือชาวยุโรปหรือชาวเอเชีย (หรือทั้งสอง) ไม่ได้เห็นศาสนาสำคัญไปกว่าอำนาจทางการเมือง ถึงแม้ว่าศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามจะมีความผูกพันร่วมกันเป็นความผูกพันอย่างเดียวเท่านั้นที่อยู่เหนือ

รัฐของแต่ละรัฐ แต่ความทะเยอทะยานต้องการเป็นใหญ่เป็นโตตามระบบกษัตริย์ก็มักจะเข้ามาขวาง  
แนวร่วมศาสนาเสียทุกครั้งไป ทั้งที่ความผูกพันทางศาสนานี้ น่าจะใช้เป็นอุปสรรคขวางกั้นการ  
แผ่ขยายอำนาจของตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เป็นอย่างดี

## 2

การโจมตีด้านแรกของยุโรปต่อระบบการปกครองแบบกษัตริย์ของชาวพื้นเมืองตั้งแต่กลาง  
ศตวรรษที่สิบเก้าเรื่อยมา ทำให้ศาสนากลายเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเด่นขึ้นมาอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง  
เลย เพราะผู้ปกครองชาวพื้นเมืองได้อำนาจของทางศาสนา (หรือกึ่งศาสนา) กับทางโลกมา  
เชื่อมโยงเข้าด้วยกัน ดังนั้นการต่อต้านฝ่ายตะวันตกโดยการใช้อาวุธ ตั้งแต่แรกเริ่มมาแล้วทำให้  
วงการศาสนาพุทธในพม่ามีสิ่งที่น่าสนใจขึ้นอย่างมาก พระพม่าหรือสงฆ์มีความผูกพันอย่างใกล้ชิด  
กับพระมหากษัตริย์ โดยทำนองเดียวกับระบอบราชาธิปไตยตามแบบขงจื้อในเวียดนาม จึงไม่เพียง  
แต่เป็นการสนับสนุนการปกครองระบบกษัตริย์และการรักษาปิตุภูมิเท่านั้น แต่ยังเป็นการต่อต้าน  
ศาสนาคริสต์นิกายซึ่งเข้ามาเผยแพร่โดยได้รับความช่วยเหลือจากกองทหารฝรั่งเศส มีผู้นับถือมากอยู่  
ในประเทศนี้ ในหมู่ชนชาวมุสลิมซึ่งมีความสงสัยว่าพวกเจ้านายจะเอาใจออกห่างจากศาสนา ความ  
รู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนาคริสต์จึงได้เกิดขึ้นเป็นการตอบโต้ความกระตือรือร้นของพวกหมอสอน  
ศาสนาคริสต์นิกาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะสังเกตได้จากประเทศอินโดนีเซียในศตวรรษที่สิบ เมื่อ  
คณะเผยแพร่ศาสนาได้รับเสรีภาพมากขึ้นในการปฏิบัติงาน และได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นทางการ  
จากคณะรัฐมนตรีฮอลันดา ซึ่งตกอยู่ใต้อำนาจของพรรคการเมืองโปรเตสแตนต์

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอก เป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้ศาสนามีความสำคัญใน  
ฐานะเป็นศูนย์รวมการต่อต้านการปกครองระบอบอาณานิคม ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามโดย  
เฉพาะอย่างยิ่งศาสนาอิสลามได้ถูกฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ ส่วนใหญ่เนื่องมาจากการพัฒนาจากนอก  
ประเทศ ได้มีการตื่นตัวใหม่ๆ เกิดขึ้นในโลกของมุสลิม เป็นปฏิกิริยาตอบโต้การบุกรุกอย่าง  
กว้างขวางของอารยธรรมตะวันตกที่มีต่อดินแดนของชาวมุสลิมในตะวันออกกลาง (และอินเดียด้วย)  
ไม่ว่าจะเป็นการบุกรุกของศาสนาคริสต์ หรือการบุกรุกที่มีเชื้อเรื่องศาสนา การตื่นตัวของชาวมุสลิม  
ได้มาถึงหมู่เกาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยความรู้สึกที่รุนแรง ทั้งนี้โดยอาศัยการคมนาคม  
ทางทะเลที่ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นอย่างมาก

สิ่งที่สำคัญเป็นพิเศษ ได้แก่ คำสั่งสอนอันเป็นหลักเบื้องต้นของคณะศาสนิกษีวะฮาบี (Wahabi)<sup>1</sup> จากประเทศอาหรับเยเมนใต้ได้แผ่ขยายมายังบางส่วนของหมู่เกาะอินโดนีเซีย คณะศิษย์ได้ทำการเทศนาสั่งสอนให้ชาวมุสลิมยึดมั่นในพระศาสนาอันบริสุทธิ์แต่ดั้งเดิมโดยเคร่งครัด จากคำสั่งสอนนี้ทำให้ประชาชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ตกเป็นอาณานิคมทำการต่อต้านไม่แต่เฉพาะพวกเจ้านายที่ประพฤตินอกกลุ่มนิกายของศาสนาเท่านั้น แต่ยังต่อต้านไปถึงระเบียบปฏิบัติต่างๆ ของชาวพื้นเมืองที่เคยกระทำกันมาแต่ดั้งเดิม แต่ได้ถูกปล่อยปละละเลยให้ความเชื่อในศาสนาอื่นเข้ามาปะปน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งทำการต่อต้านเป็นพิเศษในสถาบันต่างๆ ที่เห็นได้ชัดว่าไม่ใช่อิสลาม ผู้ดำเนินการตามแรงคล้อยใจของวะฮาบี เพื่อรักษาสถานะดั้งเดิมของตนนั้นได้แก่พวกอูลามา (ulama) โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกที่ทำการติดต่อ หรือเดินทางกลับจากตะวันออกไกล เป้าหมายของชาวพื้นเมืองที่ถูกโจมตีเป็นอันดับแรกนั้นไม่ใช่ผู้ปกครอง หรือบรรดาหัวหน้าทั้งหลายเสมอไป ตามสายตาของนักวิจารณ์พวกนี้เป็นตัวแทนของความอ่อนแออันมีผลสืบเนื่องมาจากระบบการเมืองที่เสื่อมลงและใช้วิธีประนีประนอม การต่อต้านทางศาสนานี้มีกำลังแข็งแกร่งมากในกลุ่มบุคคลที่ไม่เปิดเผยนาม หรือกลุ่มภราดรภาพ ตาเรกัต (tarekats) ซึ่งมีอยู่ในส่วนต่างๆ ของหมู่เกาะในตอนทศวรรษปลายๆ ของศตวรรษที่สิบเก้า

ในการโจมตีเช่นนั้น รูปแบบของพันธมิตรแบบเการะหว่างกษัตริย์กับเจ้านายทางตะวันตกได้รับการกระตุ้นขึ้นมา ทั้งนี้ด้วยความหวั่นกลัวในพวกบักคลังศาสนา ซึ่งมีแรงผลักดันร่วมมากกว่า หลักศาสนาของวะฮาบีมีแรงดลใจมากสำหรับขบวนการที่เรียกว่า ปาดรี (Padri) ซึ่งมีอยู่ในพวกมินังกาเบา (Minangkabaus) ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของเกาะสุมาตราในราวทศวรรษต้นๆ ของศตวรรษที่สิบเก้า แต่ด้วยความช่วยเหลือทางทหารจากฮอลันดาเป็นจำนวนมากทำให้ผู้ปกครองฝ่ายฆราวาสสามารถทำลายอาณาจักรของพวกปาดรีซึ่งมีพระปกครองอย่างเข้มแข็งลงได้ โดยมีข้อแม้ว่าต้องยอมอยู่ใต้อำนาจของพวกฮอลันดา นิกายวะฮาบียังมีบทบาทสำคัญมากขึ้นไปอีกในสงครามชวา ปี ค.ศ. 1825-30 ซึ่งได้กล่าวถึงแล้วในภาคแรก บุคคลสำคัญซึ่งเป็นหัวหน้าทำสงครามกองโจรต่อต้านฮอลันดาได้แก่ ดีโปนิโกโร (Diponegoro) เจ้าชายในราชวงศ์จอกจาการ์ตา (Jogjakarta) และตั้งแต่แรกเริ่มก็ได้รับการสนับสนุนอย่างเจียบๆ จากพวกเจ้า-ขุนนาง เพราะฉะนั้นในกรณีของเจ้าชายดีโปนิโกโรนี้จึงเป็นเจ้านายองค์แรกที่ต่อต้านการปกครองของชาวต่างชาติ ข้อเรียกร้องส่วนใหญ่ของดีโปนิโกโรเกี่ยวกับลักษณะในการเป็นศูนย์รวมจิตใจคนทั้งชาติของ

<sup>1</sup> นิกายวะฮาบี คือนิกายหนึ่งในศาสนาอิสลามซึ่งเคร่งมากและยึดถือพระคำภีร์กุรอานอย่างแน่นแฟ้น นิกายนี้ตั้งขึ้นโดยอับดุล วาฮับ (ค.ศ. 1691-1777) ปัจจุบันรุ่งเรืองอยู่ในอาหรับเยเมน



เจ้านายชวา และคุณค่าดีเด่นของศาสนาของชวา ซึ่งเคยถือปฏิบัติกันมาช้านาน แต่ถึงกระนั้นก็ตามความเคร่งครัดของศาสนาอิสลามก็มีส่วนในการก่อการจลาจลต่อต้านชาวต่างชาติอย่างเห็นได้ชัด โดยได้รับการสนับสนุนจากพวกอูลามะ (ulama) ซึ่งมีบริวารเป็นพวกเจ้าขุนมูลนาย มีการบริหารที่สุขุม และยังมีลักษณะด้านอื่น ๆ อีกของ “รัฐบาล” ชั่วคราวของดีโปนิโกโร พวกฮอลันดาได้เผชิญกับการต่อต้านอย่างรุนแรงจากพวกอูลามะที่รัฐอาเจห์ และต้องใช้เวลาจากปี 1873 ถึง 1903 จึงปราบปรามอาณาจักรอิสลามอันแข็งแกร่งมานับร้อย ๆ ปีลงได้อย่างราบคาบ ฝ่ายฮอลันดาซึ่งมีชัยชนะจึงได้ยกเลิกรัฐสุลต่านเสียหลังจากที่ได้ขจัดอำนาจของพวกเจ้านายชวาลง เมื่อจับเจ้าชายดีโปนิโกโรได้ และเนรเทศออกไปเมื่อปี ค.ศ. 1830

ในอาณานิคมบริเวณที่ตกอยู่ใต้การปกครองระบอบอาณานิคมโดยตรง ศาสนามีบทบาทสำคัญมากในการเป็นศูนย์กลาง และเป็นตัวก่อให้เกิดความรู้สึกต่อต้านการปกครองระบอบอาณานิคม ในปลายศตวรรษที่สิบเก้าและต้นศตวรรษที่ยี่สิบ ผู้นำทางฝ่ายศาสนาได้กลายเป็นผู้ที่มีบทบาทเด่นเนื่องจากทางฝ่ายปกครองละเลยไม่เอาใจใส่ในเรื่องนี้ และเนื่องจากเป็นชนชั้นนำชาวพื้นเมืองพวกเดียวที่ได้รับความศรัทธาของศาสนาให้รอดพ้นจากการทำลายของฝ่ายผู้ปกครองเมื่อครั้งตกเป็นอาณานิคมของชาวยุโรป ยิ่งกว่านั้นกลุ่มผู้นำทางศาสนายังเป็นตัวแทนของสิ่งที่มีลักษณะเป็นของชาวพื้นเมืองโดยแท้ไม่ยอมโอนอ่อนผ่อนปรนตามผู้ปกครองชาวต่างชาติเลย ด้วยเหตุนี้เกียรติภูมิของเขาเหล่านี้จึงไม่แปรเปลี่ยนด้วยรอยมลทินเหมือนอย่างพวกชนพื้นเมืองชั้นสูง ซึ่งตกอยู่ใต้อำนาจของฝ่ายบริหารตะวันตก ซึ่งร่วมมือกับชาวต่างชาติ และการยอมรับระเบียบการปกครองของต่างชาติแบบใหม่ โดยเฉพาะพวกที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกในระยะหลัง ๆ นี้ จะเห็นได้ชัดว่ากลายเป็นคนแปลกหน้า และแยกพวกเขาออกจากชีวิตและสังคมของชนพื้นเมือง

ความตึงเครียดระหว่างอำนาจทางอาณาจักรและทางศาสนจักร ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาอย่างเงิบ ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนมีระบอบการปกครองแบบสมัยใหม่ ได้ทำให้เกิดลักษณะใหม่ขึ้นในการปกครองอาณานิคม ประเทศต่างๆ เหล่านี้ตกอยู่ในอันตรายเนื่องจากมีจุดอ่อนอยู่กับการผูกพันอยู่กับเรื่องระเบียบวินัยแบบเก่าที่เคร่งครัดต่าง ๆ ในประเทศที่มีกษัตริย์ปกครอง ผู้ปกครองจะรวมเอาศาสนจักรและอาณาจักรเข้าไว้ด้วยกัน และดำรงตำแหน่งประมุขสูงสุดของทั้ง 2 อาณาจักร ฝ่ายสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งรวมอยู่ใต้อำนาจของกษัตริย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาท รัฐเป็นผู้ควบคุมดูแลการปกครองของฝ่ายสงฆ์

ตรงข้ามกับการถือปฏิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในอดีต ผู้ปกครองอาณานิคมตะวันตกส่วนมากไม่ว่าจะยึดถือหลักของ “การแยกศาสนาออกจากรัฐ” หรือมีความลำเอียงในศาสนาคริสต์ก็ตาม โดยหลักเกณฑ์แล้วไม่เข้าแทรกแซงในเรื่องศาสนาของชาวพื้นเมือง บรรดาผู้นำทางฝ่ายศาสนาจึงมีอิสระเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการดำเนินศาสนกิจของตน จึงทำให้เกิดการปล่อยปลະละเลยในเรื่องระเบียบวินัยทางศาสนาอยู่บ่อย ๆ และเกิดการแบ่งแยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ ด้วยเกิดอนาธิปไตยขึ้นในฝ่ายสงฆ์ในที่ต่าง ๆ การแตกแยกออกจากกันเช่นนี้มีให้เห็นได้ในเขตชนบทซึ่งไม่ค่อยมีระเบียบในสังคม ประกอบกับความยากลำบากในด้านเศรษฐกิจเป็นสาเหตุอย่างดีที่ก่อให้เกิดการจลาจลในหมู่พวกชาวนา ตัวอย่างเช่นในพม่าตอนล่าง เป็นต้น

ก่อนที่เราจะกล่าวถึงเรื่องมูลเหตุทางศาสนาที่ก่อให้เกิดกบฏในชนบทนั้น เราจะพูดอย่างสั้น ๆ ถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างน้อย 2 ส่วนที่มีการขยายตัวของพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ และมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันระหว่างฝ่ายศาสนาและการเมือง การขยายตัวของพัฒนาการต่าง ๆ นั้นมีมากที่สุดในประเทศไทย ซึ่งไม่ได้ตกอยู่ใต้อาณานิคมของใคร และได้รับการแทรกแซงจากภายนอกน้อยที่สุด กษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีที่ยิ่งใหญ่ 2 พระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ (1857-68) และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ (1868-1910) ได้ทรงดำเนินการทุกอย่างเฉลี่ยจนลาดในอันที่จะรักษาไว้ซึ่งเอกราชของชาติไทย ท่ามกลางการแข่งขันกันล่าเมืองขึ้นของ 2 มหาอำนาจ คือ อังกฤษ และฝรั่งเศส ทั้งสองพระองค์ทรงปรับปรุงโครงสร้างของประเทศให้แข็งแกร่ง เพื่อที่จะสามารถต้านทานความกดดันจากภายนอกได้ การที่กษัตริย์ทรงอุปถัมภ์การฟื้นฟูพุทธศาสนาอย่างจริงจังถึงแม้จะไม่ใช่เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ก็ทำให้พระธรรมคำสั่งสอน และระเบียบวินัยของสงฆ์นับตั้งแต่ปลายศตวรรษที่สิบแปดเป็นต้นมา บริสุทธิ์สะอาดขึ้น ในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ซึ่งทรงเป็นองค์พุทธมามกะที่เคร่ง ได้ทรงผนวชอยู่ในบวรพุทธศาสนาอยู่หลายปี ได้มีการปฏิรูปศาสนาควบคู่กันไปกับการปฏิรูปทางการบริหารต่าง ๆ ทำให้ฝ่ายสงฆ์มีความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับฝ่ายปกครองมากยิ่งขึ้น ในตอนปลายศตวรรษที่สิบเก้า ฝ่ายสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการขยายและปรับปรุงการศึกษาเทศบาลให้ทันสมัยขึ้น และมีการสอนภาษาไทยตลอดทั่วทั้งราชอาณาจักร

การผูกพันระหว่างชนชั้นนำทางการเมืองและการศาสนาที่แข็งแกร่งในทำนองเดียวกันนี้ปรากฏอยู่ในรัฐต่าง ๆ หลายรัฐของมลายู การเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ของพวกอริสลามในขณะนั้นเป็นไปอย่างรุนแรงในโลกมลายูอินโดนีเซียโดยทั่ว ๆ ไป และในตอนปลายศตวรรษที่สิบเก้า การ

เปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างรุนแรงที่สุดในประชาคมมุสลิมแห่งสเตรเทศเทิลเมนท์ แต่กระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้อยู่ในแวดวงของประชากรที่ไม่ใช่อิสลามหลายเชื้อชาติหลายภาษาที่มาทำการค้าขายและชื่นชมกับผลกำไรจากการค้าเสรี การคมนาคมที่แผ่ไปทั่วโลก และการปกครองอาณานิคมของอังกฤษโดยตรง แต่ในรัฐต่าง ๆ ในแหลมมลายูมีสถานการณ์ที่แตกต่างไปจากนี้มากทีเดียว ลัทธิจารีตนิยมทั้งทางการเมืองและสังคมเฟื่องฟูอยู่ในบริเวณนี้ และได้รับความคุ้มครองจากการปกครองของอังกฤษ นับตั้งแต่เริ่มแรกที่อังกฤษเข้ามาพัวพันกับกิจการภายในของรัฐสุลต่านของมลายูทางฝ่ายปกครองอาณานิคมได้พยายามแยกกิจการศาสนาออกจากขอบเขตของเจ้าหน้าที่ฝ่ายอังกฤษ การกระทำเช่นนี้ได้มีการอธิบายชี้แจงไว้เป็นครั้งแรกในสนธิสัญญาฉบับแรก ที่เรียกกันว่าสัญญาปังกอร์ (Pangkor Engagement) ปี ค.ศ. 1874 และต่อมาเงื่อนไขนี้ก็ได้รับรวมอยู่ในสนธิสัญญาต่างๆ ที่อังกฤษได้ทำกับผู้ปกครองรัฐทั้งหลายของมลายูด้วย

เมื่อมีรื่องที่คอยปกป้องการกระทำของตนอยู่แล้ว ผู้ปกครองเหล่านี้ก็ดำเนินการสร้างศาสนาอิสลามขึ้นอย่างเป็นทางการ ซึ่งทั้งในด้านขนาด การจัดรูปแบบ และการบริหารก้าวหน้าเกินการปฏิบัติของชาวมลายูในยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงมาก เสรีภาพทางด้านการเมืองของรัฐต่างๆ ในมลายูที่ค่อย ๆ ลดน้อยลงทุกที โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสหพันธ์นั้นเป็นเสมือนศูนย์อ่วงอำนาจทำให้ศักดิ์ศรีของประชาชนที่อยู่ในมลายูดีขึ้นด้วยการค้าจากอำนาจทางฝ่ายศาสนา ลัทธิจารีตนิยมทั้งเก่าและใหม่ผสมกับการปรับปรุงทางเศรษฐกิจและสังคมแบบใหม่ที่ละน้อย ๆ ในหมู่มลายูก็เพียงพอแล้วที่จะระงับความปั่นป่วนในหมู่ชาวมุสลิม ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญมากในสเตรเทศเทิลเมนท์ที่อยู่ใกล้เคียง และในประเทศเพื่อนบ้าน คืออินโดนีเซียที่เผชิญหน้ากันอยู่ รัฐต่าง ๆ ในมลายูซึ่งเป็นอิสลามมากกว่าแต่ก่อนนั้นมีความมั่นคงและมีเสถียรภาพที่ดีขึ้นอันเนื่องมาจากการเป็นพันธมิตรกันระหว่างชนชั้นขุนนาง และพวกอูละมา

ที่กล่าวมานี้เป็นบริเวณที่สงบมีสันติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตชนบทเช่นเดียวกับในกัมพูชาและลาว และในบริเวณที่อยู่ห่างไกลออกไปโดยทั่ว ๆ ไปของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นอาณานิคมที่ซึ่งมีอิทธิพลสมัยใหม่ยังเข้าไปไม่ใคร่จะถึงนัก ในที่ใดที่มีการก่อการจลาจลของพวกชาวไร่ชาวนาก็จะเป็นสาเหตุที่เห็นได้ชัดไม่มากนักน้อยว่าเป็นการต่อต้านการปกครองแบบอาณานิคม ที่ใดก็ตามที่มีการก่อความวุ่นวายของพวกชาวนา จะกลายเป็นเหตุสำคัญอยู่เรื่อย ๆ ไม่มากนักน้อยในการเกิดการต่อต้านการปกครองแบบอาณานิคม การจลาจลของพวกชาวนาเกิดจากแรงดลใจทั้งทางด้านลัทธิและจิตใจอันเกิดจากศาสนาของคนพื้นบ้านที่นับถือกันมาแต่โบราณซึ่งเป็นจริงนับร้อยๆ ปีมาแล้ว ดังได้กล่าวมาแล้วในบทนำ ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทและศาสนาอิสลาม ซึ่งได้แทรกซึม

และเป็นที่น่าเชื่อถือกันโดยทั่วไปแล้วนั้น ได้มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อความเชื่อทั้งหลายของพวกชาวนาเหล่านี้ ซึ่งเป็นความจริงเช่นเดียวกับที่ศาสนาคาทอลิกเป็นบ่อเกิดของความเชื่อในฟิลิปปินส์และศาสนาพุทธนิกายมหายาน และลัทธิเต๋าในเวียดนาม แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ภายในโลกที่แบ่งแยกกันตามหลักความเชื่อถือที่สำคัญ ๆ นั้น ความรู้สึกในด้านศาสนาและการปฏิบัติศาสนกิจของพวกชาวนานั้นยังคงรักษาขนบธรรมเนียมแต่ดั้งเดิมของท้องถิ่นไว้ได้เป็นอันมาก อันได้แก่ความเชื่อที่ว่า ชีวิตเกิดขึ้นเพราะวิญญาณการสำรวม และการเคารพบูชาบรรพบุรุษ เป็นต้น จึงถือเป็นเรื่องสำคัญมาก

ขนบธรรมเนียมแต่ดั้งเดิมเหล่านี้มันคงมาก แม้ในการสถาปนาศาสนาในระยะหลัง ๆ แต่กระนั้นก็ตามก็มีความเชื่อและการปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป เช่น ศาสนาพุทธในพม่า แตกต่างไปจากศาสนาพุทธในประเทศไทย หรือศาสนาอิสลามในชวาต่างไปจากอิสลามในสุมาตราหรือมลายู และทำนองเดียวกัน ศาสนาที่ต่างกันก็อาจมีความคล้ายคลึงกันอย่างน่าทึ่ง และดูเหมือนจะมีความเป็นเอกภาพกันในเรื่องที่คำนึงถึงความมุ่งหวังของประชาชนในชนบทจากศาสนาเป็นอันดับแรก

โดยไม่มีข้อยกเว้นเลยทั้งหมดนี้เป็นรูปแบบของลักษณะลัทธิพระศรีอารีย์ ซึ่งมีความหวังที่จะปลดปล่อยความทุกข์ที่เกิดจากการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ โดยจะมีผู้นำความยุติธรรมมาโปรดซึ่งจะปรากฏขึ้นอย่างกะทันหัน ความปรารถนาที่ซ่อนเร้นอยู่นี้แหละรวมกับความรู้สึกต่อต้านมหาอำนาจทางด้านการเมืองและศาสนา ทำให้เกิดการแสดงออกอย่างรุนแรงในแถบชนบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีเรื่องสับสนวุ่นวายอยู่ในปัจจุบันนี้ สิ่งที่ทำให้ความปรารถนาทางด้านการเมืองพุ่งขึ้นมามากกว่าแต่ก่อนก็เพราะความปรารถนานั้นถูกชักนำให้ต่อต้าน “คนนอกศาสนา” ซึ่งไม่ใช่แต่เพียงผู้ปกครองซึ่งนับถือศาสนาของต่างชาติเท่านั้น แต่ยังรวมถึงชนส่วนน้อยชาวเอเชียต่างเชื้อชาติซึ่งร่ำรวยอยู่ในหมู่ของพวกตน ความปรารถนาอันเก่าแก่ที่มีมานานที่จะฟื้นฟูยุคทองแห่งความสุขสำราญตามที่ฝันกันไว้ บัดนี้ได้วางข้อกำหนดทางศาสนาระหว่างสมัยโบราณกับปัจจุบัน และได้กลายเป็นรากฐานที่แพร่หลายอย่างกว้างขวางในการปลุกกระดมให้เกิดความรู้สึกต่อต้านพวกแสวงหาอาณานิคม

การปลุกกระดมในชนบทนั้นยังคงมีอยู่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นประจำ และจำกัดอยู่แต่ภายในเขตท้องถิ่นมาจนกระทั่งถึงศตวรรษที่ยี่สิบ จะระเบิดพุ่งขึ้นมาบ้างก็ต่อเมื่อมีความกดดันต่าง ๆ จากภายนอก เช่นการเก็บภาษี โดยเฉพาะเมื่อมีท่าทีที่ไม่สุจริต และเมื่อมีผู้นำเป็นคนในถิ่นนั้นและพร้อมที่จะปฏิบัติการ แต่โดยแท้จริงแล้วได้มีการก่อการวุ่นวายนับร้อย ๆ ครั้งในชนบท แต่เป็น

เพียงระยะสั้น ๆ บางครั้งเป็นการต่อต้านพวกคนจีนไม่น้อยไปกว่าต่อต้านเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล และการจลาจลส่วนใหญ่มีผู้นำทางศาสนาเป็นผู้บงการ รวมทั้งพวกพระที่ไม่เคร่งทางธรรมวินัยด้วย แนวโน้มของความขัดแย้งกันทางศาสนาอื่น ๆ และความลึกลับเหลือเชื่อต่าง ๆ ก็มีบทบาทที่สำคัญมากด้วย ตัวอย่างเช่นที่ชวา ขบวนการที่เรียกว่า “ซามิน” (Samin Movement) ในตอนปลายศตวรรษที่สิบเก้าและต้นศตวรรษที่ยี่สิบ มีสิ่งที่น่าสนใจมากเป็นพิเศษ เพราะไม่เหมือนกับการจลาจลส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในชนบททั่ว ๆ ไปในชวา แต่ขบวนการนี้ได้รับแรงดลใจจากความเชื่อในทางศาสนา ก่อนสมัยศาสนาอิสลามเข้ามาแพร่หลาย และขบวนการนี้มีอายุยาวนานอย่างไม่น่าเชื่อ ลัทธินามินซึ่งเป็นขบวนการง่าย ๆ และไม่มียุทธวิธีอะไรเลยแพร่อยู่ในหมู่ชนชั้นชาวนาที่ยากจนที่สุดแต่สามารถทำให้ผู้ก่อตั้งรอดพ้นจากการถูกลงโทษถึงตายและถูกเนรเทศได้ ตัวอย่างที่เห็นได้เด่นชัดกว่านั้นขึ้นไปอีกได้แก่ กบฏชายาซาน (Saya San Rebellion) ในพม่า ปี ค.ศ. 1930 ซึ่งมีพวกปองยี (พระในศาสนาพุทธ) คนหนึ่งเป็นหัวหน้า ได้สั่งสมสมัครพรรคพวกอยู่ในป่าและชายาซานได้ประกาศตั้งตนเป็นกษัตริย์ และทำการโจมตีพวกที่มีความเห็นขัดแย้งกับตน และต่อมาได้ถูกประหารชีวิตโดยเจ้าหน้าที่ของอาณานิคม

ถึงแม้ว่าจะแตกต่างกันในด้านชนบประเพณี กบฏชายาซาน (และกบฏอื่น ๆ ที่มีลักษณะเช่นเดียวกัน) เป็นเครื่องหมายอย่างหนึ่งแสดงให้เห็นถึงระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการจลาจลของชนชั้นชาวนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งนี้เพราะหัวหน้ากบฏได้ทำการติดต่อกับหลายปีกับองค์การหนึ่งที่ทันสมัยกว่าในเมืองหลวงย่างกุ้ง และเป็นองค์การของชาวมุสลิม นั่นคือ สภาของสมาคมชาวพุทธ (General Council of Buddhist Associations) ซึ่งตั้งในราว ๆ ทศวรรษที่ 2 ของศตวรรษที่ยี่สิบ โดยพวกเยาวชนพม่าซึ่งได้รับการศึกษาจากยุโรป ถึงแม้ว่าชายาซานจะได้ละทิ้งความคิดสมัยใหม่ต่าง ๆ เสียเพื่อสนับสนุนอดีตที่ยิ่งใหญ่ของพุทธศาสนา แต่อิทธิพลต่าง ๆ ของสมัยปัจจุบันก็สามารถเข้าไปถึงชนบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เป็นระยะ ๆ ตลอดศตวรรษที่ยี่สิบ ความเดือดร้อนของพวกชาวนาในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีมาแต่โบราณก็ยังคงมีอยู่ และมีเพิ่มมากขึ้นตลอดสมัยอาณานิคมและยังไม่หมดไปแม้ว่าจะสิ้นสุดสมัยอาณานิคมแล้ว ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นเมื่อชนต่างชาติประสบผลสำเร็จในการปลุกกระดมชาวนาตามความมุ่งหมายของตน การตอบโต้จากชนบทที่มีต่อแรงกระตุ้นเช่นนั้นไม่ได้เป็นไปตามแบบที่มีมาแต่โบราณ และไม่เป็นที่ไปตามแบบโลกพระศรีอาริย์เลย แต่กระนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้ประชากรตามชนบทในที่ต่าง ๆ มารวมกันเข้าอย่างช้า ๆ เพื่อต่อต้านลัทธินามินอย่างกว้างขวางโดยมีศูนย์กลางอยู่ในเมืองมากกว่าอยู่ในชนบท

ทั้งในเมืองใหญ่เมืองเล็ก ชนชั้นนำของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รุ่นใหม่ได้ก้าวขึ้นมาอยู่ระดับหน้า ในการที่จะเข้าไปสัมผัสกับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ของการปกครองแบบอาณานิคม ชนชั้นนำเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนสมัยใหม่ และมีโอกาสสัมผัสกับกระแสทางการเมืองที่มักจะรุนแรงซึ่งแพร่หลายอยู่ในส่วนอื่น ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในดินแดนที่ห่างไกลออกไป ชาวชนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เหล่านี้ได้ปรับตัวให้เข้ากับอิทธิพลทางการเมืองและทางด้านสติปัญญาของต่างชาติได้มากขึ้นทุกที แต่ในขณะที่เดียวกันก็เผชิญกับการบุกรุกของตะวันตกทั้งในทางวัตถุและจิตใจ คือการบุกรุกโดยเผยแพร่วิทยาศาสตร์ หรือการบุกรุกในเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับศาสนาในประเทศของตน อิทธิพลทั้งสองนี้ทำให้ชนชั้นนำเหล่านี้ต้องแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ มาต่อต้านการทำลายของการปกครองของฝ่ายตะวันตก ชนชั้นนำเหล่านี้ไม่ได้เป็นพวกเดียวที่แสวงหาค่านิยมแบบใหม่ แต่สมาชิกของกลุ่มอาชีพและสังคมที่มีการศึกษา เช่น พนักงานรัฐบาลพื้นเมือง ลูกจ้างเอกชน และพ่อค้า เช่นเดียวกับเจ้าของที่ดินที่ร่ำรวย ต่างก็แสวงหาขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ รวมทั้งขนบประเพณีทางศาสนาด้วย เพราะเท่าที่มีอยู่นั้นไม่เพียงพอสำหรับสมัยใหม่นี้

เราจะเห็นได้ในที่นี้ว่า การพัฒนาต่าง ๆ เหล่านี้รวมถึงนโยบายต่อต้านลัทธิอาณานิคมหลายรูปแบบที่มีอยู่อย่างกว้างขวาง ซึ่งแตกต่างกันออกไปในแต่ละประเทศเป็นระยะเวลาหลายทศวรรษ และการพัฒนาต่าง ๆ เหล่านี้ได้ช่วยให้มีเรื่องราวเพิ่มขึ้นในประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย เพราะว่าในที่ได้ก็ตามที่มีปฏิกริยาต่อต้านลัทธิอาณานิคมก็จะมีการย้อนรำลึกไปถึงอดีตที่รุ่งเรืองที่สุด แต่ในขณะที่เดียวกัน ขบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใหม่เกือบทั้งหมดกลับมองไปยังอนาคตอย่างมีความหวัง แต่อย่างไรก็ตาม แรงคลใจส่วนใหญ่ก็มาจากค่านิยมในอดีตนั่นเอง ผลสำเร็จที่สำคัญที่สุดของขบวนการสมัยใหม่ก็คือสร้างให้คนรู้จักตนเอง และเชื่อมั่นในตนเอง ทั้งนี้โดยการเขียนลงหนังสือพิมพ์ และการเขียนชนิดอื่น ๆ และหนังสืออื่นใด กระทำโดยผ่านองค์กรหรือสมาคมต่าง ๆ ที่กำลังผุดขึ้นราวกับดอกเห็ด ซึ่งส่วนใหญ่ก็ตามแบบตะวันตกนั่นเอง การเติบโตทางการเมืองเป็นสิ่งสำคัญมากกับกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การเผยแพร่ลัทธิการเมืองใหม่แก่คนที่มีหนังสือยังมีน้อยเมื่อเทียบอัตราส่วนกับจำนวนประชากรทั้งหมด (เจ้าหน้าที่ปกครองอาณานิคมส่วนใหญ่ก็คิดว่าไม่ให้ข้าราชการซึ่งเป็นกลุ่มคนพื้นเมืองที่มีหนังสือจำนวนมากที่สุดได้มีส่วนร่วมในขบวนการการเมืองต่าง ๆ อย่างเปิดเผย) เพราะฉะนั้นพวกสมัยใหม่ที่กำลังเริ่ม

ก่อตัวขึ้นนั้นส่วนใหญ่จึงจำกัดอยู่แต่ภายในเมืองเท่านั้น แต่การศึกษาเป็นภาษาพื้นเมืองก็กำลังได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัย และสามารถดึงดูดความสนใจทำให้มีนักเรียนเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น ความคิดเห็นใหม่ ๆ จึงค่อย ๆ แผ่กระจายออกไปไกลเกินกว่าเขตจำกัดในตอนแรก และบางครั้งมีส่วนช่วยกระพือความรู้สึกต่อต้านการปกครองแบบอาณานิคมให้ขยายตัวออกไป ดังจะเห็นได้แม้แต่ในชนบทที่มีการเปลี่ยนแปลง

ไม่เป็นที่น่าประหลาดใจเลยว่า ขบวนการต่อต้านการปกครองแบบอาณานิคม ซึ่งได้รับแรงดลใจด้านการดำเนินงานอย่างดีจากฝ่ายตะวันตกควรจะเกิดขึ้นเป็นแห่งแรกที่ฟิลิปปินส์ ซึ่งเป็นที่ที่วิวัฒนาการทางสังคม และตะวันตกนิยมในราวคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้าได้เจริญก้าวหน้าไกลเกินกว่าประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การพัฒนาของฟิลิปปินส์แตกต่างไปจากประเทศอาณานิคมอื่น ๆ ในด้านลำดับเหตุการณ์ความเป็นมาและในอีกหลายด้านด้วยกัน แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของตนไว้ได้ทุกอย่าง ที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก การศึกษาระดับสูงแบบสเปนเป็นเรื่องหนึ่งที่มีไว้ให้ชนพื้นเมืองที่ได้เลือกสรรแล้ว และพวกเมสติโซ (Mestizos) ที่ได้รับการคัดเลือกแล้วสามารถจะศึกษาเล่าเรียนได้เป็นเวลาเกือบครึ่งศตวรรษก่อนหน้าที่ประเทศอาณานิคมอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะสามารถทำเช่นนั้นได้ สำหรับประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พวกที่ได้รับประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของฮิสปันไนซ์ (Hispanized) ซึ่งเป็นชนชั้นทางสังคมที่ร่ำรวยซึ่งเราได้เอ่ยถึงมาแล้วในบทที่แล้ว เพราะฉะนั้นประเทศฟิลิปปินส์ในตอนปลายสมัยการปกครองของสเปน จึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับอเมริกาเหนือหรือลาตินอเมริกาที่เป็นอาณานิคมมากกว่าจะเหมือนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นอาณานิคมอื่น ๆ ในคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า สมาชิกของสังคมอาณานิคมที่มีชื่อเสียงเด่น มีความรู้ดี และร่ำรวย มักจะผูกพันกันโดยการแต่งงานในพวกเดียวกัน และพบว่าพวกตนไม่ได้รับสิทธิพิเศษทางการเมือง โดยรัฐบาลอาณานิคมและรัฐบาลที่เมืองหลวงไม่ยอมอ่อนน้อมให้เลย

มีข้อเท็จจริงที่แปลกประหลาดอีกหลายประการเกี่ยวกับฟิลิปปินส์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิกซึ่งมีบทบาทที่เด่นมาก ชาวฟิลิปปินส์ที่ได้รับการศึกษาสูง ที่เรียกกันว่าพวกอิลัสตราโด (Ilustrados) มีความโกรธเคืองเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งในเรื่องที่ขุนนางสเปนมีอำนาจมากเกินไปและในเรื่องลัทธิศาสนาของสเปนที่ให้พระมีอำนาจในทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบอบการปกครองของสเปนมีอิทธิพลมากและมีอำนาจเหนือกว่าคณะสงฆ์ที่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการปกครอง พระสเปนมีเอกสิทธิ์อย่างแท้จริงในเขตตำบลต่าง ๆ ซึ่งทำให้พระฟิลิปปินส์ธรรมดาที่มีความขุ่นเคืองมาก พระสเปนเป็นเจ้าของที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร ดังนั้นผู้เช่าที่นาชาวพื้น

เมืองจึงมีความรู้สึกขมขื่นและพากันเกลียดชังพระสเปนเหล่านั้นมาก พวกเขาหาซึ่งตอกอยู่ใต้การบีบคั้นทางเศรษฐกิจและสังคมนี้แหละที่มีความเป็นชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากกว่าชาวฟิลิปปินส์อื่น ๆ ในสังคมอาณานิคมแห่งนี้ ความตึงเครียดต่าง ๆ เป็นสิ่งที่เด่นชัดในการพัฒนาอย่างจริงจังในตอนปลายศตวรรษที่สิบเก้า

ความรู้สึกต่อต้านลัทธิอาณานิคมซึ่งในระยะแรก ๆ ยังไม่รุนแรงนักนั้นไม่ได้มีจุดเริ่มต้นอยู่ที่เกาะฟิลิปปินส์ แต่เริ่มอยู่ในหมู่พวกนักศึกษาหนุ่ม ๆ ในยุโรป นักปฏิรูปรุ่นแรก ๆ เหล่านี้ได้ออกหนังสือพิมพ์ชื่อ ลา โซลิดาริตัด (*La Solidaridad*) ในปี ค.ศ. 1889 บุคคลผู้ที่เฉลียวฉลาดที่สุด และมีความสามารถมากที่สุดในการทำงานได้หลายด้านนั้นได้แก่ นายแพทย์หนุ่ม โฮเซ่ ริซาล (*Jose Rizal*) ซึ่งนวนิยาย 2 เล่มของเขาชื่อ *Noli me tangere* (1887) และ *El Filibusterismo* (1891) ได้มีผู้ลักลอบนำเข้าไปในอาณานิคม ซึ่งนักปฏิรูปเหล่านั้นได้ทำการโจมตีการใช้อำนาจในทางที่ผิดของสเปน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจทางศาสนา และได้แสดงความสนใจในความเป็นชาติของฟิลิปปินส์ ซึ่งมีพวกอิลัสตราโด และพวกอื่น ๆ พร้อมที่จะรับรองปฏิกริยานี้

ชาวสเปนซึ่งมีประสบการณ์อย่างขมขื่นมาแล้วจากอาณานิคมของตนในทวีปอเมริกา และกำลังกลัวว่าจะอุปถัมภ์อีกในเอเชีย แต่กระนั้นก็ตามยังไม่สามารถเรียนรู้จากประสบการณ์นั้นได้ กลับเผชิญกับการเรียกร้องของพวกนักปฏิรูป และความพยายามในการรวมตัวของพวกนักปฏิรูปที่ยังไม่แข็งแรงแรงนั้น ด้วยการปราบปรามที่รุนแรงที่สุด ลงเอยด้วยการตัดสินประหารชีวิตริซาลในปี ค.ศ. 1896 เกือบจะในทันทีนั้นเองที่ขบวนการต่อต้านลัทธิอาณานิคมได้เปลี่ยนสภาพจากการเรียกร้องเพื่อการปฏิรูปกลายเป็นการปฏิวัติ พวกอิลัสตราโดซึ่งมีบทบาทเป็นผู้นำที่สำคัญในระยะปีแรก ๆ นั้นได้กลายเป็นนักปฏิวัติพวกใหม่ขึ้น ผู้ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดได้แก่ อังเดร โบนิฟาซิโอ (*Andres Bonifacio*) และต่อมาได้แก่ เอมีลิโอ อากินัลโด (*Emilio Aguinaldo*) ซึ่งประสบผลสำเร็จในการปลุกระดมชนชั้นต่ำ ซึ่งได้แก่พวกชาวนาโดยเฉพาะให้เข้ามาร่วมในสมาคมลับที่เรียกว่า คาทิปปูนัน (*Katipunan*) ภาษาสเปนก็ต้องลดบทบาทลงไปชั่วคราว ภาษาตากาล็อกเข้ามามีบทบาทสำคัญ เพราะถูกใช้หนังสือกลางในการโฆษณาชวนเชื่อให้มีการปฏิวัติในช่วงระยะหลังนี้

เราไม่สามารถจะติดตามแนวทางที่ซับซ้อนของการปฏิวัติเพื่อชาตินิยมครั้งแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และไม่สามารถติดตามสาธารณรัฐที่เป็นอิสระเป็นครั้งแรกเพียงชั่วระยะสั้น ๆ ที่ได้ประกาศไว้เมื่อปี ค.ศ. 1898 นั้นได้ เพราะทั้งสองเรื่องนั้นในที่สุดก็หมดความสำคัญไป เนื่องจากต้องตกอยู่ใต้อิทธิพลของสหรัฐอเมริกาซึ่งไม่เพียงแต่จะมีชัยชนะเหนือสเปนเท่านั้น แต่หลังจากที่



มีการรณรงค์ทางทหารอย่างดุเดือดแล้ว สหรัฐฯ ก็สามารถปกครองหมู่เกาะฟิลิปปินส์โดยทั้งหมดในรูปอาณานิคมได้ สถาบันเดียวที่อยู่รอดพ้นมาได้ ถึงแม้จะค่อย ๆ หมดอำนาจลงตามกาลเวลาที่ผ่านไปก็คือ คริสต์ศาสนานิกายฟิลิปปินส์อิสระ (The Independent Philippine Church—IPC) นับเป็นการเปลี่ยนแปลงใหม่ที่สำคัญอันหนึ่งของคณะปฏิวัติ IPC นี้ไม่แตกต่างไปจากคริสตศาสนานิกายของอังกฤษ (The Anglican Church) เลย เพราะมีพิธีทางศาสนาตามแบบคาทอลิก แต่ไม่ผูกพันกับทางฝ่ายโรม บทสวดมนตร์ใช้เป็นภาษาพื้นเมืองแทนที่จะใช้ภาษาละติน ถึงกระนั้นผู้รักชาติชาวฟิลิปปินส์รู้สึกเจ็บปวดที่การปฏิวัติได้พ่ายแพ้ลง แต่ความพ่ายแพ้นี้โดยเฉพาะทางด้านการเมืองเป็นความพ่ายแพ้ชั่วคราวเท่านั้น อีก 2-3 ปีต่อมา หลังจากความเกลียดชังได้หมดสิ้นไป ความร่วมมือกันระหว่างสหรัฐฯ และฟิลิปปินส์ก็ได้เกิดขึ้นแทนการเผชิญหน้ากันอย่างขมขื่นในตอนแรกๆ แต่อย่างไรก็ตามมีเรื่องขุ่นเคืองกันบ้างเป็นครั้งคราว การร่วมมือกันนี้ทำให้การพัฒนาทางการเมืองของฟิลิปปินส์ก้าวเข้าไปสู่ความเป็นอิสระของประเทศก่อนหน้าที่จะเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ทั้งประเทศอาณานิคมอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไว้ข้างหลังอันไกลลิบ (ยกเว้นพม่าในบางเรื่อง)

การสมานฉันท์กลมเกลียวกันซึ่งไม่มีที่ไหนเสมอเหมือนอีกแล้วในอาณาบริเวณนี้ได้มาจากลักษณะพิเศษหลายประการของอำนาจการปกครองในนครหลวงไม่น้อยไปกว่าลักษณะพิเศษต่าง ๆ ของสังคมฟิลิปปินส์ เมื่อเปรียบเทียบกับฝรั่งเศส อังกฤษ หรือฮอลันดาแล้ว จะเห็นว่าสหรัฐฯ มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพียงเล็กน้อยเท่านั้นในอาณานิคมที่เพิ่งได้มาใหม่นี้ ยิ่งกว่านั้นสหรัฐฯ เพิ่งเป็นจักรวรรดินิยมในภายหลัง และยังมีมรดกด้านความรู้สึกต่อต้านลัทธิอาณานิคมอย่างเห็นได้ชัดจากอดีตการปฏิวัติของตนเองอีกด้วย ดังนั้นในระยะแรกเริ่มที่ฟิลิปปินส์ได้อิสระภาพ จึงมีคนอเมริกันทั้งที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและของผู้อื่น แต่ที่ได้รับประโยชน์ส่วนใหญ่จากการปกครองอาณานิคมครั้งใหม่นี้ เป็นคนฟิลิปปินส์เองมากกว่าจะเป็นชาวตะวันตกเหมือนอย่างในที่อื่น ๆ การค้าขายกับสหรัฐฯ ทำให้เจ้าของที่ดินชาวพื้นเมืองผู้มั่งคั่ง และผู้ประกอบการ (entrepreneurs) ได้รับผลประโยชน์อย่างใหม่มากมาย เป็นการสร้างสัมพันธไมตรีอันดีต่อกันอย่างรวดเร็วระหว่างพวกอิลัสตราโดและคนอเมริกัน ทำให้การศึกษาระบบอเมริกันและการปกครองแบบเมตตาธรรมขยายตัวไปอย่างกว้างขวาง หลังจากการเริ่มต้นอย่างไม่มั่นคงแล้วฝ่ายเจ้าหน้าที่ปกครองอาณานิคมก็เต็มใจที่จะมอบอำนาจการปกครองให้กับผู้ที่มีบทบาทสำคัญในลัทธิชาตินิยมแบบอเมริกันแบบใหม่ ตัวอย่างที่ดีที่สุดก็ได้แก่ มานูเอล หลุยส์ เกซอน (Manuel Luis Quezon) ผู้นำที่มีความสามารถเป็นพิเศษของพรรคนาซีของนาลิสตา (Nacionalista) ซึ่งได้ชัยชนะ และเป็นประธานาธิบดีคนแรกของเครือจักรภพฟิลิปปินส์ เมื่อปี ค.ศ. 1935

ในขณะที่ความทะเยอทะยานทางการเมืองของบรรดาชนชั้นนำของฟิลิปปินส์กำลังจะบรรลุตามจุดมุ่งหมายอย่างน่าตื่นตะลึงนั้น ในทางตรงกันข้ามฐานะของพวกชาวนากลับหยุดนิ่งอยู่กับที่ ถึงแม้พวกชาวนาจะมีส่วนร่วมในการปฏิวัติ แต่สภาพการณ์ต่างๆ ในชนบทก็ไม่ได้รับสงเคราะห์ช่วยเหลือให้ดีขึ้นเลย เป็นความจริงที่ว่าคนอเมริกันได้ขจัดมรดกทางสังคมที่นำเกลียดชังแห่งอดีตไปเสีย โดยการซื้อที่ดินกว้างใหญ่ไพศาลซึ่งเป็นศาสนสมบัติจากสำนักวาติกันอย่างเปิดเผย แต่ผืนแผ่นดินอันใหญ่โตซึ่งเสนอออกขายนี้ก็กลับตกอยู่ในมือของพวกเจ้าของที่ดินชาวพื้นเมือง และพวกเมสตีโซมากกว่าจะเป็นของพวกชาวนาดังที่ฝ่ายบริหารอเมริกันได้คาดหวังไว้ ในทางตรงกันข้าม การขยายตัวอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจการส่งออกของสินค้าฟิลิปปินส์ภายหลังปี 1910 ทำให้สภาพของชนบทหลาย ๆ แห่งที่มีประชากรอยู่อย่างหนาแน่นมีสภาพเลวลงทุกที การก่อความวุ่นวายของพวกเกษตรกรซึ่งเรื่อรังมาตั้งแต่ปลายสมัยสเปนมีอำนาจยิ่งรุนแรงขึ้นทั้งในด้านเหตุการณ์และอารมณ์ของคน สาเหตุมาจากแรงดลใจทางด้านศาสนา เป็นการจลาจลเพื่อให้บรรลุถึงยุคพระศรีอารีย์เช่นเดียวกับในส่วนอื่นๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ไม่นานก็กลายเป็นขบวนการใหญ่โตภายใต้การนำของพวกผู้นำสมัยใหม่จากในเมือง เช่น การปฏิวัติศักดาลิสตา (Sakdalista) ในปี ค.ศ. 1935

ไม่มีที่ไหนอีกแล้วในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่วิวัฒนาการทางสังคม และตะวันตกนิยมในบางส่วนจะขึ้นสู่ระดับสูงเหมือนอย่างเช่นในฟิลิปปินส์ และด้วยเหตุนี้จึงไม่มีที่ไหนอีกแล้วที่อดีตยุคก่อนอาณานิคมจะมีปรากฏและมีอิทธิพลเพียงกลางเดือนเหมือนอย่างในฟิลิปปินส์ ถ้าเราหันไปสำรวจขบวนการต่อต้านอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนอื่นๆ เราจะต้องระลึกว่าผลกระทบของความคิดแบบตะวันตกยังคงมีอิทธิพลต่อชนบประเพณีทางศาสนาและวัฒนธรรมของชาวพื้นเมือง ดังนั้นความสำนึกชาตินิยมสมัยใหม่จึงต้องใช้เวลาที่จะเจริญเติบโตไปในเขตปกครองของอาณานิคมส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัฐอาณานิคมที่ถูกสร้างขึ้นโดยผิดสภาพความเป็นจริงในฟิลิปปินส์สภาพการผิดความจริงนี้มีอยู่เป็นเวลานานจนกระทั่งลัทธิชาตินิยมฟิลิปปินส์ได้ใช้เวลานี้พัฒนาตัวเองออกไปโดยธรรมชาติ ทั้งๆ ที่มีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็นส่วนย่อยและสิ่งที่เคยมีมาแต่ก่อนโดยการเปรียบเทียบแล้วกลับอ่อนแอลง ไม่มีที่ใดเหมือนที่นี้อีกแล้ว

ในหลายๆ กรณี ความรู้สึกเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันนั้นยังคงมีอยู่อีกนานในกลุ่มคนระดับท้องถิ่นมากกว่าในระดับชาติ ที่มีความแตกต่างกันทั้งในด้านศาสนาและวัฒนธรรม บางครั้งก็มี

เชื้อชาติต่างกัน แม้แต่ในประเทศที่มีพรมแดนอาณาเขตเกือบจะคงเดิมเหมือนในสมัยที่มีกษัตริย์ปกครองแต่ก่อน ความสำนึกทางการเมืองจะต้องใช้เวลานับสิบ ๆ ปีที่จะพัฒนาไปสู่ความรู้สึกจงรักภักดีในชาติของตนในปัจจุบัน ดังนั้นขบวนการต่อต้านลัทธิอาณานิคมในศตวรรษที่ยี่สิบนี้ ส่วนใหญ่จะค่อย ๆ เปลี่ยนไปที่ละน้อย ๆ จากความรู้สึกรักชาติแบบเก่าไปสู่ความรักชาติแบบของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เจริญเติบโตและพัฒนาเต็มที่ยิ่งขึ้นทุกที การเปลี่ยนแปลงนี้จะสะท้อนให้เห็นรูปแบบของความเป็นผู้นำซึ่งเปลี่ยนแปลงไป และเกิดขึ้นในขบวนการต่อต้านลัทธิอาณานิคมโดยทั้งหมดในปัจจุบันนี้

การเผชิญหน้ากับฝ่ายตะวันตกบังคับให้ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องแสวงหาเอกลักษณ์ของตนใหม่ ยกเว้นพวกหัวเก่าที่ติดค้างบางคนที่มีจำนวนน้อยลงทุกที สำหรับบางพวก เช่น ขุนนางชาว โนโต โซโรโต (Noto Soeroto) และขุนนางจีนเชื้อสายเวียดนาม ฟาม กุยन्ह (Pham Quyunh) ต่างมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมพื้นเมืองและวัฒนธรรมยุโรปเข้าด้วยกัน ผู้บริหารอาณานิคมชาวฝรั่งเศสและฮอลันดาก็นิยมความคิดเห็นเช่นเดียวกันนี้ ในระยะเปลี่ยนศตวรรษใหม่ แต่คนจำนวนมากก็พอใจที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขขนบธรรมเนียมของตนให้สมัยใหม่ที่สุดที่จะทำได้ โดยไม่ยอมรับเอาสิ่งมีค่าของต่างชาติเข้ามาปะปนด้วย การแสวงหาเพื่อการฟื้นฟูวัฒนธรรมใหม่นี้ เป็นสิ่งจูงใจเยาวชนจำนวนมากในหลายๆ อาณาบริเวณ ผู้ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนของคณะสอนศาสนาชาวยุโรป และโรงเรียนของพวกฆราวาส

ขบวนการที่มีการจัดรูปแบบสมัยใหม่แห่งแรกอยู่ที่พม่าได้แก่ ยูวพุทธิกะสมาคม (Young Men's Buddhist Association) ซึ่งเป็นแบบของ YMCA ในปัจจุบัน ได้ตั้งขึ้นที่เมืองย่างกุ้งเมื่อปี ค.ศ. 1906 และต่อมาได้พัฒนาขึ้นเป็นสภาของสมาคมชาวพุทธ (General Council of Buddhist Associations) ที่ใหญ่โตกว้างขวางกว่าเก่า ในขณะที่พุทธศาสนาปรากฏเด่นชัดขึ้นภายในชื่อทั้งสองนั้น พุทธศาสนากลับมีความสำคัญในลักษณะเป็นสัญลักษณ์มากกว่าจะมีตัวตนจริงๆ หมายความว่า พวกผู้นำทั้งหลายที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนซึ่งส่วนหนึ่งเป็นแบบตะวันตกนั้นไม่ใคร่สนใจในเรื่องราวของศาสนาหรือการปฏิรูปมากเท่ากับการแสวงหาเอกลักษณ์ของพม่า เป็นเอกลักษณ์ซึ่งคำว่า "พม่า" กับ "พุทธ" สามารถใช้แทนกันได้ สมาคมพุทธ อูโตโม (Budi Utomo) เป็นสมาคมแบบใหม่แห่งแรกตั้งขึ้นในประเทศอินโดนีเซียเมื่อปี ค.ศ. 1908 ก็เพื่อจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันนี้ในหมู่ชนชั้นสูงหนุ่มสาวของชาวซึ่งได้รับการศึกษาจากตะวันตก แต่ที่มีความสำคัญกว่าและดำเนินอยู่เป็นระยะเวลานานก็ได้แก่ระบบการศึกษา ตามาน ซิสโว (Taman Siswo) ซึ่ง

เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ผู้ริเริ่มคือ คิ ฮัตजारี เดวันโตโร (Ki Hadjar Dewantoro) ซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งของพวกขุนนางแห่งราชสำนักชวากลาง วิธีการสอนแบบตะวันตกและหลักสูตรสมัยใหม่ได้ถูกนำมาผสมผสานกันในโรงเรียนของเขา เพื่อใช้สอนค่านิยมทางคุณธรรมแบบดั้งเดิมในตอนแรกเริ่มโดยทางสังคมและวัฒนธรรมแล้วเป็นการสอนในวงแคบ แต่ในปีหลัง ๆ ต่อมา ขบวนการทั้งสองนี้ได้ร่วมมือบทบาทที่สำคัญในลัทธิชาตินิยมของอินโดนีเซีย

ขบวนการต่อต้านอาณานิคมที่น่าตื่นตะลึงที่สุดของอินโดนีเซีย คือ ซาเรกัตอิสลาม (Sarekat Islam) เป็นขบวนการที่ยิ่งยาก หลายซับซ้อน เป็นขบวนการที่เชื่อมระหว่างเก่ากับใหม่ เข้าด้วยกันโดยวิธีการต่าง ๆ ขบวนการนี้เริ่มก่อตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1911 ในฐานะเป็นสมาคมพ่อค้าชาวจีนซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญก็เพื่อคุ้มครองพวกพ่อค้าชาวจีน และทำการต่อต้านการแข่งขันของชาวจีนที่มีมากขึ้นทุกที ในขณะที่ชนชั้นกลางตามเมืองใหญ่ ๆ ของอินโดนีเซียกำลังเริ่มมีบทบาทขึ้นมาเป็นพวกที่สำคัญในการสนับสนุนขบวนการทางศาสนาสมัยใหม่ในชวาและในเกาะอื่น ๆ นั้น การเลือกชื่อขององค์การก็ไม่ได้เพิ่งเล็งในเรื่องศาสนาเป็นสำคัญ คำว่า "อิสลาม" ใช้เพื่อช่วยให้เห็นถึงความเป็นคนพื้นเมืองอย่างแท้จริงต่างไปจากชาวต่างประเทศ พวกที่ทำการค้าขายซึ่งไม่ใช่ชาวมุสลิม ตามความจริงแล้ว ในไม่ช้าความเป็นผู้นำของขบวนการซาเรกัตก็ตกอยู่ในมือของพวกที่มีความเป็นตะวันออกน้อยมาก แต่เป็นพวกที่มีความคิดเห็นหมกมุ่นอยู่กับการช่วยเหลือสงเคราะห์ทางด้านสังคมและการเมืองมากกว่าเรื่องการปฏิรูปทางศาสนา เนื่องจากว่าพวกนี้นำองค์การไปใช้ในเรื่องของการปลุกปั่น ก่อกวน พวกชนชั้นกลางโดยทั่ว ๆ ไปจึงถอนตัวจากการให้การสนับสนุน และกลับไปเข้าร่วมกับขบวนการศาสนาอื่น ๆ ที่มีจุดหมายแตกต่างออกไป

กระนั้นก็ตาม ซาเรกัตอิสลาม ก็เจริญเติบโตอย่างรวดเร็วเป็นเวลาหลายปีกลายเป็นขบวนการที่ใหญ่โตอย่างแท้จริงของอาณานิคมอินโดนีเซีย ในตอนปลายทศวรรษที่ 1910 มีสมาชิกกว่า 5 แสนคน สมาชิกเหล่านี้มาจากกลุ่มคนที่มีฐานะทางสังคมแตกต่างกัน แต่ส่วนใหญ่จะเป็นพวกชาวนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวนาจากถิ่นที่ถูกรบกวนได้รับความเดือดร้อน ถึงแม้ว่าตามโครงการอย่างเป็นทางการขององค์การนี้ จะเกี่ยวข้องกับเรื่องศาสนาเท่านั้น แต่ชื่อขององค์การและผู้นำที่เจดีย์ฉลาดขององค์การคือ อุมาร์ ซายิด โจโกรามิโนโต (Umar Sayid Tjokroaminoto) ได้ใช้กลยุทธ์ด้านอำนาจเวทมนตร์หรืออะไรที่เป็นมนตร์ขลังตามประเพณีเดิมในชนบทของชวาทันที พวกอูลามะกลายเป็นพวกที่ใช้เวทมนตร์ซึ่งเป็นที่รับรองกันในท้องถิ่นนั้น ๆ ถึงกระนั้นก็ตามก็ไม่เป็นการง่ายนักที่องค์การซาเรกัตอิสลามจะวางตัวอยู่ระหว่างประเพณีดั้งเดิมและความสมัยใหม่ที่เพิ่ง

เริ่มก่อตั้งขึ้น องค์การนี้พยายามแยกพวกหัวหน้าที่อยู่ในเมืองใหญ่ออกเสียจากการจลาจลของพวกเขา ชาวนาชาวไร่เป็นการชั่วคราว และโดยไม่ตั้งใจ องค์การนี้ได้เสื่อมลงอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกับที่ได้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็วซึ่งเป็นการขัดกันกับความรู้สึกทั่วไป เพราะองค์การมีความพยายามอย่างจริงจังที่จะให้องค์การเป็นที่พอใจของคนอิสลามโดยทั้งหมดจริงๆ การปฏิรูปทางศาสนาต้านหนึ่ง และขบวนการทางฆราวาสที่รุนแรงอีกด้านหนึ่งก้าวนำหน้าขบวนการชาเรกต์ไป และกลายเป็นสิ่งที่มีบทบาทสำคัญในวงการเมืองอินโดนีเซียนับตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 1920 เป็นต้นไป

ในขบวนการของพม่าและชวา นั้น เราได้กล่าวมาแล้วว่าพวกบัณฑิตที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนของพวกยุโรปเป็นผู้นำของขบวนการ แรงคลใจของเขาเหล่านั้นจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ตามส่วนใหญ่มากจากตะวันตกในเวียดนาม (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตังเกี๋ย และอันนัม) อิทธิพลตะวันตกนี้บางครั้งถูกอิทธิพลจีนเข้ามาบดบังเสีย จีนมีอิทธิพลทั้งด้านวัฒนธรรมและความรู้อย่างลึกซึ้งต่อพวกชนชั้นสูงเวียดนามอยู่นับเป็นเวลาร้อย ๆ ปี ในขณะที่การศึกษาแบบฝรั่งเศสได้แผ่ขยายไปทั่วและเข้ามาแทนที่การศึกษาลัทธิขงจื้อชั้นสูง หลังทศวรรษที่ 1890 นั้น แท้จริงแล้วความคิดอ่านแบบตะวันตกเข้ามาสู่เวียดนามโดยทางจีนนั่นเอง (โดยการแปลเป็นภาษาจีน) ก่อนที่ชาวพื้นเมืองจะเรียนรู้และรับความคิดอ่านนั้นเป็นภาษาฝรั่งเศส

การเผชิญหน้าของจีนกับฝ่ายตะวันตกเมื่อปลายศตวรรษที่สิบเก้า นั้น ก่อให้เกิดการใจหายใจคว่ำในหมู่ชาวเวียดนามที่มีการศึกษา เช่น ฟาม บอย เจา (Pham Boi Chau) ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือการปฏิวัติจีน ปี ค.ศ. 1911 ซึ่งเป็นเสมือนแม่แบบและแรงคลใจแก่พวกเยาวชนที่ได้รับอิทธิพลจีน ทำให้เกิดลัทธิชาตินิยมอยู่หลายปีก่อนที่จะกลายเป็นพลังต่อสู้เพื่อลัทธิในที่อื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขบวนการชาตินิยมที่มีชื่อเสียงเด่นที่สุดของเวียดนาม คือ เวียดนาม คือกัดดัน ดั่ง พรรคชาตินิยมเวียดนาม (The Viet Nam Quoc Dan Dang) ตั้งขึ้นเมื่อตอนต้นทศวรรษที่ 1920 ได้รับแบบอย่างการจัตุรปกครองค์การและแนวอุดมการณ์จากพรรคก๊กมินตั๋ง (พรรคชาตินิยมจีน) ของ ดร. ซุนยัตเซ็น พรรคการเมืองของเวียดนามซึ่งได้รับอิทธิพลอย่างแรงกล้าจากการปฏิวัติจีน โดยที่ไม่ได้มีการเตรียมตัวให้พร้อมได้เข้าทำการโจมตีเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจของฝรั่งเศสในปี 1929 ซึ่งทำให้ตัวเองต้องถูกทำลายยับเยิน

อิทธิพลของฝ่ายตะวันตกเข้ามาโดยทางอ้อมสู่ประชาคมศาสนาอิสลามแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งสมาชิกมุสลิมนี้ปลื้มกตอยู่ห่างจากคณะเผยแผร์ศาสนาของยุโรปและการเล่าเรียนแบบฆราวาส การติดต่อกับศูนย์กลางอิสลามในตะวันออกกลางทำให้ได้เข้าใกล้ชิดกับผู้ศรัทธาชาวเอเชีย

มากขึ้น หลังจากเปิดคลองสุเอซเมื่อปี 1869 ทำให้เกิดคลื่นของการพัฒนาทางศาสนาแบบใหม่ๆ ในทศวรรษต้น ๆ ของศตวรรษนี้ มุฮัมหมัด อับดุลห์ (1849-1905) แห่งมหาวิทยาลัย อัล อาซาร์ (al-Azhar) ที่มีชื่อของโคโรที่ซึ่งนักศึกษาอินโดนีเซียและนักศึกษามลายูนับร้อย ๆ คนได้นำเอาวัฒนธรรมต่าง ๆ ไปเผยแพร่ยังเกาะต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นผู้นำทางด้านความรู้ใหม่ๆ ของวงการปฏิรูป และความคิดเห็นสมัยใหม่เป็นผลมาจากการเผชิญหน้ากันระหว่างวัฒนธรรมอิสลามในตะวันออกใกล้กับโลกตะวันตก ในขณะที่ลัทธิศาสนาในระยะต้น ๆ ที่เคร่งครัดมากของ วาฮาบี (Wahabi) ไม่ยึดกับโลกปัจจุบัน ลัทธิปฏิรูปของอับดุลห์กลับทำให้ชีวิตของชาวมุสลิมสดชื่น กระปรี้กระเปร่าขึ้นโดยการพิสูจน์ให้เห็นว่า พระคัมภีร์ถูกรอ่านกับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ทางด้านวิทยาศาสตร์ และความรู้ใหม่ๆ นั้นเข้ากันได้ดี

การผสมผสานกันระหว่างความเคร่งครัดในทางศาสนากับความเป็นไปในทางโลกเกี่ยวเนื่องอยู่กับการสอนแบบใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นที่ดึงดูดความสนใจแก่ประชาคมการค้าขายของมุสลิมที่ร่ำรวยมั่งคั่งในสตรีทเซทเทิลเมนต์ ซึ่งเป็นผู้นำในกิจการต่างๆ ทางด้านหนังสือพิมพ์ และองค์การต่างๆ ในปลายศตวรรษที่สิบเก้า กิจกรรรมต่างๆ เหล่านี้แพร่เข้าไปยังอินโดนีเซียโดยเฉพาะไปยังสุมาตราและชวา ซึ่งมีคนคอยเลียนแบบอยู่พร้อมแล้ว เราได้ชี้ให้เห็นเรียบร้อยแล้วว่า ทำไมความคิดปฏิรูปของอิสลามจึงเข้าสู่รัฐต่างๆ ในแหลมมลายูได้ช้ากว่าองค์การมุฮัมมาดียา (Muhammadiyah) ซึ่งตั้งขึ้นในชวากลางเมื่อปี 1912 ในไม่ช้าได้กลายเป็นองค์การปฏิรูปชั้นนำ มีสาขาหลายร้อยแห่งในส่วนต่างๆ ของอินโดนีเซีย องค์การนี้ได้เผยแพร่ความคิดเห็นของศาสนาอิสลามที่มีความเชื่อมั่นในตัวเองและสิ่งใหม่ๆ ที่มีชีวิตชีวา เข้าไปในระบบการศึกษาแบบใหม่ล้ำหน้าที่สุด โดยผ่านทางกิจกรรมต่างๆ นานาชนิด ความเจริญมั่งคั่งทางเศรษฐกิจในหลาย ๆ ปีภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งทำให้มีผู้สนับสนุนองค์การมุฮัมมาดียาและกลุ่มผู้มีความคิดสมัยใหม่ หรือผู้มีความคิดปฏิรูปอื่น ๆ มากมาย ความรู้สึกในความเป็นอิสลามขยายตัวขึ้นอันเป็นผลมาจากจำนวนผู้ไปแสวงบุญที่เมกกะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังที่กษัตริย์แห่งราชวงศ์ซาอูดได้ชัยชนะ และทำให้นครเยรูซาเล็มอันศักดิ์สิทธิ์ (Holy City) สงบราบคาบลงในปี 1924 เพียงอีก 2 ปีต่อมาเท่านั้น ก็มีฮัจจิจิ (Hajjis) ที่ขึ้นทะเบียนอยู่ในอินโดนีเซียถึง 52,000 รูป

อย่างไรก็ตาม ลัทธิการปฏิรูปนี้ก็เพียงสาเหตุหนึ่งเท่านั้นในหลาย ๆ สาเหตุใหญ่ที่ทำให้เกิดความมีชีวิตชีวาที่น่าประทับใจของศาสนาอิสลามในอินโดนีเซีย อีกสาเหตุหนึ่งเป็นปฏิกิริยาซึ่งเกิดจากความคิดเห็นและแนวการปฏิบัติใหม่ ๆ ซึ่งกำลังเข้ามาบีบคั้นในหมู่พวกอูลามา

ซึ่งมีจิตใจยึดชนบทรรมนิยมแบบเก่าอยู่มาก พวกอุลามาบางคนรู้สึกถึงการท้าทายของความสมัยใหม่ต่าง ๆ อย่างรุนแรงพอที่จะรับเอาอารุชต่าง ๆ ขององค์การของคู้ตอสู และลงเอยด้วยการสร้างสมาคมของตนเองขึ้น ชื่อ นาทัดตุล อุลามา (Nahdatul Ulama หรือการตื่นของพวกอุลามา) ในปี 1926 พลังอันยิ่งใหญ่ของสมาคมนี้อยู่ในใจกลางของเกาะชวาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตชนบทต่าง ๆ ซึ่งมีรูปแบบต่าง ๆ ของศาสนาอิสลามผสมผสานกันมาแต่โบราณ และมีอยู่อย่างแพร่หลาย การแบ่งแยกระหว่างความเก่ากับความใหม่เป็นกระจกส่องให้เห็นถึงช่องว่างที่กว้างออกไปทุกทีระหว่างส่วนหนึ่งของสังคมอินโดนีเซียที่อยู่ตามเมืองใหญ่ ๆ และมีความสมัยใหม่กว่า และอีกส่วนหนึ่งของสังคมที่อยู่ตามชนบท และมีการพัฒนาช้ากว่า แต่ก็ยังมีการขยายตัวทางด้านมนุษยชาติและอาณาเขต เพราะลัทธิการปฏิรูปนี้เป็นที่ยอมรับได้ในเขตที่ได้รับอิทธิพลอินเดียน้อยกว่า เช่น ในชวาตะวันตก และตามหมู่เกาะภายนอก (outer islands)

ยิ่งกว่านั้น ในขณะที่การพัฒนาทางศาสนาทำให้รากฐานของศาสนาอิสลามแข็งแกร่งขึ้น มีชีวิตจิตใจขึ้นนั้น การพัฒนาทางศาสนายังทำให้เกิดการขัดแย้งที่แผ่เร้นในหมู่ชาวอินโดนีเซีย ซึ่งรังเกียจที่จะแสดงตัวเองอย่างจริงจังว่าเป็นอิสลาม ทั้งนี้ไม่ได้หมายถึงชนส่วนน้อยที่ไม่ได้เป็นมุสลิม แต่หมายถึงคนจำนวนมากที่เป็นมุสลิมแต่ในนาม ผู้ซึ่งเห็นว่าอุดมการณ์ทางศาสนาอิสลามอุมมัด (ummat) (สังคมผู้มีศรัทธา - community of believers) ซึ่งมีความเคร่งไม่มากก็น้อยได้รับแรงดลใจอย่างสำคัญจากต่างชาติ อุดมคติแบบตะวันออกกลางนั้นเป็นสิ่งที่แปลกแตกต่างไปจากวิถีชีวิตของพวกเขา

การบาดหมางกันในทางวัฒนธรรมนี้มีรากฐานทางสังคมที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะลัทธิการปฏิรูปนั้นมีแนวโน้มในการแสวงหาพรรคพวกที่มีความกระตือรือร้นจากหมู่พวกชนชั้นกลางทั้งในชนบทและในเมือง ในขณะที่พวกขุนนางมองดูพวกนี้ด้วยความเกลียดชัง เหตุนี้จึงทำให้เกิดการขัดแย้งกันทางลัทธิอุดมการณ์ ในขณะที่ชนชั้นนำชาวมุสลิมหวังที่จะได้ประชาคมผู้นับถืออิสลามอย่างแท้จริง ปัญญาชนซึ่งมาจากครอบครัวขุนนางได้รับการศึกษาจากพวกฮอลันดาเห็นว่าศาสนาอิสลามมีแต่หลักจำกัดอยู่ในวงแคบ จุดมุ่งหมายของพวกเขาคือได้แก่การพัฒนาลัทธิชาตินิยมอินโดนีเซียโดยทั้งหมด การขัดแย้งเหล่านี้เป็นไปอย่างเงียบ ๆ เพราะยังมีความผูกพันเป็นอันเดียวกันในการต่อต้านลัทธิอาณานิคม แต่กระนั้นก็ตาม การขัดแย้งกันนี้ก็เป็นที่จุดต่างพริ้วอยู่ในประวัติศาสตร์อินโดนีเซีย

การปรับปรุงศาสนาให้ทันสมัยในหมู่เกาะที่นับถือศาสนาอิสลามนั้นไม่มีอะไรคล้ายคลึงกันกับประเทศที่นับถือศาสนาพุทธบนผืนแผ่นดินใหญ่เลย นอกเหนือไปจากความแตกต่างในด้าน

อื่น ๆ แล้ว เมื่อเปรียบเทียบกับเมกกะและโคโร ประเทศเหล่านี้ขาดศูนย์กลางที่มีอำนาจทางศาสนาที่จะเป็นพลังสำคัญ เนื่องจากการแบ่งแยกทางวัฒนธรรมและสังคมภายในมีน้อยกว่า พวกที่นับถือพุทธจึงไม่มีการขัดแย้งกันอย่างที่ลัทธิการปฏิรูปศาสนาอิสลามได้ก่อให้เกิดขึ้นในการตื่นตัวครั้งนี้ ไม่มีใครรู้มากนักเกี่ยวกับการติดต่อกันในระหว่างพระสงฆ์นิกายเถรวาทในพม่า ลาว กัมพูชา (และลังกา) ในสมัยอาณาจักรมอที่จะใช้ประเพณีอิทธิพลของพุทธศาสนาในประเทศไทยที่มีต่อประเทศเหล่านี้ในสมัยการฟื้นฟูโดยกษัตริย์ราชวงศ์จักรี หรือของพุทธศาสนาแบบใหม่ของญี่ปุ่น

เท่าที่ทราบแน่นอน นิกายมหายานของเวียดนามไม่มีชีวิตจิตใจเหมือนเช่นพุทธศาสนา นิกายเถรวาท อย่างไรก็ตาม ในโคชินจีนซึ่งทั้งลัทธิขงจื้อและพุทธศาสนาไม่ได้ฝังรากลงลึกก่อน สมัยอาณาจักรมอได้มีนิกายใหม่ ๆ มีชื่อเด่นขึ้นมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1920 เป็นต้นไป ที่น่าทึ่งที่สุด และที่ประสบผลสำเร็จมากที่สุดในการแผ่ขยายอย่างกว้างขวางก็ได้แก่ลัทธิเก๋าได้ (Cao Daism) ซึ่งเทพเจ้าทั้งหลายของลัทธินี้รวม “พระเจ้า” ทั้งด้านศาสนา และทางโลกของทั้งทางตะวันตก และตะวันออกไว้อย่างกว้างขวางมากมายหลายชนิด เป็นการผสมผสานที่น่าประหลาดขององค์ประกอบของลัทธิที่ว่าชีวิตเกิดขึ้นเพราะวิญญาณ และพุทธศานานิกายมหายานโดยการขอยืมรูป การบริหารมาจากศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกด้วย แม้กระนั้นพวกเก๋าได้ก็เป็นตัวแทนของปรากฏการณ์เฉพาะถิ่นมากกว่าจะเป็นสิ่งที่มีอำนาจกระจายเข้าครอบงำชีวิตทั่วไปของชาวเวียดนาม ในปัจจุบันโดยทั้งหมด คู่แข่งที่สำคัญที่สุดของลัทธินี้ก็คือพวกชาวเมืองที่มีแนวความคิดแบบตะวันตกเล็กน้อย ซึ่งไม่พอใจในการปกครองแบบอาณาจักรมอ อีกนิกายหนึ่งคือหัวเหา (Hoa Hao) ได้สมาชิกจากพวกชาวนาผู้เข้าที่ดิน คนงานตามชนบท ซึ่งถูกชักชวนให้มาเข้าร่วมด้วย นิกายนี้ก็เช่นกันที่แพร่หลายอยู่ในวงจำกัด

#### 4

นับตั้งแต่ทศวรรษ 1920 เป็นต้นมา บรรยากาศต่อต้านอุดมการณ์และตัวบุคคลในขบวนการต่อต้านลัทธิอาณาจักรมอได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่อิทธิพลของแนวความคิดใหม่ ๆ แบบต่างประเทศได้เพิ่มขึ้นในเวลาเดียวกัน จำนวนของผู้ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศชาว



เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็เพิ่มขึ้นอันเป็นผลมาจากการศึกษาที่แพร่หลายออกไป ยิ่งกว่านั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในบางแห่งทำให้จำนวนผู้สนับสนุนบุคคลชั้นนำทางการเมืองมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อย่างมาก

เหตุการณ์ต่าง ๆ ในประเทศโพ้นทะเลก็มีผลกระทบมาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในตอนปลายศตวรรษที่สิบเก้าด้วย การเปลี่ยนแปลงให้เป็นประเทศสมัยใหม่อย่างน่าตื่นตะลึงของญี่ปุ่นเป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงความสามารถที่ทำให้รัสเซียสมัยพระเจ้าซาร์พ่ายแพ้อย่างราบคาบเมื่อปี ค.ศ. 1905 กระตุ้นให้เกิดมโนภาพอย่างกว้างขวางซึ่งต่างไปจากลัทธิปฏิรูปของพวกอิสลามซึ่งมีสิ่งดึงดูดความสนใจที่สำคัญทั้งทางด้านสังคมและภูมิศาสตร์อยู่ในวงจำกัด เราได้พูดถึงเรียบร้อยแล้วถึงผลสะท้อนของการปฏิวัติจีนเมื่อปี ค.ศ. 1911 ที่มีต่อประเทศเวียดนามเพื่อนบ้าน แต่การปฏิวัติจีนมีผลกระทบกระเทือนต่อคนจีนในอาณานิคมในทุกรัฐ (และยังมีผลกระทบกระเทือนมากขึ้นไปอีกต่อคนจีนซึ่งเป็นคนส่วนน้อยในตะวันออกเฉียงใต้ทั่วไปทั้งหมดด้วย)

สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง และที่ร้ายกว่านั้นก็คือ การปฏิวัติรัสเซียเมื่อปี 1917 นำความยุ่งยากมาสู่ยุคสมัยของการใช้ความรุนแรงแม้จะไม่ถึงปฏิวัติก็ตาม เนื่องจากอิทธิพลของเหตุการณ์เหล่านี้ทำให้เกิดความรู้สึกต่อต้านการปกครองแบบอาณานิคมในรัฐสภาอินเดียของอังกฤษภายใต้การนำของมหาตมะคานธี (ซึ่งมีผลกระทบไปถึงอินเดียส่วนน้อยในพม่าและมาเลเซียด้วย) การขยายตัวของญี่ปุ่นรวมทั้งการเกิดมิชชันนารีรวมอำนาจต่าง ๆ ขึ้น และการปรากฏตัวของ "บุรุษเหล็ก" ไม่เฉพาะแต่ในรัสเซียเท่านั้น แต่รวมทั้งในตุรกี อิตาลี และต่อมาในเยอรมนีด้วย ทั้งหมดนี้ทำให้เกิดความระส่ำระสายเพิ่มขึ้นโดยไม่หยุดยั้ง

ในราวทศวรรษที่ 1920 เช่นกัน จำนวนชาวพื้นเมืองที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศในหลาย ๆ ด้านนี้ก็เพิ่มขึ้นมากขึ้น ทั้งนี้เพราะมีโอกาสดำเนินการศึกษาสูงขึ้น กว้างขวางขึ้น สถานศึกษาระดับสูงของอาณานิคม เช่น มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง มหาวิทยาลัยฮานอย และโรงเรียนกฎหมายบาตาเวีย เป็นต้น ได้ตั้งขึ้นในระหว่างสงครามหรือทันทีที่สงครามโลกได้สิ้นสุดลง ผลิตภัณฑ์ออกมาสม่ำเสมอทุกปีถึงแม้จะมีจำนวนไม่มากนัก ทั้งนี้รวมทั้งนักศึกษาโพ้นทะเลที่เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ จากยุโรปเป็นหลัก รวมทั้งจากญี่ปุ่น (มีนักศึกษาจากไทยและเวียดนาม) และอินเดียของอังกฤษ (ดึงดูดความสนใจนักศึกษาพม่าเป็นพิเศษ) การศึกษาในต่างประเทศเป็นสิทธิพิเศษ ซึ่งมีนักศึกษาจำนวนน้อยได้รับเลือก ค่อย ๆ กลายเป็นสิ่งธรรมดาที่ทุกคนอาจเข้ามามีส่วนร่วมได้มากขึ้นทุกที กลุ่มนักเรียนนอกเหล่านี้ เช่น เปอร์กิมปูนัน อินโดนีเซีย (Perhimpunan Indonesia—สหภาพอินโดนีเซีย) ในประเทศเนเธอร์แลนด์ ได้พัฒนาเป็นศูนย์กลางปฏิบัติการทาง

ด้านการเมืองซึ่งเหมือนกับพวกอิลัสตราโดของฟิลิปปินส์ ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ในแมดริดเมื่อ 40 กว่าปีก่อนนั้นได้ก่อให้เกิดความปั่นป่วนทางด้านความรู้ความเข้าใจและอุดมการณ์ต่าง ๆ

ภายในอาณานิคมเองการขยายตัวของโรงเรียนของตะวันตกและโรงเรียนสอนภาษาพื้นเมืองแบบใหม่ ซึ่งชนิดหลังนี้ดำเนินการริเริ่มโดยเอกชน ได้ขยายวงกว้างขึ้นและเกี่ยวพันกันกับการพัฒนาให้ทันสมัย ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเมืองไม่ได้จำกัดอยู่แต่พวกที่ได้รับการศึกษาในระบบที่ถูกแบบแผนโดยตรงเท่านั้น การรับจ้างทำงานในบริษัทห้างร้านของตะวันตก และองค์การรัฐบาลต่าง ๆ ทำให้ชาวพื้นเมืองนับพัน ๆ คนมีโอกาสได้เรียนรู้วิถีทางแบบใหม่ และคนอื่น ๆ ก็ได้เรียนรู้ด้วย โดยการมาติดต่อกับพวกนี้อีกทีหนึ่งทางด้านการทำงาน การค้าขาย และการเดินทางภายใน หรือออกไปนอกพรมแดนอาณานิคม

ถึงแม้ว่าความปั่นป่วนอย่างที่ว่านี้จะยิ่งใหญ่ที่สุดในอาณานิคม ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีทางและเจตนาธรรมของขบวนการต่อต้านอาณานิคมต่าง ๆ การศึกษาต่างประเทศอย่างน้อยที่สุดก็เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการจลาจลทางการเมืองที่ลึกซึ้งในทางอ้อม เช่นในประเทศไทยซึ่งไม่ได้เป็นอาณานิคมของใคร นับเป็นเวลาหลายทศวรรษที่การศึกษาสมัยใหม่ได้เปิดสอนเป็นพิเศษให้แก่พวกเจ้านายและขุนนางในราชสำนักของไทย ซึ่งส่วนใหญ่อีกก็เป็นพวกราชวงศ์โดยตรงของกษัตริย์นั่นเอง การสอนอยู่ในขอบข่ายที่กว้างขวางกว่าในอาณานิคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อื่น ๆ ที่ถูกปกครองโดยทางอ้อม การปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยดำเนินไปภายใต้พระบรมราชโองการของพระเจ้าอยู่หัวในตอนปลายศตวรรษที่สิบเก้านั้น ทำให้เกิดมีการสร้างกองทัพบก ทหารเรือ ระบบข้าราชการฝ่ายพลเรือน และระบบการทูตขึ้นมาใหม่ ในการจัดหาคนหัวสมัยเหล่านี้ก็โดยเลือกจากคนที่มีความรู้มากกว่าจะถือเอาชาติกำเนิดเป็นที่ตั้ง ดังนั้นสามัญชนจึงเข้ามาเรียนในโรงเรียนและวิทยาลัยสมัยใหม่มากขึ้นทุกทีรวมทั้งไปศึกษาในวิทยาลัยญี่ปุ่น และโรงเรียนการทหารในยุโรป

ตอนปลายทศวรรษ 1920 ข้าราชการและนายทหารหนุ่ม ๆ ของไทยซึ่งได้รับแรงดลใจทางด้านวิชาการจากต่างประเทศ ได้เริ่มแสดงความไม่พอใจในการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเจ้านายเชื้อพระวงศ์ทั้งหลายผูกขาดหน้าที่การงานที่ต้องใช้การตัดสินใจ กีดกันให้ผู้ที่มีการศึกษาอย่างเยี่ยมยอดไปอยู่ในตำแหน่งที่ต่ำกว่า ในที่สุดในปี 1932 นักปฏิรูปทั้งหลายซึ่งทั้งหมดเป็นสามัญชนอย่างแท้จริง ได้ทำการปฏิวัติโดยไม่เสียเลือดเนื้อแต่อย่างใด บังคับให้กษัตริย์ตกลงเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเป็นแบบมีกษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งความจริงแล้วรัฐธรรมนูญ

นั้นอยู่ภายใต้การควบคุมของทหารนั่นเอง เมื่อรวมกันจัดให้มีการปกครองแบบระบบอำนาจนิยม (authoritarian regime) อย่างมั่นคง ซึ่งสนับสนุนกษัตริย์แต่เพียงในนามเท่านั้นแล้ว ลัทธิต่าง ๆ ที่รุนแรงของไทยก็ถูกลบออกไปจากสารบบการเมืองที่เคยได้รับอนุมัติเป็นทางการ พวกที่เคยมีอำนาจมาแต่ก่อนก็กลายเป็นเสมือนหลักตอของรัฐสมัยใหม่นี้เท่านั้น

ในขณะที่การเลือกตัวนักศึกษาไปเรียนต่อในต่างประเทศของไทยนั้นเป็นไปตามแผนปรับปรุงประเทศให้สมัยใหม่ตามที่ได้วางไว้แล้ว ในประเทศอาณานิคมต่าง ๆ เหตุการณ์ดำเนินไปทีละเล็กละน้อย และเป็นเรื่องโดยบังเอิญมากกว่าในประเทศที่มีการปกครองแบบอาณานิคมโดยทางอ้อม เช่น มาเลเซีย และกัมพูชา ได้มีการคัดเลือกตัวนักศึกษาที่จะไปเรียนต่อยังต่างประเทศอย่างพิถีพิถันจากครอบครัวนักปกครอง (หรืออย่างน้อยที่สุดพวกที่กำลังปกครองอยู่) การที่ถือกำเนิดในตระกูลสูง และมีจำนวนเพียงเล็กน้อยทำให้นักศึกษาเหล่านี้มั่นใจได้ว่าจะได้รับตำแหน่งอภิสิทธิ์ที่มีอยู่จำกัดและเหมาะกับผู้ที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่ในประเทศของตน แต่ในประเทศที่ถูกปกครองแบบอาณานิคมโดยตรง เช่น พม่า เวียดนาม และอินโดนีเซีย (ซึ่งชาวมีอำนาจทางการเมืองสมัยใหม่) มีปัญญาชนเป็นจำนวนมาก แต่ความต้องการปัญญาชนพวกนี้มันน้อย ความต้องการชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับการศึกษาแบบใหม่ในระดับสูงในประเทศอาณานิคมนั้นมีอยู่ในวงจำกัด ทั้งนี้เพราะมีเจ้าหน้าที่ชาวยุโรปทำงานในด้านการบริหารและปกครองอยู่แล้ว รวมถึงเจ้าหน้าที่ทางฝ่ายทหารด้วย

ขณะที่การขยายตัวทางการศึกษาทำให้ความต้องการที่จะให้ชาวพื้นเมืองมีส่วนเกี่ยวข้องในการปกครองอาณานิคมอย่างกว้างขวางขึ้นนั้น โครงสร้างแบบยุโรปอย่างแท้จริงไม่มีการเปลี่ยนแปลงในขั้นพื้นฐานตราบเท่าที่ลัทธิอาณานิคมยังมีอยู่ โดยส่วนใหญ่พวกปัญญาชนที่มีหัวรุนแรงซึ่งถูกบังคับให้อยู่แต่เพียงวงนอกการเมืองของประเทศอาณานิคมต่างๆ ซึ่งผู้ปกครองประเทศไม่เต็มใจและไม่รับรอง ปัญญาชนรุ่นใหม่เหล่านี้เป็นตัวแทนสำหรับการปฏิรูปจะกลายเป็นโฆษณาที่สำคัญทำการโฆษณาการปฏิรูปลัทธิอาณานิคมทั้งหมดถ้าหากว่ายังไม่ต้องการล้มล้างระบบการปกครองอาณานิคมอย่างเปิดเผยในนามของลัทธิชาตินิยมที่ทวีความรุนแรงขึ้น

มีเหตุผลหลายประการที่ทำให้แนวโน้มแบบรุนแรงนั้นแพร่หลายกว้างขวาง ส่วนหนึ่งเป็นเพราะพวกนักศึกษาหนุ่มสาวชั้นนำได้รับอิทธิพลทางด้านวิชาการจากภายนอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากต่างประเทศ อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะความพอใจและลักษณะส่วนตัวของปัญญาชนเหล่านี้เองด้วย ในทั้งสองด้าน บรรดาผู้นำต่าง ๆ ของลัทธิชาตินิยมพม่า เวียดนาม และอินโดนีเซีย ใน

ศตวรรษที่สี่สิบ มีความแตกต่างไปอย่างเห็นได้ชัดจากนักชาตินิยมสมัยใหม่รุ่นแรกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือพวกฟิลิปปินส์

เมื่อริซาล (Rizal) และสหายนัลสตราโตของเขาเริ่มกิจกรรมในตอนราว ๆ 25 ปีก่อนสิ้นคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า นั้น ลัทธิเสรีนิยม (liberalism) กำลังเจริญก้าวหน้าที่สุด และภายใต้สิ่งแวดล้อมแบบสเปนที่อยู่ในวงจำกัด ก็เป็นขบวนการปัญญาชนที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ที่สุดด้วย ดังนั้นจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ชาวฟิลิปปินส์หนุ่มสาวผู้รักชาติจะมีความคิดอ่านตามแบบอย่างความคิดทางการเมืองที่ก้าวหน้าที่สุดของยุโรปร่วมสมัย ยิ่งกว่านั้นความคิดอ่านเหล่านี้บังเอิญส่งเสริมจุดมุ่งหมายของพวกฟิลิปปินส์และผู้ตั้งขึ้นกลางเมสตีโซอย่างเพียงพอทีเดียว เช่นเดียวกับที่ได้ส่งเสริมจุดมุ่งหมายของพวกผู้ตั้งขึ้นกลางลาติน อเมริกันและอเมริกาเหนือมาแล้วที่จะเรียกร้องและกำหนดวิถีทางการเมืองของตนเอง ด้วยเหตุนี้การเปลี่ยนจากลัทธิเสรีนิยมแบบสเปนมาเป็นแบบอเมริกาจึงเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และผู้นำทางการเมืองของพรรคนาซีของนาซิสตาก็ได้พบว่าในวงการปัญญาชนของอเมริกานั้นมีสิ่งที่น่าพึงพอใจอย่างมากมาต่อความปรารถนาทางด้านลัทธิการเมืองและสังคมของตน ลัทธิการเมืองที่รุนแรงต่าง ๆ จำนวนมากได้มาถึงหมู่เกาะฟิลิปปินส์เมื่อทศวรรษที่ 1930 แต่ก็คงอยู่ หรือถูกบังคับให้อยู่แต่รอบนอกของวงการเมืองของเกาะเท่านั้น

ในขณะที่คนหนุ่มจากหลาย ๆ แห่งในอาณานิคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เดินทางไปศึกษาต่างประเทศกันเป็นจำนวนมากขึ้น ลัทธิเสรีนิยมซึ่งไม่สามารถกำจัดไปได้กำลังถูกโจมตีในทางด้านวิชาการอยู่ในยุโรปตะวันตก (ถึงแม้จะไม่ใช้ในสหรัฐอเมริกา) สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง การปฏิวัติรัสเซีย และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อย่างขนานใหญ่ในส่วนอื่น ๆ ของยุโรปก็ทำให้แนวโน้มของลัทธิการเมืองใหม่ ๆ เช่นลัทธิสังคมนิยม และอื่น ๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับในหมู่ปัญญาชนตะวันตกจำนวนมากนั้นแพร่หลายออกไปในขณะนั้น ลัทธิใหม่ ๆ ที่แผ่ขยายออกไปเป็นการทดสอบท้าทายลัทธิจักรวรรดินิยมและการปกครองแบบอาณานิคมของยุโรป แต่ไม่ได้หมายรวมถึงลัทธิมาร์กซิสต์ และลัทธิสังคมนิยมอื่น ๆ การวิจารณ์เหล่านี้ได้แพร่เข้าสู่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในภาคพื้นยุโรปและในอังกฤษ ซึ่งรับนักศึกษาจากอาณานิคมเพิ่มมากขึ้น มหาวิทยาลัยต่าง ๆ เหล่านี้โดยบังเอิญได้ช่วยฝึกอบรมบุคคลซึ่งในภายหลังได้เป็นนักบริหารและครูของอาณานิคมซึ่งได้ไปริเริ่มงานของชาวเอเชียด้วยความกระตือรือร้นในงานปฏิรูปแบบที่คนรุ่นก่อน ๆ ไม่เคยรู้จักเลย

สำหรับชาวพม่า อินโดนีเซีย และเวียดนาม ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในโลกตะวันตก บรรยา-  
 กาศทางด้านวิชาการที่รุนแรงและเข้มข้นวิกฤตหลังเสรีนิยม ดูเป็นที่น่าพอใจอย่างมาก แต่ถึงกระ-  
 นั้นก็ตาม จำนวนผู้ที่รับแบบความคิดของตะวันตกมาปฏิบัติก็ยังมีจำนวนจำกัด ไม่ต้องพูดถึงขบวนการ  
 การเมืองแบบที่มีต่างชาติเป็นผู้นำซึ่งแทบจะไม่มีเลย ประเทศอื่น ๆ อีกหลายประเทศเพียงแต่  
 ขอยืมหลักการบางอย่างของอุดมการณ์การเมืองของยุโรป และนำมาเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้เข้ากับ  
 แนวความคิดทางด้านวิชาการของชาวพื้นเมือง อย่างเช่นที่เคยมีปรากฏบ่อย ๆ ในอดีตในการนำ  
 เอาวัฒนธรรมต่างชาติมาดัดแปลงให้เป็นขนบธรรมเนียมของตนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บาง  
 พวกพยายามที่จะเอาลัทธิมาร์กซิสต์ และแนวความคิดทางสังคมนิยมชาวมุสลิมหรืออิสลามมาประกอบ  
 เข้าด้วยกันเพื่อกำหนดเป็นทฤษฎีใหม่ขึ้น

โดยทั่ว ๆ ไป ความรู้สึกเกลียดกลัวชาวต่างชาติมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ลัทธิชาตินิยมแบบ  
 รุนแรงเจริญเติบโตงอกงามขึ้น โดยเฉพาะความรู้สึกเกลียดชังที่มีเจ้าหน้าที่หัวเป็นชาวต่างประเทศ  
 ในขณะที่ลัทธิมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ ซึ่งยอมรับกันในฐานะที่เป็นสิ่งที่สมัยใหม่ที่สุดและเป็นข้อ  
 วิพากษ์วิจารณ์ระบบนายทุนที่ใหม่ที่สุดนั้น อาจจะไปกระทบความรู้สึกที่มีมานานด้านความรู้สึก  
 รังเกียจพวกพ่อค้าเอกชนที่ฝังอยู่กับวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียและจีน สิ่งนี้  
 ทำให้แนวโน้มของอุดมการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้แพร่หลายออกไปก็คือ พวกปัญญาชนรุ่นใหม่ที่มีหัว  
 รุนแรง (ไม่นับรวมพวกโคชินจีนชั้นกลางบางพวก) เหล่านี้มีความรู้สึกว่าคุณเป็น “คนนอก”  
 จริง ๆ คือเป็นบุคคลที่ไม่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งหลักทางด้านจิตวิทยาด้วย ใน  
 การมีส่วนได้ส่วนเสียในการปกครองแบบอาณานิคมสมัยใหม่ ซึ่งไม่เหมือนกับพวกอิลัสตราโด  
 ของฟิลิปปินส์ และไม่เหมือนกับพวกขุนนางกัมพูชาและมาเลย์ที่ได้รับการศึกษาสูง

กระนั้นก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบตะวันตกแต่เพียงบางส่วน พวกที่  
 ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก (ไม่ว่าจากต่างประเทศหรือจากภายในประเทศก็ตาม) มีแนวโน้มที่  
 จะตั้งกลุ่มแยกต่างหากแตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ อย่างชัดเจน คือมีความพอใจไม่เพียงแต่ในชีวิตและ  
 การทำงานในศูนย์กลางตามเมืองใหญ่ ๆ โดยเฉพาะตามเมืองหลวงของอาณานิคมเท่านั้น แต่ยังพอ  
 ใจในลักษณะองค์การทางการเมืองแบบตะวันตกอีกด้วย เป็นความจริงที่มีการแบ่งแยกอย่างกว้าง  
 ขวางในหมู่ชนชั้นนำทางการเมืองตามเมืองใหญ่ ๆ ของเวียดนาม อินโดนีเซีย และพม่า บางคน  
 ก็ตัดสินใจที่จะทำงานตามจุดมุ่งหมายของตนตามสถาบันต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นโดยเจ้าหน้าที่ของอาณา  
 นิคม ในขณะที่พวกอื่น ๆ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากรัฐสภาของอินเดียพอใจที่จะหลบเลี่ยงในการเข้ามามี

ส่วนร่วมในองค์การนิติบัญญัติ หรือองค์การที่ปรึกษาต่าง ๆ แต่พรรคการเมืองส่วนใหญ่ที่พวกปัญญาชนไม่ว่าจะมีนโยบายไปทางไหนก็ตามเป็นผู้ก่อตั้งขึ้นนั้น มีลักษณะเป็นแบบพรรคการเมืองของฝ่ายตะวันตกอย่างเห็นได้ชัดทีเดียว ซึ่งเราจะได้เห็นว่าการที่มีแนวโน้มเอียงไปเช่นนั้นจะเป็นอุปสรรคมากกว่าจะส่งเสริมความสัมฤทธิ์ผลของตน

อย่างไรก็ตาม กระแสต่าง ๆ ของอุดมการณ์ทางการเมืองแบบใหม่โดยเฉพาะลัทธิชาตินิยมแบบรุนแรงนั้น ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในหมู่พวกปัญญาชนส่วนน้อย 2-3 กลุ่มตามเมืองใหญ่ ๆ เท่านั้น สิ่งหนึ่งก็คือ องค์การทางการเมืองทุกชนิด ทั้งหนังสือพิมพ์ นิตยสารต่าง ๆ และสุดท้าย วิทยุกระจายเสียง เหล่านี้มีส่วนช่วยแพร่กระจายศัพท์ทางการเมืองใหม่ ๆ ไปยังประชาชนตามจุดต่าง ๆ อีกสิ่งหนึ่ง การศึกษาในอาณานิคมโดยเฉพาะในโรงเรียนที่สอนภาษาพื้นเมือง รวมทั้งโรงเรียนสอนศาสนา ได้มีการเคลื่อนไหวอย่างเห็นได้ชัดนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1920 เป็นต้นมา ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนเหล่านี้ได้สร้างกลุ่มที่มีแนวโน้มจะเป็นผู้นำการเมืองระดับสองชั้นขึ้นมา พวกนี้มีความคุ้นเคยกับระบบค่านิยม ทั้งของพื้นเมืองและสมัยใหม่ ได้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการประสานงานการเมืองระหว่างพวกหัวเก่าและหัวใหม่ พวกนี้มีความใกล้ชิดทั้งทางด้านความเป็นอยู่ สังคม และอุดมการณ์การเมืองกับประชาชนส่วนใหญ่ และในหมู่พวกนี้แหละที่อุดมการณ์การเมืองแบบรุนแรงที่มีรากฐานดั้งเดิมมาจากต่างประเทศนั้น ได้ฝังรากลงลึกกว่าในหมู่พวกปัญญาชนรุ่นใหม่ที่พวกปัญญาชนรุ่นใหม่นี้มีใจโน้มเอียงไปในทางรุนแรงอยู่แล้วนั้น ยิ่งผูกพันอยู่กับวิถีทางต่าง ๆ แบบตะวันตก แม้จะเป็นแบบเสรีนิยมก็ตาม การประนีประนอมกันทางด้านอุดมการณ์การเมือง ซึ่งเราได้เห็นแล้วว่ามิมีบทบาทสำคัญอย่างมาก ในบรรดาพวกที่ได้รับการศึกษาจากตะวันตกกลับมีความสำคัญมากขึ้นไปอีกในหมู่พวกที่ได้รับการศึกษาแบบพื้นเมือง และยังแผ่กระจายไปในหมู่ชนชั้นต่าง ๆ กัน เช่นพวกชาวนาที่เช่าที่ทำนา กรรมกรอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม พ่อค้าปลีกย่อยและพวกอื่น ๆ อีก ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้เขาเหล่านี้เปลี่ยนวิถีชีวิตตามแบบเดิมไปได้บ้าง และมีความเป็นอยู่แบบสมัยใหม่แต่เพียงผิวเผิน

อิทธิพลต่างชาติที่สำคัญที่มีผลต่อชนชั้นนำอันดับสองนี้ก็คือลัทธิมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์นั่นเอง พวกตะวันตกเป็นคนกลางผู้นำลัทธินี้มาสู่อาณานิคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่นในอินโดนีเซีย เมื่อตอนใกล้จะเกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง นักสังคมนิยมชาวฮอลันดาได้เป็นสื่อในการก่อตั้งสิ่งซึ่งต่อมากลายเป็นพรรคคอมมิวนิสต์ที่ได้มาตรฐานพรรคแรกของเอเชีย การติดต่อกับต่าง

ประเทศก็เป็นอีกช่องทางหนึ่ง ตัวอย่างที่น่าสังเกตที่สุดก็คือ เหงียน ไอ ก๊อก (Nguyen Ai Quoc) ของเวียดนาม (ซึ่งต่อมาเป็นที่รู้จักกันในนาม โฮจิมินห์) หลังจากที่อยู่อย่างเงียบ ๆ เป็นเวลาหลายปีในปารีส และได้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศสเมื่อปี 1921 แล้ว มินห์ก็ได้เดินทางไปรัสเซียและเอเชีย และได้มีบทบาทที่เด่นมากในองค์การคอมมิวนิสต์สากล (หรือโคมินเทิร์น-Comintern)

ในตอนต้น ๆ ของทศวรรษที่ 1920 พรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซีย (The Partai Komunis Indonesia-PKI) ได้ปลดที่ปรึกษาชาวฮอลันดาออกเสีย พวกนี้ส่วนใหญ่ถูกรัฐบาลแห่งอาณานิคมขับออกจากหมู่เกาะอินเดียนตะวันออก นับเป็นเวลาหลายปีที่พรรคกระทำการสำเร็จอย่างน่าทึ่งในการปลุกกระดมให้มีการนัดหยุดงานในหมู่พวกกรรมกรตามเมืองใหญ่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกลูกจ้างรัฐบาล แต่บรรดาพวกหัวหน้าต่าง ๆ พวกนี้แข่งขันในการควบคุมมวลชนจำนวนมากในชนบทที่มาชุมนุมกันภายใต้การควบคุมของชาเรกัตอิสลาม ทั้ง 2 พรรคนี้ได้อยู่ภายใต้ขบวนการอันเดียวกัน แต่ต่อต้านผู้นำส่วนกลาง ในกลางทศวรรษ 1920 สัมพันธภาพที่ไม่ราบเรียบระหว่างชาเรกัตและ PKI ก็ขาดสะบั้น ชาเรกัตละทิ้งนโยบายส่วนใหญ่ชนิดเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ลงเสียโดยหันไปมีนโยบายแบบอิสลามมากขึ้น ในขณะที่พวกคอมมิวนิสต์ได้กลายเป็นผู้กุมบังเหียนในการที่จะทำการปฏิวัติซึ่งเป็นความหวังที่ โจโครมินโตะ (Tjokroaminoto) และพวกอุลามะของเขาได้ช่วยกระพือไว้หลายปีมาแล้ว และกำลังมีที่ท่าว่าจะดับมอดไป

ความเป็นผู้นำของพรรคถูกแบ่งแยกและถูกฉีกท่อน พวกคอมมิวนิสต์ที่เด่น ๆ จำนวนมากถูกผู้มีอำนาจขับออกนอกประเทศ พรรคคอมมิวนิสต์ได้เริ่มทำลายตัวเองด้วยการเป็นปฏิปักษ์กับระบบการปกครองแบบอาณานิคมในปลายปี 1926 และต้นปี 1927 มีพวกชาวนาเป็นจำนวนมากในที่ต่าง ๆ ทางแถบตะวันตกของชวาและสุมาตราเข้ามาร่วมในการก่อความวุ่นวายผสมผสานกับการก่อการร้ายในเมืองหลวง การก่อการจลาจลที่ยังขาดการเตรียมพร้อมและขาดอาวุธ ก็ถูกปราบลงอย่างรุนแรง มีการเนรเทศเป็นจำนวนมาก ทำให้พรรค PKI ซึ่งเคยมีความสำคัญในฐานะเป็นผู้นำอันดับสองต้องสูญเสียตำแหน่งนี้ไป แต่ในขณะที่การปราบปรามตามวิธีการนี้ได้ทำลายขบวนการคอมมิวนิสต์ที่จัดตั้งเป็นรูปองค์การลงได้นั้น การกบฏก่อความวุ่นวายนี้ก็ได้ออกอย่างรุนแรงที่สุดถึงความรู้สึกต่อต้านการปกครองแบบอาณานิคมที่แผ่กระจายไปอย่างกว้างขวาง

ความสำเร็จของพรรคคอมมิวนิสต์ในเวียดนามก็น่าทึ่งมาก ถึงแม้ว่าพรรคนี้จะมีอายุสั้นและถูกทำลายไปในที่สุดก็ตาม บรรยากาศทางการเมืองในอาณานิคมฝรั่งเศสซึ่งมีลักษณะเข้มงวด

มากกว่าแบบเสรีนิยม อันเป็นแบบที่แพร่หลายอยู่ในอินโดนีเซียของฮอลันดาจนกระทั่งกลางทศวรรษที่ 1920 มีแนวโน้มที่ผลักดันให้การเล่นการเมืองเป็นไปในรูปของการสั่งสมวางแผน พรรคชาตินิยมเวียดนาม (VNQDD) ซึ่งดำเนินงานประสานกันแบบใต้ดิน ได้วางแผนที่จะก่อการจลาจลครั้งใหญ่ขึ้นในตอนต้นทศวรรษที่ 1930 แต่ความวุ่นวายที่ยังไม่สมควรจะเกิดขึ้นก็ได้เกิดขึ้นโดยกองทหารพื้นเมืองที่เยน-เบย์ (Yen-Bay) ได้ทำการแข็งข้อต่อต้านฝรั่งเศสขึ้น การที่พรรคชาตินิยมเวียดนามถูกทำลายลงนั้น เท่ากับเป็นการเปิดหนทางให้กับพวกคอมมิวนิสต์ เช่นเดียวกับพวกชาตินิยม พวกคอมมิวนิสต์เวียดนามได้รับแรงดลใจทั้งทางด้านการจัดตั้งองค์การและอุดมการณ์การเมืองจากจีน ซึ่งอยู่ใกล้ชิดติดต่อกัน ความจริงแล้วศูนย์กลางกิจกรรมต่างๆ ของพวกคอมมิวนิสต์เวียดนามอยู่ที่มณฑลกว๋างตุ๋ง ที่ซึ่งโฮจิมินห์ได้ทำการฝึกอบรมเยาวชนผู้สืบทอดชาวเวียดนามอยู่หลายปีที่วิทยาลัยวัมเปา (Whampoa Academy) ซึ่งพวกทหารคอมมิวนิสต์เป็นผู้นำ ตั้งขึ้นโดยความช่วยเหลือของโซเวียตเพื่อฝึกอบรมพรรคชาตินิยมจีน และเจ้าหน้าที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์

ในปี ค.ศ. 1930 โฮจิมินห์ประสบความสำเร็จในการพ่นฝ่าอุปสรรคจากการเป็นศัตรูกันระหว่างกลุ่มนิคมมาร์กซิสต์กลุ่มเล็กกลุ่มน้อยทั้งหลาย โดยสามารถตั้งพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนขึ้นมาได้ อีกปีหนึ่งต่อมาผู้นำหนุ่มๆ เหล่านี้ได้ลอบกลับเข้าไปยังบ้านเกิดเมืองนอนของตน และได้ปลุกระดมให้เกิดการนัดหยุดงานขึ้นในหมู่พวกกรรมกรโรงงานต่างๆ ที่ เบนทูย (Benthuy) ในแคว้นอันนัมตอนเหนือผสมกับการจลาจลของพวกชาวนาในที่ต่างๆ ในเวลาต่อมา ซึ่งแผ่ขยายไปกว้างในมณฑล หึง ออง (Nge Anh) และมณฑล ฮาตินท์ (Ha Tinh) องค์การบริหารท้องถิ่นของรัฐในอารักขาก็แตกแยกกันเป็นพวกๆ อยู่ชั่วระยะหนึ่งภายใต้การโจมตีอย่างรุนแรงของพวกชาวนาที่มีอาวุธพร้อม ซึ่งพวกคอมมิวนิสต์เป็นผู้ดำเนินการอย่างริบเร่งในสภาพตำบล แต่การได้ตอบของฝรั่งเศสก็เป็นไปอย่างรวดเร็วและเหี้ยมโหด มีการระดมทิ้งระเบิดทางอากาศด้วย เช่นเดียวกับในอินโดนีเซีย การลงโทษประหารชีวิตและการจับกุมทำให้ขบวนการปฏิวัติต่อต้านการปกครองแบบอาณานิคมต้องถูกทำลายไป แต่องค์กรใต้ดินก็มีความเชื่อวชาญาณมากขึ้น และโครงสร้างพื้นฐานของพรรคในอาณานิคมของฝรั่งเศสก็ยังคงแข็งแกร่งอยู่ ภายหลังปี 1937 เมื่อฝรั่งเศสเมืองแม่ภายใต้หน้าฉากของแนวร่วมประชาชนยอมให้พวกคอมมิวนิสต์ดำเนินการก้าวหน้าได้ คอมมิวนิสต์เวียดนามจึงสามารถแสดงบทบาทที่ก้าวหน้าทางการเมืองของอาณานิคมบนพื้นดินได้อย่างเปิดเผย โดยเฉพาะตามเมืองใหญ่ๆ ได้อีกครั้งหนึ่งเมื่อใกล้สงครามโลกครั้งที่สอง



ในขณะที่กำลังอันแท้จริงของตนนั้นเทียบไม่ได้เลยกับพลังตำรวจของรัฐบาลอาณานิคม แต่ กระนั้นพวกคอมมิวนิสต์สามารถพิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นองค์การที่เชี่ยวชาญและเป็นพวกที่เคร่งใน อุดมการณ์ จากบรรยากาศที่เกือบนำไปสู่การปฏิวัติในอาณานิคมอินโดนีเซีย และเวียดนาม (การ ดำเนินการของพวกคอมมิวนิสต์ในแถบอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีน้อยมากในขณะนั้น) ความสำเร็จของพวกคอมมิวนิสต์ในการเรียกชุมนุมคนเป็นจำนวนมากตามสาเหตุที่เขานำมาอ้างนั้น ทั้งโดยความตั้งใจและตามจุดมุ่งหมายแล้วได้รับคำแนะนำจากโซเวียตเพียงเล็กน้อย นอกจากนี้ เรื่องการสนับสนุนทางการเงิน มีการติดต่อกับองค์การคอมมิวนิสต์สากลด้วย สำหรับอินโดนีเซีย นั้นติดต่อกับ 2 ทางด้วยกัน คือ ผ่านทางพวกฮอลันดาและคณะทูตเล็ก ๆ ของอินโดนีเซียที่ถูกส่งไป มอสโก สำหรับเวียดนามนั้น โฮจิมินห์มีตำแหน่งสูงอยู่ในองค์การคอมมิวนิสต์สากลอยู่แล้ว แต่ ไม่เหมือนกับพวกจีน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ได้เป็นแหล่งสำคัญตามความคิดของมอสโกเท่าไร นัก เรื่องราวของดินแดนส่วนนี้ของโลกเป็นที่สนใจของรัสเซียเป็นพัก ๆ และเพียงระยะเวลาสั้น ๆ และโดยแท้จริงแล้ว รัสเซียประสบความสำเร็จล้นหลามในความพยายามที่จะหน่วงเหนี่ยวการปฏิวัติของ พรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซียที่ยังไม่พร้อม และพาไปสู่หายนะในที่สุด และเป็นไปไม่ได้เลย ที่พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามจะยอมรับคำสั่งจากผู้นำโซเวียต

แต่ความผูกพันกับต่างประเทศเหล่านี้จะสำคัญอย่างไรก็ตาม เหนือสิ่งอื่นใด เป็นความสามารถของเจ้าหน้าที่ชาวพื้นเมืองที่รับเอาคำสั่งสอนของต่างชาติมาดัดแปลงให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ของตน และเป็นผู้นำทางด้านอุดมการณ์การเมือง และการจัดตั้งองค์การสำหรับพวกที่มีเรื่องซึ่ง ไม่ชอบใจ และพวกที่ถูกโค่น ซึ่งเป็นเหตุผลอย่างดีที่ทำให้เกิดลัทธิคอมมิวนิสต์ขึ้น ทฤษฎีของ มาร์กซิสต์-เลนินนิสต์เห็นได้ชัดว่า มีความสำคัญสำหรับมวลสมาชิกของขบวนการมวลชนต่าง ๆ น้อยกว่าความผสมผสานของความเชื่อทางศาสนา และการล่อใจคนด้วยการโฆษณาเรื่องสังคมที่ ไม่มีชนชั้น การผสมผสานกันของลัทธิต่อต้านชาวต่างชาติกับลัทธิต่อต้านทุนนิยมก็ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกัน เป็นเรื่องสำคัญที่พวกคอมมิวนิสต์อินโดนีเซียซึ่งทำทลายการดำเนินคดีเย็น ของคอมมิวนิสต์สากลประสบความสำเร็จในความมุ่งหมายทั่ว ๆ ไป และได้รับการสนับสนุนจาก พวกผู้นำอิสลามจำนวนมากในเขตชนบทต่าง ๆ

ความสัมพันธ์กับผู้ร่วมประชุมที่เป็นชนชั้นต่ำ ประชาคมชนบท และโดยเฉพาะตัวแทนทาง ฝ่ายศาสนาทำไม่ได้ง่าย ๆ นักสำหรับพวกปัญญาชนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก แม้แต่ พวกที่สมัครพรรคพวกหัวรุนแรงที่ได้ปฏิญาณตนไว้แล้วและมีความสำนึกดีในเรื่องความดีอันที่แผ่

กว้างอยู่ในหมู่พวกที่ตกเป็นเหยื่อของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็ยิ่งพบบ่อย ๆ ว่า เป็นการยากที่จะให้พวกที่อยู่นอกเขตเมืองใหญ่ ๆ มีความเข้าใจในเรื่องการเมืองที่แท้จริง ส่วนใหญ่ของพวกปัญญาชนมีความสนใจอย่างยิ่งในเรื่องการเผชิญหน้าทางการเมืองกับลัทธิการปกครองอาณานิคม สิ่งนี้ทำให้พวกปัญญาชนมุ่งความสนใจแต่ในเมืองใหญ่ ๆ ในเรื่องของที่นั่งในสถานิติบัญญัติ และเรื่องอำนาจการบริหาร และศูนย์กลางของกิจการหนังสือพิมพ์สมัยใหม่เท่านั้น บางครั้งบางครั้ง การจลาจลต่าง ๆ ในชนบทก็ไม่เกี่ยวกับพวกปัญญาชนในเมืองใหญ่ เช่นกบฏชายาซาน ซึ่งเกี่ยวพันกับการขัดแย้งกันในเรื่องจะแยกพม่าออกจากอินเดียก็ทำให้พวกชาตินิยมอย่างกึ่งได้เหมือนกัน ทั้งนี้เพราะว่าพวกผู้นำทางการเมืองที่ได้รับการศึกษามาเป็นอาชีพ (รวมทั้งพวกนักวิชาการมาร์กซิสต์) เช่นเดียวกับพรรคพวกของตนทางยุโรป มักจะต้องขมขื่นกับความเย่อหยิ่งในกำเนิดของพวกชนบทที่หัวโบราณและเชื่อถือในโซคลอง ดังนั้นปัญญาชนรุ่นใหม่เหล่านี้จึงมองไม่เห็นหรืออาจจะพูดได้ว่า กลัวความสามารถในการทำการปฏิวัติของพวกชนบท

ไม่มีปัญหาเลย พวกชนชั้นนำในเมืองใหญ่ ๆ มีความรอบรู้ทางด้านการเมือง ซึ่งพวกที่อยู่ห่างไกลจากวงการการศึกษาแบบตะวันตกไม่มีทางเทียบได้เลย พวกเขาให้ความสนใจและกำหนดความคิดเห็นและอุดมการณ์ของประเทศได้ดีกว่าพวกผู้นำทางศาสนาที่มีนโยบายที่เฉพาะด้านลงไป (แต่ในกรณีของพวกมุสลิมนั้น เป็นนโยบายชาตินิยมที่คลุมเครือที่ต้องการรวมอิสลามทั้งหมด) ความสวามิภักดิ์ของพวกคอมมิวนิสต์ที่มีต่อการปฏิวัติทั่วโลกทำให้เกิดความเข้าใจโดยไม่ต้องมีข้อสงสัยใด ๆ ทั้งสิ้น ในลัทธิชาตินิยมว่าเป็นเสมือนพลังผลักดันที่มีอำนาจยิ่ง นักการเมืองชนปัญญาชนที่หัวรุนแรงมีความชำนาญกว่าคู่แข่งของเขามากนักในเรื่องกลยุทธ์ทางรัฐสภาและองค์การพรรคการเมืองที่ถูกแบบแผน

แต่ความชำนาญเหล่านี้ ซึ่งในเวลาอันนานต่อไปจะมีความสำคัญเพียงไรก็ตามนั้น ในเขตอาณานิคมก็มีกิจกรรมทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพจำกัดอยู่ในบริเวณรอบ ๆ เมืองใหญ่ และมีสมาชิกเพียงจำนวนเล็กน้อยเท่านั้น สมาชิกเหล่านี้ยังถูกจำกัดให้น้อยลงไปอีกเมื่อชาวพื้นเมืองที่ได้รับการศึกษาดิจำนวนมาก และเป็นข้าราชการปกครองอาณานิคมด้วยเหตุผลบางประการที่รอบคอบและเห็นแก่ประโยชน์ของตนเอง ไม่ใคร่จะยอมเข้าไปรวมกลุ่มกับพรรคการเมืองและขบวนการต่อต้านการปกครองแบบอาณานิคมที่กำลังปลุกระดมกันอยู่ในขณะนั้น แต่พรรคการเมืองส่วนใหญ่กลับเอารูปแบบ ไม่ว่าจะ เป็นเสรีนิยมหรือสังคมนิยมก็ตามมาจากตะวันตก และด้วยเหตุผลอันนี้แหละที่ทำให้ล้มเหลวในการที่จะเป็น ศูนย์กลางขององค์การที่เหมาะสมในสังคมต่าง ๆ ในเอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งในส่วนใหญ่แล้ว การแบ่งชั้นต่างๆ ในสังคมปัจจุบันก็ยังคงขาดศูนย์กลาง เช่นนั้นอยู่ เมื่อแยกตัวออกจากชนชั้น และกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ที่รู้จักกัน ความเห็นทางการเมืองของพวกปัญญาชนที่หัวรุนแรง ก็มีแนวโน้มที่จะแตกแยกออกเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย ในสังคมที่ปราศจากความจริงจังในเมืองใหญ่ๆ ความคิดเห็นทางการเมืองก็แตกออกเป็น พรรคต่างๆ มากมายกำกวม มีทั้งที่เจริญเติบโตขึ้นและที่เสื่อมลง ซึ่งจุดมุ่งหมายเดิมของพรรคต่างๆ เหล่านี้ ส่วนใหญ่ถูกกำหนดโดยปัจจัยที่เป็นบุคคลมากกว่าที่เป็นอุดมการณ์หรือปัจจัยที่สำคัญอื่น ๆ

การแตกแยกของขบวนการชาตินิยมเวียดนาม อินโดนีเซีย และพม่า นั้น เป็นผลโดยตรงมาจากการปกครองอาณานิคมที่รุนแรงในเวียดนาม การปราบปรามการจลาจลเมื่อตอนต้นทศวรรษที่ 1930 ทำให้เกิดการปราบปรามการต่อต้านรัฐบาลในรูปแบบต่างๆ อย่างเหี้ยมโหดต่อเนื่องกันไป พวกที่มีตำแหน่งสูงๆ ทั้งในฝ่ายคอมมิวนิสต์และฝ่ายชาตินิยมถูกกวาดล้างลงจนถึงระดับที่ว่า พวกที่มีความสามารถทางด้านการเมืองในระดับชาติจริง ๆ นั้นหาได้ยากเหลือเกิน ระบบการปกครองแบบภูมิภาคของเวียดนามมีรากฐานมั่นคงและเข้มแข็งขึ้น โดยการแบ่งการบริหารประเทศออกเป็นสามฝ่าย มีพวกคนพื้นเมืองที่ไม่ได้ร่วมในการปฏิวัติให้ความร่วมมือ พวกนี้ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นนำที่ได้รับอิทธิพลฝรั่งเศสในโคชินจีน คนพื้นเมืองพวกนี้ได้รับเลือกอย่างพินิจพิเคราะห์ให้เข้าสวมตำแหน่งแต่ในนามที่มีอยู่เพียงเล็กน้อยในสภาอาณานิคมต่างๆ ซึ่งจัดไว้ให้แก่คนเวียดนาม ความไม่เต็มใจของพวกฝรั่งเศสที่จะกระทำตามความต้องการของเวียดนามมีมากเสียจนกระทั่งพวกฝรั่งเศสได้ประกาศล้มความพยายามใดๆ ที่จะกลับไปใช้ระบบกษัตริย์ของอันนัมที่ได้รับการคุ้มครองและปรับปรุงให้สมัยใหม่ขึ้น ระบบนี้ได้เริ่มโดยจักรพรรดิห่มเบาได้ผู้ได้รับการศึกษาแบบฝรั่งเศส และด้วยความช่วยเหลือจากบุคคล เช่น ฟาม กุยन्ह (Pham Quyunh) และ ัง ดิน เดียมห์ (Ngo Dinh Diem) กลายเป็นโมฆะไป เมื่อต้นทศวรรษที่ 1930 ฝ่ายค้านรัฐบาลซึ่งต้องปลอมแปลงอุดมการณ์การเมืองเพื่อให้คงอยู่ได้ มีการจัดตั้งองค์การที่ติเยียมโดยกลุ่มเก่าใต้ในโคชินจีน เมื่อตอนปลายสมัยการปกครองแบบอาณานิคม มีผู้นิยมลัทธิมาร์กซิสต์ (รวมทั้งนิยมสตาลินนิสต์และทรอตสกีด้วย) จำนวนเล็กน้อยมาปรากฏในการเลือกตั้งสมาชิกสภาเมืองไซ่ง่อนด้วย เมื่อสาธารณรัฐฝรั่งเศสสลายลงตามมาด้วยการปกครองระบบวิซี (Vichy) ได้ทำให้ระยะสั้นๆ ของเสรีนิยมในอาณานิคมต้องยุติลงทันที และต่อมาไม่นาน การปราบปรามวิถีทางการเมืองของชาวพื้นเมืองก็ได้ถูกนำกลับมาใช้อีก และทวีความเข้มข้นขึ้นกว่าเดิมด้วย

การปฏิวัติกลางทศวรรษที่ 1920 ในอินโดนีเซียซึ่งมีพวกคอมมิวนิสต์เป็นผู้นำนั้น แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างชัดเจนของนโยบายการปกครองของฮอลันดากับวิถีทางการเมืองของชาวพื้นเมือง นับเป็นการเปิดฉากยุคของการปราบปรามที่รุนแรง ซึ่งกินเวลาเรื่อยไปจนกระทั่งถึงปลายสมัยการปกครองอาณานิคมของฮอลันดา การทำลายล้างพรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซีย ทำให้ชนชั้นนำทางการเมืองที่มีสติปัญญาความสามารถถูกกำจัดไปเป็นจำนวนมาก เช่น ตัน มาลากา (Tan Malaka) ซึ่งฉลาดปราดเปรื่อง (เป็นผู้มีตำแหน่งสูงในแผนกกิจการของเอเชียในพรรคคอมมิวนิสต์สากล - Comintern เช่นเดียวกับโฮจิมินห์) แต่ในขณะที่ในเวียดนามจะหาใครที่มีความรู้และมีสติปัญญาปราดเปรื่องเท่าโฮจิมินห์ผู้ถูกเนรเทศนั้นไม่มีอีกแล้ว ในอินโดนีเซีย บุคคลที่มีความสามารถทางการเมืองที่มีชื่อเสียงเด่นมากที่สุดนั้นไม่ใช่พวกคอมมิวนิสต์ แต่เป็นพวกชาตินิยมที่มีหัวรุนแรง คือ ซูการ์โน (Sukarno) ในการพุ่งขึ้นสู่ความมีชื่อเสียงอย่างรวดเร็วภายหลังการล้มครืนของพวกคอมมิวนิสต์นั้น ซูการ์โนเป็นบุคคลที่มีอำนาจตั้งตัวอยู่ในตัวโดยแท้ และมีพรสวรรค์ในการพูดอย่างประหลาด ทำให้ความคิดเกี่ยวกับชาตินิยมอินโดนีเซียแพร่หลายอย่างกว้างขวาง ซึ่งไม่นานนักกลุ่มต่าง ๆ ในอินโดนีเซียรวมทั้งพวกอิสลามด้วย ก็ได้เข้ามาเป็นพรรคพวกของซูการ์โน

โดยทางด้านอุดมการณ์แล้ว ซูการ์โนซึ่งได้รับการฝึกอบรมแบบฮอลันดา มีนิสัยชอบอ่านหนังสือนานาชาติ และได้รับปริญญาจากสถาบันเทคโนโลยีบันดุง ได้พยายามที่จะรวมแนวความคิดของมาร์กซ์ อิสลาม ชวา และอื่น ๆ เข้าด้วยกัน หลอมรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภายใต้เอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งกำลังถูกกอบโกยผลประโยชน์จากระบบอาณานิคมอยู่ ความพยายามที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าความสามารถทางด้านวิชาการก็คือ ความสามารถของซูการ์โนที่จะพูดชักจูงผู้ฟังจำนวนมาก ทั้งตามเมืองใหญ่และตามชนบทด้วยภาษาและสัญลักษณ์ของลัทธิพระศรีอริย์เบื้องต้น เช่นเดียวกับ โจโครมิโนโตะ (Tjokroaminoto) ซึ่งมีชื่อเสียงก่อนซูการ์โน (ซึ่งซูการ์โนสมัยเป็นวัยรุ่นได้เคยไปพำนักอยู่ที่บ้านนี้หลายปี) ซูการ์โนได้กลายเป็นผู้นำที่มีความสามารถพิเศษสูง สามารถรวบรวมฝูงชนเป็นจำนวนมากเข้าเป็นสมาชิกในพรรคชาตินิยมอินโดนีเซียของเขา (Partai Nasional Indonesia - PNI) เจ้าหน้าที่ผู้ปกครองอาณานิคมซึ่งได้ทำลายตัวจักรกลขององค์การของเหล่านายทหารเสนาริการของพวกคอมมิวนิสต์ไปเมื่อเร็ว ๆ นี้ นั้นใช้เวลาเพียงเล็กน้อยในการกำจัดซูการ์โนไปจากเวทีการเมืองเมื่อต้นทศวรรษที่ 1930 ซูการ์โนถูกจับและถูกดำเนินคดีถึง 2 ครั้ง และในที่สุดก็ถูกขับไปจากชวาซึ่งเป็นบ้านเกิดของเขาจนกระทั่งถึงปลายสมัยการปกครองของฮอลันดาในอินโดนีเซีย

หลังจากที่ซูการ์โนได้หายตัวไปจากเวทีการเมืองอินโดนีเซียแล้ว นักชาตินิยมคนอื่น ๆ ก็ถูกเนรเทศไปเช่นกัน ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดได้แก่ โมฮะหมัด ฮัตต้า (Mohammad Hatta) และสุตัน ซาห์เรียร์ (Sutan Sjabrir) ทั้งสองเป็นชาวสุมาตรา ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนของพวกฮอลันดา และมีใจเอนเอียงไปทางด้านสังคมนิยม ซึ่งความจริงแล้ว ทั้งสองไม่เห็นด้วยกับวิธีของซูการ์โนที่จะเข้าถึงลัทธิชาตินิยมโดยการก่อความปั่นป่วนรุนแรง การกำจัดบุคคลเหล่านี้ทำให้การเมืองของพวกปัญญาชนรุ่นใหม่ที่มีหัวรุนแรงเสื่อมลงจนถึงขั้นแตกแยกเป็นก๊กเป็นเหล่าดังที่ได้พูดถึงมาแล้ว การหายหน้าไปของซูการ์โนยังทำให้การไม่ลงรอยกัน ระหว่างฝ่ายศาสนาและฝ่ายอาณาจักรดำเนินต่อไปอีก การที่รัฐบาลชัตวางจำกัตัวอย่างรุนแรงเช่นนี้ ทำให้พวกผู้นำที่ยังเหลืออยู่หันมาร่วมมือในสหานิติบัญญัติมากขึ้นทุกที โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาประชาชน (Volksraad) กลาง ซึ่งได้ก่อเป็นรูปเป็นร่างขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1918 ดังได้กล่าวแล้วในภาคแรก ความปั่นป่วนที่เกิดจากการปฏิรูปรัฐธรรมนูญยังคงดำเนินต่อไป เช่นเดียวกับความพยายามที่จะสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในหมู่ชนชาวอินโดนีเซียกลุ่มต่าง ๆ ไม่สามารถจะทำให้เจ้าหน้าที่อาณานิคมยอมโอนอ่อนให้ แม้แต่ภายหลังที่เยอรมันบุกกรุกเข้ามาทำการขับไล่วัฒนบาลฮอลันดาไปลี้ภัยอยู่ในลอนดอน เมื่อกลางปี ค.ศ. 1940 แล้วก็ตาม

เมื่อเทียบกับเวียดนามและอินโดนีเซีย การเมืองในพม่านับว่าเป็นไปโดยเสรีตลอดยุคสมัยของการปกครองแบบอาณานิคม ถึงแม้ว่าอังกฤษจะตัดสินประหารชีวิตชายาซาน (Saya San) และตอบแทนการกระทำของพวกผู้นำการจลาจลเกี่ยวกับเชื้อชาติในเมืองใหญ่อย่างรุนแรง ซึ่งเป็นผลมาจากความรู้สึกต่อต้านชาวอินเดียนอย่างแรง ผสมกับความยากลำบากเนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำ ในช่วงทศวรรษที่ 1930 นั้น พัฒนาการทางด้านรัฐธรรมนูญของอาณานิคมทำให้ชาวพม่ามีส่วนร่วมในการปกครองมากขึ้นทุกทีจนอยู่ในระดับที่เหนือกว่าประเทศอื่น ยกเว้นฟิลิปปินส์เท่านั้น ในระหว่างเวลานั้น “ความร่วมมือกัน” ก็ดึงดูดความสนใจชาวพม่าที่ได้รับการศึกษาแบบอังกฤษได้ดีกว่าพวกอินโดนีเซีย ไม่นับรวมพวกเวียดนามเข้ามาด้วย ความจริงแล้วผู้มีอำนาจในอาณานิคมไม่ใคร่เอาใจใส่กับลัทธิชาตินิยมของพม่า มากเท่ากับการที่จะพิจารณายอมให้พวกผู้นำพม่ามีส่วนร่วมในการปกครองตามข้อเรียกร้องของพวกเขามากกว่าจะเป็นตามข้อเรียกร้องของชาวพม่าทั้งหมด ตัวอย่างเช่น อังกฤษทำไม่รู้ไม่ชี้ได้อย่างนิมนวลกับการออกเสียงอย่างท่วมท้นของชาวพม่า (ซึ่งทำเป็นพิธีมากกว่าจะจริงจัง) ตัดค้านการแยกตัวออกจากอินเดียนก่อนที่จะมีการแยกออกจากกันเมื่อปี ค.ศ. 1935

จากปลายทศวรรษที่ 1930 เป็นต้นไป พวกชาตินิยมพม่าเช่น ดร. บามอ (Ba Maw) เนติบัณฑิตผู้มีชื่อเสียงขึ้นมาจากความเป็นที่ปรึกษาประจำตัวของชายาซาน ได้เป็นผู้นำในคณะรัฐมนตรีอาณานิคม แต่จำนวนเสียงข้างมากแต่ไม่มั่นคง เกิดจากการที่พรรคแตกแยกออกเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย รวมทั้งความจำเป็นที่จะต้องปกครองโดยได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มรัฐสภายุโรปและเอเชียต่างประเทศ (อินเดียและจีน) ทำให้เป็นไปไม่ได้ที่จะส่งเสริมจุดมุ่งหมายทางการเมืองระบบชาตินิยม ความสำเร็จตามเป้าหมายนี้ถูกขัดขวางโดยกษัตริย์ยังกุมอำนาจไว้ จึงขัดขวางการออกกฎหมายที่สำคัญ ๆ ตามร่างพระราชบัญญัติของคณะรัฐมนตรี เช่นไม่จำกัดจำนวนการเข้าเมืองของคนอินเดีย ทำให้มีการเดินทางเข้ามาได้เรื่อย ๆ อีกนัยหนึ่ง พม่ายังคงมีความเป็นอังกฤษอยู่เช่นเดิม และนักการเมืองชาตินิยมซึ่งแตกแยกออกไปเมื่อถูกล้อโดยตำแหน่งรัฐมนตรีพวกหนึ่งและอีกพวกหนึ่งไม่มีอำนาจที่แท้จริงในตำแหน่งหน้าที่ของตน ก็ไม่ได้ทำให้ช่องว่างระหว่างพวกผู้ปกครองแคบลงได้เลย

การสไตรค์ของนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง ในปี 1936 เป็นการเปิดฉากให้ปัญญาชนที่มีหัวรุนแรงทางการเมืองรุ่นหลังเข้ามามีบทบาทในเวทีการเมืองของพม่า เยาะชวนหนุ่ม ๆ จากทุกอาชีพซึ่งเติบโตอยู่ภายในบ้านเกิดเมืองนอนของตนในสภาพแวดล้อมทางด้านวิชาการที่เปลี่ยนแปลงได้ง่าย และได้รับอิทธิพลทางวิชาการต่าง ๆ มากมายหลายชนิดอย่างเต็มเปี่ยม พวกนี้จึงมีใจเอนเอียงไปในลัทธิชาตินิยมแบบรุนแรงมากกว่าพวกรุ่นเก่าที่ได้รับการศึกษาแบบอังกฤษ และมีความสุขเยือกเย็นมากกว่า ความต้องการสูงสุดของชนชั้นนำรุ่นใหม่ซึ่งได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ คือการได้สิทธิปกครองตนเองในจักรภพอังกฤษ พวกนี้จึงขนานนามตนเองอย่างไม่หวั่นกลัวอะไรเลยว่าพวก "ทะซิน" (Masters) ซึ่งเป็นชื่อที่ชาวยุโรปใช้เรียกคนรับใช้ชาวพื้นเมืองของตน ได้ใช้เรื่องนี้เป็นเป้าหมายในการเรียกร้องอย่างแข็งกร้าวที่จะให้พม่ามีอิสรภาพอย่างสมบูรณ์ ที่สำคัญเท่า ๆ กันก็คือ บรรดาผู้นำนักศึกษา เช่น ทะซินนุ ทะซินองซาน (เป็นทั้งเหยื่อและทั้งวีรบุรุษของการสไตรค์) มีความเข้าใจอันดีว่าพวกนักการเมืองเก่า ๆ ในแง่ที่เห็นความจำเป็นในการติดต่อโดยตรงกับประชาชนผู้เดือดร้อนจากการที่เศรษฐกิจตกต่ำ ผู้นำนักศึกษาทั้งหลายนี้เริ่มกระทำกิจกรรมในรูปขององค์การต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปตามบุญตามกรรมในหมู่พวกกรรมกรและชาวนา ในขณะเดียวกันพวกนี้ก็ต้องการความร่วมมือในวิถีทางที่ถูกต้องตามหลักการไม่มากนักน้อยจากพวกปองยี (พระสงฆ์ในศาสนาพุทธ) ซึ่งมีความรู้ในด้านการเมือง พวกทะซินไม่ได้คิดว่าบทรการเลือกตั้ง แต่จุดมุ่งหมายของเขาคือได้ปฏิญาณไว้แล้วก็คือจะไม่เข้าไปมีบทบาทในระบบรัฐสภา แต่จะทำลายระบบนี้จากการเข้าอยู่ในสภานิติบัญญัติ

สงครามที่เกิดขึ้นทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารอาณานิคมและพวกเยาวชนที่หัวรุนแรงต้องขาดสะบั้นลง พวกนี้ได้ ดร. บามอ และพวกชาตินิยมอื่น ๆ และกลุ่มพุทธศาสนิกชนกลุ่มอื่น ๆ มาเข้าฝ่ายตนซึ่งเรียกว่า “กลุ่มอิสรภาพ” (Freedom Bloc) ในฤดูใบไม้ร่วงปี ค.ศ. 1939 เนื่องจากพวกนี้ไม่สนับสนุนให้พม่าเข้าสู่สงครามโดยอยู่ฝ่ายอังกฤษ จึงถูกจับกุมเช่นเดียวกับนายกรัฐมนตรี อูซอ (U Saw) ซึ่งได้เรียกร้องจนนาทีสุดท้ายไปยังลอนดอน ขอเสรีภาพให้แก่พม่าหรืออย่างน้อยที่สุดก็มีฐานะเป็นประเทศในเครือจักรภพ อองซาน และทะซินอื่น ๆ หลายคน เช่น เนวิน (Ne Win) ได้หนีไปจากพม่าเพื่อไปรับความช่วยเหลือและการฝึกอบรมทางทหารจากญี่ปุ่นที่เกาะไห่หนาน (Hainan) โดยมีความหวังว่า โดยวิธีการทางทหาร พวกตนจะได้ชัยชนะจากอังกฤษ ในสิ่งซึ่งตนได้ล้มเหลวมาแล้วตลอดเวลาของการปั่นป่วนทางการเมือง

## 5

ถึงแม้ว่าฝ่ายตะวันตกจะต้องเผชิญกับการท้าทายต่าง ๆ ในหลาย ๆ แห่งในย่านนั้นอยู่เรื่อย ๆ แต่อาณาจักรของฝ่ายตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มั่นคง และเป็นปีกแผ่นอยู่ตลอดมาในช่วงเวลาก่อนสงครามแปซิฟิกจะสิ้นสุดลง มีแต่คนอเมริกันเท่านั้นที่ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงความเต็มใจที่จะปรับปรุงความสัมพันธ์ทางด้านอาณานิคมกับฟิลิปปินส์ ซึ่งได้รับเอกราชคืนโดยสมบูรณ์ เมื่อปี ค.ศ. 1946 หลังจากที่ เป็นอาณานิคมของอเมริกามา 10 ปี เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า หน้าที่ความรับผิดชอบในการปกครองในพม่า นั้นเป็นการสืบทอดต่อ ๆ กันมาอย่างเห็นได้ชัด แต่ถึงกระนั้นอังกฤษก็ไม่เคยให้สถานะทางการปกครองตามแบบรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นฐานะซึ่งเท่าเทียมกับอาณาจักรของคนชาติที่ปกครองตนเองในเครือจักรภพในระหว่างศตวรรษที่ยี่สิบแก่พม่าเลย (อินเดียของอังกฤษก็ไม่เคยได้รับฐานะนี้)

การสืบทอดทำนองนั้นในหลาย ๆ แห่งในมลายูของอังกฤษไม่ได้รับการต่อต้านที่มลายู การอยู่ร่วมกันของชนชาติต่าง ๆ มีความยุ่งยากมาก จำเป็นต้องมีตุลาการประจำอาณานิคมเป็นผู้ชี้ขาด แต่ในประเทศในอาณัติของฝรั่งเศส เช่น ลาว และ กัมพูชา นั้น การเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ตามวิถีทางรัฐธรรมนูญมีน้อยมาก ในขณะที่ในที่อื่น ๆ ในอินโดจีนของฝรั่งเศส การปรับปรุงการบริหารให้เป็นแบบสมัยใหม่มีส่วนช่วยทำให้การปกครองอาณานิคมมั่นคงขึ้น เหตุการณ์เป็นไปในทำนอง

เดียวกันนั้นในหมู่เกาะอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ ที่ซึ่งได้มีการทดลองให้ประชาชนพื้นเมืองเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจอยู่ในวงจำกัด แต่ต้องหยุดชะงักลงอย่างกะทันหันหลังการจลาจลวุ่นวายทางการเมือง เมื่อกลางทศวรรษที่ 1920

การคัดค้านลัทธิการปกครองอาณานิคมในหลาย ๆ ด้านด้วยกันซึ่งได้พูดมาแล้วในบทนี้ทำให้เราเข้าใจได้อย่างชัดเจนว่า ความรู้สึกต่อต้านการปกครองแบบอาณานิคมนั้นมีการเคลื่อนไหวอยู่อย่างเห็นได้ชัดในศตวรรษต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้คำนึงถึงการรวมกันในรูปขององค์การต่าง ๆ และการรับรู้ในเรื่องของอุดมการณ์การเมือง หลักฐานในเรื่องนี้มีน้อยที่สุดในลาวและกัมพูชาของฝรั่งเศส โดยเฉพาะอย่างยิ่งกัมพูชาได้รับประโยชน์จากการที่ฝรั่งเศสครอบครองเพื่อให้ตนเองมีความมั่นใจในการที่จะรวมผืนแผ่นดินเข้าไว้ด้วยกันเพื่อต่อต้านเวียดนามและไทย การปกครองทางอ้อมนำมาซึ่งความสงบเงียบ ในรัฐมลายูต่าง ๆ ของอังกฤษทั้งที่เป็นสหพันธรัฐ และไม่ได้เป็นสหพันธรัฐ (ความตึงเครียดส่วนน้อยยังคงมีอยู่ในการปกครองของเขตเตรทเซทเทิลเมนต์ซึ่งมีอยู่เฉพาะเขตบางเขตของจีนตามเมืองใหญ่ ผู้ซึ่งได้ก่อให้เกิดความปั่นป่วนทางการเมือง ไม่ว่าจะเอาคอมมิวนิสต์หรือชาตินิยมเป็นเครื่องบังหน้า การเดินขบวน และการนัดหยุดงานได้เกิดขึ้นเมื่อต้นทศวรรษที่ 1930)

ในเขตที่มีการปกครองโดยตรง ชาวนาได้แสดงความไม่พอใจโดยได้รับแรงดลใจมาจากความคิดแบบเดิมที่มีมาช้านาน และภายใต้การนำของทางฝ่ายศาสนาทำให้ความรู้สึกนั้นยังคงขยายตัวอย่างกว้างขวาง และเป็นการต่อต้านลัทธิการปกครองอาณานิคมที่แพร่หลาย อย่างไรก็ตาม อิทธิพลใหม่ ๆ จากภายนอกได้เข้ามาทำให้ความรู้สึกนั้นเปลี่ยนทิศทางไป ในขณะเดียวกันกลุ่มที่ได้เปลี่ยนแปลงแนวความคิดเป็นแบบสมัยใหม่มากขึ้นกว่าเดิมนั้นก็ได้เริ่มโจมตีระบบการปกครองแบบอาณานิคมโดยมีศูนย์ปฏิบัติการอยู่ตามเมืองใหญ่ แต่เราจะเห็นว่าพวกที่ทำการทำร้ายต่อสถานะเดิมที่เป็นอยู่ในระยะนั้น ไม่มีใครสามารถก่อความหือมิอำนาจได้มากไปกว่าเป็นการสร้างเรื่องยุ่ง ๆ ชั่วครั้งชั่วคราวเท่านั้น เนื่องจากเป็นฝ่ายที่มีกำลังทางอาวุธแต่ฝ่ายเดียว และมีสิทธิพิเศษในการปกครองอาณานิคมอย่างถูกต้องตามกฎหมายซึ่งไม่มีใครจะทำลายได้ รัฐบาลเหล่านี้จึงสามารถปราบปรามพวกที่ก่อการกบฏต่อรัฐบาลได้อย่างง่ายดาย ถึงแม้ว่าจะเป็นกรกบฏที่ทำด้วยความปรารถนาอันสูงส่ง มิใช่ทำด้วยความมุทะลุก็ตาม รัฐบาลมิได้ชักช้าเลยในอันที่จะทำลายโครงสร้างหรือจำกัดบรรดาผู้นำต่าง ๆ ที่ขู่จะรวมเอาประชากรในชนบทจำนวนมากมายเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างความปั่นป่วนทางการเมืองของประเทศด้วย



กำลังอันแข็งแกร่งของลัทธิการปกครองแบบอาณานิคมไม่เพียงแต่จะทำให้สามารถปราบปรามศัตรูลงได้เท่านั้น แต่ทางด้านจิตวิทยายังสามารถทำให้ประชาชน และผู้ที่คอยวิพากษ์วิจารณ์ที่มีเสียงดังที่สุดเป็นจำนวนมากสงบเสงี่ยมเชื่อฟังได้ ลักษณะของการบริหารอาณานิคมของเนเธอร์แลนด์และฝรั่งเศสในสมัยหลังนี้ไม่ยอมฟังเสียงการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการบริหาร ความไม่แยแสไม่สนใจในสิ่งเหล่านี้ทำให้ความหวังที่จะมีการเปลี่ยนแปลงในอนาคตนั้นลดถอยลงไป ระเบียบการปกครองอาณานิคมที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงทำความขมขื่นให้กับกลุ่มต่าง ๆ ที่แตกแยกจากกันในกลุ่มชนชั้นปัญญาชนที่มีหัวรุนแรงในเมืองใหญ่ ๆ พวกที่มีตำแหน่งสูง ๆ ถูกกีดกันไม่ให้เป็นผู้ที่มีความสามารถ โดยถูกจำกัดเสียบ้าง ถูกเนรเทศบ้าง

ขบวนการต่อต้านลัทธิอาณานิคมนั้นยังคงได้รับความยุ่งยากใจจากการบาดหมางกันภายใน เช่น การขัดแย้งกันระหว่างพวกมุสลิมและพวกหัวหน้าชาตินิยมทางฆราวาสในอินโดนีเซีย ความสามัคคีที่ประาะบางซึ่งซูการ์โนผู้นำทางการเมืองที่มีชื่อเสียงเด่น แต่ในระยะสั้นได้เป็นผู้พันท่านำมาให้นั้นก็มีอยู่ได้เป็นพัก ๆ เท่านั้น ส่วนใหญ่แล้วมักจะแตกสามัคคีกัน นอกจากนี้พวกที่มีส่วนได้เสียในลัทธิอาณานิคม ซึ่งได้แก่พวกข้าราชการ ผู้ประกอบการ และอื่น ๆ ไม่ว่าจะเพราะการถูกลงโทษหรือเพราะความขลาดอายก็ตาม ก็ไม่กลัวมีเรื่องเกี่ยวข้องกับขบวนการทางการเมืองข้อสำคัญข้อสุดท้าย สมาชิกบางคนของชนชั้นอภิสิทธิ์เก่า ถึงแม้จะถูกลงโทษปลดจากตำแหน่งและสถานะเดิมไปเสียส่วนมาก แต่พวกนั้นก็ยังเป็นทีเกลียดชังของพวกหนุ่ม ๆ ที่ไม่มีใครจะมีความอดทนนัก และเป็นผู้นำมาซึ่งการคัดค้านและการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ผู้ปกครองอาณานิคมจึงรู้วิธีที่จะหาประโยชน์จากการแบ่งแยกนี้

ไม่เป็นปัญหาเลย ลัทธิการปกครองอาณานิคมของตะวันตกนั้นก่อให้เกิดความไม่พอใจและความเกลียดชังอย่างกว้างขวาง และพวกประชาชนพื้นเมืองและพวกชาวบ้านธรรมดาแสดงอาการยินยอมต้อนรับอย่างเสียไม่ได้และไม่เต็มใจยิ่ง แต่ตราบดีที่ลัทธินี้ยังคงอยู่โดยไม่ถูกทำลายจากภายนอก ระเบียบการปกครองอาณานิคมโดยทั่ว ๆ ไปก็จะยังมั่นคงทนทานต่อการต่อต้านแบบต่าง ๆ ซึ่งบ่อยครั้งมาในรูปของการขัดแย้งกันและการโจมตีที่ไร้ผลอยู่เสมอ ซึ่งเป็นการโจมตีจากภายในนั่นเอง ในระยะเดือนหลัง ๆ จากการโจมตีอ่าวเปอร์เซียเบอร์ เมื่อกองทัพมีอาวุธพร้อมของญี่ปุ่นบุกโจมตีอย่างรวดเร็วเป็นการยุติยุคของการยึดครองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของฝ่ายตะวันตกนั้น ญี่ปุ่นได้ให้ความช่วยเหลือในการทำลายอำนาจที่แผ่คลุมอยู่ในอาณาจักรอาณานิคมมาเป็นเวลาหลายทศวรรษ

### บทที่ 3

## การยึดครองชั่วคราวของญี่ปุ่น

ในระหว่างเดือนธันวาคม ค.ศ. 1941 ถึงเดือนเมษายน ค.ศ. 1942 จักรวรรดิญี่ปุ่นได้ชัยชนะทั้งทางบกและทางเรือโดยลำดับ ทำให้แนมโป (Nampō ชื่อที่ชาวญี่ปุ่นเรียกดินแดนต่าง ๆ ทางใต้) อยู่ภายใต้อำนาจการปกครองส่วนกลางแห่งเดียวเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ การยึดครองชั่วคราวของญี่ปุ่นนี้เป็นช่วงระยะสั้น สิ้นสุดลงด้วยการยอมจำนนของจักรภพญี่ปุ่นต่อฝ่ายสัมพันธมิตรในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1945 ถ้าญี่ปุ่นสามารถที่จะรักษาความมีชัยไว้ได้ในช่วงหลายๆ ทศวรรษ ลัทธิจักรวรรดินิยมทางทหารของญี่ปุ่น ซึ่งแตกต่างจากการปกครองระบอบอาณานิคมของชาวตะวันตกหลายประการด้วยกัน มีท่าทางว่าจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างคาดไม่ถึงในส่วนต่าง ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขึ้น

ดังที่กล่าวแล้วว่า การครอบครองของญี่ปุ่นอยู่ในระยะสั้นมาก ข้อเรียกร้องต่าง ๆ ที่รุนแรงอันสืบเนื่องมาจากสงครามจากญี่ปุ่นซึ่งเป็นฝ่ายมีชัยชนะ เกี่ยวกับทรัพยากรด้านคนและวัตถุดิบในภูมิภาคนั้น และในที่สุดความพยายามอย่างรุนแรงที่จะให้ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้าไปพัวพันโดยตรงในการดำเนินสงครามที่ญี่ปุ่นกำลังจะเป็นฝ่ายสูญเสียอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งหลังจากนั้น ญี่ปุ่นก็ประสบกับความพ่ายแพ้ จากเหตุเหล่านี้ทั้งหมดช่วยก่อให้เกิดวิเวกหลายด้านในการสลายตัวของระบอบอาณานิคม การได้มาซึ่งสันติและมหาอำนาจฝ่ายแอดแลนติกได้อำนาจกลับคืนเป็นบางส่วน ก็เพียงแต่ขัดขวางการสลายตัวของระบอบอาณานิคม แต่ในที่สุดก็ยากที่จะยับยั้งไว้ได้ ขบวนการสลายตัวของอาณานิคมนั้นถูกจุดชนวนขึ้นโดยการที่มีผู้ปกครองชาวต่างชาติใหม่ ทำให้คนพื้นเมืองได้แนวทางที่จะทำให้เกิดเป็นรัฐชาติขึ้น ในตอน 3 เราจะเห็นว่ายังมีผลต่อวิวัฒนาการขั้นต่อไปของชีวิตชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (เหลืออยู่จากสมัยญี่ปุ่นยึดครองเพียง 2-3 อย่าง) ถึงแม้ว่าในบางครั้งก็มีความสำคัญทีเดียว

### 1

การได้ชัยชนะของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นผลจากการรุกรานโดยปัจจุบันทันด่วนมากกว่าเป็นการวางแผนทางทหารระยะยาว ความสำเร็จเกิดขึ้นเพราะญี่ปุ่นเหนือกว่าทั้งใน

ด้านกำลังคนสำหรับทำการรบ กำลังทางเรือและทางอากาศ ญี่ปุ่นเปิดการโจมตีโดยไม่รู้ตัวต่อประเทศอาณานิคมซึ่งมีกำลังเพียงเล็กน้อยไม่เคยกับการต่อสู้ใหญ่ ๆ และกำลังก็มีไม่พอเพียงที่จะต่อต้านการรุกรบทางทะเลที่มีการสนับสนุนด้วยกำลังทางอากาศขนาดใหญ่ ในปี 1941 มหาอำนาจฝ่ายแอดแลนติกต้องติดพันอยู่กับการต่อสู้อย่างเต็มที่กับฝ่ายอักษะในยุโรปและแอฟริกาเหนือ จึงไม่สามารถจะแบ่งปันกองทัพและอาวุธยุทธสัมภาระมาใช้ป้องกันประเทศอาณานิคมในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ การยึดกองทัพเรืออเมริกันย่านแปซิฟิกที่อ่าวเพิร์ลได้ และหลังจากนั้นก็มีการจมเรือรบอังกฤษสองลำ คือ เรือรีพัลส์ (Repulse) และพริ้นส์ออฟเวลส์ (Prince of Wales) ที่นอกฝั่งทางตะวันออกของมาเลเซีย และจมกองเรือรบเล็กของชาวฮอลันดาในการต่อสู้ที่น่านน้ำชวา สิ่งเหล่านี้ทำให้บริเวณแถบนี้เปิดกว้างรับผู้รุกราน ถึงเดือนมีนาคม ค.ศ. 1942 การต้านทานทางทหารเพียงเล็กน้อยที่มีขึ้นใน 2-3 สัปดาห์ก่อนหน้านั้นต้องหยุดชะงักลงโดยสิ้นเชิง มีแต่ในลูซอนเท่านั้นที่กองกำลังชาวฟิลิปปินส์ร่วมกับอเมริกัน พยายามอย่างกล้าหาญแต่ไร้ผลที่จะยึดที่มั่นไว้ให้ได้เป็นเดือน ๆ ในขณะที่เกาะต่าง ๆ ส่วนใหญ่ และแม้แต่เมืองมะนิลาเองก็ถูกญี่ปุ่นยึดครองหมดแล้ว

แม้แต่ก่อนที่จะมีการรุกรบแบบสายฟ้าแลบเกิดขึ้นก็ตาม ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการบีบผู้มีอำนาจของฝรั่งเศสในอินโดจีนและผู้บริหารชั้นสูงของรัฐบาลวิซีในฝรั่งเศสเองยินยอมให้ประเทศอาณานิคมให้ความสะดวกทางการทหาร และทรัพยากรธรรมชาติตามที่ญี่ปุ่นต้องการ เมื่อฝรั่งเศสยินยอมในข้อเรียกร้องเหล่านี้แล้ว ฝรั่งเศสก็สามารถรักษาอำนาจการบริหารของตนไว้ได้ ถึงแม้ว่าต้องอยู่ภายใต้ความระแวงระวังของชาวญี่ปุ่นเพิ่มขึ้น ๆ ทุกที่จนกระทั่งเดือนมีนาคม ค.ศ. 1945 ซึ่งเมื่อถึงตอนนั้นประเทศฝรั่งเศสเมืองแม่ได้รับการปลดปล่อยเป็นอิสระ ฝรั่งเศสทำให้ญี่ปุ่นระแวงในความร่วมมือกันต่อไปกับเจ้าหน้าที่อาณานิคมฝรั่งเศสด้วยเกรงกลัวการโจมตีของอเมริกันจากฟิลิปปินส์ซึ่งได้รับการปลดปล่อยแล้ว ญี่ปุ่นจึงตัดสินใจยุติสถานะอภิสิทธิ์ที่ไม่มีที่ไหนเหมือนของฝรั่งเศสลง ซึ่งสถานะนี้มีแต่ฝรั่งเศสที่ได้อยู่เป็นเวลานาน นานกว่าในบรรดาผู้ปกครองชาวยุโรปทั้งหมดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ด้วยความร่วมมือของไทยทำให้กำลังรุกอันล้ำหน้าของญี่ปุ่นสะดวกง่ายดายยิ่งขึ้น รัฐบาลทหารของไทยซึ่งปรับตัวให้เข้ากับดุลแห่งอำนาจที่กำลังเปลี่ยนแปลงในยุโรปและเอเชีย และมีลักษณะชาตินิยมแบบทหารมากขึ้นได้ยอมรับการสนับสนุนทางการทูตจากญี่ปุ่นในการบังคับฝรั่งเศสที่อ่อนอำนาจลงให้ยินยอมยกดินแดนชายเขตกัมพูชาบางเมืองให้ เมื่อการรุกทางทหารของ

ญี่ปุ่นเริ่มขึ้น ไทยก็เต็มใจเปิดประเทศในฐานะเป็นดินแดนหยุดพัก (staging area) ของญี่ปุ่น การที่ไทยเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นได้ผลตอบแทนในช่วงเวลาต่อมา คือได้รับรู้ตอนเหนือสุดของมาเลเซียตะวันตก 4 รัฐซึ่งยกให้อังกฤษไปเมื่อ ค.ศ. 1909 กลับคืนมา

อินโดจีนของฝรั่งเศสและประเทศไทยอยู่ในสถานะพิเศษ แต่มิใช่จะสรุปได้ว่า การปกครองแบบทหารโดยตรงในประเทศอื่น ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีรูปแบบการปกครองของญี่ปุ่นเป็นมาตรฐานอย่างเดียวกัน ประการหนึ่งคือ ภูมิภาคทั้งหมดถูกแบ่งออกเป็น ส่วนสำคัญสองส่วนด้วยกัน ส่วนหนึ่งปกครองโดยกองทัพบก อีกส่วนหนึ่งปกครองโดยกองทัพเรือ อีกประการหนึ่งก็คือรัฐบาลทหารโดยตรงแตกต่างกันไปตามระยะเวลาในดินแดนต่าง ๆ จากบรรดาประเทศเหล่านี้ มี 2 ประเทศ คือ พม่าและฟิลิปปินส์ ซึ่งใน ค.ศ. 1943 ได้มีการปกครองโดยคนชาติตนเองซึ่งเป็นอิสระแต่เพียงในนามเข้าไปแทนที่ เรื่องการปกครองของญี่ปุ่นแบบต่าง ๆ นี้ จะหาคำอธิบายตรง ๆ ไม่ได้ เพราะว่าแผนการถาวรที่เตรียมไว้อย่างละเอียดรวบรวมนเอาไว้ทั้งหมดนั้นไม่มีปรากฏอยู่เลย

หลักการโดยทั่วไปและกว้าง ๆ เท่านั้นที่จะดำเนินไปในกรุงโตเกียว นอกนั้นปล่อยให้ฝ่ายปกครองทางทหาร ณ ที่นั้น ๆ มีอำนาจที่จะตัดสินใจกระทำการด้วยตนเอง แต่ทว่ามีบ่อยครั้งที่เดิยวที่เจ้าหน้าที่รับผิดชอบทางการทหารและพลเรือน ทั้งที่ศูนย์กลางและทั้งในเขตยึดครองมีความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายและการตีความนโยบายแตกแยกกันเอง นอกไปจากนี้ก็คือผู้บัญชาการทหารและข้าราชการพลเรือนตำแหน่งสูงไม่ใคร่จะได้อยู่ประจำในที่แห่งหนึ่งแห่งใดนานๆ ฉะนั้นนโยบายต่าง ๆ จึงมีความโน้มเอียงที่จะเปลี่ยนแปลงเมื่อมีบุคลากรสำคัญคนใหม่มาถึง ประการสุดท้าย แต่เป็นข้อที่สำคัญไม่น้อยก็คือ ผู้บัญชาการในเขตนั้น ๆ ไม่ได้ใช้อำนาจบังคับบัญชาอย่างเต็มที่ต่อหน่วยงานของญี่ปุ่นทั้งหมด หรือต่อผู้คนที่อยู่ในเขตบังคับบัญชาของตนจำพวก “ญี่ปุ่นที่น่ารัง” (Ugly Japanese) รวมทั้งพวกญี่ปุ่นที่ไม่มีอะไรเด่น บางคนก็มีการติดต่อโดยตรงกับโตเกียว

ตามหลักการแบ่งที่สำคัญคือ กองทัพบกได้รับมอบให้ปกครองแถบที่วัฒนธรรมเจริญก้าวหน้าแล้วและมีพลเมืองหนาแน่นที่สุด ได้แก่ พม่า มาเลเซีย เกาะสุมาตรา ซวา และฟิลิปปินส์ ส่วนกองทัพเรือเน้นบัญชาการในแถบหมู่เกาะด้อยพัฒนากว่า และพลเมืองไม่หนาแน่นซึ่งเคยขึ้นอยู่กับดัชต์มาก่อน คือ บอร์เนียว ซิลีบีส (Celebes) โมลุกกะ (Moluccas) และซุนดา (Sundas) รวมทั้งนิวกินี (New Guinea) การแบ่งนี้ตั้งใจที่จะให้มีความสำคัญระยะยาวหรือทำขึ้นชั่วคราวเพื่อ

ระงับการแข่งขันในกิจการภายในระหว่างทัพบกและทัพเรือก็เป็นการยากที่จะทราบได้ การชิงดีกันเองซึ่งทั้งสองฝ่ายทราบดี และยอมรับ ึ่งได้กล่าวมานี้ ได้ขัดขวางการให้ความร่วมมืออันดีต่อกันในเขตจีน อย่างไรก็ตามน่าจะเป็นไปได้ว่าการปกครองของทัพเรืออยู่ในย่านที่ได้วางจุดหมายไว้สำหรับที่จะรวมเข้าไว้กับประเทศญี่ปุ่นใหญ่อย่างถาวร ในขณะที่การปกครองของทัพบกวางจุดหมายไว้สำหรับชักนำให้มีวิวัฒนาการทางการเมืองที่ละเล็กละน้อยในการตกลงร่วมกับชนพื้นเมือง หรือแม้แต่เรื่องอิสรภาพในการปกครองตนเอง แนวนโยบายทั้งหมดในที่สุดขึ้นอยู่กับวิถีทางของสงครามแปซิฟิกเพราะชัยชนะในระยะแรกพาไปสู่การจมนม และมองเห็นความพ่ายแพ้ ใกล้เข้ามาในไม่ช้าแผนเดิมต่าง ๆ จึงต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลง

ฉะนั้น จึงเป็นการยากที่จะลงความเห็นเกี่ยวกับแนวทางและผลที่เกิดจากการยึดครองชั่วคราวของญี่ปุ่นในประวัติศาสตร์ของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ทว่าแนวความคิดทั่วไปอย่างกว้าง ๆ พอมองเห็นได้ เรื่องหนึ่งให้เห็น ๆ ก็คือ การได้เมืองชายเขตแดนคินของประเทศไทย โดยการสนับสนุนของญี่ปุ่นซึ่งมีการเขียนแผนที่ทางการเมืองของดินแดนไทยใหม่เป็นบางส่วน ในแถบมาเลย์ อินโดนีเซีย ผู้ปกครองใหม่ (ญี่ปุ่น) ได้เขียนเส้นเขตแดนที่คิดขึ้นเองใหม่โดยอาศัยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ และข้อต่อรองทางการทูตระหว่างฮอลันดาและอังกฤษ ประเทศมาเลเซีย (รวมสหพันธรัฐมลายูทั้งหมด ยะโฮร์และสเตรทเซทเทิลเมนต์) ถูกนำมารวมกับสุมาตรา มีสิงคโปร์เป็นฐานบัญชาการทัพ ชาวมักปกครองทางทหารแยกออกไป ในขณะที่เกาะอื่น ๆ ในอาณาเขตหมู่เกาะทั้งหมดอยู่ภายใต้การปกครองอย่างหลวม ๆ ของทัพเรือ

แม้ว่าการแบ่งใหม่เหล่านี้ทำโดยไม่มีกฎหมาย แต่ก็มีส่วนดีในทางด้านสังคมและเชื้อชาติอันแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการจัดการเกี่ยวกับมาเลย์-สุมาตรา ในปี ค.ศ. 1943 สุมาตราถูกปกครองโดยอำนาจทางการทหารแยกออกไป แม้ว่าจะยังคงเกี่ยวพันอยู่กับสิงคโปร์ ถ้าไม่ใช่เป็นเพราะการติดต่อดังกล่าวระหว่างเกาะสุดสิ้นลงโดยแท้จริงแล้ว การจัดแบ่งครั้งนี้อาจจะมีผลคงอยู่นานกว่านี้ แต่ความยุ่งยากในเรื่องเส้นเขตแดนทางการเมืองที่มีกำเนิดจากการกำหนดของพวกตะวันตก คือ ก้าวแรกของการสลายตัวของอาณานิคมนำไปสู่การพิพาทเรื่องเขตแดนและทำให้เกิดความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ของประเทศสมัยก่อนเป็นอาณานิคมที่เปลี่ยนรูปไป

ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงทางเส้นพรมแดนเหล่านี้ได้กำหนดลงตามภูมิศาสตร์ เรื่องที่มาพร้อมกันอีกก็คือชัยชนะของญี่ปุ่นมีผลกระทบไปแทบจะทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สำคัญที่สุดคือการตัดความสัมพันธ์กับยุโรปและอเมริกาอย่างกะทันหันหันมีผลกระทบกระเทือนทางด้านจิตใจและวัตถุ

อย่างยิ่ง เราทราบแล้วว่าเป็นเวลาหลายทศวรรษ และในบางแห่งนับเป็นร้อย ๆ ปีที่การเป็นเจ้าของของอาณานิคมนั้น (ประเทศไทยก็รวมอยู่ด้วยในระดับหนึ่ง) รวมอยู่ในระบบมหาอำนาจแอตแลนติก ที่เห็นได้ชัดเป็นพิเศษก็คือ การที่ตะวันตกนำเอาความเป็นอยู่ทางด้านเศรษฐกิจสมัยใหม่และโครงสร้างการปกครองประเทศเข้าไปสู่ดินแดนอาณานิคม เราคงจะย้อนระลึกได้ว่า ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างเมืองขึ้นกับประเทศเมืองแม่ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโดยลำดับตามแบบของฮอลันดา ฝรั่งเศส อเมริกา และอังกฤษโดยเฉพาะ และรูปแบบพฤติกรรม รวมทั้งภาษาตะวันตกต่าง ๆ เป็นลักษณะพิเศษของต่างชาติที่นำไปใส่ไว้ให้กับชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แตกต่างกันไป แต่แล้วในทันใดก็ได้มีเจ้านายชาวต่างชาติอีกพวกหนึ่งเข้ามาลบล้างรอยพิมพ์ของตะวันตกเหล่านี้ไปอย่างจงใจ ด้วยการผลักดันรวมเอเชียเข้าเป็นเครือข่ายเศรษฐกิจในวงศัโพบูลย์ของมหาเอเชียบูรพา (The Greater East Asia Co-Prosperity Sphere) โดยมีญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลาง

ชาวญี่ปุ่นไม่พอใจแต่เพียงแย่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาจากผู้ครองเก่าเท่านั้น ยังต้องการที่จะลบล้างมรดกตะวันตก และนำระบบที่มีค่านิยมใหม่ของตนเองเข้ามาแทน การยึดครองของญี่ปุ่นนั้นมีระยะเวลาสั้นเกินไปที่จะทำให้เกิดค่านิยมใหม่อย่างเต็มที่ และยังไม่ทันที่จะแพร่ส่งสอนระบบของตนให้ซึมซาบได้มากพอ แม้กระนั้นความรุนแรงในการโจมตีระเบียบแบบแผนอาณานิคมเก่า และการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ที่ได้จัดให้มีขึ้น และทำการเผยแพร่อย่างมากจนกระทั่งสามารถค่อย ๆ ทำลายระบอบการปกครองก่อนสงครามได้ ผลอย่างหนึ่งที่คงอยู่และมีความสำคัญที่สุดทางวัฒนธรรมก็คือ การส่งเสริมภาษาประจำชาติของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งควบคู่กันไปกับความพยายามของญี่ปุ่นที่ประสบความสำเร็จน้อยกว่าในการแพร่ภาษาของตนเองในหมู่ประเทศที่ยึดครองไว้ได้ ภาษาพม่า อินโดนีเซียน และภาษาดากาล็อก เป็นผลที่ได้จากสงครามครั้งนี้ที่สำคัญทีเดียว

ยิ่งกว่านั้น การเปลี่ยนแปลงไม่เพียงแต่เป็นการเปลี่ยนผู้ครอบครองเท่านั้น แต่เป็นการเปลี่ยนเจตนารมณ์อีกด้วย เราเห็นแล้วว่าระบอบอาณานิคมตะวันตกมุ่งหนักไปทางการรักษา และมุ่งเอาแต่ประโยชน์ในเรื่องเศรษฐกิจระบอบนายทุนอย่างไร ในทางตรงกันข้ามการยึดครองของญี่ปุ่นเป็นวิถีทางของสงคราม ซึ่งถือความต้องการทางเศรษฐกิจเป็นรอง เรื่องริบตัวน คือความมักใหญ่ใฝ่สูง และความต้องการทางการทหารที่มุ่งทะไปไกลของญี่ปุ่น ในเรื่องเศรษฐกิจเพื่อการส่งสินค้าออกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งยังไม่ใคร่จะฟื้นตัวขึ้นจากผลเสียหายอันเนื่องมาจากเศรษฐกิจตกต่ำ มีแต่เพียงสินค้าจำพวกที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์โดยตรง เช่น ดีบุก แร่

อลูมิเนียม ยาง และน้ำมันเท่านั้นที่ได้รับความสนใจและสนับสนุน เช่นเดียวกับข้าวและเครื่องบริโภคอื่น ๆ อันที่จริงมีเนื้อที่เป็นจำนวนมากซึ่งแต่ก่อนใช้สำหรับเพาะปลูกพืชจำพวกอ้อย ชา กาแฟ และพืชผลที่เป็นสินค้าออกอื่น ๆ ได้ถูกเปลี่ยนไปเป็นผลิดอาหารสำหรับการบริโภคของทหารทั้งในและนอกเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในขณะที่เดียวกัน การนำเข้าของสินค้าก็หยุดชะงักลง และไม่มีการค้ากับญี่ปุ่นมาแทนเนื่องจากการขาดแคลนการเดินเรือสินค้า และสภาพเศรษฐกิจในประเทศในระหว่างสงครามก็ฝืดเคือง

เมื่อความเสียหายเหล่านี้ถูกนำมาประกอบกัน แสดงให้เห็นว่าเครื่องเสริมสร้างทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่ถูกนำเข้ามาในสมัยอาณานิคมได้พังทลายลงโดยสิ้นเชิง และแม้ว่าบริษัทญี่ปุ่นนำโดย “สีฟิเบ้ม” ทางการเงินและอุตสาหกรรมไซบัทสึ (Zaibatsu) จะเข้ามาแทนที่วิสาหกิจตะวันตกที่ถอนออกไป แต่เศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลับตกต่ำลง เริ่มมีการประกอบการอุตสาหกรรมและการค้าย่อยเพื่ออุดช่องว่าง โดยได้รับการช่วยเหลือจากญี่ปุ่นมุ่งให้แต่ละท้องถิ่นมีเศรษฐกิจพอเลี้ยงตัวเองได้ สภาพที่เลวลงเรื่อยๆ ในการขนส่งทางทะเล รวมทั้งระบบการรถไฟ และทางถนนได้ผลักดันให้เศรษฐกิจของประเทศต้องอยู่โดดเดี่ยว และไม่ได้อาศัยประเทศอื่นเป็นการหนุนกลับไปสู่สมัยก่อนอาณานิคม สภาพเงินเฟ้อทวีขึ้นเนื่องจากการบังคับใช้ใบรับชั่วคราวทางทหารเป็นจำนวนมากมหาศาลทำให้ระบบเงินตราเสียหายยับเยิน

เรื่องที่น่าตกใจพอ ๆ กันอีกเรื่องหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนจากรัฐบาลที่ประกอบด้วยข้าราชการพลเรือนที่รับการฝึกสอนอบรมมาอย่างดี และมีเหตุผลไปเป็นรัฐบาลที่ใช้ความรุนแรงโดยมีระเบียบการปกครองแบบทหาร เมื่อเป็นเช่นนั้น การเศรษฐกิจสมัยใหม่ส่วนใหญ่ และการใช้ระบบบริหารแบบตะวันตกที่ใช้กันอยู่มากก็หมดความหมายไป ถึงแม้ว่าในบางแห่งยังคงมีเหลือร่องรอยว่ามีการใช้อยู่บ้างควบคู่ไปกับขอบข่ายงานแบบใหม่ของรัฐบาลทหาร โครงสร้างสองแบบนี้ประสานกันอย่างไร น่ากลัวอันตรายยิ่ง จะแยกจากกันก็ด้วยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานที่แตกต่างกันออกไป เท่า ๆ กับเรื่องอุปสรรคทางภาษา การแบ่งทางเทคนิคที่สำคัญคือ การมีความแตกต่างในเรื่อง “รูปแบบ” (style) ที่ได้ก็ตามที่ใช้การบริหารแบบตะวันตกโดยถือเป็นแบบแผนที่ใช้ประจำ และจัดให้ถูกต้องตามหลักเหตุผลในการที่จะให้มีประสิทธิภาพทางการบริหารและทางเศรษฐกิจแล้ว ญี่ปุ่นจะไปเน้นหนักในเรื่องที่จัดทำขึ้นอย่างรีบด่วน ในเรื่องความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความกล้าหาญและการใช้อำนาจบังคับบัญชาแบบทหาร

เป็นการยากที่จะพูดถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายเหล่านี้ว่าเป็นเพราะระบอบการปกครองแบบใหม่ของญี่ปุ่นที่ทำให้เกิดการตื่นตัวขึ้น แต่เราควรจะต้องระมัดระวังในการสันนิษฐานอย่างเต็มที่ว่าเป็นความปรารถนาในส่วนลึกของญี่ปุ่นที่ต้องการจะคว่ำระบอบการปกครองในเรื่องต่างๆ ที่มีอยู่ทั้งหมดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นความจริงที่ว่า การโฆษณาชวนเชื่อของญี่ปุ่นเป็นการทำลายล้างโครงสร้างจักรวรรดินิยมตะวันตก และเป็นการสร้างสรรค์การเป็นเครือประเทศในวงค์โพบูลย์ (Co-Prosperity Sphere) เพื่อไปสู่จุดหมายในการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงใหม่ เราจะปฏิเสธไม่ได้ด้วยเหมือนกันว่าปัญหาทางการปกครองและเศรษฐกิจที่เราเพิ่งจะพูดกันไปในนั้นเต็มไปด้วยเรื่องเดือดร้อนวุ่นวายมากมายเช่นกันในสถานะเดิมที่เป็นอาณานิคมอยู่ แต่เท่าที่นโยบายทั้งหมดเกี่ยวพันไปถึง ญี่ปุ่นได้เคลื่อนไหวไปด้วยความระมัดระวังอย่างที่สุด เพราะความริบร้อนและการมุ่งมั่นที่จะเอาให้ได้จนเกินควรในเรื่องการเปลี่ยนแปลงที่เร็วไป จะเป็นการเสี่ยงอันตรายต่อการบรรลุถึงวัตถุประสงค์ทางด้านเศรษฐกิจและการทหารในระยะสั้นของตน ที่ไหนก็ตามที่เป็นไปได้ ผู้บัญชาการทหารทุกคนจะได้รับคำสั่งให้รักษาสถาบันที่มีอยู่ และให้เคารพต่อขนบธรรมเนียมประเพณีของคนพื้นเมืองนั้นๆ การมีความรู้สึกขัดแย้งระหว่างความปรารถนาที่จะรักษาไว้และความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลง ผสมกับความแปรเปลี่ยนไปต่างๆ ของสภาพท้องถิ่นนั้นๆ ก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่เป็นไปตามความคาดหมายหลายอย่าง ซึ่งในที่สุดก็ต้องได้รับผลที่ไม่ได้วางแผนไว้และไม่คาดถึงมาก่อน ซึ่งเร่งให้กระแสการเปลี่ยนแปลงยิ่งเพิ่มขึ้น

ถ้าเช่นนั้นอะไรเล่าที่เป็นผลอันเกิดจากนโยบายของญี่ปุ่นเกี่ยวกับสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มด้วยเรื่องระบบอาณานิคมหลายรูปแบบ (plural colonial order) ซึ่งมีการกีดกันผู้บริหารและนักลงทุนระดับสูงชาวตะวันตกออกไปเสีย บุคลากรชาวญี่ปุ่นทั้งที่เกี่ยวกับทางด้านเศรษฐกิจ ข้าราชการและทหาร เข้ามาจับงานหลายด้านแทนชาวยุโรปและอเมริกันที่ถูกบังคับให้ออกไป แต่ไม่ได้สวมแทนทั้งหมด ชาวตะวันตกรวมทั้งผู้หญิงและเด็ก (ยกเว้นพวกอักษะและชาติที่เป็นกลาง) ถูกกักขังระยะหนึ่งหลังจากมีการปกครองทางทหารขึ้น พวกลูกครึ่งยุโรปและเอเชีย โดยเฉพาะกลุ่มอินโดโยโรเปียนจำนวนมากพอใช้ ซึ่งเป็นพวกสืบสายโลหิตชาวฮอลันดาในอินโดนีเซียได้มีส่วนร่วมเคราะห์กรรมหนักในฐานะอยู่ในวงชาวยุโรป

พวกต่างชาติกลุ่มอื่น ๆ ในระบบนี้ ได้รับการปฏิบัติอย่างผ่อนผันมากกว่า สิ่งที่เป็นการชี้ถึงความยับยั้งชั่งใจของญี่ปุ่น ทั้ง ๆ ที่รู้ถึงความไม่พอใจของคนท้องถิ่นก็คือ การตระหนักถึงความสำคัญของคนจีน คนอินเดียน และคนชาติอื่น ๆ เพื่อให้การทำงานของระบบเศรษฐกิจเป็นไปโดย



ราบรื่น พวกคนจีนถูกสงสัยว่าจะซื่อสัตย์ต่อระบอบการปกครองแบบชาตินิยมของเจียงไคเช็ค (หรือแม้กระทั่งต่อขบวนการคอมมิวนิสต์ของเมาเซตุง) พวกคนจีนเหล่านี้ประสบกับการถูกรังแก การเพิ่มภาระภาษี และถูกกวาดล้างพฤติกรรมทางการเมืองอย่างเข้มงวด รวมทั้งต้องใช้ความพยายามร่วมกันที่จะเอาชนะเหนือรัฐบาลก๊กมินตั๋งซึ่งเป็นคู่แข่ง ซึ่งสถาปนาขึ้นโดย วัง ชิง ไว (Wang Ching-wei) ที่ได้รับการสนับสนุนจากญี่ปุ่น มีเพียงแห่งเดียวคือ มลายูและสิงคโปร์ ที่ญี่ปุ่นเข้าโจมตีกลุ่มคนจีนจำนวนมากพอใช้ ซึ่งผูกพันอย่างใกล้ชิดกับฝ่ายผืนแผ่นดินใหญ่มานาน การอพยพของคนจีนในเขตเมืองเป็นจำนวนมากไปอยู่ยังแถบชนบทไกลๆ ออกไป และการก่อตั้งหน่วยกองโจรคอมมิวนิสต์ต่อต้านญี่ปุ่น เหล่านี้เป็นผลมาจากความโหดร้ายทารุณของญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ในดินแดนที่ยึดครองอื่น ๆ ส่วนใหญ่ชนจีนกลุ่มน้อยโดยทั่ว ๆ ไปได้รับอนุญาตให้ประกอบอาชีพของตนได้ต่อไป

การผ่อนผันของญี่ปุ่นต่อชนอินเดียกลุ่มน้อยในมลายูและในพม่า นั้น เป็นไปตามปัจจัยต่าง ๆ ทางการเมือง (ในมลายู การผ่อนผันเสียไปเนื่องจากการแสวงหาประโยชน์จากกรรมกรสวนยางโดยขาดความเมตตาในระยะเริ่มแรก และในพม่าจำนวนคนลดลงมากจากการอพยพตอนญี่ปุ่นบุก) สุภาส จันทรโบส (Subhas Chandra Bose) ผู้นำทางทหารชาตินิยมของอินเดียผู้มีภูมิรู้ทัดเทียมกับเยาวยุทธ เนรูห์ ซึ่งเป็นร้อยโทคนสนิทของคานธี เขาออกจากอินเดียไป และหลังจากอยู่ในเยอรมนีหลายปีก็กลับมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในกลางปี 1943 ก่อนหน้าที่เขาจะมาถึง มีการเตรียมการไว้พร้อมคือ เกณฑ์ทหารจัดขึ้นเป็นกองทัพแห่งชาติอินเดีย (Indian National Army) ด้วยการสนับสนุนจากญี่ปุ่น ภายใต้การนำของจันทรโบส กองทัพของเขา กลายเป็นกำลังรบที่น่าทึ่งพอใช้ทีเดียวโดยเกณฑ์จากเชลยศึกชาวอังกฤษ-อินเดีย และชนอินเดียกลุ่มน้อย เขายังได้ประกาศตั้งรัฐบาลชั่วคราวอาซัด ไฮนด์ (Azad Hind-Free India) ซึ่งญี่ปุ่นให้การต้อนรับในฐานะสมาชิกเข้าร่วมวงศัฟโพลีย์ (Co-Prosperity Sphere) และญี่ปุ่นได้คาดหวังไว้ว่า การบุกที่วางแผนไว้ และการปลดปล่อยชมพูทวีปจะทำให้สะดวกง่ายดายขึ้น ญี่ปุ่นโจมตีอิมพาล (Imphal) ในปี ค.ศ. 1944 ซึ่งมีกองทหารของจันทรโบสร่วมมือด้วย การโจมตีสิ้นสุดลงด้วยความล้มเหลวอย่างน่าเศร้า แต่ความสำนึกทางการเมืองของคนอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังคงฝังอยู่ในใจ และแก่กล้าขึ้น สืบมาจากการพังทลายของกองทัพนี้ และจากการตายของจันทรโบส

อย่างไรก็ตาม ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะพม่า ชาว และในระยะหลังของสงครามมีพวกเวียดนามด้วย ได้รับผลกระทบกระเทือนอย่างลึกซึ้งจากการยึดครองชั่วคราวของ

ญี่ปุ่น ในหลายประเทศการยึดครองนี้ก่อให้เกิดความลำบากเหลือพรรณนา สูญเสียการทำมาหากิน สูญเสียแม้ชีวิต มีคนจำนวนมากต้องว่างงานลงเนื่องจากบริษัท โรงงาน และไร่ของชาวตะวันตกเลิกกิจการ จึงต้องกลับบ้าน ยิ่งทำให้เศรษฐกิจของหมู่บ้านที่ยากจนอยู่แล้ว เนื่องจากถูกเกณฑ์ให้ส่งข้าวและเสบียงอาหารอื่น ๆ ให้ทหารอยู่เรื่อย ๆ ต้องอยู่ในสภาพที่เลวลงยิ่งขึ้น และมีคนจำนวนมากเป็นพัน ๆ อาจเป็นหมื่นเป็นแสน ซึ่งญี่ปุ่นเอาเข้าอยู่ในกองพันกรรมกรแบบทาส (rōmusha—slave labor battalions) ถูกบังคับให้ทำงานในประเทศของตนหรือนอกประเทศโดยมีสภาพที่เลวร้าย ดังตัวอย่างเช่น การสร้างทางรถไฟสายมรณะไทย—พม่าที่ขึ้นชื่อ

ชาวพื้นเมืองชนบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จำนวนมากไม่ได้ ต้องเดือดร้อนกับมาตรฐานการครองชีพที่ตกต่ำลงอย่างหนักจนยากที่จะให้พอเพียงกับการอยู่รอดได้ในสมัยอาณานิคมระยะหลัง ความยากจนข้นแค้นในชนบทกระทบกระเทือนอย่างหนักที่โน่นที่นี่ และในบางท้องถิ่นเกิดการขาดอาหารอย่างรุนแรง มีความหิวโหยและแทบจะอดตาย อันเป็นผลมาจากญี่ปุ่นบังคับขู่เช็กเอา และไม่มีทางเลือกที่ดี การปกครองที่ยู่เหยิง และเส้นทางคมนาคมถูกตัดขาด ผู้คนอพยพเข้าอยู่ตามหัวเมืองและเมืองใหญ่ ทำให้พวกกึ่งกรรมาชีพในเมืองยากจนลงไปอีก เพราะได้รับการว่าจ้างทำงานที่ผู้ปกครองพวกใหม่จัดทำให้เพียงเล็กน้อย และสังคมทุกระดับได้รับประสบการณ์จากอำนาจเด็ดขาด และความโหดร้ายของการปกครองแบบทหารที่รุนแรงต่างกับระบบข้าราชการที่ไม่ยึดถือตัวบุคคลของการปกครองอาณานิคมแบบตะวันตกหลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสารวัตรทหาร (เก็มไปไต = Kempeitai) เป็นพวกที่น่าหวาดกลัว มีหุตาพิทย์กระจายอยู่ทั่วประเทศที่ถูกยึดครองทั้งหมด

แต่รูปการณ์ทางลบที่ไม่ดีเหล่านี้มีการแก้ไขโดยการตั้งสมาคมชาวพื้นเมืองขึ้น จะโดยวางแผนไว้หรือโดยบังเอิญก็ตาม สมาคมเหล่านี้เกิดขึ้นโดยมีญี่ปุ่นเป็นโล่บังหน้า และอย่างที่ว่าแล้วสะท้อนให้เห็นแง่ของนโยบายอนุรักษนิยมในการยึดครองทั้งหมด โดยทั่ว ๆ ไปพวกข้าราชการที่เป็นคนพื้นเมืองนั้น โดยเฉพาะพวกที่รับผิดชอบดูแลปกครองเขตแดนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ ได้รับการรับรองในตำแหน่งของตนถึงแม้ว่าจะประสานกับการปกครองของญี่ปุ่นเพียงเล็กน้อย แต่ทว่าได้รับมอบหมายความรับผิดชอบอย่างมาก เป็นความจริงที่ข้าราชการจำนวนมากได้เลื่อนขั้นอย่างรวดเร็วไปสวมตำแหน่งแทนชาวยุโรปที่ออกไป จึงเป็นที่ยอมรับว่า สถานการณ์อย่างนี้ได้เกียรติศักดิ์และรายได้สูงขึ้นจริงแต่ไม่ใช่ได้อำนาจที่แท้จริง แม้กระนั้นข้าราชการก็ได้รับผลประโยชน์ใหม่ ๆ หลายๆ อย่างอย่างที่คาดกันไว้ พวกเจ้าหน้าที่ชาวพื้นเมืองที่ปฏิบัติตามคำสั่งของญี่ปุ่นจึงไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงความโกรธแค้นของประชาชน ซึ่งถือว่าข้าราชการต้องรับผิดชอบกับภาระที่เพิ่มขึ้นของประชาชนโดยรัฐบาลระหว่างสงคราม

เนื่องจากการรักษาโครงสร้างส่วนใหญ่ของการปกครองบ้านเมืองแบบเก่าได้กระทำกัน โดยใช้สามัญสำนึก และขาดเจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นที่เชี่ยวชาญ (เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ถูกโยกย้ายมาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากไต้หวัน เกาหลี และเขตยึดครองของญี่ปุ่นในจีน) จึงเป็นเพียงความพยายามของญี่ปุ่นเพียงแง่เดียวที่จะให้มีการตกลงยินยอม และในบางแห่งได้ให้การสนับสนุนในการใช้ระเบียบแบบแผนใหม่ ในการที่จะให้ได้รับความยินยอมนี้การปกครองแบบทหาร โดยเฉพาะในเขตทหารยึดครองต้องเสาะแสวงหาความร่วมมืออย่างจริงจังจากบรรดากลุ่มคนชั้นนำ และพวกผู้มีแนวโน้มจะเป็นผู้นำซึ่งไม่ว่าจะต่อต้านหรืออย่างดีที่สุดอยู่นอกของวงการอาณานิคม ซึ่งให้ความยินยอมอย่างดี ซึ่งตรงกันข้ามกับพวกข้าราชการในสมัยอาณานิคม

ระหว่างที่เรือและสิ่งที่จะนำเอาพวกปัญญาชนชาตินิยม และตัวแทนศาสนาพุทธและมุสลิมเข้ามาร่วมในระบอบการปกครองที่ยึดครองมาและร่วมอยู่ในวงศ์ไพบูลย์ ผู้ปกครองใหม่ได้ตั้งวิธีการปฏิบัติแบบอาณานิคมตะวันตกอย่างเห็นได้ชัด โดยการตั้งคนเหล่านี้เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตของประชาชนและให้อยู่ในตำแหน่งเกียรติยศที่อนุโมทนาอย่างเป็นทางการแม้ว่าจะไม่ได้อำนาจจริง ๆ ก็ตาม จากบรรดาคนเหล่านี้หลายคนเป็นผู้ที่ญี่ปุ่นปลดปล่อยออกจากที่คุมขัง หรือจากการถูกเนรเทศ การทาบตามของญี่ปุ่นได้รับการสนองตอบอย่างล้นเหลือมียกเว้นน้อยรายที่ไม่ร่วมด้วย แม้แต่พวกปัญญาชนซึ่งใน สมัยอาณานิคมยอมรับระบบสังคมนิยมและแสดงตัวไม่พอใจลัทธิจักรวรรดินิยมของญี่ปุ่นอย่างจริงจังก็ตาม พวกคอมมิวนิสต์และพวกที่ถูกสงสัยว่าฝักใฝ่ในลัทธิคอมมิวนิสต์จะถูกตัดออกจากข่ายผู้ให้ความร่วมมือ เนื่องจากญี่ปุ่นมีประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้นในการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ในจีนมาแล้ว จึงมุ่งกำจัดพวกถือลัทธิคอมมิวนิสต์ออกไปจากวงศ์ไพบูลย์

การเลือกผู้นำชาวพื้นเมืองเข้าเป็นสมาชิกร่วมหมายความว่าญี่ปุ่นเต็มใจสนับสนุนฝ่ายลัทธิชาตินิยมของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กระนั้นหรือ และในทางตรงกันข้าม ความพร้อมแทบจะทุกอย่างของพวกผู้นำทางศาสนาและการเมืองเหล่านี้เป็นการช่วยญี่ปุ่นพิสูจน์ว่าเขาเหล่านี้มีความซื่อสัตย์ต่อจุดมุ่งหมายและอุดมคติของญี่ปุ่นใช่หรือไม่ ญี่ปุ่นเสี่ยงโดยคะแนนทางใต้ทางเสียไปแล้ว ในการรวมเอาพวกนักวิชาการที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกมาเข้าฝ่ายตน เป็นความจริงที่ว่าพวกนี้ส่วนใหญ่ไม่ชอบลัทธิเจ้าเหนือหัวแบบตะวันตกอย่างรุนแรง กระนั้นในขณะเดียวกัน พวกนี้ก็เติบโตขึ้นมากับนโยบายการเมืองที่เขาต่อต้านพร้อม ๆ กับมีใจโอนเอียงรับเอาอุดมการณ์ตะวันตกเข้าไว้ด้วย

ความรู้สึทางศาสนาอย่างเคร่งครัดก็เช่นกัน เป็นปัญหาสำคัญที่คูณ โดยเฉพาะพวกมุสลิมในสายตาของพวกนี้ ชาวญี่ปุ่นไม่เพียงแต่เป็นคาเฟอร์ (Kafirs— ผู้ไม่นับถือพระผู้เป็นเจ้า) เท่านั้น แต่ยังเป็นคนนอกศาสนาอย่างแท้จริง ความคลั่งไคล้ในศาสนาเมื่อเกิดขึ้นครั้งหนึ่งแล้วยากที่จะควบคุมได้ แต่เจ้าหน้าที่ทหารผู้รับผิดชอบจะต้องรู้สึกว่ามีน้ำหนัมากกว่าผลเสีย เขาต้องการให้พวกปัญญาชนในเมืองช่วยเหลือในด้าน การรวบรวมกำลังและเผยแพร่ทางการเมือง และเขาอาจหวังที่จะถอนพิษพวกกลุ่มคนพื้นเมืองที่เป็นชาวกองสมัยใหม่ มีการศึกษาสูง เพื่อกันมิให้พวกนี้ปลงล้างการปกครองแบบทหาร ญี่ปุ่นต้องทราบเช่นกันว่า การแสวงหาผลประโยชน์จากคนในชนบทอย่างขาดเมตตาธรรมอาจจะนำไปสู่ความไม่สงบอันเกิดจากชาวชนบทได้ และยังทราบด้วยว่า การที่จะยับยั้งการก่อวินของชนชนบทนั้น พวกอูลามะและพระสงฆ์ในพุทธศาสนาซึ่งปกติเป็นผู้ดำเนินการก่อวินความไม่สงบควรจะให้มีตำแหน่งอยู่ในการดูแลความสงบภายใต้การปกครองของญี่ปุ่นเสีย

ฉะนั้นจึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า ในทางปฏิบัติแล้วมีการคำนวณแล้วถึงเบื้องหลังการเสี่ยงในการเป็นมิตรผูกพันกับชนชั้นนำทางการเมืองและศาสนา และญี่ปุ่นระมัดระวังที่จะจำกัดวงขอบข่ายการปฏิบัติการของพันธมิตรของตน ถ้ามีความจำเป็นก็ต้องอาศัยการชั่งตวงทางตรงและทางอ้อมที่จะกระทำการต่าง ๆ ต่อผู้ตอติง ตามความคิดเห็นจากโตเกียว ขบวนการชาตินิยมจะไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างเปิดเผย ถ้าการใช้ประโยชน์จากขบวนการไม่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายโดยตรงของญี่ปุ่น ดังเช่นกรณีในพม่าและฟิลิปปินส์ ตัวอย่างเช่นในชาวผู้บริหารทางการทหารได้รับคำสั่งให้ใช้ผู้นำแต่ละคนแทนที่จะใช้ขบวนการที่จัดระเบียบดีแล้ว การให้มีผู้นำเป็นตัวบุคคลดีกว่า เพื่อที่จะควบคุมพวกนี้ให้ทำประโยชน์ให้ญี่ปุ่นได้ระยะยาว

จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นมีแผนอันเป็นอุดมการณ์คือเป็นประทีป เป็นผู้ช่วยเหลือนำให้พ้นทุกข์ และเป็นผู้ปลดปล่อยเอเชียทั้งหมด กระนั้นจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นก็ไม่สามารถที่จะพาตัวเองให้สนับสนุนความปรารถนาทางด้านศาสนา และชาตินิยมของคนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยน้ำใสใจจริง ความภาคภูมิใจในชาติของตนของชาวญี่ปุ่นเกือบจะถึงขั้นหยิ่งโโส เช่นเดียวกับความเชื่อที่คลั่งไคล้ว่าศาสนาชินโตอยู่เหนือกว่าลัทธิอื่น ๆ ทั้งหมด ด้วยเหตุนี้เอง การที่จะให้ความร่วมมืออย่างจริงจังนั้นแทบจะเป็นไปไม่ได้ แต่กระนั้นก็ยังมิชาวญี่ปุ่นเป็นรายบุคคลซึ่งแสดงตัวเข้าด้วยกับจุดหมายของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จริง ๆ เป็นครั้งคราวโดยยอมเสี่ยงกับการประกอบอาชีพของตนเอง

เรามิเหตุผลดีเพียงพอที่จะสงสัยว่าความเต็มใจที่ได้ให้ “ความร่วมมือ” กับญี่ปุ่นนั้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงความซื่อสัตย์อย่างเต็มที่ของพวกเขาผู้นำเมืองที่มีต่อฝ่ายวงศ์ไปบูลย์หรือไม่ ชนชั้นนำพวกนี้เป็นจำนวนมากที่ควบคุมอารมณ์ไม่ได้ เมื่อญี่ปุ่นชาวเอเชียได้ชัยชนะอย่างน่าทึ่งอันก่อความทุกข์ให้แก่เจ้านายชาวตะวันตกแต่เก่าก่อน การต้อนรับผู้บุกรุกใหม่เป็นไปเองโดยพร้อมเพรียงกันแทบทั่วทุกแห่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปราบกฏขัดแย้งทั้งในกลุ่มผู้มีการศึกษาและพลเมืองส่วนใหญ่ ซึ่งเชื่อคำทำนายนานชั่วอายุว่าจะหลุดพ้นจากการปกครองของคนขาวและเกิดเป็นความจริงขึ้นมา ความกระตือรือร้นในระยะแรกที่สุดก็จางหายไปกลายเป็นความผิดหวังและความไม่สงบ เกิดมีการกบฏของคนในชนบทระเบิดขึ้นที่โน่นบ้างที่นี้บ้าง พอลงความเห็นโดยพิจารณาจากเหตุผลได้ว่าเกิดจากความเสื่อมโทรมทางด้านเศรษฐกิจ และความรู้สึกนึกคิดของญี่ปุ่นขัดแย้งกับความมุ่งหมายทางด้านศาสนาและบ้านเมือง แม้กระนั้นไม่ว่าความคิดครั้งหลังจะเป็นอย่างไรก็ตาม ผู้นำชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้น้อยคนที่จะสามารถหรือเต็มใจเป็น ปฏิบัติกับต่อนายใหม่ด้วยเมื่อถึงเวลานั้น พวกเขาได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับพัวพันกับเจตนาของญี่ปุ่นอย่างลึกซึ้งเสียแล้ว

อย่างไรก็ตาม ในการเข้าฝ่ายญี่ปุ่น ไม่มีบุคคลชั้นนำทางศาสนาหรือการเมืองที่ทรยศต่ออุดมการณ์และความเชื่อมั่นของตน ไม่ต้องพูดถึงการทรยศต่อประเทศชาติ การนำเอาไปเปรียบกับผู้ที่ให้ความร่วมมือกับนาซีที่ยึดครองยุโรปนั้นไม่ถูกต้อง เท่าที่เราทราบ น้อยคนนักที่มีตำแหน่งอยู่ในสมัชการปกครองแบบอาณานิคม และหลาย ๆ คนที่เคยสนับสนุนหลังการปกครองที่เอามาจากแบบตะวันตกอาจจะเห็นว่า เป็นการง่ายที่จะทำการปรับปรุงอย่างน้อยที่สุดพอเป็นพิธีหรืออย่างฉลาดให้เข้ากับการปกครองและอุดมการณ์ของญี่ปุ่น นอกเหนือไปจากนี้ สำหรับชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บางพวกแล้ว ค่านิยมของญี่ปุ่นดึงดูดความสนใจได้พอสมควรทีเดียว แต่ถ้าว่ากันไป ตามความจริงแล้ว สิ่งใดก็ตามที่เป็นความพอใจของนักชาตินิยมหรือตัวแทนศาสนาแล้วมีทางเลือกได้น้อย ได้มีการวางรูประบอบการปกครองใหม่อย่างมั่นคง การที่จะต่อต้านระบอบการปกครองใหม่นี้ ถ้าไม่เสี่ยงก็ดูเหมือนว่าไม่มีทางเสียเลย นอกไปจากฟิลิปปินส์และมลายูแล้ว การที่ประเทศเจ้าของอาณานิคมพวกเก่าจะกลับมามีอำนาจใหม่ไม่น่าจะเรียกร้องให้เกิดความสนใจได้ และยิ่งสำหรับประชาชนที่ได้ฟังแต่ข่าวที่ญี่ปุ่นมีชัยในการสงคราม ความกระตือรือร้นที่จะให้เจ้าของอาณานิคมเดิมกลับมายังมีทางเป็นไปได้น้อยที่สุด

ขณะที่การโฆษณาชวนเชื่อของญี่ปุ่นได้ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางศาสนาการเมืองอย่างแท้จริงได้บ้าง เป็นการง่ายที่จะมองเห็นว่า คนส่วนใหญ่ชื่นชมกับอำนาจและวินัยของญี่ปุ่นผู้

ยิ่งใหญ่—ไดนิปปอน (Dai - Nippon) และการฟื้นฟูเอเชียขึ้นใหม่<sup>๕</sup> ได้แสดงแนวความคิดไว้ใน วงศ์ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา เมื่อเป็นเช่นนั้นพวกชนชั้นนำจึงรีบคว้าโอกาสใหม่<sup>๖</sup> ซึ่งการยึด ครองของญี่ปุ่นทำให้จุดมุ่งหวังของเขาเป็นจริงขึ้นมา การให้ความร่วมมือกับรัฐบาลทหารเป็นที่ยอมรับว่าเป็นการเสี่ยงมาก กระนั้นความเต็มใจของญี่ปุ่นที่ยอมให้การรับรองและสนับสนุนนักชาตินิยมและตัวแทนทางศาสนาอย่างดี (ไม่ต้องระบุดังอภิสิทธิ์และสิ่งตอบแทนส่วนตัวที่ทางญี่ปุ่นให้) ตรงกันข้ามกับที่พวกเขาส่วนใหญ่เคยมีประสบการณ์มาจนกระทั่งมีน้อยคนจะเพิกเฉยต่อผู้อุปถัมภ์ใหม่ได้ หลายคนพบว่าตัวเองอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนเป็นครั้งแรก ซึ่งก่อนหน้านั้นเขาถูกบังคับให้อยู่แต่เพียงวงนอกเท่านั้น ไม่เช่นนั้นก็ต้องถูกเนรเทศหรือถูกคุมขัง แม้ว่าเขาจะถูกจำกัดวงคืออยู่ในความระแวงระวังของญี่ปุ่น ซึ่งบางทีก็เข้ามาแทรกแซงบ้างก็ตาม เขาก็มีสิ่งที่อำนวยความสะดวกมากมายที่ไม่เคยมีมาแต่ก่อนสำหรับที่จะใช้ติดต่อกับเพื่อนร่วมชาติเป็นจำนวนหมื่น ๆ แสน ๆ เช่น ใช้หนังสือพิมพ์ที่ได้รับอนุมัติเป็นทางการ การแสดงตัวในที่สาธารณะและใช้วิทยุ โดยพูดภาษาประจำชาติไม่ต้องใช้ภาษาตะวันตก

ดังนั้นจึงมีเหตุผลมากมายหลายอย่างว่า ทำไมจึงมีการทำสัญญาร่วมในเรื่องการให้ความสะดวกในระหว่างสงครามระหว่างผู้นำชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเจ้านายผู้ครองฝ่ายญี่ปุ่น อย่างไรก็ตามการรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่ไม่มีความเท่าเทียมอยู่เช่นนั้นจนเกือบจะสิ้นสุดเวลา ยึดครอง คือฝ่ายหนึ่งมีอำนาจที่แทบจะไม่มีใครแย้งได้โดยกำหนดให้อีกฝ่ายหนึ่งทำตามความต้องการของเขา เรื่องนี้ไม่ใช่เพียงเรื่องเดียว คงยังจำกันได้ว่าความสามัคคีปรองดองกันในกลุ่มบุคคลชั้นนำชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีอยู่น้อย น้อยคนที่จะมีความใกล้ชิดกับสมัครพรรคพวกที่ร่วมงานกัน รัฐบาลทหารแทบจะไม่ต้องใช้เหลี่ยมทางการเมืองต่างๆ มาแสวงหาประโยชน์จากจุดอ่อนต่างๆ และความแตกร้าวที่มีอยู่แล้วเลย

ดังนั้นการยุบให้ขัดแย้งกันในระหว่างกลุ่มหรือระหว่างบุคคล จึงมิใช่เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายแบ่งแยกแล้วปกครองที่ได้คิดไว้ล่วงหน้าก่อน เพราะผลปรากฏว่า มีการแข่งขันระหว่างองค์การญี่ปุ่นต่างๆ เป็นจำนวนมากอย่างไม่สิ้นสุด แต่ละองค์การใช้เล่ห์เหลี่ยมอิทธิพล และติดต่อขอความช่วยเหลือจากผู้นำที่เป็นชนพื้นเมือง การแข่งขันกันอย่างเปิดเผยและลับๆ ในรูปแบบที่ซับซ้อนยิ่งของทั้งสองฝ่าย เป็นผลที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ จนถึงปลายปี ค.ศ. 1943 เจ้านายที่ยึดครองให้ข้อยินยอมต่างๆ ที่กว้างขึ้น เนื่องจากโชคชะตาทางการทหารของญี่ปุ่นตกลง ผู้นำชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงสามารถจัดการกับสภาพที่ยุ่ยากนี้ให้เกิดผลประโยชน์เพิ่มขึ้น

เมื่อมาถึงจุดนี้ ความสนใจของเราพุ่งเฉพาะไปถึงเรื่องความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างชนชั้นนำ  
ชาวพื้นเมืองที่มีอยู่แล้วกับชนชั้นนำฝ่ายญี่ปุ่น แต่พวกเหล่านี้ถึงจะมีชื่อเสียงเพียงไรก็ตามไม่ใช่ผู้  
ได้ประโยชน์เพียงพวกเดียวในระหว่างการยึดครองชั่วคราวของญี่ปุ่น เพราะว่าการปกครองระหว่าง  
สงครามเป็นคนกลุ่มใหม่ทั้งหมด โดยในตอนเริ่มแรกหาพรรคพวกเอาจากบรรดาคนหนุ่มชาว  
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ญี่ปุ่นอาจจะสำรองที่ไว้เล็กน้อยสำหรับพวกปัญญาชนที่ได้รับการอบรม  
แบบตะวันตก หรือสำหรับพวกผู้นำทางศาสนาเพื่อให้เป็นประโยชน์กับคนหนุ่ม ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้  
ไม่ต้องยุ่งยากใจกับความคิดหรือสิ่งที่เคยทำก่อนสงคราม ด้วยเหตุนี้ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงถูกหลอมเป็นแบบญี่ปุ่นได้ง่ายขึ้น และจริงทีเดียวไม่มีใครส่วนไหนจะตื่นตัวรับ  
“ระบบใหม่” เท่า และไม่มีใครที่จะเชื่ออย่างรวดเร็วกับแนวทางญี่ปุ่นและที่เราเรียกว่า “ความนิยม”  
(style) แบบญี่ปุ่นได้ง่ายเท่าคนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เพื่อที่จะให้เข้าใจถึงปฏิกริยาตอบรับในระบบการปกครองแบบยึดครอง เราจะต้องระลึกอยู่ในใจว่าระบบอาณานิคมมีประโยชน์สำหรับคนรุ่นหนุ่มเล็กน้อยเพียงไร เรามีประสบการณ์ในการ  
ที่จะทำการท้าทายได้น้อยไม่เพียงแต่ในรูปการปกครองแบบอาณานิคมเท่านั้น แม้แต่ในรูปวัฒนธรรม  
พื้นเมืองแต่โบราณอีกด้วย แต่แล้วโดยทันทีทันใดก็มีเสียงเรียกร้องไปตามโรงเรียนทุกระดับ  
จนถึงนักศึกษามหาวิทยาลัย และคนหนุ่มสาวโดยทั่วไป ชักชวนให้เป็นผู้สร้าง “เอเชียใหม่” ขึ้น  
เป็นเรื่องที่แทบจะต้านทานไม่ได้เลย ยิ่งมากขึ้นนับตั้งแต่ญี่ปุ่นรู้วิธีการที่จะนำเอาความปรารถนา  
อันแรงกล้าของคนหนุ่มสาวรวมตัวกันเข้าเป็นองค์การต่าง ๆ มากมายซึ่งเกิดขึ้นราวกับดอกเห็ดทั่ว  
เขตยึดครอง องค์การเหล่านี้มาในรูปของการเลียนแบบจากลูกเสือชายหญิงในเครื่องแบบไปจนถึง  
สมาคมการโจมตีทางอากาศหรือจากตำรวจกองหนุน (auxiliary police corps) และกองกำลังต่อสู้  
แบบทหารติดอาวุธแบบโบราณ ไปจนถึงการสถาปนากองทัพของชาติที่เพิ่งเริ่มก่อตัวขึ้น ยิ่งกว่านั้น  
คนหนุ่มสาวจำนวนพัน ๆ ได้เข้าไปทำงานอยู่ในวงการบริหารทางการทหารแขนงต่าง ๆ พวกเขา  
ทั้งหมดใช้วิธีการโฆษณาชวนเชื่อ การเดินขบวน การชุมนุม และการเรียกประชุมแสดงความ  
คิดเห็นทางการเมือง ก่อให้เกิดความตื่นตัวอันเกิดจากขบวนการต่าง ๆ ที่ได้ก่อตัวขึ้น

ไม่ต้องสงสัยเลยว่า การปลุกกระดมคนหนุ่มสาวนี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ที่รุนแรงที่  
สุดชั้น ทั้งนี้เกิดจากชาวญี่ปุ่นเป็นผู้ปลุกปั่นไว้ในระหว่างสงครามเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในสมัย  
อาณานิคมนั้นการเปลี่ยนแปลงไปสู่ฐานะทางสังคมที่สูงขึ้น จะจำกัดวงอยู่แต่พวกที่มีกำเนิดในสกุล  
ขุนนาง หรือพวกที่มีการศึกษาสูงในทางศาสนาหรือทางโลก แต่ในปัจจุบันตำแหน่งของชนชั้น

นำรุ่นใหม่จะเปิดกว้างให้แก่คนหนุ่มที่มีความหัวหาญและแกร่งกล้ามีฝีมือในการดำเนินงาน และมีตำแหน่งทางการทหาร หรืออย่างน้อยที่สุดตำแหน่งทางการสู้รบ พวกคนหนุ่มสาวเหล่านี้ไม่อดทนกับผู้สูงอายุ ชอบที่จะทำการโดยตรงมากกว่าที่จะมีการโต้แย้งกันโดยใช้ปัญญาหรือการนึกฝันทางศาสนา พวกเขาเป็นมรดกของการปฏิวัติที่การปกครองของญี่ปุ่นทิ้งไว้ ก่อให้เกิดการสลายตัวในระบอบอาณานิคมขึ้น ในส่วนต่างๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

อย่างไรก็ตาม ที่เป็นเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่า การสั่งสอนให้ซิมซาบเช่นนั้น ญี่ปุ่นจะประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนคนหนุ่มสาวเหล่านี้ให้มาชื่นชมและเชื่อฟังญี่ปุ่นได้ ตามความจริงแล้วที่คนรุ่นหลังรับไว้และพยายามจะให้เท่าเทียมนั้นก็คือวิธีการของญี่ปุ่นในอันที่จะเข้าถึงและจัดการกับปัญหาต่างๆ มากกว่าจะรับค่านิยมของญี่ปุ่น นอกจากนี้จะใช้แนวทางของญี่ปุ่นเป็นเครื่องมือแล้ว พวกคนหนุ่มสาวเหล่านี้จะรับเอาแต่ส่วนที่เหมาะสมกับความต้องการของตนเท่านั้น เป็นความจริงที่ว่า การเน้นความสำคัญที่คนหนุ่มสาวนั้นทำให้เกิดการขัดแย้งกับแบบอย่างที่เป็นบรรทัดฐานและขนบธรรมเนียมประเพณีทางสังคมของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แบบเก่าหลายประการด้วยกัน แต่จะดูหลักฐานนั้นเพียงอย่างเดียว แล้วใช้เป็นข้อพิสูจน์ว่าการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ แบบญี่ปุ่นนั้นรับไว้ไม่ได้ทุกอย่างนั้นไม่ได้ ตัวอย่างเช่นกฎของนักรบบูชิโด (bushido warriors' code) ซึ่งยกย่องคุณงามความดีของชาмуไร่นั้นสามารถที่จะนำมาเชื่อมโยงกันได้กับแบบ "กษัตริย์" อันเลิศ ที่ฝังแน่นอยู่ในหมู่พวกขุนนาง และสามัญชนชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งได้จากการเรียนรู้อารยธรรมอินเดีย คนหนุ่มน้อยคนจริงๆ ที่จะยอมรับศาสนาชินโต หรือเคารพต่อองค์พระจักรพรรดิญี่ปุ่น หรือยอมรับในความยิ่งใหญ่โดยกำเนิดของญี่ปุ่น แต่ก็มีคนเชื่อซึ่งมักแสดงออกด้วยการวางท่าหยิ่งโสดูถูกผู้นับถือประเพณีแบบพื้นเมืองดั้งเดิม

ลัทธิรุนแรงอันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบเห็นการณ์ใกล้ของผู้ยึดครองก่อให้เกิดผู้ท้าทายตนเองขึ้นในที่สุด เคียงคู่ไปกับผู้ที่ตกอยู่ใต้อำนาจของ "ญี่ปุ่นผู้ยิ่งใหญ่" นั้นคือองค์การใหม่ๆ มากมาย มีคนหนุ่มจำนวนพัน ๆ เกิดความภาคภูมิใจในชาติของตนอย่างรุนแรง มีความประทับใจในชาติตนมากกว่าจะคล้อยตามการโฆษณาชวนเชื่อของญี่ปุ่น องค์การต่อต้านญี่ปุ่นลับ ๆ เริ่มเกิดขึ้นในขณะที่ยึดครองทวีความรุนแรงขึ้น บางองค์การโน้มเอียงไปทางลัทธิคอมมิวนิสต์และมาร์กซิสต์ เมื่อตกอยู่ใต้การคุกคามของฝ่ายสัมพันธมิตรที่ได้ชัยชนะ ญี่ปุ่นปิดล้อมตัวเองและผู้อยู่ในอารักขาในการป้องกันเตรียมสู้อย่างสุดกำลัง การก่อวินาศกรรมเกิดจากกลุ่มคนหนุ่มและกองโจรเพิ่มมากขึ้น เป็นปัญหาถกเถียงกันมากกว่าถ้าประเทศของตนเองต้องกลายเป็นสนามรบ ตนจะใช้ความ



สามารถที่ได้มาไม่นานนี้ใช้ต่อต้านผู้ใด ดังที่เราจะได้เห็นตัวอย่างหนึ่งคือ กองทัพของชาติ ๆ หนึ่ง หันกลับไปต่อต้านฝ่ายที่ปรึกษาชาวเอเชียของตนเอง

## 2

ไม่ใช่ทุกประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีประสบการณ์จากผลกระทบอย่างเต็มที่จากกรณีต่าง ๆ ตามที่เราได้มองสำรวจผ่าน ๆ ดังกล่าวแล้วข้างบนนี้ เวียดนามเป็นประเทศยกเว้นเพียงประเทศเดียวที่สมัยการยึดครองมีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด ซึ่งสภาพก่อนสงครามก็ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศอยู่มาก ในขณะที่ประเทศอื่น ๆ รอบนอกที่ได้รับอิทธิพลการเปลี่ยนแปลงในสมัยอาณานิคมเพียงเล็กน้อย ก็ยังคงสภาพเดิมอยู่ในช่วงญี่ปุ่นยึดครอง ข้อเท็จจริงบางส่วนของเรื่องนี้ก็คือ ญี่ปุ่นเลือกให้ความดูแลในด้านการบริหารกับกลุ่มประเทศที่ชาวตะวันตกเอาใจใส่ดูแลปกครองมานานหนักหนาแล้วนั่นเอง และบางส่วนเป็นด้วยวิถีทางของสงครามเองที่ทำให้บางประเทศ โดยเฉพาะพม่าและฟิลิปปินส์เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมญี่ปุ่นอย่างเด่นชัด

พูดถึงประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับผลกระทบกระเทือนน้อยที่สุดจากสงครามเห็นจะเป็นลาวและกัมพูชา ซึ่งดูเหมือนว่าจะมีความสุขในการแยกตัวออกไปโดยแท้จริง ทั้งสองประเทศได้รับการเปลี่ยนแปลงตามแบบแผนใหม่ของญี่ปุ่นแต่เพียงเล็กน้อย ในเรื่องนี้หมู่เกาะอินโดนีเซียซึ่งเคยเป็นของดัตช์มาก่อนต้องมาตกอยู่ใต้การปกครองของราชนาวิญี่ปุ่น ในขณะที่หมู่เกาะเหล่านี้ต้องประสบกับเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรง ประกอบกับการปราบปรามที่ทารุณทำให้เกาะบอร์เนียว เกาะซูลิบีส (Celebes) และหมู่เกาะเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกมากต่อเนื่องกันไปทางตะวันออกเฉียง ในที่สุดอยู่ในอำนาจอันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตาม กองทัพเรือหมกมุ่นอยู่กับเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่น้อยกว่ากองทัพบกมาก

สำหรับประเทศไทย ประเทศไทยเป็นเพียงประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในตอนจะเริ่มสงครามที่รอดพ้นจากอิทธิพลญี่ปุ่นทั้งหมดไปได้ เนื่องจากความเป็นจริงที่ประเทศไทยไม่ได้เป็นประเทศที่ถูกยึดครองเลย แต่ทว่าเป็นพันธมิตรโดยใช้ประเทศเป็นดินแดนสนับสนุนในการทำสงครามของญี่ปุ่น ประเทศไทยอยู่ในสถานะที่โชคดีเช่นนี้เนื่องจากความสามารถของผู้นำของประเทศหลายท่านได้ปรับตัวให้เข้ากับคามยิ่งใหญ่ทางการทหารและการทูตที่องงามขึ้นของญี่ปุ่น

ในเอเชีย ซึ่งเราก็ได้เห็นแล้วว่าประเทศไทยได้ประโยชน์จากการสนับสนุนของญี่ปุ่น ทำให้ได้รับดินแดนซึ่งครั้งหนึ่งต้องสูญเสียให้แก่อังกฤษและฝรั่งเศสกลับคืนมาได้ ญี่ปุ่นเพียงแต่ขอให้ไทยอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทางทหารและให้เสบียงอาหารให้มากพอ และได้ขอร้องให้รัฐบาลไทยเข้าร่วมในวงศ์ไพบูลย์ และประกาศสงครามต่อฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งเรียกว่าเสียเพียงเล็กน้อยเพื่อรักษาอธิปไตยของชาติไว้ ระบบอำนาจนิยมแบบทหารของไทยซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1930 ก็ไม่ต้องปรับตัวมากนัก เพื่อให้เข้ากับลักษณะนิสัยแบบทหารของญี่ปุ่น

การเป็นประเทศที่มีอิสรภาพช่วยให้ประเทศไทยมีความอดทนในการเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ประเทศไทยรู้ถึงวิถีทางของสงครามดีกว่าพวกผู้นำอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ทำให้ประเทศทั้งหลายเหล่านั้นตกอยู่ในสภาพการยึดครองของญี่ปุ่นอย่างแท้จริง กองทัพไทย (ซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นหัวหน้า) ซึ่งยอมให้ญี่ปุ่นเข้ามาควบคุมชั่วคราว ได้ถอนตัวออกจากเวทีการเมืองอย่างเงิบ ๆ ในปลาย ค.ศ. 1944 มีรัฐบาลพลเรือนภายใต้การนำของนายปรีดี (หลวงประดิษฐมนูธรรม) ซึ่งเป็นนักการเมืองที่ได้รับการศึกษาจากฝรั่งเศส ผู้ซึ่งมีบทบาทในการยึดอำนาจในปี ค.ศ. 1932 และมีบทบาทหลังจากนั้น ทหารบังคับให้เขาถอนตัวจากการเมืองในระยะหลายปีต่อมา แต่ทว่าในระยะนั้นนายปรีดีปรากฏตัวขึ้นมาในฐานะผู้นำในอุดมคติที่มุ่งทอดไมตรีกับฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งมีที่ท่าจะได้ชัยชนะ นี่ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งซึ่งช่วยรักษาเสรีภาพของไทยไว้ได้เหมาะสม แม้จะต้องเสียดินแดนที่เพิ่งผนวกเข้ามาให้แก่ฝ่ายตะวันตกผู้ครอบครองเดิมกลับคืนไปก็ตาม

ตรงข้ามกับความเรียบร้อยของไทยสมัยสงคราม ฟิลิปปินส์ภายใต้การยึดครองของญี่ปุ่นได้รับความเสียหายทางวัตถุ และการแสวงหาประโยชน์โดยใช้อำนาจต่าง ๆ แม้กระนั้นที่น่าประหลาดอย่างยิ่งก็คือส่วนใหญ่ยังไม่เปลี่ยนแปลง หนึ่ง ๆ ที่ตามความเป็นจริงมีการต่อสู้และการทิ้งระเบิดอย่างหนักทั้งในระยะเริ่มและในตอนปลายสมัยญี่ปุ่นครอบครอง เมืองมะนิลาเองกระทบกระเทือนหนักถึง 2 ครั้ง ยิ่งกว่านั้นฟิลิปปินส์เป็นประเทศในอาณานิคมเพียงประเทศเดียวที่ซึ่งการต่อสู้โดยใช้อาวุธไม่จำกัดวงอยู่เฉพาะพวกตะวันตกและพวกญี่ปุ่นเท่านั้น เกิดมีกองทัพเล็ก ๆ รวมชาวฟิลิปปินส์ในเครือประเทศขึ้นมาภายใต้คำแนะนำของนายพลดีกลาส แม็คอาเธอร์ ร่วมกับกองกำลังอเมริกันและวีรบุรุษแห่งแหลมบาตาน และเกาะคอร์เรจิดอร์ (Bataan and Corregidor) และกองโจรฟิลิปปินส์เตรียมการให้อเมริกันได้กลับมามีชัยเรื่อยมาตั้งแต่จากการขึ้นบกที่เกาะเลเต (Leyte) เมื่อเดือนตุลาคม ปีค.ศ. 1944 ไปจนถึงอเมริกันกลับเข้ามะนิลาใหม่ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี 1945

ส่วนประกอบทางภูมิศาสตร์หลายประการด้วยกันทำให้กำลังกองโจรต่อต้านญี่ปุ่นอยู่ได้อย่างสะดวก เพราะญี่ปุ่นมีกำลังคนไม่พอที่จะใช้ในการยึดครองและควบคุมหมู่เกาะฟิลิปปินส์ที่อยู่กระจัดกระจายอย่างกว้างขวางให้ได้ผลทั่วถึงได้ ญี่ปุ่นจึงพึ่งเล็งการปกครองอยู่ในแหล่งที่สำคัญ ๆ ทั้งดินแดนส่วนนอกให้ดูแลตัวเอง และด้วยเหตุนี้เองทำให้ผู้หลบหนีซึ่งเป็นชาวฟิลิปปินส์และอเมริกันเข้าไปตั้งฐานปฏิบัติการได้อย่างกว้างขวาง ฝ่ายต่อต้านญี่ปุ่นเรียกความสนใจจากชาวฟิลิปปินส์ได้เป็นจำนวนมาก ซึ่งคนเหล่านี้มีเหตุผลพอที่จะกลัว และเกลียดการเรียกร้องอย่างเกรี้ยวกราดเรื่องเสบียงอาหารของนายใหม่ตามความเป็นจริงในลูซอนกลาง ซึ่งได้กล่าวมาแล้วว่าการเพาะปลูกของชาวนาประสบกับความลำบากยากแค้นมากมาหลายทศวรรษแล้ว การต่อต้านการขู่ขู่บังคับเอาของญี่ปุ่นจึงได้แผ่ขยายไปกว้างขวางที่สุดและรวมกำลังกันได้ดีที่สุดด้วยในขบวนการฮุกบาลาฮับ (Hukbalahap เป็นชื่อย่อมาจากภาษาตากาล็อก Hukbong Bayan Laban sa Hapon หรือกองทัพต่อต้านญี่ปุ่นของประชาชน - People's Anti-Japanese Army) ดังนั้นขบวนการนี้จึงมีผู้นำคอมมิวนิสต์ร่วมอยู่ด้วย เช่น หลุยส์ตารัค (Luis Taruc) จึงประสบความสำเร็จทั้งในเรื่องการฝึกฝนหน่วยกำลังกองโจร ซึ่งได้รับการส่งมอบอย่างดีจนสามารถทำให้ฝ่ายศัตรูลำบากใจ และประสบความสำเร็จในการก่อตั้งรัฐบาลอิสระฝ่ายตรงข้าม เกินอำนาจที่ญี่ปุ่นจะตอบโต้แก้แค้นได้

ขบวนการนั้นนอกเหนือจากการทำลายอย่างหนักต่อฝ่ายยึดครองแล้ว ยังได้คุกคามทำลายแบบอย่างของสังคมที่ไม่มีความเป็นธรรมอีกด้วย โดยเฉพาะในเมืองปัมปังกา (Pampanga) ที่อุดมไปด้วยน้ำตาล เป็นแหล่งกลางในการปฏิบัติงานของขบวนการฮุก ในขณะที่ทำการต่อสู้กับศัตรูภายนอกอยู่นั้นในเวลาเดียวกัน ขบวนการฮุกเริ่มเลิกล้มสภาพการบางอย่างที่เป็นอยู่เดิมซึ่งไม่ถูกต้อง งานชิ้นเอกที่สุดได้กระทำในระหว่างสงครามได้แก่การนำที่ดินมาแบ่งปันให้แก่พวกที่ทำการเพาะปลูกเอง ในเรื่องนี้ประสบความสำเร็จได้โดยง่ายเพราะคหบดีเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่ไปแสวงหาความปลอดภัยในเมืองมะนิลาตั้งแต่เริ่มต้นมีการยึดครอง ดังนั้นพวกคนมั่งมีและยากจนเริ่มเผชิญหน้ากันในการปฏิวัติทางสังคมที่เริ่มก่อตัวขึ้น โดยมีพวกผู้นำฝ่ายซ้ายหัวสมัยใหม่ที่แข็งขันซึ่งมีอำนาจเหนือเป็นผู้กระพือขึ้น

ความมึนงงของญี่ปุ่นทำให้ชนชั้นนำทางการเมืองชาวฟิลิปปินส์ตกอยู่ในสถานะยุ่งยากเนื่องจากผูกพันทั้งในด้านการเมือง อุดมการณ์และเศรษฐกิจกับสหรัฐอเมริกา จากการสนับสนุนของอเมริกัน ประธานาธิบดีเกซอน (Quezon) แห่งเครือจักรภพ และผู้ติดตามได้ออกเดินทางจาก

ประเทศของตนซึ่งถูกล้อมไว้แล้ว ผ่านทางออสเตรเลียไปยังวอชิงตัน ตัวเขซ่อนเองสุขภาพไม่ดีมาหลายปีแล้วได้สิ้นชีวิตลงในวอชิงตันก่อนสิ้นสงคราม ก่อนออกจากประเทศเขาได้ส่งเพื่อนร่วมคณะรัฐบาลและก็เฝ้ากับสั่งทั้งประเทศให้ปรับตัวเองให้เข้ากับญี่ปุ่นให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ตามความเป็นจริง ชาวฟิลิปปินส์ก็เช่นเดียวกับชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อื่น ๆ มีทางเลือกน้อยมากจริง ๆ ในเรื่องการให้ความร่วมมือกับเจ้านายใหม่ของพวกเขา ใน ส่วนของญี่ปุ่นแล้วเข้าใจว่าตนกำลังเกี่ยวข้องกับชนชั้นที่มั่นคงด้วยความมั่งคั่งและมีอิทธิพล ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความลำบากและอาจจะเป็นอันตรายในการที่จะเพิกเฉยหรือผ่านไปเฉย ๆ ญี่ปุ่นตระหนักถึงความจริงด้วยที่ว่าชนชั้นนี้มีการศึกษา มีแผนนโยบาย และชีวิตความเป็นอยู่แบบตะวันตกมากกว่าผู้นำชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อื่น ๆ ฉะนั้น ญี่ปุ่นจึงหาทางล่อใจชาวฟิลิปปินส์คนสำคัญ ๆ โดยการสงวนรักษาทฤษฎีสินและสถานะอันมีสิทธิพิเศษของเขาไว้ และให้คำสัญญาให้การยินยอมทางการเมืองกว้างขวางมากกว่าที่ชาวฟิลิปปินส์จะได้รับเมื่ออยู่ในความคุ้มครองของอเมริกัน โดยมีข้อแม้ว่าชาวฟิลิปปินส์จะให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นและยึดนโยบาย “เอเชียในเอเชีย” อันแท้จริงในฐานะเป็นสมาชิกในวงศ์ใหญ่

ข้อเสนอต่าง ๆ ของญี่ปุ่นประสบความสำเร็จเกือบทั้งหมด อย่างน้อยที่สุดก็ในหน้าฉาก คนสำคัญๆของฟิลิปปินส์เข้ารับตำแหน่งทางการภายใต้การยึดครองโดยมีข้อแม้เพียง 2-3 ข้อเท่านั้น “องค์การบริหารส่วนกลาง” ได้ถูกจัดตั้งขึ้นภายในหนึ่งเดือนหลังจากเสียเมืองมะนิลา โดยมีคณะกรรมการฝ่ายบริหารชุดหนึ่งเป็นหัวหน้า ทำหน้าที่บริหารควบคุมไปกับการปกครองแบบทหารของญี่ปุ่น มี “ที่ปรึกษา” ชาวญี่ปุ่นประจำอยู่ในกรมกองต่าง ๆ ขององค์การนี้ ขบวนการทางการเมืองใหม่กาลิบาปี (Kalibapi) ซึ่งได้รับการแนะนำหรืออนุมัติจากญี่ปุ่นได้เข้าไปแทนที่พรรคการเมืองเก่าทั้งหมด และญี่ปุ่นแสดงอย่างชัดเจนว่า ตั้งใจที่จะให้อิสระแก่ฟิลิปปินส์ก่อนปี ค.ศ. 1946 อันเป็นเวลาที่ยุทธศาสตร์อเมริกาได้ประกาศไว้เมื่อปี 1935 กำหนดให้เป็นประเทศอิสระอยู่ในเครือจักรภพสาธารณรัฐ โดยมีญี่ปุ่นสนับสนุนนี้ เริ่มสถาปนาขึ้นเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1943 โดยมีโจเซ่ พี. ลอเรล (José P. Laurel - รัฐมนตรียุติธรรมในคณะรัฐมนตรีของเขซอน) เป็นประธานาธิบดี

ชนชั้นนำฟิลิปปินส์จําแนกต่อความเมตตากรุณาของญี่ปุ่นกระนั้นหรือ? เป็นการยากที่จะกล่าวเช่นนั้น แม้ว่าการกระทำของบุคคลเหล่านั้นเป็นไปในด้านการปฏิบัติมากกว่าทางทฤษฎี แต่พวกอิลัสตราโดได้ถูกกระตุ้นไว้แต่แรกให้เกิดความปรารถนาที่จะรักษาสถานะและทรัพย์สินของตน

ไว้อย่างที่สุด (ดังที่ผู้กล่าวร้ายอ้าง) หรือพวกเหล่านี้เชื่อว่า “การให้ความร่วมมือช่วยเหลือญี่ปุ่น” เป็นหนทางเดียวของพวกเขาที่จะรักษาประเทศไว้จากการถูกทำลาย (ตามที่พวกเขาได้กล่าวยืนยัน) ความเป็นจริงที่ยังคงเหลืออยู่ก็คือ พวกชนชั้นนำของประเทศยังคงมีความสำคัญอยู่ แน่หนอนทีเดียวการให้ความร่วมมือช่วยเหลือนี้มองดูเป็นเรื่องใหญ่ตามสายตาของคนอเมริกัน และพันธมิตรชาวฟิลิปปินส์ในวอชิงตัน แต่ทว่าหลังจากญี่ปุ่นถูกขับไล่ไปแล้วและหลังจากการฟื้นฟูประเทศเป็นอิสระขึ้นมาใหม่แล้วเรื่องนี้ก็หมดความสำคัญไปสิ้น “ผู้ให้ความช่วยเหลือ” แก่ญี่ปุ่นเพียง 2-3 คนถูกนำตัวไปพิจารณาคดี ในขณะที่ชนชั้นนำในระหว่างสงครามแทบทุกคนได้รับอนุมัติให้เข้ารับราชการใหม่หลังจากถูกพักราชการระยะเวลาสั้น ๆ แม้แต่ลอเรลผู้ซึ่งหนีไปประเทศญี่ปุ่นและชาวอเมริกันจำคุกเขาไว้ที่นั่นก็ยังได้กลับมาสู่สังเวียนการเมืองอีกในระยะเวลาต่อมา สหรัฐอเมริกาปรับตัวเข้ากับความเป็นจริงทางการเมืองฟิลิปปินส์อย่างรวดเร็ว โดยให้อิสระภาพแก่ฟิลิปปินส์อาณานิคมเก่าของตนในวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1946 ตามที่ได้ให้สัญญาไว้ก่อนสงคราม อีกครั้งหนึ่งแล้วที่ฟิลิปปินส์ก้าวหน้าเกินเพื่อนบ้านชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของตน พวกผู้นำต่าง ๆ ของฟิลิปปินส์ซึ่งปรากฏตัวก่อนและระหว่างสงครามก็ยังคงอยู่ในกลุ่มผู้ถือหางเสือของประเทศ

นอกเหนือไปจากความพินาศเสียหายระหว่างสงคราม สิ่งที่ยังคงเหลืออยู่คือความแตกร้างระหว่างชาวไร่ชาวนาในลูซอนกลางกับพวกชนชั้นนำในมะนิลา การร้างฉานนี้ยิ่งลึกมากขึ้นเมื่อเจ้าของที่ดินกลับไปยังที่ดินอันกว้างใหญ่ไพศาลของพวกตนดั้งเดิมโดยมีการคุ้มกันด้วยอาวุธ ที่จริงผู้นำของกลุ่มฮุกบาลาฮับ (ซึ่งขณะนี้ได้ชื่อใหม่ว่ากองทัพปลดปล่อยประชาชน - People's Liberation Army) ได้เข้าไปอยู่ในวงการเมืองอย่างเปิดเผยระยะหนึ่ง พวกเขาเข้าชิงชัยในการเลือกตั้งสำเร็จงดงามอยู่หลายสมัย แต่แล้วไม่นานพวกนี้ก็รู้ตัวว่ากลุ่มคนสำคัญ ๆ ของประเทศรู้สึกหวาดกลัวพวกตนโดยกีดกันขัดขวางพวกตนไปจากสังเวียนการเมือง ดังนั้นพวกนี้จึงกลับไปยังที่มั่นในชนบท นับแต่นั้นมาพวกนี้ได้กลายเป็นพวกกบฏต่อต้านผู้มีอำนาจ เป็นการเน้นเพิ่มขึ้นว่าพวกอเมริกันที่กลับมาแทนที่ญี่ปุ่นที่ออกไปเป็นศัตรูอันแท้จริงของพวกฟิลิปปินส์ที่เป็นเบี้ยล่าง เป็นเวลาหลายปีที่สาธารณรัฐใหม่นี้รับภาระหนักกับมรดกสงครามคือการก่อกวนความสงบของคนพื้นบ้านแผ่ขยายไปกว้างขวาง ในขณะที่ประเทศอื่นบางประเทศกำลังเริ่มแยกตัวออกจากการเป็นอาณานิคม

ถ้าการปกครองของญี่ปุ่นในฟิลิปปินส์เป็นสื่อในการเร่งให้เกิดความขัดแย้งเรื่องชนชั้นชนชั้นในพวกพลเมืองที่เป็นชาวพื้นเมืองเดิมแล้ว ในมลายุของอังกฤษแต่ก่อนในระยะแรกการแบ่งแยกเชื้อชาติระหว่างชาวมาเลย์ ชาวจีน และอินเดีย เป็นไปอย่างหนักและทวีความรุนแรงขึ้น ดังนั้นการยึดครองชั่วคราวของญี่ปุ่นได้ก่อให้เกิดการรวมกันสืบต่อไป และมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่แตกต่างออกไปโดยสิ้นเชิง การเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่มีในบรรดาสังคมชาวจีนและอินเดีย ซึ่งโชคชะตาของพวกนี้อยู่ภายใต้การปกครองทางทหารของญี่ปุ่น ดังที่ได้อธิบายมาย่อ ๆ แล้ว ตรงกันข้ามเมื่อเปรียบกันแล้ว ชาวมาเลย์มีความสงบราบรื่นดี เป็นเรื่องที่น่าสนใจทีเดียวที่แผนของญี่ปุ่นแต่เริ่มแรกนั้นต้องการขับไล่ผู้ครองมาเลย์ต่าง ๆ ที่ยังมีอำนาจทางการปกครองที่อังกฤษให้ไว้เหลืออยู่ ถ้าแผนเหล่านี้ถูกนำมาใช้อย่างได้ผลอาจจะทำให้เกิดการต่อต้านอย่างกว้างขวาง (ข้อเสนอของอังกฤษในเรื่องการแก้ไขการปกครองทำนองเดียวกันนี้ในมลายุ หลังสงครามก่อให้เกิดปฏิกริยาอย่างรุนแรงขึ้น ดังเราจะได้เห็นต่อไป) แทนที่จะใช้แผนเดิม ผู้ปกครองใหม่เลือกใช้ “การปกครองทางอ้อม” โดยผู้อยู่ในตำแหน่งเดิมสมัยอาณานิคมนำมาปฏิบัติด้วยไหวพริบและประสบความสำเร็จด้วยดี

ทั้ง ๆ ที่ภาวะเศรษฐกิจเสื่อมลงอยู่เรื่อย ๆ ชาวมาเลย์ส่วนใหญ่ได้รับการปกป้องจากผลเสียหายของสงครามแปซิฟิกมากกว่าพวกอื่น เพียงเมื่อวาระสุดท้ายของการยึดครองเท่านั้นที่การติตัวของอังกฤษคุกคามพวกเขา ญี่ปุ่นในตอนนั้นก็พะวงอยู่กับการปลุกระดมมากกว่าที่จะเอาใจพวกมาเลย์ทั้งหมดโดยหันไปสนับสนุนปัญญาชนมาเลย์กลุ่มน้อย พวกนี้เป็นคนสามัญได้รับการอบรมจากโรงเรียนที่ใช้ภาษาพื้นเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากวิทยาลัยฝึกอบรมครูมาเลย์ของชนบท ซึ่งตรงข้ามกับพวกขุนนางที่มีการศึกษาแบบอังกฤษ ซึ่งได้ผลประโยชน์จากการเป็นอาณานิคมนับจากปี ค.ศ. 1930 เป็นต้นมา พวกสามัญชนคนหนุ่มเหล่านี้เพิ่มความสนใจในเรื่องชาตินิยมอย่างรุนแรง ซึ่งมีการสอนและอบรมในอินโดนีเซียประเทศเพื่อนบ้าน แต่ก่อนที่สงครามในแปซิฟิกจะระเบิดขึ้นไม่นาน เจ้าหน้าที่อาณานิคมของอังกฤษได้จำคุกผู้นำหลายคนของสหภาพคนหนุ่มเคซาดวน (Union of Malayan Youths - Kesatuan Melayu Muda) สหภาพนี้ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1938 พวกนี้ได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระโดยญี่ปุ่นผู้รุกราน และได้รับการสนับสนุนในการดำเนินงานภายในขอบเขตจำกัดอยู่หลายปี บุคคลเหล่านี้คือผู้ที่ญี่ปุ่นส่งเสริมให้ทำการติดต่อกับผู้นำอินโดนีเซียในเวลาจนแจ่มชัดที่สุดท้าย อย่างไรก็ตามญี่ปุ่นยอมแพ้เสียก่อนที่แผนการรวมมลายูเข้ากับอินโดนีเซียจะไปได้ ไกลเกินขั้นการปรึกษาเบื้องต้น แผนอันนี้น่าจะเป็นได้ว่า พวกที่ปรึกษาพลเรือนชาวญี่ปุ่นเป็นผู้คิดก่อตั้ง

การปรากฏตัวในวงการเมืองระยะสั้นของพวกปัญญาชนชาวมลายูนี้ ไม่เป็นอุปสรรคสำคัญ ในความพยายามของอังกฤษที่จะฟื้นฟูสถานะเดิม พร้อมกับทำให้ความร่วมมืออย่างกว้างขวางของ พวกมาเลย์ ผู้นำสหภาพเคชาตวนบางคนลี้ภัยอยู่ในอินโดนีเซียเมื่อสงครามสงบลง การทำร้ายที่รุนแรงมากก็คือกำลังพวกกองโจรซึ่งผู้นำชาวจีนของพรรคคอมมิวนิสต์มลายัน (Malayan Communist Party) ไปเกณฑ์มาจากพลเมืองจีนที่ถูกรบกวนมีความลำบากใจเกือบทั่วไปหมด ขบวนการใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่นซึ่งได้รับอาวุธจากอังกฤษระหว่างสงครามความจริงแล้วได้พยายามหลีกเลี่ยงการต่อสู้ปะทะกันอย่างหนักกับกองทัพฝ่ายยึดครอง ได้เตรียมตัวพร้อมที่จะเข้ายึดครองประเทศในช่วงว่างซึ่ง คาดว่าจะเกิดขึ้นภายหลังจากการพ่ายแพ้ของญี่ปุ่น พวังกองโจรนี้ไหล่ออกมาจากป่า มายึดอำนาจ และออกคำสั่งอย่างเปิดเผย จนกระทั่งกองทัพอังกฤษเมื่อมีกำลังเพียงพอแล้วก็ได้เข้ามาปราบ การกบฏนี้ระงับไปได้ชั่วคราว สภาพอึดอัดใจนี้มีอยู่เพียงระยะเวลาสั้น ๆ มลายูต้องผ่านยุคที่ใช้ความรุนแรงก่อนที่จะมีรูปแบบอนุรักษนิยมอันแท้จริงมาเป็นพื้นฐานที่มั่นคงเมื่อขบวนการอาณานิคม สลายตัวลง

เสถียรภาพที่พอจะมีอยู่บ้างก่อนสงครามในพม่าและในอินโดนีเซียไม่มีเหลืออยู่อีกเลย เพราะได้รับการกระทบกระเทือนจากการปกครองของญี่ปุ่นและในเวียดนาม ความเข้าใจอันดีระหว่างฝรั่งเศสและญี่ปุ่นถึงจะไม่จริงใจนักก็ได้ช่วยป้องกันไม่ให้เกิดกตสันในการปฏิวัติบรรลุผลได้ ไปจนถึง มีนาคม ค.ศ. 1945 การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ระหว่างสงครามในสามประเทศนี้ผลักดันให้เกิดการระเบิดอย่างรุนแรงจนกระทั่งการปกครองแบบอาณานิคมของฝรั่งเศสหรือฮอลันดาหรืออังกฤษไม่สามารถที่จะหลอกล่อให้คงอยู่ได้โดยปราศจากการนองเลือด อังกฤษจึงยอมให้อำนาจอธิปไตยแก่พม่าเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงการเสียเลือดเนื้อ ส่วนฝรั่งเศสและเนเธอร์แลนด์ต้องสูญเสียอาณานิคมในเอเชียไปจากการเสี่ยงเข้าทำสงครามอาณานิคมที่น่าเศร้าสลดที่เปลื้องทั้งชีวิตและทรัพย์สินมากมาย

การพัฒนาประเทศของพม่าเป็นไปอย่างรวดเร็วที่สุด คงจะจำได้ว่าในบรรดานักชาตินิยมชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พวกทะซินบางคนได้หนีออกจากประเทศของตนเพื่อไปแสวงหาความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นตั้งแต่ก่อนสงครามแปซิฟิกจะเริ่มขึ้น การหลบหนีไปของพวกนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะทำให้เกิดกองทัพแห่งชาติเป็นครั้งแรกของประเทศอาณานิคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากการสอนของนายทหารญี่ปุ่นผู้เสียสละคือ พันเอกซูซูกิ (Suzuki) พวกทะซินที่หลบหนีไปได้ผ่านการฝึกอบรมทางการทหารอย่างเข้มงวดกวดขันและเปลี่ยนจากพวกก่อกวนซึ่งเป็นนักศึกษา ก่อนมาเป็นกลุ่มชนชั้นนำทางการทหาร “สหายสามสิบ” (The Thirty Comrades) คือชื่อกลุ่ม

ผู้มีชื่อเสียงได้ติดตามญี่ปุ่นผู้บุกรุกเข้ามาในประเทศของตน การแตกพ่ายของกองทัพอาณานิคมที่ถอยร่นและแตกกระจัดกระจายอย่างรวดเร็ว แม้ว่าในชั้นแรกจะเป็นฝีมือของทหารญี่ปุ่นก็ตาม ทำให้เกิดกองทัพพม่าอิสระขึ้นโดยกะเกณฑ์ผู้คนแบบตามบุญตามกรรม เมื่อการรณรงค์ดำเนินต่อไป ก็มีอาสาสมัครที่มีความศรัทธาแรงกล้าเข้ามาเพิ่มจำนวนมากขึ้น ท่ามกลางความปีติยินดีของพลเมืองซึ่งสำคัญคิดว่ากองทัพบกของเขานั้นเป็น “ผู้ปลดปล่อย” พม่าอันแท้จริง

เมื่อการยึดครองประสบความสำเร็จ ผู้มีอำนาจทางการเมืองญี่ปุ่นดำเนินการตัดทอนกองทัพพม่าลงเหลือขนาดมีพอเป็นพิธี และเริ่มจำกัดเสรีภาพในด้านปฏิบัติงานของกองทัพพม่าลง แต่ทั้ง ๆ ที่ต้องเสียท่าอย่างน่าอายเหล่านี้ก็ตาม พวกนายทหารหนุ่ม ๆ มีนายพลองซานเป็นผู้นำได้ชัยชนะทั้งความยิ่งใหญ่ในทางการเมืองและฐานะได้เปรียบ ซึ่งในที่สุดอำนาจของทะชินเป็นที่ยอมรับเหนืออำนาจทางการเมืองอื่นใดทั้งสิ้น ในระยะแรกญี่ปุ่นตั้งผู้มีอำนาจเป็นพลเรือนชาวพื้นเมืองเพื่อช่วยตนในด้านการปกครองตามแบบทหารในพม่า เช่นเดียวกับฟิลิปปินส์ ในการหาบุคคลเพื่อแต่งตั้งญี่ปุ่นดูแลกว้าง ๆ จากคนพม่าที่สำคัญ ๆ ไม่ว่าจะทหารหรือพลเรือน มิใช่จะจำกัดวงอยู่เฉพาะพวกทะชินหนุ่มเท่านั้น

ตลอดการยึดครองชั่วคราว ผู้ที่บดบังรัศมีญี่ปุ่น คือ ดร. บามอ นักการเมืองผู้ชาญฉลาดและเคยเป็นนายกรัฐมนตรีมาก่อน ในฐานะผู้นำที่เด็ดเดี่ยวและทะเยอทะยาน ดร. บามอในเวลาต่อมาได้เป็นผู้ก่อตั้งและเป็นประมุขของรัฐพม่าอิสระ ซึ่งเข้ามาแทนที่การปกครองของญี่ปุ่นเป็นที่ประจักษ์แจ้งแก่คนทั่วไปเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1943 เป็นเวลา 3 เดือน ก่อนที่ญี่ปุ่นจะให้อิสรภาพแก่ประเทศฟิลิปปินส์ รัฐธรรมนูญของรัฐพม่าใหม่มีแบบทางการเมืองก่อนสมัยอาณานิคมของพม่าผสมกลมกลืนไปกับแบบของญี่ปุ่นที่อยู่ในระยะนั้น วางอำนาจทั้งปวงไว้ในมือของผู้บริหาร บามอไม่เพียงแต่จะรับตำแหน่ง “อดิปติ” (Adipadi - ประมุขของรัฐ) ซึ่งเป็นตำแหน่งคล้าย ๆ ประธานาธิบดีเท่านั้น แต่ยังได้รับการสนับสนุนจากพระสงฆ์ในพุทธศาสนา และชีวิตของเขาแวดล้อมด้วยความหรรษาต่างๆ และมีเครื่องราชกกุธภัณฑ์ของกษัตริย์พม่าอีกด้วย

เห็นจะไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการได้อิสรภาพของพม่า แม้ว่าจะได้รับการต้อนรับอย่างปีติยินดีเพียงไรก็ตามก็ยังคงถูกจำกัดอยู่ในวงแคบ ๆ เนื่องจากกองทัพญี่ปุ่นควบคุมประเทศอยู่ทั้งหมดนั่นเอง เช่นเดียวกันกับอิสรภาพที่ฟิลิปปินส์ได้รับ ความจริงแล้วการปกครองที่มอบให้ผู้นำพม่าต่าง ๆ นั้น มิใช่ให้เพราะว่าพม่ามีการเติบโตทางการปกครองอย่างเต็มที่ แต่เป็นเพราะพม่าอยู่ชิดกับอินเดียของอังกฤษอันเป็นจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในแผนการสำคัญของการโจมตีที่ญี่ปุ่นได้



วางไว้แล้ว [ด้วยการสนับสนุนจาก อาซัด ไฮนด์ (Azad Hind) ในปี ค.ศ. 1943 และ 1944] อำนาจทางการเมืองมีน้อยมากจนไม่สามารถทำให้ญี่ปุ่นลดการแสวงหาผลประโยชน์อย่างชัดริตจากทรัพยากรและกำลังคนของประเทศได้ ไม่ต้องพูดถึงเรื่องที่จะหยุดยั้งญี่ปุ่นในการแสวงหาผลประโยชน์เลย ชีวิตมนุษย์จำนวนพัน ๆ หมื่น ๆ ต้องสูญเสียไปกับ “ทางรถไฟสายมรณะ” ซึ่งเป็นที่เกลียดชังโดยทั่วไปที่ญี่ปุ่นก่อสร้างขึ้นเพื่อเชื่อมพม่าและไทยด้วยมูลค่าของชีวิตมนุษย์ที่ประมาณไม่ได้ เหตุของการก่อสร้างครั้งนี้ไม่เพียงแต่ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และชาวญี่ปุ่นเท่านั้น แต่ยังมีพวกเชลยสงครามชาวยุโรปอีกมากมายด้วย ญี่ปุ่นส่งผ่านคณะรัฐมนตรีของบามอในการก่อตั้งองค์กรคนหนุ่ม และอื่น ๆ อีกภายใต้การควบคุมของญี่ปุ่นเอง แต่การเข้าไปแทรกแซงของญี่ปุ่นจะอย่างชัดแจ้งหรือไม่ก็ตาม กลับเสริมอำนาจและบารมีของพวกทหะซิน และเพิ่มพลังในเรื่องแผนติดต่อเกี่ยวกับการรวบรวมกำลังของพวกทหะซิน ซึ่งบางส่วนของแผนเป็นไปอย่างลับ ๆ

ในขณะที่รัฐบาลของบามอดำเนินการให้ความร่วมมือตามคำบัญชาของญี่ปุ่นทั้ง ๆ ที่ประสบกับความยากลำบากเพิ่มขึ้นอยู่นั้น สมาชิกทหะซินรวมทั้งผู้ร่วมงานพลเรือนและทหารนอกคณะรัฐมนตรีตัดสินใจที่จะทำการต่อต้านผู้ให้การอุปถัมภ์พวกตน เมื่ออังกฤษซึ่งไม่สมหวังจากการบุกเบงกอลได้กลับเข้ามาในพม่าใหม่ การวางนโยบายที่จะรักษาอิสรภาพของพม่ามากกว่าที่จะพิจารณาถึงอุดมการณ์ ได้นำไปสู่การก่อตั้งขบวนการผสมใหม่ที่มีรากฐานกว้าง คือสันนิบาตเสรีชนต่อต้านฟาสซิสต์ (Anti-Fascist People's Freedom League—AFPFL) ซึ่งในกลุ่มผู้นำมีพวกคอมมิวนิสต์ซึ่งได้รับการติดต่อและสนับสนุนโดยเจ้าหน้าที่ต่อต้านชาวกรองฝ่ายพันธมิตรรวมอยู่ด้วย (การต่อต้านญี่ปุ่นอย่างแข็งขันของพวกนี้ ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความสามารถที่ได้พิสูจน์แล้วทางการปฏิบัติการณ์ ทำให้พวกคอมมิวนิสต์ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายพันธมิตร และที่สำคัญจากขบวนการใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่นในดินแดนเขตยึดครองส่วนใหญ่ในระยะเวลาหลังของสงคราม)

การยึดครองสิ้นสุดลงเกือบจะเรียกได้ว่าน่าประหลาดเหมือนกับที่มันได้เริ่มต้นขึ้น โดยกองทัพญี่ปุ่นและอังกฤษเปลี่ยนหน้าที่กัน และพม่าเข้าร่วมกับฝ่ายชนะอีกครั้งหนึ่ง ที่จริงกองทัพที่มีระเบียบวินัยขององซานมีบทบาทที่เด็ดเดี่ยวในการเร่งให้อังกฤษได้ชัยชนะใหม่ที่ย่างกุ้ง ยิ่งไปกว่าบทบาทที่ได้แสดงไว้ในการช่วยเหลือญี่ปุ่นยึดครองเมืองหลวงเมื่อ 2-3 ปีก่อน ในช่วงเวลานี้ความรักชาติของคนพม่าสูงขึ้นอย่างประมาณไม่ได้ ในช่วงเวลาอันสำคัญนี้ อำนาจของอาณานิคมได้กลับคืนมาพร้อมกับแนวร่วมที่รวมกันอย่างแน่นแฟ้นภายใต้ความเป็นผู้นำที่ไม่มีใครโต้แย้งได้ของนายพลองซาน (ส่วนบามอนั้นเช่นเดียวกับโจเซ ลอเรล ได้หนีไปประเทศญี่ปุ่นด้วยความ

เกรงกลัวการแก่งแย่งจากฝ่ายพันธมิตร แต่ไม่นานทั้งสองท่านนี้ก็กลับสู่บ้านเกิดเมืองนอนอย่าง เป็นอิสระ ส่วนจันทร์โบลได้รับการนับถือในฐานะเป็นวีรบุรุษผู้รักชาติของอินเดีย ได้สิ้นชีวิต จากเครื่องบินตกระหว่างเดินทางไปกรุงโตเกียว)

มีอยู่ระยะหนึ่งซึ่งความเห็นของอังกฤษถูกแบ่งแยกออกไปในเรื่องที่จะจัดการอย่างไรกับพม่า ที่ได้รับการปลดปล่อย เจ้าหน้าที่สมัยก่อนสงครามที่กลับเข้ามาใหม่ส่วนใหญ่ ชอบที่จะให้วางกฎ การปกครองอาณานิคมใหม่ให้เข้มงวดและวางโทษพวกทะชนที่ไปเข้ากับฝ่ายศัตรูในระหว่างสงคราม ในที่สุด รัฐบาลใหม่ที่กรุงลอนดอนฟังคำแนะนำของผู้บัญชาการทหารสูงสุดในเหตุการณ์ ครั้งนั้น คือ พลเรือเอก ลอร์ด หลุยส์ แมท์แบตเตน (Louis Mountbatten) อังกฤษยอมรับ ความสำคัญขององชานในฐานะเป็นตัวแทนที่ถูกต้องตามกฎหมายแต่ผู้เดียวตามที่พม่าปรารถนา และได้ยอมรับเขาในฐานะนายกรัฐมนตรี ดังนั้นทางจึงเปิดไปสู่การสลายตัวของอาณานิคมอย่าง จันมิตร ซึ่งครั้งหนึ่งได้พิสูจน์ให้เห็นว่าไม่ราบรื่น พม่าจึงได้รับอิสรภาพเป็นครั้งที่สอง

อินโดนีเซียเป็นเป้าสายตาของคนที่หลายน้อยกว่าในระยะเริ่มแรก การพัฒนาอินโดนีเซีย เป็นไปอย่างล่าช้า เนื่องจากการแบ่งแยกหมู่เกาะออกเป็นเขตยึดครองทางทหารต่างหาก ซึ่งจน กระทั่งสงครามเกือบสิ้นสุดลงแล้ว หมู่เกาะต่าง ๆ ยังแยกอยู่โดดเดี่ยวจากกัน แต่ถึงแม้การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ระหว่างสงครามจะขาดการติดต่อกันและขาดการรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็ตาม หมู่เกาะในชวาโดยเฉพาะได้เกิดการเคลื่อนไหวสามารถหลบเลี่ยงจากการควบคุมของญี่ปุ่นได้ การ ยอมแพ้ของจักรภพญี่ปุ่นไม่สามารถจะระงับหรือป้องกันกำลังเคลื่อนไหวนี้ให้แก่ขยายไปยังเกาะ อื่น ๆ ได้

ปัญหาที่ถกเถียงกันมากก็คือ มีชาวอินโดนีเซียบางคนทั้งที่เป็นนักชาตินิยมและบุคคลที่ เครื่องศาสนาทำการติดต่อกับตัวแทนญี่ปุ่นก่อนสงครามเอเชียจะระเบิดขึ้นใช่หรือไม่ สิ่งที่เป็นหลัก ฐานแน่นอนเพียงเล็กน้อยก็คือ มีเพียงเรื่องขบวนการนิคมญี่ปุ่นที่แข่งขันในกลุ่มชาวอาเจะห์ใน เกาะสุมาตราตอนเหนือซึ่งให้การสนับสนุนฝ่ายบุรุก (ญี่ปุ่น) ไม่มีการเตรียมการล่วงหน้าใน ขอบข่ายทำนองเดียวกันนี้ในชวา เป็นความจริงที่ว่าพลเมืองของเกาะนี้ต้อนรับญี่ปุ่นด้วยความ กระตือรือร้น และบรรดานักการเมืองชั้นนำทั้งงวยเป็นจำนวนมากรีบร้อนหยิบยื่นความร่วมมือ ช่วยเหลือให้แก่ผู้ครองใหม่ แต่ทว่าไม่เหมือนกับสถานการณ์ในพม่าตรงที่การปลดปล่อยออกจาก แอกของพวกตะวันตกไม่ใช่ได้มาเพราะความจิตริเริ่มของคนพื้นเมืองในชวาเอง

ในขณะที่เดียวกันอินโดนีเซียอยู่ห่างไปไกลที่สุดจากเขตที่อาจจะเป็นสนามรบได้ในอนาคต และอินโดนีเซียร่ำรวยวัตถุดิบที่จำเป็นที่สุด และยังก้าวหน้าน้อยที่สุดด้านการเมืองภายใต้การปก-

ครองของชาวตะวันตก ข้อพิจารณาสำคัญ 3 ประการนี้ช่วยญี่ปุ่นในการวางนโยบายแสวงหาผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่โดยให้การยินยอมทางการเมืองบางอย่างไม่ต้องสงสัยเลยเมื่อเปรียบเทียบกับพม่าและฟิลิปปินส์ดังที่ได้กล่าวแล้ว วิวัฒนาการทางการเมืองดำเนินไปอย่างเชื่องช้าแม้แต่ในชาติที่เจริญมาก ในเกาะสุมาตรายิ่งช้ามาก และในเขตปกครองของทัพบัวเรายังไม่พัฒนาเลย

สิ่งที่ทำให้นโยบายอันรอบคอบนี้ได้ผลง่ายขึ้นก็คือความจริงที่ว่า เป็นเวลาหลายปีก่อนการบุกรุกตามที่ได้ระบุไว้ก่อนหน้านี้แล้วว่า ชีวิตทางการเมืองของชาวอินโดนีเซียตกอยู่ในภาวะยุ่งเหยิงอย่างหนักเพราะฮอลันดาได้ปลดซูการ์โน, ฮัตตา (Hatta), จาห์รีร์ (Sjahrir) และนักชาตินิยมที่สำคัญ ๆ ออกจากวงการเมือง ซึ่งในพม่าศูนย์กลางของกองทัพแห่งชาติมีส่วนร่วมในชัยชนะของการปลดปล่อย ในฟิลิปปินส์กองทัพฝ่ายยึดครองหันหน้าเข้าหาชนชั้นนำที่มั่นคงมีอำนาจมากอยู่ในรัฐกึ่งอิสระ แต่ในอินโดนีเซีย ญี่ปุ่นเป็นผู้ให้อิสระภาพแก่โฆษกของพวกชาตินิยมที่เก่งที่สุดหลายท่านให้พ้นจากภาวะถูกลี้ภัยและเสื่อมเกียรติในสมัยอาณานิคม คงจะต้องใช้เวลาและการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเกี่ยวกับโชคชะตาในการสงครามของญี่ปุ่นที่จะแก้ไขความไม่สมดุลดังที่เห็นอยู่นี้

แม้ว่ากำลังของญี่ปุ่นจะเป็นฝ่ายรุกรบก่อนและได้เปรียบก็ตาม ชาวอินโดนีเซียในชาวเริ่มได้สิทธิพิเศษทางการเมืองปกครอง เมื่อซูการ์โนซึ่งหลังจากถูกเนรเทศไปอยู่ที่สุมาตราแล้วได้รับเชิญให้กลับมาชวา และได้เป็นผู้นำของขบวนการบัญญัติชาชนที่ได้รับอนุญัตตอย่างเป็นทางการพวกแรก โดยมีฮัตตาเป็นผู้ช่วยอย่างใกล้ชิด ขบวนการนี้คือ “พูเตรา” (Putera—ชื่อย่อที่ผสมขึ้นจากอักษรต้นของชื่อเต็มว่า Pusat Tenaga Rakjat หรือศูนย์รวมของพลังประชาชน) ขบวนการนี้จำกัดสมาชิกและขอข้ายการเป็นสมาชิก การตัดคำ “อินโดนีเซียน” ออกจากชื่อขบวนการ แสดงให้เห็นชัดว่าญี่ปุ่นลังเลที่จะยอมรับและใช้ลัทธิชาตินิยมของชาวอินโดนีเซียเป็นพลังกระตุ้นในระยะนั้น (ซึ่งในคำจำกัดความไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงชวาเท่านั้น)

ความจริงแล้วเป็นเวลาเกือบ 2 ปีที่ญี่ปุ่นผู้มีอำนาจทางการเมืองทหาร เต็มใจที่จะส่งเสริมกิจกรรมของพวกอิสลามมากกว่าของพวกชาตินิยม เพราะเหตุนี้ญี่ปุ่นจึงใช้กำลังความสามารถอย่างมากมาย เช่นนั้นในการที่จะขอความร่วมมือให้ได้การสนับสนุนจากพวกมุสลิมเป็นพิเศษ แต่ไม่ใช่เฉพาะในชวา เป็นการยากที่เราจะค้นคว้าสืบให้ทราบแน่ได้ เพราะว่าในขณะที่เดียวกันนั้นเท่าที่ทราบ ญี่ปุ่นแทบจะไม่ได้ขอความร่วมมือจากพระสงฆ์ในบวรพุทธศาสนาของพม่า หรือนักบวชในนิกายฟิลิปปินส์อิสระเลย ไม่ว่าจะเพราะเหตุผลใดก็ตาม กำลังฝ่ายยึดครองได้รวมเอาเหล่ามุสลิมญี่ปุ่น

ซึ่งเป็นหน่วยเล็ก ๆ แต่ก็แข็งขันเข้าไว้ด้วย (เราไม่สามารถจะบอกได้ว่าพวกนี้เป็นผู้มีความศรัทธาจริงจังหรือเป็นเพียงนักโฆษณาชวนเชื่อเท่านั้น) พวกนี้มีการติดต่อที่จำเป็นกับผู้นำของขบวนการอิสลามทั้ง 2 ฝ่าย คือ พวกหัวใหม่และพวกจารีตนิยม

นอกจากจะหนุนองค์การที่รวมกันขึ้น คือ มัสยุมิ (Masjumi—Madjelis Sjuro Muslimin Indonesia หรือสภาที่ปรึกษาของชาวมุสลิมอินโดนีเซีย) ซึ่งได้รวบรวมขึ้นมาจากสมาคมสำคัญ ๆ ต่าง ๆ เช่น มุฮัมมาดียา (Muhammadiyah) และ นาห์ดาตุล อุลามะ รวมทั้งกลุ่มย่อย ๆ อีกหลายกลุ่มในตอนปลาย ค.ศ. 1943 แล้ว ญี่ปุ่นยังได้ดำเนินการโฆษณาหาสมาชิกใหม่จากบรรดาพวกอุลามะที่อยู่โดด ๆ โดยรวดเร็วพวกเหล่านี้ให้เข้าร่วมสหพันธรัฐใหม่ มัสยุมิได้รับความไว้วางใจมากขึ้นในเรื่องการบริหารทางศาสนาอันเป็นหน่วยงานแรกที่ญี่ปุ่นเริ่มต้นตอนบุคลากรที่ปรึกษาของตนส่วนใหญ่ออกนับแต่ต้น ค.ศ. 1944 เป็นต้นมา กำลังที่เกือบจะเป็นกองทหาร ฮีซบุลลาห์ (Hizbullah—กองทัพของอะลาค์—Allah's Army) ได้เกิดขึ้นภายใต้วงอำนาจของสหพันธรัฐเอง

โอกาสที่ไม่เคยมีมาก่อนเหล่านี้เปิดช่องให้พวกผู้นำมุสลิมมีความสำคัญเพิ่มขึ้นและมีอำนาจต่อรอง ตรงกันข้ามกับกลุ่มบุคคลชั้นยอดอื่น ๆ ในชวา และในบางส่วนของสุมาตราด้วย ที่กลุ่มอิสลามได้ผลประโยชน์จากการยึดครอง นักจารีตนิยมและนักปฏิรูปโลกนี้ก็ถึงเรื่องความแตกต่างเหล่านี้ชั่วคราว โดยหันมามุ่งเข้าไปในแนวศาสนาอันเดียวกัน มีการเคลื่อนไหวอย่างรุนแรงยิ่งขึ้นเพื่อไปสู่อิสรภาพอันปรากฏขึ้นในปีสุดท้ายของการยึดครองชั่วคราวของญี่ปุ่น ข้อเรียกร้องเพื่อจะให้อินโดนีเซียเป็นประเทศมุสลิมทำให้เกิดความแตกร้างทางการเมืองอย่างรุนแรง อันเป็นลักษณะของระบอบการสลายตัวของระบอบอาณานิคมเป็นเวลาหลายปี

ควบคู่ไปกับการสนับสนุนพวกอิสลามในการปกครอง ญี่ปุ่นได้ตั้งขบวนการประชาชนใหม่ขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1944 เป็นที่รู้จักกันในชื่อญี่ปุ่น คือ ยะวา โฮโคไค (Diawa Hokokai) (สมาคมบริการประชาชนแห่งชวา—Java Service Association) พวกผู้นำในกลุ่มปัญญาชนรวมทั้งชนพื้นเมืองที่สำคัญ ๆ ร่วมอยู่ในองค์การที่ได้วางโครงสร้างไว้อย่างดีนี้ อย่างไรก็ตามซูการ์โนต้องเข้าร่วมตำแหน่งหัวหน้ากับกลุ่มนักบริหารชั้นสูงของญี่ปุ่นอยู่เป็นเวลาหลายเดือน การควบคุมของญี่ปุ่นซึ่งปรากฏชัดในหน่วยที่ปรึกษาต่าง ๆ ซึ่งมาแทนที่หน่วยงานที่พวกดัทช์ได้ก่อตั้งไว้ได้บรรเทาลงหลังจากมีการเปลี่ยนรัฐบาลในญี่ปุ่นในฤดูใบไม้ร่วง ค.ศ. 1944 เป็นการไหวตัวรับสถานการณ์ทางทหารที่ทรุดลงของจักรวรรดิญี่ปุ่น เป็นครั้งแรกที่นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นคนใหม่กระทำกรอย่างเปิดเผยในการที่ให้อิสรภาพขั้นสุดท้ายแก่ชวา แม้จะให้แก่อินโดนีเซียทั้งหมดไม่ได้

ก็ตาม ดังนั้นขบวนการนิคมอินโดนีเซียก็ขยายขบวนการ “การทำให้เป็นอินโดนีเซีย” (Indonesianization) วรรณรงค์เพื่อชีวิตความเป็นอยู่อันเป็นธรรมเนียมแต่ดั้งเดิมของเกาะ ในไม่ช้าการรุกรานของนักชาตินิยมก็เป็นการช่วยแผ้วถางทางให้ คำปราศรัยของซูการ์โนในการพบประชาชนและทางวิทยุกระจายเสียงสร้างบรรยากาศความตื่นเต็นและความหวังเพิ่มทวีขึ้น

ความตึงเครียดเพิ่มขึ้น เนื่องจากความหวังที่จะได้อิสระภาพโดยมั่นใจว่าจะต้องได้รับการปกป้องไว้แม้จะมีการขึ้นบกของฝ่ายสัมพันธมิตรตามที่ได้คาดการณ์ไว้ก็ตาม พูดได้ว่าญี่ปุ่นกะเวลาได้อย่างชำนาญในเรื่องการให้อิสระภาพเป็นของขวัญตามที่สัญญาไว้ เพื่อที่จะใช้เรื่องนี้เป็นเครื่องกระตุ้นอันสำคัญในการปลุกปั่นความกระตือรือร้นของคนอินโดนีเซีย เพื่อให้สนับสนุนความพยายามในการป้องกันตัวเองของญี่ปุ่น เรื่องนี้ไม่เพียงแต่จะขยายขอบข่ายการปกครองของนักการเมืองระดับปัญญาชนเท่านั้น แต่ยังซึมซาบเข้าไปในกลุ่มมุสลิมอีกด้วย โดยเฉพาะฮิซบุลลาห์ (Hizbullah) ซึ่งคาดกันล่วงหน้าแล้วว่า จะเกิด “การทำสงครามศาสนา” (Holy War) ต่อต้านผู้มีอำนาจฝ่ายตะวันตก ซึ่งเป็นพวกนอกศาสนา (infidel) สถานการณ์ที่มีการสงครามสู้รบเพิ่มขึ้นทำให้นายทหารของเปต้า (Peta) เด่นขึ้น เปต้าเป็นหน่วยป้องกันของชาวที่ได้รับการฝึกฝนจากชาวญี่ปุ่น ตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1943 (เสมือนเป็นกองทัพ แต่เล็กกว่า ในภายหลังเกิดมีขึ้นในสุมาตราและมลายู) การแข็งข้อทวีขึ้นด้วย ในบรรดากลุ่มคนหนุ่มทุกคน และระยะ 2-3 เดือนก่อนการยอมจำนนของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นได้วางแผนก่อตั้งหน่วยรบคนหนุ่มแบบกองโจรซึ่งหัวหน้าพวกชาตินิยมเป็นผู้ให้การแนะนำ และการฝึกอบรมเกี่ยวกับอุดมการณ์ต่าง ๆ

ขณะที่ได้มีการเตรียมการเพื่ออิสรภาพอย่างเป็นทางการ กำลังดำเนินไปอย่างเงียบ ๆ ในฤดูใบไม้ผลิปี ค.ศ. 1945 ญี่ปุ่นในที่สุดได้ยุติการแยกชวออกจากอินโดนีเซียทั้งหมดลง ดังเราจะเห็นว่าญี่ปุ่นยอมให้ซูการ์โนและคณะของเขามีการติดต่อไม่เพียงแต่กับพวกผู้ร่วมงานในเกาะอื่น ๆ เท่านั้น แต่ยังให้มีการติดต่อกับผู้นำต่างๆ ของพวกปัญญาชนชาวมลายูอีกด้วย แต่ในขณะเดียวกันมีอีกหลายเรื่องที่เกิดขึ้นลับหลังผู้มีอำนาจทางการทหาร กลุ่มคนหนุ่มที่ได้รับการอุปถัมภ์จากทางการหลายกลุ่ม มีพวกต่อต้านญี่ปุ่นแทรกซึมอยู่ รวมทั้งพวกคอมมิวนิสต์ด้วยบ้าง (สมาชิกเหล่านี้เป็นคนใหม่ สมาชิกก่อนสงครามส่วนใหญ่ออกไปหรือถูกเนรเทศไป) ส่วนกลุ่มอื่น ๆ ที่ปลื้มกตจากญี่ปุ่นในทุก ๆ ด้านเริ่มมีอิทธิพลเพิ่มขึ้นตามวิถีทางของเหตุการณ์ [เช่นขบวนการใต้ดินขบวนการหนึ่ง มีหัวหน้าเป็นนักสังคมนิยม ชื่อ สุตัน จาห์รีร์ (Sutan Sjahrir)]

เมื่อความพ่ายแพ้ของญี่ปุ่นใกล้จะมาถึง ซึ่งชาวอินโดนีเซียที่มีการศึกษาทราบแน่อยู่แล้วนั้น ได้เกิดมีความคิดเห็นแตกต่างกันภายในวงในระหว่างสมาชิกปัญญาชนผู้รอบคอบที่ไม่เต็มใจ

ที่จะกระทำการใด ๆ โดยปราศจากคำสั่งของญี่ปุ่น และพวกกลุ่มคนหนุ่มที่คัดค้านต้องการแยกตัวออกจากความปรารถนาดีที่รอมชอมของไดนิปปอนให้ประเทศได้มีเสรีภาพ แทนจะเป็นการพลิกเรื่องในทันทีทันใดจากแรงกดดันของชนรุ่นหนุ่มสาว ชูการ์โนและฮัตตาประกาศอิสรภาพของอินโดนีเซียเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม สองวันหลังจากที่ญี่ปุ่นยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตร แม้ว่าสงครามจะสิ้นสุดลงอย่างเป็นทางการแล้วก็ตาม การปฏิวัติของอินโดนีเซียคาดว่าจะบรรลุถึงจุดมุ่งหมายก็ต้องกินเวลาต่อมาอีก 5 ปีเศษ ด้วยการเสียเลือดเนื้อของชาวตะวันตกและชาวเอเชียมากมาย รวมทั้งการต่อสู้กันเองภายในประเทศอย่างน่าเศร้าระหว่างอินโดนีเซียเองหลายพวกหลายเหล่า ซึ่งสาเหตุมาจากการยึดครองได้ตั้งชีวิตพวกเขาเข้าไปพัวพันกับการเมืองอย่างรุนแรง

ความสงบราบรื่นของเวียดนามที่มองอย่างผิวเผินในยามสงครามจนกระทั่งฤดูใบไม้ผลิ ค.ศ. 1945 นั้น ที่จริงแฝงเรื่องที่ขัดแย้งผิดธรรมดาอยู่หลายอย่าง ซึ่งเมื่อนำมาประกอบกันแล้วก่อให้เกิดความยุ่งยากซับซ้อนและอันตรายอย่างหนักกว่าประเทศแห่งไหนทั้งหมดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เรื่องแรกก็คือ ข้อตกลงที่ไม่สู้จะมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นและฝรั่งเศส ดังได้กล่าวถึงแล้ว โดยย่อ การยอมทนและการให้ความร่วมมือของญี่ปุ่นกับระบอบการปกครองอาณานิคมฝรั่งเศสที่ยังคงดำเนินอยู่ต่อไปนั้น ไม่ตรงกับข้ออ้างของญี่ปุ่นในเรื่องการต่อต้านลัทธิอาณานิคม เป็นความจริงที่ตัวแทนญี่ปุ่นบางหน่วยได้ดำเนินตามนโยบายต่อต้านฝรั่งเศสด้วยตนเอง แม้ขณะที่ความสัมพันธ์ฉันมิตรอย่างเป็นทางการกับรัฐบาลฝรั่งเศสที่วิชี (ฝรั่งเศสที่อยู่ใต้การปกครองของเยอรมัน) กำลังดำเนินอยู่ก็ตาม ส่วนนิวกายเก่าได้รวมหึ่งสมาชิกพรรคไต่เวียด (Dai Viet Party) ได้รับการสนับสนุนทางด้านเงินและการบริหารจากญี่ปุ่นอย่างลับ ๆ กระนั้นโดยทั่วไปฝรั่งเศสยังดูแลกิจการภายในประเทศ และญี่ปุ่นไม่เห็นควรที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการปราบปรามกลุ่มต่อต้านอาณานิคมของชาวเวียดนามโดยเฉพาะกลุ่มของพวกนโยบายเอียงซ้าย อย่างไรก็ตาม ตามความจริงแล้วเจ้าหน้าที่พรรคคอมมิวนิสต์เป็นจำนวนมากได้หลบออกจากเวียดนามไปประเทศจีนเมื่อใกล้การบุกของญี่ปุ่น

ขณะที่ฝรั่งเศสใช้นโยบายกดหัวในวิธีการปฏิบัติก่อนสงครามอยู่นั้น ผู้สำเร็จราชการนายพลเรือเอก ยีน เดอกู (General Admiral Jean Decoux) ซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารระหว่างสงครามไม่ได้จำกัดการปกครองอยู่กับกุศโลบายแบบนั้น เดอกูหวังใยเรื่องที่จะบ่อนอำนาจอธิปไตยของฝรั่งเศสเนื่องจากเห็นเงาการรวมเอเชียของญี่ปุ่นแล้ว เขาจึงใช้นโยบายที่ไม่เคยมีแบบอย่างมาก่อนในวิธีการปฏิบัติกับอาณานิคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยวิธีนี้ทำให้เกิดข้อขัดแย้งที่สำคัญ

ในเรื่องที่สองขึ้น เขาทำการรวมกำลังคนหนุ่มสาวเวียดนามเข้าด้วยกันโดยการเล่นกีฬาต่าง ๆ และในการจัดตั้งองค์กรต่าง ๆ กติกาเกือบจะเหมือนกันกับการเปลี่ยนแปลงใหม่ต่าง ๆ ทำนองเดียวกับที่ญี่ปุ่นทำให้เกิดขึ้นในประเทศอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่ดังที่เราได้เห็นแล้ว และญี่ปุ่นประสบความสำเร็จมากกว่าทุกด้านในการอบรมให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และสอนวินัยให้มีขึ้นในบรรดาเยาวชนชาวพื้นเมืองได้ดีมากกว่าการอบรมให้เกิดความเชื่อฟังดูจะเป็นหุ่นเชิดของญี่ปุ่น เดอกูไม่อาจเอาชนะใจพวกเยาวชนให้ยอมอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศสต่อไป แต่กลับทำให้พวกเยาวชนเวียดนามรวมตัวกันได้ และพร้อมที่จะทำการต่อต้านก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการปกครองขึ้น

ประการที่ 3 ที่ดูจะสำคัญก็คือ ความขัดแย้งได้เกิดขึ้นเมื่อนายพลผู้มีอำนาจหลายท่านในรัฐบาลชาตินิยมจีนระหว่างสงคราม วางแผนที่จะรื้อฟื้นความต้องการในเรื่องเขตแดนจีนแต่เดิมในเวียดนามขึ้น โดยตัดสินใจที่จะใช้คอมมิวนิสต์เวียดนามเพื่อแผนการนี้ เรื่องนี้เองที่ทำให้โฮจิมินห์ได้ออกจากประเทศจีนที่ซึ่งเขาได้หนีไปอยู่และถูกเก็บตัวเป็นเชลย จน ค.ศ. 1944 กลับสู่ประเทศบ้านเกิดของเขาได้ (ตอนนี้เองที่เขาเริ่มใช้ชื่อว่าโฮจิมินห์) จีนมีแผนที่จะรวมเอาผู้ลี้ภัยเวียดนามที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์เข้าไว้ด้วย แต่นักชาตินิยมที่ได้อิทธิพลกักกันตั้งเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นคนสูงอายุซึ่งไม่ได้ติดต่อกับประเทศบ้านเกิดของตนเสียนาน และยิ่งกว่านั้น ยังเป็นผู้ซึ่งไม่ประสบความสำเร็จเกี่ยวกับอุดมการณ์และการปกครองที่จะเทียบเคียงกับประสบการณ์ของพวกเขาคอมมิวนิสต์ได้เลย แน่แน่นอนทีเดียวที่จีนมั่นใจว่าเขาสามารถใช้ประโยชน์จากการกระทำของโฮจิมินห์ เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายสุดท้ายของพวกเขาได้ และเขาสามารถควบคุมโฮจิมินห์ และผู้รักชาติเวียดนามทั้งหลายโดยให้ฝ่ายหนึ่งต่อต้านอีกฝ่ายหนึ่งได้ การปล่อยโฮเป็นอิสระ และให้โฮตั้งหน่วยลับของคอมมิวนิสต์ในตั้งเกิดขึ้นใหม่ พิสูจน์ให้เห็นถึงการเริ่มต้นของการปฏิวัติของคอมมิวนิสต์ในระดับท้องถิ่นขึ้นมากกว่าจะเป็นความต้องการในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ต่างชาติ เช่นเดียวกับเกมหมากรุกการเมืองของจักรวรรดิเยอรมันต่อเลนิน (หัวหน้าบอลเชวิคในรัสเซีย) ใน ค.ศ. 1917

การพัฒนาเวียดนามหลังจากที่ถูกปิดกั้นอยู่นานได้กระทำทันทีหลังจากที่ญี่ปุ่นเลิกให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของฝรั่งเศสอย่างฉับพลันในตอนต้นเดือนมีนาคม ค.ศ. 1945 กองทหารและข้าราชการฝรั่งเศสถูกบังคับให้ยอมจำนนแก่ญี่ปุ่น ครั้นแล้วญี่ปุ่นก็เกลี้ยกล่อมพระจักรพรรดิเบาได้ให้ประกาศอิสรภาพของเวียดนาม (คงจะจำได้ว่าเขาได้ใช้ชีวิตอย่างสันโดษอยู่ในราชสำนักที่กรุงเว้ตั้งแต่เสด็จกลับจากฝรั่งเศสในช่วงต้นทศวรรษที่ 1930) เพียง 6 เดือนต่อมาญี่ปุ่นยอมจำนน ต่อ

จากนั้นจึงเข้ายึดครองทางตอนเหนือของประเทศ และทางตอนใต้มีกำลังผสมของอังกฤษและฝรั่งเศสเข้าครอบครองอยู่ตามข้อตกลงของฝ่ายสัมพันธมิตรแต่แรก

แม้ก่อนหน้าที่ญี่ปุ่นจะยอมจำนน ญี่ปุ่นได้เริ่มถอยจากดินแดนทางเหนือที่อยู่ห่างไกลที่ซึ่งเจ้าหน้าที่พรรคคอมมิวนิสต์ของโฮจิมินห์เข้าแทรกซึมอยู่ในระยะนั้น การรุกเข้าไปของพวกคอมมิวนิสต์สะดุดขึ้น โดยได้รับการต้อนรับจากชนพื้นเมืองเป็นจำนวนพัน ๆ ที่ได้รับภัยจากน้ำท่วมบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำแดงอันเป็นเหตุให้เกิดข้าวยากหามากแพงไปทั่วและล้มตายลง พวกคอมมิวนิสต์ขณะที่ยังคงอยู่ในจีนได้ก่อตั้งสมาคมแนวหน้ารวมหลายพรรคขึ้น คือ เวียดนาม ด็อก แล็บ ดอง มิน หัว [Viet – Nam Doc – Lap Dong Minh Hoi (Revolutionary League for the Independence of Vietnam) หรือสันนิบาตแห่งการปฏิวัติเพื่ออิสรภาพของเวียดนาม ซึ่งรู้จักกันดีในชื่อย่อ ๆ ว่า “เวียดมินห์”] องค์การนี้ควบคุมโดยพวกคอมมิวนิสต์ปรากฏว่าเป็นองค์การที่เด็ดขาด มีการจัดระเบียบได้อย่างดีเพียงแห่งเดียวสำหรับอำนาจทางการเมืองในระยะหลังสงครามใหม่ที่เต็มไปด้วยความยุ่งเหยิงขาดระเบียบเมื่อญี่ปุ่นล่าถอย กำลังทหารฝ่ายยึดครองของจีนมุ่งหาผลประโยชน์ของตน และกองทัพฝรั่งเศสที่ผูกกันก็ยังเคลื่อนกำลังไปไหนไม่ได้ รัฐบาลที่อ่อนแอของเบาไต้ค้อย ๆ สลายลง องค์จักรพรรดิเองสละราชสมบัติให้เวียดมินห์ กองทัพฝ่ายปฏิวัติปกครองไซ่ง่อนอยู่ชั่วคราว และในวันที่ 2 กันยายน โฮจิมินห์ออกประกาศในกรุงฮานอยเป็นรัฐเวียดนามอิสระเป็นครั้งแรกภายใต้ชื่อ “สาธารณรัฐประชาธิปไตยแห่งเวียดนาม” ท่ามกลางความตื่นเต้นศรัทธาของมหาชนอย่างใหญ่หลวง

การบรรลุถึงความปรารถนาแห่งชาติของชาวเวียดนามแตกต่างอย่างเด่นชัดจากการต่อสู้เพื่ออิสรภาพในพม่าและอินโดจีนเซีย ทั้ง 2 ประเทศนี้ นำโดยสมาชิกปัญญาชนชาตินิยม ซึ่งเป็นข้าราชการพลเรือนหรือทหารผู้ซึ่งขึ้นไปสู่ความมีชื่อเสียงได้ด้วยความช่วยเหลือของญี่ปุ่นผู้ครอบครองก่อนในเวียดนาม อำนาจตกอยู่กับฝ่ายปรักษ์ของลัทธิจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นผู้ซึ่งสะสมกำลังอยู่นอกประเทศ และได้รับการสนับสนุนทางทหารอย่างมากจากองค์การต่อต้านการสืบราชการลับอังกฤษและอเมริกา เช่นเดียวกันกับขบวนการใต้ดินทุกแห่งนั่นเอง ดังนั้น เวียดมินห์ได้ประโยชน์โดยเต็มที่ในการ “ให้ความร่วมมือ” (ถึงแม้ว่าหลังจากการยอมแพ้แล้ว มีญี่ปุ่นหลายคนให้ความช่วยเหลือพวกเขา) เรื่องนี้ผสมกับการขาดกลุ่มบุคคลที่จัดระเบียบได้ดีพอที่จะเป็นคู่แข่งได้โดยแท้จริงจึงทำให้เวียดมินห์ได้ชัยชนะอย่างแน่นอน [พวกคอมมิวนิสต์ทำลายล้างฝ่ายตรงกันข้ามอย่างปราศจากเมตตาในระยะหลายเดือนต่อมา โดยเฉพาะผู้นิยมทรอตสกี (Trotskyites) ในภาคใต้ และนักชาตินิยมเวียดนามสนับสนุนก๊กมินตั๋งในภาคเหนือ]



โฮจิมินห์รวบรวมอำนาจของเขาให้มั่นคงขึ้น กลายเบนตัวแทนและสัญลักษณ์ ของความเป็นอิสระภาพของเวียดนามที่แท้จริง ด้วยการเรียกชื่อเสียงของชาติกลับคืนมาในตอนปลายสมัยอาณานิคมเป็นเวลาหลายปี “ประชาธิปไตยของประชาชน” แบบคอมมิวนิสต์ยังคงถูกพรางตาอยู่ หลังจากของรัฐบาลผสมเวียดนามห์ พวกคอมมิวนิสต์ยอมแม่แต่ล้มพรรคของตนเอง เพื่อเหตุผลอันชาญฉลาดในปลาย ค.ศ. 1945 แต่ได้พัฒนากองกำลังที่หวังไว้ว่าจะคงอำนาจอยู่ได้ไว้เรียบร้อยแล้ว ที่สำคัญที่สุดคือกองทัพแบบกองโจรซึ่งระดมมาจากชนกลุ่มน้อยได้ถูกดึงเข้ามาาร่วมเป็นครั้งแรกในกิจกรรมด้านการเมืองของชาติอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ในฤดูใบไม้ผลิ ค.ศ. 1946 หลังจากยึดครองอยู่เป็นเวลานานกองทัพของจีนก็ได้ออกจากเวียดนามเหนือ ปล่อยให้โฮควบคุมตามสบายในขณะที่ทางเวียดนามใต้ฝรั่งเศสกลับมีอำนาจขึ้นมาใหม่ เป็นการยืนยันอำนาจของตนในขณะที่ฝ่ายปฏิวัติต้องสูญเสียอำนาจการปกครองไป เมื่อการเจรจาระหว่างฝรั่งเศสและสาธารณรัฐประชาธิปไตยแห่งเวียดนามล้มเหลวลงไม่สามารถที่จะสร้างการตกลงกันชั่วคราวใหม่ได้ พวกหัวรุนแรงได้อำนาจเหนือทั้ง 2 ค่าย ประเทศเจ้าของอาณานิคมที่นี้ก็เหมือนกันกับในอินโดนีเซีย ตัดสินใจที่จะให้ได้อาณานิคมกลับคืนมาโดยใช้กำลังทหาร การขัดแย้งมีต่อมา รุนแรงและเข้มข้นอยู่นานปี ซึ่งเกิดจากข้อปัญหาที่โต้แย้งกันของลัทธิอาณานิคม ลัทธิชาตินิยมและลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาเกี่ยวพันกันอย่างแก้ไม่ออก ชั้นสุดท้ายได้ตั้งเอามหาอำนาจของโลกที่สำคัญ ๆ เข้าไปร่วมด้วย

### 3

มีเพียงประเทศพม่าและฟิลิปปินส์เท่านั้นที่ได้รับการปลดปล่อยจากการยึดครองของญี่ปุ่น เมื่อจักรวรรดิญี่ปุ่นยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตรที่ได้ชัยชนะในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1945 ทักษะอากาศและทัพเรือของญี่ปุ่นถูกทำลายเกือบหมดสิ้น บ้านเมืองได้รับความเสียหายจากการวางเพลิงและการระเบิด ความตั้งใจของญี่ปุ่นที่จะต่อต้านในที่สุดก็หมดลงเนื่องจากความพินาศของเมืองชิโรชิม่าและนางาซากิจากระเบิดปรมาณู ในเวลาที่ญี่ปุ่นยอมจำนนนั้น ฝ่ายสัมพันธมิตรยังไม่พร้อมที่จะกลับเข้าทำการยึดครองส่วนต่าง ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ใหม่อย่างรวดเร็ว ดินแดนแถบนี้จึงยังคงอยู่ภายใต้การครอบครองของญี่ปุ่น ระยะเวลาเพียง 4 เดือนผ่านไป ตั้งแต่สิ้นสุดสงครามในยุโรป เวลามีน้อยเกินไปที่จะแปรกำลังทัพบกและทัพเรือมายังเอเชีย ยิ่งกว่านั้นแผน

ยุทธศาสตร์ของฝ่ายสัมพันธมิตรในการที่จะครอบครองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใหม่ได้เปลี่ยนแปลงกันในนาทีสุดท้าย พร้อมกับมีการถกปัญหากันอย่างเผ็ดร้อนระหว่างผู้มีอำนาจทางการทหารของอเมริกาและอังกฤษ อำนาจบังคับบัญชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ตั้งขึ้นใหม่อยู่ภายใต้พลเรือเอก เม้าท์แบตเตน มีกองบัญชาการอยู่ในลังกานั่นยังมีกำลังคนและกำลังทัพเรือไม่เพียงพอ แผนการนั้นจึงปล่อยไว้เฉย ๆ เมื่อสงครามแปซิฟิกสิ้นสุดลง

ในสถานการณ์เช่นนั้นเป็นไปได้ที่จะฟื้นฟูสิ่งใดให้เหมือนกับสภาพก่อนสงครามโดยใช้วิธีการทางทหาร การว่างอำนาจที่แท้จริงปรากฏขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายแห่ง เมื่อญี่ปุ่นเลิกให้ความสนใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ของท้องถิ่นที่ญี่ปุ่นเองได้พยายามสร้างไว้อย่างมาก ถึงแม้ว่ากองทหารญี่ปุ่นที่ประจำอยู่ในเมืองได้รับมอบหมายจากนายพลเม้าท์แบตเตนให้รับผิดชอบต่อไปในเรื่องการรักษาความเรียบร้อย และคุ้มครองผู้ต้องขังฝ่ายสัมพันธมิตรก็ตาม ซึ่งญี่ปุ่นตามธรรมเนียมย่อมต้องกังวลถึงความปลอดภัยของตนเองมากกว่าหน้าที่รักษาการณ์ที่เหน้อยเปล่าเหล่านี้ ผู้บัญชาการทหารญี่ปุ่นส่วนใหญ่ได้รับความอับอายและงงงวยกับการพ่ายแพ้จึงปล่อยให้เรื่องต่าง ๆ ดำเนินไปเอง น้อยคนเต็มใจที่จะมอบอำนาจในค่ายกักกันของญี่ปุ่นให้แก่เจ้าหน้าที่ชาวยุโรป และน้อยคนอีกเช่นกันที่ต้องการเสี่ยงในการที่จะโอนกำลังอาวุธและหน้าที่ให้กับผู้นำชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (แม้ว่านายทหารญี่ปุ่นยศต่ำลงมาบางคน หรือพลเรือนญี่ปุ่นบางคนขัดขืนคำสั่งได้กระทำดังที่กล่าวนั้น และบางคนเข้าไปร่วมกับกลุ่มผู้รักชาติเสียเลย)

ช่องว่างของอำนาจนี้เกิดขึ้นในอินโดนีเซียเป็นพิเศษที่ซึ่งชาวดัตช์ไม่มีทั้งกองทัพและเรือของตนเองในเอเชีย จึงไม่สามารถที่จะปลดปล่อยชาวยุโรปจำนวนหมื่น ๆ ในค่ายกักกันพลเรือนหรือค่ายเชลยสงครามได้ทันทีหลังที่สงครามยุติ จึงปล่อยทิ้งไว้ให้เป็นไปตามกำลังเคลื่อนไหวในตัวของมันเอง การพัฒนาในระหว่างสงครามกระทำได้อย่างรวดเร็วดังที่เราได้แลเห็นแล้ว เกิดมีความพยายามที่จะยึดอำนาจขึ้นในประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้ว่าจะในมลายูและในฟิลิปปินส์ได้ถูกปราบลงได้อย่างรวดเร็วก็ตาม การขึ้นบกของฝ่ายสัมพันธมิตรในเวลาที่เหมาะสม และมีกำลังพอใช้สามารถที่จะป้องกันไม่ให้ฝ่ายขบวนการปฏิวัติกระทำการได้สำเร็จจริงหรือไม่ต้องสงสัยเลยการยกพลขึ้นบกนั้นอาจบังคับได้อย่างน้อยที่สุดให้สงบลงชั่วระยะหนึ่ง แต่เป็นที่น่าสงสัยอย่างยิ่งว่าระเบียบแบบแผนการปกครองอาณานิคมจะถูกนำมาตบตาใช้อีกในประเทศต่าง ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ซึ่งมีเหตุการณ์รุนแรงเกิดขึ้นหลังสงครามเท่ากับเป็นการเปลี่ยนแปลงหลายแห่งในระยะเวลาที่เร็วกว่าครึ่งศตวรรษ

แผนต่าง ๆ ที่ดำเนินไปอย่างรอบคอบโดยคณะผู้บริหารอาณานิคมระหว่างสงคราม ซึ่งอยู่ระหว่างถูกเนรเทศ (แผนงานสำหรับ พม่า และหมู่เกาะอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์โดยเฉพาะ) ได้เตรียมการสำหรับเมืองขึ้นต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งแสดงอย่างชัดเจนว่าจะกำหนดอำนาจปกครองอาณานิคมโดยไม่มีกำบังคับ คั้น แผนการเหล่านี้เกิดขึ้นโดยผู้บริหารอาณานิคมรุ่นก่อน ๆ และได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลกลางของประเทศนั้น ๆ ซึ่งต้องวุ่นวายอยู่กับเรื่องราวทางบ้านเมืองของยุโรป แผนการเหล่านี้เกี่ยวกับการฟื้นฟูการบริหารและสร้างเศรษฐกิจขึ้นใหม่ โดยเฉพาะ กล่าวได้ว่าเป็นการฟื้นฟูโครงสร้างที่ไม่เกี่ยวกับทางการเมืองของสมัยก่อนสงคราม เป็นที่ยอมรับกันว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลัง ค.ศ. 1945 อยู่ในสภาพที่ต้องการมาตรการอันมั่นคงอย่างยิ่งยวดและต้องการคำแนะนำจากผู้ชำนาญการชาวยุโรปเพื่อที่จะซ่อมแซมผลเสียหายมากมายอันเกิดจากการสงครามและการแสวงหาประโยชน์ของญี่ปุ่นอย่างไม่สนใจอะไรทั้งสิ้น แต่การเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะต้องทำอย่างเร่งด่วนเหล่านี้กลับแสดงให้เห็นถึงความไม่รู้เรื่องของพวกเขา ข้าราชการชาวตะวันตก ที่ว่าการยึดครองชั่วคราวของญี่ปุ่นนั้นทำให้เกิดพลังอำนาจขึ้นในสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะดีขึ้นหรือเลวลงก็ตามการยึดครองของญี่ปุ่นทำให้ความก้าวหน้าทางการเมืองขยายตัวขึ้น ทำให้ไม่สามารถดึงกลับไปสู่การปกครองอาณานิคมแบบเก่าได้อีก เรื่องน่าเศร้าก็คือ ทั้งชาวต่างชาติและฝรั่งเศสต่างก็เพิกเฉย หรือไม่สามารถที่จะเข้าใจมิติของการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางที่เกิดขึ้นในประเทศอาณานิคมของตนในระยะสั้นเพียง 4 ปี ความพยายามของพวกเขาที่จะหมุนนาฬิกากลับโดยใช้กำลังอาวุธทำให้เกิดการสูญเสียอย่างหนัก หลังจากทิ้งระเบิดปรมาณูมหาเอเชียบูร์พาได้ถูกทำลายไปหมดสิ้นจากชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่สอง

ภาคสาม

---

การสลายตัวของการปกครองแบบอาณานิคม

## เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นับแต่สงครามโลกครั้งที่สอง

เพียงระยะเวลา 20 กว่าปีผ่านไปนับตั้งแต่การยอมจำนนอย่างฉับพลันของญี่ปุ่นต่อประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร ประวัติศาสตร์บทใหม่สุดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็เริ่มเปิดฉากขึ้นอย่างรวดเร็ว ถ้าพูดกันตามหลักประวัติศาสตร์แล้ว การดำเนินการสลายตัวของอาณานิคมเพิ่งจะเริ่มขึ้น เพราะฉะนั้นจึงเป็นการยากที่จะทราบว่าในเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วนั้น สิ่งใดบ้างที่จะอยู่อย่างถาวรและสิ่งใดบ้างจะไม่จริงยั่งยืน ยิ่งกว่านั้นในประเทศ เช่น พม่า อินโดนีเซีย และเวียดนาม การเปลี่ยนแปลงหลังสงครามทำให้เกิดสัญญาณทางการปฏิวัติด้านการเมืองและสังคมที่เริ่มก่อตัวขึ้นหลายประการ และแน่นอนเป็นเพียงการเริ่มต้นเท่านั้น สิ่งที่น่าประหลาดใจที่ปรากฏขึ้นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันไม่มีอะไรนอกจากปรากฏการณ์ฉาบหน้าห่อหุ้มมูลเหตุและพลังซึ่งแฝงอยู่ อันอาจจะปรากฏออกมาเมื่อไรก็ได้

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาหลังสงครามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นความสัมพันธ์ทางอำนาจอันใหม่ในเอเชียทั้งหมดเพียงด้านเดียวเท่านั้น แต่การรวมดินแดนเข้าอยู่ในระบบประเทศแอตแลนติก (Atlantic State System) เป็นส่วนหนึ่งของขั้นตอนทางประวัติศาสตร์ที่กว้างกว่า ความเจริญของตะวันตกในเอเชียถึงจุดสูงสุดเมื่ออังกฤษได้อินเดียเข้ามาเป็นประเทศในอาณัติในตอนปลายศตวรรษที่สิบแปด และหลังจากนั้นก็เกิดการแตกแยกอย่างแท้จริงในจักรวรรดิจีนในครึ่งหลังของศตวรรษที่สิบเก้า แม้ว่าประเทศมหาอำนาจต่าง ๆ ยังคงให้ความเคารพอย่างปราศจากความจริงใจต่อ “บูรณภาพดินอาณาเขต” ของจีนอยู่ก็ตาม จีนก็ไม่ได้เป็นประเทศที่มีอิสรภาพอย่างแท้จริงอีกต่อไปแล้ว ยิ่งกว่านั้นญี่ปุ่นซึ่งในเวลานั้นเป็นประเทศสมัยใหม่เพียงประเทศเดียวในเอเชีย ได้กลายเป็นผู้ร่วมในระบบแอตแลนติกเมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ยี่สิบ ญี่ปุ่นได้อำนาจที่เต็มไปดด้วยสิ่งต้นตอนี้ก็เพราะความมีชัยเหนือจีนใน ค.ศ. 1894-95 และเหนือรัสเซียของพระเจ้าซาร์ใน ค.ศ. 1904-05 และเพราะการมีส่วนร่วมในสงครามโลกครั้งที่หนึ่งของญี่ปุ่น โดยเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรผู้ได้ชัยชนะ

ญี่ปุ่นได้ถอนตัวออกจากสัญญาข้อตกลงในระบบแอตแลนติก โดยการทำสงครามกับประเทศตะวันตกเจ้าของอาณานิคมใน ค.ศ. 1941 และความรวดเร็วราวสายฟ้าแลบที่ญี่ปุ่นได้

เป็นเจ้าแห่งนัมโป (Nampō) เป็นเครื่องหมายของการเริ่มต้นการสลายตัวของลัทธิอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความล้มเหลวของญี่ปุ่นในฐานะประเทศมหาอำนาจของโลกใน ค.ศ. 1945 ช่วยเร่งให้การดำเนินการสลายตัวนี้เกิดเร็วยิ่งขึ้น การถอนตัวของญี่ปุ่นออกจากประเทศจีน (ซึ่งญี่ปุ่นได้ยึดครองไว้ส่วนใหญ่ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1930) และจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นเกิดขึ้นก่อนฝ่ายสัมพันธมิตรตะวันตกหรือโซเวียตจะสามารถถอดช่องว่างจากการถอนทหารไปอย่างกะทันหันในเอเชีย

ในเอเชียตอนใต้ อังกฤษปลดปล่อยอาณานิคมอินเดียโดยสมัครใจ โดยให้เอกราชแก่อินเดียและปากีสถานใน ค.ศ. 1947 (และหลังจากนั้นไม่นานนัก ได้ให้แก่พม่าและลังกา) อำนาจของรัสเซียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกก็แค่เพียงตั้งรัฐบาลคอมมิวนิสต์ในเกาหลีเหนือเท่านั้น เกาหลีเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่นตั้งแต่ ค.ศ. 1910 นอกจากนี้โซเวียตยังได้ช่วยเหลือทางการทหารแก่จีนคอมมิวนิสต์อีกด้วย นับเป็นทศวรรษที่เข้าไปเกี่ยวพันอยู่ในสงครามกลางเมืองกับรัฐบาลคณะชาติของเจียงไคเช็ค อเมริกาเข้าไปแทรกโดยคุ้มครองเกาหลีใต้ไว้ได้ แต่ทว่าไม่สามารถป้องกันการขับเจียงไคเช็คออกจากจีนแผ่นดินใหญ่ไปอยู่เกาะไต้หวัน (ฟอร์โมซา) ใน ค.ศ. 1949 ได้ การปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ที่มั่นคงเป็นเครื่องหมายของการสิ้นสุดอำนาจที่ชาวต่างชาติมีเหนือจีนเป็นระยะเวลาหนึ่งศตวรรษ อินเดียและปากีสถานพ้นออกจากระบอบอาณานิคม จีนที่รวมกันหลุดพ้นจากการควบคุมของคนต่างชาติและจากญี่ปุ่นที่หมดกำลังลง สิ่งเหล่านี้ทำให้ประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นับแต่ ค.ศ. 1945 เป็นต้นมากว้างขวางขึ้น

ในทางกลับกัน ประวัติศาสตร์ดังที่ได้กล่าวมาทำให้วงจำกัดอันมีขอบเขตแคบหมดลงโดยทันทีทันใด การแยกตัวอยู่ในวงจำกัดที่ชาวตะวันตกเป็นผู้กำหนดให้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยการปกครองระบอบอาณานิคมนั้นได้หมดไป การเป็นเจ้าเหนือหัวของญี่ปุ่นก็หมดไปด้วย ซึ่งการมีอำนาจของญี่ปุ่นนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในอย่างขนานใหญ่ ซึ่งแท้ที่จริงยังเป็นการกันตัวเองออกจากโลกภายนอกยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน นับแต่นั้นไปการพัฒนาต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเปลี่ยนแปลงงายขึ้นกว่าแต่ก่อนมากก็เป็นไปโดยได้รับอิทธิพลจากเหตุการณ์ทางการเมืองของโลกภายนอก บางครั้งผู้นำซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองจะขอให้ชาวต่างชาติเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจการภายในของตน แต่มีบ่อยครั้งที่เดียวที่การแทรกแซงของต่างชาติจะเกิดขึ้นในย่านนั้นโดยที่คนพื้นเมืองไม่ได้ขอร้อง การเผชิญหน้าระหว่างสองมหาอำนาจของโลก และในภายหลังเป็น 3 ประเทศมหาอำนาจกระทบมาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ การพัฒนาภายในของแต่ละแห่งมีผลกระทบกระเทือนวิถีทางของกิจการระหว่างประเทศอยู่บ่อย ๆ

## 1

แม้ว่าประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะได้กลายเป็นมีประเทศอิสระปกครองตัวเองเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ก็ตาม อำนาจของตะวันตกก็ยังไม่หมดสิ้นไปจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความจริงแล้วในทศวรรษแรกหลังสงครามจะแลเห็นความพยายามของฮอลันดาและฝรั่งเศสในการที่จะรื้อฟื้นการปกครองระบอบอาณานิคมขึ้นในอินโดนีเซียและอินโดจีน โดยยินยอมตกลงตามการเรียกร้องของนักชาตินิยมในบางประการ ชาวฮอลันดาได้ทำการต่อสู้โดยใช้กำลังทางทหารสองครั้งต่อต้านการปฏิวัติของชาวอินโดนีเซียใน ค.ศ. 1947 และ 1948 แต่ได้ใช้คำว่า "ปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่รักษาการณ์" เพื่อให้ฟังดูสะสลาย แม้ว่าชาวฮอลันดาจะประสบความสำเร็จทางการสู้รบในบางส่วน แต่แล้วในที่สุดก็ได้ล้มเลิกความพยายาม เนื่องจากถูกบีบบังคับจากนานาชาติ และได้ให้อินโดนีเซียปกครองเป็นอิสระ (ยกเว้นหมู่เกาะนิวกินีตะวันตก) ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1949 ความพยายามของฝรั่งเศสที่จะปกครองรัฐบาลเวียดมินห์ที่ควบคุมโดยพวกคอมมิวนิสต์ในเวียดนามนำไปสู่ความพ่ายแพ้ทางทหารอย่างยับเยินที่เดียนเบียนฟู ใน ค.ศ. 1954 ต่อจากนั้นฝรั่งเศสก็ถอนตัวออกซึ่งไม่เพียงแต่จะออกจากเวียดนามเท่านั้น แต่ยังออกจากลาวและกัมพูชาซึ่งเป็นรัฐในอารักขาแต่เก่าก่อนด้วย

เราได้ทราบแล้วว่าฟิลิปปินส์ได้รับอิสรภาพจากสหรัฐอเมริกาเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1946 และได้ทราบแล้วว่า อังกฤษสละประเทศพม่าใน ค.ศ. 1948 อย่างไรก็ตามในมลายู อำนาจของอังกฤษได้กลับมีขึ้นอีกโดยไม่มี การต่อต้านอย่างเห็นน่านจากชาวพื้นเมือง (ซึ่งแตกต่างไปจากพวกคอมมิวนิสต์ที่มีชาวจีนเป็นผู้นำ) อย่างไรก็ตาม แม้แต่ในมลายู การปกครองระบอบอาณานิคมก็ได้สิ้นสุดลงด้วยการก่อตั้งสหพันธรัฐมลายูอิสระขึ้นใน ค.ศ. 1957 เหลือแต่เพียงสิงคโปร์และดินแดนรอบนอกทางเหนือของบอร์เนียว มีซาราวัก ซาบาห์ และบรูไนอยู่ภายใต้เงื้อมมือผูกพันทางด้านอาณานิคมและรัฐในอารักขาหลายประการของอังกฤษ และนิวกินีตะวันตก (Irian Barat ในภาษาอินโดนีเซีย) อยู่ภายใต้ฮอลันดา ส่วนนิวกินีตะวันออกและปาปัว (Papua) อยู่ภายใต้การปกครองของออสเตรเลีย สิงคโปร์และเขตแดนบอร์เนียวยกเว้นบรูไนไปพร้อมกับมลายูเป็นสหพันธรัฐมาเลเซียอันกว้างใหญ่ขึ้นใน ค.ศ. 1963 นิวกินีตะวันตก (Irian Barat) ของฮอลันดาถูกรวมเข้ากับอินโดนีเซียในปีก่อนหน้านั้นราว ๆ กลางทศวรรษที่ 1960 ดินแดนที่ออสเตรเลียปกครอง และดินแดนครึ่งหนึ่งทางตะวันออกของเกาะติมอร์เล็ก ๆ ยังคงเป็นรัฐในระบอบอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่เช่นเดียวกับเมืองกัว (Goa) ในอินเดีย (อยู่จนกระทั่งถึง

ทศวรรษที่ 1960) และเมืองมาเก๊าในจีน นับว่าเป็นส่วนที่เหลืออยู่ของอาณานิคมในเอเชียที่อยู่ห่างไกลและแผ่กว้างแต่เก่าก่อนของโปรตุเกส

อย่างไรก็ตาม การมีอิสรภาพของชาติต่าง ๆ อย่างกว้างขวางไม่ได้หมายความว่ากลุ่มประเทศแอตแลนติกสูญเสียอิทธิพลโดยสิ้นเชิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังสงครามไป การไม่มีการควบคุมทางการเมืองและทางการทหารจากฝรั่งเศสและฮอลันดาโดยตรงเป็นสิ่งแปลก เพราะภาษาอังกฤษไม่เพียงแต่ยังคงใช้ฐานทัพเรือของตนในสิงคโปร์ต่อไปเท่านั้น แต่มลายุอิสรระซึ่งต่อมาเป็นมาเลเซียยังคงอยู่ในเครือจักรภพ บางประเทศในเครือจักรภพมีบุคลากรทางการทหารสำหรับการป้องกันทั้งภายในและภายนอกของรัฐใหม่ของตน ฟิลิปปินส์ก็เช่นเดียวกัน ยอมให้มีกำลังทัพบกและเรือของอเมริกาอยู่ต่อไปตามข้อตกลงในสนธิสัญญาโอนอำนาจอิบิไตไปพร้อม ๆ กัน

ยิ่งกว่านั้นในไม่ช้า สหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นมหาอำนาจทางแปซิฟิกที่สำคัญหลังสงครามโลกครั้งที่สอง มีฐานทัพแผ่กระจายเป็นวงกว้างไปทั่ว จากญี่ปุ่น โอกินาวา เกาหลีใต้ ไต้หวัน ไปยังหมู่เกาะในแปซิฟิกอีกหลายแห่ง ยังได้เคลื่อนเข้าไปในช่วงว่างที่ฝรั่งเศสถอนตัวออกจากอินโดจีนอีก ดังนั้น ลาว และเวียดนามใต้ (ประเทศหลังถูกแบ่งออกชั่วคราวตามข้อตกลงระหว่างประเทศใน ค.ศ. 1954) จึงยังคงอยู่ภายในรัศมีอำนาจของตะวันตก ในขณะที่เดียวกันการสนับสนุนของจีนและรัสเซียก็มีอยู่ในเวียดนามเหนือ แม้ว่าในอัตราส่วนที่น้อยกว่ามากก็ตาม การเข้าไปพิ้วพันทางการทหารอย่างลึกซึ้งของอเมริกาในผืนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้ทำให้ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศอิสระเพียงประเทศเดียวตลอดประวัติศาสตร์สมัยใหม่เข้าเป็นพันธมิตรทางการทหารกับสหรัฐอเมริกา โดยให้มีกองทหารอเมริกันที่ใหญ่กว่าที่เคยมีมา และบุคลากรในด้านอื่น ๆ อยู่ในผืนแผ่นดินไทย

การเข้าไปพิ้วพันทางการทหารในด้านหนึ่ง ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตะวันตกกลับฟื้นตัวขึ้นอยู่ในสถานะที่มั่นคงขึ้นอีกครั้งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลาย ๆ แห่ง ดังนั้นบริษัทยางและดีบุกส่วนใหญ่ของอังกฤษรวมทั้งกิจการอื่นอีกหลายอย่างกลับคืนสู่ความมั่นคงอย่างเต็มที่ในมลายูหลังสงคราม ขณะเดียวกันธุรกิจของอเมริกาได้รับสิทธิมากมายในฟิลิปปินส์ นักธุรกิจฝรั่งเศสยังคงมีบทบาทสำคัญในเศรษฐกิจัมพูชา และมีบทบาทลดลงในเวียดนามใต้หลัง ค.ศ. 1954 ความจริงประเทศไทยได้อำนวยความสะดวกอย่างมากมายในเรื่องผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจแก่ต่างชาติ โดยเฉพาะอเมริกามากกว่าที่ได้ให้ก่อนสงคราม เป็นความจริงที่ลัทธิชาตินิยมทางเศรษฐกิจทำให้มีการวางมาตรการเกี่ยวกับกิจการด้านเศรษฐกิจของคนต่างชาติมากขึ้น



ขณะนั้นรัฐบาลต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่เก็บภาษีคนต่างด้าว และรัฐบาลบางแห่งได้วางเงื่อนไขกับบริษัทธุรกิจที่ชาวต่างชาติเป็นเจ้าของให้ว่าจ้างบุคลากรระดับบริหารเป็นชาวพื้นเมือง ขณะที่มาตรการต่าง ๆ เหล่านั้นจำกัดวงกิจกรรมของผู้ลงทุนนอกประเทศไว้อย่างปฏิเสธไม่ได้ โครงสร้างทางเศรษฐกิจของ ตะวันตกที่ได้สร้างไว้ระหว่างสมัยระบอบอาณานิคมยังคงทำหน้าที่ต่อไปในประเทศใหม่เหล่านี้

อย่างไรก็ตาม ในประเทศพม่า เวียดนามเหนือ และอินโดนีเซีย ที่ซึ่งการสลายตัวของระบอบอาณานิคมเป็นเสมือนกำลังถ่วงดุลการปฏิวัติ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชาวยุโรปส่วนใหญ่ถูกชำระสะสางในระยะทศวรรษแรกหลังสงคราม เวียดนามเหนือเช่นเดียวกับรัฐคอมมิวนิสต์ทั้งหลายได้ทำการยึดบริษัทนายทุนที่เป็นชาวต่างชาติทั้งหมดเข้าเป็นของรัฐโดยทันที ในอินโดนีเซีย การดำเนินการผ่านเป็นขั้น ๆ กระทบกระเทือนบริษัทชาวฮอลันดาในตอนแรก และบริษัทอังกฤษต่อมาในระยะต้นของทศวรรษที่ 1960 ถึงแม้ว่ามาตรการเหล่านี้จะกำจัดการเป็นเจ้าของสิ่งต่าง ๆ ของพวกตะวันตกอย่างจริงจังก็ตาม บริษัทบางแห่งโดยเฉพาะบริษัทยางและน้ำมันของอเมริการอดจากการถูกกำจัดไปได้ การเข้ายึดโอนเป็นของชาติยุติลงจะเป็นการชั่วคราวหรือถาวรก็ตาม เมื่อการเมืองของอินโดนีเซียพลิกเปลี่ยนอย่างรวดเร็วในปลาย ค.ศ. 1965 ในทางตรงกันข้าม รัฐบาลพม่าที่ปกครองต่อมาเข้าควบคุมกิจการทุกอย่างที่ชาวต่างชาติเป็นเจ้าของ รวมทั้งบริษัทของคนอังกฤษ และธนาคารคอมมิวนิสต์จีนด้วย

เครื่องล่อใจอาจจะแรงพอที่จะทำให้เห็นความสัมพันธ์อย่างมีเหตุมีผลระหว่างอำนาจทางเศรษฐกิจและทางการเมือง บางคนอาจจะโต้แย้งว่า ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของพวกตะวันตกที่คงมีอยู่ต่อไปก็เพื่อเรียกร้องให้การทหารตะวันตกคงอยู่ต่อไปเช่นกัน บางคนอาจยืนยันว่าการรักษาอำนาจทางเศรษฐกิจไว้เป็นเครื่องกระตุ้นระบอบอาณานิคมแบบใหม่อย่างหนึ่งในการขยายอำนาจทางการเมืองของตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การตีความหมายแบบนี้สำหรับพวกมาร์กซิสต์ทุกรูปแบบนิยมกันมาก เป็นการยากที่จะทราบว่าจะอะไรคือความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและกลุ่มผู้วางนโยบายในประเทศชั้นนำของตะวันตกที่มีผลประโยชน์ที่จะได้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ไม่น่าจะเป็นไปได้อย่างยิ่งว่าแรงกดดันจากบุคคลจะมีความสำคัญต่อรัฐบาลตะวันตกมากไปกว่าเรื่องเศรษฐกิจการเมือง และความสำคัญทางยุทธศาสตร์ ทั้งภายในและภายนอกในระดับสูง การจำกัดการลงทุนของพวกตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยทั่วไปไม่น่าจะทำให้พวกที่มีผลประโยชน์ฝ่ายบุคคลหรือนิติบุคคลจะมีเสียงเด็ดขาดในการวางนโยบาย

ต่างประเทศอันเป็นผลกระทบกระเทือนส่วนนี้ของโลกได้ แต่อาจเป็นไปได้ว่าได้มีการโต้แย้งเพื่อที่จะได้ดูอนาคตของการวิสาหกิจของพวกตะวันตกในสภาพแวดล้อมภายในที่มีการสลายตัวของลัทธิอาณานิคมในประเทศต่าง ๆ ซึ่งจะได้ดูกันอย่างละเอียดในภายหลัง

## 2

อย่างไรก็ตามเราควรจะเริ่มต้นด้วยมูลเหตุทั่วไปบางประการที่เกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมดในสภาพอันแท้จริง แม้จะมีความหนักเบาต่างกันไปในประการแรก รูปแบบที่ไม่ตัดเทียมกันของอิทธิพลที่ยังคงเหลืออยู่ของพวกตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังสงครามชวนให้คิดว่าเขตแดนทางการเมืองที่มีก่อนสงครามโลกครั้งที่สองอาจไม่คงอยู่ เนื่องจากการสลายตัวของระบอบอาณานิคมที่กำลังรุดหน้าอยู่ เขตแดนส่วนใหญ่เหล่านี้เขียนกันในศตวรรษที่สิบเก้า ดังที่เราทราบว่าเป็นผลมาจากการตกลงกันตามอำเภอใจในระหว่างประเทศตะวันตกด้วยกันเอง การล้มการปกครองระบอบอาณานิคมในระหว่างสงคราม และการก่อกำเนิดเป็นบางส่วนของ การปกครองแบบตะวันตกตั้งแต่ ค.ศ. 1945 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนรูปในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ไม่มีมาเกือบหนึ่งศตวรรษ ผลประการหนึ่งจากการเปลี่ยนรูปเช่นนั้นคือ การค้าที่ผิดกฎหมายหรือการลักลอบนำสินค้าเข้าปรากฏขึ้นมากอีก โดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บริเวณที่เป็นเกาะที่ซึ่งการลาดตระเวนทางเรือของท้องถิ่นไม่มีกำลังพอที่จะห้ามปรามได้ (ตามความจริงแล้ว การติดต่อทางทะเลมีมากกว่าในสมัยก่อนอาณานิคม)

ผลอีกประการหนึ่งคือ การแข่งขันระหว่างประเทศกลับมีขึ้นมาใหม่ บางประเทศมีฐานะเก่าแก่ เราได้ทราบจากภาคสองแล้วว่า ประเทศไทยแสวงหาประโยชน์ได้อย่างไรจากการอ่อนกำลังลงชั่วคราวของตะวันตก ก็โดยการเรียกเมืองชายเขตแดนที่สูญเสียไปกลับคืนมาและแล้วก็ถูกบังคับให้ส่งคืนกลับให้แก่อังกฤษและฝรั่งเศสที่ได้ช่วยชนะหลังสงคราม แต่เมื่อฝรั่งเศสถอนตัวออกจากแผ่นดินใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายหลัง ค.ศ. 1954 แล้ว ความต้องการเป็นเจ้าของเมืองชายเขตแดนของไทยทางด้านลาวและกัมพูชาก็เกิดมีขึ้นใหม่ (กรณีพิพาทเรื่องเขตแดนระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา ศาลโลกเป็นผู้ตัดสินยุติ) การเป็นพันธมิตรระหว่างไทยและอเมริกาในระยะต่อมาทำให้ไทยมีเหตุผลอันสมควรในการต่อต้านระบบคอมมิวนิสต์ตามที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้ การเข้าแทรกแซงของเวียดนามเหนือในกิจการของลาวเป็นตัวอย่างในการเข้าแทรกแซงครั้งต่อมาโดยอ้าง "การปลดปล่อยแห่งชาติ" อันเป็นผลมาจากเส้นเขตแดนตกลงระหว่างชาติในสมัยอินโดจีนของฝรั่งเศสสมัยก่อน

ตัวอย่างที่ย่างยากมากกว่าคือ อินโดนีเซีย และมลายู ที่ได้พูดไว้ย่อ ๆ บ้างแล้ว ตั้งแต่ ทศวรรษ 1930 เรื่อยมา ชาวมาเลย์บางพวกที่ต่อต้านสถานะเดิมของการเป็นอาณานิคม และ ชาวอินโดนีเซียบางพวกก็เช่นกันได้มีความคิดที่จะให้มีจักรวรรดิอินโดนีเซียอันยิ่งใหญ่กว่า โดยการรวมเขตที่เป็นของอังกฤษและฮอลันดาเข้าไว้ด้วยกัน มีญี่ปุ่นสนับสนุนอยู่จนสิ้นสุดการยึดครอง ความหวังที่เลือนลายนั้ถูกทำลายไปจากการได้ชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตร แต่ความหวังนี้เกิดขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่งเมื่อมีการสลายตัวในระบอบอาณานิคมขึ้น

หลังจากเกิดมีสหพันธรัฐมาเลเซียขึ้นใน ค.ศ. 1963 ไม่นานนัก ผู้นำอินโดนีเซียเปิดฉาก การต่อสู้ที่เข้มข้นโดยรวมหน่วยกองโจรไว้ด้วยเพื่อต่อต้านสหพันธรัฐใหม่นี้ การโจมตีของรัฐบาล อินโดนีเซียอย่างเป็นทางการ คือต่อต้านระบบอาณานิคมแบบใหม่ (Neocolonialism) แต่มีผู้ที่เป็นปากเสียงให้น้อยทั้งในอินโดนีเซีย ซึ่งพวกเขาได้การสนับสนุนจากรัฐบาลอยู่เงียบ ๆ และทั้ง ในมาเลเซีย ซึ่งต้องยุ่งยากเพราะการจับกุมผู้ที่ปลุกปั่นเพื่อเลิกล้มการแบ่งแยกที่มีขึ้นในดินแดน นั้น ๆ ตามคำสั่งของชาวยุโรป อย่างไรก็ตาม การเป็นศัตรูโดยเปิดเผยระหว่างสองประเทศนี้ยุติลง ใน ค.ศ. 1966 และเป็นปัญหาเปิดเผยว่า ความคิดเช่นนั้นจะพัฒนาและเป็นรูปขึ้นมาในแบบใด ในปีต่อมา รัฐบาลฟิลิปปินส์ได้โต้แย้งการก่อตั้งมาเลเซียในท่าที่ที่ดูน้อยกว่า แต่ทว่าทิวความ เฝ้าตร้อนขึ้น โดยอ้างสิทธิที่เหลือนอยู่ในฐานะผู้สืบตำแหน่งต่อจากสุลต่านแห่งซูลู และต่อจากซาบารห์ (บอร์เนียวเหนือของอังกฤษ)

เมื่อเส้นเขตแดนระหว่างรัฐอยู่ในสภาพที่จะเปลี่ยนแปลงได้เช่นนั้นแล้ว เส้นเขตแดน ระหว่างประเทศในแผ่นดินใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และจีนก็ไม่พ้นความไม่แน่นอนใน อนาคต เส้นเขตแดนมีหลายตอนที่ประเทศผู้ปกครองอาณานิคมได้กำหนดขึ้น และบิรรัฐบาลของ จักรวรรดิจีนที่ปราศจากอำนาจและกำลังในศตวรรษที่สิบเก้า ความสัมพันธ์ของปักกิ่งกับพม่าเริ่ม เลวลงในทศวรรษที่ 1960 แม้ว่าจะไม่รุนแรงเท่ากับการขัดแย้งเรื่องเขตแดนระหว่างจีนและอินเดีย ซึ่งทำให้เกิดการปะทะกันด้วยอาวุธในระยะเดียวกันนั้นก็ตาม (ตรงกันข้ามกับปากีสถาน ความสัมพันธ์กับจีนยังเป็นฉันทมิตรอยู่) กระนั้นก็ตามถึงแม้จะมีจีนที่แข็งแกร่งและมีการต่อต้านจีน แต่ ไม่มีสิ่งใดบ่งชี้เกี่ยวกับความต้องการของจีนเรื่องเขตแดนเดิมในประเทศต่าง ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่อาณาเขตอยู่ติด ๆ กัน โครงการพัฒนาเงินบนผืนแผ่นดินใหญ่ให้ทันสมัยทำกันภายใน มากกว่าจะเกี่ยวกับภายนอก และ “การปฏิวัติทางวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่” ก็ไม่ได้ขยายข้ามเขต แดนจีนออกไป อย่างไรก็ตามกำลังทางทหารของอเมริกันอาจทำให้เกิดอันตรายจากความต้องการ ขยายเขตแดนออกไปก็ได้

ปัญหาเรื่องพรมแดนบางประการเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับเรื่องที่เกิดทอดมอันเป็นปัญหาที่  
สองของสมัยอาณานิคมและถือว่าเป็นปัญหาย่อย ปัญหาที่ยุงยากไม่น้อยไปกว่าเรื่องเขตแดนระหว่าง  
อาณานิคมด้วยกันก็คือ ประเทศอาณานิคมหลาย ๆ แห่งเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ถูกสร้างขึ้นมาโดยชาติ  
ส่วนที่จะเข้ากันได้สนิททางวัฒนธรรม ศาสนา และเชื้อชาติ ในสมัยก่อนอาณานิคม กลุ่มเชื้อ  
ชาติต่าง ๆ อยู่ร่วมกันอย่างสงบในเนื้อที่ตามภูมิศาสตร์ โดยไม่มีการกำหนดเส้นปันเขตไว้ชัดเจน  
การเรื่องอำนาจหรือเสื่อมอำนาจตัดสินเอาจากผู้ครองแต่ละคนหรือแต่ละราชวงศ์ไปมากกว่าที่จะตัดสิน  
โดยมาตรฐานของชาติ การรวบรวมกลุ่มเชื้อชาติต่าง ๆ เข้าด้วยกันทางการเมืองให้เป็นประเทศ  
เดี่ยวยังไม่เป็นที่รู้จักหรือกระทำกันในรัฐเหล่านี้ ความสัมพันธ์ระหว่างกันมีน้อยและเป็นครั้งเป็น  
คราว ในกลุ่มชนที่แยกกันอยู่ไม่ใช่แต่เพียงจากการแบ่งทางวัฒนธรรมและภาษาเท่านั้น แต่ยังเป็น  
เป็นการแบ่งทางสิ่งแวดล้อมอีกด้วย เช่นการแบ่งพวกเกษตรกรในที่ราบลุ่ม ซึ่งไม่โยกย้ายที่อยู่  
ออกจากพวกเกษตรกรที่เคลื่อนย้ายที่อยู่ไปเรื่อย ๆ ในที่ราบสูงถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุด อย่างไรก็ตาม  
ก็ตามมีอยู่บ่อย ๆ ที่เส้นเขตแดนในสมัยอาณานิคมทั้งหมดถูกตัดแบ่งโดยมองข้ามการแบ่ง “ตาม  
ธรรมชาติ” ดังนั้นในสมัยปัจจุบันกลุ่มชนบางกลุ่มจึงพบว่าพวกตนอยู่ทั้งสองฟากของเส้นเขตแดน  
ใหม่ บางพวกถูกรวมเข้าไปในประเทศอาณานิคมปนอยู่กับกลุ่มชนอื่น ๆ ซึ่งไม่มีอะไรเหมือนกันเลย  
มาแต่อดีต

ไม่ว่ากรณีใดก็ตาม ผู้ครองอาณานิคมไม่เห็นความจำเป็นที่จะกระชับความเกี่ยวพันระหว่าง  
กลุ่มชนต่าง ๆ เหล่านี้ให้สนิทขึ้น เกือบจะไม่ได้ทำอะไรเลยในการที่จะรวมกลุ่มย่อย ๆ นี้เข้าเป็น  
พวกใหญ่ขึ้น ที่เร็วกว่านั้นก็คือการแบ่งแยกยังคงมีอยู่โดยการใช้การปกครองทางอ้อมกับชนกลุ่ม  
น้อยดังมีตัวอย่างเห็นอยู่หลายราย เรื่องเช่นนี้เกิดขึ้นแม้แต่ในอาณานิคมซึ่งชนส่วนใหญ่ได้รับการ  
ปกครองภายใต้การปกครองโดยตรง บางครั้งเครื่องกีดกันทางเชื้อชาติมีมากขึ้นเนื่องจากอุปสรรค  
ทางศาสนาซึ่งต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น คณะหมอสอนศาสนาประสบความสำเร็จในการชักจูงพวก  
ชนกลุ่มน้อยที่ป่าเถื่อน (heathen) ให้เข้านับถือศาสนาคริสต์ได้มากกว่าบรรดาชาวเอเชียตะวันออก  
เฉียงใต้ที่เป็นชาวพุทธและชาวมุสลิม ดังนั้นความตึงเครียดจึงเกิดขึ้นระหว่างชาวพุทธพม่าและ  
ชาวกระเหรี่ยงนับถือคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ในพม่าของอังกฤษ และระหว่างชนกลุ่มน้อยชาว  
คริสต์ในเกาะแอมบอนนา ติมอร์ มินาฮัสซัน และพวกบาดัคกับชนอิสลามกลุ่มใหญ่ในหมู่เกาะ  
อินเดียนตะวันออกเฉียงของฮอลันดา และไม่ใช่มีตัวอย่างแต่เพียงที่กล่าวมาแล้วนี้เท่านั้น

ตามที่ได้คาดหมายไว้แล้วว่า การสลายตัวของระบอบอาณานิคมที่คืบหน้าไปมีความโน้มเอียงที่จะทำให้การแบ่งแยกต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ภายในเปิดเผยขึ้น ชนกลุ่มน้อยส่วนใหญ่กลายเป็นผู้มองดูอยู่เฉย ๆ หรือเป็นตัวเบียดที่ไม่มีประโยชน์ในการ “สร้างชาติ” ของกลุ่มผู้นำทางการเมือง ซึ่งส่วนใหญ่ของพวกผู้นำเหล่านี้มาจากชนกลุ่มใหญ่ทางเชื้อชาติ และเป็นพวกที่ดำเนินการตามความต้องการของพวกตน เราจะแลเห็นในภายหลังว่าเป็นการลำบากเพียงไรที่จะให้มีความสอดคล้องกันในชาติ แม้ในบรรดาพลเมืองส่วนใหญ่ที่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนอย่างดีแล้วก็ตาม แต่ปัญหาซึ่งเกี่ยวกับการมีลักษณะต่างกันทางเชื้อชาติเป็นเรื่องยากที่จะแก้ ปัญหาเหล่านี้จะหนักขึ้นเป็นพิเศษในที่ ๆ เส้นเขตแดนระหว่างชาติแบ่งแยกกลุ่มชนเชื้อชาติเดียวกันออกไป

ไม่มีที่ไหนจะมีรูปแบบที่ยุงยากซับซ้อนยิ่งไปกว่าในผืนแผ่นดินใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เมื่อเปรียบเทียบระหว่างแผนที่เชื้อชาติและแผนที่ทางการเมืองของดินแดนแถบนั้นดูจะแลเห็นได้ชัด กัมพูชาเท่านั้นที่ไม่มีอะไรหนักใจมากเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยที่ติดตั้ง ตรงกันข้ามชนชั้นนำทางการเมืองของลาวตั้งแต่ฝรั่งเศสออกไปได้พยายามที่จะแพร่ความรู้สึกเป็นชาติในบรรดากลุ่มเชื้อชาติต่าง ๆ ของประเทศแต่ก็ทำไม่สำเร็จ คนลาวเองเป็นเพียงชนกลุ่มน้อย (ลาวจำนวนมากอยู่ในไทย) กลุ่มเชื้อชาติอื่นของราชอาณาจักรคร่อมพรมแดนอยู่

ความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มใหญ่กับชนกลุ่มน้อยในภูมิภาคนี้ประสบความสำเร็จอย่างยากเช่นเดียวกับในที่อื่น ๆ ทั้งหลายในโลก (เปรียบเทียบกบฏยุโรปตะวันออกและยุโรปกลาง) ความสัมพันธ์ดังกล่าวเลวลงมากเนื่องจากความไม่สม่ำเสมอในทางพัฒนาการทางการเมืองระหว่างชุมชนต่าง ๆ ของผืนแผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความเจริญในที่ราบลุ่มส่วนใหญ่บรรลุถึงระดับค่อนข้างสูงก่อนหน้าความเจริญสมัยใหม่มานานแล้ว ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการติดต่อกับผู้มีวัฒนธรรมแบบอื่น ๆ มานานนับศตวรรษ ซึ่งการติดต่อเหล่านี้ไปไม่ถึงพี่น้องประชาชนที่อยู่บนภูเขา ยิ่งกว่านั้นเขตที่ไม่มีมีการโยกย้ายที่อยู่ ได้มีประสบการณ์กับความเจริญสมัยใหม่ผิงอยู่จากในสมัยอาณานิคมมากกว่าเขตที่สูงซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป ดังนั้นความแตกต่างที่มีอยู่ก่อนแล้วยังมีหนักยิ่งขึ้น ความผูกพันรักใคร่ที่มีอยู่บ้างก็หมดไปในระหว่างพวกที่เจริญสูงมากกับพวกกล้าหลังมาก และไม่มีสิ่งใดที่เกิดขึ้นในครึ่งศตวรรษก่อนจะช่วยลดช่องว่างให้แคบลงได้เลย ไม่ต้องสงสัยเลยว่าความเป็นปฏิปักษ์ที่แฝงอยู่ที่โน่นบ้างที่นั่นบ้างซึ่งแรงขึ้นในระหว่างสงครามนั้นเป็นภัยต่อประเทศที่ได้รับอิสรภาพใหม่ เพราะแม้ว่าที่ใดที่ผู้นำทางการเมืองมีความตั้งใจที่จะเอื้ออารีต่อชนกลุ่มน้อยซึ่งก็มีน้อยคนที่จะกระทำ ผู้นำเหล่านี้ยังขาดความเข้าใจซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นและขาดฝีมือในอันที่จะสร้างประเทศที่มีหลายเชื้อชาติรวม

ขึ้นมาได้ ผลประการหนึ่งก็คือ กลุ่มชนกลุ่มน้อยหลายพวกไม่ได้แสดงตัวหรือถูกกีดกันไม่ให้เห็นแสดงตัวในประเทศที่ตนมีภูมิลำเนาอยู่

ความไม่พอใจของชนกลุ่มน้อยเป็นปัญหาหนักที่เคียวในประเทศเช่นพม่า ซึ่งต้องเดือดร้อนกับการกบฏไม่หยุดหย่อนเมื่อได้รับอิสรภาพแล้ว แม้จะเป็นเพียงกึ่งสหพันธรัฐก็ตาม (เป็นความจริงที่การกบฏไม่ใช่ทุกครั้งไปที่มีต้นเรื่องมาจากเชื้อชาติ) แต่ก็เป็นเรื่องน่าฉงนที่ว่าไม่ว่าที่ได้ก็ตาม ชนกลุ่มน้อยจะหวังความช่วยเหลือจากภายนอก ดังเช่นมีชนบางกลุ่มทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยซึ่งความคิดเห็นทางด้านการเมืองของพวกเขาเป็นแบบลาวมากกว่าแบบไทย และพวกมุสลิมเชื้อชาติมลายูในทางตอนใต้ของประเทศไทยนั้น รู้สึกใกล้ชิดกับพี่น้องอิสลามของเขาในมาเลเซียมากกว่าชาวพุทธที่ปกครองแบบกษัตริย์ในกรุงเทพฯ ในเมื่อทั้งรัฐบาลลาวและรัฐบาลมาเลเซียไม่มีใครส่งเสริมชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ในประเทศไทย การไม่ลงรอยของพวกเขาจึงยังไม่เกิดอันตรายแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ชนกลุ่มน้อยชายแดนที่มีเชื้อชาติต่างไปและมีความคิดที่จะแยกตัวเหล่านี้เป็นอาวุธร้ายแรงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชาติ แม้ในขณะนี้ยังสงบอยู่ก็ตาม แต่อันตรายที่แฝงอยู่นั้นประมาทไม่ได้

ยิ่งกว่านั้น ชนกลุ่มน้อยบางกลุ่มในแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลายเป็นพวกที่ว่ายากยิ่งขึ้น เนื่องมาจากการฝักอปรวมและการสั่งสอนให้ซึมซาบในลัทธิคอมมิวนิสต์ พวกชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ได้เรียนรู้ถึงความกักตึงแบบใหม่ และได้ความสามารถฆ่าของทันสมัยถึงขีดซึ่งรัฐบาลบางแห่งเทียบไม่ได้ เรื่องนี้เป็นการกลับกันกับความไม่สมดุลในสมัยก่อนนับเป็นศตวรรษระหว่างพวกคนส่วนใหญ่ในที่ราบลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากภายนอกและชนกลุ่มน้อยที่อยู่บนภูเขาห่างไกลจากอิทธิพลเช่นนั้น การปกครองของคอมมิวนิสต์ในเวียดนามเหนือได้ยอมรับชนกลุ่มน้อยที่มีเชื้อชาติต่างออกไปให้เข้ามามีตำแหน่งที่มีความสำคัญทั้งทางด้านพลเรือนและการทหาร (ตรงกันข้าม ชนกลุ่มน้อยชาวเขาของเวียดนามใต้ยังไม่ได้รับการยอมรับทางการเมือง)

ไม่ต้องใช้ความคิดมากมายอะไรเลยในการที่จะเรียนรู้ว่า ศูนย์รวมเชื้อชาติที่ได้รับการสั่งสอนอย่างดีและจัดระเบียบไว้อย่างดีจะเป็นเสมือนแม่เหล็กที่ดึงดูดพวกพี่น้องของเขาจากอีกฝั่งเขตแดนระหว่างชาติได้อย่างง่ายดายเพียงใด โดยเฉพาะกรณีเมื่อชนกลุ่มน้อยมีเรื่องเจ็บใจไม่ว่าจะเป็นจริงหรือคิดขึ้นมาเองก็ตามต่อรัฐบาลของประเทศซึ่งพวกเขาไม่ได้คิดว่าเป็นรัฐบาลของพวกเขาเองอย่างแท้จริง สภาพการณ์ต่างๆ ห่างไกลจากความมั่นคงในหลายๆ ท้องถิ่น แต่การจลาจลวุ่นวายของคนกลุ่มน้อยที่ได้รับการแนะนำจากคอมมิวนิสต์ ซึ่งคงจะได้รับการยุยงส่งเสริมและ

สนับสนุนจากเวียดนามเหนือและจีนได้เกิดขึ้นแล้วในลาวตอนเหนือ และแถบตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย สภาพเหตุการณ์เช่นนี้กลับเป็นการเพิ่มโอกาสให้ตะวันตกเข้ามาพัวพันทางการทหารเพิ่มขึ้นในดินแดนแถบที่ถูกคุกคามโดยการบ่อนทำลาย และการก่อวินาศกรรมของคอมมิวนิสต์

ส่วนปัญหาของคนกลุ่มน้อยในแถบเกาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั้น ปัญหาแถบนี้แตกต่างออกไปจากปัญหาของพวกบนผืนแผ่นดินใหญ่ในเรื่องรูปแบบและขอบข่าย การแตกต่างกันโดยลักษณะเชื้อชาติปรากฏน้อยกว่ามาก และความบาดหมางทางศาสนาที่มีสมมุติฐานลึกลับก็ไม่มีใครจะเป็นเรื่องที่ทำให้ความแตกต่างทรุดหนักลงได้ ขอยกตัวอย่างในอินโดนีเซียที่เกิดการจลาจลวุ่นวายขึ้นในกลางทศวรรษที่ 1950 นั้น มีสาเหตุมาจากเรื่องดินแดนและเศรษฐกิจมากกว่าสาเหตุจากเชื้อชาติเป็นปฐม มีน้อยครั้งที่ผู้ที่ไม่เห็นพ้องด้วยเลือกที่จะละทิ้งความเป็นอินโดนีเซียที่ผูกพันโดยลัทธิชาตินิยมอันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่เสีย ลัทธิคอมมิวนิสต์ในอินโดนีเซียซึ่งมีอำนาจและจัดระบบไว้อย่างดีจนกระทั่งถึง ค.ศ. 1965 ไม่ได้แสดงบทบาทจริงจังในการส่งเสริมปลุกปั่นข้อเจ็บใจต่างๆ ของคนกลุ่มน้อย ตรงกันข้ามพรรคคอมมิวนิสต์ได้ผู้สนับสนุนส่วนใหญ่จากชนกลุ่มน้อยชาว ไมใช่จากชนกลุ่มน้อยที่มีเชื้อชาติอื่น ในด้านการเมืองของฟิลิปปินส์ก็เช่นกัน ความบาดหมางเรื่องเชื้อชาติแทบจะไม่มีเป็นหลักฐาน พวกมอโรส (Moros) กลุ่มที่ใหญ่ที่สุดเป็นชนกลุ่มน้อยทางศาสนา ลัทธิคอมมิวนิสต์ในฟิลิปปินส์ทั้ง ๆ ที่เป็นลัทธินอกกฎหมายได้เฟื่องฟูขึ้นทั่วไปเนื่องจากข้อเจ็บใจทางสังคมมากกว่าทางเชื้อชาติ

มีบางสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าสหพันธรัฐมาเลเซียอาจจะต้องถูกรบกวนจากปัญหาคนกลุ่มน้อยชาวบอร์เนียวที่ไม่ใช่ชาวมาเลเซีย พวกนี้ไม่เป็นที่รู้จักในแหลมมลายูที่ซึ่งสังคมมาเลย์เข้ากันได้สนิทโดยกลุ่มชนต่างชาติได้เข้ามายึดครองก่อนนับเป็นเวลาหลายทศวรรษมากกว่าที่จะเป็นชนกลุ่มน้อยเจ้าของถิ่นเดิมเท่าที่เราแลเห็น ชุมชนที่อพยพเข้ามาอยู่ส่วนใหญ่เหล่านี้เป็นเหตุให้ชนมาเลย์กลุ่มน้อยแสวงหาความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับอินโดนีเซีย แม้จะไม่เปิดเผยก็ตาม ทำนองเดียวกันการปลุกปั่นหลังสงครามในบรรดาพวกมอโรส (Moros) ฟิลิปปินส์ชี้ให้เห็นถึงความรู้สึกของชนกลุ่มน้อยที่จะเกิดมีขึ้นได้ต่อชนกลุ่มใหญ่ชาวอิสลามในอินโดนีเซียที่อยู่ใกล้เคียง (ทางจากรัฐได้ช่วยกระพือเป็นพัก ๆ จน ค.ศ. 1966)

ดังนั้น การสลายตัวของระบอบอาณานิคมกระทบชนกลุ่มน้อยพื้นเมืองต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายประการ ในขณะเดียวกันยังกระทบกระเทือนต่อคนจีนและอินเดียกลุ่มน้อย

ในขณะนั้นอย่างมากมาย ยังพอจะระลึกได้ว่า เกือบทุกแห่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในศตวรรษที่ยี่สิบ คนต่างชาติเหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาทที่สำคัญทีเดียวในการเศรษฐกิจแบบใหม่ ชื่อเสียงทางด้านเศรษฐกิจของพวกเขาเหล่านี้ควบคู่ไปกับการแบ่งแยกทางเชื้อชาติเป็นลักษณะพิเศษของสังคมรวมชนหลายชาติ (plural societies) ของสมัยอาณานิคมทำให้พวกนี้เป็นที่โกรธเคืองและเป็นที่ยังงายของพลเมืองที่เป็นชนพื้นเมืองในประเทศไทย และในประเทศอาณานิคมต่างๆ ด้วย ดังนั้นความรู้สึกต่อต้านจีนหรืออินเดียจึงฝังลึกอยู่ในลัทธิชาตินิยมของคนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งจะระเบิดรุนแรงออกเป็นครั้งเป็นคราวในการก่อการจลาจลเกี่ยวกับเชื้อชาติอย่างรุนแรง ดังเช่นที่เกิดขึ้นในพม่าในทศวรรษที่ 1930

การยึดครองชั่วคราวของญี่ปุ่นทำให้การเป็นปรปักษ์กันนี้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เกือบจะทุกแห่งที่สภาพระหว่างสงครามอันยุ่งเหยิงทำให้ชนพื้นบ้านส่วนใหญ่จนลง ในขณะที่นักธุรกิจและผู้ให้กู้เงินชาวอินเดียและชาวจีนกลุ่มเล็ก ๆ ร่ำรวยขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจนเป็นที่สะดุดตา (อย่างไรก็ตาม ไม่ควรจะลืมว่าพวกพ่อค้าปลีกย่อย ช่างฝีมือ และกรรมกรชาวจีนและอินเดียเป็นจำนวนพัน ๆ ต้องทุกข์ยากลำบากแสนสาหัสระหว่างสงคราม และมีชนพื้นเมืองชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่มากที่กลายเป็นผู้ดีใหม่ไปจากผลของการยึดครองของญี่ปุ่นครั้งนั้น)

ในพม่าซึ่งกลายเป็นศูนย์กลางของสันนิบาตเสรีชนอินเดียของโบส (Indian Independence League) ชาวอินเดียได้สิทธิพิเศษจากญี่ปุ่น และแม้ว่าชุมชนชาวจีนส่วนใหญ่ของมลายูได้รับทุกข์อย่างหนักจากการกดขี่ของญี่ปุ่น ความเป็นศัตรูกันระหว่างชาวมาเลย์และชาวจีนขยายตัวออกไปโดยเร็ว และยิ่งร้ายแรงมากขึ้นจากการกำเริบของคอมมิวนิสต์จีน พร้อมกับมีเรื่องเชื้อชาติเข้ามาปนด้วยอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง การกล่าวหาไม่ว่าจะผิดหรือถูกในเรื่องการค้ำกำไรเกินควรระหว่างสงครามในเรื่องการแบ่งชนชาติและเชื้อชาติ ไม่เช่นนั้นก็เป็นกรเข้ากับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในสมัยการปกครองระบอบอาณานิคม การกล่าวหาพุ่งไปถึงที่ชาวจีนในอินโดนีเซียเป็นพิเศษ ดังนั้นชนกลุ่มน้อยที่เป็นชนต่างชาติอยู่ในฐานะใกล้เคียงอันตรายอย่างยิ่งเมื่อเกิดการสลายตัวของระบอบอาณานิคม

ที่จริงในขณะที่รัฐบาลเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่ได้กระทำการเพียงเล็กน้อยในอันที่จะแก้ไขปัญหภายในที่เร่าร้อนที่สุดนั้น ส่วนใหญ่ก็ได้ดำเนินการไปโดยเป็นปฏิบัติต่อชนส่วนน้อยที่เป็นชาวต่างชาติที่อยู่ในประเทศนั้น ๆ ความมีชัยทางด้านชาตินิยมทำให้หันมาต่อต้านมรดกที่ตกทอดมาแต่เดิมทางสังคมและเศรษฐกิจที่เศร้าหมองในสมัยอาณานิคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่



เชื่อแน่ว่าชนกลุ่มน้อยต่างเชื้อชาติได้กลายเป็นแพะรับบาปไปในเรื่องความหวังที่เกินความจริงที่ไม่ได้ตั้งใจอันเกิดขึ้นจากการได้รับอิสรภาพ จะเป็นด้วยการรู้เห็นหรือไม่รู้เห็นก็ตามจากเบื้องบน ดังปรากฏบ่อยครั้งที่ความรู้สึกเกี่ยวกับเชื้อชาติได้รับการขย้ำให้ลุกเป็นไฟขึ้น ดังกษัตริย์พระองค์หนึ่งแห่งสยามได้ทรงเขียนหนังสือต่อต้านจีนขึ้นเล่มหนึ่งในทศวรรษที่ 1910 ทรงให้ชื่อเรื่องว่า “ยิวแห่งบูรพาทิศ” (*The Jews of the East*) ในที่สุดชุมชนจีนทั้งหมดจำเป็นต้องรับเคราะห์ต่อบาปของคนจำนวนน้อยที่ก่อขึ้นมา

เมื่อตอนกลางทศวรรษที่ 1960 ชาวอินเดียนส่วนใหญ่ถูกบังคับให้ออกจากพม่า กลับไปสู่ถิ่นเดิมของตน ชาวจีนจำนวนแสน ๆ ในอินโดนีเซียถูกขับไล่ออกจากเขตชนบทและเมืองเล็ก ๆ หลายแห่ง ในขณะที่เดียวกันจำนวนคนจีนที่ถูกบังคับให้กลับไปจีนแผ่นดินใหญ่ก็ทวีขึ้นเรื่อย ๆ เป็นชะตากรรมของชุมชนทั้งหมดที่จะต้องตกอยู่ในอันตรายอย่างหนัก ชาวฟิลิปปินส์ออกกฎหมายห้ามชาวต่างชาติ คือชาวจีนทำการขายปลีก และในเวียดนามใต้ได้ออกกฎหมายต่อต้านชาวจีนขึ้น แม้จะไม่ใคร่ได้กระทำจริงจังกี่ตาม ในมาเลเซียและในประเทศไทยเท่านั้นที่มีขอบข่ายการกระทำน้อยกว่า สถานะของคนจีนไม่ถูกระทบหรือยังไม่มียันตรายใดๆจากการออกพระราชบัญญัติปราบปรามกำลังทางเศรษฐกิจและทางจำนวนคนจีนในมาเลเซียเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในประเทศไทยนั้นมีประวัติการกลืนชาติควบคู่ไปกับการคุ้มครองทางการเมืองของไทยสำหรับการค้าใหญ่ ๆ ของคนจีนในประเทศไทย ซึ่งเข้ามารับผิดชอบงานด้านเศรษฐกิจในประเทศนี้ต่อไป

แม้ว่ามาตรการทางกฎหมายวางไว้อย่างชัดเจนระหว่างผู้ที่ได้เป็นพลเมืองของประเทศเจ้าของบ้านและผู้อยู่ในบังคับต่างชาติ ในทางปฏิบัติแล้วข้อแตกต่างเหล่านี้ถูกลบเลือนไปบ่อย ๆ ดังนั้น มาตรการการต่อต้านคนจีน กระทบกระเทือนผู้ที่ตั้งรกรากอยู่นานแล้วในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คนจีนเป็นจำนวนมากและเป็นเวลาหลายชั่วอายุได้ถูกตัดขาดจากภาษาจีนและวัฒนธรรมจีน และกระทบกระเทือนพวกอพยพเข้ามาใหม่ที่ยังมีสำนึกความเป็นชาติของตนอยู่ โดยมีโรงเรียนและชีวิตสังคมแยกไปต่างหากด้วยเช่นกัน สิ่งสำคัญเท่าๆกันอีกอย่างก็คือนโยบายเกี่ยวกับคนจีนของรัฐบาลต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการเปลี่ยนแปลงบ้างโดยไม่คำนึงถึงว่าจะยอมรับรัฐบาลจีนไหนของ “สองจีน” ไม่มีทั้งรัฐบาลปักกิ่งหรือไต้หวันจะเข้าแทรกแซงอย่างได้ผล เมื่อคนจีนส่วนน้อยที่ภักดีต่อต้องได้รับการแบ่งแยกและได้รับการรบกวนข่มเหง ถึงกระนั้นก็ตาม ยังมีรัฐบาลบางประเทศของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กล่าวหาพลเมืองจีนในประเทศของตนเกี่ยวกับเรื่องการทำลายล้างทางด้านการเมือง และใช้เป็นข้อชี้แจงที่สำคัญ (หรือเป็นข้ออ้างเหตุผล) ในปฏิบัติการกีดกันทางเชื้อชาติ

กลุ่มต่าง ๆ ทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญที่เกิดขึ้นในระหว่างสองทศวรรษแรกของระยะสลายตัวในระบอบอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แตกต่างกันไปตามท้องถิ่น พื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ต่างกันและประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ทำให้เกิดการแยกตัวอย่างกว้างขวางในเรื่องโครงสร้างทางการเมือง จัดลำดับเรื่อยมาจากรัฐบาลประชาธิปไตยในมาเลเซียและในฟิลิปปินส์ไปจนถึงการปกครองแบบทหารในพม่าและอินโดนีเซียเรื่อยไปจนระบบเผด็จการคอมมิวนิสต์ในเวียดนามเหนือ การผูกพันกับต่างประเทศของประเทศต่าง ๆ ก็เช่นกันดำเนินไปเป็นลำดับ จากแบบตะวันตกไปจนสนับสนุนลัทธิเป็นกลาง และหันเหไปทางระบอบคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตามหลักเกณฑ์เหล่านี้ไม่พอที่จะวิเคราะห์เรื่องการสลายตัวของระบอบอาณานิคมที่ขยายตัวทางสังคมออกไปอย่างกว้างขวาง ประการแรกหลักเกณฑ์เหล่านี้ไม่พอที่จะตัดสินความแตกต่างอันยากที่จะกล่าวที่แบ่งแยกแม้แต่ประเทศที่ดูเหมือนว่าคล้ายคลึงกัน และไม่พอที่จะตัดสินความแตกต่างเล็ก ๆ น้อย ๆ ในเรื่องนโยบายต่างประเทศของรัฐเหล่านี้ ประการที่สองที่สำคัญกว่าก็คือ สถาบันทางการเมืองและกิจการระหว่างประเทศจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง แม้ว่าระยะเวลาที่รวมกันขึ้นเป็นชาติอิสระจะเป็นระยะสั้น แต่ก็ให้ตัวอย่างหลายประการในการเปลี่ยนแปลงโดยทันทีเหล่านี้

การพัฒนาตามประวัติศาสตร์ซึ่งเราได้ติดตามมาแล้วในบทแรก ๆ และแนวทางที่เป็นไปได้ในการวิเคราะห์สมัยการสลายตัวของระบอบอาณานิคมในแง่ที่มีการรวมบุคคลชั้นยอดและสิ่งที่อาจเรียกได้ว่าการปลุกกระตมทางการเมืองและสังคม มองจากจุดที่ได้เปรียบประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แบ่งแยกอย่างกว้างๆออกได้เป็น 2 ประเภท พวกแรก คือประเทศที่มีบุคคลระดับผู้นำสืบต่อเนื่องกันมาอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งก็ได้แก่ประเทศไทย (ซึ่งถ้าจะพูดให้ถูกต้องแล้ว ประเทศไทยไม่ได้เป็นประเทศอยู่ในพวก "สลายตัวจากรบอบอาณานิคม" ด้วย) กัมพูชา มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ ในบรรดาประเทศเหล่านี้ทั้งหมดอำนาจทางการเมืองในระยะหลังสงครามตกอยู่ที่กลุ่มซึ่งมีรากฐานมั่นคงแล้วและมีชื่อเสียงเด่นในสังคมก่อน ค.ศ. 1942 ส่วนพม่า อินโดนีเซีย และเวียดนาม จัดอยู่ในประเภทที่สอง ในประเทศทั้งสามนี้ อำนาจบังเกิดมากขึ้นแก่พวกผู้นำทางการเมืองซึ่งเริ่มเคลื่อนไหวยากจากแหล่งต่อต้านที่สำคัญซึ่งอยู่วงนอกในสมัยอาณานิคมเข้าสู่ศูนย์กลางของอำนาจทางการเมืองระหว่างการยึดครองของญี่ปุ่น ข้อแตกต่างเรื่องบุคคลชั้นนำอันเป็นรากฐานเหล่านี้เป็นเรื่องใหญ่ พร้อมกับมีความเหลื่อมล้ำทางสังคมและความสำคัญทางการเมืองในบรรดากลุ่มพลเมืองส่วนใหญ่โดยทั่วไป ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในประเภทแรกโดยทั่วไปพอใจกับ

เสถียรภาพที่มั่นคงภายในประเทศ ในขณะที่พวกประเทศในกลุ่มที่ 2 ทรงตัวอยู่กับการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ทางสังคมที่เริ่มก่อตัวขึ้น

ในทางการเมือง การสลายตัวของระบอบอาณานิคมเป็นผลให้ประเทศที่เป็นเมืองขึ้นแต่เก่าก่อนทั้งหมดได้อิสราภาพ การได้อำนาจอธิปไตยในกัมพูชา มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดความสงบสุขเท่านั้น แต่การได้รับอิสรภาพทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งหมด ส่วนในพม่า อินโดนีเซีย และเวียดนาม เป็นอีกอย่างหนึ่ง ประเทศเหล่านี้ได้อิสราภาพมาด้วยการใช้กำลังที่รุนแรงอย่างหนัก และยิ่งกว่านั้นการตัดขาดข้อผูกมัดทางการเมืองกับประเทศที่เป็นหัวหน้ากลุ่ม แม้สำคัญมากแต่ก็เป็นเพียงเปิดทางให้มีการเปลี่ยนแปลงภายในอย่างกว้างขวาง เป็นการถูกต้องตามเหตุผลที่ว่าชนชั้นนำที่เป็นผู้ดีมีตระกูลสูงที่เป็นพวก “หัวเก่า” ผู้ซึ่งได้รับมรดกการมีระเบียบแบบแผนทางสังคมในประเทศกลุ่มแรก จะพบว่างาน “สร้างชาติ” ทำได้ง่ายกว่าพวกปัญญาชนที่ทำการ “ปฏิวัติ” ขึ้นมาในกลุ่มประเทศที่ 2 มากนัก ผู้ได้อำนาจใหม่ต้องเผชิญกับมรดกเก่าแก่นับเป็นเวลาหลายทศวรรษในเรื่องความยุ่งเหยิงทางสังคม อย่างไรก็ตาม “จารีตนิยม” และ “การปฏิวัติ” ได้ความสำคัญในเบื้องต้นจากมาตรฐานทางสังคมมากกว่าจากมาตรฐานทางอุดมการณ์หรือการเมือง กล่าวโดยทั่วไป อาจเป็นจริงที่ว่าชนชั้นนำที่มีรากฐานมั่นคงมีแนวโน้มที่จะรักษาลัทธิจารีตนิยมทางการเมืองและสังคมไว้ในขณะที่พวกผู้นำปัญญาชนทั้งหลายมีแนวทางที่รุนแรงและค่อนข้างจะ “สมัยใหม่” (Populist) ประมวลศัพท์ทางการเมืองโดยลำดับสะท้อนให้เห็นนโยบายที่แตกต่างกันออกไปเช่นนั้น แต่มิได้ถือปฏิบัติตามที่ว่าชนชั้นนำที่มีรากฐานมั่นคงจะต้องรังเกียจพวกหัวใหม่เสมอไป หรือในทางกลับกัน มิใช่ว่าพวกปัญญาชนหัวใหม่จะพยายามล้างพวกหัวเก่าเสมอไปเช่นกัน บ้ายโฆษณาและการปลุกกระตมทางการเมืองเป็นเครื่องนำทางที่ไม่ดี ก่อให้เกิดความยุ่งยากในการสลายตัวของระบอบอาณานิคมในเอเชีย คราวนี้จะหันไปกล่าวถึงแนวทางที่ปฏิบัติในแต่ละประเทศ เราจะพยายามวางตามภาพที่เห็นตามประวัติศาสตร์

## ไทย

ประเทศไทยกระทบกระเทือนน้อยที่สุดจากการครอบงำของตะวันตก และจากการยึดครองชั่วคราวของญี่ปุ่น และเป็นเพียงประเทศเดียวในบรรดาประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ปรากฏว่าไม่ต้องบอบสลายเลยภายหลังสงครามโลก คงจะระลึกได้ว่า นายทหารบกหลายท่าน หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี ค.ศ. 1932 (พ.ศ. 2475) ได้อำนาจเหนือข้าราชการพลเรือนซึ่งเมื่อก่อนหน้านั้นเข้าข้างฝ่ายทหาร ในทางที่กลับกัน ฝ่ายทหารยอมให้อำนาจแก่ฝ่ายพลเรือนเมื่อ

ความสัมพันธ์ญี่ปุ่นไทยสิ้นสุดลงในระยะปลายสงครามแปซิฟิก อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้พิสูจน์ได้ว่าเป็นเพียงการปรับตัวในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อให้เข้ากับความเป็นในการเสนอให้รัฐบาลเป็นที่ยอมรับของฝ่ายสัมพันธมิตรที่ได้ชัยชนะ ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1947 คณะรัฐมนตรีพลเรือนมีนายปรีดีเป็นหัวหน้าถูกโค่นอำนาจลง และนายกรัฐมนตรีสมัยสงคราม คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ายึดอำนาจ ภายหลังจอมพล ป. ถูกขับไล่ออกนอกประเทศ และมีนายทหารคนอื่น ๆ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีต่อ ๆ มา ฉะนั้นการที่ทหารกลับเข้ามาใช้อำนาจนี้ ไม่เพียงแต่จะแสดงให้เห็นว่าการเข้ามาครองตำแหน่งของพวกผู้นำหลังปี ค.ศ. 1932 นั้น สามารถเข้ายึดครองอำนาจทางการเมืองได้อย่างมั่นคงเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นชัดถึงความสามารถในทางปฏิบัติของประเทศไทยต่อสถานการณ์ระหว่างประเทศอีกด้วย

เนื่องด้วยสหรัฐอเมริกาปรากฏตัวขึ้นมาในฐานะประเทศที่มีอำนาจมากในย่านแปซิฟิก ประเทศไทยจึงแสวงหาความผูกพันให้ใกล้ชิดขึ้นกับอเมริกา ด้วยความวิตกว่าความยุ่งเหยิงในประเทศเพื่อนบ้านในแหลมอินโดจีนจะกระทบกระเทือนความมั่นคงของประเทศ ประเทศไทยรองมาจากฟิลิปปินส์ได้เป็นประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพียงประเทศเดียวที่เข้าร่วมในองค์การสนธิสัญญาป้องกันเอเชียอาคเนย์ (SEATO) ซึ่งก่อตั้งขึ้นภายใต้ความอุปถัมภ์ของตะวันตก หลังจากการถอนตัวของฝรั่งเศสออกจากแหลมอินโดจีนใน ค.ศ. 1954 เนื่องด้วยสงครามกลางเมืองของเวียดนามได้กลายเป็นสมรภูมิใหญ่ในการต่อสู้ระหว่างประเทศรวมทั้งกองทัพอเมริกันนับแสน ๆ ประเทศไทยจึงกลายเป็นดินแดนนั่งร้าน (staging area-บทบาทเหมือนกับที่ไทยได้ใช้เมื่อสงครามโลกครั้งที่สอง) โดยอนุญาตให้มีการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทางทหาร และที่ตั้งของกองทหารภาคพื้นดินและอากาศที่ใหญ่โตของสหรัฐ ฯ บนผืนแผ่นดินของประเทศไทย

นอกจากการที่ไทยเข้าไปพัวพันโดยตรงไม่มากนักในเรื่องราวของแหลมอินโดจีน คือ กำลังทหารของไทยเข้าไปในเวียดนามและลาวในระยะตอนปลายระหว่าง ค.ศ. 1961-69 การที่กองทหารอเมริกันเข้าไปอยู่ทำให้มีการขยายภายในประเทศอีกด้วย เป็นความจริงที่คนไทยส่วนใหญ่ไม่มีเหตุต้องกังวลเพราะเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากความมั่นคงทางสังคม และความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจที่เพิ่มพูนขึ้น (เนื่องด้วยเศรษฐกิจการส่งสินค้าออกของพม่าและเวียดนามหลังสงครามอยู่ในภาวะยุ่งเหยิง ประเทศไทยจึงกลายเป็นผู้ส่งข้าวหลักของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกสู่ตลาดโลกที่ขยายตัวอย่างกว้างขวาง) แม้กลุ่มผู้มีการศึกษาในเมืองหลวง ถึงจะถูกปลุกกระดมเป็นครั้งคราวด้วยความปรารถนาที่จะให้เป็นประชาธิปไตย ก็นับได้ว่าเป็นพวกที่จงรักภักดีต่อกษัตริย์และ

ต่อประเทศ แต่ชนกลุ่มน้อยที่ถูกทอดทิ้งมานานบางกลุ่ม โดยเฉพาะคนลาวจำนวนไม่น้อยในภาคอีสานของประเทศที่ล้าหลังทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดความวิตกกังวลในกรุงเทพฯ ด้วยความกลัวการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ในเขตนั้นทำให้รัฐบาลต้องการคำปรึกษา และการสนับสนุนทางการทหารด้านเทคนิคจากอเมริกา นำไปสู่การปฏิบัติการร่วมกันซึ่งจะขยายออกไปในที่สุดอย่างใดนั้นไม่สามารถจะทำนายได้

### กัมพูชา

เพื่อนบ้านของประเทศไทย คือกัมพูชา ขึ้นชมนินิตีที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากการเป็นประเทศในอาณานิคมไปเป็นรัฐอิสระ จากการสืบสันตติวงศ์เขมรที่ภาคภูมิตามประเพณีดั้งเดิม ราชอาณาจักรกัมพูชาตามที่เราได้เห็นแล้วได้กลายเป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศสในทศวรรษที่ 1860 แต่ถึงแม้ว่าฝรั่งเศสจะเข้าควบคุมทางการทหาร การบริหาร และการเมืองทั้งหมด กีดกันกษัตริย์ที่ได้รับอธิปไตยออกไปจากการมีอำนาจที่แท้จริงโดยสิ้นเชิง แต่ฝรั่งเศสได้ช่วยป้องกันกัมพูชาให้พ้นจากความต้องการและการบีบบังคับที่อยู่ตลอดเวลาจากประเทศที่มีอำนาจมากกว่า คือเวียดนามและไทย ดังนั้นการคุ้มครองของฝรั่งเศสทำให้การสืบสันตติวงศ์คงมีอยู่ต่อไป และมีความสงบสุขภายในประเทศ ยิ่งกว่านั้นการเศรษฐกิจแบบชนบทของกัมพูชาไม่ได้ดึงดูดใจนักลงทุนชาวฝรั่งเศส ดังนั้นชาวชนบทจึงไม่ต้องพบกับการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ดังที่พม่าและเวียดนามได้ประสบ กล่าวสั้น ๆ ก็คือกัมพูชาก่อรูปแบบ “การปกครองทางอ้อม” ขึ้นโดยมีวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้าไปเพียงเล็กน้อย การศึกษาแบบฝรั่งเศสให้ประโยชน์แก่สมาชิกแต่เพียงจำนวนน้อยที่เลือกสรรแล้วจากราชสำนักและพวกขุนนาง ความจริงแล้ว การศึกษาระดับสูงกว่ามีให้เพียงในเวียดนาม (บางครั้งในฝรั่งเศส) แต่ไม่มีในกัมพูชาเอง ชาวต่างชาติคือชาวจีนและชาวเวียดนาม มากกว่าจะเป็นคนพื้นเมือง ที่เป็นผู้ให้บริการทางการบริหารและการเศรษฐกิจที่เป็นแบบสมัยใหม่

การหมดอำนาจลงอย่างกะทันหันของฝรั่งเศสเมื่อตกอยู่ในกำมือของญี่ปุ่นในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1945 ไม่ได้ทำให้กัมพูชากระทบกระเทือนมากนัก แม้ว่าญี่ปุ่นได้ทำการเกลี้ยกล่อมกษัตริย์หนุ่มคือ เจ้านโรดมสีหนุให้ประกาศอิสรภาพของกัมพูชา สมัยหลังสงครามใหม่ ๆ ได้มีการต่อสู้กันทางการเมืองในเมืองหลวงโดยมีฝ่ายตรงข้ามปลุกปั่น และได้รับการสนับสนุนจากไทยหรือคอมมิวนิสต์เวียดนาม (ฝ่ายหลังนั้นแข็งขันเป็นพิเศษอยู่ในชุมชนชาวเวียดนามกลุ่มน้อยที่เข้ามาอาศัยอยู่) แต่สีหนุสามารถเอาชนะในเชิงเล่ห์เหลี่ยมไปได้ด้วยการใช้นโยบายทางการทูตที่ฉลาดมีเล่ห์เหลี่ยมและอดทน พระองค์สามารถป้องกันรักษาอิสรภาพของกัมพูชาจากฝรั่งเศสไว้ได้ และใน

เวลาเดียวกัน จากการต่อรองที่ต้อตั้ง กัมพูชาสามารถทำให้กลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ยอมรับความเป็นกลางของกัมพูชาในการประชุมที่เจนีวา (Geneva Conference) ในปี ค.ศ. 1954 อำนาจทางการทหารของอเมริกันได้เจริญงอกงามขึ้นอย่างรวดเร็วในภูมิภาคแถบนี้โดยเฉพาะการอุปถัมภ์ของอเมริกันต่อประเทศคู่แข่งมาแต่โบราณของกัมพูชา คือ ไทยและเวียดนาม ซึ่งในสายตาของสีห์นุรือส์ถือว่า เป็นอันตรายอย่างร้ายแรงต่อความเป็นกลางของกัมพูชา หลังจากที่ได้อบรมรับการช่วยเหลือทั้งจากจีนและอเมริกาอยู่หลายปี ในที่สุดเจ้าสีห์นุรือส์ตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้มีใจจะปิดประตูตายตัดการติดต่อกับตะวันตกเสียทีเดียว ความสัมพันธ์กับฝรั่งเศสยังคงเป็นไปอย่างมีไมตรีจิตในระยะ 2-3 ปีนี้ ความผูกพันทางด้านวัฒนธรรมของทั้งสองประเทศกลับมั่นคงยิ่งขึ้นในขณะนี้ยิ่งกว่าแต่ก่อน จำนวนนักศึกษาของกัมพูชาที่ไปศึกษาต่อในประเทศฝรั่งเศสยิ่งเพิ่มมากขึ้น แม้ทางการทูตสีห์นุรือส์ต้องพึ่งการสนับสนุนจากฝรั่งเศสอยู่มากในทศวรรษที่ 1960

หลักสำคัญของนโยบายทางการเมืองภายในของกัมพูชาก็คือการอยู่รอดและความมั่นคงของประเพณีต่าง ๆ เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีพระในพุทธศาสนาเป็นผู้ค้ำจุน และพุทธศาสนาเองก็ผูกพันและขึ้นอยู่กับกษัตริย์ด้วยเช่นกัน เป็นเรื่องผิดธรรมดาอยู่ที่สีห์นุรือส์ละราชสมบัติในฐานะกษัตริย์เพื่อที่จะเป็นผู้นำทางการเมืองอย่างแท้จริงของประเทศ (ราชบัลลังก์ในปัจจุบันว่างลง) แต่เป็นด้วยบุญบารมีของความเป็นกษัตริย์แต่เก่าก่อนผสมกับอำนาจดึงดูดของสีห์นุรือส์เอง และความมีฝีมือได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าเป็นที่ยึดเหนี่ยวที่แข็งแกร่งของกัมพูชาอิสระได้

หลังจากการทดลองระยะสั้นในรูปแบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญได้อับปางลงด้วยการต่อสู้ทางการเมืองหลายฝ่าย สีห์นุรือส์จึงได้ก่อตั้งแนวหน้าแห่งชาติขึ้นเป็นครั้งแรก คือ “ชุมชนสังคมนิยมของประชาชน” (The Sangkum Reastr Niyum—People's Socialist Community) และหลังจากนั้นไม่นาน สีห์นุรือส์ได้เริ่มต้นรูปแบบรัฐบาลที่เป็นแบบเฉพาะตัวยิ่งขึ้น มีการพัฒนาทางการเมืองในระดับต่ำ การครองอำนาจเด็ดขาดและสมบูรณ์ โดยแท้ของอดีตกษัตริย์เผด็จการต่อต้านน้อยมาก ถึงกระนั้นจำนวนคนหนุ่มสาวกัมพูชาที่กลับจากศึกษาในฝรั่งเศสทวีจำนวนขึ้น พวกนี้ไม่ได้ถูกกีดกันจากชนชั้นที่มีสิทธิมีเสียงที่สุดของประเทศอีกต่อไปแล้ว แต่ได้เกิดมีความแตกร้างตั้งเครือข่ายระหว่างวัยขึ้น เป็นที่รู้จักในส่วนอื่น ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างไรก็ตาม อาจเป็นระยะหนึ่งก่อนที่พวกคนหนุ่มเหล่านี้สามารถทำหายสีห์นุรือส์และพรรคพวกใกล้ชิดได้สำเร็จ

## ฟิลิปปินส์

ในฟิลิปปินส์ การสลายตัวของระบอบอาณานิคมที่วางแผนไว้แล้วได้ตั้งเค้ามาก่อนสงครามแปซิฟิกแล้ว ยังไม่ทันที่การปกครองแบบอาณานิคมของอเมริกาจะมั่นคง ในทศวรรษแรกของศตวรรษที่ยี่สิบ ขบวนการฟื้นฟูอำนาจให้แก่ชาวฟิลิปปินส์ได้เริ่มเคลื่อนไหวขึ้น ในไม่ช้าหน่วยงานทางการศาลและการบริหารของรัฐบาลก็“อิสระ” ในทำนองเดียวกันจนกระทั่ง ค.ศ. 1935 เครือจักรภพฟิลิปปินส์ (Philippine Commonwealth) ได้เป็นรัฐในอาณานิคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประเทศแรกที่ได้ปกครองตนเองโดยมีประธานาธิบดีเป็นชนพื้นเมือง สิทธิพิเศษต่าง ๆ ของอเมริกาที่ยังคงเหลืออยู่ เช่น ความสัมพันธ์ทางการต่างประเทศ การเงิน การเข้าเมือง และการปกครองชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ อเมริกายอมปล่อยคืนให้เมื่อฟิลิปปินส์ได้เอกราชเป็นครั้งที่ 3 ใน ค.ศ. 1946

ความเป็นชาติได้มาในขณะที่ประเทศบอบช้ำ มีบาดแผลมากมายจากสงครามที่โหดร้ายทารุณ แทนที่ระบบการเมืองจะทำให้ประเทศมั่นคงขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่สิ่งที่ตกทอดมาจากสงคราม โดยเฉพาะการกินโก่งยั้งคงระบอบแต่อยู่ในฟิลิปปินส์เป็นเวลาหลายปี เสถียรภาพทางการเมืองกลับคืนมาได้ด้วยความสามัคคีของชนชั้นปกครอง คือพวกอิลัสตราโด เป็นระยะเวลาไม่นานนัก เกิดการแบ่งแยกกันขึ้นในหมู่ชนชั้นปกครองโดยมี มานูแอล โรซา (Manuel Roxas) เป็นหัวหน้าพวกหนึ่ง แต่ก็เป็น “ผู้ให้ความร่วมมือ” มากกว่าเป็นคู่แข่งกับอีกพวกหนึ่ง ซึ่งมีเซอจิโอ ออสเมนา (Sergio Osmena) เป็นผู้นำ (ผู้ครองสืบต่อจากเกซอนในตำแหน่งประธานาธิบดีของรัฐบาลเครือจักรภพในวอชิงตันระหว่างสงคราม) ผู้ซึ่งปรากฏว่าได้ชัยชนะในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกของสาธารณรัฐ เมื่อ ค.ศ. 1946

แม้การให้ความร่วมมือจะเป็นเรื่องที่ไม่สำคัญไปแล้ว แต่พรรคนาซีของนาลิสตา (Nacionalista) ก็ไม่สามารถรับผู้ฝึกไผ่ทางการเมืองไว้ได้หมดดังที่ได้เคยกระทำมาในสมัยเมื่ออยู่ในเครือจักรภพ อสังกรรมของมานูแอล เกซอน ทำให้พรรคและประเทศสิ้นบุคคลของชาติที่แท้จริงไป เกซอนเป็นผู้ซึ่งสามารถรวบรวมพลังทางการเมืองทั้งหมดได้ในระยะหลังจากได้อิสระภาพทันที ในไม่ช้าระบบสองพรรคก็เป็นรูปร่างขึ้น และเข้าควบคุมการเมืองของฟิลิปปินส์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา อำนาจผลัดเปลี่ยนในระหว่างพรรคกลุ่มชาตินิยมและพรรคกลุ่มเสรีนิยม ซึ่งแบ่งแยกกันโดยบุคลิกภาพและแหล่งอิทธิพลในท้องถิ่น มากกว่าที่จะแบ่งโดยการบาดหมางกันเกี่ยวกับลัทธิความนึกคิดหรือการขัดแย้งกันในเรื่องต่าง ๆ (เป็นครั้งแรกที่จะมีกลุ่มพรรคที่ 3 โผล่ขึ้นมาเพียงเพื่อที่รวมเข้า

กับพรรคโคพรรคหนึ่งในพรรคที่สำคัญสองพรรคนั้นในที่สุด) หลังจากที่มีการเริ่มต้นขึ้นช้า ๆ แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการเลือกตั้งจึงสะอาดมีเหตุผล นักการเมืองและประชาชนได้เรียนรู้ที่จะยึดถือหลักของประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ (มาตรการส่วนใหญ่ถือตามแบบอเมริกา)

ทั้งสองพรรคได้แหล่งทางการเงินรวมทั้งตำแหน่งหัวหน้าส่วนใหญ่มากจากชนชั้นนำ อิลัสตราโดกลุ่มน้อย ซึ่งคุมความมั่งคั่งและอำนาจส่วนใหญ่ของประเทศโดยตรงหรือโดยทางอ้อม อย่างไรก็ตามประชาธิปไตยและคณาธิปไตยที่ผสมกันได้อย่างประหลาด (ทำให้รำลึกถึงอังกฤษหลัง ค.ศ. 1867) ไม่ได้เป็นปรากฏการณ์ซึ่งอยู่คงที่ ชนชั้นกลางในเมืองและชนชั้นที่ประกอบวิชาชีพที่ปรากฏตัวออกมาเริ่มกระทบกระเทือนความมีเอกสิทธิ์เกือบทั้งหมดของชนชั้นปกครองที่เป็นเจ้าของที่ดิน อิทธิพลของชนชั้นใหม่นี้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเลือกตั้ง รามอน แมกไซไซ (Ramon Magsaysay) ซึ่งเป็น "คนสามัญ" คนหนึ่ง ได้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งประธานาธิบดีของสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ ใน ค.ศ. 1953 แมกไซไซซึ่งมีความสำคัญระดับชาติในฐานะเลขาธิการกลาโหม ในช่วงเวลาเพียง 2-3 ปี ได้เปลี่ยนแปลงแบบแผนทางการเมืองของฟิลิปปินส์โดยการรณรงค์ต่อสู้อย่างแข็งขัน เพื่อดึงพวกชาวชนบทเข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก แม้กระนั้นประธานาธิบดีที่แข็งขันผู้นี้ต้องเผชิญกับการต่อต้านอย่างรุนแรงเกี่ยวกับโครงการปฏิรูปของเขา จากพวกผู้ดีที่มีผลประโยชน์แต่ดั้งเดิม ผู้ซึ่งมีอำนาจเหนือรัฐสภาแห่งฟิลิปปินส์ การถึงแก่อสัญกรรมโดยยังไม่ถึงเวลาอันควรเนื่องจากเครื่องบินตกใน ค.ศ. 1957 ทำให้ฟิลิปปินส์กลับไปสู่รูปแบบการเมืองแบบเก่าโดยมีพวกอิลัสตราโดครองอำนาจเหนือโดยตรงอีก นับแต่นั้นมากล่าวได้ว่ารูปแบบการเมืองแบบนี้ถูกขัดขวางเพียงครั้งเดียวเท่านั้น

การคุกคามที่สำคัญเพียงอย่างเดียวต่อการปกครองแบบนั้นคือขบวนการชุกบาลายับ ที่มีคอมมิวนิสต์เป็นผู้นำ ซึ่งเมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองปรากฏว่าตั้งมั่นในฐานะรัฐหนึ่งภายในประเทศในหลาย ๆ ส่วนของลูซอนกลาง ในตอนเริ่มแรก พวกชุกได้อำนาจทางการเมืองมาโดยการเลือกตั้ง พวกเขาประสบความสำเร็จในการเข้าแข่งขัน ทั้งในงานหน่วยกลางและในส่วนภูมิภาคจากการเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกของสาธารณรัฐฟิลิปปินส์เมื่อ ค.ศ. 1946 แต่แล้วพวกผู้สมัครที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามาของพวกชุกก็ถูกขัดขวางไม่ให้ได้เข้ารับตำแหน่งหน้าที่ รวมทั้งหลุยส์ ตาร์ค ผู้นำของชุกด้วย จากระยะตอนปลายทศวรรษ 1940 จนถึงระยะแรกของทศวรรษ 1950 พวกคอมมิวนิสต์หันกลับไปทำสงครามแบบกองโจรจากฐานปฏิบัติการในชนบทของพวกเขาที่ลูซอนกลาง ในบางครั้งการคุกคามนั้นเข้ามาใกล้มะนิลาเองทีเดียว



ต่อเมื่อเลขาธิการกลาโหม แมกไซไซ ได้รับแต่งตั้งให้ควบคุมหน่วยต่อต้านสุคนั่นเองที่ประชาชนเริ่มหันมาเป็นฝ่ายรัฐบาล แมกไซไซประสบความสำเร็จในการจัดระเบียบกองทัพฟิลิปปินส์ขึ้นใหม่ และให้มีความสำคัญขึ้นใหม่ด้วย และได้เข้าถึงคนพื้นบ้านโดยใช้วิธีการปกครองที่ดียิ่งในแถบท้องที่ที่พวกซุกมีอำนาจอยู่ โดยให้สัญญาที่จะช่วยเหลือและให้มีการปฏิรูปใหม่ ยิ่งกว่านั้น แมกไซไซยังได้ให้สัญญาว่าจะปฏิบัติต่ออย่างเป็นธรรม และให้ที่ตั้งหลักฐานอยู่ใหม่สำหรับพวกซุกที่ยอมจำนน (ในการปฏิบัติการณ์ของเขาทั้งหมด ได้รับการสนับสนุนจากอเมริกาอย่างมาก) การยอมจำนนและจับกุมตารัค เป็นสัญญาณสิ้นสุดการสงครามแบบกองโจรที่กว้างขวาง และเป็น การสิ้นสุดการคุกคามการปฏิวัติและการจำกัดเขตทางภูมิศาสตร์ดังที่เป็นมาในฟิลิปปินส์อย่างแท้จริง แต่แมกไซไซประสบความสำเร็จน้อยมากในการที่จะปรับปรุงสภาพต่าง ๆ ทางสังคมซึ่งเคยผดุงขบวนการซุกบลาฮ์อยู่

ด้วยเหตุผลที่พอเข้าใจได้ การหันเหนโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐฟิลิปปินส์เอนเอียงไปในทางมีสัมพันธไมตรีกับประเทศเจ้าของอาณานิคมเก่า นอกเหนือไปจากความจริงที่ว่าชนชั้นนำทางการเมืองของประเทศได้รับการศึกษาแบบอเมริกัน การผูกพันทางเศรษฐกิจกับสหรัฐอเมริกาให้ความสัมพันธ์ของอเมริกันและฟิลิปปินส์ดำเนินต่อไปอย่างใกล้ชิด ต้องไม่ลืมว่าเจ้าของที่ดินและผู้ส่งสินค้าออกชาวฟิลิปปินส์เก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากตลาดอเมริกันที่ได้รับการคุ้มครองมาเป็นเวลาหลายทศวรรษแล้ว การตั้งภาษีศุลกากรสูงของสหรัฐอเมริกามีต่อมาจนสมัยหลังได้อิสรภาพแล้ว แม้แต่อตราส่วนจะลดลงบ้าง และมาสิ้นสุดลงใน ค.ศ. 1971 ขณะเดียวกันสาธารณรัฐใหม่นี้ต้องขยายสิทธิ "เสมอกัน" (parity) ให้แก่บริษัทอเมริกันโดยยอมให้มีการดำเนินการได้โดยไม่บีบบังคับในแผ่นดินฟิลิปปินส์ เช่นเดียวกับกิจการวิสาหกิจท้องถิ่น นอกจากนี้ฟิลิปปินส์ยังยอมให้สหรัฐอเมริกาทำสัญญาเช่าดินแดนเป็นฐานทัพปฏิบัติการอีกด้วย ในขั้นแรกทำสัญญาระยะ ๑๑ ปี แต่ต่อมาเมื่อเร็ว ๆ นี้ได้ลดลงเป็นช่วงระยะเวลาที่สั้นมาก

แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างอเมริกันและฟิลิปปินส์มองดูจะแน่นแฟ้นต่อกันดี แต่พวกชาตินิยมฟิลิปปินส์ในสมัยหลังรู้สึกเจ็บแค้นในเรื่องสิทธิ "เสมอกัน" (parity) และเรื่องสัญญาเช่าที่ดิน (โดยเฉพาะตั้งแต่เรื่องสัญญาเช่าที่ดินนี้เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต) พวกรักชาติเหล่านี้แปลความหมายของสิทธิเสมอกันและสัญญาเช่าเหล่านั้นว่าเป็นเครื่องหมายของความไม่เท่าเทียมในระบอบอาณานิคม ความรู้สึกเช่นนี้แพร่ขยายไปในบรรดากลุ่มปัญญาชนและผู้มีวิชาชีพสูงในเมือง และในบรรดาพลเมืองที่เป็นนักศึกษาที่มีจำนวนมากขึ้น พวกคนหนุ่มเหล่านี้เป็นจำนวน

มากเกิดความรู้สึกกระทบกระเทือนมากขึ้นจากเหตุการณ์ที่ยุ่งเหยิงในประเทศต่าง ๆ ของเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ที่อยู่ใกล้ชิดกัน แม้ว่าไม่ใช่โลกเอเชีย-แอฟริกาทั้งหมดก็ตาม ดังนั้นการค้นหาแบบฉบับ “เอเชีย” ใหม่ได้ให้ความสำคัญกับบรรดาคนพื้นเมืองที่ต้องการหันเหนโยบายการเมืองฟิลิปปินส์ไปในทิศทางที่เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงยิ่งขึ้น และอยู่ในความคิดนี้ของประชาชนให้มากขึ้น แม้ว่าบุคคลเหล่านี้จะอยู่ในความทุกข์ที่มีตมหลังอสังกรรมของแมกไซไซก็ตาม แต่อิทธิพลของชนหลายกลุ่มเหล่านี้ไม่ได้หยุดตามไปด้วยเลย ในระยะอีกหลายปีข้างหน้าอาจจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเมืองของฟิลิปปินส์อย่างช้า ๆ มากกว่าจะแยกออกจากสภาพในอดีตอย่างกะทันหัน

### มาเลเซีย

สภาพที่เกือบจะอยู่ในขั้นวุ่นวายที่แผ่คลุมมาเลเซียอยู่ในระยะหลังสงครามยังคงเป็นอยู่เช่นนั้น ปราศจากการเปลี่ยนแปลงซึ่งตรงกันข้ามกับความสงบราบรื่นที่มีอยู่ในสมัยวิวัฒนาการภายใต้การปกครองของอังกฤษในระยะแรก พรรคคอมมิวนิสต์มลายันซึ่งมีสมัครพรรคพวกและนำโดยคนจีนในแหลมมลายูนั้น ได้เริ่มมีอำนาจขึ้นในช่วงว่างหลังจากที่ญี่ปุ่นยอมจำนน พรรคคอมมิวนิสต์ได้ใช้ความพยายามผ่านสหภาพแรงงานเพื่อที่จะยึดอำนาจ การที่อังกฤษได้อำนาจกลับคืนมาอย่างรวดเร็วได้ทำลายแผนการสำคัญ ๆ ของพรรคคอมมิวนิสต์ลงหลายอย่าง ดังนั้นคอมมิวนิสต์ใหม่หลายก็เช่นเดียวกับในประเทศอื่น ๆ บางประเทศในเอเชียใต้และตะวันออกเฉียงใต้ ใน ค.ศ. 1948 ได้ใช้กลยุทธ์แบบยึดเยื้อและใช้วิธีการแบบกองโจร จากการถอย ๆ หลบ ๆ อยู่ในป่าลึกที่เตรียมไว้ในระหว่างสงคราม ต้องใช้กำลังทหารมากพอใช้จากกองทหารผสมในเครือจักรภพควบคุมไปกับพวกจีนที่มาหักล้างถางป่าตั้งหลักฐานอยู่เป็นผู้เคยสนับสนุนกองโจรในป่าเข้าปราบปรามการทำหายของพรรคคอมมิวนิสต์ครั้งที่สองนี้ “ภาวะฉุกเฉิน” (ชื่อเป็นทางการสำหรับการกบฏ) มาสิ้นสุดลงในปี 1960 คือ 3 ปีหลังจากมลายูได้เป็นรัฐอิสระ ความเจริญจากการที่ได้เป็นชาติเอกราชก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกันอันตรายของคอมมิวนิสต์ก็ยังมีอยู่มาก ความพยายามที่จะต่อต้านการโฆษณาชวนเชื่อของคอมมิวนิสต์ก็คือการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยประเทศจากการอยู่ในอาณานิคมของอังกฤษ

น่าแปลกที่ว่าแผนการต่าง ๆ ของอังกฤษระหว่างสงครามสำหรับการครอบครองมลายูในอนาคตคิดไปอย่างน่าสังเกตจากรูปแบบประเทศอาณานิคม ได้มีการพิจารณาถึงการฟื้นฟูเศรษฐกิจ

อย่างรวดเร็ว เสริมด้วยความต้องการที่จะทำให้กลไกทางการบริหารที่ยุงยากให้ง่ายขึ้น ทันสมัยขึ้น และโยงอำนาจสู่ศูนย์กลางขึ้น สำหรับสหราชอาณาจักรและเครือจักรภพที่อยู่นอกสหภาพโซเวียต รัฐมลายูที่อยู่ในสหพันธ์และที่ไม่ได้อยู่ในสหพันธ์ รวมทั้งการยินยอมที่ล่าช้ามานานในการที่จะให้สหภาพการเป็นพลเมืองมลายูแก่พวกที่ไม่ใช่ชาวมาเลย์เป็นจำนวนมาก เรื่องเหล่านี้ทั้งหมดได้รวมกันเพื่อให้เจ้าหน้าที่อาณานิคมในกรุงลอนดอนเร่งทำโครงสร้างเพื่อเอกภาพสำหรับมลายูหลังสงครามขึ้น แผนการที่คิดขึ้นนี้ ยุบเลิกการมีรัฐธรรมนูญแยกออกไปต่างหาก ให้มีการรวมประสานกันอย่างมั่นคง (ยกเว้น สิงคโปร์) มีสหภาพมลายูเป็นศูนย์กลาง สุลต่านของมลายูแม้ว่าถึงวาระที่จะต้องเสียอำนาจที่เหลืออยู่ภายใต้แผนรัฐธรรมนูญใหม่ก็ตามก็ยินยอมเห็นพ้องด้วยกับสหภาพอย่างไม่เต็มใจนัก (แต่ก็มีใช้ถูกบังคับ)

แต่แล้วการขัดแย้งกันก็เกิดขึ้นเกือบจะโดยทันที ในอังกฤษ ผู้บริหารอาณานิคมเก่าได้ทำการต่อสู้จนเป็นผลสำเร็จในการล้มเลิกหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ของการปกครองทางอ้อมสำหรับผู้ปกครองต่าง ๆ ของมลายู เรื่องที่สำคัญกว่าก็คือ ปฏิบัติการตอบโต้ในหมู่ชาวมาเลย์ในแหลมมลายูนั่นเอง ที่ซึ่งลัทธิชาตินิยมซึ่งเคยสงบเงียบอยู่เป็นเวลานานได้เกิดมีการร่วมกันเป็นเอกฉันท์โดยทันทีเพื่อต่อต้านการคุกคามผลประโยชน์ของชาวมาเลย์ เราทราบแล้วว่า ก่อนสงครามการก่อกวนของพวกชาตินิยมจำกัดวงกระทำกันอยู่ในหมู่พวกปัญญาชนหัวรุนแรงรุ่นใหม่ที่มีชี้นำมาจากพวกชนชั้นสูง แต่พอถึงขณะนั้นจะเห็นว่าเป็นพวกตัวแทนและผู้นำที่แข็งขัน ซึ่งเป็นชนชั้นสูงและได้รับการศึกษาจากอังกฤษ ที่สำคัญก็คือการก่อตั้งองค์การสหพันธ์มาเลย์แห่งชาติ (United Malays National Organization=UMNO) ขึ้นใน ค.ศ. 1946 เป็นผลงานของจาฟาร์ (Dato Onn bin Ja'afar) จากยะโฮร์ ซึ่งเป็นรัฐอิสระและเลี้ยงตัวเองได้ดีที่สุดของกลุ่มรัฐที่ไม่เข้าร่วมสหพันธ์แต่ก่อน การเคลื่อนไหวอย่างใหม่นี้ ทำให้การเชื่อมโยงทางการเมืองที่ใกล้ชิดระหว่างผู้ปกครองและประชาชนประสบความสำเร็จอย่างไม่เคยมีมาแต่ก่อนเลย การเคลื่อนไหวนี้กระตุ้นชาวมาเลย์ รวมทั้งผู้ได้ผลประโยชน์ชาวอินเดีย และจีนของสหพันธ์มลายู ที่มี ความเฉื่อยชา กับเรื่องการเมือง ให้แสดงมติมหาชนซึ่งทำให้อังกฤษต้องเลิกแผนการรวมแบบสหพันธ์ที่รุนแรงนั้นเสีย

สหพันธ์รัฐมลายูเกิดขึ้นในระยะ 2 ปีต่อมา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงชัยชนะที่แท้จริงสำหรับผลประโยชน์ของชาวมาเลย์ การจัดรูปการปกครองแบบใหม่ส่วนใหญ่หันกลับไปสู่รูปแบบเดิมของการปกครองระบอบอาณานิคมก่อนสงคราม วางรูปแบบยุติธรรมตามความสำคัญของรัฐมาเลย์แต่ละรัฐ (ทุกรัฐเข้าร่วมอยู่ในสหพันธ์ รวมทั้งสหราชอาณาจักรและเครือจักรภพ ทั้ง 2 ยกเว้น สิงคโปร์) มีการคุ้มครองสิทธิของชาวมาเลย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่สำคัญ ๆ เช่น สิทธิการเป็นเจ้าของที่ดิน การ

เป็นพลเมือง การเข้าไปมีตำแหน่งทางการเมือง และรวมทั้งเรื่องภาษาประจำชาติและศาสนาด้วย (ศาสนาอิสลามได้รับการยกย่องว่าเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ศาสนาอื่น ๆ ก็ได้รับการรับรองให้มีเสรีภาพในการนับถือด้วย) สุลต่านและผู้ครองแต่เดิมมายังคงมีอำนาจพิเศษอยู่ ผู้สืบราชสมบัติต่อมาที่ได้รับการศึกษาแบบอังกฤษเข้ารับตำแหน่งต่าง ๆ ของการปกครองที่ศูนย์กลาง ซึ่งการปกครองระบอบอาณานิคมค่อย ๆ สลายตัวไป ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1957 สหพันธรัฐมลายู ซึ่งเป็นเมืองขึ้นที่สำคัญประเทศสุดท้ายของตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ได้รับอิสรภาพอย่างสมบูรณ์ ด้วยการส่งมอบอำนาจการปกครองโดยสันติ

สหพันธรัฐมลายูมีระบอบการปกครองแบบพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญอันเป็นรูปแบบที่ใช้ตามอังกฤษ โดยมีผู้ครองแคว้นต่าง ๆ หมุนเวียนกันไปตามการเลือกตั้งในหมู่พวกผู้ปกครองด้วยตนเองในตำแหน่งสูงสุด คือ ยงดี เปอตวน อากง (Yangdi-Pertuan Agong) มีคณะรัฐมนตรีตามแบบอังกฤษเช่นกัน ดูแลรับผิดชอบสภาสามัญที่สมาชิกได้รับเลือกเข้ามาทั้งหมดตามองค์นิติบัญญัติที่มี 2 สภา สภาสูงนั้นสมาชิกครั้งหนึ่งได้รับการแต่งตั้ง ลักษณะการปกครองแบบนี้เป็นของมลายูโดยเฉพาะ ที่การบริหารแบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญเป็นไปได้เรียบร้อยในประเทศที่มีชนชาติต่าง ๆ ผสมปนเปกัน แม้ว่าสิทธิของชาวมาเลย์ยังคงได้รับการรับรองต่อไประยะหนึ่งก็ตาม แต่พลเมืองที่เป็นชาวจีนและอินเดียก็ได้เข้าไปร่วมในวิถีทางการเมือง

การประนีประนอมอันสำคัญที่ทำให้สามารถแก้ปัญหาเช่นนั้นได้ ขึ้นอยู่กับพวกผู้นำของชุมชนที่สำคัญ 2 ชุมชนด้วยกัน ตวนกู อับดุล ราห์มาน ซึ่งเป็นรัฐมนตรีคนสำคัญก่อนได้รับอิสรภาพ และเป็นนายกรัฐมนตรีหลังจากได้รับอิสรภาพแล้ว เป็นเชื้อพระวงศ์แห่งราชวงศ์เคดาห์ (Kedah) และเป็นนักกฎหมายที่ได้รับการอบรมจากอังกฤษ (เขาได้รับตำแหน่งประธานของ UMNO ใน ค.ศ. 1951 สืบต่อจาก ดะโต๊ะ อน (Dato Onn) และ ตัน เซง ล็อก (Tan Cheng Lock) ผู้ก่อตั้งสมาคมจีน-มลายู (Malayan Chinese Association) ใน ค.ศ. 1949 ทั้ง 2 ท่านนี้เป็นผู้วางรากฐานของพรรคพันธมิตร (Alliance Party) ซึ่งเป็นรัฐบาลผสม 3 พรรค โดยมีสภาอินเดียมลายัน (Malayan Indian Congress) เข้าร่วมด้วย พรรคพันธมิตรนี้เป็นพรรคสำคัญในการปกครองนับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา ผู้นำของพรรคเป็นตัวแทนพวกจารีตนิยมอันแท้จริงของทั้ง 2 ชุมชนใหญ่ พวกชนชั้นสูงมาเลย์และชนชั้นกลางจีนที่ทำการค้าเป็นพวกที่ได้รับผลประโยชน์จากการปกครองแบบอังกฤษในแหลมมลายู คือพวกชนชั้นสูงมาเลย์ได้ทางการปกครอง ส่วนคนจีนได้ทางการเศรษฐกิจ การที่ยังคงมีความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับอังกฤษและ

กับประเทศในเครือจักรภพออยู่ และการเปิดให้มีการลงทุนของชาวต่างชาติเหล่านี้เป็นส่วนที่ช่วยให้มีการสลายตัวของระบอบอาณานิคมขึ้นในมลายู

ใน ค.ศ. 1963 สหพันธรัฐมลายูได้ขยายตัวออกไปเพื่อที่จะรวมเอาอาณานิคมของอังกฤษที่ยังคงเหลืออยู่ คือ สิงคโปร์ และดินแดนเกาะบอร์เนียวของซาราวัก และซาบাহ์ (บอร์เนียวเหนือของอังกฤษ) สุลต่านแห่งบรูไนเลือกอยู่นอกสหพันธรัฐมาเลเซีย แม้กระนั้นเพียง 2 ปีหลังจากการก่อตั้งสิงคโปร์ก็แยกตัวออกจากสหพันธ์ (หรืออีกนัยหนึ่งถูกบังคับให้แยกตัวออก) มาเป็นสาธารณรัฐอิสระตามสิทธิของตน ประวัติโดยย่อของมาเลเซียแสดงให้เห็นว่า ผลประโยชน์ทางการปกครองและเศรษฐกิจที่ได้มาจากการรวมกันเป็นประเทศใหญ่ขึ้น อาจถูกตอบโต้จากแรงเหวี่ยงจากศูนย์กลางที่เกิดจากความแตกต่างระหว่างมลายูที่อยู่บนคาบสมุทรมุกับส่วนอื่น ๆ โดยเฉพาะสิงคโปร์ที่รวมเข้าอยู่ในขั้นแรกและต่อมาแยกตัวออกไป ทำให้เห็นถึงความยุ่งยากอย่างเด่นชัดในการที่จะพลิกแพลงให้เข้ากับผู้นำทางการเมืองชาวจีนที่ทะเยอทะยานและเปลี่ยนแปลงง่ายในพรรค กิจประชาชน (People's Action Party) (ของสิงคโปร์-ตู้แปง) ในระบบการปกครองที่ถ่วงดุลซึ่งพัฒนาขึ้นมาในผืนแผ่นดินใหญ่มลายู

การสร้างสหพันธ์ให้ใหญ่ขึ้นทำให้เกิดความตึงเครียดอย่างแรงกับประเทศเพื่อนบ้าน คือ อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ อินโดนีเซียกล่าวหาว่า "ระบอบอาณานิคมแบบใหม่" ในมาเลเซียคุกคามความมั่นคงของตน ส่วนฟิลิปปินส์นั้นคัดค้านการรวมบอร์เนียวเหนือโดยอ้างสิทธิการปกครองที่เหลืออยู่ในอาณาบริเวณแถบนั้นซึ่งพวกซูลู "ยกดินแดน" ให้ตนใน ค.ศ. 1878 "การเผชิญหน้า" กันของอินโดนีเซียกับมาเลเซียทำให้เกิดการสู้รบกันขึ้น แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองใหม่ขึ้นในจาการ์ตาใน ค.ศ. 1965-66 ทำให้ความตึงเครียดคลายลง และกลับมีสัมพันธไมตรีกันดังเดิม ในฟิลิปปินส์ก็เช่นกัน การบริหารการปกครองแบบใหม่ทำให้การอ้างสิทธิของชนฟิลิปปินส์ในกลางทศวรรษ 1960 เงียบไป และมีการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกันโดยปกติตั้งนั้นภัยจากภายนอกจึงบรรเทาลง แม้จะไม่หมดไปเสียทีเดียว แต่การที่สิงคโปร์แยกตัวออก และการมีปัญหาทางการเมืองในซาบাহ์ และโดยเฉพาะที่ซาราวักที่อยู่อีกข้างนั้น ทำให้มีการไร้เสถียรภาพและความยุ่งเหยิงทางเศรษฐกิจภายในซึ่งทรุดหนักลง เนื่องจากความตึงเครียดในเรื่องเชื้อชาติในย่านนั้น

แม้แหลมมลายูเองก็ยังถูกคุกคามจากการไร้เสถียรภาพภายใน พื้นฐานทางการเงินในเรื่องนโยบายเกี่ยวกับสวัสดิการของรัฐบาลพรรคพันธมิตร ก็คือเศรษฐกิจการส่งออกสินค้าออก ยางพาราไม่เหมือนแร่ดีบุก ยางนั้นราคาไม่แน่นอนในตลาดโลกในช่วงทศวรรษ 1960 ถึงแม้ว่าสภาพเดิม

จะมีการบริหารที่ราบรื่นในเรื่องตุลาการทางการเมือง แต่ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจก็ไม่ได้เป็นหลักประกันของความคงอยู่ต่อไปได้ในอนาคต เช่นเดียวกับการประนีประนอมทั้งหลาย ประเทศอาจตกอยู่ในอันตรายเช่นเดิม หรือเพิ่มขึ้นในการตกเป็นเหยื่อของพวกที่มีความคิดเห็นรุนแรงในทางเชื้อชาติซึ่งไม่พอใจในฐานะเดิม การจัดการถ่วงดุลอย่างเหมาะสมซึ่งชาวมาเลย์มีความเป็นเลิศทางด้านกรปกครองเท่า ๆ กับที่คนจีนมีความเป็นเลิศทางด้านเศรษฐกิจ (คนอินเดียนรองลงมา) นั้น ผู้ที่ดำเนินการได้สำเร็จคือผู้ที่ได้รับการอบรมมาแบบอังกฤษ

เราเห็นแล้วว่า แม้ในมลายูก่อนสงครามก็มีสิ่งอื่นอีกโดยเฉพาะในหมู่ปัญญาชนมาเลย์ในเมืองผู้ซึ่งได้รับอิทธิพลอย่างแรงจากอุดมการณ์ทางการเมืองเกี่ยวกับเชื้อชาติยิ่งกว่าเรื่องอื่นใด มีพวกที่ซื่อสัตย์ต่อค่านิยมของมุสลิมอย่างรุนแรงในบรรดากลุ่มคนชนบท โดยเฉพาะทางแถบฝั่งทะเลตะวันออกของแหลมมลายูที่ความเจริญทางเศรษฐกิจมีน้อยกว่า ทั้งสองกลุ่มนี้เกิดมีชนชั้นนำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อ UMNO และแม้ภายในพรรคที่ชาวมาเลย์ควบคุมเองโดยยอมเสียสละเพื่อบ้านเมืองด้วยการให้ความร่วมมือกับพวกที่ไม่ใช่มุสลิม แต่ความกดดันทางศาสนาก็ยังเพิ่มทวีขึ้น พรรครวมอิสลามมลายัน (The Pan-Malayan Islamic Party) ได้เปรียบในการเลือกตั้งทางแถบฝั่งทะเลตะวันออก เป็นผู้ก่อตั้งรัฐบาลขึ้นในรัฐหนึ่งและได้อำนาจชั่วคราวในอีกรัฐหนึ่ง พรรคแนวร่วมโซเซียลิสต์ (The Socialist Front) ประกอบขึ้นด้วยการรวมพลังผู้นำหนุ่ม ๆ ที่มีแนวโน้มทางสังคมนิยม พวกนี้แสวงหาการสนับสนุนจากความรู้สึกแตกต่างเรื่องชนชั้นเป็นพื้นฐาน และมีชื่อเสียงเด่นที่สุดอยู่ในบรรดาประชากรในเมือง

เป็นอยู่ระยะเวลาหนึ่งที่พรรคฝ่ายค้านเหล่านี้ (และพรรคอื่น ๆ ด้วย) ไม่อาจมีอำนาจเท่าเทียมกับพรรคพันธมิตร (Alliance Party) ได้เลย ยกเว้นพรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งอยู่นอกการคุ้มครองของกฎหมาย แต่ทว่าเช่นเดียวกับแห่งอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สมัยหลังการปกครองระบอบอาณานิคม พวกชนรุ่นใหม่นี้ได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองในมาเลเซีย โดยเข้ามาทางสถาบันการศึกษาที่แผ่ขยายออกไปอย่างรวดเร็ว พวกคนหนุ่มสาวเหล่านี้ได้รับการอบรมเรื่องค่านิยมอังกฤษน้อยกว่าพวกชนชั้นนำในสมัยนี้ พวกนี้จะสามารถและเต็มใจหรือไม่ในการที่จะรักษาการให้และการรับซึ่งเป็นเรื่องหมายของอิสรภาพในทศวรรษแรกเป็นเรื่องที่ถกเถียงกันมาก ตามเหตุผลของสถานการณ์ การมีกลุ่มชนต่างเชื้อชาติและแตกต่างกันจำเป็นต้องมีความร่วมมือกันต่อไป แต่การแบ่งประเทศออกเป็นส่วน ๆ เพื่อการปกครองแบบเก่าผสมกับการขาดความอดทนของคนหนุ่ม อาจนำไปสู่อันตรายแก่ประเทศประชาธิปไตยที่รุ่งเรืองที่สุดทางเศรษฐกิจของแถบนี้

## ลาว

ลาวซึ่งขึ้นมาจากความไม่มีชื่อเสียงในฐานะประเทศอาณานิคมมาสู่สายตาของคนทั้งหลาย จากเรื่องการขัดแย้งระหว่างชาติในทศวรรษ 1950 นั้น ยังไม่เหมาะที่จะอยู่ในประเภทหนึ่ง ประเภทใดของการแยกประเภทที่สำคัญ 2 ประเภทของเรา กรณีของลาวแสดงให้เห็นว่าการปกครองแบบอาณานิคมทางอ้อมก็ดี หรือความสงบในท้องถิ่นก็ดีไม่ได้ทำให้เกิดเสถียรภาพขึ้นมาได้ในปลายศตวรรษที่สิบเก้า ฝรั่งเศสได้ตัดอาณาเขตลาวตามอำเภอใจ ลาวในสมัยปัจจุบันมีอยู่ตามสภาพทางภูมิศาสตร์มากกว่าทางด้านการเมือง ไม่เหมือนกับกัมพูชาและเวียดนาม ลาวเป็นประเทศที่ 5 ของอินโดจีนของฝรั่งเศสสมัยก่อน ทำให้ขาดการรวมกันเป็นกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ และขาดความรู้สึกในการรวมกันเป็นชาติ การอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศส ทำให้การบาดหมางระหว่างราชตระกูลหรือระหว่างบุคคลสงบลงได้ แม้จะไม่หมดสิ้นไปเสียทีเดียว สิ่งสำคัญที่ขัดแย้งกันอีกอย่างหนึ่งก็คือ พวกลาวที่อยู่ในที่ลุ่มเป็นเพียงชนกลุ่มน้อยของประเทศ (พวกลาวส่วนใหญ่ที่จริงแล้วอยู่ในประเทศไทย) ส่วนพวกชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับการปกครองของราชอาณาจักรที่ฝรั่งเศสก่อตั้งขึ้นมาเลย

แม้ก่อนหน้าที่ฝรั่งเศสจะปล่อยให้ลาวเป็นอิสระใน ค.ศ. 1954 ประเทศเพื่อนบ้านของลาว คือ เวียดนามและไทย เริ่มหาประโยชน์อย่างลับ ๆ จากการชิงดีกันในกลุ่มชนชั้นนำในประเทศ การที่อเมริกาเข้ามาในแถบนี้ยังทำให้การแข่งขันเหล่านี้ยุ่งยากและรุนแรงยิ่งขึ้น ตั้งแต่ได้รับอิสรภาพเป็นต้นมา กษัตริย์ลาวเองมีบทบาทเพียงเล็กน้อย พระอนุชา 3 พระองค์เป็นบุคคลสำคัญ (dramatis personae) ทางการเมืองของลาว องค์หนึ่งพึ่งอเมริกัน-ไทย อีกองค์หนึ่งได้รับการสนับสนุนจากเวียดนามเหนือ ส่วนองค์ที่ 3 คือเจ้าสุวรรณภูมา นายกรัฐมนตรีในทศวรรษที่ 1950 และ 1960 แสวงหาทางสายกลางระหว่าง “ขวา” และ “ซ้าย” ซึ่งเสียงอันตรายนอกจากเมืองยิ่งยุ่งยากมากขึ้นเนื่องจากการชิงดีกันในระหว่างหลายก๊กหลายเหล่าในกองทัพ

ในระยะ 2-3 ปีที่รัฐบาลผสมประกอบด้วยพวกใหญ่ ๆ 3 พวกด้วยกัน แต่พวกแนวลาวยรักชาติ (Neo Lao Hak Xat-Patriotic Laotian Front) ซึ่งมีคอมมิวนิสต์เป็นผู้นำ และมีฐานปฏิบัติการทางทหารและเขตแดนที่มั่นคงอยู่ทางเหนือ ปรากฏว่าเป็นกลุ่มที่มีระเบียบการปกครองดีที่สุด ใน 3 กลุ่ม พวกคอมมิวนิสต์ได้รับแรงสนับสนุนจากเวียดนามเหนือ สามารถดึงดูดความสนใจจากชนกลุ่มน้อยได้ ลาวซึ่งได้รับการยืนยันในความเป็นกลางจากการประชุมเจนีวาครั้งที่ 2

ใน ค.ศ. 1962 เป็นประเทศที่ถูกแบ่งแยก อิทธิพลอเมริกาแข็งแกร่งอยู่ทางใต้ ส่วนคอมมิวนิสต์อยู่ทางเหนือ ความเป็นจริงข้อนี้บดบังวิถีทางการเมืองที่มีมาแต่เดิมซึ่งพัฒนาไปอย่างช้า ๆ เช่นเดียวกับปัญหาอื่น ๆ

#### 4

การเปลี่ยนแปลงเป็นเครื่องหมายของการสลายตัวของลัทธิอาณานิคมในพม่า อินโดนีเซีย และเวียดนาม เนื่องจากประเทศทั้งสามตกอยู่ภายใต้การปกครองอาณานิคมโดยตรง ดังนั้น ระบบการเมืองที่เคยมีมาแต่เก่าก่อนจึงถูกทำลายไป นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1930 บรรดาผู้นำใหม่ๆ และพวกปัญญาชนที่มีพลังความสามารถได้เริ่มปรากฏขึ้นมาอยู่ในระดับแนวหน้า แต่ในช่วงระยะระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองเท่านั้นที่บุคคลเหล่านี้ได้เข้ามามีตำแหน่งเป็นผู้นำประชาชนอย่างเป็นทางการในพม่าและอินโดนีเซีย แม้ว่าจะตกอยู่ภายใต้การปกครองของญี่ปุ่นอย่างใกล้ชิดก็ตาม ในเวียดนามบุคคลชั้นนำเหล่านี้ได้ปรากฏตัวขึ้นหลังจากการยอมจำนนของญี่ปุ่น เราจะเห็นด้วยว่าผู้นำทางศาสนาทั้งในเมืองและตามชนบทเริ่มเข้ามามีส่วนในการพัฒนาทางการเมืองเพิ่มขึ้นทีละน้อยในตอนปลายสมัยการปกครองระบอบอาณานิคม นโยบายต่าง ๆ ของญี่ปุ่นที่มีต่อกลุ่มศาสนาต่าง ๆ เหล่านี้ ในหลาย ๆ บริเวณมีส่วนช่วยร่นระยะเวลาให้แนวคิดนั้นสำเร็จเร็วขึ้น ข้อสำคัญประการสุดท้าย การที่ฝ่ายตะวันตกเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในด้านเศรษฐกิจอย่างกว้างขวางทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ ในหมู่ชาวนาพม่า อินโดนีเซีย (โดยเฉพาะในชวา และสุมาตรา) และเวียดนาม คงจำกันได้ว่าสถานการณ์ของชาวนาในประเทศทั้งสามนั้นได้เลวลงไปมากในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง

การยอมจำนนของญี่ปุ่นในเดือนสิงหาคม 1945 ทำให้พลังและความทะเยอทะยานที่ซ่อนเร้นอยู่ของพวกผู้นำทางการเมืองและการศาสนาได้ปรากฏออกมา เป็นชนวนทำให้ชาวนาเกิดความหวังที่จะได้รับการปลดปล่อยจากภาระอันหนักอึ้งในระหว่างสงคราม การสู้รบอย่างเปิดเผยเริ่มจากการบุกเข้าไปในพม่าอีกครั้งหนึ่งของอังกฤษในปี 1944 ในขณะที่กองทัพฝรั่งเศสและฮอลันดาพยายามที่จะให้ได้ชัยชนะเหนืออาณานิคมอีกครั้งหนึ่งในอินโดนีเซียและเวียดนามทันทีที่สงครามได้สิ้นสุดลง ดังนั้นการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพจึงจุดประกายของความรุนแรงที่หวังจะทำการปฏิวัติอย่างรวดเร็วอัน ตราบใดที่การต่อสู้นี้ยังคงมีอยู่ พวกผู้นำชั้นยอดและมวลชนในชนบทจะมีความสามัคคีกันเนื่องจากมีเป้าหมายร่วมกัน ถึงกระนั้นก็ตาม การจะให้ได้มาซึ่งเสรีภาพ



ทั้งในพม่าและอินโดนีเซีย ก็ไม่ได้อะไรมากไปกว่าเป็นแต่เพียงลมปากเท่านั้น ซึ่งในไม่ช้าก็เกิดการจลาจลติดตามมา เวียดนามเองก็แทบจะไม่มีเวลาชื่นชมกับความสงบสุขภายในเลยสักชั่วระยะเดียว

ในประเทศใหม่ๆ เหล่านี้ การผลัดเปลี่ยนกันขึ้นมีอำนาจของพวกผู้นำของชาติเป็นลักษณะที่เด่นชัดที่สุด ทั้งนี้ไม่นับเวียดนามเหนือซึ่งกลุ่มผู้ปกครองคอมมิวนิสต์มีอำนาจอยู่เต็มเปี่ยม บริบูรณ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีผู้นำคนใดเลยที่ได้นำเสรีภาพมาให้แล้วจะยังคงอยู่ในอำนาจได้ถึงช่วงทศวรรษที่ 1960 การปลดพวกผู้นำเหล่านี้ซึ่งเป็นบุคคลที่มีภูมิความรู้และมีความสามารถพิเศษไม่ได้เป็นเรื่องส่วนบุคคล แต่เป็นเครื่องหมายของการเปลี่ยนแปลงขั้นต่อไปในรูปแบบการปกครองชั้นผู้นำ บ้างเจกชนระดับสูงจะมีความสำคัญเพียงไรก็ตามในการชุมนุมชาวชนบทให้ต่อสู้เพื่อเอกราช แต่เขาก็ได้พิสูจน์ให้เห็นว่ายังไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่จะแบกภาระงาน "สร้างชาติ" เอาไว้ ความเข้าใจอันดีเกี่ยวกับบรรดาผู้นำเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะทำให้กลุ่มปัญญาชนทางการเมืองซึ่งตนก้าวออกมานั้นเสียเกียรติไปได้ กลุ่มบุคคลที่เข้ายึดอำนาจในทศวรรษที่สองของการสลายตัวของลัทธิอาณานิคมส่วนใหญ่เป็นพวกกลุ่มทหารที่มีฐานอำนาจมั่นคงซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างสงคราม พวกนี้มิใช่แต่จะเป็นตัวแทนของพวกรุ่นเด็กกว่าเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวแทนของพวกที่มีการศึกษาน้อยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกด้วย

การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจากฝ่ายพลเรือนมาเป็นฝ่ายทหารนั้น มีการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญตามมาด้วย ถึงจะมีความพยายามต่อต้านฝ่ายตะวันตกอย่างเข้มแข็งอยู่ในแนวความคิดแบบชาตินิยมของตนก็ตาม แต่พวกผู้นำซึ่งเป็นปัญญาชนส่วนใหญ่ก็ยังผูกพันอยู่กับแบบการปกครองแบบตะวันตก ยกเว้นพวกคอมมิวนิสต์ซึ่งยึดอยู่กับลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างเดียวกับเท่านั้น ลัทธิประชาธิปไตยแบบตะวันตกเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าเป็นลัทธิการปกครองที่สมัยใหม่ที่สุดสำหรับทุกประเทศ และหลังจากที่ฝ่ายพันธมิตรได้ชัยชนะในสงครามโลกครั้งที่สองแล้ว ก็เป็นกลุ่มประเทศที่ประสบความสำเร็จมากที่สุด เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นที่ประหลาดใจเลยที่ทั้งพม่าและอินโดนีเซีย (และแม้แต่เวียดนามในระดับหนึ่ง) หลังจากที่ได้เอกราชแล้ว ได้รับเอารัฐธรรมนูญตามแบบอย่างของฝ่ายตะวันตก ยังเป็นที่สงสัยกันอยู่ว่าระบบการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตยนั้นจะใช้ได้เป็นผลสำเร็จหรือไม่ในประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภายใต้สภาพที่คิดว่าดีที่สุดแล้ว ถึงจะมีการเลือกตั้งอย่างชาวสะอาดพอใช้ในพม่าและอินโดนีเซีย (แต่ไม่มีในเวียดนามทั้งสอง) แต่ก็ทำให้เกิดการแตกแยกกันในทางเชื้อชาติและความคิดเห็นทางการเมืองและอื่นๆ มาก

กว่าจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดเอกภาพของประเทศ เมื่อเป็นเช่นนั้นฝ่ายทหารโดยส่วนใหญ่จึงไม่ชอบลัทธิประชาธิปไตยแบบรัฐสภา และเมื่อตนได้มีอำนาจฝ่ายทหารก็ได้นำเอาระบบอำนาจนิยม (authoritarian regimes) มาใช้แทน ในขณะที่เดียวกันก็คงไว้ซึ่งศิลปะการจูงใจในการปฏิบัติ และแม้กระทั่งการปฏิบัติเพื่อไปสู่ลัทธิสังคมนิยมด้วย

การที่ทหารขึ้นมามีอำนาจในการปกครองนั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญในประวัติศาสตร์ของประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในประเทศที่ถูกปกครองโดยตรงทหารเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันและมีความสามัคคี มีระเบียบวินัยที่ดีเยี่ยม (เช่นเดียวกับพรรคคอมมิวนิสต์ที่เมืองคัมปะรอกบเป็นกลุ่มที่มีโครงสร้างอย่างเหนียวแน่นในเวียดนามเหนือ) ยิ่งกว่านั้นอำนาจของทหารที่ใช้บังคับกันตามลำดับชั้น โดยทางปฏิบัติแล้วยังเป็นหลักประกันถึงความยิ่งใหญ่ในการดำเนินงานของพวกทหาร เมื่อเทียบกับฝ่ายตรงข้ามที่เป็นพลเรือน ตัวอย่างของไทยได้แสดงให้เห็นชัดถึงความยิ่งใหญ่ที่วาน้อยถึง 30 ปีเศษ การยึดครองของพวกทหารกระทำสำเร็จอย่างง่ายดาย เนื่องจากพวกนักการเมืองพลเรือนไม่มีรากฐานทางการเมืองที่มั่นคง และไม่มีกำลังในการจัดการต่างๆ ได้อย่างไรก็ตาม วิวัฒนาการทางการเมืองระหว่างประเทศเหล่านี้ก็ถึงจุดหยุดชะงักลงชั่วคราว สาเหตุหนึ่งก็คือ ทหารเหล่านี้เป็นพวกทหารหนุ่ม ๆ ซึ่งเกิดมาเพื่อทำการปฏิบัติ และทำสงครามต่อต้านลัทธิอาณานิคมมากกว่าที่จะเกิดมาเป็นทหารอาชีพ มีระเบียบวินัยตามแบบทหาร บรรดานายทหารและลูกน้องจึงสะท้อนให้เห็นถึงความตึงเครียดและการบาดหมางกัน ทั้งทางด้านการเมืองและสังคมเช่นเดียวกับที่มีในหมู่เพื่อนร่วมชาติพลเรือนของตน อีกสาเหตุหนึ่งพวกทหารไม่มีความรู้ความชำนาญ และไม่มีประสบการณ์ทั้งทางด้านการปกครอง เศรษฐกิจ และการเมือง

ความไม่มั่นคงของพวกผู้นำฝ่ายทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางด้านเศรษฐกิจผสมผสานกันอย่างดีกับการพลิกแพลงทางการเมืองและสังคมในพม่า อินโดนีเซีย และเวียดนามใต้ การปราบปรามองค์การพลเรือนต่างๆ พวกผู้นำฝ่ายตรงข้ามที่สงบเงียบ พวกนักศึกษามหาวิทยาลัยและเตรียมอุดมที่หมดความอดทนและทำการเรียกร้อง และข้อสุดท้าย สวัสดิการในชนบทที่เลวลงทุกทีรวมกับอัตราการเกิดที่สูง ทั้งหมดนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงเสถียรภาพที่ไม่มั่นคงที่แอบแฝงอยู่มากกว่าจะเป็นระบอบการปกครองแบบใหม่ที่กึ่งถาวร และจะต้องไม่ลืมว่า เช่นเดียวกับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อื่น ๆ พวกจันต้า (Juntas) หรือฝ่ายทหารในประเทศเหล่านี้มีปัญหารุมล้อมอยู่เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ส่วนน้อยที่มีอยู่ ความจริงที่ว่าพม่าและอินโดนีเซียได้มีมาตรการที่รุนแรงที่สุดสำหรับจัดการกับพวกอินเดียนและจีนที่อาศัยอยู่ในพม่าและอินโดนีเซียนั้นเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความผิดหวังที่รัฐบาลใหม่ได้ประสบนับแต่ได้เข้ามามีอำนาจในการปกครอง

## พม่า

การเปิดศักราชการสลายตัวของอาณานิคมในพม่า จะประสบความสำเร็จพอใช้ทีเดียว ตอนปลายสมัยการยึดครองของญี่ปุ่น สันนิบาตเสรีประชาชนผู้ต่อต้านลัทธิฟาสซิสต์ (AFPFL) เป็นแนวร่วมชาตินิยมที่มีรากฐานอย่างกว้างขวาง ได้เข้ามาครอบครองวิถีทางการเมืองไว้ บรรดาผู้นำของสันนิบาตมีนักรบการเมืองฝ่ายพลเรือนรวมอยู่ด้วย ส่วนใหญ่เป็นพวกทะเขินที่มีหัวเอียงซ้าย และรวมทั้งนายทหารแห่งกองทัพบกด้วย เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง บรรดาผู้นำเหล่านี้ มีกำลังแข็งแกร่งพอที่จะเข้ามาใช้อำนาจแทนคนรุ่นก่อนซึ่งได้รับการศึกษาแบบอังกฤษ เช่น ดร. บามอ ผู้นำพม่าในสมัยสงคราม และรัฐบาลอังกฤษพรรคกรรมกร ซึ่งได้รับเลือกตั้งขึ้นมาใหม่ก็เต็มใจที่จะมอบอำนาจการปกครองให้กับพวกผู้นำของ AFPFL เพราะฉะนั้นการได้เอกราชครั้งนี้ เป็นไปอย่างราบรื่นและปราศจากการนองเลือด และสหภาพพม่าใหม่ (The New Union of Burma) ก็ได้ถือกำเนิดขึ้นในตอนต้นปี ค.ศ. 1948 แต่ก่อนที่สหภาพพม่าจะอุบัติขึ้น ประเทศพม่าก็ต้องเผชิญกับโศกนาฏกรรมครั้งยิ่งใหญ่ คือการลอบสังหารองชานอย่างโหดร้ายทารุณที่สุด องชานนักศึกษาก็กลายมาเป็นวีรบุรุษของชาติ เป็นผู้ก่อตั้งและผู้นำของ AFPFL เป็นผู้บัญชาการกองทัพพม่า และองชานในฐานะนายกรัฐมนตรีได้เปิดการเจรจาหลายครั้งกับทางลอนดอน จนจะประสบความสำเร็จ (แผนการลอบฆ่านี้ อูซอ เป็นผู้วางแผน อูซอเป็นนักการเมืองพม่าสมัยก่อนสงครามที่มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่ง การฆาตกรรมเกิดขึ้นในห้องประชุมคณะรัฐมนตรี รัฐมนตรีอื่น ๆ อีก 6 คนถูกฆ่าด้วยในขณะเดียวกัน)

การประกาศอิสรภาพยังไม่ทันจะเสร็จสิ้นดี การวิวาทกันในเรื่องส่วนตัวและอุดมการณ์การเมืองก็เริ่มเกิดขึ้น มีการแบ่งแยกกันเป็นหลายก๊กหลายเหล่า พวกที่นิยมคอมมิวนิสต์ก็แยกตัวออกจาก AFPFL กลุ่มหนึ่งดำเนินการแบบใต้ดินและทำสงครามกับรัฐบาลผสมที่อ่อนแอ กลุ่มที่มีอาวุธก็เกิดขึ้นราวกับดอกเห็ด บางกลุ่มเป็นพวกกะเหรี่ยง บางกลุ่มเป็นพวกทหารผ่านศึกที่ถูกปลดประจำการแล้ว และบางพวกก็เป็นพวกโจรที่ฉวยโอกาสจากการสับสนอลหม่านที่แผ่กระจายไปทั่วประเทศ นับตั้งแต่องชานตาย รัฐบาลซึ่งนำโดยเพื่อนขององชาน คือ อูนู ต้องใช้เวลาหลายปีในการฟื้นฟูความสงบเรียบร้อย และหันกลับไปมีชีวิตใหม่แบบรัฐบาลพลเรือน องค์การสันนิบาต AFPFL เริ่มต้นโครงการสวัสดิการอันสูงส่งตามแบบนโยบายของฝ่ายซ้าย แต่นอกเหนือจากการโอนกิจการที่มีต่างชาติเป็นเจ้าของเข้าเป็นของรัฐแล้ว องค์การนี้ก็ไม่ได้ทำให้สังคมและเศรษฐกิจเจริญก้าวหน้าขึ้นเท่าไรเลย

ถึงแม้ว่ากฎหมายและระเบียบปฏิบัติต่างๆ จะดีขึ้น การฉ้อราษฎร์บังหลวงก็ทำให้ราษฎรหมดความเชื่อมั่นในรัฐบาล หมดความอดทนต่อสนธิบัตร AFPPF และต่อรัฐบาลตามระบอบรัฐธรรมนูญ (รัฐธรรมนูญแห่งอาณานิคมปี 1935 ซึ่งอนุมัติให้มีการปกครองตนเองอย่างเต็มที่ที่ไม่เคยได้รับเกียรติภูมิอย่างกว้างขวางหรือได้รับความนิยมนิยมเลย) สิ่งที่เกิดขึ้นคือความไม่สามัคคีกันภายใน AFPPF ซึ่งมีโครงสร้างอย่างหลวมๆ และมีพรรคสังคมนิยมเล็กๆ เป็นกลุ่มนำมาจนกระทั่งถึงปลายทศวรรษที่ 1950 สนธิบัตร AFPPF ได้เป็นผู้ครอบครองวิธีการเมืองอย่างแท้จริง มีขอบข่ายของงานแผ่กระจายไปตามสาขาต่างๆ ในชนบท เช่นเดียวกับตามสมาคมต่างๆ ของพวกเยาวชน ชาวนา และกรรมกร แต่เมื่อได้รับเอกราชแล้ว และการไม่ลงรอยกันที่สำคัญจนถึงขั้นก่อการวุ่นวายก็สงบลงได้ หรือก็ไม่ก็สามารถปรองดองกันได้แล้ว บรรดาผู้นำของรัฐบาลผสมก็ไม่สามารถปิดบังการเป็นปรปักษ์กันเป็นส่วนตัวไว้จากประชาชนได้อีกต่อไป ในปี 1958 เมื่อรอยแตกกว้างได้ค่อยๆ กร่อนลงจนกลายเป็นการแตกแยกอย่างกว้างขวาง AFPPF ก็แตกออกเป็น 2 กลุ่มที่ทำสงครามกัน

ก็ตรงจุดนี้แหละที่กองทหารภายใต้การนำของนายพันโทเนวิน (ต่อมาได้เป็นนายพล) ได้เข้ามาแทรกแซงในเรื่องกิจการการเมือง ถึงแม้ว่านายทหารส่วนใหญ่ซึ่งแต่เดิมเป็นสมาชิกของกลุ่มปัญญาชนทะขึ้นยังคงมีความคิดร่วมกันกับนักการเมืองพลเรือนในเรื่องของนโยบายการปกครอง แต่กองทัพก็โดยส่วนรวมก็ได้แยกตัวเองออกไป การรังเกียจเพื่อนร่วมงานที่ไม่ใช่ทหารมีมากขึ้นทุกที และความอดทนที่มีต่อพวกนี้ก็น้อยลงทุกที แต่พวกทหารก็ยังไม่ได้ตั้งใจที่จะให้มีการแตกแยกกันถึงที่สุดซึ่งมีขึ้นในปี 1960 หลังจากที่ได้มีการปรึกษาหารือกับพวกผู้นำทางการเมืองแล้ว ฝ่ายทหารก็จัดให้มีรัฐบาลรักษาการชั่วคราวขึ้น ความจริงแล้วพวกนายทหารได้รักษาสัญญาของพวกเขาในอันที่จะจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ขึ้น การเลือกตั้งได้จัดให้มีขึ้นตามกำหนดเวลาในปี 1960 ซึ่งกลุ่มที่แตกมาจาก AFPPF ของอนุได้ชัยชนะอย่างท่วมท้น เป็นอันนับหน้าการจากการที่ผู้นำของกลุ่มเป็นบุคคลที่มีผู้นิยมอย่างกว้างขวาง

แต่อย่างไรก็ตาม การฟื้นฟูรัฐบาลตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญก็ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นไปได้เพียงชั่วระยะเวลาสั้นๆ 2 ปีต่อมาเนวินและพรรคพวกของเขาก็ได้ล้มรัฐบาลเสีย คราวนี้ไม่มีการให้สัญญาหรือให้ความหวังใดๆ ในอันที่จะคืนอำนาจให้แก่ฝ่ายพลเรือนอีกต่อไป นักการเมืองจำนวนมากรวมทั้งอนุด้วยถูกกักตัวอยู่ในค่ายกักกัน ในขณะที่บรรดานายทหารได้เข้าดำรงตำแหน่งต่างๆ ทั้งทางด้านการบริหารและการปกครอง มีการห้ามการตั้งพรรคการเมือง ฝ่ายทหารได้จัดให้

มีแนวร่วมแห่งชาติเพียงอย่างเดียวภายใต้การปกครองอย่างเข้มงวดของรัฐบาลขึ้นแทนที่พรรคการเมืองต่าง ๆ สภาการปฏิวัติเป็นผู้ดำเนินการปกครองประเทศ โดยมีเนวินเป็นประธานสภา คำขวัญของสภาที่ว่า “ทางของพม่าที่จะพาไปสู่ลัทธิสังคมนิยม” (Burmese Road to Socialism) เป็นนโยบายทางการเมืองที่ยอมรับกันเป็นทางการเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม การขับไล่คนอินเดียส่วนน้อยที่มีอยู่ในพม่าเป็นผลงานที่สำคัญของรัฐบาลใหม่ และผลที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งคือทำให้การผลิตทางเกษตรกรรมลดน้อยลง ในขณะที่เดียวกันการปกครองที่เข้มงวดของรัฐบาลก็ไม่ได้ทำให้ภาวะเงินเฟ้อหรือการคอร์รัปชันยุติลงเลย

ถ้าประเทศพม่าภายใต้การปกครองของทหารซึ่งใช้วิธีปราบนักศึกษาซึ่งเป็นฝ่ายค้านด้วยวิธีรุนแรงนั้น ไม่ใคร่เจริญรุ่งเรืองเท่าไรทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมือง ก็เป็นเพราะว่าเนวินและพรรคพวกของเขาได้เข้าบริหารประเทศในขณะที่ประเทศพม่าอยู่ห่างไกลจากความเจริญรุ่งเรืองและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ถึงแม้ว่าอูนุจะมีนิสัยส่วนตัวและการแสดงออกทางด้านประชาธิปไตยของเขาอยู่เหนือข้อตำหนิตีเดียใด ๆ แต่การกระทำในฐานะนายกรัฐมนตรีของเขาก็ได้ก่อให้เกิดความหวาดหวั่นระแวงสงสัยอย่างมาก การบริหารประเทศแบบไม่มีหลักเกณฑ์ ทำอะไรตามอำเภอใจ และไม่มีคำตอบทบทวนต่อเรื่องละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ ของอูนุ ทำให้เกิดการบาดหมางกันขึ้น แม้ในหมู่สมัครพรรคพวกเพื่อนสนิทของเขา การมีอคติต่อลัทธิศาสนาอื่น ๆ มีมากขึ้นทุกที ในที่สุดอูนุก็ประกาศให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติซึ่งก่อให้เกิดความขุ่นเคืองใจแก่ชาวพม่าส่วนใหญ่ ยิ่งกว่านั้นยังทำให้ความตึงเครียดระหว่างชาวพุทธส่วนใหญ่กับชนส่วนน้อยที่ไม่ใช่พุทธทวีความรุนแรงขึ้น

ในขณะเดียวกัน อูนุยังเต็มใจให้สิทธิมากมายแก่ชนกลุ่มน้อยที่ตนพอใจโดยเฉพาะพวกฉานมากเสียจนกระทั่งความสามัคคีของประเทศโดยเฉพาะในหมู่ทหารตกอยู่ในอันตราย เศรษฐกิจก็เช่นเดียวกันต้องประสบความลำบากเพราะการบริหารประเทศที่ไม่ดี เพื่อที่จะให้ได้รับเสียงสนับสนุนด้านความนิยมอูนุได้จัดให้มีการผันเงินออกไปสู่ชนบท ซึ่งทำให้เกิดการใช้เงินที่ผิดพลาดอย่างกว้างขวาง โดยไม่ได้มีการส่งเสริมให้มีการปลูกข้าวเพิ่มขึ้นเลย การส่งข้าวออกจะช่วยให้ได้มาซึ่งเงินตราต่างประเทศที่จำเป็นเพื่อใช้ในการลงทุนด้านอื่น ๆ เช่นที่ได้กระทำกันในประเทศไทยตั้งแต่ปี 1945 เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม เนวินก็ได้จัดการแก้ปัญหาทางด้านความมั่นคง และด้านการเมืองที่บิรต้อยู่อย่างได้ผล ถึงแม้จะต้องใช้อำนาจการบังคับก็ตาม เนวินได้พยายามใช้ชั้นเชิงรักษาความเป็นกลางของพม่าไว้ได้โดยการหันกลับไปสู่สมัยก่อนอาณานิคม คืออยู่อย่างสันโดษ มีความ

เกลียดกลัวคนต่างชาติ โดยเฉพาะที่แผ่นดินใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในทศวรรษ 1960 ถูกห้อมล้อมด้วยการติดต่อพัวพันอย่างใกล้ชิดกับประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก แต่อย่างไรก็ตามความพยายามของเนวินก็ถูกคุกคามที่จะทำให้เกิดการแตกแยกเนื่องจากเกิดการตั้งเครือข่ายกับจีนแดง

### อินโดนีเซีย

การเปลี่ยนแปลงจากระบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาไปสู่ระบบเผด็จการแบบทหารของอินโดนีเซียนั้นเป็นไปได้ช้ากว่าและยุ่งยากมากกว่าของพม่า ประการหนึ่งความพยายามของเนเธอร์แลนด์ที่จะให้ได้อินโดนีเซียกลับคืนไป โดยการรณรงค์ทางทหารถึง 2 ครั้งในตอนปลายทศวรรษที่ 1940 กลับช่วยทำให้พลังต่าง ๆ ในสังคมอินโดนีเซียที่แตกต่างกันรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ อีกประการหนึ่งการต่อสู้กับพวกฮอลันดาทำให้วิถีทางการเมืองเต็มไปด้วยความรุนแรงซึ่งยากที่จะบดบังกันได้ การเป็นปรปักษ์กับชาวฮอลันดาค่อยบรรเทาลงชั่วคราวเมื่อฮอลันดายอมมอบอำนาจอธิปไตยให้ มีการเคลื่อนไหวอีกครั้งหนึ่งในตอนปลายทศวรรษที่ 1950 จนกระทั่งฮอลันดายอมปล่อยมือจากหมู่เกาะนิวกินี (Irian Barat) ในปี 1962 ฝ่ายทหารกลับมีอำนาจขึ้นอีกเกือบจะในทันทีทันใด ครั้งนี้เป็นปฏิปักษ์กับสหพันธรัฐมาเลเซีย ความรุนแรงไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะกับศัตรูภายนอกเท่านั้น ในบางแห่งในหมู่เกาะอินโดนีเซียได้มีการปฏิวัติถึงขั้นนองเลือด ความไม่พอใจกันมีคุกรุ่นอยู่ การไม่ลงรอยกันอย่างมากของฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา ก่อให้เกิดความรุนแรงขึ้นเป็นครั้งเป็นคราว ในปีต่อ ๆ มาในกลางทศวรรษที่ 1950 การพยายามทำการปฏิวัติในท้องถิ่นต่าง ๆ ถึงจะไม่ประสบความสำเร็จ แต่ก็เป็นการคุกคามที่จะทำให้ประเทศแตกแยกออกจากกัน แต่ในทศวรรษต่อมาได้เกิดมีการสังหารหมู่ขึ้นทั่วประเทศ หลังจากที่เผชิญกับเหตุการณ์รุนแรงต่าง ๆ มานาน ฝ่ายทหารก็กลับมีอำนาจขึ้นอีกในกลางทศวรรษที่ 1960 และได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับอย่างลึกซึ้งกับเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้ต้องเผชิญกับปัญหาที่น่าสะพรึงกลัวต่าง ๆ

เราได้เห็นแล้วว่า อินโดนีเซียนั้นไม่เหมือนกับพม่า ในอินโดนีเซียไม่มีแนวร่วมชาตินิยมโดด ๆ เกิดขึ้นในระหว่างสงคราม ไม่ใช่แต่เพียงในชนบทเท่านั้นที่แตกแยกกันในทางการปกครอง ในระหว่างการยึดครองของญี่ปุ่น แม้แต่ในชาวเองซึ่งเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางการเมืองแห่งชาติก็ได้แบ่งออกเป็น 2 พวกใหญ่ ๆ ได้แก่ พวกมุสลิม (มีศูนย์กลางอยู่ที่ มัสยูมิ) และพวกชาตินิยมที่ไม่มีศาสนา (มีศูนย์กลางอยู่ที่ โฮโคไก) ต่างก็มีลักษณะทางองค์การและอุดมการณ์เป็นของตนเอง กลุ่มใหญ่ที่สำคัญทั้งสองกลุ่มนี้ต่างก็ยังแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ เป็นก๊ก เป็นเหล่า และใน

ชวานซึ่งเป็นเช่นเดียวกับที่อื่น ๆ ที่คนหนุ่มเริ่มเข้ามาบีบบังคับขบวนการทางการเมืองที่ละน้อย ๆ อันเป็นผลจากการปกครองอย่างเข้มงวดของญี่ปุ่น ก็ต่าง ๆ เหล่านี้บางพวกก็ไปเข้าเป็นพันธมิตรกับกลุ่มใหญ่ดั้งเดิม แต่พวกอื่น ๆ เช่น พวกนายทหารแห่งกองทัพบกยังคงตั้งใจแยกตัวอยู่ที่หลังจากที่ญี่ปุ่นยอมแพ้สงคราม พลัต่าง ๆ ที่เป็นศัตรูกันนั้นก็ปะทะกันอย่างเปิดเผย พวกมุสลิมเรียกร้องให้อินโดนีเซียอิสระเป็นประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม แต่ขึ้นอยู่กับผู้นำชาววาฮาบี คนหนุ่มผู้ก่อกิจกรรมเหล่านี้ซึ่งมีนิสัยดื้อดึงและบารุ่ท่าพยายามที่จะให้ได้เอกราชด้วยการทำทายเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่น แต่ก็ต้องประสบกับความยากลำบาก เพราะถูกรุ่นอาวุโสกว่ายับยั้งไว้ ในบั้นปลายพวกผู้นำปัญญาชนรุ่นอาวุโสก็ได้ประกาศให้อินโดนีเซียเป็นสาธารณรัฐ ด้วยการยินยอมอย่างไม่เต็มใจนักของญี่ปุ่นในเดือนสิงหาคม 1945

ในอินโดนีเซีย เหตุที่ทำให้เกิดพลังเหวี่ยงจากศูนย์กลางที่สำคัญมี 2 ประการด้วยกัน คือ สาเหตุจากภายในประเทศเอง และมาจากภายนอกด้วย สาเหตุจากภายนอกได้แก่การบีบบังคับจากฮอลันดาที่เพิ่มขึ้น ซึ่งลงเอยด้วยการทำสงครามกันอย่างเปิดเผยในปลายทศวรรษที่ 1940 นั้นทำให้กลุ่มต่าง ๆ ที่ต่อสู้ซึ่งดิ้นรนกันรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภายใต้ลัทธิชาตินิยมที่เข้มแข็ง ในบรรดาชาวอินโดนีเซีย ซูการ์โนได้ทำการรวมกำลังที่ยิ่งใหญ่ตามที่ประชาชนเรียกร้อง ซูการ์โนเป็นนักชาตินิยมที่มีชื่อเสียงเด่นที่สุดทั้งก่อนและระหว่างสงคราม และได้ประกาศตนเป็นประธานาธิบดีของสาธารณรัฐใหม่ที่ตั้งขึ้นมา นับเป็นเวลาหลายปีหลังจากที่ได้ฉีปโตยในการปกครองแล้ว ประธานาธิบดีผู้มีลักษณะเป็นผู้นำจูงใจเยี่ยมนี้ มีอำนาจเหนือบุคคลอื่น ๆ และกลุ่มอื่น ๆ ทั้งหมด แต่ในอินโดนีเซียซึ่งเหมือนกับในพม่า อิสระภาพที่ได้มาทำให้ความคิดเห็นที่สอดคล้องกันเป็นเอกฉันท์ของชาติลดน้อยลง และทำให้เกิดการบาดหมางกันภายในซึ่งไม่สามารถที่จะประนีประนอมกันได้

ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่งได้ถือตามแบบอย่างของฮอลันดาทำให้วิกฤตการณ์ทางการเมืองของอินโดนีเซียยิ่งกลับทวีความรุนแรงขึ้น แทนที่จะบรรเทาเบาบางลง ในระยะ 2-3 ปีแรกของการได้มาซึ่งอิสรภาพ การบริหารประเทศดำเนินไปภายใต้รัฐธรรมนูญชั่วคราว 2 ฉบับต่อเนื่องกัน รัฐสภาประกอบด้วยสมาชิกที่ได้รับการแต่งตั้ง ไม่ใช่เข้ามาด้วยการเลือกตั้ง แต่เนื่องจากการเลือกตั้งทั่วไปมักจะล่าช้าบ่อย ๆ พรรคการเมืองต่าง ๆ จึงทำการรณรงค์หาเสียงกันอย่างรุนแรงขึ้นทุกที การแข่งขันกันในการเลือกตั้งมุ่งอยู่แต่ในเรื่องข้อผูกพันทางอุดมการณ์ที่มีระบบค่านิยมแตกต่างกันขนาดไปด้วยกันไม่ได้ การเลือกตั้งในกลางทศวรรษที่ 1950 ได้แสดงให้เห็น

อย่างชัดเจนถึงการแตกสามัคคีกันโดยแท้จริง ผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งชาวอินโดนีเซียได้จัดตัวเองไว้ในค่ายทางการเมือง 4 ค่ายใหญ่ด้วยกัน (และยังมีกลุ่มเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกมากมาย) 2 ค่ายการเมืองเป็นพวกอิสลาม (ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงการแตกแยกสมัยก่อนสงคราม ระหว่างมุสลิมนักปฏิรูป กับมุสลิมที่เคร่งในขนบธรรมเนียมประเพณี) อีกค่ายหนึ่งเป็นของพวกชาตินิยม และอีกค่ายหนึ่งเป็นของพวกคอมมิวนิสต์ ที่น่ากลัวยิ่งกว่านี้ก็คือ ผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นพวกที่มีหัวรุนแรง ไม่ใช่แต่จะเป็นตัวแทนของการแข่งขันทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเป็นคู่แข่งกันในภูมิภาค เชื้อชาติและตัวเมืองกับชนบทอีกด้วย แม้แต่ก่อนการเลือกตั้ง การเป็นปฏิปักษ์กันโดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างพวกคอมมิวนิสต์และพวกมุสลิม บางครั้งถึงขั้นรุนแรง ในหลายปีต่อมา การเป็นปฏิปักษ์กันนี้กลายเป็นสิ่งขัดขวางการบริหารงานของรัฐบาลผสมที่ก่อตั้งขึ้นมาอย่างอ่อนแอเต็มที การแตกแยกกันระหว่างพวกมุสลิมกับบรรดาคู่แข่งทั้งหลายยังเป็นอุปสรรคต่อสภาร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งเลือกขึ้นมาในปี ค.ศ. 1955 เพื่อร่างบทบัญญัติรัฐธรรมนูญที่แน่นอนสำหรับสาธารณรัฐด้วย การก่อการจลาจลตามเมืองใหญ่ ๆ ด้วยเรื่องของลัทธิการเมืองในหลาย ๆ ส่วนของหมู่เกาะ ทำให้อินโดนีเซียใกล้จะเกิดสงครามการเมืองและเกิดการแตกแยกในปลายทศวรรษที่ 1950

ถึงแม้ว่าผู้บัญชาการกองทัพต่าง ๆ นอกขวาจะเป็นผู้จุดชนวน การก่อการจลาจลตามแคว้นต่าง ๆ เหล่านี้ แต่ผู้นำทางทหารในส่วนกลางก็ยังคงรักษาความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติไว้ได้ ซึ่งเป็นกรณีเดียวกันกับของพม่า เกียรติภูมิของกองทัพยิ่งเพิ่มพูนขึ้น เมื่อได้ทำการปราบปรามการจลาจลจนมีชัยชนะอย่างรวดเร็วโดยไม่เสียเลือดเนื้อเลย นับตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1950 เป็นต้นมา พวกทหารยิ่งเขยิบเข้ามาใกล้ศูนย์กลางแห่งอำนาจทางการเมืองมากขึ้น การปลุกระดมต่อต้านการยึดครองนิวกินีของฮอลันดา และการที่ผู้บริหารฝ่ายทหารเข้าดำเนินการในบริษัทห้างร้านและที่ดินของฮอลันดาที่ใช้อำนาจยึดเอามาขึ้น ทำให้ยิ่งเพิ่มพูนเกียรติภูมิ และความแข็งแกร่งของฝ่ายทหารมากยิ่งขึ้น และฝ่ายทหารนี้เองที่มีบทบาทที่สำคัญในการริเริ่มโครงสร้างทางการเมืองปกครองแบบเสรีประชาธิปไตยของอินโดนีเซียที่ละขั้น ๆ แต่ประธานาธิบดีซูการ์โนเป็นผู้จุดหลุมศพอันสำคัญนี้เองไม่ใช่ฝ่ายทหาร ไม่เหมือนกับชาวอินโดนีเซียอื่น ๆ ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก ซูการ์โนไม่เคยชื่นชมกับลัทธิเสรีประชาธิปไตยเลย ความจริงแล้วนับตั้งแต่ได้รับอำนาจอธิปไตยในการปกครองแล้ว ซูการ์โนต้องใช้ความอดกลั้นมากกว่าจะส่งเสริมระบบการเมืองที่ได้พัฒนามาแล้วด้วยการบีบบังคับของพวกปัญญาชนรุ่นใหม่ หลังจากทีละทีขบขันต่าง ๆ ที่ตนได้



แบกไว้ในฐานะผู้บริหารประเทศระดับหัวหน้าแล้ว ชูการ์โนก็ได้ประณามระบบพรรคการเมืองว่าเป็นสาเหตุทำให้การเมืองของอินโดนีเซียเป็นอัมพาตแล้วเขาก็ได้นำเอา “ระบบประชาธิปไตยนำวิถี” (Guided Democracy) แบบของเขาเองมาใช้

แต่เดิมมาตามระบบการเมืองแบบใหม่นี้ ประธานาธิบดีและฝ่ายทหารทุกเหล่าทัพมีความเข้าใจอันดีต่อกัน และมีการร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด “ประชาธิปไตยนำวิถี” นี้มีอำนาจมากกว่าลัทธิการเมืองแบบเก่าที่ใช้อยู่ก่อนหน้านัก สามารถลดจำนวนพรรคการเมืองต่าง ๆ ลงได้ ยุบพรรคต่าง ๆ ที่เห็นว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อความสามัคคีของประเทศชาติ ที่น่าสังเกตก็คือพรรคคอมมิวนิสต์ของพวกปฏิรูปอิสลาม และพรรคสังคมนิยมซึ่งมีปัญญาชนรุ่นใหม่เป็นผู้นำซึ่งเป็นพรรคเล็กแต่ก็มีอิทธิพลมาก ได้มีการตรวจตราอย่างเข้มงวดควบคุมกันไปกับการส่งสอนลัทธิการปกครองให้ประชาชนได้ซึมซาบ ชูการ์โนไม่เอาใจใส่กับการเศรษฐกิจของประเทศที่เสื่อมโทรมลงเลย แต่กลับไปสนใจที่จะสร้างความสมานฉันท์ในอันที่จะต่อต้านศัตรูชาวต่างชาติที่มีจริง ๆ หรือเพียงแต่นึกคิดเอาเองขึ้นมา

ความปั่นป่วนที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มาจากพรรคที่สำคัญอันดับ 3 ของระบบการปกครองใหม่นี้ คือพรรคคอมมิวนิสต์ของอินโดนีเซีย (PKI) คงจำกันได้ว่า พรรคนี้ได้มีบทบาทที่สำคัญในการต่อต้านการปกครองของฮอลันดา เป็นผู้ถือบังเหียนในการจลาจลในทศวรรษที่ 1920 แม้ว่าในทางปฏิบัติจะถูกพวกฮอลันดาทำลายลงได้ และถูกญี่ปุ่นเนรเทศไปแล้ว แต่พรรคคอมมิวนิสต์ก็กลับปรากฏขึ้นมาอีก ก่อนสงครามโลกจะสิ้นสุด ความเจริญเติบโตของพรรคนี้สมัยหลังสงครามโลกต้องหยุดชะงักลงพร้อมกับความพินาศเนื่องจากพรรคได้ทำการโจมตีสาธารณรัฐ ในขณะที่การสู้รบกับเนเธอร์แลนด์ในตอนปลายทศวรรษที่ 1940 กำลังถึงขั้นรุนแรงที่สุด แต่พรรคประสบความล้มเหลว และผู้นำของพรรคหลายคนถูกประหารชีวิต (เกือบจะเป็นเวลาเดียวกันกับที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ทำการรุนแรงในหลาย ๆ ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในตอนปลายทศวรรษที่ 1940 เป็นการชี้ให้เห็นถึงการบัญชาการที่มีศูนย์กลางอยู่ภายนอก แต่ที่เวลานี้ก็อาศัยหลักฐานจากสิ่งแวดล้อม ไม่ได้มีประจักษ์พยานแน่นอนลงไป)

ผู้นำพรรค PKI ใหม่มาจากคนรุ่นระหว่างสงคราม ได้ประสบความสำเร็จในการชำระอดีตที่แสนเศร้าของพรรคไปเสียได้ เนื่องจากได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งอย่างน่าประทับใจในช่วงเวลาไม่ถึง 10 ปีต่อมา ภายใต้การปกครองแบบ “ประชาธิปไตยนำวิถี” พรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซียได้ค่อย ๆ ผูกมิตรกับประธานาธิบดีมากขึ้นทุกทีโดยอ้างความสามัคคีของชาติ และทำ

นองเดียวกัน ชูการ์โนก็ได้ให้ความไว้วางใจแก่พรรคคอมมิวนิสต์อย่างมากมากกว่าเดิม เพื่อเป็น  
 ดุลถ่วงอำนาจของฝ่ายทหารที่มั่นคงแข็งแกร่งมาก ในระหว่างทศวรรษที่ 1960 พรรค PKI ได้  
 อ้างว่ามีจำนวนสมาชิกมากที่สุดในบรรดาพรรคคอมมิวนิสต์อื่น ๆ ที่อยู่นอกกลุ่มสังคมนิยม มีเยาวชน  
 กรรมกร ชาวนา และสตรีนับจำนวนล้าน ๆ คนที่มาขึ้นทะเบียนอยู่ในองค์การแนวร่วมต่าง ๆ  
 ของพรรค PKI

ความสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์ที่กำลังเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในกิจการเมืองภายในของประเทศ  
 นี้สะท้อนให้เห็นถึงการละเลยนโยบายเป็นกลางแต่ดั้งเดิมของอินโดนีเซียในเรื่องกิจการระหว่าง  
 ประเทศ เพื่อหันมามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมหาอำนาจฝ่ายคอมมิวนิสต์ เป็นสิ่งที่น่าสนใจ  
 พอใช้ทีเดียวที่จะได้ทราบว่าสหภาพโซเวียตเป็นผู้จัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์ทางทหารต่างๆ จำนวนมาก  
 พอใช้ทีเดียวให้แก่กองทัพอินโดนีเซียในขณะที่พรรค PKI เองหันไปผูกมิตรกับจีนแดง เนื่องจาก  
 ว่าการเผชิญหน้ากันอย่างไม่เป็นมิตรกับมาเลเซียกำลังได้เปรียบ อินโดนีเซียก็ลาออกจากการเป็น  
 สมาชิกขององค์การสหประชาชาติอย่างทำหายนิ่ง

ความพยายามของชูการ์โนในอันที่จะให้มีสมดุลระหว่างกองทัพบกและพรรค PKI ถึงแม้ว่า  
 ดูภายนอกจะเห็นว่าประสบความสำเร็จ แต่ต้องเผชิญกับการต่อต้านที่เพิ่มขึ้น และยิ่งเพิ่มมาก  
 ขึ้นเมื่อเศรษฐกิจที่ตกต่ำยังไม่มีทีท่าว่าจะกระเตื้องขึ้น ความตึงเครียดทางการเมืองที่เพิ่มขึ้นมี  
 การปะทะกันเป็นแห่ง ๆ โดยเฉพาะระหว่างพวกคอมมิวนิสต์และพวกมุสลิมเกิดขึ้นเป็นครั้งเป็น  
 คราว และทันใดนั้นโครงสร้างทั้งหมดของประชาธิปไตยนำวิถีก็พังทลายลง เนื่องจากเหตุการณ์  
 ต่าง ๆ ที่เริ่มขึ้นในฤดูใบไม้ผลิปี 1965 ที่เห็นได้ชัดก็คือ เหตุการณ์ที่ปะทุขึ้นจากการที่พวกนาย  
 ทหารหนุ่ม ๆ ทำการปฏิวัติคณะนายพล ซึ่งมีผลทำให้นายทหารชั้นอาวุโสถูกฆ่าตายอย่างโหดเหี้ยม  
 ถึง 6 คน และต่อมาก็เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า มีบุคคลอื่น ๆ ที่น่าสังเกตุคือเป็นพวกนายทหารยศ  
 สูง ๆ แห่งกองทัพอากาศและบุคคลชั้นนำของ PKI มีส่วนเกี่ยวข้องในการพยายามทำการปฏิวัตินี้  
 ด้วย แต่ในเวลาเพียงไม่กี่ชั่วโมง กองบัญชาการกองทัพบกก็สามารถใช้อำนาจนั้นทำลายล้างศัตรู  
 ตัวสำคัญ ๆ ลงได้ และสามารถรวบรวมอำนาจให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงได้อีกครั้งหนึ่ง ได้มีการกวาด  
 ล้างพรรคคอมมิวนิสต์อย่างถูกแบบแผน ซึ่งทำให้บรรดาผู้นำหลายคนของพรรค นายทหารเสนา  
 ธิการนับพัน ๆ คนและสมาชิกพรรค และผู้แสดงความเห็นอกเห็นใจอีกจำนวนนับไม่ถ้วนได้ถูก  
 ฆ่าตายลง เยาวชนมุสลิมได้มีบทบาทที่สำคัญในการฆ่ามองเลือดพวกญาติพี่น้องและประชาชนชาติ  
 เดียวกันอย่างที่ไม่มีการใดเหมือนอีกแล้วในประวัติศาสตร์สมัยปัจจุบันของอินโดนีเซีย

หลังจากที่ได้ทำการสังหารพรรค PKI ลงอย่างยับเยินแล้ว กองทัพปกได้ลดอำนาจของ ซูการ์โนลง ในขั้นแรกได้ปลดออกจากตำแหน่งประธานาธิบดีของประเทศ ในอีก 2-3 เดือนต่อมาถูกบังคับให้ลาออกจากตำแหน่งตามบัญชาของนายพลซูฮาร์โต ผู้นำกองทัพคนใหม่ บรรดาที่ปรึกษาคนสำคัญ ๆ ของซูการ์โน ถูกนำขึ้นศาลในข้อกล่าวหาว่าสมรู้ร่วมคิดในการทำรัฐประหาร และได้มีเสียงเรียกร้องให้นำตัวประธานาธิบดีคนก่อนมาขึ้นศาลด้วย เนื่องจากสงสัยว่าจะมีส่วนพัวพันในเหตุการณ์ตอนปลายปี 1965 ในขณะเดียวกัน พวกทหารก็ได้เข้าดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ๆ เกือบทั้งหมด ในด้านการบริหารทั้งส่วนเขตเมืองใหญ่และส่วนท้องถิ่น เป็นการประกั้นการปกครองของพวกทหารโดยพฤตินัยในระบบการปกครองที่เรียกว่า “ระบอบการปกครองแบบใหม่” (New Order) ถึงแม้ว่าจะได้รับความร่วมมือจากฝ่ายพลเรือนเป็นรายบุคคลก็ตาม ยังไม่มีการสร้างแบบการปกครองและรัฐธรรมนูญใหม่ แต่ก็เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า พรรคการเมืองเก่า ๆ ทั้งหลายที่มีชื่อเสียงมัวหมองในเรื่องการให้ความร่วมมือกับระบอบการปกครองของซูการ์โน อาจจะถูกผลักไสให้ไปอยู่ในระดับรอง ๆ ลงไป พรรคคอมมิวนิสต์โดยบังเอิญไม่ได้รับอนุญาตให้ขึ้นมาจับบทบาทอีก ในระยะหลาย ๆ เดือนหลังจากรัฐประหาร กลุ่มหนุ่มสาวและนักศึกษาในเมืองจาการ์ตาได้เป็นผู้นำในการต่อต้านซูการ์โน แต่จะต้องคอยดูกันต่อไปว่าเยาวชนรุ่นนี้จะได้รับตำแหน่งใดใน “ระบอบการปกครองแบบใหม่” และจะอยู่ในรูปแบบใด

ในแง่ผลดีนั้น เสรีภาพของหนังสือพิมพ์ได้รับการแก้ไขใหม่ และวิถีทางการเมืองโดยทั่วไปก็ได้รับเสรีภาพมากกว่าสมัยการปกครองแบบ “ประชาธิปไตยนำวิถี” มากนัก กลุ่มนิยมมาร์กซิสต์ และผู้ให้การสนับสนุน “ระบอบการปกครองแบบเก่า” (Old Order) จะถูกกีดกันไปจากสาธารณชน ได้มีการให้สัญญาว่าจะจัดให้มีการเลือกตั้งต่าง ๆ ขึ้นใหม่ แต่ก็ไม่สามารถจะจัดให้มีได้ในปลายทศวรรษที่ 1960 เหมือนอย่างที่ได้มองเห็นกันมาก่อนแล้ว การกู้ฐานะทางการเงินและการเศรษฐกิจในระยะเริ่มต้นเป็นไปอย่างช้ามาก โดยได้รับความช่วยเหลือจากประเทศเจ้าหนี้ต่างชาติที่สำคัญ ๆ ของอินโดนีเซีย เรื่องที่สำคัญเท่า ๆ กันอีกเรื่องหนึ่งก็คือ อินโดนีเซียได้ยุติการเผชิญหน้ากับมาเลเซียอย่างเป็นทางการ และการให้ความร่วมมือกันระหว่างประเทศพี่น้องทั้งสองนั้นก็เป็กลางที่ดีสำหรับอนาคต อินโดนีเซียได้กลับเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติอีกครั้งหนึ่ง ในสภาพการณ์ที่มองในแง่ดีที่สุดแล้ว อินโดนีเซียอาจจะต้องใช้เวลานับสิบ ๆ ปีในการฟื้นตัวจากสภาพอกสั่นขวัญแขวนอย่างลึกซึ้งในอดีตที่เพิ่งผ่านไป ถ้าบรรดาผู้นำของ “ระบอบการปกครองใหม่” ไม่สามารถแก้ไขสภาพการณ์ที่เลวร้ายจากการบิดเบือนทางเศรษฐกิจและสังคมได้แล้ว

ความรุนแรงทางด้านการเมืองในขั้นต่อไปอาจจะเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ก็มีสิ่งแสดงให้เห็น น้อยกว่าบรรดาผู้นำเหล่านั้นจะสามารถแก้ไขได้ การทำลายล้างพรรค PKI ไม่ได้เป็นการแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้เลย จริง ๆ แล้วปัญหาต่าง ๆ เช่นความเชื่อซ้าของทางการในการปฏิรูปที่ดิน ซึ่งเป็นสิ่งที่กำลังต้องการกันมาก ทำให้พวกคอมมิวนิสต์ได้สมาชิกเพิ่มขึ้นมากมายก่ายกอง ความตึงเครียดระหว่างนักการเมืองที่เป็นทหารและพลเรือน การบาดหมางกันอย่างรุนแรงระหว่างพวกมุสลิมและฝ่ายตรงข้าม และการที่เยาวชนรุ่นหลังหัวรุนแรงในด้านการเมืองเพิ่มมากขึ้นทุกที ทั้งหมดนี้ทำให้การเมืองของอินโดนีเซียอยู่ในสภาพไม่แน่นอนยิ่งขึ้น

### เวียดนาม

วิถีทางอันแสนจะทุกข์ทรมานของเวียดนามที่จะไปสู่การสลายตัวของอาณานิคมได้ผ่านไป ด้วยการทำสงครามกับประเทศเจ้าของอาณานิคมเดิม และทำให้เกิดการแบ่งประเทศออกไป ต่อมา มีการสู้รบกันใหม่อีก ซึ่งมีสหรัฐฯ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย และมีสหภาพโซเวียตกับจีนคอมมิวนิสต์ เข้ามามีส่วนทางอ้อมด้วย การพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสที่เดียนเบียนฟู (อยู่ใกล้กับพรมแดนลาว) โดยถูกกองทัพโฮจิมินห์ตีพ่ายไปเมื่อปี ค.ศ. 1954 นั้น เป็นสัญญาณของการกวาดล้างอิทธิพลของจักรวรรดิฝรั่งเศสในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การประชุมที่เจนีวาซึ่งประชุมกันในปีนั้นเองเพื่ออภิปรายกันเรื่องการทำสัญญาสงบศึกทั้งในเกาหลีและอินโดจีน มีผลทำให้เกิดการแบ่งเวียดนามออกจากกันชั่วคราวตามเส้นขนานที่ 17 กองทัพฝรั่งเศสและกองทัพของฝ่ายคอมมิวนิสต์ต้องไปรวมพลกันอยู่ที่ข้างใต้ข้างหนึ่งของเส้นแบ่งเขตแดน รอคอยการค่อย ๆ ถอนตัวของฝรั่งเศส พร้อมกับมีการเลือกตั้งทั่วประเทศโดยหวังว่าจะมีการรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตามที่กำหนดไว้ภายใน 2 ปี

ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ ฝรั่งเศสปล่อยมือจากเวียดนามได้ไปเร็วมาก ทั้งเวียดนามไว้ภายในรัฐบาลที่อ่อนแอ และการจัดระเบียบการบริหารก็ยังไม่พร้อม และปกครองตนเองได้เพียงครั้ง ๆ กลาง ๆ โดยมีจักรพรรดิเบาได้เป็นประมุขของประเทศ และมีโงดินห์เดียมเป็นนายกรัฐมนตรี ทั้งสองคนนี้ไม่ได้อยู่ในเวียดนามเป็นเวลานานมาก จักรพรรดิ (ซึ่งสละราชสมบัติเมื่อปี 1945) ประทับอยู่ในฝรั่งเศส และนายกรัฐมนตรีไปอยู่ที่สหรัฐฯ มาถึงตอนนี้การช่วยเหลือสนับสนุนอย่างเต็มที่ของสหรัฐฯ ก็เปลี่ยนจากที่เคยให้ฝรั่งเศสมาเป็นช่วยเหลือเวียดนามโดยตรง ทำให้ต้องมีหน่วยปฏิบัติงานอยู่ทางใต้ ด้วยความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ นี้แหละทำให้เดียมรู้สึกมั่นคงพอที่จะทำการขับไล่จักรพรรดิเบาได้ออกไป โดยใช้ประชามติซึ่งในขณะเดียวกันก็ทำให้ตนเข้าดำรง

ตำแหน่งประธานาธิบดี และให้เส้นแบ่งเขตแดนตามสัญญาสงบศึกเป็นเส้นแบ่งถาวร เป็นการแบ่งพรมแดนทางการเมืองอย่างเด็ดขาด โง่ดินห์เดียม ซึ่งรัฐบาลของเขายังปกครองตนเองไม่เป็นอิสระเต็มที่ ยังไม่ได้ลงนามในสนธิสัญญาเจนีวา และยิ่งกว่านั้นได้เลื่อนการเลือกตั้งทั่วไปในเวียดนามที่ได้วางแผนไว้แล้วออกไปโดยไม่มีกำหนด และตั้งแต่นั้นก็มี 2 เวียดนาม คือ “สาธารณรัฐประชาธิปไตย” (Democratic Republic) ของโฮจิมินห์อยู่ทางเหนือ และ “สาธารณรัฐแห่งเวียดนาม” (Republic of Vietnam) ของโง่ดินห์เดียมอยู่ทางใต้

ความแตกต่างระหว่างภูมิภาคที่สำคัญ ๆ ระหว่างเวียดนามใต้ กลาง และเหนือ และในอดีตประเทศเวียดนามก็แบ่งแยกกันมากกว่าจะรวมกันเป็นประเทศหนึ่งประเทศเดียว โดยความจริงแล้วประเทศเวียดนามภายใต้ราชวงศ์เหงียน (Nguyen) ราชวงศ์เดียวเท่านั้นที่ประเทศสามารถรวมกันได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเมื่อตอนปลายศตวรรษที่สิบเก้า แต่เมื่อปี ค.ศ. 1954 การแบ่งแยกกันไม่เพียงแต่จะตัดเวียดนามกลาง อันนัม (Annam) ออกเป็น 2 ส่วนเท่านั้น ยังทำให้ดุลทางเศรษฐกิจถูกทำลายไป ดุลนี้ได้มาในสมัยอาณานิคมโดยการแบ่งภาคเหนือที่มีประชากรล้นออกจากโคชินจีน ซึ่งเป็นอู่ข้าวอู่น้ำ ในขณะที่ภาคใต้ก็ไม่ได้ผลิตผลจากแร่ โดยเฉพาะถ่านหินซึ่งมีอยู่ในภาคเหนือ (สิ่งที่เกิดขึ้นโดยพร้อมเพรียงกันอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้นี้ ทำให้โฮจิมินห์ต้องหันไปพึ่งข้าวที่ส่งมาจากจีน เดียมเองก็ต้องพึ่งวัตถุดิบส่วนใหญ่ที่เขาต้องการจากสหรัฐอเมริกา)

สิ่งสำคัญที่เท่าเทียมกันก็คือ ในขณะที่นโยบายเกี่ยวกับอาณานิคมของฝรั่งเศสในหลาย ๆ ด้านนั้นในเรื่องการแบ่งเขตแดนอย่างมีจุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ และการศึกษาภายใต้การปกครองระบอบอาณานิคมได้ช่วยให้เกิดมีการเคลื่อนไหวข้ามพรมแดนของเวียดนามทั้ง 3 เขต อย่างไรก็ตาม ลัทธิชาตินิยมในศตวรรษที่ยี่สิบได้ก่อให้เกิดความรู้สึกรักใคร่ในเขตแดนของตน พวกคอมมิวนิสต์ซึ่งมีกำลังแข็งแกร่งอยู่ในภาคเหนือ เช่นเดียวกับพวกขบวนการทางการเมืองต่าง ๆ ที่มีอยู่ก่อนสมัยคอมมิวนิสต์ ได้สร้างองค์การแห่งชาติที่กว้างใหญ่พร้อมทั้งมีสิ่งดึงดูดใจชาวเวียดนามทั้งหมด เช่นเดียวกับการต่อสู้เพื่อต่อต้านลัทธิอาณานิคมในพม่าและอินโดนีเซีย สงครามต่อต้านฝรั่งเศสของพวกเวียดนามที่เหนียวแน่นและประสบความสำเร็จเป็นขั้นสุดท้ายก่อให้เกิดความสามัคคีรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติอย่างแท้จริง รวมทั้งมีความรู้สึกตื่นตัวเบิกบานใจด้วย เพราะฉะนั้นการแบ่งประเทศออกเป็น 2 ส่วน เป็นการถอยหลังเข้าคลอง ไม่ยอมรับความเป็นชาติของเวียดนามและยังเป็นที่ยังสงสัยอยู่ว่าเส้นขนานที่ 17 จะทำให้ความสำคัญของโฮจิมินห์ ในฐานะเป็น “บิดาแห่งเวียดนามอิสระ” มีดมัวลง ลัทธิชาตินิยมซึ่งมีพวกคอมมิวนิสต์เป็นผู้นำนี้ปฏิบัติ

เศษไม่ได้เลยว่าเป็นสิ่งที่น่าสะพรึงกลัวสำหรับชาวเวียดนามเป็นจำนวนมาก การเดินทางของพวกผู้ลี้ภัยกว่า 800,000 คนจากทงเหนือภายหลังสนธิสัญญาเจนีวา (ส่วนใหญ่เป็นพวกชนกลุ่มน้อยที่นับถือคาทอลิก) เป็นการพิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดเจน แม้แต่ความรู้สึกเป็นศัตรูกันที่ฝังรากลึกแล้วก็ยังไม่สามารถทำให้ความรู้สึกนั้นเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นที่ดีกว่าได้

โดยแท้จริงแล้ว การแบ่งเวียดนามทำให้เหตุการณ์ขัดแย้งกันที่เราได้สังเกตมาก่อนแล้วในประวัติศาสตร์เวียดนามสมัยใหม่มั่นคงขึ้น ภายใต้การแบ่งแยกเวียดนาม ระบอบการปกครองแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ หรือมีคณะบุคคลคณะเดียวเป็นผู้ปกครอง (totalitarian regime) ยังคงมีรากฐานมั่นคงอยู่ในที่ต่าง ๆ ของเวียดนามซึ่งสังคมไม่มีการแบ่งแยก ในขณะที่แคว้นต่าง ๆ ทางภาคใต้ถูกทิ้งไว้โดยไม่มีโครงสร้างทางการปกครอง คงจะจำกันได้ว่า โคชินจิ้น เขตแดนชายแดนของเวียดนามเพิ่งจะเริ่มเข้าร่วมกันกับส่วนที่เหลือของประเทศ ในขณะที่ชัยชนะของฝรั่งเศสในเวียดนามเริ่มมาเมื่อ 100 ปี หรือราว ๆ นั้นแล้ว ระบบกษัตริย์แบบขงจื้อซึ่งตั้งมั่นอยู่ในอันนัมและตังเกี๋ย ไม่มีโอกาสได้ฝังรากลึกในภาคใต้เลย โดยความเป็นจริงแล้ว ระบบราชการของจักรพรรดิในโคชินจิ้นถูกยกเลิกไป เมื่อเอาระบบที่เหนือกว่าของฝรั่งเศสเข้ามาใช้ ในทำนองเดียวกันพุทธศาสนาของเวียดนามก็เฟื่องฟูอยู่ในภาคกลางมากกว่าในภาคใต้มากนัก ผลก็คือศาสนานิกายต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกันที่มีอยู่มากมาย ที่เห็นได้ชัด เช่น พวกเก่าได้ และพวกหัวเหา ก็เริ่มแพร่หลายในโคชินจิ้นยุคใหม่ ยิ่งกว่านั้นไม่มีที่ไหนในเวียดนามที่ความรู้สึกถึงอิทธิพลของฝรั่งเศสจะแผ่กระจายไปกว้างเท่ากับในที่นี้ สิ่งที่น่าประหลาดในภาคใต้นั้น ไม่เพียงแต่จะเป็นพวกผู้ดีที่ได้รับอิทธิพลฝรั่งเศสเท่านั้นแต่ยังเป็นพวกเจ้าของที่ดินใหญ่โตและไร่นา รวมทั้งเกษตรกรและพวกผู้เช่าที่ดินผสมกับผู้มีอิทธิพลทางการเมืองของฝรั่งเศส ยิ่งทำให้รุนแรงและยุ่งยากขึ้นไปอีกนับตั้งแต่ปลายสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา

ตรงกันข้ามกับความเหมือนกันอย่างมากในทางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรมที่มีอยู่ในตังเกี๋ยและอันนัม โคชินจิ้นในศตวรรษที่ยี่สิบยังคงรักษาความกลมกลืน ระหว่างพลังที่แตกต่างกันออกไป แต่ไม่ถึงกับแตกแยกกัน เวียดนามใต้ในสมัยปัจจุบันถูกแบ่งโดยการบาดหมางกันทางเชื้อชาติ พรมแดน ศาสนา และสังคม จึงขาดจิตใจร่วมกัน และขาดความจงรักภักดีร่วมกันด้วย จึงไม่น่าประหลาดใจเลยที่ขบวนการทางการเมืองสมัยใหม่ก่อกำเนิดในทางเหนือมากกว่าจะเป็นภาคใต้ และก็เป็นความจริงที่พวกคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นขบวนการที่สมัยใหม่ที่สุดและอยู่เหนือขบวนการอื่น ๆ ได้ประสบความสำเร็จในการแสวงหาสมาชิกที่เสียสละในโคชินจิ้น ยิ่งกว่านั้น พวกคอมมิวนิสต์ในภาคใต้ซึ่งอ่อนแอกว่าที่อื่น ๆ ในเวียดนาม นับตั้งแต่ปี 1946 เป็นต้นมาได้มีประสบ

การณ้เกี่ยวกับความยุ่งยากของฝรั่งเศสที่ยังคงอยู่ต่อไป ตามข้อตกลงเงินว่าพวกคอมมิวนิสต์ยินยอมที่จะถอนเจ้าหน้าที่ทางทหารบริเวณเหนือเส้นขนานที่ 17 แต่ได้ทิ้งสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เอาไว้ อำนาจของพวกคอมมิวนิสต์โดยแท้จริงยังไม่ถูกแตะต้องอย่างแท้จริงเลย แม้แต่ภายหลังจากที่มีการแบ่งเขตแดนแล้วก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ดินสามเหลี่ยมปากแม่น้ำที่อยู่ทางใต้สุด เมื่อมีการจลาจลครั้งใหญ่เกิดขึ้นอีกในตอนต้นทศวรรษที่ 1960 หน่วยกำลังในท้องถิ่นก็พร้อมที่จะโจมตีรัฐบาลไซ่ง่อน และได้รับการเสริมกำลังในเวลาอันเหมาะสมจากเจ้าหน้าที่คอมมิวนิสต์ และต่อมาโดยกองทหารอาสาสมัครเวียดนามเหนือ และทหารแห่งกองทัพก

การพัฒนาในระบบ “สาธารณรัฐประชาธิปไตย” (Democratic Republic) โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ดำเนินรอยตามแบบมาตรฐานของระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ในทุกแห่ง “สหแนวร่วม” (united front) ได้มีมาแล้ว ก่อนที่จะมีการแบ่งเวียดนาม พวกเวียดมินห์ถูกไล่กระจัดกระจายไปในปี ค.ศ. 1951 ในการดำเนินการก่อตั้งระบบเผด็จการพรรคเดียวที่เข้มแข็งมั่นคงถาวรด้วยการใช้รัฐธรรมนูญใหม่ (ถึงแม้ว่าจะเป็นการหัวเลี้ยวหัวต่อก็ตาม) หลังจากที่มีการแสดงประชามติ “เป็นเอกฉันท์” ในปี ค.ศ. 1960 และอาจจะเป็นการอนุโลมตามความยิ่งใหญ่ของโฮจิมินห์ รัฐธรรมนูญจึงยอมให้อำนาจแก่ประธานาธิบดีมากมายเกินกว่าอำนาจของประธานาธิบดีในประเทศคอมมิวนิสต์อื่น ๆ แท้จริงแล้ว โฮจิมินห์ไม่เพียงแต่อยู่ในตำแหน่ง “สมาชิกบอลเชวิกผู้อาวุโส” (Old Bolshevik) ของโลกคอมมิวนิสต์ที่เป็นผู้นำถือหางเสือของประเทศเท่านั้น แต่เขายังประสบความสำเร็จในการคุมสหายทั้งหลายที่ผ่านสงครามมาอย่างโชกโชนแล้วเข้าไว้ด้วยกันได้ ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนตัวผู้บังคับบัญชาตำแหน่งสูงในพรรคหลายครั้ง ซึ่งพวกนั้นบางคนสันนิษฐานได้ว่าเป็นผลสะท้อนมาจากปัจเจกชนหรืออีกเหล่าต่าง ๆ ที่นิยมมอสโกหรือปักกิ่งที่เพิ่มขึ้นหรือน้อยลง แต่ก็ยังไม่มีการชักฟอกจากประชาชน ถึงแม้ว่าทหารจะเป็นผู้รับหน้าที่หนักที่สุดในสงครามที่มีชัยชนะเหนือฝรั่งเศส แต่ก็เป็นที่ปรากฏในทุก ๆ ด้านว่า ความเป็นประมุขของพรรคไม่ได้ถูกท้าทายแต่อย่างใด เวียดนามเหนืออาจจะหลีกเลี่ยงการทำทลายใด ๆ จากความแตกต่างระหว่างวัย ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาในประเทศที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ ชายหนุ่มจำนวนมากถูกรอบและได้รับการยินยอมให้ขึ้นสู่ตำแหน่งเด่น ๆ ของพรรคได้

นับตั้งแต่แรกเริ่ม “การสร้างลัทธิสังคมนิยม” ได้กระทำกันอย่างเด็ดขาด และปราศจากความเมตตา เป้าหมายคู่กัน 2 ประการ คือ ให้มีกรรมสิทธิ์ร่วมกันในการเพาะปลูก และวางรากฐานการอุตสาหกรรม ทั้งสองเป้าหมายนี้ การอุตสาหกรรมประสบความสำเร็จอย่างมากอย่าง

ไม่ต้องสงสัยเลย เนื่องจากทรัพยากรเหมืองแร่มีมากมายเกินกว่าที่อื่นใดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บวกกับพื้นฐานทางอุตสาหกรรมที่ได้วางไว้แล้วเมื่อสมัยฝรั่งเศสปกครอง แต่เหนือสิ่งอื่นใดได้รับความช่วยเหลือทั้งด้านการเงิน ทางเทคนิคและกำลังคนอย่างกว้างขวางจากสหภาพโซเวียต ยุโรปตะวันออก และจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามจึงสามารถฟื้นฟู่ระยะเริ่มต้นของการอุตสาหกรรมไปได้ทั่วอาณาบริเวณ แต่การทิ้งระเบิดของอเมริกาในกลางทศวรรษที่ 1960 ปราบปรามได้ทำลายโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ของเวียดนามเหนือไปมาก

ตรงกันข้าม รายงานทางเกษตรกรรมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยได้แสดงให้เห็นว่าไม่ราบรื่น ตามความเป็นจริง ช่วงหลังจากการแบ่งแยกเวียดนามโดยฉับพลันทำให้ประสบกับความวิบัติ เช่นเดียวกับในประเทศจีน พวกคอมมิวนิสต์บัญชาให้มีการปฏิวัติในชนบท มีการยึดทรัพย์สิน และมีการแจกแจงใหม่ เพียงเพื่อจะให้ได้ประโยชน์จากความปั่นป่วนจากการทำลายของพวกเขา สิ่งที่น่าทึ่งที่สุดที่กระหน่ำลงมาตั้งแต่แรกเริ่มก็คือพวกคาทอลิก ซึ่งมีเพียงประมาณ 1/3 คือ 650,000 คน ได้อพยพลงทางใต้ทันทีหลังจากการตกลงที่เจนีวา ถึงแม้ว่าพวกคอมมิวนิสต์ได้ยินยอมที่จะให้เสรีภาพทางศาสนา แต่พวกคาทอลิกก็ตกเป็นเป้าในการถูกโจมตีเมื่อมีการ “ปฏิรูปการเกษตร” อย่างไรก็ตาม การบีบบังคับที่น่าทึ่งที่สุดและปฏิกริยาตอบโต้ที่รุนแรงที่สุดได้เกิดขึ้นในกลางทศวรรษที่ 1950 ในเขตจังหวัด เกอาน (Nge Anb) ในเวียดนามกลาง ซึ่งเป็นบริเวณที่เก่าแก่ และมีพวกชาวนาหัวดื้ออื่น บริเวณนี้ไม่ได้เป็นแต่เพียงที่ที่พวกคอมมิวนิสต์ทำการปฏิวัติต่อต้านฝรั่งเศสอย่างออกหน้าออกตาที่สุดเมื่อตอนต้นทศวรรษที่ 1930 เท่านั้น แต่ยังเป็นสถานที่เกิดของโฮจิมินห์เองด้วย การช่วยเหลือจากพม่าโดยการส่งข้าวจำนวนมากมาให้ (โดยโซเวียตเป็นผู้จ่ายเงินให้) พอที่จะปิดเป้าหมายการขาดแคลนอาหารที่กำลังแผ่กระจายไปทั่วในขณะที่การตื่นตัวก่อการร่วนวายกันอยู่เสมอ เจ้าหน้าที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์ต้องการให้มี “การรณรงค์เพื่อความถูกต้อง” (Correction Campaign) เพื่อขจัดผลร้ายของมาตรการต่าง ๆ ในระยะแรกเสีย แต่การทำกรเพาะปลูกให้เป็นไปตามแบบสังคมนิยมก็ยังคงก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว เป็นการร่วมมือของพวกชาวนาเองมากกว่าจะเป็นองค์กรต่าง ๆ ในชนบทที่วางเป้าหมายไว้สูง ซึ่งต้องคอยหันไปพึ่งอยู่กับแบบของรัสเซียหรือจีนแดง อย่างไรก็ตาม ผลที่ได้จากการเกษตรซึ่งเป็นเสมือนจุดอ่อนของประเทศคอมมิวนิสต์ส่วนมากประสบความล้มเหลว ไม่เป็นไปตามความหวังและคำแนะนำของผู้วางแผนแห่งชานอย ข้าวซึ่งผลิตไม่ได้เพียงพอกับประชาชนที่ล้มหลามในภาคเหนือและไม่เพียงพอในภาคใต้นับตั้งแต่ปี 1954 เป็นต้นมา ข้าวจึงยังคงเป็นสินค้าเข้าที่สำคัญยิ่งอยู่



โฮจิมินห์และเพื่อนร่วมงานของเขา เห็นได้ชัดว่ามีความเฉลียวฉลาดในการวางนโยบายอันชาญฉลาดต่อพวกชนกลุ่มน้อยที่ไม่ใช่เวียดนาม ซึ่งมีจำนวนกว่า 2 1/2 ล้านคนในภาคเหนือ เราเห็นแล้วว่า ฐานปฏิบัติการแห่งแรกระหว่างสงครามของเวียดนามตั้งอยู่ในชนบทในเขตที่เป็นภูเขา และโฮจิมินห์สามารถเอาพวกชาวเขาบางกลุ่มมาเข้าเป็นพวกได้ในสมัยนั้น พวกเวียดนามซึ่งถูกขับไล่ออกจากฮานอยและเมืองอื่นๆ ในระยะแรกเริ่มของสงครามเวียดนาม-ฝรั่งเศส ได้ค่อยกลับเข้าไปอยู่ในหมู่พวกชาวเขาต่าง ๆ แท้จริงแล้ว จนทุกวันนี้หน่วยทหารต่างๆ ของเวียดนามเหนือรวมทั้งพวกนายทหารด้วย ประกอบด้วยพวกชาวเขาต่างๆ ในทางด้านการเมืองก็เช่นกัน ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ก็ได้รับผลตอบแทนโดย “บริเวณที่มีการปกครองตนเองเป็นอิสระ” (autonomous area) 3 แห่งได้ถูกตั้งขึ้นภายในระบอบการปกครองแบบสาธารณรัฐประชาธิปไตย แน่นนอนทีเดียว การปกครองของพรรคการเมืองที่มั่นคงและมีการรวมอำนาจในการปกครองนั้น ไม่สอดคล้องกันกับการปกครองตนเองเป็นอิสระทางด้านการเมือง แต่พวกคอมมิวนิสต์เต็มใจที่จะได้ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้เข้าเป็นสมาชิกอยู่ในโครงสร้างทางพรรคการเมืองของตนเช่นเดียวกับงานบุกเบิกทางด้านวัฒนธรรมในหมู่ประชาคมชาวเขา จึงได้เปลี่ยนนโยบายอย่างฉับพลันเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในอดีตระหว่างชาวเวียดนามกับพวกชาวเขาเสีย ซึ่งบรรดาผู้นำของเวียดนามได้ยังไม่ได้แสดงความเฉลียวฉลาดในการเตรียมรับมือปัญหาชนกลุ่มน้อยนี้ให้เห็นเลย

ในที่สุดพวกคอมมิวนิสต์เวียดนามเหนือก็ประสบความสำเร็จในการดำเนินนโยบายให้เป็นที่กลางระหว่างโซเวียตรัสเซียกับจีน ซึ่งในขณะที่ยักษ์ใหญ่แห่งค่ายคอมมิวนิสต์ทั้งสองกำลังคุกคามกันจนจะถึงขั้นแตกหักกันนั้น ประเทศเล็กๆ ของโฮจิมินห์จะไม่สามารถเป็นประเทศอุตสาหกรรมได้ ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนจากทั้งจีนและรัสเซีย และไม่สามารถจะมีอาวุธป้องกันกองทัพของตนและพันธมิตรในภาคใต้ได้ ถ้าไม่ได้รับกำลังอาวุธที่ทันสมัย และเครื่องมือในการป้องกันประเทศจากต่างประเทศ ทั้งนี้จะไม่พูดถึงเรื่องที่ต้องเผชิญกับการระดมทำการรุกไล่ทางอากาศของอเมริกา ในทางกลับกัน เห็นได้ชัดว่า ทั้งรัสเซียและจีนไม่สามารถจะปล่อยให้สาธารณรัฐประชาธิปไตยล้มลงไปได้ ถึงแม้จะทำการกล่าวโจมตีกันอย่างรุนแรงว่า ต่างก็ละเมิดข้อตกลงที่ได้ทำกันไว้ ทั้งจีนและรัสเซียต่างก็ส่งอาวุธและเจ้าหน้าที่ทางเทคนิคมาให้ โดยไม่บังคับให้โฮจิมินห์ต้องเลือกว่าจะอยู่ฝ่ายใด

งาน “สร้างชาติ” ซึ่งโง่ดินห์เดียมเผชิญอยู่ในทางใต้และมีความมุ่งยากในปัญหาทางสังคมหลายชั้นหลายชั้นในอาณาบริเวณนั้น มีแต่ความว่างเปล่าเกือบทั้งหมด ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าวิตกและ

เป็นสิ่งซึ่งต้องยอมรับ เมื่อหลายปีก่อนการตกลงที่เจนีวา ฝรั่งเศสเกือบจะไม่ยอมให้จักรพรรดิเบایدั สร้างรัฐบาลเวียดนามที่มีการปกครองอิสระแบบรัฐบาลเงา ในปี ค.ศ. 1954 รัฐบาลของพระองค์ใช้อำนาจน้อยกว่ากลุ่มต่าง ๆ และพวกที่มีอาวุธบางพวกเช่นเก่าใต้ ซึ่งมีฐานทัพทางภาคพื้นดินของตนเองอยู่หลายแห่ง ทั้งจักรพรรดิเบایدัและพวกที่จ้อราษฎ์บังหลวงต่างก็ไม่ได้รับความเคารพหรือความจงรักภักดีเลย คงจะจำได้ว่าเวียดมินห์รบได้ชัยชนะจากฝรั่งเศส ทำให้โฮจิมินห์ได้รับเกียรติยศชื่อเสียงเด่นแหบจะเป็นที่กล่าวขวัญถึงกันทั่วไป เดียมซึ่งอยู่ในถิ่นเดิม มีคนรู้จักน้อย ไม่มีทางเท่าเทียมกับความยิ่งใหญ่ของโฮจิมินห์ได้เลย ยิ่งกว่านั้นสงครามได้ทำให้เกิดความพินาศและเศรษฐกิจตกต่ำอย่างใหญ่หลวง ในขณะที่เดียวกันจำนวนผู้ลี้ภัยต่างก็หลั่งไหลเข้าไปทำความหนักใจให้แก่ไซ่ง่อนและศูนย์กลางของพวกคอมมิวนิสต์ยังคงมีอยู่ในหลาย ๆ แห่งของภาคใต้ถึงแม้ว่าจะสงบเงียบอยู่ชั่วครึ่งชั่วคราว

หลังจากที่ได้เริ่มต้นด้วยการให้สัญญาหลอกหลวงว่าจะปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจให้ดีขึ้น เดียม โดยแท้จริงแล้วได้พิสูจน์ให้เห็นว่ามีความเก่งกาจในการเอาตัวอย่างที่ไม่ดีบางอย่างของเวียดนามเหนือมาใช้มากกว่าจะเอาแบบความหัวทวย เชี่ยวชาญในอุดมการณ์ทางการเมืองและการจัดองค์การของโฮจิมินห์ การตรวจตราอย่างเข้มงวดและการจำคุกฝ่ายตรงข้ามซึ่งจริงบ้างเหมาเอาว่าเป็นศัตรูบ้าง ทำให้กลุ่มชาวเมืองเกิดเป็นศัตรูขึ้น ในขณะที่ในชนบท เดียมได้ยกเลิกการเลือกตั้งเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นที่ได้เคยกระทำกันมาแต่โบราณ แต่ระบอบการปกครองแบบเผด็จการเห็นแก่ญาติพี่น้องเป็นใหญ่ในตอนหลัง ๆ กลับมีกำลังเข้มแข็งนอกเหนือกลุ่มพวกปัญญาชนหัวรุนแรง พวกกลุ่มการเมืองต่างๆและพวกชาวพุทธที่บาดหมางไม่ปรองดองกัน เดียมซึ่งได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายทหาร ได้ผู้สนับสนุนทางการเมืองพวกเดียวกันนั้น คือพวกชนกลุ่มน้อยที่นับถือคาทอลิก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากพวกผู้ลี้ภัยจากทางเหนือ ซึ่งเขาได้ให้เข้าตั้งรกรากอยู่ในที่ดินซึ่งเป็นทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ที่เขาใช้กำลังอำนาจยึดเอามาได้

ถึงแม้ว่าจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านบุคลากรและคำแนะนำจากอเมริกาอย่างมากมายและรวดเร็ว เดียมก็ยังคงไม่เต็มใจที่จะเอาใจฝ่ายตรงข้ามที่เป็นศัตรูทั้งทางการเมืองและศาสนา โดยการปูพื้นฐานการปกครองของเขาให้กว้างขึ้น และยังได้พิสูจน์ให้เห็นว่า ไม่อาจที่จะรับมือการก่อการวุ่นวายในชนบทนับตั้งแต่พวกคอมมิวนิสต์ได้กลับมาเปิดฉากทำการกบฏขึ้นอีกในปลายทศวรรษที่ 1950 เนื่องจากว่าเดียมต้องพึ่งพาพวกเจ้าของที่ดินชาวโคชินจีน เขาจึงประสบความสำเร็จยากลำบากในการแข่งขันกับโครงการปฏิรูปที่ดินของพวกคอมมิวนิสต์ โครงการกลับคืนสู่ชนบท

ซึ่งวางแผนขึ้นเพื่อไม่ให้พวกศัตรูเข้าไปอยู่ในชนบทมากเกินไป กลับกลายเป็นเครื่องมือช่วยพวกศัตรู ยิ่งกว่านั้น ในเวลาไม่นานพวก “เวียดกง” (ซึ่งใช้เรียกพวกคอมมิวนิสต์ทางใต้) เปิดฉากการรุกทางด้านการเมือง พวกเวียดกงได้ตั้งแนวร่วมเสรีแห่งชาติ (National Liberation Front) เป็นรัฐบาลผสมแบบ “ประชาธิปไตย” ต่อต้านเดียม ถึงแม้ว่าจะอยู่ใต้การควบคุมของพวกคอมมิวนิสต์อย่างชัดเจนแล้ว ถึงกระนั้น พวกแนวร่วมก็ยังคงดึงดูดความสนใจจากพวกที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ที่ไม่ลงรอยกันได้ ในปี ค.ศ. 1963 หลังจากที่มีการปราบปรามพวกชาวพุทธที่ก่อการจลาจลอย่างนองเลือดแล้ว เดียมก็ถูกจับ และถูกพวกนายทหารชั้นผู้ใหญ่แห่งกองทัพบกฆ่าตาย

ในขณะที่ในเวียดนามใต้ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากการปกครองโดยพลเรือนมาเป็นการปกครองโดยทหารอย่างเห็นได้ชัด ก็เป็นเวลาเดียวกับที่มีการพัฒนาต่าง ๆ ในพม่าและอินโดนีเซีย มีความคล้ายคลึงกัน แต่ไม่เหมือนกันทีเดียว เพราะในขณะที่กองทัพพม่าและของอินโดนีเซียและของเวียดนามเหนือด้วยได้ตั้งขึ้นและถูกทดสอบแล้วในการปฏิบัติและการสงครามต่อต้านอาณานิคมนั้น กลุ่มนายทหารต่าง ๆ ส่วนใหญ่ของเวียดนามใต้ ยังคงรับราชการอยู่ในกองทัพอาณานิคมของฝรั่งเศส พวกนายทหารเหล่านี้จึงขาดความผูกพันในด้านลัทธิการเมืองเกี่ยวกับอิสรภาพของประเทศชาติอย่างรุนแรง และขาดความรักในหมู่คณะแบบที่พวกปฏิวัติคูร์ณิของตนมีอยู่ ถึงแม้ว่าจะรวมตัวกันได้อย่างรวดเร็วเพื่อเป็นปรปักษ์กับเดียม พวกผู้นำทางการทหารก็ยังไม้อาจเอาชนะกับปัญหาการแตกแยกและการชิงดีชิงเด่นกันในทันทีที่พวกตนเข้าเป็นรัฐบาลปกครองประเทศ พวกทหารได้ทำการรัฐประหารหลายครั้งหลายหนหลังปี 1963 พร้อมทั้ง กับตำแหน่งสูง ๆ ทางการเมืองก็เปลี่ยนมือกันไปเรื่อย ๆ

การปลดปล่อยทางด้านการเมืองในเวียดนามใต้หลังจากที่เดียมหมดอำนาจลงแล้วนั้นมิใช่เพียงชั่วระยะเวลาอันสั้น ในไม่ช้าสหภาพทหาร (Juntas) ต้องหันมาอาศัยแนวการปฏิบัติและนโยบายของพวกผู้ปกครองรุ่นเก่า ๆ พวกเขายังคงพยายามแยกพวกชาวเมืองที่มีปากเสียงมากออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งพยายามปลุกให้มีการปราบปรามพวกชนกลุ่มน้อยชาวพุทธที่ชอบใช้วิธีรุนแรง โดยพยายามไม่ให้มีผลกระทบกระเทือนไปถึงการปฏิรูปรัฐธรรมนูญที่สำคัญ ๆ ปฏิบัติการทางทหารของพวกนี้ก็ไม่ได้แสดงให้เห็นว่า ได้มีการปรับปรุงที่สำคัญ ๆ ในหลาย ๆ ปีก่อนนี้ด้วยเช่นกัน อำนาจทางทหารของอเมริกันซึ่งเริ่มจาก “ที่ปรึกษา” จำนวน 200-300 คน ในกลางทศวรรษที่ 1950 มาเป็นกองทหารกว่าครึ่งล้านคนเพียงระยะเวลา 10 ปีต่อมาเท่านั้น อำนาจของอเมริกันได้เพิ่มมาก

ขึ้นเพื่อทำสงครามจนกาจจนกระทั่งกองโจรคอมมิวนิสต์ที่ได้รับการเสริมกำลังให้มั่นคงขึ้น โดยพวกเจ้าหน้าที่ทางการเมืองและกองทัพที่แทรกซึมเข้ามาจากทางเหนือ แม้แต่ "การสร้างสันติ" ในชนบทซึ่งเคยมอบความรับผิดชอบและไว้ใจให้เป็นหน้าที่ของกองทหารเวียดนามใต้ก็ค่อย ๆ กลายเป็นความรับผิดชอบของอเมริกันไป

บันทึกการปกครองของเวียดนามใต้ในระยะนี้เป็นเรื่องน่าเศร้ามาก ความปวดร้าวของเวียดนามเกิดจากสาเหตุประการเดียวคือ อุปนิสัยแปลกประหลาดและข้อบกพร่องต่าง ๆ ของพวกผู้นำซึ่งเข้ามาใช้อำนาจแล้วก็หมดวาสนาไปนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1954 เป็นต้นมา เวียดนามใต้ต้องการสิ่งอื่นที่มากกว่าอาการทางประสาทที่หลงอำนาจตัวเองของเดียม หรือปรัชญาการเมืองแบบคาทอลิกผสมขงจื้อที่แปลกประหลาดของเขา เวียดนามใต้ต้องการยิ่งกว่าความทะเยอทะยานอย่างเห็นแก่ตัวของพวกทหารที่ไม่มีประสบการณ์ทางการเมือง และการทะเลาะเบาะแว้งกัน ซึ่งพวกนี้ส่วนมากเป็นพวกมาจากทางเหนือมากกว่าจะเป็นชาวพื้นเมืองที่อยู่ทางใต้ ถึงกระนั้นปัญหาต่าง ๆ ทั่วไปที่เกิดขึ้นในรัฐเกิดใหม่นี้อาจจะก่อความยุ่งยาก และทำลายผู้นำที่เสียสละและซื่อสัตย์สุจริตที่สุดก็ได้

จุดสำคัญของความยุ่งยากทั้งหมดนี้อยู่ที่ว่า สังคมถูกแบ่งแยกออกจากกัน เนื่องจากความจงรักภักดีที่มีในวงแคบเฉพาะท้องถิ่น เป็นการง่ายที่จะประณามการที่ไม่มีรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้งอย่างแท้จริง เรื่องราวแต่หนหลังของอินโดนีเซียชี้ให้เห็นว่า การเลือกตั้งที่เหมาะสมในเวียดนามใต้จะทำให้มีสภานิติบัญญัติที่ประกอบด้วยก๊กต่าง ๆ ซึ่งเป็นตัวแทนของชนกลุ่มน้อยซึ่งไม่ลงรอยกัน เช่น พวกคาทอลิก พุทธ เก๋ไก๋ และพวกชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ทั้งนี้ไม่ได้พูดถึงพรรคการเมืองต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมาย และพวกกลุ่มปัญญาชนหัวรุนแรงต่าง ๆ ในเมืองใหญ่ ๆ เรื่องนี้อย่างน้อยที่สุดมีทางเป็นไปได้ราบเท่าที่การเลือกตั้งถูกจำกัดอยู่แต่ตามบริเวณที่รัฐบาลซึ่งอ่อนสามารถคุมสถานการณ์ได้อย่างมั่นคงพอสมควร เช่นในกรณีที่ได้มีการเลือกตั้งแบบหลอก ๆ เกิดขึ้นในอดีต อย่างไรก็ตามบางทีพวกแนวร่วมเสรีแห่งชาติ (National Liberation Front) ซึ่งปกครองอยู่ในอาณาบริเวณหลายแห่งของเวียดนามใต้นับเป็นเวลาหลายปีมาแล้ว และสันนิษฐานได้ว่ามีกำลังแข็งแกร่งและทำการลับ ๆ อยู่อีกในหลาย ๆ เขตอาจจะปรากฏตัวขึ้นมาในฐานะเป็นผู้ชนะอย่างแท้จริงในการเลือกตั้งอย่างเปิดเผยทั่วไปในชนบท ตามเหตุผลจริง ๆ แล้ว พวกแนวร่วมได้ผ่านการทดสอบในการเลือกตั้ง ด้วยความสามารถอย่างแท้จริงเพื่อการอยู่รอด โดยการยอมสูญเสียอาณาเขตของตนไปเล็กน้อยหรือยอมเสียกำลังคนไปทั้งหมด ทั้ง ๆ ที่พวกอเมริกันได้ทำการปราบปรามทั้งทางบกและทางอากาศอย่างดุเดือด

โดยไม่ต้องสงสัยเลยพวกคอมมิวนิสต์ในทางใต้ต้องพึ่งวัตถุและกำลังคนจากทางเหนืออย่างมาก การแนะนำเกี่ยวกับยุทธวิธีต่าง ๆ มาจากसानอย ความจริงอีกประการหนึ่งก็คือ วิธีการปกครองพวกชาวนาที่พวกคอมมิวนิสต์ได้เลือกมาใช้ก็คือ การใช้วิธีที่สยดสยอง โหดร้ายป่าเถื่อนอย่างเดียวกับเท่านั้น แต่ไม่มีสาเหตุอันใดที่จะปิดบังข้อเท็จจริงที่น่าตกใจ 3 ประการได้เลย คือ ประการแรก จำนวนเจ้าหน้าที่คอมมิวนิสต์ กองโจร และเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนอันดับรอง ๆ ที่มีจำนวนมากมายนอกเหนือจากนั้น เป็นพวกเวียดนามใต้ในแต่ละท้องถิ่นนั่นเอง (ดังเช่นพวกหัวหน้าของแนวร่วมเสรีแห่งชาติ ที่เห็นได้ชัดว่าไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์ทั้งหมด) ประการที่ 2 ระเบียบวินัยของพวกคอมมิวนิสต์ ความผูกพันต่อฝ่ายของตน และความทรหดอดทน ทั้งหมดนี้ประชากรของเวียดนามใต้ไม่มีทางเทียบได้เลย และประการที่ 3 ประชากรส่วนใหญ่ถูกบังคับให้ยอมรับ หรืออย่างน้อยที่สุดก็ยอมอดทนให้แก่พวกคอมมิวนิสต์ มีน้อยกรณีหนึ่งที่พวกเวียดนามจะถูกทรยศ

ดังนั้น พวกคอมมิวนิสต์เวียดนามใต้จึงพอใจที่ได้ประโยชน์ร่วมกันทั้งภายในและภายนอก ซึ่งทำให้พวกเขากลายเป็นปรปักษ์ที่น่าสะพรึงกลัวยิ่งกว่าพวกอื่นใดในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อื่น ๆ ในขณะที่พวกคอมมิวนิสต์ฟิลิปปินส์และมลายูเป็นแต่เพียงตัวแทนของชนกลุ่มน้อยที่มีเชื้อชาติต่างกัน หรือพวกที่แยกกันเป็นกลุ่ม ๆ อย่างเห็นได้ชัด แต่พวกเวียดนามกลับเข้าไปมีเสียงในระดับชาติอย่างเห็นได้ชัด ยิ่งกว่านั้น พวกคอมมิวนิสต์ทั้งในฟิลิปปินส์และมลายูต่างกับพวกคอมมิวนิสต์ในเวียดนามใต้ เพราะต้องเผชิญกับสังคมที่มีกลไกการทำงานต่าง ๆ เข้ารูปและมั่นคง และต้องเผชิญกับชนชั้นนำทางการเมืองที่บีบบังคับหัวหาญอีกด้วย ขอยกตัวอย่างที่แตกต่างไปจากนี้ พรรคคอมมิวนิสต์ของอินโดนีเซียเป็นพรรคใหญ่ และมีตัวแทนในระดับชาติอย่างกว้างขวาง กระนั้น เนื่องจากการเจริญเติบโตอย่างมากมาย พรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซียก็มีศัตรูอย่างกว้างขวางเช่นเดียวกัน ไม่ใช่แต่เพียงในหมู่ผู้นำทางทหารเท่านั้น แต่ยังมีในหมู่ชาวมุสลิมนับล้าน ๆ คน และชาวอินโดนีเซียอื่น ๆ อีก ซึ่งมีสิทธิที่จะยอมรับลัทธิคอมมิวนิสต์ได้ และในที่สุด ในเวียดนามใต้เท่านั้นที่พวกคอมมิวนิสต์ได้เข้าถึงระบอบการปกครองแบบ “ภราดรภาพ” ของเพื่อนร่วมชาติที่อยู่คนละฝั่งพรมแดน โดยไม่ต้องกล่าวถึง “ที่ปักกิ่ง” จากประเทศมหาอำนาจของโลกคอมมิวนิสต์ที่อยู่ใกล้กัน และการได้รับการสนับสนุนจากที่แห่งนั้นเลย

ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่ ลัทธิคอมมิวนิสต์ได้ยุติการเป็น “คลื่นแห่งอนาคต” (wave of the future) ที่สำคัญยิ่ง พลังของชาวพื้นเมืองได้ทำให้ลัทธิคอมมิวนิสต์พ่ายแพ้ไปได้มีเพียงในมาเลเซียเท่านั้น ที่พวกคอมมิวนิสต์มีกองทัพเล็ก ๆ ของตน ซึ่งพวกกองทัพต่างชาติจะ

ต้องแบกรับภาระหนักในการสู้รบกับพวกกองโจรที่เป็นปฏิปักษ์ แต่กระนั้นก็ได้รับการสนับสนุนจากแต่ละท้องถิ่นอย่างท่วมท้น ในทางตรงกันข้าม พวกคอมมิวนิสต์เวียดนามสามารถต้านทานกำลังติดอาวุธพร้อมของสหรัฐอเมริกาและฝ่ายพันธมิตรได้นานนับเป็นปี ๆ (นอกจากเวียดนามใต้แล้ว พันธมิตรของสหรัฐฯ ในแถบนี้ก็ได้แก่กองทหารจำนวนหนึ่งของออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ เกาหลีใต้ ไทย และฟิลิปปินส์) ประชาชนเวียดนามใต้ซึ่งพัวพันอยู่กับการสงครามนานนับ 20 ปี และยิ่งโหดร้ายรุนแรงยิ่งขึ้นเมื่อกาลเวลาผ่านไป พวกนี้จะมีชีวิตอยู่อย่างหมดหวัง ท่ามกลางความโหดร้ายทารุณบนภาคพื้นดินและการทำลายล้างจากทางอากาศ

## 5

เมื่อมองย้อนหลังไป เราพอจะสรุปได้สั้น ๆ ถึงสาเหตุที่สำคัญของขบวนการการสลายตัวของอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยทั้งหมด จากการสำรวจของเรา เราได้แบ่งกลุ่มประเทศในบริเวณนี้ออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกประกอบด้วยประเทศไทย กัมพูชา ฟิลิปปินส์ และมาเลเซีย อีกกลุ่มหนึ่งประกอบด้วยพม่า อินโดนีเซีย และเวียดนาม ลาวอยู่ตรงกึ่งกลางระหว่างกลุ่มประเทศทั้งสอง คงจะจำกันได้ว่า บรรดาบุคคลชั้นนำระดับชาติ และเสถียรภาพของสังคมโดยทั่ว ๆ ไป เป็นมาตรฐานที่สำคัญ 2 ประการที่จะใช้ในการแบ่งกลุ่มประเทศเหล่านี้ มาตรฐานนี้อาจจะเพิ่มได้เป็น 3 ประการ โดยนำเอาบทบาทของผู้นำทางศาสนาที่เกี่ยวกับวิถีทางการเมืองและสังคมเข้ามารวมด้วย ซึ่งความจริงแล้วบทบาทของผู้นำทางศาสนานั้นมีส่วนเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับ 2 เรื่องที่กล่าวมาแล้วนั้น

การมีบุคคลชั้นนำสืบต่อมาโดยไม่ขาดสาย เห็นได้ชัดในกลุ่มประเทศกลุ่มแรกซึ่งจะไม่มีในกลุ่มประเทศที่ 2 ระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์โดยฝ่ายทหารของประเทศไทยอยู่ในอำนาจกว่า 35 ปี ยิ่งกว่านั้นลัทธินี้มีขอบข่ายงานมาตั้งแต่สมัยการปกครองระบบกษัตริย์ ภายใต้บรรพบุรุษศาสนาที่มีมานานนับร้อย ๆ ปีแล้ว และค่อย ๆ พัฒนาให้สมัยใหม่ขึ้น พวกอิลัสตราโตของฟิลิปปินส์ ซึ่งฝังรากลึกในการเป็นเจ้าของที่ดินมานานสามารถรักษาระดับมาตรฐานทางสังคมไว้ได้ตลอดสมัยการปกครองของสเปน อเมริกา และญี่ปุ่น จนกระทั่งเข้าสู่สมัยการสลายตัวของอาณานิคมพวกชนชั้นสูง อิลัสตราโตได้อำนาจทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น นับตั้งแต่ทศวรรษที่สองของศตวรรษนี้ ไม่ใคร่จะได้ยากนักในเรื่องนี้มากนัก นับตั้งแต่ฟิลิปปินส์ประสบความสำเร็จในการ

เรียกร่องเอกราช ในกัมพูชาก็เช่นเดียวกันกับในมาเลเซีย การปกครองอาณานิคมทางอ้อมทำให้สถาบันกษัตริย์ของชาวพื้นเมืองเข้มแข็งขึ้น และมีเสถียรภาพมั่นคงขึ้น การศึกษาแบบสมัยใหม่ซึ่งเกือบจะถูกผูกขาดไว้ให้แก่พวกเจ้านายเล็ก ๆ แห่งราชวงศ์และบรรดालูกหลานของพวกเขาทำให้นั้น ทำให้ประเทศทั้งสองได้มีบุคลากรชั้นเยี่ยมยอด ซึ่งมีฐานะพิเศษมาแต่โบราณ ผสมกับทักษะด้านการเมืองแบบใหม่

ประเทศต่าง ๆ ในกลุ่มแรกโดยทั่วไปแล้ว มีความยินดีกับเสถียรภาพอันมั่นคงมากบ้าง น้อยบ้างภายในประเทศของตน ประเทศที่ปลูกข้าวแบบไทยและกัมพูชา ซึ่งไม่มีเรื่องถูกรบกวนจากภายนอก ยังคงร่ำรวยอยู่ในระยะหลายปีหลังสงคราม สภาพการณ์อย่างเดียวกันนี้มีอยู่ทั่วไป ในหมู่พวกชาวนามลายู โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกของคาบสมุทรม เป็นความจริงที่เดียว มาเลเซียมีประสบการณ์จากการกบฏซึ่งมีพวกคอมมิวนิสต์เป็นผู้นำ แต่อย่างที่เรารู้ได้เห็นแล้ว การกบฏวุ่นวายนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับประชาชนพื้นเมืองส่วนใหญ่เลย เพียงแต่อยู่ในกลุ่มเล็ก ๆ ของชนกลุ่มน้อยชาวจีนที่อพยพเข้ามาเท่านั้นเอง ในประเทศฟิลิปปินส์ก็เช่นเดียวกัน การปฏิบัติของพวกสุคบาลาฮับจำกั้อยู่แต่ในบางท้องถิ่นที่สำคัญของบัมบังกา ซึ่งเป็นอาณาบริเวณเดียวที่มีการก่อการวุ่นวายในชนบทที่รุนแรงอันเนื่องมาจากการสลายตัวของความผูกพันทางเศรษฐกิจ และสังคมแบบเก่า

การที่มีผู้นำโดยไม่ขาดสาย และการมีดุลยภาพทางสังคมซึ่งแพร่หลายอยู่ทั่วไปนั้น มีสิ่งที่สำคัญเท่าเทียมกันอีกอย่างหนึ่งคือ พวกผู้นำทางศาสนาในประเทศทั้งสิ้น มีบทบาทที่สำคัญในเรื่องการรักษาระบบแบบแผนเดิม พระในศาสนาพุทธสามารถรักษาสถานะของตนในสังคมไทยไว้ได้ ซึ่งผู้ปรับปรุงประเทศให้สมัยใหม่ตามพระบรมราชโองการได้ช่วยธำรงความมั่นคงนี้ไว้เป็นเวลาถึง 100 ปี หรือกว่านั้น พระสงฆ์ในประวัติศาสตร์กัมพูชาสมัยใหม่ ก็สามารถรักษาสถานะของตนเองไว้ได้เช่นเดียวกัน แต่อาจจะไม่เด่นเท่ากับพระไทย เราได้เห็นแล้วว่าการปกครองของอังกฤษในรัฐมลายูต่าง ๆ นั้นได้ให้พลังในการก่อตั้งสภาสงฆ์ของพวกมุสลิม ซึ่งผูกพันกันอย่างใกล้ชิดกับรัฐต่าง ๆ ในคาบสมุทรมนั้น บรรดาผู้นำศาสนาอิสลามยังมีบทบาทที่เด่นชัดขึ้นไปอีกในฐานะเป็นผู้บ่อนความรู้สึกรักชาติมลายูนับตั้งแต่ได้เอกราชมา ชั้นสุดท้ายศาสนาคาทอลิกในฟิลิปปินส์ หลังจากที่ได้เผชิญกับการปฏิวัติฟิลิปปินส์มาแล้ว กลายเป็นสถาบันแห่งชาติที่มีความสำคัญมากอย่างหนึ่งในเกาะนั้น

โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ความสมดุลในระหว่างประเทศทั้งสิ้นเป็นสิ่งที่น่าพอใจ ทั้งสี่ประเทศต่างเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ อย่างที่เราได้เห็นแล้ว กัมพูชาประเทศเดียวเท่านั้นที่ดูปราศจากความ

วุ่นวายภายในซึ่งมีปรากฏในที่อื่น ๆ ทั้งนี้เพราะกัมพูชาประกอบด้วยคนเชื้อชาติเดียวกันทั้งหมด และไม่ถูกรบกวนจากความวุ่นวายของความสมัยใหม่ต่าง ๆ ประเทศไทยถูกรุมล้อมด้วยปัญหาเล็กๆ น้อย ๆ ผสมกับการแทรกแซงจากภายนอก ในขณะที่ทางด้านมาเลเซียระหว่างประชาคมที่มีเชื้อชาติต่าง ๆ กันก็ไม่ใคร่มีความตึงเครียดมากนัก ไม่ใช่แต่เพียงเท่านั้น ในประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ การขยายตัวทางการศึกษาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เพิ่มขึ้นได้ทำให้พวกเขาชนที่มีภูมิหลังทางสังคมแตกต่างกัน ก้าวขึ้นมาอยู่แนวหน้าได้ ถ้าไม่แย่งชิงเอาอำนาจมา พวกนี้ก็ไม่มีควมอดทนรอที่จะมีส่วนร่วมในอำนาจทางการเมืองซึ่งพวกเขาชนชั้นนำได้ผูกขาดการใช้อำนาจนั้นมาจนบัดนี้ การศึกษาในชนบทที่แผ่ขยายไปกว้าง และการคมนาคมที่ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น เช่น การใช้วิทยุทรานซิสเตอร์ ได้ช่วยให้ความเจริญเข้าไปถึงชนบทที่เคยอยู่โดดเดี่ยว แต่ในขณะเดียวกันจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอยู่เรื่อย ๆ โดยทั่วไปแล้วไม่ได้มีส่วนสัดกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เพิ่มได้ส่วนสัดในตัวของมันเอง ด้วยเหตุเหล่านี้ไม่ต้องสงสัยเลยว่าจะต้องมีผลกระทบไปถึงวิถีทางซึ่งประเทศเหล่านี้จะต้องดำเนินต่อไปในอนาคต

ประเทศในกลุ่มที่ 2 คือพม่า อินโดนีเซีย และเวียดนามมีส่วนร่วมอย่างเห็นได้ชัดกับประเทศต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วในปัญหามากมาย ซึ่งเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในเรื่องเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ เช่นเดียวกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากการขัดแย้งกันระหว่างวัย การคมนาคมที่ขยายกว้างขวางขึ้น ประชากรที่เพิ่มขึ้น และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ไม่เพียงพอ อย่างไรก็ตามในประเทศทั้งสามนี้ ปัญหาเหล่านี้เกิดจากการไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองอย่างแท้จริงเป็นเรื่องแรก และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมากในหมู่ประชากรกลุ่มต่าง ๆ ถึงแม้ว่าประเทศในกลุ่มแรกจะได้ให้คำปฏิญาณว่าเป็น “อนุรักษนิยม” และมีพวกผู้นำทางการเมืองแบบเก่าเป็นผู้ปกครอง แต่ก็ได้เริ่มทำการปรับปรุงประเทศทั้งทางด้านบริหารและการเมืองให้สมัยใหม่ขึ้นถึงระดับหนึ่งซึ่งประเทศในกลุ่มที่ 2 ไม่มีทางเทียบได้ ยกเว้นเวียดนามเหนือ

การปกครองอาณานิคมโดยตรง ได้ทำลายระบบการเมืองแต่ดั้งเดิมของพม่า อินโดนีเซีย และเวียดนามเกือบทั้งหมด พวกผู้นำรุ่นใหม่ซึ่งเริ่มปรากฏตัวในทศวรรษที่ 1930 ได้เข้ามามีบทบาททางด้านการเมืองในขณะที่ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้กำลังต่อสู้เพื่ออิสรภาพ ประเทศทั้งสามนี้ ในขั้นแรกถูกปกครองโดยพวกปัญญาชนหัวรุนแรงรุ่นใหม่ แต่แล้วก็ตกอยู่ใต้ระบอบการปกครองของทหาร ในทศวรรษที่สองหลังจากสงคราม ยกเว้นเวียดนามเหนือซึ่งมีผู้นำคอมมิวนิสต์เป็นปัจจัยสำคัญอันเดียวที่ทำให้การเมืองต่อเนื่องไม่ขาดสาย การเปลี่ยนจากชนชั้นนำทางพลเรือน



ไปสู่ชนชั้นนำทางทหาร ทำให้ยกเลิกการปกครองระบบรัฐธรรมนูญตามแบบตะวันตก โดยหันมาใช้อำนาจเผด็จการแบบต่าง ๆ ซึ่งเท่าที่ปรากฏ ยังไม่มีเผด็จการแบบไหนที่ประสบความสำเร็จในการปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองให้สมัยใหม่ไปกว่าสมัยบรรพบุรุษของตน

ตรงข้ามกับประเทศในกลุ่มแรก ประเทศในกลุ่มที่ 2 ต้องเผชิญกับสภาพสังคมที่อ่อนแอที่แผ่กระจายอย่างกว้างขวางพอใช้ในชนบทอันเป็นมรดกอันน่าเศร้าที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงเป็นเวลานานนับสิบปีที่ชาวต่างประเทศเป็นผู้นำเข้ามา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สภาพสังคมเสื่อมโทรมมากที่สุดในช่วง พม่าตอนล่างที่มีผู้คนอยู่อย่างหนาแน่น และในส่วนอื่นๆ ของเวียดนามใต้ซึ่งมีผลมาจากระบบเจ้าของที่ดินเพาะปลูก ความไม่สงบได้เกิดขึ้นในอาณาบริเวณต่างๆ ไม่เฉพาะในหมู่ผู้อาศัยอยู่ตามเมืองใหญ่ๆ ซึ่งต้องทุกข์ทรมานอย่างสาหัสจากการที่เศรษฐกิจตกต่ำเท่านั้น ไม่น่าประหลาดใจเลย ความไม่พึงพอใจในสภาพสังคมเช่นนั้นเป็นเสมือนปุ๋ยอันโอชะสำหรับบ่อการก่อวินาศกรรมให้เกิดความปั่นป่วนทางการเมือง และความพยายามต่างๆ ที่ได้วางแผนไว้อย่างดีแล้ว ขบวนการของพวกคอมมิวนิสต์ โดยปกติจำกัดอยู่ในกลุ่มบางกลุ่มโดยเฉพาะของประเทศในกลุ่มแรก ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางจากกลุ่มบุคคลบางกลุ่มของประเทศในกลุ่มที่ 2 แท้จริงแล้ว การดำเนินการของพวกคอมมิวนิสต์เข้มแข็งมาก ตามประจักษ์พยานที่มี ในประเทศกลุ่มที่ 2 ในสมัยอาณานิคม หลังสงครามในประเทศพม่า การพิพาทและแตกแยกกันเป็นกลุ่มๆ เป็นอุปสรรคขัดขวางความศักดิ์สิทธิ์ของลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่ในอินโดนีเซีย พรรคคอมมิวนิสต์เป็นพรรคการเมืองที่ใหญ่ที่สุด และมีผู้นำที่ดีที่สุดก่อนที่พรรคนี้จะถูกทำลายล้างอย่างสิ้นเชิงในกลางทศวรรษที่ 1960 พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามใต้สามารถที่จะยืนหยัดอยู่ได้ทั้งๆ ที่ถูกโจมตีจากฝ่ายทหารโดยพร้อมเพรียงกัน ทั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากเวียดนามเหนืออยู่

อย่างไรก็ตาม พวกคอมมิวนิสต์ไม่ใช่พวกเดียวที่ได้รับประโยชน์จากความไม่แน่นอนและความไม่สงบซึ่งเกิดขึ้นในช่วงต้นๆ ของการสลายตัวของอาณานิคมในประเทศทั้งสามนี้ ผู้นำทางฝ่ายศาสนาซึ่งมีความผูกพันอย่างใกล้ชิดเสมอๆ กับการประท้วงทางการเมืองในอาณานิคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้กลับมีบทบาทที่สำคัญขึ้นอีกครั้งหนึ่งนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ในขณะที่ผู้นำทางศาสนาในกลุ่มประเทศกลุ่มแรกมีแนวโน้มที่จะสนับสนุนผู้ปกครองที่มีอำนาจบุคคลชั้นนำเช่นนั้นในพม่า อินโดนีเซีย และเวียดนาม มีบทบาททางด้านจารีตนิยมน้อยกว่าพวกแรกมากนัก พระสงฆ์ในศาสนาพุทธเป็นผู้มีบทบาททางการเมืองที่เป็นอิสระที่สำคัญที่สุดพวกหนึ่งในพม่า ดังเห็นได้จากการที่อนุได้วางแบบแผนให้ประเทศพม่านับถือพุทธศาสนาเป็นศาสนา

ประจำชาติ พวกมุสลิมของอินโดนีเซียบางคนมีความปรารถนาที่จะให้ประเทศมีศาสนาประจำชาติ  
 ในทำนองเดียวกันในหลายๆ ภาคของประเทศ ความไม่ลงรอยกันของพวกอิสลามมีมากขึ้นถึงขั้น  
 ก่อการจลาจลอย่างเปิดเผยต่อรัฐบาลผู้ปกครองในทศวรรษที่ 1950 โดยแท้จริงแล้ว ถัดจากฝ่าย  
 ทหารมากก็มีพวกอิสลามนี้แหละที่เป็นศัตรูตัวฉกาจของพวกคอมมิวนิสต์อินโดนีเซีย ได้มีบทบาทที่  
 เด่นในการสังหารฝ่ายศัตรูอย่างยับเยินเมื่อเร็วๆ นี้ สุดท้ายการรวมประเทศที่ทำได้ผลในระดับต่ำของ  
 พวกเวียดนามใต้ ทำให้กลุ่มศาสนาต่างๆ ที่แข่งขันกันมีความสำคัญขึ้นมามากกว่าในอีกสองประ-  
 เทศข้างต้น ทั้งๆ ที่ลัทธิคอมมิวนิสต์มีสิ่งดึงดูดความสนใจ หรือการมีศาสนาที่เหมือนกันช่วย  
 สร้างศูนย์กลางทางการปกครอง และอุดมการณ์ทางการเมืองที่สำคัญสำหรับประชาชนชาวนา  
 จำนวนมหาศาล ในทศวรรษที่ 1960 ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่เห็นได้ชัดใน  
 เวียดนาม ซึ่งมีสภาพตรงกันข้ามกับประเทศเพื่อนบ้านที่นับถือพุทธศาสนาหลักเถรวาท ชาวพุทธ  
 เหล่านั้นได้กลายเป็นบุคคลชั้นนำในการชิงชัยทางการเมือง เนื่องจากได้รับความยุ่งยากใจจาก  
 ระบบการปกครองต่างๆ ที่สืบเนื่องต่อมา ชนกลุ่มน้อยที่มีศาสนาที่แตกต่างกันออกไปอื่น ๆ นอก  
 จากพวกคาทอลิกแล้วก็มีพวกเก่าได้และพวกหัวเหา ทั้งหมดนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการทาง  
 การเมืองในระดับที่แตกต่างกันออกไป

สรุป เราควรเตือนตัวเองอีกครั้งหนึ่งว่า การสลายตัวของระบอบอาณานิคมยังไม่ใคร่จะ  
 ได้เริ่มต้นเต็มที่ เส้นกำหนดอนาคตแม้แต่ในอนาคตใกล้ๆ นี้ เราก็ไม่สามารถจะมองเห็นได้อย่าง  
 แจ่มชัด จากความยุ่งเหยิงโกลาหลในหลายๆ ด้าน ซึ่งบางครั้งก็ได้แก่การพัฒนาต่างๆ ที่ขัดแย้ง  
 กันดังที่เราได้พูดถึงมาแล้วในตอนต้นๆ นอกเหนือไปจากความยุ่งเหยิงต่างๆ ซึ่งรุมล้อมการพัฒนา  
 ต่างๆ ภายในประเทศแล้ว การแทรกแซงและการเข้ามาเกี่ยวข้องจากภายนอกจะกระทบกระเทือน  
 ไปถึง และทำให้วิถีทางในอนาคตของเรื่องราวต่างๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องยุ่งยากต่อไป  
 เวียดนามและบางส่วนของลาว เป็นประเทศแรกๆ แต่ไม่ใช่ประเทศสุดท้ายในอาณานิคมที่  
 มหาอำนาจเข้ามาแทรกแซงทำให้เกิดการตาย และการทำลายล้างอย่างมหาศาล ดังนั้นอันตราย  
 มีอยู่ว่าตอนปลายของสมัยการปกครองอาณานิคมเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเริ่มยุคสมัยซึ่งประเทศ  
 ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อาจจะกลายเป็นเพียงเบี้ยของบุคคลภายนอกอีกครั้งหนึ่งเท่านั้น โอกาส  
 ที่จะทำการแทรกแซงเช่นนั้นมีอยู่มาก เนื่องจากว่าอิสระเสรีภาพที่ได้มาในขณะที่กำลังทางการ  
 เมือง ความสามัคคีของคนในชาติ หรือการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจยังไม่พร้อมในประเทศที่เพิ่ง  
 เกิดใหม่ส่วนใหญ่เหล่านี้

เราได้กล่าวแล้วในตอนต้น ๆ ของหนังสือเล่มนี้ว่า การวางรูปแบบแยกการบริหารอาณานิคมต่าง ๆ ได้เน้นถึงแนวโน้มที่มุ่งไปสู่จุดศูนย์กลางในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การแบ่งแยกกันในระยะหลัง ๆ นี้ควบคู่กันไปกับความรู้สึกที่เป็นปรักษักันมาแต่ดั้งเดิม กลับมีปรากฏขึ้นมาใหม่อีกซึ่งไม่เพียงแต่จะทำให้เกิดการขาดเสถียรภาพอย่างมากมายเท่านั้น แต่ยังเป็นการเปิดประตูให้ต่างชาติเข้ามารุกรานเพิ่มอีกได้ ซึ่งเป็นการทำลายความสงบที่มีอยู่อย่างอ่อนแอในอาณาบริเวณนั้น การร่วมมือกันในระดับภูมิภาคนั้นเป็นวิธีการรวมพลังกันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งเมื่อได้ทำการประเมินในแง่ดีที่สุดแล้วนั้น ก็ยังคงอยู่ในสภาพที่ไม่แข็งแกร่ง องค์การที่เรียกกันว่า องค์การสนธิสัญญาป้องกันเอเชียอาคเนย์ (SEATO) ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อกลางทศวรรษที่ 1950 นั้น แท้จริงแล้วมีสมาชิกที่อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพียง 2 ประเทศเท่านั้น คือไทยกับฟิลิปปินส์ที่อยู่ในกลุ่มรักษาความมั่นคง ซึ่งประเทศตะวันตกเป็นผู้ชักใยอยู่ ความพยายามของภูมิภาคนี้ที่ได้กระทำกันไปแล้ว 2 ประการ คือ องค์การอาสา (The Association of Southeast Asia—ASA) ซึ่งระยะเวลาหนึ่งได้รวมเอาประเทศไทย มาเลเซียและฟิลิปปินส์ เข้ามาร่วมมือกัน และอีกองค์การหนึ่งที่เรียกว่า มาฟิลินโด (มาเลเซีย—ฟิลิปปินส์—อินโดนีเซีย) ทั้งสององค์การนี้ได้เกิดขึ้นและได้ล้มเลิกไปเนื่องจากเหตุการณ์ทางการเมืองภายในภูมิภาคเอง องค์การใหม่อีกองค์การหนึ่งคือ องค์การของกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN) ซึ่งมีมาเลเซีย สิงคโปร์ ไทย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ เป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งก่อรูปขึ้นเมื่อฤดูใบไม้ร่วง ปี 1967 อย่างไรก็ตาม การร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคนั้นถูกขัดขวางอย่างหนักจากความจริงที่ว่า เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประกอบด้วยหน่วยทางเศรษฐกิจที่แข่งขันกันเป็นพื้นฐาน ซึ่งไม่เหมือนกับยุโรปตะวันตก เป็นการเร็วเกินไปที่จะรู้ว่า โครงการพัฒนากลุ่มแม่น้ำโขงซึ่งเป็นโครงการร่วมกันหลายประเทศที่มีจุดมุ่งหมายสูง และได้รับความช่วยเหลือทางด้านเงินทุนและทางเทคนิคจากนานาชาติ และจากการริเริ่มของบุคคลภายนอกนั้น จะประสบความสำเร็จในการวางรากฐานรูปแบบของการร่วมมือกันระหว่างประเทศที่คงทนถาวรหรือไม่

แม้แต่จะมองดูในแง่ที่ดีแล้ว วิธีทางการสลายตัวของระบอบอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีอุปสรรคที่ย่างยากนานัปการ การสลายตัวของระบอบอาณานิคมจะเป็นไปอย่างราบรื่นกว่าในประเทศซึ่งการต่อเนืองทางการเมืองและเสถียรภาพของสังคมได้ทำให้การเปลี่ยนจากลัทธิอาณานิคมมาสู่การเป็นประเทศอิสระได้ง่ายขึ้น แต่แม้แต่ในประเทศเหล่านี้ก็ตามก็อาจจะกลายเป็นปัญหาไปได้ ความหวังจะมีตมลงในที่ใดก็ตามที่มีการแตกแยกกันทำให้ความเป็นปึกแผ่น

มั่นคงของวิถีทางการเมืองและสังคมต้องหมดสิ้นไป การสร้างชาติให้คงอยู่ถาวรต่อไปได้นั้น ไม่ใช่เป็นงานที่จะทำให้เสร็จได้ในชั่วคืนเดียว ถ้าเรื่องราวทั้งหมดได้มีการพูดจากันและการปฏิบัติ ลัทธิอาณานิคมและการสลายตัวของระบอบอาณานิคมก็ไม่ได้เป็นอะไรมากไปกว่าการสลัดฉากสั้น ๆ ในประวัติศาสตร์อันยาวนานของประชาชนชาติต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อัจฉริยบุรุษไม่ว่าจะเป็นคน ๆ เดียวหรือรวมเป็นกลุ่มบุคคล จะช่วยทำให้การประสานประสพการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ประสพความสำเร็จ และเป็นอนาคตที่สดใสและสมบูรณ์ขึ้น และเป็นส่วนประกอบที่เหมาะสมระหว่างเก่ากับใหม่

## รายชื่อหนังสือประกอบการอ่าน

### หนังสือ

- Hall, D.G.E., ed., *Historians of South-East Asia*. London and New York, 1962. ความเรียงชุดที่น่าสนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้.
- Hay, Stephen N., and Margaret H. Chase, *Southeast Asian History: A Bibliographic Guide*. New York, 1962. คำแนะนำที่มีประโยชน์เกี่ยวกับหนังสือและบทความที่มีมาตรฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้.
- Soedjatmoko et al., eds., *An Introduction to Indonesian Historiography*. Ithaca, N.Y., 1965. การสำรวจอย่างกว้าง ๆ ของนักการศึกษา 22 คน เกี่ยวกับเนื้อหาในการสอนประวัติศาสตร์อินโดนีเซียขั้นต้นและขั้นมัธยม.

### วารสาร

- Journal of Southeast Asian History*. Department of History, University of Singapore, 1960–present. ตีพิมพ์สองภาคประจำปี วารสารนี้ครอบคลุมงานใหม่ ๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้.

### ภูมิศาสตร์

- Hall, D.G.E., intro., *Atlas of South-East Asia*. London and New York, 1964. หนังสือที่มีประโยชน์เล่มหนึ่งสำหรับนักศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้.
- Fisher, C.A., *South-East Asia: A Social, Economic, and Political Geography*. London and New York, 1964. เป็นการศึกษาอย่างกว้าง ๆ.
- McGee, T.G., *The Southeast Asian City: A Social Geography of the Primate Cities of Southeast Asia*. London, 1967. เป็นการศึกษาลักษณะสำคัญ ๆ เกี่ยวกับเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.

Robequain, Charles, *Malaya, Indonesia, Borneo, and the Philippines ; A Geographical, Economic, and Political Description of Malaya, the East Indies, and the Philippines* (2d ed.). London and New York, 1958. การประเมินทางการเมืองและทางภูมิศาสตร์ที่มีประโยชน์โดยศาสตราจารย์ทางภูมิศาสตร์เขตร้อนแห่งมหาวิทยาลัยปารีส.

### ประวัติศาสตร์ทั่วไป

Benda, Harry J., and John A. Larkin, *The World of Southeast Asia: Selected Historical Readings*. New York, 1967. หนังสือรวบรวมเรื่องที่ตัดตอนมาจากแหล่งเอกสารต่าง ๆ ของพื้นเมืองและจากตะวันตกที่มีประโยชน์.

Cady, John F., *Southeast Asia: Its Historical Development*. New York, 1964. การสำรวจประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคม.

Hall, D.G.E., *A History of South-East Asia*. London and New York, 1964. งานชิ้นมาตรฐานเกี่ยวกับวิชาที่แก้ไขปรับปรุงแล้วและตีพิมพ์ครั้งที่สอง.

Harrison, Brian, *South-East Asia : A Short History* (3rd ed.). London and New York, 1966. การสำรวจแบบรวบรัดที่ชวนให้อ่านที่สุด.

Tarling, Nicholas, *A Concise History of Southeast Asia*. New York, Washington, and London, 1966. การตีความของตนเองเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเน้นเฉพาะช่วงเวลาจากศตวรรษที่สิบแปดเป็นพิเศษ.

### ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยแรก

Coedes, Georges, *The Indianized States of Southeast Asia*, trans. S. B. Cowing, ed. Walter F. Vella. Honolulu, 1968. การศึกษาที่ตีพิมพ์เกี่ยวกับอิทธิพลอินเดียในแหลมอินโดจีนและในอินโดนีเซีย.

—————, *The Making of South East Asia*, trans. H.M. Wright. Berkeley and Los Angeles, 1966. การสำรวจที่ตีพิมพ์สำหรับผู้อ่านโดยทั่วไปเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ตอนต้นของแหลมอินโดจีน.

LeMay, Reginald Stuart, *The Culture of South-East Asia : The Heritage of India*. London, 1954. การศึกษาที่ให้คำอธิบายประกอบอย่างดีโดยเน้นถึงอิทธิพลทางวัฒนธรรมของอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.

Wheatley, Paul, *The Golden Khersonese; Studies in the Historical Geography of the Malay Peninsula Before A.D. 1500*. Kuala Lumpur, 1966. เรื่องราวที่น่าสนใจมากเกี่ยวกับแหลมมลายูก่อน ค.ศ. 1500 มีรากฐานจากอาหรับ จีน และแหล่งอื่น ๆ.

Wolters, O.W., *Early Indonesian Commerce : A Study of the Origins of Srivijaya*. Ithaca, N.Y., 1967. การศึกษาเรื่องสำคัญ ๆ ที่น่าประทับใจยิ่งเกี่ยวกับความรุ่งเรืองของอาณาจักรศรีวิชัยที่เรืองอำนาจทางทะเลซึ่งอยู่ในสุมาตราตะวันออกเฉียงใต้ในตอนปลายศตวรรษที่สิบเจ็ด.

### การขยายอาณานิคมของชาวตะวันตกในระยะแรก และอิทธิพลของชาวตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

Boxer, C. R., *Four Centuries of Portuguese Expansion, 1415-1825 : A Succinct Survey*. Johannesburg, 1963. การสำรวจโดยมีหลักฐานเกี่ยวกับวิชานี้โดยนักศึกษาคณะที่เด่น.

—————, *Portuguese Society in the Tropics : The Municipal Councils of Goa, Macao, Bahia, and Luanda, 1510-1800*. Madison and Milwaukee, 1965. การศึกษาที่ให้ความรู้ของสถาบันที่สำคัญในจักรวรรดิอาณานิคมของโปรตุเกส.

—————, *Race Relations in the Portuguese Colonial Empire, 1415-1825*. Oxford, 1963. การเผยแพร่วิทยานิพนธ์ว่าชาวโปรตุเกสไม่เคยอดกลั้นต่อการกีดกันผิวในอาณานิคมโพ้นทะเลของตน.

—————, *The Dutch Seaborne Empire 1600-1800*. New York, 1965. การศึกษาที่รอบรู้เกี่ยวกับกิจกรรมโพ้นทะเลของชาวฮอลันดา รวมทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย.

Cnaudhuri, K.N., *The English East India Company : The Study of an Early Joint-Stock Company, 1600-1640*. New York, 1965. การวิเคราะห์อย่างละเอียดเกี่ยวกับการอยู่รอดของบริษัทในช่วง 40 ปีแรก.

Glamann, Kristof, *Dutch-Asiatic Trade 1620-1740*. Copenhagen and the Hague, 1958. การศึกษาเริ่มและนำต้นตอเกี่ยวกับการค้าของบริษัทอีสต์อินเดียของฮอลันดากับเอเชีย รวมทั้งการวิเคราะห์อย่างละเอียดในเรื่องการค้าโดยเฉพาะอย่างยิ่งผลิตผลจากเอเชีย.

- MacGregor, Ian A., "Notes on the Protuguese in Malaya," *Journal of the Malayan Branch, Royal Asiatic Society*, XXVIII, Part 2 (1955), 4-47. การลบกปัญหาเกี่ยวกับวิชาอันหนึ่ง.
- Meilink-Roelofs, M.A.P., *Asian Trade and European Influence in the Indonesian Archipelago between 1500 and about 1630*. The Hague, 1962. การศึกษาอย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับการค้าของเอเชียในหมู่เกาะอินโดนีเซีย ทั้งก่อนและภายหลังการเข้ามาของชาวโปรตุเกส ฮอลันดาและอังกฤษในภูมิภาคนี้ เป็นประโยชน์ในการแก้ไขหนังสือของแวนเลอร์.
- Panikkar, K.M., *Asia and Western Dominance: A Survey of the Vasco da Gama Epoch of Asian History, 1498-1945* (2d ed.). London, 1959. การประเมิน "ความคิดที่ว่ายุโรปเป็นศูนย์กลางของโลก" เกี่ยวกับผลกระทบของตะวันตกต่อเอเชียซึ่งมองโดยนักประวัติศาสตร์ชาวอินเดีย.
- Phelan, John Leddy, *The Hispanization of the Philippines: Spanish Aims and Filipino Responses, 1565-1700*. Madison, 1959. การศึกษาชั้นเยี่ยมเกี่ยวกับการติดต่อทางวัฒนธรรม.
- Philips, C.H., *The East India Company: 1784-1834*. Manchester, 1940. งานชิ้นมาตรฐานของบริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษ.
- Quiason, Serafin D., *English "Country Trade" with the Philippines, 1644-1765*. Quezon City, 1966. เรื่องราวที่มีประโยชน์มากมายเกี่ยวกับแง่ปัญหาต่าง ๆ ในการค้าของมะนิลาในระหว่างศตวรรษที่สิบเจ็ดและสิบแปด.
- Schurz, William Lytle, *The Manila Galleon* (paperback edition). New York, 1959. การศึกษาที่น่าทึ่งเกี่ยวกับการค้าโดยเรือสำเภาและความรุ่งเรืองของมะนิลา.
- Sen, S.P., *The French in India, 1763-1816*. Calcutta, 1958. การสำรวจที่มีประโยชน์เกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ในอาณานิคมของฝรั่งเศสในเอเชีย.
- Van Leur, Jacob Cornelis, *Indonesian Trade and Society: Essays in Asian Social and Economic History*. The Hague and Bandung, 1955. การทำหายที่สำคัญครั้งแรกต่อการถือปฏิบัติในประวัติศาสตร์อินโดนีเซียว่า "ยุโรปเป็นศูนย์กลางของโลก" มาแต่เดิม.



## ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่

### พม่า

- Ba Maw, *Breakthrough in Burma : Memoirs of a Revolution, 1939-1946*. New Haven, Conn., and London, 1968. ชีวิตประวัติของผู้นำชาตินิยมที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งของพม่า.
- Cady, John F., *A History of Modern Burma*. Ithaca, N.Y., 1958. เรื่องราวที่กล่าวอย่างกว้างๆ.
- Hall, D.G.E., *Burma*. London, 1960. การวิเคราะห์อย่างสั้น ๆ ที่ดีของประวัติศาสตร์พม่า.
- Maung Htin Aung, *A History of Burma*. New York, 1968. การแปลความที่น่าตื่นตะลึงว่า "พม่าเป็นศูนย์กลางของโลก" โดยเอกอัครราชทูตพม่าประจำลังกา.
- Maung Maung, *Burma in the Family of Nations*. Amsterdam and New York, 1957. การศึกษาที่ให้ความรู้โดยหัวหน้าผู้พิพากษาคณะปัจจุบันของสหภาพพม่า.
- Sarkisyanz, Emanuel, *Buddhist Backgrounds of the Burmese Revolution*. The Hague, 1965. การศึกษาอย่างรอบคอบโดยนักศึกษานักหนึ่งที่มหาวิทยาลัยไฮเดลเบิร์ก.
- Tinker, Hugh, *The Union of Burma : A Study of the First Years of Independence* (4th ed.). London and New York, 1967. งานที่เป็นมาตรฐานเกี่ยวกับวิชานี้เขียนโดยนักศึกษาวงอังกฤษ.
- Trager, Frank N., *Burma from Kingdom to Republic : A Historical and Political Analysis*. New York, Washington, and London, 1966. การศึกษาอย่างละเอียดโดยผู้เชี่ยวชาญชาวอเมริกันอาวุโส.

### แหลมอินโดจีน (เวียดนาม ลาว กัมพูชา)

- Buttinger, Joseph, *The Smaller Dragon : A Political History of Vietnam*. New York, 1962. ให้คำบอกเล่าโดยเฉพาะเกี่ยวกับสมัยก่อนยุคปัจจุบัน.
- , *Vietnam : A Dragon Embattled*. New York, 1967. เรื่องราวอย่างกว้างๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เวียดนามในศตวรรษที่ยี่สิบ รวม 2 เล่ม.

- Duncanson, Dennis J., *Government and Revolution in Vietnam*. New York and London, 1968. การตรวจสอบธรรมเนียมการปกครองและการปฏิวัติของเวียดนามที่มีผลกระทบต่อ  
กัน.
- Fall, Bernard B., *The Two Viet-Nams : A Political and Military Analysis* (2d rev. ed.). New York and London, 1967. การศึกษาอย่างรอบคอบโดยนักศึกษาระดับ  
นำผู้หนึ่งซึ่งถูกฆ่าตายในสงครามเวียดนาม.
- Halpern, Joel M., *Government, Politics and Social Structure in Laos : A Study of Tradition and Innovation*. New Haven, Conn., 1964. การศึกษาที่มีค่าโดยนัก  
มานุษยวิทยาชาวอเมริกันผู้หนึ่ง.
- Isoart, Paul, *Le phénomène national vietnamien, de l'indépendance unitaire à l'indépendance fractionnée*. Paris, 1961. การรวบรวมเป็นเอกสารอย่างดีเขียนอย่างรอบคอบ.
- Lam, Truong Buu, *Patterns of Vietnamese Response to Foreign Intervention : 1858-1900*. New Haven, Conn., 1967. การรวบรวมเอกสารมีคำนำที่น่าคิด เป็นการ  
ศึกษาเป็นภาษาอังกฤษครั้งแรก.
- Le Thanh Khoi, *Le Viet-Nam : Histoire et Civilisation*. Paris, 1955. การศึกษาทาง  
วิชาการที่กว้างขวางโดยชาวเวียดนามในฝรั่งเศสผู้หนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีประโยชน์  
สำหรับยุคก่อนปัจจุบัน.
- LeBar, Frank M., and Adrienne Suddard, eds., *Laos : Its People, Its Society, Its Culture*. New Haven, Conn., 1960. การรวบรวมที่มีประโยชน์.
- Roberts, Stephen Henry, *French Colonial Policy 1870 - 1925* (reprinted ed.). London, 1966. การสำรวจโดยทั่วไปเกี่ยวกับนโยบายอาณานิคมของฝรั่งเศส พร้อมทั้ง  
เอกสารเกี่ยวกับอินโดจีน.
- Steinberg, David J., et al., *Cambodia : Its People, Its Society, Its Culture* (rev. ed.). New Haven, Conn., 1959. การรวบรวมที่มีประโยชน์.

### อินโดนีเซีย

- Day, Clive, *The Policy and Administration of the Dutch in Java* (reprinted ed.). Kuala Lumpur, 1966. เรื่องราวที่น่าตื่นตะลึงที่สุดเรื่องหนึ่งที่เคยเขียนเป็นภาษาอังกฤษ  
เกี่ยวกับระบบอาณานิคมของฮอลันดาในชวามาจนกระทั่งถึงประมาณปี 1900.

- Furnivall, J.S., *Netherlands India : A Study of Plural Economy* (reprinted ed.). Cambridge, 1967. งานที่เป็นมาตรฐานเกี่ยวกับระบบอาณานิคมของฮอลันดาในอินโดนีเซีย.
- , *Colonial Policy and Practice : A Comparative Study of Burma and Netherlands India* (reprinted ed.). New York, 1965. การศึกษาที่กระจ่างมีพื้นฐานมาจากการสังเกตอินโดนีเซียโดยตรง และประสบการณ์เกี่ยวกับการปกครองโดยตรงในพม่าภายใต้การครอบครองของอังกฤษ.
- Geertz, Clifford, *The Social History of an Indonesian Town*. Cambridge, Mass., 1965. งานเกี่ยวกับประวัติทางสังคมวิทยาที่กระจ่างชัด.
- Kahin, George McTurnan, *Nationalism and Revolution in Indonesia*. Ithaca, N.Y., 1966. งานริเริ่มส่วนใหญ่มีพื้นฐานจากการวิจัยท้องถิ่น.
- Legge, John D., *Indonesia*. Englewood Cliffs, N.J., 1964. การอภิปรายทั่วไปที่ตีพิมพ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ภูมิศาสตร์ของอินโดนีเซีย.
- Vlekke, Bernard H.M., *Nusantara : A History of Indonesia* (rev. ed.). Chicago, 1960. งานขั้นมาตรฐานโดยนักศึกษาวฮอลันดาผู้หนึ่ง.
- Wertheim, W.F., *Indonesian Society in Transition : A Study of Social Change* (2d rev. ed.). The Hague and Bandung, 1959. การวิเคราะห์ที่น่าตื่นเต้นเกี่ยวกับวิวัฒนาการทางสังคมโดยศาสตราจารย์ทางประวัติศาสตร์และสังคมวิทยาสมัยใหม่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มหาวิทยาลัยอัมสเตอร์ดัม.

### มาเลเซีย

- Cowan, C.D., *Nineteenth-Century Malaya : The Origins of British Political Control*. London, 1961. การวิเคราะห์ที่กระจ่างชัดเกี่ยวกับเหตุผลที่อังกฤษเข้าแทรกแซงทางการเมืองในมลายูในระหว่างทศวรรษที่ 1870-80 โดยศาสตราจารย์ทางประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มหาวิทยาลัยลอนดอน.
- Emerson, Rupert, *Malaysia : A Study in Direct and Indirect Rule* (reprinted ed.). Kuala Lumpur, 1964. การศึกษาเปรียบเทียบขั้นสูงเกี่ยวกับการปกครองอาณานิคมของอังกฤษและฮอลันดาในมลายู และอินโดนีเซีย ตีพิมพ์ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง.

- Gullick, J.M., *Indigenous Political Systems of Western Malaya* London and New York, 1965. เรื่องราวที่กระจ่างชัดเกี่ยวกับวิธีการปกครองของรัฐบาลมลายูแต่เดิม ก่อนที่จะนำเอาการปกครองของอังกฤษเข้ามาในทศวรรษที่ 1870.
- Lim Chong Yah, *The Economic Development of Malaya*. New York and London, 1968. การศึกษาอย่างกว้าง ๆ ครอบคลุมระยะเวลาจาก ค.ศ. 1874 ถึง 1963 โดยนักศึกษามหาวิทยาลัยมลายู.
- Mills, Lennox A., *British Malaya 1824-67* (rev. ed.). Kuala Lumpur, 1966. การสำรวจอย่างดีเลิศเกี่ยวกับประวัติศาสตร์มลายูกลางศตวรรษที่สิบเก้า.
- Ratnam, K.J., *Communalism and the Political Process in Malaya*. Kuala Lumpur, 1965. การวิเคราะห์อย่างดีเลิศถึงผลทางการเมืองในการแบ่งออกเป็นจังหวัดในมลายู ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง.
- Roff, William R., *The Origins of Malay Nationalism*. New Haven, Conn., and London, 1967. การศึกษาที่เป็นเอกลักษณ์เกี่ยวกับความเจริญงอกงามของความรู้สึกร่วมกันที่เป็นชาตินิยมในหมู่ชาวมลายูในมาเลเซียตะวันตกระหว่างศตวรรษนี้.
- Winstedt, R.O., *A History of Malaya* (rev. ed.). Singapore, 1962. เรื่องราวที่ดีที่สุดในด้านวิชาการและนักบริหารชาวอังกฤษผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของมลายู.

### ฟิลิปปินส์

- Agoncillo, Teodoro A., *The Fateful Years : Japan's Adventure in the Philippines, 1941-1945*. Quezon City, 1965. งานที่ให้ความรู้โดยละเอียดรวมทั้งข้อสังเกตส่วนตัว.
- Benitez, Conrado, *History of the Philippines : Economic, Social, Cultural, Political* (rev. ed.). Boston, 1954. การศึกษาเริ่มแรกเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจจากสมัยก่อนสเปนเข้าครอบครองเป็นต้นมา.
- Corpuz, Onofre D., *The Philippines*. Englewood Cliffs, N.J., 1965. การแปลความอย่างน่าคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมืองและทางประวัติศาสตร์ของฟิลิปปินส์โดยนักวิทยาศาสตร์และนักการปกครองชาวฟิลิปปินส์ผู้หนึ่ง.

- Friend, Theodore, *Between Two Empires : The Ordeal of the Philippines, 1929-1946*. New Haven, Conn., and London, 1965. การวิเคราะห์ฟิลิปปินส์อย่างชำนาญภายใต้การปกครองของญี่ปุ่นและอเมริกา.
- Hayden, Joseph Ralston, *The Philippines : A Study in National Development*. New York, 1942. การศึกษาอย่างละเอียดในยุคอเมริการวมทั้งเครือประเทศฟิลิปปินส์โดยอดีตรองผู้ว่าราชการเกาะ.
- Lande, Carl H., *Leaders, Factions, and Parties : The Structure of Philippine Politics*. New Haven, Conn., 1965. การแปลความอย่างสำคัญโดยนักวิทยาศาสตร์และนักปกครองชาวอเมริกัน.
- Wickberg, Edgar, *The Chinese in Philippine Life, 1850-1898*. New Haven, Conn., and London, 1965. งานริเริ่มไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับชาวจีนและลูกผสมของจีนเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมโดยทั่ว ๆ ไป.
- Zaide, Gregorio F., *Philippine Political and Cultural History* (rev. ed., 2 vols.). Manila, 1957. เรื่องราวเป็นเอกสารอย่างละเอียดโดยศาสตราจารย์ทางประวัติศาสตร์ชาวฟิลิปปินส์.

### ประเทศไทย

- Chakrabongse, Prince Chula, *Lords of Life, the Paternal Monarchy of Bangkok, 1782-1932, with the Earlier and More Recent History of Thailand* (2d ed.). London, 1967. รายละเอียดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยในศตวรรษที่สิบเก้าและยี่สิบ.
- Ingram, James C., *Economic Change in Thailand Since 1850*. Stanford, Calif., 1955. งานเขียนโดยมีหลักฐาน.
- Landon, Kenneth P., *Siam in Transition : A Brief Survey of Cultural Trends in the Five Years Since the Revolution of 1932* (reprinted ed.). Ann Arbor, Mich., 1966. การประเมินโดยตรงของนักศึกษาชาวอเมริกัน.
- Riggs, Fred W., *Thailand : The Modernization of a Bureaucratic Polity*. Honolulu, 1966. การวิเคราะห์อย่างละเอียด.

Skinner, George William, *Chinese Society in Thailand: An Analytical History*. Ithaca, N.Y., 1957. การศึกษาอย่างสำคัญ.

Vella, Walter F., *The Impact of the West on Government in Thailand*. Berkeley, Calif, 1955. การประเมินที่ดีเลิศ.

—————, *Siam under Rama III, 1824–1851*. Locust Valley, N.Y., 1957. งานที่มีประโยชน์ครอบคลุมแง่ปัญหาต่าง ๆ ของประวัติศาสตร์ไทยระหว่างครึ่งแรกของศตวรรษที่สิบเก้า.

Wood, W.A.R., *A History of Siam, from the Earliest Times to the year A.D. 1781* (reprinted ed.). Bangkok 1959. ประวัติศาสตร์ไทยโดยย่อ มีพื้นฐานจากบันทึกเหตุการณ์ของไทย โดยอดีตกงสุลอังกฤษประจำจังหวัดเชียงใหม่.

## ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่

### ลัทธิอาณานิคม ลัทธิชาตินิยม และการสลายตัวของลัทธิอาณานิคม

หนังสือเล่มนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับลัทธิอาณานิคมตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเริ่มต้นเมื่อโปรตุเกสเข้ามาในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่สิบหก และสิ้นสุดลงเมื่อกองทัพอาณานิคมถอนตัวออกไป และมีการตั้งตัวเป็นเอกราชในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ผู้เขียนดำเนินเรื่องในเชิงวิเคราะห์มากกว่าจะเป็นการลำดับเหตุการณ์ และใช้วิธีเข้าถึงปัญหาของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยการมองรวมดินแดนทั้งหมด ดูขบวนการประวัติศาสตร์ที่มีผลกำหนดสภาพปัจจุบันโดยมิได้จำกัดวงอยู่ในด้านประวัติศาสตร์อย่างเดียว แต่ขยายความถึงการเมือง สภาพทางสังคมของดินแดนแถบนี้ด้วย

ลักษณะเด่นของหนังสือเล่มนี้คือ เป็นงานเขียนร่วมของ 2 คน ที่มีความเชี่ยวชาญประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้คนละด้าน คนหนึ่งเน้นการขยายตัวของประเทศตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และรูปแบบ ตลอดจนเครื่องมือชนิดต่างๆ ของการปกครองอาณานิคม ในขณะที่อีกคนหนึ่งเน้นศึกษาการพัฒนาภายในของสังคมท้องถิ่นของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตอบโต้ในลักษณะแตกต่างกันของชาวพื้นเมืองต่อสิ่งที่เจ้าอาณานิคมนำเข้ามา ซึ่งวิธีการศึกษาทั้งสองแนวนี้เป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้เข้าใจประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ดีขึ้น

### จอห์น แบรดตัน

เป็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อาณานิคมของอังกฤษและฮอลันดาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นอาจารย์ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ School of Oriental and African Studies มหาวิทยาลัยลอนดอน เคยเขียนหนังสือมาแล้ว 5 เล่ม รวมทั้งเรื่อง *Essays in Indonesian and Malayan History* และ *The British in West Sumatra, 1685-1825*

### แฮร์รี เจ. เบ็นดา

เป็นศาสตราจารย์ทางประวัติศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยเยล เป็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การพัฒนาเปลี่ยนแปลงภายในของกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้เขียนหนังสืออื่น ๆ อีก 4 เล่ม รวมทั้งเรื่อง *The Crescent and the Rising Sun: Indonesian Islam under the Japanese Occupations, 1942-1945* ท่านได้ถึงแก่กรรมเมื่อปี ค.ศ. 1971